I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

Vol. II

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. II.

«JUNIMEA»

SCRISORI DIN ANII 1863 — 1913 CĂTRĂ IACOB C. NEGRUZZI PRIMITE DELA COSTACHE NEGRUZZI — GR. M. ALEXANDRESCU COSTACHE NEGRI — VASILE POGOR — AL. D. XENOPOL SAMSON BODNĂRESCU — GEORGE SION — VASILE A. URECHE VASILE CONTA — IOSIF VULCAN — I. SLAVICI — NICOLAE SCHELITTI — TEODOR ȘERBĂNESCU — TH. C. VĂCĂRESCU GEORGE I. LAHOVARI — IOAN S. NENIȚESCU — ALEXANDRU ODOBESCU — MIHAIL ZAMFIRESCU — ANDREI BÂRSEANU MIHAIL STRAJAN — GRIGORIE H. GRANDEA — ALEXANDRU CANDIANO-POPESCU — CONSTANTIN ESARCU — CIRU OECONOMU — VIRGIL ONIȚIU — CONSTANTIN I. ISTRATI GEORGE BENGESCU — DUMITRU C. OLĂNESCU

BUCUREȘTI 1932
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA»

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. II.

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

COLECȚIE DE:

CORESPONDENȚĂ — LITERATURĂ CULTĂ ȘI POPULARĂ TRADUCERI — CONTRIBUȚII ȘI MONOGRAFII BIBLIOGRAFICE — CERCETĂRI LITERARE — STUDII DE LITERATURĂ COMPARATĂ

«Zice-va nescine: prea târziu iaste; după sutele de ani, cum se vor putea ști poveștile adevărate de atâtea veacuri? — Răspunz: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglinda minței omenești: scrisoarea, dintru carea deacă va nevoi omul, ceale trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici...»

MIRON COSTIN
Cartea pentru Descălecatul de'ntâiu

PRIMELE PATRU VOLUME VOR CUPRINDE PERIOADA JUNIMII: IN VOLUMELE I—II SI O PARTE DIN III SUNT SCRISORILE ADRESATE LUI IACOB C. NEGRUZZI. IN CEALALTA PARTE DIN III SI IN VOL. IV SE VOR DA SCRISORI DE ALE JUNIMISTILOR SCHIMBATE INTRE EI

I. E. TOROUȚIU

STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE

VOL. II.

«JUNIMEA»

SCRISORI DIN ANII 1863 — 1913 CĂTRĂ IACOB C. NEGRUZZI PRIMITE DELA COSTACHE NEGRUZZI — GR. M. ALEXANDRESCU COSTACHE NEGRI — VASILE POGOR — AL. D. XENOPOL SAMSON BODNĂRESCU — GEORGE SION — VASILE A. URECHE VASILE CONTA — IOSIF VULCAN — I. SLAVICI — NICOLAE SCHELITTI — TEODOR ȘERBĂNESCU — TH. C. VĂCĂRESCU GEORGE I. LAHOVARI — IOAN S. NENIȚESCU — ALEXANDRU ODOBESCU — MIHAIL ZAMFIRESCU — ANDREI BÂRSEANU MIHAIL STRAJAN — GRIGORIE H. GRANDEA — ALEXANDRU CANDIANO-POPESCU — CONSTANTIN ESARCU — CIRU OECONOMU — VIRGIL ONIȚIU — CONSTANTIN I. ISTRATI GEORGE BENGESCU — DUMITRU C. OLĂNESCU

BUCUREȘTI 1932
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «BUCOVINA»

MEMORIEI

LUI IACOB C. NEGRUZZI

«ALE SALE DINTRU ALE SALE»

PIOS OMAGIU

I. E. T.

LA AL DOILEA VOLUM

...«Fraţilor cetitorilor, cu cât vă veţi îndemna a cetire pre acest letopiseţ, cu atâta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste»...

IOAN NECULCE

Când prin Octomvrie 1931 apărea primul volum din Studii şi Documente Literare, critica românească asemăna colecţia aceasta cu cea a Hurmuzăcheştilor, pentru istorie, iar în bilanţul anului trecut o semnala printre evenimentele literare importante.

Deşi intenţiunea noastră nu mergea chiar atât de departe, măgulitoarea comparaţie ne spune totuşi nu numai ceea ce sunt Studiile şi Documentele Literare, ci şi ce trebue să fie şi să rămână colecţia lor: «...un Hurmuzache al celor literare»... (Perpessicius). In măsura puterilor omeneşti, ne vom strădui să nu înşelăm aşteptările.

Ni s'au dat unele sfaturi şi sugestii, şi, întrucât nu veneau în directă contradicţie cu vederile noastre, am ţinut socoteală de ele. Observaţia, că unele dintre scrisorile volumului I-iu puteau să şi lipsească, nu ni s'a părut justificată. Căci atunci s'ar pune întrebarea : unde să înceapă suprimarea şi unde să se oprească ? Cine poate şti cu siguranţă, dacă, în aparenţă, cea mai neînsemnată dată din scrisoarea cutărui au-

tor, publicată azi, nu va veni mâine să lumineze un amănunt nebulos din istoria literaturii? Şi apoi, pe lângă evitarea arbitrarului, întrebarea: cui prodest? s'ar putea întoarce: cui nocet?

Adnotarea şi interpretarea textelor fiind chestiuni relative, ar putea să surprindă pe unii prin profuziunea lor, iar altora să le pară inutile sau insuficiente. La fel şi traducerea scrisorilor: va fi un plus nedorit, pentru cetitorul care cunoaşte limba franceză, tălmăcirea în româneşte a unei scrisori din originalul francez, sau pentru Bucovineni şi Ardeleni traducerea în româneşte a unei scrisori concepute în limba germană.

La cealaltă obiecţiune, că n'am păstrat ortografia din originalul scrisorilor, răspundem că şi pe viitor ne vom menţine punctul nostru de vedere. Toată corespondenţa marilor scriitori străini, de câte ori se editează sau reeditează, se primeneşte cu haina celei mai noi ortografii. Numai documentului l i t e r a r, care devine şi f i l o l o g i c, în întregime sau în parte, trebue să i se lase neşterse florile de mucegaiu...

Nu putem încheia aceste pagini fără a nu ne arăta sentimentele de recunoştinţă d-lui prof. I. B i a n u, preşedintele şi bibliotecarul Academiei Române, pentru bunăvoinţa cu care ne-a pus la dispoziţie materialul documentar din secţia manuscriptelor, precum şi d-lor I u l i u T u d u c e s c u şi G h e o r g h e N i c o l a i a s a, funcţionari în această secţie, pentru concursul dat la cetirea unor texte cu anevoe de descifrat.

Asemeni, exprimăm mulţumirile noastre d-şoarei A n a A. E r e m i a, pentru că ne-a ajutat la copiatul şi colaţio-

natul scrisorilor și facerea corecturilor; apoi d-lor Lazăr Cristescu, George Ț.-Hașeganu, Constantin V. Andreescu și Constantin D. Cucu pentru stăruința și abnegația lor la realisarea tehnică.

Din dragostea și însuflețirea tuturor a înviat gândul și cuvântul bătrânilor noștri și, înaripându-se astfel, pornește în lume.

I. E. TOROUȚIU

31 Iulie 1932
București, str. Argentina 39.

INTRODUCERE

In toamna anului trecut, **Asociaţia Publiciştilor Români,** tânăra înjghebare de subt conducerea omului de mari şi numeroase iniţiative, generalul **I. I. Manolescu,** exprima, potrivit programului de activitate, omagii de recunoştinţă a generaţiei tinere lui **Iacob C. Negruzzi,** care sta să împlinească cel de al 90-lea ani din viaţă.

Când i s'a comunicat intenţiunea Asociaţiei, venerabilul bătrân a răspuns, fără nici o ezitare: „Bine, dar încă nu am 90 ani, pentru ce mă faceţi mai bătrân?" — şi adaose apoi cu un zimbet melancolic: „Poate că anticiparea dv. are totuşi o semnificaţie"...

Comemorarea lui Iacob C. Negruzzi a surprins oarecum contimporanii noştri, din care o parte îl credea mort, alta îl uitase cu totul. Semnalul dat de A. P. R. a avut meritul să trezească atenţiunea presei româneşti care solidarizându-se cu gestul unei iniţiative dintr'un cerc restrâns, a răscolit trecutul şi şi-a afirmat preţuirea aportului lui Iacob C. Negruzzi, care timp de aproape patru decenii, în secolul trecut, este unul dintre cei mai puternici piloni, sprijinitor al culturii şi literaturii noastre.

Sărbătorirea, urmată şi de alte grupări, cum e cea a Ateneului popular **„Iacob C. Negruzzi",** s'a desfăşurat într'o atmosferă de înalt prestigiu academic şi avea ceva din duhul conferinţelor publice sau din istoricile şezători literare ale Junimii dela Iaşi.

N'a întârziat nici solemna şedinţă a **Academiei Române,**

în onoarea lui Iacob C. Negruzzi şi a contemporanului său **M. Sutzu,** şedinţă, la care participă însuşi **M. S. Regele Carol II** şi ca un simbol prin mâna Acestuia naţiunea română îi oferia, la sfârşitul vieţii, una dintre cele mai înalte distincţiuni. Astfel, figura lui Iacob C. Negruzzi a renăscut din uitare şi s'a înălţat o clipă, ca o puternică flacără luminoasă a trecutului, încălzind încă odată, puţin timp, prezentul, înainte de a trece printre umbrele intunericului vecinic... Copleşit de recunoştinţa conştiinţei româneşti, Iacob C. Negruzzi a trăit ultimele luni într'o fericită emoţie; s'a vorbit despre activitatea sa, până aproape de moarte [1], care a fost o surpriză pentru noi tot atât de neaşteptată ca şi pentru dânsul spontaneitatea sărbătoririi. Prinosul de închinare, pe care scrisul românesc i l-a adus cu generozitate, i-a înfrumuseţat cele din urmă luni din viaţă, încât nonagenarul, ajuns subt povara anilor o mână de om, putea să rostească, deslegat de grijile pământești, ca dreptul Simion din sf. Scriptură: ...„Acum slobozeşte, Doamne, robul tău"...

Literatura şi cultura românească datoreşte lui Iacob C. Negruzzi cel mai puternic centru de adunare a creatorilor ei în a II-a jumătate a secolului trecut: **Junimea şi Convorbirile Literare**. Personalitatea sa de organisator, animator şi promovator nu s'ar putea desena decât în lumina operii complete, deci după ce se va termina cu publicarea şi a întregii corespondenţe care priveşte perioada Junimii şi care se va încheia cu volumul al IV-lea. Deocamdată paginile următoare, descoperă, după cele din volumul I-iu, alte fapte, alte nume mari, cari s'au ridicat şi s'au impus istoriei civilizaţiei române, datorită sprijinului moral şi material oferit de Iacob C.

1 † 6 Ianuarie 1932, ora 19. Cfr. Reg. Stării civile pentru morţi, vol. I, nr. 43 — 1932.

Negruzzi. Numeroşi tineri trimişi la studii de Junimea în Germania sau Franța, alții plecați din propriul îndemn, aproape toți sfârşesc prin a apela la serviciile sau ajutorul lui **Iacob C. Negruzzi.**

Boier îngăduitor şi blând din vremuri patriarhale, pentru cei de acasă ospitalier în spiritul proverbialei ospitalități româneşti, pentru cei din străinătate Iacob C. Negruzzi devine elementul de legătură cu țara, cu autoritățile şi guvernele. Serviabil până la sacrificiu, aproape nici un scriitor de seamă n'a trecut pe la Junimea, pe la Convorbiri, fără să-i pronunțe cuvintele: ...„Te rog"... Şi nimeni sau poate că numai puțini nu trebuiau să revină în scurt timp cu mulțumiri. Ba, unii îi datoresc chiar viața, cum este I. Slavici, alții redobândirea sănătății sdruncinate, ca A. D. Xenopol.

Ca şi cea mai mare parte din scrisorile volumului I-iu, cele cuprinse aci sunt predate de I. C. Negruzzi Academiei Române, în şedințele din 23 Maiu 1919 şi 17 Maiu 1920 şi se păstrează în secția manuscriptelor subt titlul Autografe Române.

Inainte de a fi un document în mâna cercetătorului nostru literar sau istoric, colecția aceasta cată să fie o lectură frumoasă pentru oricine îşi petrece prisosul vremii în tovărăşia cuminte şi caldă a slovei. De aceea, am crezut necesară prezintarea textelor în ortografia curentă, — supuind cuvintele unei curățări de mucegaiul sau paianjenişul trecutului. Altfel atențiunea cetitorului ar fi mereu stânjenită şi abătută dela urmărirea şi pătrunderea ideilor, iar subiectul ar fi ros de enfizemul arhaic. Iată, de pildă, cât de anevoie se desface sâmburele gândirii din învelişul original:

„avuiŭ occasiunea de a afla că unŭ bogatŭ negățetoru de monede de aur ave de găndu de a merge la Bucuresci, pentru a pune mâna pe ace frumòssă collecțiune; o durere nespussă m'aŭ cuprinsŭ căndŭ

m'amŭ gănditŭ că amŭ pute s'o perdemŭ; mă gândiiŭ mai departe: o speranţă aveamŭ şi încă amŭ: de multe ori un sunetŭ cătu de slabŭ şi cătŭ de îndepărtatŭ are o ressunare adancă şi repetată" (A. D. Xenopol, scris. I).

S'au păstrat totuşi forme moldoveneşti (ave, pre, ră=avea, prea, rea) şi alte provincialisme, pentru ca din când în când să se indice cetitorului originea autorului. Deci, ştergând praful am avut grijă să nu lipsim textul de coloritul regional sau de forma arhaică a unor cuvinte. In evoluţia dibuitoare a limbii noastre literare, articolul pronominal de astăzi a, al, ai, ale, se întâlneşte în secolul trecut aproape numai la femenin, atât la singular cât şi plural; când se întâmplă de se foloseşte forma femenină la plural, atunci, după cum am avut probe chiar în primele scrisori ale lui Maiorescu, se scrie în două cuvinte: a le.

Aceste deosebiri se referă numai la forma exterioară a cuvintelor (plusul ortografiei arhaice: dublu ss, u mut, ă în loc de â, i în loc de î, e în loc de ea, ş. a., sau minusul gramatical în comparaţie cu stadiul actual de desvoltare a limbii). Alţii poate ar fi editat textele după metoda strict ştiinţifică, păstrând ortografia originalului şi indicând erorile gramaticale. Gândul de a uşura cetirea textelor ne-a făcut să le prezintăm în haina de astăzi.

Uneori am modernizat forma gramaticală, iar pe alocuri, am lăsat-o cum e în original, cu aceeaş intenţiune, de a păstra pentru cetitori atmosfera trecutului şi coloritul provinciei. Deoarece aproape fiecare şir ar fi avut nevoe de paranteze pătrate şi alte elemente din metoda ştiinţifică, a trebuit să renunţăm la orice indicaţiune, afară de notele discrete şi necesare într'o măsură oarecare. N'am înţeles ca, îndepărtând balastul trecutului, să înăbuşim gândirea autorului cu semne diacritice.

Invățații noștri vor înțelege desigur unde ar fi fost nevoe de ele și le vor adăoga singuri, iar ceilalți cetitori n'au nevoe nici măcar să înțeleagă acest lucru, ci le rămâne numai adâncimea ideii, frumusețea sentimentului și forma de exprimare.

Drept omagiu pentru memoria lui Iacob C. Negruzzi, volumul al II-lea se deschide cu corespondența părintelui său **Costache Negruzzi.** Sunt 3 scrisori, dintre care două în limba franceză, una în limba română, toate datând din anul 1863. Ele fuseseră adresate lui Iacob C. Negruzzi, care se afla pe atunci în Germania la studii și sta să se înapoieze în țară. Din scrisoarea întâia reținem mărturisirea lui C. N. asupra tristeții Iașului după Unire, precum și informația despre teatrul francez, care este slab și lipsit de spectatori, pe când teatrul moldovean în fiecare seară este ticsit de lume. Din scrisoarea a II-a aflăm că drumurile — dela Iași la București, încotro C. N. avea să călătorească în toamna anului 1863 — „sunt încă la fel cum erau pe timpul Dacilor"...

In ședința din 23 Mai 1923 Iacob C. Negruzzi prezintă Ac. R. și două scrisori ale lui **Grigore M. Alexandrescu,** una din 12 Ianuarie 1839 adresată lui Costache Negruzzi și a doua din 2 Sept. 1863 lui Iacob C. Negruzzi. Deși cea dintâiu este extrem de interesantă prin relatările ei despre Mihail Kogălniceanu, care în vârstă abia de 22 ani, se purta cu gândul să întemeeze o mare revistă („Dacia Literară" de mai târziu) și plecase din Moldova la București pentru a se pune în legătură cu bărbații luminați de aci, totuși locul ei va fi în alt volum, acesta de față putând să înglobeze numai scrisoarea a doua a lui Gr. M. Alexandrescu, adesată lui Iacob C. Negruzzi, scrisoare „cu cuprins neînsemnat" (I. C. Negruzzi,

Autografe Române, Academia Română, Mem. Secţ. Lit. S. III, T. I, Mem. I, 1923, pg. 2—3).

Scrisoarea lui **Costache Negri** din 1875 are o deosebită importanţă pentru ortografia numelui, care, după dorinţa arătată în cuprinsul scrisorii şi în semnătură, este Negre, nu Negri: „...surorei mele Catinca Negre"... şi semnătura: „Costaki Negre". Ar fi inadmisibilă obiecţiunea vre-unei erori din partea lui C. N., precum de imposibilă ar fi interpretarea că în autograf ar putea fi **i** în loc de **e**. Cine vede scrisoarea lui C. N., se convinge uşor despre acest adevăr. Insuşi Iacob C. Negruzzi face remarca, vorbind despre „singura scrisoare a lui Costache Negri : „Este caracteristică scriitura sa mare, citeaţă, apăsată, care corespunde cu caracterul franc şi deschis al acestui mare şi totdeodată extraordinar de bun şi amabil bărbat" (Iacob C. Negruzzi, op. cit. pg. 6).

Cum se explică atunci că peste tot în scrisul românesc s'a încetăţenit forma Negri, deşi deţinătorul numelui, un an înainte de moartea sa (1864), semna clar Negre, şi tot astfel scria şi numele surorii sale ? Părerea noastră e că în cerc intim, familiar, Costache Negri, îşi păstra în scris forma nealterată, de baştină, populară, a numelui, şi numai oficial, urmând modei timpului accepta imitaţia Negri, după Bonachi, Conachi, Alecsandri, Negruzzi, cu atât mai mult cu cât însăşi pronunţia moldovenească a lui e final neaccentuat din forma Negre este i, deci Negri, ca d. ex. nădejdi, îmi pari bini, leni. Ar putea fi apoi : Negre dela Negrea. Forma aceasta se întâlneşte foarte des în Moldova, Bucovina şi Basarabia. O găsim în „Convorbiri Literare" din 1882 : „Revista Asachi din Peatra conţine în numărul său din 10 Fevruarie începutul unei lucrări a d-lui I. Negrea"; „Titlul lucrării d-lui I. Negre este..."; „D-nul Negre pentru a dovedi existenţa şcoalei lui A-

lexandru cel Bun" etc. (A. D. Xenopol, Câteva scrieri istorice, pg. 480).

Monografia „Costache Negri" datorită lui Gh. N. Munteanu-Bârlad (Bibl. p. t. nr. 700, ed. I în 1911), nu urmăreşte spiţa neamului decât numai până la **Petrache Negri,** tatăl lui Costache, „mare vistier şi agă al Moldovei şi al Smarandei sau Zulnia, una din cele opt fete frumoase şi înţelepte — numită una din cele opt muze — a lui Miron Donici, care a fost pârcălab de Soroca". In ce priveşte schimbarea ortografiei numelui lui C. N. ne-am adresat d-lui prof. N. Iorga, şi d-sa a binevoit să ne răspunză că ar putea fi influenţă italiană, „dar poate fi şi greacă (v. Caimacamul Negris 1821)"; la infl. greacă s'a oprit şi d-l prof. Ov. Densuşianu. Credem că nu fără temeiu ar fi cu putinţă ca alături de aceste opinii să se aşeze şi următoarea: Negre(a) din lexicul românesc al cromaticei; negru < Negruţ; mulţi îi scriu chiar lui **Iacob** C. Negruzzi: „Negruţ", „Negruţi", „Negruţiu"; în Ardeal: Nicolae Fekete (= negru) Negruţiu, iar aici italienizarea în Negruzzi. Credem, aşadar, că'n numele Negri nu-i o italienizare — ca'n Alexandru < Alecsandri, (v. Leca Morariu, Pe marginea cărţilor, III, 1932), ci curenta evoluţie fonetică a idiomului moldovean, unde e final neaccentuat evoluează în i.

Cele două scrisori ale mucalitului **V. Pogor** ne permit furişarea în intimitatea membrilor Junimii. Dacă Pogor îl porecleşte pe Iacob, „vrabie năucă, care în ist codru ce se numeşte creaţiune, dai cu capul de toate cioturile şi de crengile uscate", Iacob C. Negruzzi nu-i va rămâne dator cu răspunsul şi-i va face portretul: „Pogor Vasile, născ. în Iaşi în 20 Aug. 1833. Unul din cei cinci fondatori stâlpi şi gazdă a Junimii. Capul cel mai fantastic în teorie, burghezul cel

mai prosaic în practică. Autor de poesii originale și traduse. Iubind femeile, dar urând vinul. Autorul tuturor propunerilor nerealizabile și a trei părți din porecle și ziceri din care se compune acest dicționar [al Junimii]. Omul cel mai corosiv din lume, schimbându-și ideile după fiecare carte nouă ce cetește și entusiasmat de fiecare dearândul. Propunând nesfârșit lucrări comune, dar uitând propunerile sale a doua zi, după ce le făcuse. Ţiind la tradiția Junimii, dar uitând-o vecinic. Acum, ca poet în decadență, ca autor de corosivități în floare. (* 20 Mart. 1906)". (**Conv. Lit.** 1925 LVII 452).

Din pagina de sarcasm și umor a lui Pogor firul scrisorilor ne duce în atmosfera de sobră și înaltă intelectualitate a lui **A. D. Xenopol.** Născut la 23 Martie 1847, ca fiu de evreu, de origină și supușenie grecească, tânărul Alexandru D. Xenopol s'a remarcat încă pe băncile școlii ca o minte excepțională. După ce a ieșit primul la bacalaureat în institutul particular înființat de mai mulți profesori din Iași, între cari și Titu Maiorescu, Al. D. Xenopol uimind profesorii săi prin cunoștinți și inteligență, a fost trimis de către aceștia la Berlin, ca să urmeze la Universitate filosofia și istoria.

După propunerea lui Titu Maiorescu, timp de 4 ani (1868—1871) cât a studiat în Germania, A. D. Xenopol a fost susținut din cotizațiile membrilor „Junimii". Din acești ani datează cele 36 scrisori, lungi și interesante, publicate aci. Odată cu înapoierea în țară (1871), împreună cu diplomele de doctor în drept și filosofie, încetează și corespondența dintre Xenopol și Negruzzi. Scrisorile se referă în mare parte la studiile sale istorice, sociale, pe care le trimite spre publicare în Convorbiri Literare, și în ele A. D. Xenopol își comentează produsul, își expune mai pe larg părerile asupra situației politice și economice a statului român, asupra viitorului po-

porului nostru, asupra direcției în care trebue îndreptată cultura națională.

Adevăruri istorice, cari puneau în mirare nu numai cercul Junimiștilor, ci și pe cei ce ajungeau să le cunoască prin „Convorbiri Literare", înălțau pe autor și pregăteau consacrarea omului de știință. Xenopol discută cu însuși Maiorescu (17 Febr. 1869) și susține cu drept cuvânt, că e o concepție greșită introducerea culturii la noi numai de sus în jos, imitând civilisația apuseană, prin importul de formule goale, inadaptabile.

Chiar din cele dintâiu scrisori vedem că avem de-a face cu un om, care înainte de a observa lumea din jurul său, se observă și judecă pe sine însuși. A. D. Xenopol se decide să studieze dreptul, pentrucă „tendința naturală a spiritului" său „a fost studiile istorice", iar „ochirea istorică" are specialul avantaj să fie adânc luminată prin studiul dreptului.

Faptele istorice se judecă după dreptul imanent și se condamnă când îl înfrâng — este axioma jurisconsultului Ortolan și de aceea „fiecare jurisconsult trebue să fie istoric, fiecare istoric trebue să fie jurisconsult".

In timpul scurt cât va sta la Berlin, Xenopol prevede că nu va fi posibilă desăvârșita sa pătrundere în disciplina juridică, de aceea, se va mulțumi numai cu deprinderea metodei științifice, cunoașterea cât mai largă a izvoarelor și mijloacelor de cercetare, pentru ca, înapoindu-se în patrie, să aplice tot ce va fi adunat „la istoria scumpei noastre țări" (pg. 10). Astfel, unele pasagii din prima scrisoare au ceva din majestatea unui mesagiu regal, la inaugurarea unei activități, de pe urma căreia avea să se înfăptuiască monumentala **Istorie a Românilor,** în 12 volume.

Adânca înţelepciune din viaţă şi pentru viaţă că „numai ştiinţa nu poate aduce fericirea, şi că ea numai ne face să uităm nefericirea", apoi „că omului îi trebue şi credinţă în ceva (p. 13), iar credinţa se naşte din reflexiune şi experienţă" — sunt aforisme care ne trădează latura filosofică a marelui istoric de mai târziu.

Asupra importanţei filosofice din opera lui A. D. Xenopol, cel dintâiu care ne-a atras atenţia a fost D. Gusti, în 1921; iar mai târziu G. Vlădescu-Răcoasa arată „locul pe care-l ocupă Xenopol în mişcarea sociologică românească". Şi, când la 1930 apărea cartea lui N. Bagdasar „Filosofia contemporană a Istoriei", ea îl aşeza pe Alexandru D. Xenopol alături de filosofii germani contemporani Heinrich Rickert şi Georg Simmel, dedicându-i un întreg capitol, pe care-l deschide cu constatarea că Xenopol „n'a fost numai un mare istoric", ci şi „un mare gânditor" [1]; că „opera lui asupra structurii logice a istoriei, „La theorie de l'histoire", constitue cea mai temeinică cercetare filosofică a fundamentelor istoriei pe care a dat-o vreodată un istoric. Mai mult: ea e una dintre cele mai temeinice opere pe care le posedă filosofia istoriei în genere. Logica ştiinţelor istorice şi-a găsit în adevăr în istoricul român A. D. Xenopol şi în filosoful german H. Rickert adevăraţii ei întemeetori" [2]. După capitolul lui N. Bagdasar, publicat mai întâiu în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" (1929), a apărut, în acelaş an, metodica şi cuprinzătoarea lucrare critică a lui Octav Botez [3].

Scrisorile lui A. D. Xenopol adresate lui Iacob C. Negruzzi sunt de o rară erudiţie şi fac parte integrantă din în-

[1] *N. Bagdasar,* Filosofia contemporană a Istoriei, Buc. 1930, pg. 111.—[2] Op. cit. 110.
[3] *Octav Botez,* A. D. Xenopol. Teoretician şi filosof al istoriei. Buc. 1929.

săşi opera sa. Din ele vedem influenţele pe care le-a suferit, opiniile sale intime sau altele devenite publice, procesul de fermentare şi devenire, treptata sa evoluţie şi apropiere de maturitate. Fără de aceste scrisori A. D. Xenopol nu poate fi studiat şi explicat, în mod desăvârşit.

Pe Buckle l-a cunoscut de acasă. V. Pogor vorbise încă în 1867 cu mult entusiasm despre Istoria civilizaţiei în Anglia, iar Titu Maiorescu expunea şi el cu un an mai târziu (1868) teoria civilizaţiunii formulată de englezul, care avea să revoluţioneze ştiinţa istoriei. Aşa că puţin timp după sosirea sa în Berlin, A. D. Xenopol scrie lui I. C. Negruzzi că de două săptămâni umblă după Buckle şi că abia cu greu şi l-a putut procura.

Dealtfel, lucrarea lui Buckle face parte din seria de cărţi, din care şi Eminescu îşi însuşia idei, pe vremea când scria la Curierul de Iaşi (D. Murăraşu). Mai mult decât de Buckle, Xenopol e influenţat de Steinthal şi Lazarus. Pentru Eminescu, Buckle era unul din vârful piramidei, care la zece mii de oameni se naşte odată. Eminescu îl aşează pe Buckle alături de Darwin; pentru A. D. Xenopol, Buckle nu face istorie, în schimb crede că putem afla ştiinţa istoriei la Steinthal şi Lazarus, cu a căror psihologie etnică se împacă. Iar cât priveşte judecata asupra lui Schopenhauer: „e bine să-l citeşti, după ce ţi-ai pierdut ilusiile"—crede A. D. Xenopol— „pentru ca să te poţi încredinţa că atunci eşti fericit"... (pg. 18).

Pe cât de profund, pe atât de multilateral, A. D. Xenopol citeşte istorie, filosofie, literatură frumoasă şi are o fire atât de comunicativă, încât lungile sale scrisori destăinuesc varietatea gândurilor care-l preocupă. Când primeşte revista Convorbiri Literare, cea dintâiu grijă a sa este să-şi dea părerea asupra celor publicate.

Din partea unui tânăr student, o critică literară, ca cea exprimată în scrisoarea din 17 Febr. 1869, este într'adevăr dovada unei minţi deosebite:

«Numărul acesta [din Convorbiri] şi nu mai puţin cel precedent sunt cu totul pline de interes. Poesiile lui Alecsandri şi mai ales Concertul, sunt sublime. Le-am cetit de zece ori şi tuspatru câţi eram în casă, le-am mai recitit. Ce face frumuseţea acestei poezii este descripţiunea aceea monumentală pusă în mişcare; nu mai puţin e de mirat cum a unit Alecsandri atâta spirit (viţu) cu atâta poezie dulce. Imi aduc aminte de versuri ca aceste „Toporaşi ce se închină gingaşelor lăcrămioare" sau „Şi duioase turturele cu dor lung, cu jale lungă" lângă cestelalte:

«Şi culbeci cari fac coarne purtându-şi casa în spinare,
«La ivirea lor poiana clocoteşte'n hohot mare
«Singur macul, roş la faţă, doarme dus pe cea lume.

Când scrie singur, A. D. Xenopol trimite revistei articolul, şi cu toate „teribelele" răspunsuri, pe cari poşta redacţiei le dă colaboratorilor sau celor ce solicită publicarea, A. D. Xenopol nu cere indulgenţă pentru sine. Numai dacă i se pare că n'a fost înţeles, se explică, fără să-şi facă apologia lucrării. In schimb asupra altora nu stă pe gânduri să-şi dea părerea: asupra traducerilor lui Schelitti şi Carp, asupra spaniolismelor lui Vârgolici ş. a.

Faţă de realizările lui Iacob C. Negruzzi, A. D. Xenopol păstrează oarecare diplomaţie: întâiu îi adresează câteva fraze elogioase, apoi îşi strecoară în mod discret şi manierat observaţiunile critice. Iacob C. Negruzzi este mai necruţător şi mai deschis: când vre-o lucrare de-a lui Xenopol nu e pe placul redacţiei, n'o publică. Aşa s'a întâmplat cu tratatul despre fotografie şi cu tălmăcirea după Goethe a poemei **Hermann şi Dorothea**; în cea dintâiu formă, n'o tipăreşte şi i-o înapoiază, pentru a o reface din alexandrini în hexametri, şi pentru ca la urma urmei totuşi să nu vază lumina zilei în **Convorbiri Literare.** Ar fi însă interesant să se ştie: ce s'a făcut

cu această tălmăcire din opera lui Goethe, care dacă nu s'a publicat în C. L. a servit în schimb ca izvor de inspirație și imitație chiar lui Iacob C. Negruzzi pentru poema idilică „Miron și Florica".

Scrisorile lui A. D. Xenopol care cuprind împreună cu notele noastre peste 120 pagini, prezintă o deosebită valoare informativă și documentară atât pentru mișcarea noastră literară și culturală, cât și pentru studierea personalității și operii sale.

Dela **Samson Bodnărescu,** asiduul colaborator al Convorbirilor Literare, și din 1866, membru al Junimii, nu fondator cum afirmă M. Dragomirescu, se găsesc la Acad. Rom. opt autografe dăruite de Iacob C. Negruzzi. Aproape tot ce-a scris S. B., s'a publicat, mai întâiu, în Conv. Lit. Lirism natural, neafectat, uneori în notă heineană, în poesioarele sale nepretențioase, claritate în epigramele aforistice; Samson Bodnărescu este primul care a încetățenit la noi versul iambic de cinci picioare, în tragediile „Rienzi" și „Lăpușneanu-Vodă". A fost stimat de colegii din Junimea și apreciat chiar de Titu Maiorescu (Conv. Lit. 1872). In deosebi era iubit pentru firea sa blajină, curat moldovenească.

Pedanteria care se resimte în observațiunile sale critice (scr. I-a), se datorește educației germane, Samson Bodnărescu fiind bucovinean de origină.

George Sion a scris puțin în Convorbiri Literare și uneori i s'a refusat chiar publicarea unor articole; de aceea și corespondența cu redactorul revistei se reduce la trei scrisori.

Și cunoscutul desțelinător al cronicilor române **V. A. Ureche,** al doilea secretar general al Acad. Române, a intrat

în colecţia Stud. şi Doc. Lit. cu trei scrisori. Il orânduim aci odată cu întrebarea către cetitori: care este numele său adevărat? Se ştie că iscălia şi V(asile) Alexandrescu-Ureche. In şedinţa Academiei Române din 23 Mai 1919, Iacob C. Negruzzi declară: „Mi s'a zis — dar n'am avut mijloace să controlez această ştire, că în întâia sa tinereţe numele său nu era nici Alexandrescu, nici Urechiă, ci într'o vreme Cosmiţă şi apoi Popovici" (Acad. Rom. Mem. Secţ. Lit. S. III, T. I M. I, pg. 12). Tot „Popovici-Ureche" îl numeşte şi Eminescu, în 1877. (Vezi: Articole Politice, ed. D. Murăraşu, pg. 105).

Semicentenarul morţii lui **Vasile Conta**, a readus în discuţie controversa în jurul anului de naştere. In dorinţa de a ajuta câtuşi de puţin la descurcarea iţelor, am analizat şi scrutat unele date în „România Literară" şi ziarul „Cuvântul" din Bucureşti, opinând pentru anul de naştere 1845. Un rezumat al articolelor se găseşte la pg. 175—176.

Printr'un ziar din capitală d. colonel Conta, fratele filosofului, ne-a răspuns în contradictoriu cu anul 1846 şi cu un argument pe care-l cunoşteam din „Biografia lui Vasile Conta", (Iaşi 1916) de Ana Conta Kernbach: „Tatăl meu mi-a spus în mai multe rânduri că adevăratul an al naşterii e 1846". Această frază urmează însă imediat după afirmaţia : **„Toate actele oficiale îl arată născut în 1845"** (pg. 13).

Jubileul de 25 ani dela apariţia Convorbirilor Literare îi dă prilej lui **Iosif Vulcan** să reamintească lui Iacob C. Negruzzi pe cel al **Familiei** sale, care dincolo, peste munţi, a ţinut trează conştiinţa naţională şi caldă iubirea pentru slova românească dela 1865—1906. Iacob C. Negruzzi intervine cu succes pentru alegerea lui Iosif Vulcan, ca membru al Academiei Române.

După scrisorile lui A. D. Xenopol, cele ale marelui nostru prozator **Ioan Slavici** vin să cuprindă, împreună cu notele noastre, aproape 140 pagini. Şi nu atât prin dimensiune şi număr (46) se aşează alături de A. D. Xenopol, cât prin valoarea lor literară şi bogăţia informaţiunilor de interes general. Documentele lui Slavici sunt mai întâiu de toate un emoţionant roman autobiografic în 5 mari capitole sau o sguduitoare tragedie născută din viaţa unui om, tragedie, în care acţiunea dramatică se desfăşoară într'un crescendo vibrant, cu fabulă în actul întâiu — începutul studiilor universitare şi stagiul militar la Viena; înapoierea acasă, sărăcie, mizerie în Şiria şi la Arad, ca al II-lea act; pornirea din nou la studii, tot în capitala Austriei, după ce primise lovituri dureroase, prin moartea părinţilor, în interval de câteva zile unul după altul, pierderea logodnicei Luisa, boală şi suferinţe de martir în spitalul din Viena, care demult întrecuseră puterea omenească de a le răbda — ar fi actul al treilea, urmat de al patrulea cu venirea în ţară, activitatea dela „Timpul" în tovărăşia lui Eminescu, a mizeriei şi decepţiilor de tot felul. Insfârşit, actul final, care s'a desfăşurat în timpul neutralităţii şi războiului României. Urmărindu-i peripeţiile, acţiunea actului din urmă a fost expusă şi explicată cu adâncă pătrundere în sufletul lui Slavici şi omenească înţelegere, de către eminentul său biograf Scarlat Struţeanu în studiul introductiv din Clasicii Români Comentaţi, care de altfel a venit la timp să ne ajute la adnotarea acestor documente. De aci înainte la opera lui Ioan Slavici va trebui să se adaoge în seria romanelor sale, romanul autobiografic, în scrisorile din acest volum sau în seria pieselor teatrale—tragedia vieţii care înlăcrămează aceste documente. Când cetești scrisorile lui Slavici, ai impresia că te găsești într'adevăr în faţa unei scene, soarta eroului îţi trezeşte puternice sentimente de

milă şi îngrijorare, iar simpatia ţi-l însoţeşte dela început şi până la desnodământul fatal.

Forma şi stilul sufăr la început de enfizem germano-maghiar. Slavici însă este o voinţă de fier şi un cap luminat. Ceteşte mult, literatură românească, îşi corectează limba şi pliveşte fraza, smulge spinii străini şi în locul lor sădeşte cu grijă răsaduri din straturile grădinilor dela sate. Paralel cu literatura cultă, autentică, îi vine în ajutor literatura populară. Preocuparea cu folklorul pe deoparte îi îmbogăţeşte lexicul, pe de alta i-l purifică, şi dă stilului său un caracter rustic, sfătos, aşezat, larg, cu metafore şi pilduiri spirituale în locul expresiei concrete. „Fă trei cruci şi zi Doamne ajută când treci pragul casei, fie ca să ieşi fie ca să intri", sunt gânduri de înţelepciune populară, cu care I. Slavici îşi începe una dintre cele mai frumoase nuvele...

Influenţa literaturii populare asupra lui Slavici se manifestă în limbă, în structură, în spiritul şi atmosfera acţiunii. Adesea caracterizează o situaţie dificilă printr'un proverb potrivit sau ţişneşte abil dintr'o strâmtoare printr'o zicală. Dându-şi perfect seama de alterarea bunului său de acasă prin contactul cu şcoala străină şi cu societatea românească înstrăinată, Slavici începu să refacă inventarul linguistic părintesc coborând din nou în popor şi pentru îmbogăţirea lui, apelând la o nouă societate, curat românească, din România liberă ...„Vă dau dreptul să ştergeţi, să îndreptaţi, ba, vă rog să adăogaţi chiar, în fine să faceţi ce voiţi cu manuscriptul meu" — este înţelesul unor cuvinte din scrisoarea I-a către Iacob C. Negruzzi, pe care-l mai asigură că a avut şi grija ca articolul trimis să-l treacă mai întâiu prin mâinile „destilatorii" ale lui Eminescu. Astfel, dela scrisoare la scrisoare putem urmări evoluţia şi progresul linguistic al lui Slavici, încât atunci când ajunge în plină maturitate, e drept să

primească atributul creatorului de limbă. Să nu se uite apoi că Slavici este cel dintâiu care a creat și povestea populară artistică. Și a creat-o conștient de ceea ce face și trebue să facă. Până la dânsul povestea populară se tipărea sălbatică și părăginită cum se putea smulge din gura oricui. Abia el a înțeles s'o treacă prin filtrul artistic. Extrem de interesante sunt principiile sale estetice, în această privință (v. pg. 292/3 n. 6). După Slavici au urmat, în sensul lui, Eminescu, Creangă, Leca Morariu, ș. a.

Transplantată din conștiința creatorului în aceea a autocriticului, concepția lui Slavici despre propriile sale realizări câștigă o înaltă valoare prin mărturisiri de felul acestora: ...„eu scriu pentru plăcerea mea și cu cât scriu mai bine, cu atâta plăcerea mea e mai mare”...[1] și: ...„eu nici când nu scriu cu intenție, ci pentru-că scriind simțesc o plăcere[2]”... Condiționarea creațiunii de dispoziția sufletească, de pasiune, „treabă de gust, nu de voință”, cum zicea Creangă[3] — se repetă și la Ioan Slavici, precum desigur nu va lipsi nici unui sclav al talentului.

Cea dintâiu scrisoare a lui Slavici către Iacob C. Negruzzi datează din 1871, dela Viena, unde plecase la studii. Acolo se găsește și Eminescu pe care-l numește acum „amicul meu”, deoarece Slavici se împrietenise cu el încă din 1870, când își făcea armata. Eminescu l-a și îndemnat să scrie; cele dintâiu pagini trimise Conv. Lit. fac parte din studiul său mai întins „Românii și Maghiarii”.

Unele pasagii din scrisorile lui Slavici sunt revelatoare pentru personalitatea lui Eminescu, altele îl caracterizează pe A. D. Xenopol sau vorbesc cu multă admirație și recunoș-

[1] In acest volum, pg. 185. — [2] Ibid. pg. 189. — [3] Vol. I, pg. 309.

tinţă de Titu Maiorescu, care la rândul său vede în Slavici pe cel mai proeminent prozator al literaturii române. In vreme ce opera sa literară se caracterizează printr'o abundenţă de imagini şi metafore, stilul scrisorilor le evită şi se apropie mai mult de o abstractisare impusă de spiritul său critic. Natura lui contemplativă îl împinge însă adesea spre speculaţiuni filosofice şi pretutindeni întâlneşti pe Kant, Schopenhauer ş. a., fie în legătură cu o prelegere publică a lui Maiorescu, fie în legătură cu vre-un articol al lui A. D. Xenopol sau: „M'am hotărît să scriu un roman. Şi lucrez cu tot sufletul. Ce roman, cel puţin astă-dată nu-ţi pot spune. Este o lucrare p'in care mă descarc de nişte gândiri, ce de vr'o patru ani mă năpăduesc. Ceva din poveste, ceva din „Dionis" al lui Eminescu, şi ceva din statul ideal al lui Plato" (pg. 65/66).

In scrisoarea a III-a din 1872 zice: „In zilele din urmă am cetit câteva din scrierile lui Schopenhauer; acestea au făcut asupra mea o impresie atât de puternică încât, după repeţite încercări, mi-a fost peste putinţă a scrie ceva, fără ca în acea ce am scris, să nu se vadă urmele lecturei" (pg. 184). Desigur că multe dintre paginile acestei colecţii de scrisori, ca şi scrierile despre educaţie, îl ridică pe Slavici printre cei mai mari gânditori ai noştri. Predilecţia dusă până la pasiune pentru metafisică o mărturiseşte dealtfel singur: „Totdeauna mă simţesc împins spre cerceătri psihologice şi în genere filosofice" (pg. 195).

După scoaterea în relief a lui A. D. Xenopol şi situarea lui între gânditorii universali, va veni, credem, rândul şi al lui Slavici pentru a i se cristaliza în mod sintetic cugetarea filosofică. Autoanaliza din scrisoarea a XX-a, ca şi numeroase pasagii din alte scrisori vor proecta în lumina adevă-

rată personalitatea și opera lui Ioan Slavici. Fire bună, înzestrată dela natură cu un optimism, robust, rustic, nuvelistul și romancierul Slavici a văzut pretutindeni numai oameni buni și a creat puternice caractere, care trăiesc în mijlocul societății și nu sunt nici mai rele, nici mai bune decât ea. „Mizeria este pentru fieștecare om muma răutății. Deosebirea este numai de grad: unul are mai multă, altul mai puțină putere de rezistență. Desăvârșită putere nimeni nu are. Intr'un anumit grad de mizerie, cel mai mândru om devine cerșetor supus, și într'un mai mare grad, cel mai onest fură, înșeală ori ucide" (pg. 233). Nimeni încă n'a fixat principiile filosofice care se degajează din proza epistolară, nuvelistică și romancieră a lui I. Slavici. Poate că și din cauza necunoașterii acestor scrisori, atât de revelatoare pentru procesul său sufletesc. Ca și I. Slavici, geniul lui Goethe cobora altădată printre muritorii de rând și le ridica moralul, justificând păcatul subt puterea împrejurărilor. „Nu cunosc faptă rea" — asigura Goethe — „pe care n'aș fi săvârșit-o, dacă m'aș fi găsit în situațiuni identice făptuitorilor". Această clemență supranaturală, în judecarea faptelor, nu poate veni decât dela oameni superiori. In deosebi celebrii romancieri ruși Dostoiewsky, Tolstoi, Cehov excelează prin similară putere de analiză psihologică. P. P. Carp spunea odată că orice-ar face I. Slavici, chiar dacă ar vrea, n'ar fi în stare să creeze decât tipuri de eroi buni — constatare care de fapt e cea mai potrivită caracteristică a sufletului și operii lui Slavici. Uneori însă suferințele sale fizice îl exasperează, cele morale îl îngenunchie, și atunci dictonul latinesc „primum vivere, deinde philosophari" se valorifică la el în înțeles contrar: „primum philosophari, deinde vivere". . . . .

Și iarăși optimism dătător de viață :

«Numai firea norocită ce am avut totdeauna — scrie Slavici la 1 Febr. 1874 din Viena — îmi este mântuirea într'astă stare tristă. Fără ca să încet a fi om serios, știu totdeauna a-mi face ilusiuni și să sperez. Trăesc într'o lume imaginară, o lume, ce este, precum o doresc eu. Să mă desamăgesc de o sută de ori, iarăși sperez cuprins fiind de ilusiunile mele. Oamenii îmi par mai onești, mai buni, chiar mai nobili decât ce îi știu că sunt. Este nesmintit un fel de boală sufletească această sinamăgire, — dar, deși boală, binefăcătoare. Fără a fi capace de a privi lumea mai mult precum o doresc decât precum ea este, fără a mă putea confunda în ilusiuni, ar trebui să per.... Sunt momente izolate, în care făcându-mi ilusiuni, sufletul meu se înalță, iarăși sperez, iarăși iubesc viața, — energia îmi revine și în asemenea momente iarăși sunt, cine am fost, — spiritul cutezător, care își pare a cuprinde universul cu o singură privire. Mai ales dimineața, când mă trezesc din somn, sufletul este liniștit: «Azi, azi, — îmi zic, — azi nesmintit te va surprinde ceva!» — Și apoi aștept până în spre sară. — în zadar.

Dar nu numai isolate, ci și rare sunt aceste momente de respirare. Din când în când stările apasă asupra mea atât de puternic încât adevărul suprimă ilusiunile, înfățișându-mi-se în deplina sa golătate... Aceste sunt momentele grele, momente în care premeditarea încează cu desăvârșire, în care ideile etice, care alcătuesc temelul gândirii mele, încează cu desăvârșire a înrâuri asupra voinței mele.

Mă cuprind gânduri rele, gânduri, pe care mai apoi eu însumi le condamn... Sara, când aflu că ilusiunile, ce îmi făceam în decursul zilei, sunt numai ilusiuni, desperez, îmi perd energia, devin laș... îmi par cel mai nedemn om în lume... Și gândesc la Eminescu. «A fi, ori a nu fi!?».

Da! nime nu este mai laș decât acela, care de frică că va peri, pune însuș capăt vieții sale. Adevăr este, puternic adevăr, când omul șede lângă căminul cald, face filosofie și nu gândește nimic. Este adevăr, când omul gândește însuș, și poate asupra unor stări imaginare, ori stări, în care alții se află. Când însă gândirile se ivesc în om, nu ca și urmări ale meditațiunei, ci ca și consequențe ale stărilor subiective, atunci fiește care om, și cel mai cutezător, devine laș și esclamă ca Louisa mea: «Nu mă condamna. Am încetat de a mai fi om; sunt o mașină lipsită de voință, care nu dispune de propria-i acțiune».

A muri nime nu dorește. Dar dorința de a nu pătimi este firească. Acela care în present sufere, rabdă suferințele privind în viitor. Acela însă, care și în viitor privește cu groază, — acela de viață se îngrozește. Pentru vețuitor viața numai atunci are valoare, dacă ea promite un equivalent de plăceri pentru suferințele, cu care o susține. In lipsa acestei promisiuni, ea devine imposibilă ca oricare existență nemotivată. Nime nu trăiește numai pentrucă trăește, ori numai pentru ca să poată trăi: omul trăiește pentru că voiește să trăiască. Această voință nu poate fi nemotivată, — și motivul nu poate fi altul — decât plăcerile sufletești, ce viața promite.

Nu sunt amicul, nici adoratorul lui Schopenhauer. Dar când el nu se află în rătăcire, atunci zice adevărul. Și al adevărului amic și adorator sunt. Sinuciderea este o moarte firească, tocmai atât de firească ca și acea trupească. Deosebirea este numa acea, că una este urmare organică a organismului trupesc, iar altă a celui sufletesc. Odată devine vieţuirea trupească, altă dată cea sufletească mai nainte imposibilă.

Odată este una causa și alta urmare, altă dată vice-versa. Este o deosebire numai cu privire la timp. Dar totuș deși nici un mort nu este de condamnat, este mai de compătimit acela, care mai întâiu sufletește încează a fi. Asta este cea mai grozavă moarte.

Te vei îngriji poate văzându-mă vorbind astfel. Fii însă liniștit! Cine vede fulgerul acela nu va fi trăsnit; cine poate încă cugeta asupra sinuciderii, acela este încă scutit de moarte. Dacă eu cuget asupra ei, cuget pentru că voiesc să scap de ea. Este un șir de gândiri care mă preocupă: puindu-le pe hârtie, sufletul mi se alină cel puțin pentru timpul în care le pun. Sunt poate 5—6 zile de când scriu această epistolă. Când nimic nu mă poate distrage, mă înșel pe mine însumi cercând distracție tocmai prin gândirile, care mi-au turburat sufletul. Le aranjez, le înșir, le combin și într'ast lucru momentan uit că ideile mă privesc pe mine, privindu-le numai ca idei pentru sine. Nu cerc compătimire, nu mă plâng, nu blestem, nu învinovățesc: iau numai totul, precum este și aflu cea mai binefăcătoare mângâiere, aflând pe cine-va, cui să descopăr conținutul sufletului meu.

Deși am pierdut mult, deși sufăr azi, deși nu sperez în viitor, eu îmi par a fi cu mult mai departe de desperație decât ce-aș putea să fiu. Privind în jurul meu, nu aflu nimic, ce poate da valoare vieții mele, aflu însă, ce cer, în mine însumi.

Nu pot uita cumcă sunt deobligat față de aceia, carii mi-au făcut bine ori se interesează de mine. Dacă ar trebui să mor azi, poate nimic n'ar fi mai dureros pentru mine, decât că n'am putut chieta datoriile, ce am față de alții, ori că nu m'am putut arăta vrednic de bunăvoința, cu care am fost tratat. Dacă în viață nu aș afla nici o plăcere positivă, aflu asta una negativă, sperând a scăpa de sarcinile ce port.

Poate și atâta mi-ar plăcea prea puțin. Atunci uit al meu viitor și privesc numai la cercul social, în care petrec.

Este poate bine, — poate este rău, dar' eu, pentru mine, mai ales acuma mă privesc mai mult ca parte a cercului social, în care petrec. Ori care mișcare a acestui cerc, este totodată și a mea mișcare. Este în mine un șir de idei, pe care aș dori să le văd realisate în acest cerc social. Am aspirații, speranțe și dorințe, și cu cât mai seacă îmi pare viețuirea ca individ, cu atât mai scumpă ca român. Asta identificare nu este urmare a unor sentimente, de' care la noi se face atâta paradă. Este o consequență a stărilor mele sufletești. Mă identific cu cercul social, în care mă aflu, pentrucă numai astfel mă simțesc iarăși îndemnat spre lucrare. Fatalitatea a pus capăt vieții mele individuale; de aici înainte trebe să trăesc numai ca parte a societății. Sunt ca jucătorul de cărți, ce, după-ce și-a pierdut toți banii, începe a juca pentruca să câștige altora.

Nu doresc a muri. Aș dori, ca să viețuiesc secoli întregi, pentruca să fiu martor și părtaș la lucrarea, p'in care se vor realisa ideile, ce azi înalță sufletul meu. Sunt fericit în aceste momente de înălțare sufletească. Un an de suferințe pentru un asemenea moment!

N'am putut fi fericit p'in mine însumi în viața mea individuală, simțesc destulă putere pentru a afla, tot p'in mine însumi fericirea în viața comună. Și, cine știe! — poate iarăși voiu afla, ce se mai poate.

Dar numai om este omul. In sfârşit — miseria este pentru fieştecare om muma răutăţii. Deosebirea este numai de grad: unul are mai multă, altul mai puţină putere de resistenţă. Desăvârşită putere nimeni nu are. Intr'un anumit grad de miserie, cel mai onest fură, înşeală ori ucide. Firea este inalterabilă... Eu ştiu, cine-am fost.... Am ajuns însă până într'atâta, încât cu câte-va zile înainte de asta, eu, acuma, în vârstă de 26 ani, nu m'am sfiit a ruga pe un om să-mi «cinstească» o părechie dintre pantalonii săi vechi. Şi nu ştiu, purcezând pe astă cale, până unde voiu ajunge.

Imi suport miseria cu resignaţiune, îmi suport şi boala, îmi suport şi pierderile — pentrucă nu mă simţesc nevinovat.... Stările mele sunt urmare a unor coincidenţe fatale. Am fost totdeauna onest, activ şi modest în pretenţiile mele. N'am avut însă noroc. Făr de noroc, pe cum eram, trebuia să fiu mai puţin onest şi pe lângă mai puţină activitate şi mai mari pretenţii astăzi aş putea să fiu îndestulit. Mai îndestulit, nu însă fericit. Chiar şi stările, în care mă aflu, cuprind în sine un fel de fericire tristă: am făcut ce-a trebuit.

In toate sunt înse margini. Cine ştie dacă tocmai în urma prea scrupuloasei onestităţi nu voiu fi împins spre o mai mare neonestitate».

Nu se ştie, dacă fără continuul ajutor bănesc, trimis de aci, din România liberă, cu o generozitate fără pereche şi fără sprijinul moral din partea aceloraşi Iacob C. Negruzzi, Titu Maiorescu, şi alţii, Ioan Slavici, cu toată constituţia sa fisică şi psihică solidă, nu s'ar fi prăbuşit totuşi sub povara suferinţelor.

De altfel Slavici simte că datoreşte atât de multă recunoştinţă binefăcătorilor săi, încât se teme să nu ajungă în mentalitatea debitorilor cari îşi urăsc creditorii. Oricât de paradoxal ar părea, resentimentul împotriva situaţiei de dependenţă morală, are ceva din caracterul supraomului nietzschean.

Oamenii aceia însă — Iacob C. Negruzzi, Titu Maiorescu — nu făceau binele, pentru a umili aşteptând răsplată. Ajutau din adâncă şi nestrămutată convingere, că prin gestul lor contribue la înălţarea unei idei, la promovarea literaturii înseşi. Maiorescu mai ales întrezărise în Slavici pe marele prozator. Şi gestul lor nu era insolit: Eminescu, A. D. Xenopol s'au bucurat de aceleaşi favoruri. Xenopol, cel

puțin, nici nu se sinchisește, că este ajutat. El știe una și bună, că n'are și că cel ce are, trebue să dea. Lege naturală.

Inainte de a încheia aceste pagini introductive în literatura epistolară a lui Slavici, am vrea să atragem atențiunea asupra informațiunilor interesante și asupra părerilor lui Slavici despre Eminescu, exprimate în unele dintre scrisori. Ele sunt și de actualitate, întrucât, o bună parte din critica noastră literară și-a îndreptat din nou atențiunea spre clasicismul eminescian. Unele lucruri din cele strecurate despre Eminescu în scrisorile din acest volum, sunt relatate sau cel puțin atinse în „Amintiri"-le lui Slavici, altele cu totul noi. Rămâne în seama specialiștilor să le spicuiască și utilizeze pentru refacerea vieții și luminarea operii poetului. O pagină din scrisorile lui Slavici, închinată lui Eminescu, am smulge-o totuși din mulțimea celorlalte, și făcând-o, ne gândim la acei cetitori, cărora, nefiindu-le sete, trebue să-i ademenești cu un strop, ca să le vină poftă să bea. E pagina 270 din scrisoarea cu XXXIII:

«Mă bucur foarte primind știrea că Eminescu este în Iași. Au trecut doi ani de zile decând i-am perdut urma. Pe semne a fost și el dus cu expediția polară. Iți mărturisesc apoi că eu țin foarte tare la Eminescu, nu numai pentru-că el m'a introdus în lumea, în care petrec acuma, făcându-mă cunoscut cu D-voastre, dar' și pentru altele. Felul gândirei sale mă seduce și nu mai puțin mă seduce forma, în care se manifestă acel fel. Intre altele, sunt foarte preocupat de măestrul meu, — a nimănui limbă nu-mi place ca și a lui Eminescu. Imi place precisitatea lui Xenopol; îmi place ușurința lui Pantazi Ghica: Eminescu îmi pare însă precis ca și unul și ușor ca și cellalt. Xenopol este trecutul în limbă, Pantazi Ghica este presentul și tocmai atât de extrem unul în trecut ca și cel-alt în present: Eminescu este o combinare din amândoi, o combinare armonioasă a trecutului cu presentul.

Pentru Xenopol limba este muruiala, cu care învălește păreții palatului zidit de cugetarea sa; Pantazi Ghica nu cugetă, ci încarcă flori cu furca și le aruncă în fața lumii; Eminescu gândește și formează d'odată — pentru dânsul limba este marmura, în care varsă chipul gândirilor sale alese.

Dar' să cunoști pre Eminescu, și vei afla un om de felul, în care natura nu produce decât în momentele sale de preocupațiune. Par'că n'a știut ce face, când

a făcut, şi părându-i rău, mai apoi, începe a strica fapta sa. Eminescu este dintre acei puţini oameni, care nu sunt meniţi a vieţui în societate, pentru-că nu-şi află semeni. In deobşte el este nesuferit, pentru-că ştie, cine este el, ştie cine sunt alţii, nu-i pasă de o lume, pe care trebe s'o despreţuiască şi stă ca şi-o carte deschisă înaintea tuturora. Toate sufletele alese sunt nereservate şi tocmai pentru oamenii comuni lipsa de reserve a unui suflet ales este nesufrită. Nu ne place să vedem că suntem mai proşti decât alţii, pentru acea nu ne întovărăşim bucuros cu cei mai cuminţi decât noi. — Cu atât mai preţioasă arătare este Eminescu pentru noi, care nu suntem dintre oamenii cu desăvârşire comuni. Il cercăm tocmai pentru comorile, ce ni se desfăşură în sufletul său. El este o literatură vie, galerie în care tot momentul se produc noue întrupări a gândirei frumoase. Imi aduc aminte de Rousseau, când exclamă în confesiunile sale: «O! ce frumoase lumi s'au ivit şi-au dispărut în sufletul meu». Aşa este şi la Eminescu: şi cel puţin eu priveam bucuros această viaţă internă.

Eară pesimistul Eminescu n'află mai bun loc decât în mijlocul D-voastre.

Te rog, spune-i sănătate şi voe bună dela mine, şi-i spune, că de când nu ne-am văzut, am gândit foarte adese-ori la frasa: «a fi ori a nu fi».

Câteva scrisori ale nefericitului colonel **Nicolae Schelitti**, traducătorul lui Faust (Goethe), împreună cu Vasile Pogor; altele ale lui **Teodor Şerbănescu, Theodor C. Văcărescu, George I. Lahovari, Ioan S. Nenişescu;** câte una dela **Al. Odobescu, Mihail Zamfirescu** şi **Andrei Bârseanu;** apoi cu cele ale lui **M. Strajan, Gr. H. Grandea, Al. Candiano-Popescu, C. Esarcu** şi **Ciru Oeconomu, Virgil Oniţiu, C. I. Istrati,** iată-ne ajunşi la bibliograful lui Voltaire şi biobibliograful Carmen-Sylvei, **G. Bengescu,** fostul secretar de legaţie al ministrului V. Alecsandri, la Paris.

Cu **Dumitru C. Olănescu-Ascanio** se închee volumul. Din cele 30 scrisori, numai la două este arătat anul, în care au fost scrise, aşa că nu fără anevoe au putut fi aranjate, în mod cronologic, şi înzestrate de noi cu indicaţia anului, fireşte nu întotdeauna sigură.

Acest volum, ca şi primul care s'a publicat în 1931 şi o parte din al treilea, care va apare la sfârşitul acestui an, se datoresc lui Iacob C. Negruzzi. Dată fiind valoarea şi impor-

tanța acestor documente, cuvine-se să ne închinăm cu recunoștință păstrătorului lor—Iacob C. Negruzzi—căruia literatura și cultura românească, pentru a doua jumătate a secolului trecut îi datorește cele mai frumoase și sănătoase realisări. Și fiind-că n'a sosit încă timpul unei expuneri mai ample asupra vieții și operii sale, mulțumim distinsei doamne Ella Negruzzi, fiica lui Leon Negruzzi, pentru bunăvoința ce-a avut să ne permită publicarea conferinței d-sale dela Radio, în care a evocat atât de frumos și cu bogate amintiri familiare figura unchiului d-sale.

VIAȚA LUI IACOB C. NEGRUZZI

„De curând a încetat din viață cel din urmă din întemeetorii Junimii Literare, nonagenarul Iacob Negruzzi.

„Născut la Iași în 31 Decembrie spre 1 Ianuarie 1843, descendent dintr'o familie de boieri cărturari, Iacob Negruzzi era fiul lui Costache Negruzzi.

„Ziua nașterei sale ca și a fraților și surorei a fost însemnată în Evanghelia Familiei, Evanghelie în două exemplare din care unul se ținea în casa părintească de la oraș și a doua la moșia părintească.

„Iacob Negruzzi a fost botezat de boerul vornic și cavaler Iacovache Palade în ziua Botezului Domnului, la 6 Ianuarie 1843 și stă scris la Evanghelia Familiei : Pun pe fiul meu Iacob sub protecția Sf. Ioan Botezătorul. Acest mic fapt fără importanță este interesant ca coincidență, că Iacob Negruzzi a decedat în seara Bobotezei anul acesta, când după Evanghelia familiei a fost botezat de boerul Iacovache Palade.

„Dealungul vieții sale s'au perindat șase domnii : din care trei domni pământeni : Mihail Sturza, Grigore Ghika și Alex. Ioan Cuza și trei domni ai familiei Hohenzollern, deve-

niţi pământeni, începând cu Carol I cel Mare, Ferdinand cel Loial şi Carol II.

„Povestitor neîntrecut, viaţa lui Iacob Negruzzi este ca un caleidoscop colorat de amintiri, de povestiri cu tâlc: Pe la vârsta de 7 ani împreună cu fratele său Leon, asistă la ceremonia spânzurărei unui boer care insultase pe Domnitor — aceasta se petrecea sub domnia lui Mihai Sturza, după revoluţia de la 1848.

„Era în ziua Paştelui, Mitropolitul Veniamin venise într'un suflet la Costache Negruzzi, tatăl lui Iacob, să-l roage să intervie pe lângă domnitorul Mihai Sturza ca spânzurătoarea să fie amânată, deoarece erau Sfintele Paşti.

„Costache Negruzzi merse într'un suflet la Palatul Domnesc cu cererea de graţiere. Când să intre, reprezentantul Rusiei se afla la Domn. Vremea trecea, Costache Negruzzi după o aşteptare de un sfert de oră intră neanunţat, domnitorul înţelese graba şi aprobă graţierea. Intre timp, spune I. Negruzzi, noi copiii, îndemnaţi de sclavii noştri, merserăm să asistăm la decapitarea boerului — după cum se obişnuia, boerilor li se tăia capul cu sabia.

„Gavril Buzatul era călău (un fost condamnat), sabia era neascuţită şi a tras de mai multe ori pe gâtul boerului până a desprins capul.

„Costache Negruzzi luase o trăsură, caii în goana mare căzură, schimbă altă trăsură, drumurile pline de hopuri de pe atunci la Iaşi; se sfărâmă o roată; atunci se puse să alerge pe jos şi ajunse cu adresa de graţiere ...prea târziu.

„Pe noi, zicea Iacob Negruzzi, nu ne mai prinse părintele nostru prin acele locuri, venisem degrabă acasă profund impresionaţi de cele ce văzuserăm.

„Domnitorul Mihai Sturza era foarte lacom de bani, spunea Iacob Negruzzi, că tatăl lor le povestea, cum acei boeri

care voiau să intre în grațiile sale, când se ploconeau în fața domnitorului aruncau pungi de galbeni la picioarele lui.

„Pe moșia părintească Trifeștii Vechi azi Hermeziu, curge Prutul. Se spunea că băile de Prut aveau darul minunat de a îndrepta femeile sterile, iar Mihai Sturza dorea să aibă copii cu a doua nevastă, cu care veni la moșia părintească să ia băi. Grădinarul nostru Leu, zicea Iacob Negruzzi, prezentă domnitorului un buchet de flori din grădină — domnitorul se întoarse către părintele nostru, cu vorba lui pe nas „dăi un galben, boer Costache", așa că pe lângă florile din grădină a mai trebuit să scoată proprietarul și un galben. Dar Mihai Sturza era și bănuitor: în parcul de la țară era un copac secular cu o scorbură în el. In acea scorbură se instalase un roi de albine; cu venirea domnitorului s'a îngrădit pomul, ca nu cumva să se apropie domnitorul de pom și să-l ciupească albinele. Domnitorul la vederea micului gard din jurul pomului bănuitor întrebă ce înseamnă ? i se răspunse „albine, Măria-Ta" — neîncrezător ceru să se tae imediat gărdulețul și se apropie de scorbură — toată fața i-a fost ciupită de albine.

„Pe vremea de atunci pedeapsa cu moartea era în toiul ei — ce e drept se întâmplau atunci ca și acum tâlhării, furturi și asasinate — așa încât nu îndrăzneai să ieși singur pe înserate pe străzile întunecoase ale Iașului. Mihai Sturza era neînduplecat și după zece cincisprezece spânzurători, te puteai plimba prin codrii Moldovei cu mâinile la spate, fluerând (și bătrânul se plimba prin casă făcând gestul nepăsărei) fără nici o grijă. Ce bine ar fi, zicea Iacob Negruzzi, întroducerea din nou a pedepsei cu moartea la noi. Iacob Negruzzi vorbea întotdeauna cu mult respect de părintele său Costache. Povestea adesea cât de sever era cu ei copiii. Iși amintea cum într'o zi, fiind mic, își introduse capul prin gratiile balconului casei, în momentul când făcea isprava, intră pe balcon părintele

său Costache Negruzzi,de spaimă n'a mai putut trage capul dintre gratii. Costache Negruzzi sună un sclav : să tăiaţi capul lui Iacob şi să i-l puneţi apoi îndărăt pe trup".

Ţiganul trase cu precauţie capul şi bietul băiat umilit se întoarse spre tatăl său spre a-i cere iertare. Răspunsul fu: „ieşi afară măgarule". Cu toate acestea se părea că Costache Negruzzi avea oarecare mândrie de copii — astfel tot fiind copii, zicea Iacob Negruzzi — tatăl nostru ne duse, pe fratele meu Leon şi pe mine, ca să ne prezinte lui Grigore Ghika Vodă, tata era pe atunci Mare Vistiernic al Moldovei — toată boerimea ieşeană era atunci la palat. Ce emoţie pe copii — „veţi săruta mâna domnitorului", spuse Costache Negruzzi, şi ducându-ne pe amândoi de mână, zăpăciţi cum eram, am uitat să sărutăm mâna. Domnitorul însă bun şi blând ne-a mângâiat pe cap spunând „să învăţaţi carte fiindcă ţara are nevoie de oameni luminaţi dar să vă cultivaţi şi caracterul, fără caracter cartea e de prisos".

„La vârsta de 10 ani Iacob şi Leon au fost trimişi sub paza preceptorului lor Fievegher la Berlin, unde au stat până la terminarea studiilor, adică la 1863, când Iacob s'a reîntors doctor în drept suma cum laude. Au plecat la Berlin cu căruţa poştei de la Iaşi, fraţii Negruzzi, fraţii Dăscălescu şi Cantacuzino (acesta din urmă fiind forţat de părinţii săi să se însoare cu o domnişoară Mavrichi care era cocoşată, s'a sinucis chiar în seara nunţii). La plecare spre Berlin după multe peripeţii prin ţară au ajuns la vamă, între altele s'au cercetat bagajele de către vameşi, preceptorul Fievegher avea cu el o cutie de tutun românesc. La întrebarea făcută de vameş, dacă nu are nimic de declarat, Fievegher a răspuns „nu"; s'a descoperit cutia cu tutun — gălăgie, confiscare, amendă. Fievegher însă imperturbabil se întoarse cu spatele şi arătă vameşului un galben — vameşul întrezărind galbenul, întinse mâna şi-l

luă: „de ce nu spuneți că nu mai aveți nimic de declarat" Vorwärtz... plecați.

„Cu un surâs plin de bonomie Iacob Negruzzi spunea „vedeți, istoria se repetă". Ajunși cu trăsura până la Breslau, copiii Negruzzi împreună cu tovarășii lor de drum, s'au urcat pentru prima oară într'un tren, cu care au ajuns până la Berlin. Era un eveniment pe atunci atât de important încât mulți ani se gândeau : oare cum va fi în Țară, când vom avea și noi un tren ? !

„Fiind încă la studii la Berlin, pe la 1855, Costache Negruzzi veni să petreacă vara la Ems, Iacob și Leon fură aduși de la Berlin să petreacă și ei vara cu părintele lor. Se obișnuia mult pe acele vremuri de familiile ieșene să facă cură la Ems. Atunci pentru prima oară frații Negruzzi fură prezentați de către tatăl lor Agăi Alex. Ioan Cuza. El era cu o tânără femee foarte frumoasă — spre mirarea lor copiii aflară că acea femee nu era nevasta lui Cuza. Costache Negruzzi spuse băeților: „Cuza are purtări cam ușuratice, despre care nu se cade să vorbiți voi". Sosirea părinților lui Iacob Negruzzi la Ems, le-a fost anunțată printr'o telegramă. Prima telegramă venită din țară! — Mai târziu fiind reîntors din Berlin, profesor universitar, Iacob Negruzzi a revăzut pe Cuza, de data aceasta însă ca domnitor. Ales domn al ambelor Principate, Alex. Ion Cuza făcu o întrunire la Tribunalul din Iași, după un lung discurs pe care l'a ținut, a hotărît pe loc să dea afară pe primul Președinte al Curții și a numit în locul lui pe Rola — acest lucru a făcut o penibilă impresie. Nu e mai puțin adevărat că mergând la țară la Perieni, țăranii erau revoltați că li se luase o parte din moșie. Cuza întrebă pe țărani ce valoare avea acest teren, țăranii au spus o sumă de..., iar Cuza punând mâna în buzunar, a dat de la el prețul cerut, punând astfel capăt unei mișcări care putea deveni periculoasă.

In urma nemulțumirilor tot mai vădite ale boerilor, s'a făcut un complot, iar Cuza a fost detronat. La acel complot au luat parte Ion Brătianu, Lascăr Catargiu, Golescu și cei mai mulți boieri din Muntenia. Se preconiza aducerea unui domn strein, se propusese tronul Contelui de Flandra, care a refuzat. Până la venirea unui domn, timp de vre-o șase luni, s'a înființat Locotenența Domnească compusă din trei boeri : Lascăr Catargi, Niculae Golescu și Generalul Haralambie. Această Locotenență a dăinuit până la venirea Prințului german Carol de Hohenzollern, care a intrat în țară pe la Turnu Severin, adus fiind de Ion Brătianu. Primul guvern al prințului de Hohenzollern s'a format din elemente ce făceau parte din toate partidele politice, Brătianu-Lascăr Catargiu, iar ca ministru de finanțe Petre Mavroghene. Situația financiară a țărei se găsea în așa hal încât timp de șase luni funcționarii au rămas neplătiți, iar profesorii universitari au fost cei dintâi condamnați la privațiunea lefei. Nimenea n'a protestat primind cu resemnare această stare de lucruri, dintr'un înalt sentiment de patriotism, apanaj necontestat al acelei generațiuni. Cu același surâs plin de bonomie Iacob Negruzzi spuse „vedeți, istoria se repetă". La 1863 întors din Germania, Iacob Negruzzi alături de Maiorescu, Carp, Theodor Rosetti și Pogor a aranjat cel dintâi ciclu de prelegeri populare la Iași, care au dat naștere Junimii, iar la 1 Martie 1867 s'a fondat revista Convorbiri Literare, a cărui director și redactor a fost I. Negruzzi. Pe la 1870 Iacob Negruzzi s'a căsătorit cu Maria Rosetti, sora lui Dimitrie Rosetti Max. — O lungă căsnicie de peste 50 ani, cu o tovarășă demnă și înțeleaptă, o sfătuitoare pricepută, a cărei părere critică în cercul Junimei era precumpănitoare și ascultată cu mult respect de

membrii Junimei. Influența acestei reviste la care au contribuit cei mai mari scriitori ai țărei a fost atât de covârșitoare încât a lăsat o dâră de lumină nu numai în cultura neamului, dar și în fixarea graiului strămoșesc.

„Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Creangă, Maiorescu, Caragiale erau întemeetorii și colaboratorii Revistei. Mai târziu Duiliu Zamfirescu, Coșbuc, Vlahuță și atâția alții s'au ilustrat prin revistă și au ilustrat revista.

„Convorbirile Literare au fost onorate cu scrierile marilor noastre Regine: Elisabeta Carmen-Sylva și Regina Maria și de colaborarea Principelui Carol, actualmente Carol II, Regele României.

„Sub domnia Regelui Ferdinand cel Loial, Iacob Negruzzi a fost în mai multe rânduri președintele Academiei Române. Cu multă emoție povestea Iacob Negruzzi de frumoasele discursuri ținute de Regele Ferdinand la Academie într'o limbă minunată românească, presărată cu cuvinte arhaice românești, care dădeau atâta poezie discursurilor. Delicateța și finețа sentimentelor ce exprima într'o limbă pură românească erau atât de frumoase, încât bătrânul literat rămânea profund emoționat.

„De curând a fost sărbătorit veneratul îndrumător al atâtor generații. Intâi la Asociația Publiciștilor Români, având pe generalul I. I. Manolescu ca președinte, iar apoi la Academia Română. Era o grea încercare la care a fost supusă modestia caracteristică a muncitorului intelectual Iacob Negruzzi.

„Vădit emoționat de deosebita atenție ce i-a fost acordată de ultimul din seria Regilor țărei prin cuvintele calde ce i s'au adresat, precum și din înălțătorul discurs al acade-

micianului Octavian Goga, Iacob Negruzzi a găsit că era peste puterea lui de a duce mai departe povara anilor.

„Spunea: am impresia că nu eu sunt acela care a fost sărbătorit, de ce atâta cinste ?

„Şi s'a stins nonagenarul Iacob Negruzzi, cum să stinge o lampă, a cărei esenţă s'a terminat — o scurtă pâlpâire şi flacăra vieţii s'a dus".

ELLA NEGRUZZI

* * *

Poate că unele dintre paginile documentelor vor părea sarbede, altele nefolositoare, astăzi. Dar mâine, urmaşii noştri gândi-vor oare tot aşa? Şi apoi: să iubim pomul aşa cum ni l-a lăsat Domnul, frunzele — podoabă frumoasă; fructele — rod gustos. Au cine e nebunul care va să despoaie pomul de frunzele sale, pentru-că numai fructele sunt de folos?

TEXTE ȘI NOTE

Costache Negruzzi cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1863 — 1869

I.

Iassy le 22 Jan. [*18*] *63.*

Eh bien, mon cher Jacques, puisque tu ne pourras pas venir en avril, tu viendras en Juin, pourvu que le bon Dieu veuille que tu réussisses.

Que te dirais-je de nous ? grâces à Dieu, la santé est bonne, les enfants sont rétablis et piochent Georges [1] à son collège et Elise [2] à son pensionnat. Il n'y a que moi dont la santé laisse à désirer, c'est ce qui a fait que j'ai donné ma démission du dépôt.

Ici, nous passons une vie assez monotone. Iassy est triste; il se ressent de *l'Union*. Nous avons un mauvais vaudeville français et un théâtre moldave. Le théâtre français est toujours désert, tandis que l'autre regorge chaque soir de monde.

Il est vrai aussi qu'il ne donne que des drames terribles tirés par les cheveux qui font les délices de notre public, comme Ingerul morţiĭ, Idiotul.

L'hiver chez nous est très doux. Nous attendons avec impatience le printemps.

Adieu, porte-toi bien, et du courage !

Ton affectionné père

C. NEGRUZZI

P. S. Ta mère a été furieuse en apprenant le vol de ton paletot.

I.

(Traducere)

Iaşi, 22 Ian. 1863.

Ei bine, scumpul meu Jak, fiindcă nu vei putea veni în Aprilie, vei veni în Iunie, numai ca bunul D-zeu să vrea, ca tu să reuşeşti.

Ce să-ţi spun despre noi ? Mulţumesc lui D-zeu, suntem sănătoşi, copiii s'au însănătoşit şi învaţă, George la Colegiu şi Eliza la pension.

Nu sunt decât eu, a cărui sănătate lasă de dorit, ceeace a făcut să-mi dau demisia dela depozit.

Aici noi ducem o viaţă destul de monotonă. Iaşul este trist; se resimte Unirea.

Avem un slab vodevil francez, şi un teatru moldovean.

Teatrul francez este întotdeauna pustiu, în timp ce celălalt este ticsit în fiecare seară de lume.

Este adevărat de asemenea, că el nu dă decât nişte drame teribile trase de păr cari fac plăcerile publicului nostru, ca Ingerul morţii, Idiotul.

Iarna la noi este foarte dulce. Aşteptăm cu nerăbdare primăvara.

Adio, fii sănătos şi curaj !

Al tău iubitor părinte

C. NEGRUZZI

P. S. Mama ta s'a supărat aflând de furtul paltonului tău.

II.

Iassy le 23 S-bre [*18*] *63.*

MON CHER JACQUES,

J'ai reçu la lettre datée du 10 courant, et j'ai été bien content d'apprendre que tu te portes bien, car décidément, cette excursion intempestive dans le Mecklembourg nous avait inquiétés pour ta santé.

Quand tu recevras ma lettre, je crois que tu seras près de finir cette cure.

Je te engage donc de partir aussitôt, pour pauvoir arriver plutôt dans le pays, car de suite que tu arrivéras, nous devons encore faire le voyage de Bucarest et comme chez nous les chemins sont encore comme ils étaient du temps des Daces, je ne voudrais pas entreprendre ce voyage pendant la saison pluvieuse.

En t'attendant donc avec impatience, je prie le bon Dieu de t'avoir en sa sainté et digne grade.

Ton affectionné père

C. NEGRUZZI

P. S. Les livres et les effets que tu ne pourras pas emporter avec toi, mets les dans une caisse que tu enverras par le roullage en l'adressant sous mon nom à Jassy.

Georges attend toujours son livre de logarithmes que Léon oublie toujours de lui envoyer.

II.

(Traducere)

Iași 23 Septembrie 1863.

SCUMPUL MEU JAK,

Am primit scrisoarea ta din 10 curent și am fost mulțumit să aflu că tu ești sănătos, căci desigur această excursiune nepotrivită la Mecklenbourg ne-a îngrijorat pentru sănătatea ta.

Când vei primi scrisoarea mea, cred că vei fi aproape de a termina această cură.

Te însărcinez să pleci imediat, pentru a putea ajunge mai curând în țară, căci îndată ce vei ajunge, noi trebue încă să facem voiajul la București, și cum la noi drumurile sunt încă cum erau pe timpul Dacilor, n'aș vrea să întreprind această călătorie în timsezonului ploios.

Aşteptându-te deci cu nerăbdare, rog pe bunul D-zeu să te aibă în sfânta şi demna lui pază.

Al tău iubitor părinte,
C. NEGRUZZI

P. S. Cărţile şi lucrurile pe cari tu nu le vei putea aduce cu tine, pune-le într'o ladă, pe care o vei trimite separat adresând-o pe numele meu la Iaşi. George aşteaptă mereu cartea lui de logaritme, pe care Leon uită întotdeauna să i-o trimeată.

III.

Trifeşti, 29 Sept. 1869.

IUBITE JAK,

M'am bucurat primind ultima ta scrisoare din străinătate, prin care ne încredinţezi că cura ce ai întreprins îţi face bine. Dee Domnul să vii bine şi sănătos !

Aici vei găsi toate, precum le ştii. La ţară tot pe Paraschiva şi pe Carolina (afară de Azor, care a murit, victimă amorului). In târg, tot salonaşul cu mobilele vechi, şi cu *Rafael* pe pereţi. A ! Vei găsi o deosebire. Ne vei găsi pe noi mai bătrâni şi mai slabi [7], şi pe fraţii tăi mai mari, dacă nu mai cuminte.

Iţi scriu la Berlin, unde cred că te va găsi scrisoarea mea.

Aşteptându-te dar cu nerăbdare, rog cerul să te păstreze subt puternicul său scut.

Al tău iubitor părinte
C. NEGRUZZI

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

I

[1] şi [2] *George, Elisa* şi *Leon,* fräţinii lui *Iacob Negruzzi.*

Grigore M. Alexandrescu către Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1863

2 Sept. 1863, București.

IUBITE AMICE,

«*Păcatele tinereți[i]*»[1] le-am împrumutat unui boer mare, care le-a perdut, fiind deprins a comite păcate. Bine-voește a-mi trimite alt exemplar și de poți fă-m[i] ceva abonați.

Al D-tale devotat prieten

GR. M. ALEXANDRESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

[1] In autograful cirilic titlul nu este subliniat și n'are ghilimele.

Costache Negri cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1875

Ocna, 8 Iuni 1875.

ONORATĂ REDACȚIE,

Potrivit înștiințărei trimise surorei mele Catinca Negre, că datorește pentru «Convorbirile literare» 51 fr. 75 bani —, potrivit asemenea că pentru zisele «Convorbiri» datoresc și eu întocmai 51 fr. 75 bani; apoi iată că trimet 103 fr. 50 bani acelei onorate Redacții, pentru îndoitele numere ce am primit, rugându-o să ierte întârzierea și să binevoiască a primi multele mele mulțumiri.

COSTAKI NEGRE [1].

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

[1] Cfr. autograful: *Negre* nu *Negri.* — V. în introducere, *C. Negri.*

Vasile Pogor cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anul 1868 şi ?

I.

Berlin, 1 Aprilie 1868.

IUBITE JACOPPO [1],

Iţi recomand cu tot dinadinsul pe Domnişoara Maria Şuba care se presintă la un concurs. Este cu totul străină în Bucureşti şi nu ştie la care sfânt să se adreseze. Te rog dar a stărui şi a o învăţa la care persoane influente ar fi bine să aibă recurs.

Complimentele mele călduroase la Madame Gudusta. — Contez pe buna ta voinţă.

Al tău devotat ca un frate

POGOR.

II [2].

O Jacoppo, vrabie năucă care, în ist codru ce se numeşte creaţiune, dai cu capul de toate cioturile şi de crengile uscate ! îţi trimit încă o afacere !

Contractul lui Carp în limba voastră de cai şi o quitanţă a D. Leers pentru 80 galbeni primiţi în conta celor 2000 franci ce are a lua când va fi ajuns cu păreţii până la acoperemânt. Sper că aceastâ îndeletnicire te va face şi mai nervos decât noua emisiune a României (pentru care însuşi ai stăruit atât de mult a se efectua

cât mai în grabă), eu unul să ştii că te ador când eşti nervos şi când ne dai afară din tarabă.

Complimentele mele cele mai devotate Doamnei Negruzzi *la jeune malade* şi Domnişioarei Anicuţa pe care o regret de a o fi văzut numai câteva momente.

Te sărut

POGOR.

P. S. Versul Român al lui Xenopol a rămas la mine — trimite să-l iei, fiind prea voluminos spre a fi expedat sub plic.

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE.

I

[1] Jacoppo — formă dialectală italiană pentru Giacomo.

II

[2] Fără dată.

Alexandru D. Xenopol către Iacob C. Negruzzi

Scrisori din 1868 — 1871

I.

Berlin, 1 Aprilie 1868.

DOMNULE NEGRUZZI,

Cu mare neașteptare, cu și mai mare plăcere însă, primii scrisoarea D-voastră, prin care bine-voiți a-mi spune ce a devenit articolul meu, și tot odată reînoiți către mine sentimentele amicale ce totdeauna mi-ați arătat, și pentru care pururea vă voiu fi recunoscător.

Domnule Negruzzi ! ați atins în scrisoarea D-voastră un sujet, la care, spre a răspunde, voiu trebui să vă spun mai mult decât cea ce așteptați, ceva poate care v'ar putea împinge să credeți la o desilusiune asupra-mi, însă vă rog să nu concideți nimic decât după ce veți fi finit.

Pentru a vă arăta îndată, încotro ținteşte acest prolog, vă înștiințez că eu nu studiez filosofia, după cum v'o spuneam cu câteva zile înainte de a mă porni, când în adevăr aceia mi era și în gând; acum m'am dedat studiului dreptului. Nu voesc să vă expun în detaliu pentru ce mi-am mutat gândul; vă rog însă să credeți că au fost cause adânci, care m'au forțat la aceasta; cause din care unele și poate din cele principale îmi promiteți a le ține sub tăcere; una însă mai cu samă a fost lipsa de cunoștințe destul de serioase în limba latină și elină pentru a putea, mai ales cu sănătatea mea cea șovăindă, căpăta doctoratul în filosofie în trei ani de zile; pe de altă parte însă tendința naturală a spiritului meu a fost totdeauna studiile istorice; am crezut că cel mai simplu lucru este de a îmbrățișa o carieră specială ceva mai ușoară spre a avea

timp de a mă deda și aplicării mele favorite; studiul dreptului îmi oferă aceasta și încă mai mult un avantaj special acel de a lumina atât de adânc ochirea istorică.

In toate zilele am ocasiunea de a mă convinge din ce în ce mai mult de cuvântul lui Ortolan [1] «Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte» [2].

Dacă ați cetit articolul meu, veți fi văzut cum îmi închipui eu tratarea istorică; dreptul cată să aibă în ea o rolă importantă, căci, înfine, el este una din legăturile cele mari după care se îndreaptă faptele istorice, sau se judecă, când ele o au înfrânt.

Timpul cel scurt ce voiu fi aici, îl voiu întrebuința nu atâta pentru studiul propriu al istoriei, aceasta e peste putință, ci numai pentru a-mi deschide cu încetul calea pe toate ramurile necesare pentru cunoștința ei, a căpăta o știință solidă despre isvoarele de unde curge și mijloacele de a le cerceta, apoi întorcându-mă în țară, voiu căuta să aplic cea ce voiu fi adunat la istoria scumpei noastre țări.

Venind acuma la propunerea ce-mi faceți, am onoare de a vă răspunde că, dacă până acuma nu am «dat semn de viață», aceasta a fost numai pentru că nu simt încă în pana mea destulă virtute pentru a da naștere la scrieri ce să poată trăi sub ochii publicității, ele ar fi ca «mana de pe malul mării ce dispare iute sub calde aburiri a vântului de miază-zi», cum spune Tacit nu știu la ce ocasiune. Articolul ce ați avut bunătatea a căuta de a-l publica [3], mi-a fost smuls fără voie; cu câteva zile înainte de a ceti anunțul în Trompetă [4], avui ocasiunea de a afla că un bogat negustor de monede de aur avea de gând de a merge la București, pentru a pune mâna pe acea frumoasă colecțiune; o durere nespusă m'a cuprins, când m'am gândit că am putea s'o perdem; mă gândii mai departe: o speranță aveam și încă am: de multe ori un sunet cât de slab și cât de îndepărtat are o răsunare adâncă și repetată.

Nu vă promit anume ce voiu mai scrie, însă dacă ceace vă voiu trimite [5] va fi demnă de a figura în «Convorbiri literare» îi veți da un loc; Vă rog numai să fiți severi și să țineți numele meu anonim (sub semnătura ce am pus la articolul cunoscut) [6].

Jurnalul „Convorbiri" nu'l primesc și aceasta mă mâhnește prea mult când îmi lipsește una din cele mai vii mulțumiri.

Dacă veţi avea bunătatea a mi-l trimite, apoi vă rog să adăugiţi şi numerele de la Octombrie trecut.

Aşteptând cu nerăbdare al D-voastră răspuns, am onoare a fi al D-voastră prea devotat amic şi serv

A. D. XENOPOL

Respectoasele mele complimente Onorabilei D-voastre familii.

Aveţi bunătatea a-mi da adresa lui Georges [7], căci i-am scris o scrisoare şi mi-au adus-o înapoi; pesemne că nu mai e la adresa lui cea veche...

II.

Berlin, în 3 Maiu 1868.

DOMNULE NEGRUZZI,

După cum am avut onoarea a Vă spune în scrisoarea precedentă, Vă alăturez aici începutul unei mici lucrări ce am întreprins de câtva timp.

După titlu vedeţi că voesc să spun câte ceva despre cultura naţională, acel cuvânt minunat ce se repetă de toată lumea, care însă totodată e unul din cele mai puţine înţelese de toată lumea.

Voiu să arăt ce este cultura naţională, care este câmpul ei şi la ce e bună.

Pentru aceasta am căutat să stabilesc un principiu din care să o desvolt cu necesitate ştiinţifică.

Sujetul, pentru mine cel puţin, e cu totul nou; am fost condus la tratarea sa de câteva cuvinte exprimate de D-nul Maiorescu în una din prelegerile D-sale asupra psihologiei; recetind într'o zi manuscrisul de psichologie, dădui peste acele câteva fraze ce le rostise D-nu Maiorescu asupra culturei naţionale [8].

Această întâmplare mă hotărî: căci drept să Vă spun ceace e mai greu e de găsit un sujet potrivit.

Tocmai aceasta nu ştiu dacă am nimerit.

Recunosc toată slăbiciunea lucrărei, însă pentru o încercare în un sujet nou poate fi scuzabilă. Eu v'aş ruga să cetiţi această lucrare în o şedinţă a societăţei Junimea înainte de a o tipări. — După

cum v'am spus, aici e numai o parte şi cu mult cea mai mică; restul cuprinde (sau va cuprinde) şirul următor: Tratarea chestiunei a doua dela pag. 5 «Natura se răsfrânge în mod divers în sufletul fiecărui popor», apoi formele sub care se poate presinta cultura naţională şi anume: limba ca atare, literatura (mai ales Istoria şi poezia naţională), Artele (mai cu seamă muzica), Dreptul... Finitul va cuprinde demonstrarea necesităţei unei asemenea culturi. Eată programul. Quod felix faustumque sit !

Dacă cumva credeţi că nu găsiţi cu cale a o publica înainte de a poseda totul, veţi face după voie. Eu am fost cam împiedecat prin studiile mele, apoi mai ales prin aceea că două săptămâni de când umblu după Buckle [9] şi abia am putut să mi-l procur ; am necesitate de el, pentru chestiunea a doua.

Vă mulţumesc prea mult pentru trimiterea jurnalului «Convorbiri» ; primindu-l abia astăzi, când am onoarea a Vă scrie, n'am avut timp să cunosc încă tot cuprinsul lui. Atâta numai pot să vă spun că «o seară din iunie» [10] a lui Bodnărescu mi-a părut cam curioasă. Ce mi-a plăcut prea mult este poesia «Kaher» [11] și una din acele a D-șoarei Cugler [12].

Sperând a fi onorat cu un răspuns din partea D-voastră, am onoarea a mă însemna al D-voastră prea devotat serv

A. D. XENOPOL

Sper să vă comunic cât de curând încă o parte din lucrare. Vă rog să-mi trimiteţi adresa lui Georges.

III.

Berlin, în 20 Mai 1868.

IUBITUL MEU DOMN,

Mai nainte de toate simt o datorie de a-ţi exprima adânca mea supărare pentru necazurile ce V'au lovit sau vă ameninţă ; doresc din inimă, şi sperez că aceste din urmă nu se vor împlini. Ori şi cum să fie însă, cunosc seriozitatea şi puterea caracterului D-voastră şi de aceea mă mărginesc de a Vă aminti că în această lume sunt două mijloace de a alina chinul.

Când ne amenință din viitor să-i opunem speranța, când însă ascultând de soartă, s'au împlântat în adevăr în inima omului, atunci să chemăm resignațiunea în ajutor.

D-voastră însă mai aveți încă un mijloc, de care vă fericesc, prin care puteți da durerii chiar o coloare blândă, este darul de a putea exprima ceace inima D-voastră simte. Ori mă înșel, ori durerea aceea devine într'adevăr adâncă și arzătoare, care nu găsește nici un mijloc de a se răsufla în lumea exterioară. Pentru noi bărbații, cărora mândria nu ne acordă binefacerea lacrimilor, poesia e mai mult decât o artă frumoasă, e o artă mângâietoare.

Scriu acuma la articolul meu; mă grăbesc de a Vă ruga să nu-l publicați încă, de și cred că finirea lui nu se va prelungi mult ; cauza acestei rugăminți nu este o schimabre de idei, după cum presupuneți că mi-ar putea-o cauza cetirea lui Bukle.

Este în mine o credință adâncă că numai știința nu poate aduce fericirea, ci că ea numai ne face să uităm nefericirea ; că omului îi trebue și credință în ceva; această credință care s'a născut la mine din reflecțiune, cât și din prima mea experiență, nu cred că mi-o vor smulge-o toți Buckle-ii din lume. Causa pentru care l'am luat la consultare în articolul meu, care vă spune în adevăr că e cu totu purces din propriile mele idei, este lipsa de cunoștințe destul de adânci în științele naturale pentru a putea să recunoască cu siguranță efectele ce natura produce asupra corpului, — nu socot însă de prisos de a vă spune că am avut cea mai mare bucurie când, cetind în Buckle (după terminarea părții articolului ce v'am trimis), am văzut că ideile mele nu sunt de loc în contrazicere cu ale lui, anume că el pune natura ca influență principală asupra direcțiunei sufletului, ba încă el merge atât de departe, încât neagă cu totul împreună cu John Mill [13] o diferență originară a popoarelor, bazat pe aceea a raselor — aceasta însă pare cam exagerată.

Causa dar pentru care voiu să întârzii publicarea părții trimise până la istovirea lucrărei, este întâi o fixare mai precisă a terminologiei, apoi o mică modificațiune de introdus în exprimarea principiului de unde decurge cultura națională. Recunosc (și aceasta am simțit-o la lucrarea causei a 2-a), că originalitatea sufletelor popoarelor există nu numai în diferența noțiunilor, ci și în modul cum se unesc în gândire. De aceea vă anunț că, peste cel mult două săp-

tămâni, veţi primi articolul întreg, când atunci partea trimisă va putea fi considerată ca nulă.

Aşi dori prea ca să capăt numerele «Convorbirilor literare» a jumătăţei anului trecut, căci după cum îmi spuneţi sunt materii interesante tratate în ele. Cât despre critica D-lui Maiorescu «contra şcoalei Bărnuţiu» [14], Vă anunţ că am cetit-o şi am răscitit-o, având ocaziunea a fi căpătat-o prin onorabila familie Kremnitz [15].

Dacă vă este posibil, trimiteţi-mi numerele anului trecut, dacă nu, voiu fi nevoit să aştept până la August, când voiu avea fericirea de a le ceti în Iaşi.

Imi pare foarte rău de Gheorghiţă că mă uită astfel; ori şi cum să fie, ar putea să-mi scrie vr'un cuvânt; fiind că mă grăbesc a Vă trimite îndată această scrisoare, nu-i scriu chiar acuma, însă în curând va primi ocările ce i-se cuvin.

Al D-voastră sincer amic şi serv

A. D. XENOPOL

Sunt curios să ştiu dacă articolul trimis de D-voastră «Presei» a avut fericirea de a fi tescuit sau nu.

N. B.

Nenorocirea de care se vorbeşte în scrisoarea din 20 Mai este apoplexia de care fusese lovit tatăl meu C. Negruzzi [16].

IV.

Berin, în 5 Iunie 1868.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De şi cu toată bună-voinţa, mi-a fost cu neputinţă de a termina întreaga lucrare asupra culturii naţionale până la terminul ce vă anunţasem prin scrisoarea mea trecută, totuşi vă adaog aici alăturat o parte îndestul de întinsă pentru ca să puteţi începe fără teamă de întârziere a finei, publicarea acestei lucrări. Am ajuns până la cercetarea formelor sub care poate să se prezinte cultura naţională; partea cea mai spinoasă am trecut-o, cum, aceasta o veţi judeca D-voastră.

Imi rămâne să vă rog a lua în băgare de samă la publicaţiune următoarele. Mai întâi vedeţi alăturat o jumătate coală format mic; cuprinsul acesteia trebue numai de cât substituit părţii relative în textul ce V'am trimis dejà. După cum vă spusesem în scrisoarea mea cealaltă, când am venit la cercetarea detailată a causelor, am văzut defectul împărţirei lor numai în două şi nu în trei cum am făcut-o acuma. Partea în chestiune se află mi se pare pe pagina 5.

Apoi aş dori ca notele ce le-am făcut la josul paginelor să fie toate împrimate afară dacă vre-o una din ele vi se va părea superfluă ca nefăcând parte din chestie, cum acea de la pagina 18 asupra lui Buckle [17]. Mi se pare că în partea ce v'am trimis, notele erau numerarisite după rând, în aceastălaltă (fiind-că am uitat numărul celor trimise) n'am mai urmat astfeliu; rămân în voia D-voastră cum să însemnaţi. Eu cred că publicaţiunea se va putea face în 3 Numere: în două partea trimisă dinainte şi aceasta de acuma în al treilea —, restul care nu va cuprinde mai mult de 3 coli — atunci ar veni câte 3 coli în fiecare număr şi întreruperea la Num. 1 ar cădea foarte bine anume la finea paginei 12, căci cu pag. 13 începe o demonstraţiune cam lungă şi care nu poate fi întreruptă.

Vă rog să mă scuzaţi, dacă vă dau necaz, fiind-că ar fi fost mai simplu să scriu partea ce v'am trimis încă odată şi să bag de samă a nu uita numărul notelor, însă timpul nu mă eartă de loc a face aceasta cu atât mai mult că nu am o copie cum se cade a părţii ce V'am trimis. Cât despre schimbarea terminologiei, m'am răsgândit, lucrarea întreagă având mai mult o formă populară decât o rigurositate ştiinţifică.

Schimbările ce le veţi judeca necesare pentru cerinţele limbei sunteţi în tot dreptul de a le face căci eu drept să vă spun am lucrat toată această lucrare prea repede şi întrerupt, pentru ca să corespundă la toate cerinţele ce se pot face unei asemenea. De asemene o să vedeţi în decursul lucrărei multe ştersături care şi ele ar fi putut lipsi — pentru toate acestea vă cer numai indulgenţă şi vă mulţumesc dinainte pentru osteneala ce vă veţi da cu publicarea lucrării mele. Novela D-voastră «Primblări» [18] m'a amuzat peste măsură şi sunt cu nerăbdare de a afla suferinţele bietei Clarei[19]. Sunt foarte curios a cunoaşte «poésies» a lui D-nu Cornea [20]; îmi pare rău însă că de mai înainte sunt radical în contra ideii de a scrie poesii în altă

limbă decât în aceea în care te-ai născut şi consequenţa lucrării mele va necesita în ce vă voi trimite o notă asupra «poésies» a lui D-nu Cornea. Deasemenea găsesc tot atât de nepotrivit ideea de a scri viaţa împăraţilor Europei cum o face un domn din Bucureşti amusându-se să scrie viaţa lui Napoleon [21] parcă el are a face ceva cu noi şi noi cu el ! sau mă înşel sau traducerea lui Othello [22] de D-nu Carp e incomparabil mai bună decât acea a lui Macbeth [23] tot de D-nia lui, cel puţin partea cât am cetit presintă părţi minunate.

Aşteptând răspunsul D-voastră sunt al D-voastră prea devotat amic şi serv

A. D. XENOPOL

Complimentele mele respectuoasei familii D-voastre. Imbrăţişări lui Gheorghiţă.

P. S. Vă rog să trimiteţi şi părintelui meu un exemplar din «Convorbiri literare» în care va apare lucrarea mea.

V.

Berlin, în 4 Decembrie 1868.

IUBITE IACOB,

„licet enim mihi afari te..." [24]

In fine am ajuns cu ajutorul «Naturei reflexive» [25] a termina anexa la scrisoarea mea şi acuma pot să-ţi scriu în toată liniştea cugetului. Ordinea e cam curioasă însă e aşa. Subiectul este după cum vrea acela care îmi umbla prin creeri încă pe când mă găseam în Iaşi. Cum îl voi fi tratat, aceasta o vei judeca însuţi; eu nu vreau să pun nici un cuvânt nici pentru nici contra, cu toate că teribilele răspunsuri pe care bieţii autori le capătă uneori în organul Convorbirilor ar putea prin răsunetul lor „infernal" să mă sperie îndestul pentru a-ţi cere indulgenţă. Insă vreau să mă ţin de cuvânt.

Nu ştiu dacă ţi-a scris Gheorghiţă că noi avem gândul de a forma o mică societate literară şi ştiinţifică română cu fraţii Români care se mai află pe aici... Cum ne va reuşi scopul, nu e de prevestit:

semne sunt pentru şi contra. Pe deoparte Gheorghiţă a luat treaba aşa cu căldură că e de speriat.

Scrie douăzeci de adrese într'o zi fără a greşi nici una, aleargă în toate părţile, bea vre-o douăsprezece (?) Seidel [26] până ce poate găsi un local convenabil, vorbeşte singur prin casă şi altele nesfârşite. Asta era pe de o parte.

Pe cealaltă stau lucrurile almintrele, un codice de legi este pus ca condiţiune sine qua non probă de slabă încredere în legătură interioară care după idee nu conduce mai bine astfel de lucruri, alţii opinau ca din banii ce s'ar aduna pentru fondul societăţei s'ar putea ajuta pe domnii cei care nu primesc parale regulat, înţelegi D-ta — şi câte şi mai multe. Insă acestea nu sunt decât preliminarii. Mâne va fi acea zi însemnată care va decide de soarta existenţei celei noui, pe care voim s'o aducem la lumină !!

Chiar astăzi am primit numărul cel de pe urmă din Convorbiri în care sunt lucruri noi. Nuvela lui D. Leon [27] mă interesează prea mult şi în privinţa aceasta Convorbirile sunt de ocărît, că te fac să aştepţi atâta timp până ce te lasă să guşti o părticică adeseori prea mică. Apropos de «Evreica»[28]: revin la societatea noastră pentru a-ţi spune că sunt şi doi «Români de rit israelit» aice, pe care se înţelege că îi primim numai decât în societate. Pentru a le unge inima, am să propun să se citească nuvela lui Leon în una din cele dintâi şedinţi. Poesiile D-şoarei Cugler sunt foarte frumuşele[29]; traducerile de Schelletti nu sunt însă toate astfel precum eram deprinşi a le aştepta de la D-lui [30]. De exemplu cupletul întâi din Loreley [31] e grozav. In fine studiul lui Vărgolici [32] nu-mi pare aşa de «faul» [33] cum pare că vrei s'o spui în scrisoarea către Gheorghiţă. Ce e drept introducţiunea e cam curioasă. Aşa de exemplu după ce autorul nu voeşte a se ocupa de causele pentru care literatura spaniolă a fost uitată până acuma de către noi, însemnează «că acuma când România a câştigat... o importanţă politică ce n'o avea mai înainte, când numele ei a străbătut până dincolo de ocean, ar fi o greşeală pentru noi de a nu căuta să facem cunoştinţă... şi cu literaturile popoarelor ce sunt în relaţiune cu noi».

...Drept să-ţi spun nu înţeleg ce are a face una cu alta, doar de e studiul literaturei popoarelor «care sunt în relaţiune cu noi» o datorie de politeţă. Caracteristica însă (III) îmi pare că e bună [34],

precum şi schiţarea cuprinsului (IV)[35]. Imi pare rău numai că o sfârşit-o cu moartea lui Don Quijote aşa încât chiar fără drept gândeşti că nu mai este nimica (aceasta însă e mai mult vina D-lui Redactor)[36].

Insă mult o să mai filonichisim asupra literaturei? Să-ţi mai spun şi altele, deşi aceste sunt cam greu de găsit în viaţa care o duc. Să-ţi descriu Berlinul, pe Nemţi, cred că e de prisos; îi cunoşti pe degete.

Dacă aş putea să-ţi spun ceva, ar fi numai din viaţa interioară din lumea ideilor... M'apucasem de cetit «Problematische Naturen»[37], însă n'am ajuns la fine. Nu înţeleg pentru ce n'a putut acest roman să-mi lege îndestul atenţiunea şi voinţa încât să-l citesc până în sfârşit. Cu toate acestea în tomul întâi care l'am citit erau părţi foarte interesante. Nu ştiu dacă trebue să pun greşeala în dânsul sau în mine[38].

Mi se pare însă că te face să plăteşti prea mult un pasagiu într'adevăr frumos. Gheorghiţă l'a cetit tot exclamând uneori, oftând însă şi mai des şi blestemând pe autor... Schopenhauer nu a venit încă la rând. Eu cred că el e bun de lăsat, pe când îşi perde omul ilusiunile pentru ca să te poţi încredinţa că atunci eşti fericit. O fericire demonstrată (!?). Te rog să-mi răspunzi mai în grabă, căci aş dori ca răstimpurile între scrisorile noastre să nu fie dintre cele mai lungi.

Al D-tale sincer amic

A. D. XENOPOL

Respectele mele familiei D-tale şi salutările mele onorabilei «Junimea». Domnule Secretar al Societăţei! Dacă poţi să-mi expedişeşti bursa pe Ianuarie ceva mai înainte, bunăoară peste câteva zile, atunci e minunat?

VI.

Berlin, în 17 Ian. 1869.

IUBITE IACOB,

Cu mare nerăbdare aşteptam răspunsul la scrisoarea mea, mai ales de când teribila corespondenţă a Convorbirilor îmi anunţase soarta ce avuse articolul meu. In fine mulţămită sf. Crăciun îl

primii, sunt acuma câte-va zile... Te rog însă ca să nu aștepți Crăciunul celălalt pentru a-mi răspunde.

Introducerea fiind deja «proporțională», trec la sujet cerându-ți permisiunea de a-ți spune și eu ceva asupra reposatului meu articol. Chiar în momentul când mi-am pus în gând — vroiam să zic când mi-a venit ideea, însă nu e adevărat — în momentul deci când mi-am pus în gând să scriu ceva despre «portret și fotografie» îmi justificasem planul meu tocmai prin argumentele pe care le calificǎ de falșe; adică cum grano salis: unele din ele nu-mi venise în minte d. e. că ce nu e bine în străinătate, ar putea trece la noi și altele. De și îmi făcusem conclusiunile mele cu totul în alt mod, totuș drept să-ți spui ți-am trimis articolul cam cu frică. Dinainte încă împărtășisem lui Gheorghiță teama mea că articolul nu prea e original; însă mă gândeam că măcar forma ce-i dădusem ar avea vre-o valoare, că în ceea ce s'atinge de adevăruri științifice e cam greu de a fi originală, și că producțiunea mea ar avea cel puțin meritul pe care l'am recunoscut «clasei a doua» de producțiuni literare, (in meinem Hauptwerk [39] B.... S....) meritul adaptărei limbei la tot felul de cercetări și a cultivărei ei prin aceasta... In fine dă-mi voe a-ți spune, severul meu amic, că măcar ideea de la fine și spre care tinde întreaga cercetare mi s'a părut originală — și așa mi se pare încă —; apoi ea are avantajul de a face trecerea de la cercetarea teoretică la aplicarea practică... Artele anume nu se desvoltă în un popor cât timp nu se desvoltă mai întâi gustul pentru ele : și aici ca în toate mai întâi necesitatea, apoi împlinirea ei. La noi în țară însă am avut nenorocirea da a cunoaște fotografia înainte ca să se desvolte pictura, astfel că pe când în alte țări ea s'a mulțămit a fi serva artelor concurând cu gravura în reproducerea lor, la noi ocupă însuși locul reservat artelor și ar putea să se mândrească că le-a înlocuit cu tot respectul înaintea ne-neghiobiei publicului nostru; eu sunt convins că enorma majoritate e și ca convinsă că fotografia e un fel de pictură care are în tot casul avantagiul de a fi mai fidelă de cât acea ce esă din mâna individului, și care de sigur, când e impodobită cu culori, e nec plus ultra a producțiunei artistice...

In curând albumul M. Sale va avea pretențiunea de a înlocui peisajul, după cum fotografia (figurilor) a înlocuit portretul... a-

ceastă credinţă întrucât există, împiedică desvoltarea gustului publicului pentru adevărata artă şi prin aceasta desvoltarea artei picturei însăşi.

Gândeam să desvolt prin articolul meu atenţiunea şi gustul pentru portret atingând o coardă simţitoare din sufletul omenesc, aceea a despărţirei şi a credinţei de a ne aduce aminte. Prin aceasta vroeam să fac ca portretul să fie preţuit şi prin urmare pictorii căutaţi.

Imi vei spune că sunt visuri, că la noi nu se prea conving oamenii aşa cu una cu două şi că e foarte probabil că cei care ar fi cetit articolul meu să nu se fi grăbit de loc a alerga la un pictor pentru a scăpa «noţiunea» individului lor de peirea ce-o anunţau ;— toate sunt bune, însă dacă le vom lua astfel, atunci nu ştiu zău ce pustia poţi să mai scriu care să nu peară cu momentul cetirei.

Să nu crezi că prin aceste voiu să pledez pentru articolul meu. Dumnezeu să'l erte şi să-i fie ţărâna uşoară, însă cele spuse mai la urmă, mă conduce să-ţi vorbesc despre articolul lui Maiorescu, să-ţi expun şi eu câteva idei cam ante-buckliane, care mi se urzeau în crieri potrivit cu cetirea lui.

Intregul articol este pornit din adânca convicţiune că ţara noastră este incapabilă de progres, că progresul aparent cu care ne fălim este neadevărat, ca unul ce nu e pornit din impulsul poporului, ci vine dela influenţi esterioare; nu *porneşte de jos în sus, ci de sus în jos;* că un popor poate mai degrabă să existe fără de cultură, aşteptând momentul natural a desvoltărei aceştia, decât să se'mbrace cu o cultură «falşă» venită din afară, care nu presintă decât formele fără de fondul ei şi prin aceasta chiar le depreţiază.

Inainte de a-ţi expune ideile mele asupra acestui punct, mi se pare că consequenţa cere ca această stare desperată să nu ducă la alt ceva decât la peire...; căci dacă progresul este din capul locului neadevărat, dacă fundamentul chiar din care porneşte este numai imitaţiune nesocotită, neadevărul atunci cum poate el să devie vre-o dată bun, cum poate pe o bază putredă să se înalţe ceva solid ? Din ce în ce mă conving mai mult că prin argumente nu se prea influenţează mult asupra spiritelor şi cred dară că prin astfel de mijloace nu s'ar putea respinge starea actuală pentru a se introduce alta. Dacă starea noastră actuală e pornită pe o bază ră, dacă ea este re-

sultatul unei direcţiuni greşite, apoi această stare fiind imposibilă de înlăturat prin silinţi individuale, urmează că ea este o stare desperată, ultimul act a unei drame ce fineşte cu peirea tuturor personajelor. D-nu Maiorescu nu ajunge chiar la acest resultat [40], are credinţa sau cel puţin speranţa, că prin combaterea direcţiunei actuale prin argumente logice ar putea convinge societatea noastră că poesiile lui Bodnărescu sunt bune, a lui Fundescu [41] rele şi dacă crede că tot mai este timp a se opune pericolului şi că mijlocul cel mai puternic este neîncurajarea mediocrităţilor. Chiar admiţând aceasta, e întrebarea dacă mai este timp de a aplica remediu, dacă în doi sau trei ani s'ar putea învinge atât de puternic spiritul ce predomneşte şi a se introduce peste tot locul un spirit de «adevăr», care ar putea să nu scape de năvala ce ne ameninţă odată ce căile de comunicare vor începe a stabili în mai mare grad comunicaţiunea noastră cu occidentul.

Vedem dar că chiar admiţând prefacerea stării de astăzi a noastre prin puterea argumentelor şi silinţelor individuale, dăm de o alta, lipsa de timp... şi deci în ori ce caz suntem pierduţi, pierduţi cu desăvârşire şi ne trebue numai un Ieremia care să plângă pe ruinel unui templu ce am voit a ridica din nou, însă a cărui rezidire a fost împiedicată prin globuri de foc ce eşiau din pământ (iartă anacronismul).

Toate cele spuse sunt consequenţi logice a principiului că progresul la noi e din capul locului falş. E vorba acuma dacă această permisă este adevărată, dacă progresul nostru ar fi putut fi almintrele şi dacă starea noastră actuală *care de sigur nu este bună* este consequenţa unei baze rele sau resultă din alte cause şi nu este decât o stare necesară prin care trebue să trecem pentru a ajunge la bine. Intrebarea deci stă aci : Este progresul nostru dintr'un început falş şi deaceea e starea noastră astăzi ră, sau progresul nostru e în sine normal, decât în această regularitate şi legitimitate a sa trebuia să se producă stări anormale ca acea de astăzi ? Mi se pare că numai când se formulează astfel întrebarea, se presimte că hypotesa din urmă este, în admisiunea ei, esplicarea stării noastre de astăzi, şi că deci consequenţele ce se pot trage sunt cu totul altele; căci dacă se produc bureţi şi muşchi pe trunchiul încă verde, nu trebue să conchidem de aice că măduva însăşi e deja putredă.

In două chipuri poate să se civiliseze un popor: sau civilisaţiunea este productul său propriu, este pornită deadreptul din interiorul său, şi ramurilele de cultură se desvoltă treptat cu necesităţile ce apar pe rând în acel popor, sau un popor e pus de odată în faţă cu o cultură deja existentă şi prin influenţa acestia el se simte atras spre a eşi din starea în care se află şi a mulţumi necesităţile ce se desvoltă atunci în el. Care din aceste două moduri de civilisaţiune este preferabil, nu voiu să determin: fie care are bunurile şi relele sale. Dacă ramurile de cultură se desvoltă în casul dintâiu în mod mai original, desvoltarea însăşi este mai unilaterală, nu resultă acea universalitate a desvoltărei ce este productul frecărei elementelor streine.

Se înţelege că aceste două moduri de civilizaţiune nu sunt ceva esclusiv, că nu se poate zice că un popor are o desvoltare esclusivă originală sau că un altul se desvoltă în tot timpul numai sub o influenţă străină. Cele două moduri sunt dară numai două feluri de amestecături în care predomneşte când unul când celălalt din elementele ce le compun. Anglia avu şi are o desvoltare originală pe cât se poate: totuşi impulsul puternic ce capătă această desvoltare de la al XV secol încoace este datorit în mare parte studiului antichităţii. In Europa continentală fu desvoltată din capu locului sub influenţa civilisaţiunei antice: pe urmă însă nu se poate nega că fie ce naţiune lua în desvoltarea ei o cale originală mai mult sau mai puţin...

Mai important însă este de a studia influenţa acelei civilisaţiuni antice asupra lumei barbare, căci din aceasta se vor putea deduce consequenţi importante pentru apreţiarea stării şi a direcţiunei noastre de astăzi.

Când barbarii veniră pentru întâia oară în contact cu civilisaţiunea antică, ei se aflau pe o stare prea joasă de cultură pentru ca aceasta să poată esercita asupra lor o influenţă binefăcătoare. Lovindu-se de spiritul tâmp a barbarilor, toate productele civilisaţiunei antice se sfarămau dând une ori naştere numai la monstruosităţi fără sens. Creştinismul venit cu atâţia secoli înaintea unei stări a spiritului care ar fi fost în stare să'l înţeleagă, avu aceaş soartă; biserica ajunse la dominaţiune putându-se servi de mjlocul superstiţiunei. Aşadar atât luminile anticităţii cât şi acele a le creştinis-

mului nu avură mai nici un efect asupra barbarilor pentru că distanța între starea spiritului lor și elementele ce se prezentau pentru a pătrunde în el era prea mare.

O barbarie mai tot atât de adâncă ca și acea din timpul invasiunei se întinse pe Europa. Numai din această nepotrivire a stărei spiritului cu elementele ce erau să pătrundă în el, esplică cum de barbaria învinse civilisațiunea, de și venise în contact cu dânsa când era încă în viață, cum de biserica putu să ajungă la acea putere din slăbăciunea în care era. Trebui un al doilea contact a civilisațiunei antice cu lumea barbară pentru ca efectul contrar să se producă și aceasta avu loc numai pentru că starea spiritului ajunsese prin trecerea timpului (nu prin invențiuni științifice) capabilă de a primi în sine măcar cât de puțin luminile ce i se presentau, de și astă dată ele se presentau sub formă mult mai ștearsă, cărți vechi, ruine în loc de viață și de monumente, deși puterea enemică, biserica era în toată splendoarea puterei ei. Influența deci se produse acuma; care-i fu efectul, vom vedea mai târziu. In care din aceste două raporturi ne aflăm sau mai bine zicând ne-am aflat noi în momentul când am venit în contact cu civilizațiunea occidentului ? De sigur că nu în cel dintâiu...

Prin simpla trecere a timpului și mai cu samă prin aceea că starea noastră era numai aceea a unei culturi înădușite prin evenimentele isorice, se poate cred admite că starea noastră nu era identică cu acea a Goților, Burgunzilor, Francilor, și cum îi mai cheamă, când au năvălit în imperiul Roman. Acuma să mergem mai departe.

Când în secolul XV tesaurile antichității se răspândiră peste Europa, efectul acestora asupra spiritelor fu întins, puternic, de și mișcarea lui fu înceată și sbucnirea târzie...

De sigur, nu e de contestat că desvoltarea de astăzi a Europei este datorită mai cu samă învierei studiilor clasice, însă acest efect care astăzi se arată într'un mod atât de măreț, nu fu el oare atunci însoțit de nici o anomalie ? Acest spirit antic pătrunse el de odată pe cei ce'l primeau și fu el înțeles deplin, aplicat cu înțelepciune ?

Dacă ar fi fost așa, apoi logica lui Aristoteles care arată numai căile formale a le spiritului în căutarea adevărului, n'ar fi devenit în spiritul scolasticilor elementul esențial, fundamentul filosofiei însăși, nu am ceti astăzi desbaterile atât de serioase asupra măga-

rului care stă între două baniți de ovăs şi trebue să moară de foame pentru că nu are motiv de a gusta din una mai degrabă de cât din cealaltă şi câte de acestea; dacă ar fi fost aşa, apoi dreptul Roman nu s'ar fi introdus pentru a regula relaţiuni deosebite de cele pentru care era destinat la popoare a căror simţ de drept nu era acelaş cu a Romanilor și care preferiră a vărsa sângele lor decât a suferi această chinuire a interiorului lor, precum ne o dovedește Olanda și Schwitzera... Aceste resultăte rele a imitaţiunei și neînțelegerii a valoarei adevărate a lucrurilor, această falșificare a instituțiunilor fură ele oare singurele rezultate a influenței civilisațiunei antice ? și ele însăși chiar de și produseră chiar întâiu mult rău, nu aduseseră ele oare în ultimul resultat un bine ce nu s'ar fi putut căpăta pe calea înceată a desvoltărei singuratice ? Scolastica esercită spiritele cel puţin formal, ea le deprinde a judeca adese ori cu adâncime și menţin astfel în ele tradiţiunea filosofică. Nu trebue ca popoarele să înceapă din nou edificiul filosofiei și astfel contribue la accelerarea progresului culturei. In sfera dreptului se deprinse spiritul de asemene cu logica severă a dreptului Roman, se produse cu încetul știința dreptului care se despărți până la un punct de practică pentru binele amândurora, se respectă, se rechiamă chiar la viață obiceiul, ce era să dispară din drept sub presiunea dreptului stăin, se preţui elementul naţional în această ramură a culturei frământându-l însă cu spriritul dreptului Roman... și așa mai departe cu multe alte ramuri de cultură pe care le las la o parte pentru a [nu] face scrisoarea aceasta nesfârșită.

Eată bunurile, eată și relele ce au resultat din influența unei civilisațiuni existente asupra unor popoare inculte... Care din două au rămas, nu e nevoie a o spune.

Oare nu se petrece aceeaș la noi în ziua de astăzi. Nu este pentru noi contactul cu occidentul ceea ce fu pentru acest occident însuși contactul cu antichitatea clasică, pentru aceasta poate contactul sau răsunetul civilisațiunei altor popoare ? Se înțelege că este o deosebire. Pe când Evul-mediu veni în contact, numai cu spiritul unei civilisațiuni străine, noi atingem pe lângă spiritul și corpul unei civilisațiuni vii.

Suntem în contact cu viața însăși și nu cu resunetul ei. De aici urmează mai întâiu o desvoltare mai puternică a binelui și a

răului, de aici se esplică progresul acel enorm ce l'am făcut de cinzeci de ani încoace și tot odată și abnormitățile monstruoase a unor punturi din starea noastră actuală.

Pe de altă parte însă se esplică tot de acolo că influența civilisațiunei occidentului asupra noastră are cu totul alt aspect decât acea a clasicității asupra occidentului — acolo nu erau instituțiuni vii de imitat; acolo nu se înțelege bine valoarea dreptului străin a filosofiei străine, pentru a rămâne la esemplele aduse —, la noi nu se înțelege bine valoarea universităților, a academiilor străine etc...

Cum am spus-o de la început, nu neg că suntem în o stare care nu e de dorit ca să rămână astfel, neg însă că această stare *ar fi efectul unui progres greșit* și că prin urmare ar trebui să aibă de consequență peirea noastră. Starea noastră cum este ea, este foarte legitimă cu toate că presintă multe nelegitimități. Răul care există va trece, întrucât aceasta este posibil. Ceea ce trebue unui popor pentru a se desvolta impulsul spre viață, acela l'avem. Fie încercările manifestării lui cât de slabe ! destul că ele există. Căci cum putem pretinde la perfecțiune, cum putem ucide tot ce nu este perfect — și care este măsura perfecțiunei ? — noi care nu am pătruns încă decât puțin în spiritul civilizațiunei occidentului ? Cum putem taxa de neadevăr ceeace este neștiință, căci dacă sunt chiar unele esemple de neadevăr acestea nu formează majoritatea. Neadevărul există numai acolo unde există conștiință de el... Altmintrele nu e posibil. Se poate imputa neștiința, slăbiciune de judecată, ori ce, dar nu neadevăr. Dacă s'au falșificat la noi istorie, philologie, aceasta de sigur nu s'a făcut cu conștiința falșificării sau de și există poate până la un punct, era precumpenite de interesul chiar a existenței și trebue dacă nu privite cu recunoștință cel puțin scuzate..., căci ele erau rezultatele nu a sentimentului rău, dar a simțimântului și aceasta este destul pentru a întuneca adevărul științific —, ce să zicem oare de încercările Germanilor în secolul XIX și chiar în zilele de astăzi a le acestui secol care se'ncearcă mai tot a demonstra că străbunii lor germani erau popoare de moravurile cele mai pure, parcă ar fi fost alt fel de barbari (se înțelege că Francii fac escepție pentru că de și germani și ei, însă din ei au eșit Francezii). Cum se face că ei care critică cu așa severitate pe toți istoricii clasici și dă încredere oarbă lui Tacit în ceea ce spune el despre popoarele ger-

mane şi să nu vadă în aceea scriere o satiră a moravurilor romane decăzute ? Ce este libertatea în Franţa ? În Prusia, unde de sigur libertatea religioasă e foarte mare, dară nu pre libertatea «istorică» dacă pot zice astfel ? Aşa dară dacă la noi se admiră cutare sau cutare producţiune nedemnă, aceasta se face nu pentru că voim a ne arăta că avem şi noi arte, ştiinţe, de şi aceasta se poate întâmpla, dar fiindcă *starea spiritului nostru este încă astfel că nu poate pătrunde în valoarea adevărată a lucrurilor.*

Cea ce este periculos este adormirea, este lipsa de interes fie pentru, bine fie pentru rău. Aceasta de sigur dispare din ce în ce şi aceasta este semnalul progresului nostru. Ceea ce apare ca neadevăr, va dispare când spiritul nostru va fi în stare să pătrundă mai adânc în natura lucrurilor, când gustul nostru se va fi curăţit... Aceasta însă este treaba timpului; a pretinde ca un popor din momentul chiar când începe a se desvolta să nu producă decât lucruri bune, să aibă instituţiuni bune, libertate adevărată, arte care dovedesc un gust estetic etc., este a transporta la început resultatul final a desvoltărei. A cere însă ca acel popor să nu aibă şcoli pentru că nu poate avea decât şcoli rele, să nu aibă pinacoteci pentru că nu poate pune în ele decât monumente de artă străină, a nu avea libertate pentru că aceasta este des călcată în picioare, a nu face poesii pentru că face poesii rele, a nu scrie istorie pentru că ştiinţa şi mijloacele necesare pentru aceasta sunt încă slabe şi că prin urmare nu se poate ajunge la adevăr... a pretinde aceste zic, este a ucide chiar posibilitatea progresului, a cărui natură cere de a merge dela rău la bine, dela neştiinţă la ştiinţă. A face aceasta este a *impiedica mişcarea intelectuală* care este esenţa progresului. Cu încetul se vor retrage mediocrităţile de la sine din câmpul literaturei, a artelor, a politicei, cu cât termometrul culturei se va sui mai sus. Pentru ca aceasta însă să fie posibil, trebue ca mediocrităţile să fie acuma lăsate în pace şi aceasta este ceva atât de natural în cât nici nu poate fi altmintelea şi că o luptă sistematică pentru stârpirea lor n'ar produce alt ceva, presupunând că ar fi posibilă, decât peirea progresului însuşi. Intru cât dar orice producţiune, fie ea chiar cât de mediocră, concură pentru a întreţine spiritul în mişcare, întru cât o instituţiune, fie ea cât de slabă, răspândeşte cât de puţină lumină, de sunt meritorii şi silinţele inteligenţilor superioare, este de a le perfecţiona, eară nu a

le ucide pentru a aştepta punctul natural a desvoltării. Aceasta mă conduce a-ţi spune ceva de progresul de sus în jos. Dacă luăm bine sama ori ce progres urmează această cale.

Din masa poporului se desparte de la un timp inteligenţi mai puternice care pătrunzând mai departe în natura lucrurilor, răspândesc pe urmă lumini asupra celor de unde au eşit. Masa poporului are numai o influenţă pasivă în progres; ea nu permite să i se iele ceea ce are sau a câştigat, dela sine însă nu caută să capete mai mult decât are, dacă nu vine *unul* să-i deschidă ochii. De unde aceste inteligenţi mai puternice au sorbit ştiinţa, fie de la sânul însuşi a naturei prin o desvoltare înceată a poporului însuşi sau de la tezaurul unui alt popor, rezultatul este acelaş. Un pericol numai poate să se prezinte: acel a perderei originalităţei. Aceasta însă nu e nici odată definitiv perdută. O reacţiune vine tot deauna de face loc elementului naţional.

Termin această prea lungă scrisoare, spunând că dacă legea istorică cu care închide D-nul Maiorescu cercetarea sa este adevărată mai este o alta tot atât de mare şi care are mai multe şanse de adevăr însă, căci este o lege de existenţă şi nu de distrucţiune: Când un popor a ajuns la conştiinţa de sine, când el a început a se desvolta, atunci el nu piere, până nu împlineşte rolul său istoric pe pământ.

Scusă, amice, această lungă scrisoare, însă efectul ce mi'a făcut articolul lui Maiorescu [42], a fost prea mare, pentru ca reacţiunea în contra lui să nu fie tot atât de puternică. Dacă am reuşit a te face să împărtăşeşti opiniunile mele, nu ştiu; cât despre mine am adâncă convicţiune în viitorul nostru şi am vrut odată să-mi lămuresc eu însu-mi pentru ce am acea credinţă.

Gheorghiţă îţi va scrie zilele acestea. Era să-ţi scrie împreună cu mine, însă n'a făcut'o încă şi nu vrau să mai întârziu trimiterea acesteia.

Te îmbrăţoşez

A. D. XENOPOL

Complimentele mele familiei tale.

VII.

Berlin, în 5 Februarie 1869.

IUBITE IACOB,

Iţi trimit aici alăturat un articol din «Neue Freie Presse» [43], asupra căruia te las să judeci. Vei vedea ce mijloace infame întrebuințează străinii pentru a ne defăima în ochii lumei întregi. Să-ţi spun drept, eu nu înțeleg cum nu se scoală nimeni în contra acestui sistem, cum nu ia unul de la noi pana în mână pentru a îndepărta calomniile care curg din toate părţile asupra noastră. Cât timp se mărginesc ca să râdă de noi, de mizeriile sau ridiculele care singure cad sub privirile unui om superficial, tot mai merge, dar când atacă moralitatea întreagă a unei ţări, când caută toate crimele și mișeliile ce se pot întâmpla, le adună la un loc într'un uvraj întreg (căci bagă de seamă că acest articol este extras din un uvraj încă netipărit), le presintă sub culorile cele mai urîte și le potrivesc după planul de denigrare ce și-au pus odată înainte, atunci nu cred că trebue să tăcem, e de datoria ori căruia care poate s'o facă, să se opună torentului de calomnii și de miserii ce se povestesc în lume asupra noastră. De sigur că în un popor este ascunsă o mare sumă de răutate care iese la lumină prin crime, înșelăciuni, fapte nemorale, însă aceasta este ori și unde și a deduce din astfel de fapte resultate pentru judecarea poporului întreg, este o idee care poate să se nască numai în o minte mărginită și plină de răutate, precum este acea a celor ce mai cu seamă se ocupă de noi. Ce să zicem oare de Prusia care tot ar avea mai mult drept decât Austria de a se mira de nemoralitatea statului nostru, când se comit și aici infamii cum poate la noi nici nu se pomenesc... Cunoști istoria lui Zastrov acuzat de o crimă infamă... de asemenea a lui Preuss director sau profesor de gimnasiu, care făcuse din acest gimnasiu un harem și totuși scăpă frumușel în America cu ajutorul curţii regești fără a păţi nimica, în fine aceia a guvernorului orașului Pozen, care da pasporturi pentru 5 taleri etc. etc. In Austria cred că s'ar putea găsi material pentru a se compune un tablou mult mai infernal decât acel eșit din creerii Domnului V. Z.

Iubite Iacob, eu cred că nu se poate să rămână acest articol și multe altele, astfel unul în «Ueber Land und Meer»[43], fără refutare, nu atât în fapte, deşi aceste sunt falşificate, ci mai cu samă în sistemul acesta adoptat de enemicii noştri de a denigra ţara făcând cunoscut publicului numai infamiile şi crimele ce se petrec pe la noi şi prezentând fapte singuratice ca expresiunea stărei ţărei întregi.

Eu m'am hotărît, invitat fiind chiar de mai mulţi germani, a combate indirect acest system, publicând mai întâiu o privire asupra istoriei noastre bazate strict pe izvoare cât se poate de cunoscute, pentru a nu fi acusat de parţialitate. Căci sunt convins că întrucât timp vom sta pasivi privind cum ne batjocoresc şi ne calomniază din toate părţile, nu vom putea decât perde din ce în ce în ochii lumii, astfel că nimeni nu va mai lua nici un interes pentru noi, ba ce e mai mult, din nepăsare se va naşte dispreţ şi din acesta ură..., şi când lumea întreagă nu va avea pentru noi alt sentiment decât acest din urmă, când opinia publică va fi cu totul în contra noastră, atunci te las să judeci în ce posiţiune ne vom afla. In toată lumea acuzatul, calomniatul, fie el individ, fie stat, fie popor, se apără. Pentru aceste din urmă servesc în mare parte ziarele... Numai noi, fiindcă ziarele noastre sunt scrise în o limbă care nu e pricepută în Europa, trebue să lăsăm să spună fie care ceea ce îi place asupra noastră, fără ca vre-o dată să-i răspundă cineva vreun cuvânt.

Toate aceste, iubite Iacob, pentru a-ţi arăta că trebue să răspunzi şi tu acestor articole defăimătoare. Eu nu sunt în ţară, nu sunt în viaţa practică, prin urmare trebue să mă restrâng în o apărare mai mult teoretică. Ştiu că aveţi îndată răspunsul gata, că în adevăr merg trebile rău la noi, că este multă venalitate, multă corupţiune etc. etc. Toate sunt bune, însă ceea ce susţin eu este că corupţiunea, nemoralitatea este mai aceiaş în toate statele şi că din câteva exemple grozave adunate de ici şi cole, nu se poate stigmatisa un popor întreg. Se înţelege că la noi se fac unele crime cari în alte staturi sunt mai rare. Cu înmulţirea căilor de comunicaţie, cu creşterea mişcărei şi mai cu samă cu întroducerea căilor ferate trebue să dispară hoţiile (voleurs de grand chemin) şi crimele ieu un caracter mai ascuns, mai mizerabil... otrava este mai la ordinea zilei etc. etc... Dar la dracu, când a cetit cineva acel articol, se crede

deodată transportat în țara hotentoților... Inchipuește-ți că prin societățile noastre se petrec lucruri cum sunt arătate acolo, că musafirii (mai ales din clasele mijlocii), când vin la vizită, se minunează de toate bagatelele mici ce sunt înșirate pe mobile, le ieu toți în mână de se uită la ele și apoi adeseori le uită prin buzunar și se cam mai duc! că toate fleacurile care în străinătate se vând pentru câțiva groși, la noi se cumpără pentru tot atâția galbeni! d'apoi istoria cu evreul e o frumusețe, și eu aș pune rămășag că articolul e scris de un jidan sau cel puțin sub influența jidovească.

Răspunde-mi, iubite Jacob, dacă voești a trage o răfuială clicei acesteia de calomniatori, pentru ca să-ți pot procura material și apoi cum îți spuneam trebue combătut mai mult systemul de cât faptele.

Rămân al tău sincer amic
A. D. XENOPOL

VIII.

Berlin, in 17 Februarie 1869.

IUBITE IACOB,

Pentru mine ziua în care primesc *Convorbirile* și o scrisoare dela tine, este o zi de sărbătoare, una din acele zile rare în care mă simt mai apropiat de cei care iubesc și în care speranța mea capătă puteri tot noui pentru a lupta în contra desilusiunilor și în contra unei atmosfere de desperare ce pare că vrea a ne înăduși.

Astfel am fost și astăzi; am fost atât de fericit citind scrisoarea ta, poesiile lui Alecsandri și maximele [44] tale că, nevoind a-mi mai acufunda spiritul în prosa sarbădă a dreptului, am svârlit cât colo cartea de drept german, a căreia răceală contrasta prea mult cu înfocarea gândirilor mele.

Când mi-ai cere însă, să-ți spun acele gândiri, să-ți descriu momentele de mulțămire interioară ce le-am petrecut de dimineață și până acum, nu aș ști cum să încep.

Știu că am ascultat împreună cu cimbrul și cu fetica [45], cu nufărul fără soție [46], cu gaița [47], stigleți și măcălendri [48], iar mai ales cu

duioasa turturea «cu dor lung și jale lungă», «cântăreața revenit' în primăvară din străinătatea neagră unde-i viața mult amară» [49], că după aceia m'ai coborît tu din contemplațiunea poetică, tot pe calea frumoasă a poesiei, spre realitatea lumei [50], că apoi am privit pe Caragiani despicând cu sfială vălul fermecător întins asupra poesiei populare [51], și că deși preparat puțin a mă scobori cu încetul din înălțimea Parnasului, totuși am fost fulgerat și trântit cumplit de «doctrina canonico-dogmatico-moralis» și de «doctrina de *omni* scibili [52]» a onorabilului D. Mandrea...[53]. Prin toate aceste însă îmi apărea necontenit viitorul strălucit, (ai spus că hârtia va fi satinată), a Convorbirilor [54]. Insă vorbind, fără glumă, de sigur că Convorbirile progresează pe zi ce merge. Numărul acesta și nu mai puțin cel precedent sunt cu totul pline de interes. Poesiile lui Alecsandri și, mai ales Concertul, sunt sublime. Le-am cetit de zece ori și tuspatru, câți eram în casă, le-am mai recitit. Ce face frumusețea acestei poesii, este descripțiunea acea minunată pusă în mișcare; nu mai puțin e de mirat cum a unit Alecsandri atâta spirit (viț) [55] cu atâta poesie dulce.

Îmi aduc aminte de versuri ca acestea :

„Toporași ce se închină gingașelor lăcrimioare" [56]

sau

„Și duioase turturele cu dor lung, cu jale lungă" [57]

lângă cestelalte :

„Și culbeci cari fac coarne purtându-și casa în spinare"...
„La ivirea lor poeana clocotește 'n hohot mare" [58]

„Singur macul, roș la față, doarme dus pe ceea lume" [59].

Istoria cu culbecul e minunată... Nu știu de pun lui Alecsandri alte gânduri în minte decât cele ce le-a avut, însă «culbecul care poartă casa în sprinare și face coarne», mi-se pare o alusiune la culbecii cei de altă natură, care poartă casa în spinare, însă nu-și fac singuri coarne, ci roagă pe culbecițe ca să le pue.

«Vântul» [60] e mai tot atâta de frumoasă. In poesia a treia [61] văd realisată o gândire ce o am eu de mult asupra poesiei descriptive. Se pretinde în genere că poesia, care are să arăte prin curgerea

gândirei icoanele ce se nasc în fantasie, nu e proprie la descripția pură a părților ce stau lângă olaltă în spațiu și că deci descripția 'n miscare este singura permisă poesiei. Așa zic dela Lessing [62] încoace esteticii în genere. Eu care judec poesiile după impresia ce resimt mai întâi fără nici un rezon estetic și care caut în urmă a-mi da samă pentru ce o poesie mi-a plăcut și pentru ce alta nu, am observat în multe poesii descriptive că descripțiunea place, că efectul poetic este foarte mare și când să descriu părți lângă olaltă...

Cea ce se cere dela o poesie descriptivă pentru a produce impresiunea, este ca icoana ce voește a desvolta în fantasie s'o și desvoite. Pentru aceasta însă e destul ca după descrierea părților lângă olaltă să se exprime în ideea finală ceva general, un punt în care să se întrunească toate părțile descripțiunei, care să fie ca o ochire iute aruncată peste tabloul întreg —, atunci toate părțile descrise a parte în toată frumusețea lor parțială se adună de odată la un loc și spiritul vede că uită o clipă tabloul întreg, ca la lumina unui fulger în o noapte întunecoasă. Prin aceasta se scapă de defectul inteligenței, de a nu putea pricepe noțiunile decât una după alta. Momentul impresiunei ultime la acest fel de poesii este foarte curios. Mintea parcă trece cu o repeziciune electrică peste toate părțile descrise sau (ceia ce cred eu) cercul însuși a conștiinței (psychologice) se mărește un moment, astfel că putem, pentru o clipă, pătrunde în adâncimea comorilor memoriei și contemplăm deodată noțiunea principală și cele cu care stau în legătură cu dânsa. Aceasta se produce în poesia lui Alecsandri[62] prin lupul ce se arată în raza lunei, alergând după prada-i înspăimântată. Totuși, trebue să-ți spun că poesia lui Alecsandri nu este un model perfect în felul acesta. Am observat că amintirea efectelor luminii, la sfârșit, sunt mijloacele cele mai puternice de a concentra la un loc părțile tabloului, pe când animalul care și el poate servi la aceasta, din causa că noi raportăm la sufletul său totalul impresiunilor parțiale, este mai puțin apt a produce efectul de care vorbesc [63].

Nu vreau să-ți mai citez exemple, căci iarăși aș fi în pericol de a nu mă mai opri. «Flori de nufăr» [64] e o minunată poesie anacreontică. Portretul întâi [65] e o fină epigramă; al doilea...[66] nu știu ce să-ți spun de el.

Articolul lui Caragiani [67] e de un mare interes. Imi place foarte mult ce naiv scrie și totodată că tot spune să venim acuma la poesia lor populară și... nu mai vine.

Despre *Rinaldo și Armida* [68] ți-oiu vorbi altă dată. De asemeni despre *Critica lui Mandrea* [69].

Vin acuma la poesiile tale : Numerele XVII, XX, XXV, XXVIII [70], sunt după cum gândesc eu cele mai frumoase. Imi place în ele coloarea cea melancolică a poesiei, sub care se ascund adevăruri mari sau cugetări adânci. Numărul XXVIII [71] e de un efect adânc. Iți spun în conștiință că rar am fost atât de tare mișcat de o poesie Epigramul este o miniatură a celui a lui Alecsandri, în care Mitologia ia asupra-și desvoltarea poetică. XXII, XXIII și mai ales XXIV [72] sunt minunate, însă spiritul predomnește asupra poesiei... In numărul XXIX m'am mirat văzând că spui :

«Ah ! cât de sarbăd fie a sta in nepăsare»
«E tot cu mult mai bine decât în grijí amare» [73]

știind că nu prea este acesta gândul tău și dacă nu mă înșel în una din poesiile de mai înainte ai spus tocmai contrariul.

Dar ce nenorocită idee ai avut în momentul când ai scris pe un album

«Dă-mi a ta fotografie
Și voiu scrie inspirat» [74]

Pentru numele lui Dumnezeu ! mi s'a părut o a doua «doctrină caconico-dogmatică». Cu drept mărturisești singur că «musa te-a lăsat», altmintrele nici n'ai fi de scuzat. Pe semne că fotografia nu e în stare de a inspira nici într'un fel. E un sujet nenorocit și trebue lăsat la o parte.

Te miri cum de nu scriu nimica. Mă crede că nu știu ce... Dacă aș fi în țară, aș putea să-mi procur cele necesare pentru a scrie câte un studiu asupra nesfârșitelor sujete ce sunt de tratat în țară la noi. Aici e imposibil. Am scris lui Hajdeu, *Papiu* etc. să ne trimeată arhivele lor istorice și nici n'au gândit [75]. Apoi eu sunt, după cum știi, foarte conștiincios; când încep a scri ceva, îmi propun să mă mărginesc și când colo amăsurat cu cât merg înainte, simt ne-

cesitatea de a baza ideile mai departe, mai departe, astfel că îmi trebue o mulţime de timp. Din aceste două cause n'am mai scris nimica. Totuşi cred că în curând îţi voiu trimite ceva. Până atunci, îţi trimit vre-o câteva pagini traduse în versuri din *Hermann şi Dorothea* [76]. Spune-mi cum îţi par, dacă gândeşti ca să continuu sau nu. Aveam de gând să scriu despre «influenţa ţiganilor asupra stării noastre sociale», însă iar îmi lipsesc documentele... Dacă ai putea să-mi trimiteţi ceia ce este scris la noi despre ţigani, precum şi câte-va noţiuni statistce asupra lor, atunci poate mă voiu apuca. Trebue să ştii că acest subiect a fost discutat într'o seară în Societatea noastră şi că deşi propus de mine mai mult de glumă, a devenit foarte interesant şi a ţinut mai multe ore. Eu mai că făceam apoteosa bieţilor ţigani, pe când fratele tău [77] îi prăpădea.

In una din şedinţi am ţinut eu un discurs despre «Dunăre», rolul ce l'a jucat ea în istoria Europei. Gheorghiţă a vorbit în o altă seară despre şase domni Români.

Fiindcă am pomenit de frate-tău, apoi voiu să-ţi scriu despre dânsul în toată sinceritatea. Cât timp nu a avut cunoştinţi, a mers minunat; de cum însă a început a nu mai fi strein, s'a luat ba cu unul, ba cu altul, şi aşa a neglijat a se înscrie şi a cam lăsat studiul la o parte. Când nu s'ar da aşa de îndată după toţi ce sunt în relaţie cu dânsul, ar fi cu totul altă ceva. Acuma însă a făcut o mulţime de cunoştinţi, atât Români cât şi Nemţi, şi când nu vine unul să-l îmbie, vine celălalt.

El nu refusă şi aşa merge într'una. Imi pare grozav de rău, căci văd ce inimă bună are, ce dorinţă de a face bine, însă deşi se laudă el atâta că are voinţă, totuşi nu poate aduce la împlinire dorinţele sale. Uneori mă ieu înadins cu el de vorbă despre ceia ce ştiu că şi el doreşte ca mine, despre binele ce trebue să căutăm a aduce ţării noastre. Atunci parcă devine alt om..., mi se pare că se va schimba, însă peste câte-va momente totul e iar perdut... Şi ştii că dacă odată începe a duce o viaţă neregulată, atunci gustul pentru lucru dispare şi e foarte greu de recăpătat... Până acuma am şezut la otel, pentru-că gândeam că vom ieşi mai eftin; însă m'am înşelat. Societatea e continuă aici. După masă rămân totdeauna câţi-va şi Gheorghiţă se ia cu dânşii, petrece împreună, sara se duce la bal sau la concert şi vine târziu, astfel că orice ocupaţiune serioasă e

imposibil pentru dânsul. Acuma vrau să ne mutăm și am să caut să ne mutăm cât se poate de departe, pentru a întrerupe pe cât se poate relațiunile...

Poate de la semestrul al doilea vor merge lucrurile altmintrele.

Sunt foarte măhnit, iubite amice, căci iubesc pe Gheorghiță ca pe un frate și cunosc că este în el inimă bună și nobilă, și spirit clar. Știu că, ajutat de învățătură serioasă, ar putea produce mult; însă a avut nenorocirea de a trăi singur la o vârstă prea tânără, în mijlocul unei societăți nedemne de dânsul...

Dacă îmi dai voie să-ți dau un sfat, apoi, iubite Iacob, nu'l tot jigni tu necontenit prin scrisori ca aceia a lui Leon de mai dăunăzi, care l'a făcut să plângă în adevăr, însă de ciudă, nu de părere de rău... Altă coardă simțitoare trebue atinsă în el..., însă îți spun, până ce nu ne vom muta, sunt toate în zadar. Aici însă se opune o pedecă : Gheorghiță are ceva datorii la otel. Te-aș ruga tare mult, să-mi trimiți douăzeci de galbeni, ca să plătesc acele datorii a lui și totodată te rog să cauți a-mi trimite mie subvenția pe Februarie și Martie, pentru ca să pot plăti luna la otel și să am cu ce să mă mut.

Se înțelege că eu mă mut tot cu Gheorghiță împreună, zic și eu ca tine helbet ! voi reuși odată.

Rămân al tău amic sincer

A. D. XENOPOL

IX.

Berlin, 25 Martie 1869.

IUBITE IACOB,

Alte păcate ! Inchipuește-ți că în momentul când eram mai acufundat în Buckle, asupra căruia voiesc să-ți trimit o critică, primesc de acasă o scrisoare, prin care îmi anunță că m'au căutat pe acasă cu o listă de dorobanți și că mă cere la serviciu... Singurele mijloace prin care aș putea evita o întrerupere a studiilor mele sunt sau «prezentarea unui Contract încheiat cu Ministerul Instrucțiunei Publice, prin care mă leg a-l servi, după ce voi termina studiile mele; sau un atestat medical prin care aș arăta incapacitatea

fizică de a servi», (aşa scrie tata). Contractul îl înţeleg eu ca bursier al statului. Aceasta nu e, cel puţin nu s'a mai auzit nimica de recomandaţiunea mea către Minister întru aceasta —, cât despre al doilea mijloc, acela a unui certificat... legalisat de autoritatea locală de aici din Berlin şi care rămâne ca singurul posibil, îţi spun drept că nu mi-ar plăce de loc. Nu sunt de o voinicie rară, dară nici astfel ca să nu pot servi, încât pentru a-ţi vorbi curat, ar trebui să cumpăr un astfel de atestat, ceea ce, nu ştiu zău, dacă mă voiu putea hotărî s'o fac.

Inainte de a mă porni din Iaşi, mă prezentasem înaintea comitetului, care mi-a spus că nu am căzut, acuma nu ştiu bine dacă acel «nu am căzut», era în sens absolut sau însemna că nu am căzut la miliţia regulată —, am tot căutat să-mi scot biletul de scutire, însă în zădar, — ştii cum merg treburile pe la noi, — şi aşa m'am pornit «într'un noroc». Inrolarea se va face peste douăzeci de zile de la publicarea listelor, care poate că dejà a fost făcută. Vezi dară că sunt strâns în chingi din toate părţile.

Tată-meu îmi spune, că dacă nu-mi va fi cu putinţă a scăpa altmintrele, va tocmi un om în loc; nu ştiu, dacă aceasta se poate şi chiar, dacă s'ar putea, ar fi oricum o sarcină mai mult asupra familiei. In orice caz, mai degrabă m'aş hotărî la aceasta, decât la atestat, cu atât mai mult că gândesc să mântui dreptul până într'un an şi jumătate şi deci ar trebui pus cineva în locu-mi, numai pentru acest timp, (serviciul mi se pare că e de trei ani).

Iubite Iacob, după cum vezi sunt cam încurcat. Iţi spun drept că aş servi cu toată bucuria, numai să-mi termin întâiu studiile. Dacă s'ar putea întocmi lucrul astfel, aş fi mulţămit; Te rog să fii atât de bun, să-mi răspunzi îndată despre ceea ce gândeşti că e bine de făcut şi mai ales să-mi spui, dacă e posibil a fi înlocuit în serviciu, apoi fiindcă nu voesc şi nici nu pot să merg astfel de iute, cum o cred Domnii de la Comitet, te-aş ruga să cauţi a amâna terminul legal, în ceeace mă priveşte pe mine, din cause binecuventate; căci urmările nepresentărei la timp sunt, că eşti considerat ca fugit şi că se ieu măsuri pentru a pune mâna pe cel astfel calificat şi a-l duce hurdus burdus la Iaşi. Vezi dacă nu e posibil a cere amânarea timpului de serviciu, până la terminarea studiilor mele; eu

nu cunosc legea armărei. Aşa mi se cade, dacă nu mă ţin de principiul «jura novit curia» [78].

Dacă e cu neputinţă, atunci îţi voiu trimite o suplică către autoritatea competentă. Dacă nu, apoi zău, alege din toate, câte ţi-am spus ce e de făcut şi-mi spune.

Iubite Iacob, te rog să nu te superi, dacă mă adresez la tine cu această cerere, a căreia implinire îţi va lua o mulţime de timp şi-ţi va causa poate încă şi neplăceri.

Alte lucruri mai nouă n'am ce să'ţi scriu. Despre Gheorghiţă nu pot să'ţi spun alta decât că din ce în ce mă conving de cele ce ţi-am spus în scrisoarea mea precedentă.

Eu lucrez acuma o critică asupra lui Buckle. O convorbire, cu Burghelea [79], în timpul când a fost aice, m'a hotărît să aduc la împlinire acest gând, care de mult mă preocupă.

Poate că voiu găti-o până la 15 April (dacă nu voiu fi luat la dorobanţ).

Aştept cu nerăbdare răspunsul tău şi până atuncea voiu căuta să împodobesc în fantasia mea cu toate colorile cele mai frumoase viaţa dorobănţască, pentru ca săritura (eventuală) de pe culmele ştiinţei în mlaştinele practicei (dorobănţeşti) să nu-mi pară prea mare. Parcă mă văd călare pe un pegaz mânând printre dumbrave o ceată de tâlhari sau păzind la uşa tribunalului pe un hoţ apărat de tine şi ascultând cu mai mare interes, de cum se cuvine unui dorobanţ, teoriile de drept desvoltate de tine...

Dară să pun capăt blagomaniilor mele şi, în loc ca să zic ca Cicero «ad inceptum redeamus» [80], termin îmbrăţoşându-te

A. D. XENOPOL

X.

Berlin, în 26 April 1869.

IUBITE IACOB,

Iţi mulţămesc din inimă, că m'ai scăpat din posiţiunea critică, în care mă aflam... Să nu crezi însă că încăpusem în ea, aşa din uşurinţă sau nebăgare de samă; nu puteam face altmintrele... Insă să lăsăm ce-a fost... Dară înainte de a trece la partea scrisoarei,

care nu este mai plăcută, voiu să ne înțelegem puțin asupra chestiunei financiare. Tu mi-ai trimis acuma 50 galbeni din care 35 ai mei. Fiind că trebuia să răspund suma ce datorea Gheorghiță, i-am dat toți, astfel că proporția s'a întors pe dos și că din ei, am plătit vr'o 35 a lui Gheorghiță și 15 a mei, căci eu nu eram mai mult dator. Socoteala aici la otel merge împreună a mea cu a lui Gheorghiță. Fiind că trebuea să ședem împreună, am venit cu Georghiță aice la otel, unde eram cunoscut de mai nainte, astfel că Gheorghiță a fost recomandat de mine și că datoria noastră către otelier ia figura unei obligații *coreale* [31], pentru a-ți vorbi în termeni juridici, cu deosebirea că otelierul făcându-mi onoarea de a mă socoti «mai cuminte» decât companionii mei, se adresează totdeauna la mine, când e chestiune de parale. Iți spuneam companionii mei... știi poate, că suntem patru împreună, însă ceilalți doi primesc paralele regulat și plătesc deasemenea, încât numai pro forma sunt oare cum representați de mine. Astfel stă lucrul și deci te rog să-mi spui ce e de făcut cu suma ce are de dat Gheorghiță ? s'o consider ca plătită din partea lui sau cum ?

Dacă tu vrai să-mi numeri acei 35 g. pe socoteala mea, atunci mi se pare că eu trebue să-ți trimit o adiverință de primire pe 57 g. căci mi se pare că nu ți-am trimis o astfel de hârtie pentru cei 22 g., care mi-ai trimis mai dăunăzi.

Despre Gheorghiță nu pot decât să-ți repet cele ce ți-am spus... Nu e însă așa de căzut, cum îl socoți tu. E drept că are răul obiceiu de a minți ; de vr'o cătva timp am luat sistemul de a-l da de minciună... Toate cele ce spui tu că a făcut, nu cred că sunt întocmai astfel, le consideri prea cu un ochiu pesimist. Cauza principală este ușurința care-l împinge a se'ncurca în datorii și pe urmă pentru a scăpa de ele, face tot ce-i stă prin putință... Ia sama că nu e nici o faptă necuviincioasă, care s'o fi făcut din altă causă decât din aceea a paralelor. Nu știu dacă voiu reuși să-l transformez. Prietenia nu e destul pentru aceasta. Și eu cred, ca și tine, că numai vre-o mare catastrofă sau o mișcare puternică a sufletului ar putea să smulgă din el răul, care încă nu este împlântat cu desăvârșire. Scrisoarea ta m'a mâhnit mult.

E răspândit pe ea de la început până la sfârșit reflexul unui suflet trist, amărît, mai fără de speranță și fără de ilusiuni asupra

lumei. La vârsta ta [82] nu trebuea s'ajungi atât de departe și nici nu cred că ai cuvânt de a fi astfel cum ești. Dară astfel de stări sufletești sunt explicabile. In sufletul omului, ca și în lume, ca și în timpuri, toate sunt dintr'o bucată. Vibrațiunea ce o produce un șir de gânduri, se comunică tuturor celorlalte. O idee este odată întipărită în conștiința noastră prin un eveniment puternic; numească-se ea tristeță, înșălare sau altfel analog, căci în genere aceste au mai mare putere. Tot ce trece atunci prin minte, stă sub influența ei, și nu numai atâta, dară sufletul întreg, tot tezaurul memoriei, toată mulțimea simțimintelor se pun cu ea în legătură, pe știute și pe neștiute, în vis, și când ești treaz. Idea e lumina; sufletul, peisagiul ce o reflectă. Așa ești tu acuma; totuși, natura primitivă a sufletului tău încă nu e nimicită. Legătura ușoară, umoristică și fină a ideilor tale, nu este încă cu totul desfăcută prin influența durerilor, esperienței... Eată încă o luptă între aceste două elemente fundamentale a sufletului tău, acel înăscut și acel ce s'a impus în urmă. Care din două va învinge, sau se vor amesteca ele împreună cu timpul, pentru a produce o stare sufletească hibridă, ca acea a lui Heine, care din două este mai prețios pentru cea ce vei produce, care mai potrivit pentru mica parte de fericire ce o putem gusta..., toate aceste sunt întrebări foarte interesante, care pot să mărească volumul corespondenței noastre.

Poeticalele [83] sunt pentru mine o dovadă că în sufletul tău humorul nu s'a amalgamat încă cu melancolia. Ele stau despărțite. De aceea nu se găsesc la tine sentimente complexe, neexplicabile, și — după gustul meu — adesa nenaturale, precum foiesc în Heine.

Tu ești alternativ umorist și sentimental. Aceasta se poate vede foarte bine în No. 1.

Acuma însă să-ți spun ceva de *Părintele Gavriil* [84]. După ideea mea, această satiră este cea mai bună din cele trei publicate până acuma [85]. Ridiculul, falșul esă de la sine, fără ca autorul să pară că voește a-l produce; și aceasta este după mine tocmai ceea ce trebue la noi acuma mai ales când e vorba de slăbirea influenței clerului, pe cât mai este ea pe la noi. Prin astfel de scrieri se face binele eminent, de a libera spiritele de legături ce ar putea să-l stingherească, mai mult decât prin progresul științelor naturale a Domnului Buckle. Până să priceapă lumea că eclipsul e din causa că luna întunecă

soarele, sau că pământul se învârteşte în jurul soarelui, mai de grabă înţelege că părintele Gavriil «are un caracter foarte împăcăcios», că glesul său devine tot mai slab, când ceteşte paraclisuri, dacă se'ntâmplă să rămână singur, etc. etc.

In genere, comunul omenirei crede mai mult în persoane decât în adevăruri şi învăţături. Lui îi trebue întrupare a oricărei gândiri, s'o vadă, s'o simtă... Fiinţa fugătoare, abstractă, a ideii trebue sprijinită... Biserica a avut putere din cauza clerului ei... Unde clerul se corumpe, biserica perde puterea şi credinţa apune cu încetul... Insă aceste idei le vei vedea mai pe larg în critica lui Buckle, pe care helbetu ! voiu găti-o eu odată [86]. Vom vedea, dacă literatura nu are nici o influenţă şi dacă numai «cunoştinţa legilor naturei şi a le spiritului» sunt causa şi motorul progresului. Numai două observări : ai defectul de a exagera uneori şi de aceasta trebue să te fereşti : nu-ţi ajungi la scop fiind că un cas exagerat chiar de s'a întâmplat, e rar, el e luat de mulţi drept calomnie, răutate şi efectul produs e contrarul aceluia dorit... Apoi odată ce numai spiritul şi-a întors cojocul, totul e perdut..., şi observările cele mai adevărate, cele mai fine nu sunt luate de atare. Apoi, nu ştiu cum, da pare că n'au gust, au aşa un reflet caraghios, dacă putem uni aceste expresiuni. Aşa e istoria ta cu englezul, căruia îi aruncă scapunul peste cap, cu ceilalţi engleji, cărora le faci, «un pied de mez» [87], aşa e în părintele Gavriil istoria cu aruncarea evangheliilor şi a ciasloavelor în capul dascălului.

A doua obsevare este că istoria părintelui Gavriil e parcă nesfârşită. Ştiu că nu scrii novele, ci portrete a timpului; în orice cas însă trebue să se termine într'un fel.

Cât despre ceea ce-mi spui tu de catalogul fetelor în «stărostii», îţi răspund că am înţeles şi eu în fond ideea ta, însă ai exprimat-o foarte nepotrivit, zicând «că dacă i întreabă cineva cum e cutare fată etc.».

Despre traducţiunea din Molière a părintelui tău [88] nu pot să-ţi spun alta decât că păcat că e numai atâta !

Aţi avut bună idee de a publica rezultatul mai pe larg a prelecţiunilor lui Maiorescu... [89].

Să vin acuma la poesia lui Cornea [90]. Dară, ca să nu uit, am

citit în Arhivul [91] lui Ciparŭ un răspuns la critica lui Maiorescu a direcțiunei noastre actuale. Se publică în numerile aceste din urmă sub titlul «Critica lui Maiorescu», pe semne o «răfuială» a tot ce a scris Maiorescu și a metodei lui de a critica. Cetește-o, dacă n'ai cetit-o.

Poesia lui Cornea presenta caracterul complicat, încurcat, pe care acuma de o bucată de vreme iar l'a apucat, după ce s'a lăsat de poesiile «à la Hiene», în care reușise mai bine [92]. Nu se poate nega, că nu sunt pasaje poetice, frumoase; toată poesia însă e meșteșugită, nu are caracterul simplu, natural a baladii, căci așa fel de poesie, cată să fie. Partea a doua e frumoasă, situațiunea e aleasă bine și cu mult simțimânt. Insă inamorarea Domniței din momentul când a auzit doina, istoria cu baba vrăjitoare, (de și caracteristică, însă cam nepotrivită), banchetul care ține o zi întreagă, pentru ca pe urmă să disparä ziua și să lucească seara luna și astfel să se poată repeta cele versuri frumoase.

„Și paserea tace, ascultă 'n mirare
Nici râu nu s'aude în vale curgând
Și vântul șoptește și frunza muțește
Și luna mâhnită s'ascunde în nor
Și valea, câmpia, pădurea vuește
Plângând cu-acea doină în echo de dor !

care de sigur erau foarte potrivite, când Nedelcu *băetul* (!!!)[93] cânta în câmp, dară care sunt cam *smulse de păr* («părul își smulge»), când cântă în odae și apoi afară de aceasta cam amintește la privighetoarea, care cântă în concertul [94] lui Alecsandri. Și acolo se oprește luna... In fine moartea lui Nedelcu ? In balada ta o înțeleg, căci Domnița se mărită... Aici pentru că o urează de ziua ei (??)...

Toate acestea dau într'un cuvânt poesiei lui Cornea caracterul poesiei sale «la gura sobei».

Mi-ai spus că între *Copiile de pe natură* [95] este una *Mihai Bravul* și *Ștefan cel Mare* . Nu știu cum ai tratat-o..., dară în ori ce cas mi se pare că aceste nume nu ar trebui legate în nici un mod cu ridiculul... Fără de voie sare vr'un strop și unde nu trebue, și în timpul nostru, unde de sigur trebue să căutăm mai mult în prezent

şi în viitor decât în trecut, dară unde totuş trecutul are o influenţă atât de mare asupra spiritului nostru; mi se pare că singurile figuri spre care ne putem uita cu măndrie şi care pot să ne ămple de energie, virtute, ce mai ales ne trebueşte, nu ar trebui în nici un mod pus în legătură cu râsul. Te rog, iubite Iacob, gândeşte-te bine la cele ce-ţi spun înainte de a publica acel număr [96].

Spune-mi, te rog, dacă ai cetit o producţiune nouă a lui Hajdeu *«Istoria toleranţei religioase la Români»* [97].

Vine unul de mă ia pe sus, astfel că trebue să termin scrisoarea.

Al tău amic sincer
A. D. XENOPOL

XI.

Berlin, în 27 Mai 1869.

IUBITE IACOB,

Incep prin a-ţi mulţămi din inimă pentru bunătatea şi iubirea ce-mi arăţi... Cu subvenţiunea ce am acuma şi cu ceea ce voiu primi de la primărie, cred că voiu duce-o bine.

O probă a situaţiunei financiare mai strălucite în care mă aflu, este începutul articolului la care lucrez acuma şi care fusesem nevoit a-l pune la o parte, din cauza că nu-mi puteam procura cărţile care le vezi însemnate la început şi care îmi era[u] absolut necesare. Ş'apoi zi acuma că nu trebue să caute cineva parale! De aceea şi tu nu alunga jidanii.

Ca să-ţi spun acuma ceva de aricolul meu... După cum vezi eară a devenit alt ceva decât ceea ce căta să fie. E mai mult decât numai critica lui Buckle... [98]. Am căutat în partea ce ţi-am trimis să caracterisez istoriografia modernă, care ia o direcţiune cu totul nouă, nu numai prin Buckle, după cum pretind cei ce zic că Buckle a dat o nouă bază istoriei [99]. Ideea fundamentală e a secolului, nu a lui Buckle. Original a lui este metoda (până la un punt), dară mai ales ideea că numai ştiinţa reprezintă progresul...

In partea 2-a, care o vei căpăta la timp, fac critica lui Buckle... Vei vedea cum; nu vreau să anticipez. In a 3-a și ultima dau o analiză a 3 alte opuri din care unul (a lui Draper) m'a influențat foarte mult [100].

Scrie-mi în curând, cum îți pare partea ce ți-am trimis... Fiindcă cred că va fi publicat, apoi te rog ca partea ce ți-am trimis-o s'o publici în două numere, în cel dintâiu până la pag. 7, la o cruce ce am făcut-o [101].

Eară te rog să nu te superi că te vei cam osteni cu corectarea, căci știu că am scris rău, foarte rău, însă n'am ce-ți face. E tot ce pot face.

După cum cred eu, articolul va fi cam lung. Poți să te aștepți la materie pentru 9 până la 10 numere. Poate eară se vor revolta abonații tăi de gen femenin, dară n'am ce le face... [102].

Scrisoarea ta e de un laconism desnădăjduitor; te rog s'o împlinești cât se poate mai în grabă... De cinstitul părinte Gavriil nici nu m'am atins, nici nu vrau să m'ating. Portretul lui în adevăr perfect, numai sfârșitul expunerei mi-a părut cam prea grăbit... In Eroul fără voie [103] e totul cât se poate de natural și să-ți spun drept mi-a plăcut peste măsură, poate mai mult chiar decât părintele Gavriil de și se'nțelege că dincolo sujetul însuși e mai interesant și consequențele mult mai serioase sub toată forma nevinovată și naturală a unei satiri cu totul fine.

Dinaintea legiunei de citate ce ai răpezit în contra objectărilor mele asupra exagerării, am rămas încremenit. Fie și așa ! numai tot parcă-mi vine să tot bat din picior și să strig «e pur si muove !». De ce nu-mi răspunzi la rațiunile pe care cred că le am în contra exagerării și pe care ți le-am spus... De asemenea mi-a părut rău, că nu mi-ai răspuns nimica asupra celora ce-ți spun în privirea unei viitoare producțiuni a tale : «Ștefan cel Mare și Mihai». Dă-ți osteneala de [a] mai ceti scrisoarea mea precedentă și-mi răspunde.

Despre poeziile lui Alecsandri [104] ce să-ți spun alta decât că cele mai multe sunt minunate, deși în genere îmi par mai slabe decât unele din cele anterioare... Imi place foarte mult în el această iubire pentru natura care o arată în pastelurile lui. Păsări, plante, ani-

male, toate sunt poetisate, rădicate în o sferă mai superioară, adică nu ele înseşi, ci ochiul şi simţirea noastră pentru ele...

In toată literatura mai serioasă se văd două direcţiuni contrare, dară care tind la acelaş ţel... Coborîrea omului spre natura cealaltă, înălţarea ei spre om... Ne apropiem de panteism... Insă aceasta nu prea are a face cu poesiile lui Alecsandri... Dintr'ale lui Bodnărescu[105] sunt câteva foarte frumoase. Aşa «Destinul meu», «Sufletul meu», eară mai cu samă «Necazul meu»... Nu ştiu dacă cunoşti cu ce se ocupă Bodnărescu acuma.

Am auzit cu Ahasvérus [106] sau jidovul rătăcitor, o poemă în felul lui Faust. Cât despre Vârgolici, îmi pare rău că trebue să mărturisesc foarte mica mulţămire ce mi'o produce studiul său [107] şi nu din altă cauză, da fiind că pentru dânsul literatura spaniolă e ceva care pare că s'ar fi putut produce tot atât de bine în China sau Japonia. Nici nu pomeneşte de starea ţării şi a spiritelor, de influenţa din care esă o literatură şi esă cu caracterul ei necesar.

De la 1 Iuni încep împreună cu Gheorghiţă a mă prepara de doctorat. Luăm repetitor pe Behrend, un băet tare bun, privat docent la Universitate. Gheorghiţă a devenit mult mai cuminte şi cu sosirea Doamnei Negruzzi e de crezut că se va schimba cu totul.

Acuma ceteşte Schopenhauer şi pe Draper care-l interesează foarte.

Te rog, iubite Iacob, să-mi trimiţi, dacă se poate Compendiu de drept canonic a baronului de Şaguna... [108]. Mă năcăjesc acuma cu dreptul bisericesc şi aş vra să studiez odată şi pe acel a bisericii orientului. Hajdău a scris o istorie a toleranţei religioase la Români... [109]. Sunt curios să ştiu cum e ? Ce mai face Maiorescu, Pogor şi Junimea în genere ?

Aştept curând răspunsul tău.

Al tău amic sincer

A. D. XENOPOL

XII.

Berlin, 4 Iuli 1869.

IUBITE IACOB,

Iţi trimit alăturat cu aceasta începutul criticei lui Buckle pentru un număr, fiindcă n'am avut timp să pun conceptul pe curat şi, dacă nu mă înşel, astăzi avem în 22.

Cred că ai cetit în Trajan[110] critica a lui Hajdeu a articolului meu... Nici n'aşteaptau oamenii ceia sfârşitul unei lucrări, da măcar a[l] unei părţi pentru a se pronunţa.

Tocmai în ziua, în care am citit complimentelele ce mi le face Hajdeu în public, am primit de la Bodnărescu esprimarea mulţămirei sale, la cetirea articolului, şi mi-am adus aminte de un aforism a lui Maiorescu, pe care nu ţi-l pot cita textual (fiindcă am dat Convorbirile la legat), dară care vrea să zică că mai mult e de pretins opiniunea unui cerc mic, dar ales, decât aceea a sferei întinse, dară «par saturam» a publicului — şi m'am mângăet.

Critica lui Buckle va cuprinde cinci numere, dacă vei publica partea ce ţi-o trimit până la semnul făcut în un număr — ceea ce nu e mult.

Apoi un număr sau poate două va conţine expunerea pe scurt a celorlalte istorii a civilisaţiunei şi în fine câteva consideraţiuni finale la nuvela lui Hajdeu, care se aşteaptă la consideraţiuni speciale. Nu ştiu ce valoare poate avea articolul meu pentru alţii; pentru mine ştiu că are una importantă, căci din studiile ce am făcut pentru a-l aduce la împlinire, am învăţat foarte mult.

Nici odată nu învaţă cineva mai bine decât când produce singur. Poesia ta din numărul trecut e de o nespusă frumuseţă[111]. Nu ştiu dacă nu le întrece pe toate celelalte ce ai scris până acuma. Liniştea sufletului oare unde o poţi găsi ? In poesie sau în filosofie, în revărsarea durerei sub forme conţine totodată în sine şi balsamul tămăduirei, sau în analisarea oricărui simţimânt ce mişcă sufletul nostru şi nimicirea durerii la sufletul raţiunei ? E mai uşor a arunca un văl peste durere, decât a o preface în indiferenţă, şi poesia aruncă vălul magic a[l] frumosului peste orice suferinţă, şi numai

prin el o mai putem privi. Cristalizată în poezie, durerea perde elementele sale turburătoare și resfrânge numai raze luminoase care reflectează asupra sufletului, din care a pornit; din cărbune ea topește un diamant...

Eară de punem durerea în luptă cu rațiunea, poate că aceasta învinge uneori, dară sufletul, câmpul lor de bătae rămâne numai un câmp de ruine.

Sufletul liniștit prin filosofie e ca fața lină a mărei, dar sub nori întunecoși... acel liniștit prin poesie e ca unda strălucindă sub razele solare.

Indienii îmi par mai cuminți : ei cunosc acestea împreună... Poesie și filosofie se încorporă la ei în religiune..., forme diverse, care în fond sunt numai ramuri a aceluiaș trunchiu.

El gândește în poesie.

Când te duci să asculți murmurul unei cascade, dacă te apropii prea tare, ea îți aruncă câtiva stropi, unii poate din cei ce formau curcubeul sub razele soarelui. Astfel explică-ți cele ce ți-am spus până acuma, de când am pomenit de poesia ta.

Te aștept cu mare nerăbdare... Totuși cred că-mi vei scrie odată măcar până ce vei veni. Peste câteva zile poate îți voiu trimite restul părții a doua, adică nu tot fiindcă critica propriu zis a lui Buckle încă nu e gata, dară vei avea material pentru trei numere.

Al tău amic sincer
A. D. XENOPOL

XIII.

Berlin, 10 August 1869.

IUBITE IACOB,

Nu era să-ți scriu, până ce te vei fi întors în țară, pentru că nu pot să-ți scriu, fără a pomeni de lucruri a căror amintire trebue să caut a o năbuși cât se poate mai curând pentru liniștea mea și pentru datoriile ce le am de împlinit. Dară în scrisoarea ta din urmă văd că dorești să-ți scriu, de și nu mi-o ceri cum ai fi putut s'o faci.

Înțeleg însă, pentru ce te-ai oprit la dorință și îți mulțămesc pentru delicateța simtimentului tău.

Ce să-ți spun, iubite Iacob ? Ai înțeles prea bine începutul ; sfârșitul îl poți presimți de pe rândurile ce ți le-am scris aice.

Numai într'un lucru te înșeli; credeai că nu e ceva serios și că totul va trece ușor... Nu voiu să-ți spun că nu aș putea suferi mai mult, căci în nimica nu voiu să exagerez, dară crede-mă, mi-e de ajuns; puțin mai mult, ar fi avut urmări triste pentru mine. Durerea ce-o resimt, s'a născut din îndoială, și tot îndoeala sub forma unei speranțe îndepărtate este ceea ce o alină. Am întâlnit un caracter, pe care nu sunt de loc în stare a-l înțelege și de aice a decurs tot răul, de care sufăr astăzi.

In un timp atât de îndelungat am avut toate ocaziunile de a le studia, cât mintea mi-era încă rece și liniștită, și după acel lung timp de o răceală de marmoră, care nădușise în mine orice speranță, când se schimbă deodată toată purtarea ei către mine, te asigur că am avut tot dreptul să cred că sunt iubit, și ce-mi trebuia mai mult, pentru ca ceea ce nădușisem cu atâta părere de rău, să sbucnească deodată cu cea mai mare violență !

De atunci nu am mai fost stăpân pe mine și nu am închis nemica în inima mea..., cea mai adâncă încredere cuprinse sufletul meu, și singură mustrarea că eu poate nu eram demn de o așa fericire, îmi mai tulbura gândirea. Cum am putut să mă înșel așa de grozav ?

Cum n'am putut eu prevedea răspunsul ce mi l'a dat, în momentul când îndoiala începând a se furișa în sufletul meu, m'am hotărît ca să-i vorbesc ? Presupui cred ce mi-a răspuns, — știi diferența acea omorîtoare ce pun femelie totdeauna între stimă și iubire, și totuși modul cum mi-a răspuns; liniștea, seriosul și totodată adânca durere cu care mi-a spus, că nu vra să mă înșele, că ține prea mult la mine, pentru ca să-mi spue alta decât adevărul, și că m'am înșelat cu totul în caracterul ei, prețuind-o mai mult decât o merită, mi-a lăsat în inimă o urmă de speranță, pe care o simt că crește cu atâta mai tare, cu cât îmi amintesc mii de scene ce s'au petrecut între mine și dânsa și pe care nu e cu putință a ți le reproduce...

Surâzi, poate, când ceteşti aceste rânduri care nu exprimă nici a mia parte a tot ce se petrece în acest moment în sufletul meu. Surâzi cu acel surâs trist şi dureros, pe care suferinţa îl hărăzeşte celor, la care s'a oprit adeseori... Iţi aminteşti, ce ai suferit tu când ceva analog veni peste sufletul tău. Nu ştiu, iubite amice, cum e când suferi mai mult, cum ţi se strânge peptul, cum ţi se pustiază lumea, cum gândurile rătăcesc fără de nici un obiect, astfel că te sparii de inconstanţa lor, inconstanţă provocată prin icoana fixă care nu se desparte de sufletul tău. Când astăzi îmi aduc aminte de alte suferinţe prin care am trecut, ca prin o şcoală de deprindere, atunci ele îmi par mici. Astfel îmi va părea poate şi aceasta, o altă dată. Peste mine însumi însă nu pot să trec..., fericirea pare că pot să mi-o închipui cât voesc de tare, şi prin închipuire îmi pare că mă şi bucur de ea; durerea închipuită e în adevăr numai o închipuire. O vezi, o înţelegi, dară nu te doare. Ţi-aş vorbi, nu ştiu cât timp astfel... Până acuma, de când s'a dus, nici n'am putut vorbi... Am fost într'un fel de amorţală, pe care mi-o procuram singur mergând în toate părţile la preumblare, la teatru, la concerte şi la care a contribuit mult bietul Gheorghiţă, care are o inimă de înger. Sara era greu — şi o este şi acuma.

Pascal [112], Beaumarchais[113] şi muzica mă liniştesc.—mai mare linişte aştept de la o scrisoare a ta, pentru că aceea va fi pentru mine. Astăzi am lucrat puţin la Buckle, mi-a fost greu până ce mi-am adunat gândurile; pe urmă atragerea puternică ce o are studiul asupra mea, a învins, şi am lucrat bine şi liniştit câteva oare.

Din norocire terminasem încă două numere, astfel că articolul va merge neîntrerupt şi sperez tot atât de bine ca mai nainte.

Cu încetul va trece şi aceasta, cum au trecut şi altele, dară ştii tu cum trec ele lăsând o dungă ce nu se şterge nici odată... Ea face să plecăm uneori fruntea pe mâna noastră, să căutăm spre pământ cu lacrimile în ochi şi din nenorocirea şi durerea sufletului nostru să învăţăm a privi lumea din partea ei umbroasă, din partea

ei de dureri, privire plină de tristeţă, departe de orice fericire, dară nobilă, adâncă și singură demnă de sufletul omenesc.

N'am nevoie să-ţi spun cum aștept răspunsul tău.

Până atunci te îmbrăţoşez
A. D. XENOPOL

In numărul acesta a[l] Convorbirilor au eşit «Floarea albă» de Pop [114], — articolul meu [115], finitul prelegerilor lui Maiorescu (Fisionomia [116]) şi traduceri de Schillety «Grenadirii» şi «Visul» [117].

XIV.

Berlin, 25 August 1869.

IUBITE IACOB,

Nu ştiu dacă scrisoarea mea nu te aşteaptă acasă, dară nu te vei mira de graba ce o am a-ţi răspunde... Duc acuma o viaţă atât de mişcată în interior, deşi îmbrăcată în esteriorul cel mai monoton ce'şi poate închipui cineva, încât nu mai pot reţine în mine toată lumea de simţimite care se nasc, se alungă, dispar în un câmp lăsat liber jocurilor lor. Cetesc poesii de Goethe şi de Heine, cetesc viaţa lui Goethe de *Lewes* [118], merg des la teatru, la drame mai cu samă, ascult muzica adâncă a geniilor armoniei şi toate aceste emoţiuni ce le resimte sufletul, se adună împrejurul unui chip, pe care înzadar caut să-l îndepărtez prin citire serioasă şi lucrarea acea a ştiinţei.

Mă aflu într'un timp însemnat a[l] vieţei mele, pe pragul între tinereţă şi bărbăţie, unde visurile ce m'au legănat atâta timp în o nespusă dulceaţă dispar cu încetul înaintea realităţei... Tocmai în momentul când îndoiala asupra lumei, îndoeala asupra modului meu de a o privi şi a o înţelege se furişă în sufletul meu, atunci după o convorbire ce o avui cu tine, am luat şi am cetit maximele şi gândurile a[le] spiritelor acelor mari, care au simţit atât de adânc miseriile omenirei şi au compătimit în ea sau, şi-au bătut joc de ea cu ironie. Acuma când după o întâmpare, în orice caz memorabilă în viaţa mea, s'a mişcat în mine lumea simţimintelor care se o-

dihnise câtva timp, acuma când simţibilitatea mea a crescut până întru atâta că ceea ce altă dată trecea fără să m'atingă, astăzi se îngroapă puternic în sufletul meu, acuma tocmai şi ceea ce primesc dela lumea esterioară a potrivirilor stărei mele sufleteşti. Teoria şi practica, dacă pot vorbi astfel, se întrunirä acuma de câtva timp şi influenţară asupra vieţei mele cu o putere nemăsurată.

Mai mult am trăit în aste două luni în urmă, decât în mai mulţi ani lăsaţi în urma mea ; cu atâta mai mult, că niciodată, n'am fost aşa de sigur, niciodată n'am putut să dau un curs mai liber gândurilor mele. Unde aş putea să-ţi spun toate cele ce se petrec în sufletul meu ? icoanele fugitive ce se formă şi se diformă în ele, memoria nu e în stare să le păstreze... Multe din ele însă rămân, căci sunt pline de stof, sunt fructul unei reflexiuni încălzite şi puse în mare activitate prin simţimintele ce mă mişcă.... Cele mai multe însă şi cele mai frumoase dispar fără urmă, sunt visurile goale a unei aspiraţiuni înşelate, care tot nu vra încă să creadă realităţii şi în care sufletul meu se acufundă..., momentele preţioase şi care mă deprind a trece cu încetul pe calea pe care cu toţii trebue s'o călcăm.

Aceste aş vra să ţi le spun..., dară ele fug de cuvânt; aş vra să ţi le spun ţie, pentru că, o ştiu prea bine, numai tu poţi să mă înţelegi întocmai, numai tu care ai iubit şi nu ai fost iubit, poţi să ceteşti fără înstrăinare şi cu compătimire rândurile ce ţi le scriu... Tocmai astăzi am avut un exemplu care a întărit şi mai mult adevărul sfatului ce mi-l dai către finea scrisorii tale.

Iamandy care era aice, ştia toate cele ce se petrecuse... nu putusem şi nici nu voisem să-i ascund cele ce se ptrec în mine... El se porni de aice cu . . . . . împreună.

Abia după trei săptămâni îmi scrise, între altele, cu totul indiferent, acestea : «am vorbit multe de tine, pe care ţi le-oiu spune când ne vom vedea» — şi pe o notă la margine : «sperez că ţi-au trecut gărgăunii....». După ce am cetit scrisoarea lui, întâiu mi-a venit să plâng de ciudă şi de durere, pentru că ştiu că altmintrele ţine la mine. Pe urmă m'am gândit : Vrai ca toată lumea să fie cum sunt unii ? şi m'am resignat.

...Amic în sensul ce dau acestui nume, nu-mi va mai fi, pentrucă nu e la înălţimea sufletului meu.

Ah ! iubite Iacob, când mă uit împrejur, uneori îmi vine să exclam : nu e greu a fi om mare în o lume atât de mică !

Ş'apoi iară mă gândesc, cât de puţini au fost oamenii mari, şi mulţămesc că măcar nu mă tărâi pe pământ. Nu ştiu, iubite amice, dacă perderea *ei* mă întristează atât sau perderea unei frumoase ilusiuni în vârsta cea mai frumoasă a vieţei..., şi gândeşte-te, illusiunea aceea o dusesem doi ani în sufletul meu ! «Amorul pierdut, viaţă perdută», zice poetul.

Oare e adevărat, Iacob ? Eu nu cred, precum nu cred că omul iubeşte numai odată în viaţa lui, cel puţin numai odată, adevărat. Dară dulceaţa amorului dintâi, aceea, sunt convins, nu mai revine nici odată

Ach ! Wer bringt die schönen Tage
In der holden Zeit zurück !

Ceva îmi rămâne : o simt, este o retragere a sufletului în sine însuşi, o îngropare în propria sa fiinţă..., o măsură mai mare de seriositate în considerarea lucrurilor lumeşti. Cine făcu odată frumoasa comparare între sufletul rănit şi scoica cu mărgăritare ? Din rană se produce la ambele productele scumpe, de care se bucură în urmă semenii noştri. Fericirea tâmpeşte, durerea inobilează sufletul.

Acuma că sunt mai liniştit, să-ţi vorbesc şi eu de iubita noastră comună, de literatură.

E curios că tot în acest moment îmi vine o mulţime de idei, pe care însă timpul nu-mi permite de loc a le da realisare... Totuşi una vrau s'o fac, vrau, să traduc câte-va disertaţiuni din «Zeitschrift für Völkerpsychologie» etc... de Steinthal şi Lazarus... [119].

Ţi-am spus, mi se pare, încă decând erai aice, că lucrările acestor oameni pe un tărâm cu totul nou m'au atras cu o putere nespusă, m'au atras pentru că sunt congeniale cu cele după care aspir eu. Când am scris întâiul articol «Cultura naţională», nu le cunoşteam. Poţi să-ţi închipui, ce bucurie am avut în urmă, când am văzut că eu aplicasem în cercetarea mea, atât de necomplectă în fond, acelaş principiu, pe care-l au ei... Ei vreu să bazaze istoria şi prin urmare politica pe psycologie, pe cunoştinţa sufletului poporului prin ur-

mare, ceva deosebit de psycologia individuală, de și pornind de la ea, pentru că spiritul poporului, formele manifestării lui, de și deosebite de acele a[le] individului, există tot numai în sufletul individului și trebue deci să fie supuse legilor ce-l domină... Ce e mai mult, eu ascultasem psicologia predată de Maiorescu, psicologia științifică a lui Herbart ; pe principiile acestei psicologii lucrasem disertațiunea mea, și tot această psicologie e baza studilor lui Steinthal și Lazarus...

Acestea pentru a-ți spune că direcțiunea istorică pe care vrau s'o ieu, este aceasta representată prin astă foae. Ei nu tind acuma decât la lucrări preparatorii, ei vreau de abia să fundeze știința..., timpul însă poate să grăbească progresele ei. Aș vra dară să traduc vr'o câte-va din disertațiunile fundamentale precum „Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie», «Das Epos», «Ursprung der Sitten», [120] etc.

Acuma, deodată, disertație numită cartea care conține bazele științei noue, aceasta s'o public în o broșură impreună cu studiul asupra Istoriilor Civilisațiunei, arătând pe de o parte unde *nu* e știința istoriei (critica lui Buckle) și unde o putem afla (Disertația lui Steinthal și Lazarus). Un compliment necesar a acestor publicațiuni ar fi însă un compendiu de psychologie. Dacă Maiorescu ar vra să publici odată psicologia lui, care tocmai [e] baza sistemului și a lui Steinthal, atunci toate ar merge bine și eu cred că am pune o leacă spiritele în mișcare, spre studii istorico-filosofice. Spune-mi ce gândești de aceste ? In ori ce cas, eu am să mă duc la Steinthal, vrau să-i fac cunoștința și s'o cultivez cât voiu mai sta pe aice. Dacă va fi să fac ceea ce gândesc, atunci voiu trimite lucrarea cu o scrisoare «oficială» către Junimea.

Tu, iubite Iacob, nu lăsa ideile să fugă. Ești și tu în perioada, de care trebue să profiți ; acuma ideile vin din toate unghiurile crierilor, și din toate adâncimele sufletului ; se unesc în urmă, se împrietenesc, se iubesc chiar, altele apoi se luptă, se alungă, în fine e un joc mare de idei în sufletul tău, e perioada productivităței care promite a fi frumoasă.

E drept, nu trebue lăsate ideile să vadă lumina zilei, să guste cerneala, îndată cum au început a năvăli în minte; trebue trimise încă acolo câtva timp, să se coacă să se'ntărească, să sufere proba

vitalităţei, dară eară, dacă le închizi prea mult timp, dacă mai ales le sparii repetat prin surorile lor cele grosolane şi de toate zilele, apoi multe din ele mulţămesc de o astfel de societate şi s'acufundă pentru totdeauna în regiuni adânci, de unde pornise spre lumină, se acufundă pentru a nu mai eşi...

Poesia care trebue s'o înceapă primblările tale cele noue, e foarte caracteristică.... Limba îmi păru întâiu cam neglijată, până ce am ajuns la strofa, în care începe comparaţia..., atunci a început a-mi place straşnic... Este ceva sălbatec, adânc şi serios în astă poesie şi că epitetele mele sunt adevărate ţi-o dovedesc «peştii cu chipul monstruos», lumea misterioasă în care vrai să te acufunzi şi zdrobitele aşteptări.

Foarte îmi place sfârşitul, unde totul pare că s'alină şi moare în cuvinte siguratece «In spre mare !».

Spune-mi dacă ai de gând să publici comedia în Convorbiri. In ori ce caz caută de o reprezintă la teatru. Teatrul nostru merge rău, numai traduceri şi iar traduceri; ş'apoi nici acestea cum trebue. Sfârşeşte apoi odată traducerile din Schiller [121] şi le publică, ele vor avea o îndoită valoare, ca piese a[le] lui Schiller, şi pentru limba noastră ca model bun de traduceri. Aşi dori să cunosc ideea tragediei tale; dacă o ai formulată clar, împărtăşeşte-mi-o.

In numărul acesta de pe urmă a[l] Convorb. nu a eşit articolul meu.

Die «Convorbiri», die wollen ja auch eine Abwechselung machen».

Aş dori însă să nu se mai întrerupă publicarea, c'apoi s'a trage în nesfârşite, şi se perde tot şirul.

Ce era să-ţi mai spun ? Din paralele ce-mi vei trimite, reţine un galben pentru un exemplar de Convorbiri, pe care vei spune să-l espeduească sub adresa *Lupu Costăchescu beim Professor Margraff Wasserthorstrasse 29 Berlin.* Reţine şi pentru portu cât gândeşti. Apoi, dacă poţi să-mi trimeţi Dreptul Canonic al baronului de Şaguna şi poesiile populare a lui Alecsandri, apoi atunci «să fie bine !».

Nu mă lăsa lung timp fără scrisori.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

Complimente la familie.

XV.

Berlin, în 26 Decembrie 1869.

IUBITE IACOB,

Abia acuma de găsesc timp pentru a-ţi răspunde; ocupaţiunile de tot felul pe de o parte, serbătorile pe de alta, mi-au răpit până la cel pe de urmă moment, acuma mai răsuflu puţin. Dară cum să încep ? Am atâtea să-ţi spun că nu ştiu cum să le înşir.

Să punem însă la cale întâi cele ce nu sunt literatură.

Aştept paralele pentru Braun. De sigur că ai primit scrisoarea lui Bodnărescu, în care adausesem şi eu câte-va cuvinte pentru a-ţi spune că Braun nu aşteaptă decât până la 1 Ianuarie. Spune-mi pe ce sumă să-ţi fac chitanţa me. Cu cei nouă galbeni ce mi-ai trimis, s'a mântuit subvenţiunea pe 1869 şi de acuma începe pe 1870; aşa dacă nu mă înşel. Era să-ţi mai spun, pentru a sfârşi aceste, că foarte bine ai face a-mi trimite paralele pe Ianuarie cam pe la începutul lunei.

Despre Gheorghiţă pot să-ţi spun, că s'a schimbat mult din ceea ce era: lucrează acuma, deşi, după cum o spui tu, se sperie el însuş pre mult de osteneala ce şi-o dă.

Nu ştiu dacă va putea depune Doctoratul la Februarie chiar; şi la Heidelberg se zice că acuma nu e aşa uşor, şi eu aş crede că nu trebue să rischeze şi că, dacă va lăsa mai bine pentru Martie sau Aprilie, nu va strica.

Dară să venim acuma la a noastre. Foarte îmi pare rău, că tocmai acuma îţi lipseşte materialul pentru Convorbiri. Am văzut-o pre bine din publicarea traducerei din Fiesco[122]; dară n'am ce-ţi face.

In momentul de faţă sunt prea împovărat de lucrări, pentru ca să pot scoate la capăt ceva cum se cade. Voiam să scriu nişte scene din Istoria Romană şi anume acele de care Romanii au legat o întâmplare mai poetică decât adevărată, precum Coriolan şi Veturia, Uciderea Virginiei etc., dar fiind că vrau să fac studiile după isvoare, trebue să le las pe altă dată. De o cam dată traduc Hermann şi Dorothea[123] şi traducerea esă bună, după cum te vei încredinţa; dară ce folos, şi aceasta nu-ţi poate folosi acuma, căci cine ştie când voi

pute-o găti ? Ceva mai pozitiv, îţi promit cât de curând, un articol pentru un număr, care va avea de temă aforismul întâiu din cele ce ţi-am trimis : «Dacă antichitatea ar fi ajuns la noi întreagă şi neatinsă, profitul ce l-am fi tras din ea ar fi fost mai mic». Tema aceasta o aplic la starea noastră actuală, care are desavantajul de a primi toate gata de la civilisaţiunea Europei, cauză pentru care progresul nostru e în faptă cam superficial, profitând numai de ostenelele ce şi-au dat alţii pentru noi etc... Indic şi unde stă leacul în contra unui asemenea defect. Dacă-ţi va place, îl vei publica.

Bodnărescu e şi el, ca şi mine, neliniştit de ideea doctoratului, şi de aceea nu prea e în stare de a lucra. Totuşi ţi-a trimis deja ceva şi mai are vr'o câte-va poesii, pe care le-a făcut zilele acestea. El are de gând să scrie un studiu asupra lui Laocoon [124] pe care după cum spune el, nu l-a înţeles pe deplin nici unul din cei câţi au scris asupra-i.

Vom vorbi şi despre acesta mai târziu. Acuma însă să-ţi răspund la cele ce-mi scrii despre Bodnărescu. De şi nu vrau să mă pronunţ definitiv, totuşi până acuma ai dreptate. Incă din Rienzi [125] nu poţi să-ţi formezi o opinie atât de positivă ca din Grigorie Vodă [126]. Am cetit drama aceasta şi mi-a făcut mult mai mic efect decât Rienzi. Desemnarea caracterelor încă nu e atât de slabă, ba chiar în Grigorie mi se pare că în această privire Bodnărescu e în progres însemnat, probă caracterul lui Miron, a grecului Fotache şi mai cu samă a Aglaei[127] (cameriera) şi a Nataliei (naivitatea câmpenească); ce lipseşte însă în grad mare, este mişcarea, viaţa. Intriga joacă şi în Rienzi un rol mai mare decât efectele ei în timpul cât se produce, de aceea ne lasă rece şi aşteptăm necontenit «poate acuma va începe», însă aşa până la fine. Sunt scene lirice de o frumuseţă rară, cum e scena din grădină între Elena şi cameriera, care însă cam aminteşte influenţa scenei dintre Desdemona şi cameriera ei (am uitat cum o chiamă) din Othello[128]. Nu i-am spus lui Bodnărescu toate acestea, din mai multe cause; mai întâiu, mi se pare că sujetele alese de el sunt cam nemulţămitoare, apoi fiindcă ştiu că sunt spirite care merg greu spre perfecţiune; în fine, fiindcă drama e sufletul lui şi că, dacă trebue atins odată, când vom crede că nu e aici adevărata lui menire, atunci trebue făcut prin o critică serioasă şi prin câteva sfaturi verbale, care produc adesa cu totul alt efect decât

acela pentru care sunt menite. Acuma vra să scrie o altă dramă Gallus [129], din istoria Romană; mă tem să nu fie sujetul cași aceste de până acuma.

Lirica lui însă e de mare frumuseță. Eu găsesc că escursiunile ce ți le-a trimis sunt capo d'opere în felul lor [130], apoi limba lui e de o dulceață nespusă, precum earăși de o energie nemăsurată când momentul o cere.

Tot așa de frumoase sunt epigramele ce ți le-a trimis, mai cu samă: «Unde mă mână simțirea fără de odihnă, repaus?» [131], de sigur cea mai frumoasă din toate câte le-a scris. Și una din poeziile cele mai frumoase din câte există.

Tot acest talent mare liric se vede în dramele sale, în toate scenele, unde un singur simțimânt pășește din suflet în lumea exterioară, și unde nu vin în conflict puternic simțimintele și năzuințele variate a personagilor. Talentul lui epic e de sigur earăși mare. *«Pintea»* [132] o dovedește în destul, precum și un cântec satiric asupra „adunărei" din București, pe care mi l-a cetit eri și pe care nu-l cunoaște încă nime; i scris acuma de vr'o șease ani și e minunat.

E curios că nu vrea să scrie epic, fiindcă i e prea ușor. Sufletul lui e drama ; celelalte lucrări de a doua mână. Ceva la care trebue să ne gândim serios, este de a recunoaște care i menirea adevărată; mă tem foarte mult să nu-și peardă în zadar puterile unui spirit frumos și bogat în o cale pentru care natura nu l'a destinat, sau este oare puterea vocațiunei însăși îndestul de tare pentru a-l aduce însăși pe calea cea dreaptă ?

Să te ieu acuma pe tine la răfuială «Vespasian și Papinian» [133] a-făcut mare efect; nici nu se putea altmintrele. E plină de umor fin și tot odată satirică, în mod ucigător, dară că va «rămâne», nu-ți garantez.

Greșala însă nu e în tine, ci în sujetul de care râzi. Nu este ceva fix, vecinic în natura omenească, e o nebunie momentană și care se repetă așa de rar încât chiar râsul despre ea nu poate să dureze vecinic. De aceea Lei-Paralei[134], Părintele Gavriil[135], etc., sunt cu mult mai multă șansă de traiu. Dară, iubite Iacob, meritul însăși a satirei nu e pur artistic. Valoarea ei nu este măsurată numai după

frumos, ci după folos. Satira ucide defectele timpului, dacă nu le ucide, le îndreaptă puţin, şi lasă loc gustului mai bun şi adevărului.

Aice stă meritul mare a unor scrieri ca aceste în perioada noastră de transiţiune. In un cuvânt, criteriul producţiunilor tale satirice — cronice este următorul. Cu cât ele râd de ceea ce e vecinic ridicol în om, cu atâta au o valoare vecinică, cu cât se îndreaptă în contra erorilor ce aparţin numai timpului şi progresului nostru, cu atâta sunt menite a peri mai curând. Uneori ambele cad împreună, atunci reuşeşte mai mult (Lei-Paralei), alteori predomneşte unul sau altul din caracterele ce ţi le am spus, şi atunci măsura vieţei e dată prin predomnirea însăşi. Dară dacă mă vei întreba, care din toate a făcut mai mult bine ? Îţi voiu spune de sigur : Vespasian şi Papinian. Cauza e tare simplă : cu cât răul, ridicolul e mai legat de natura omenească însăşi, cu atâta nu-l poţi nici îndrepta, nici stârpi. Stă în sufletul omului ca un izvor vecinic pentru umor. Cu cât, din contră, aparţine mai mult unui timp, unui loc, cu atâta e mai uşor de curăţit. «Nebunia din născare leac nu are».

Nu cred că musa ta a slăbit, numai cât ţi-o spun curat, caută de ea, că altmintrele nu va căuta nici ea de tine. Ocupaţiunile vieţei de toate zilele te reţin prea mult. Bagă de samă să nu perzi ceea ce nu se poate câştiga. Aştept poezii de la tine. Nu socoti că dacă nu-ţi vine să scrii, nici nu poţi scrie. Am făcut câteva experienţe în timpurile din urmă, în care am văzut că uneori trebue să iei condeiul în mână cu hotărîre de a produce ceva şi atunci în adevăr şi produci. Bodnărescu nu lucra nimica vr'o câtăva vreme, după ce a venit. Intr'o sară i spun că trebue să scrie ceva. Imi spune că n'are ce. Eu nu vrau să cred. Hai să facem epigrame, i zic eu, şi el ia condeiu în mână. Cum se încep ? Incepe cu „Unde ?". Incepu aşa şi peste un moment de cugetare văd lucind o scânteie în ochii lui, ideile cele mai frumoase i venise rechemate în amintiri, de unde le alungase buimăceala noutăţilor ce vedea. Poţi să ceteşti epigrama şi să-mi spui dacă e frumoasă sau ba [136]. Şi mai lasă la naiba trebile şi necazurile.

Vârgolici a scris bine studiul acesta [137]. Astă dată eşti nedrept către el. Te rog ie sama la traducerile ce publici, bună oară a lui Brociner din Heine unde «be lacrimi *dim* mână» îmi pare că i ţine mâna ca o trenă şi bietu amorezat be [138] !

Trimete-ne unele din numerele lui Trajan [139], unde mă mai batjocoreşte.

Răspunde-mi în curând şi nu mă uita băneşte.

Al tău amic
A. D. XENOPOL

P. S. Scuză-mi de o marcă, că ar trebui s'alerg până la poştă pentru a doua.

XVI.

Berlin, în Ian. 1870.

IUBITE IACOB,

Abia vei fi primit scrisoarea me de ieri, şi iată, mai primeşti o a doua. Causa vei vede-o îndată.

Vrau să mă sfătuesc cu tine în o afacere, la care gândesc de câtva timp şi care mă tem că-mi va aduce mari neplăceri...

Pentru aceasta îţi voiu spune oare care lucrări, pe care acuma de o dată numai tu trebue să le ştii.

Desigur nu ştii că tatăl meu e străin, fost supus grec şi că nu e naturalisat formal. Patenta chiar de supus a plătit până sunt acuma vr'o 8—9 ani. De atunci a lăsat lucrurile astfel rămânând în o stare foarte nehotărîtă. Tatăl meu se află în ţară de foarte mult timp, cel puţin de 30 de ani, e căsătorit cu maica-mea, care i Româncă de pe tată, de 25 de ani şi e în serviciuri publice de 20 de ani aproape... Drepturi politice nu a esercitat nici odată; cele civile se'nţelege aduc drepturi politice în ceea ce priveşte alegerile — că altmintrele e funcţionar...

După datele aceste, pe care ţi le voiu specifica mai bine pe urmă, după ce voiu vede ce gândeşti tu, mi se presintă posiţiunea cam nu prea plăcută, judecând după codicile civil. Tocmai fiind că nu numai cu legislaţiunea anterioară a noastră nu pot să-mi formez o opinie sigură asupra stărei în care mă aflu. După Constituţiune şi codicile civil în vigoare lucrurile stau cam astfel.

Tatăl meu nu e Român, de vreme ce nu e nici născut Român, nici naturalisat. Cu toate acestea el ocupă o funcţiune publică, ceea

ce e în contra art. 8 și 10 a Const. In art. 10 stă se'nțelege „străinii nu pot fi admiși în funcțiuni publice decât în cazuri excepționale și anume statornicite de legi. Nu cred că astfel să fie cazul unui secretar sau director de Penitenciar. Dară tata meu fusese în funcție încă din timpul legislațiunilor anterioare. Pe de altă parte însă trebue să știi că întreaga organisare și administrare a arestelor este încredințată unui Francez *Dodun de Porriers* ? pe care nu-l știu să fie naturalisat în țară la noi și tată-meu a fost numit în postul de secretar prin mijlocirea lui, apoi înaintat ca director în locul unui francez Menetrier, care earăși nu știu că să fie natralisat.

Aceste ar pute oare a-mi proba că legea prin care s'a încredințat lui Dodun organizarea arestelor, se intinde și asupra funcționarilor până la un punt ? Toate aceste însă nu sunt bazate pe date sigure; vrau să-ți arăt încurcările. După răspunsul tău mă voiu informa positiv de la tatăl meu, cu care vei vorbi și tu, și vom ști ce e de făcut. Acuma de odată să lăsăm chestia, că tatăl meu ocupă o funcțiune fără a fi pământean, (căci nu știu ce determină în astă privire codicele anterioare, cel civil de acuma nu e aplicabil aice), și să venim la altele. Chiar de am considera ocuparea postului de tata meu ca un drept câștigat (wohlerworbenes Recht) tot e clar că prin aceasta numai nu devine Român.

Acuma art. 8 a cod. civ. spune că „ori ce individ născut și crescut în România până la majoritate, și care nu se va fi bucurat nici odată de vr'o protecțiune străină, va putea *reclama* calitatea de Român în cursul unui an după majoritate, cazul meu, dacă însă protecțiunea greacă de care s'a bucurat tată-meu nu s'a întins de drept și asupra mea, (deși tată-meu s'a lăsat de protecțiune înainte de a deveni eu major). Acuma art. dă termen de un an și eu sunt de 23 la Mart acum, deci a trecut termenul. După condițiunile de admitere la împământenire trebue făcută cererea, apoi după un interval de 10 ani se acordă..., dară pentru servicii făcute țării se poate dispensa de acest timp (art. 16), caz în care tatăl meu se află. Eu atunci ca major nu cred să pot fi considerat ca împământenit și nici nu mai am dreptul de a cere împământenirea, de vreme ce a trecut un an după majoritate.

(In Franța stă lucrul altmintrele, prin legea din 7 Febr. 1851,

unde terminul pentru a cere naturalisarea în acest caz este de un an după naturalisarea părintelui) şi deci ar trebui să o capăt prin calea cea lungă de 10 ani sau prin servicii care sunt încă ascunse în viitor. In orice caz e faul [140].

Gândeşte-te că nu pot fi nici advocat (Legea din 4 Decemvrie 1864 pentru constit. corpului de advocaţi, art. 1), şi mi se pare nici profesor.

Atâtea vroiam să-ţi spun de o dată. Vezi tu, dacă temerile mele sunt fundate sau nu, şi apoi vom căuta mijloacele de a le îndepărta. Te rog însă nu spune nimărui nici un cuvânt, altmintrele răuvoitorii s'ar putea servi.

Consultă-te numai cu tine însuţi, şi-mi spune ce gândeşti. Cu tata vei vorbi, după ce îţi voiu scrie a doua oară.

Al tău amic
A. D. XENOPOL

XVII.

Berlin, în 19 Ian. 1870.

IUBITE IACOB,

Nu ţi-am răspuns mai curând, fiindcă tot aşteptam să vină Convorbirile, ca să-ţi mai spun şi ceva asupra celor publicate, în caz că să fie ceva nou, dar, până astăzi, încă nu au venit, şi mă hotărăsc a-ţi răspunde. Imi pare bine şi îţi mulţămesc că mi-ai împrăştiat îngrijirile asupra întrebărei, de care ţi-am vorbit, dar mi se pare că nu am avut cu totul nedreptate de a fi îngrijat. In fine vom mai vorbi de aceasta, când mă voi întoarce. Acuma de odată să răspund la cele ce Junimea a întâmpinat contra articolului meu. In toate cele ce-mi spui, un lucru a făcut să se nască şi în mine o furtună, anume imputarea că opinia me despre raportul lumei antice cu cea modernă ar fi «ein überstandener Standpunkt» [140 b].

Aş vra să ştiu de unde a luat-o Junimea aceasta ca ceva atât de sigur, că nici ar mai rămâne îndoială.

Inţeleg să se discute asupra unei opinii, să se expună temeiurile pro şi contra, dară să se hotărască lucru aşa cu un ton dogmatic. aceasta mi e cam greu a o pricepe, de la Junimea.

Vorba asta «ein überstandener Standpunkt» [140 c.] a devenit un abus ce se face în contra adevărului, mai pe fie ce moment. Originea ei este în tendința după originalitate, în întrebările științifice. Acuma să-ți spun ce gândesc eu asupra acestui punt : originalitatea are valoarea și importanța sa în sfera frumosului, în poesie, literatură, artă. Aice trebue necontenit variat timpul, înmulțit și întins izvorul frumosului pentru a nu cădea în repetare și în monotonie, care este moartea lui.

Raportul sufletului cu frumosul, fiind acel a[l] contemplărei, și mulțămirea interioară produsă de el provenind din mișcarea interioară a ideilor, pentru a se pune în armonie cu obiectul frumos privit, urmează de aice că obiectul frumos trebue să se presinte sufletului sub forme totdeauna astfel, încât să necesiteze sufletul la o nouă mișcare interioară. Aceasta o împlinește prin o nouă combinare a gândurilor, fie în formă, fie în cuprins, și aceasta e originalitatea. Ca dovadă la ceea ce spun, sau mai bine zicând la modul cum îmi închipui eu causa psicologică a frumosului, aș aduce, că o poesie, un op de artă, cât de frumos, nu mai produce impresiune atât de puternică, dacă te uiți necontenit, în toate zilele, timp îndelungat la el, — pentru că ideile se pun în armonie cu el și mișcarea interioară e slabă sau nulă.

In fine, oricare ar fi causa ei, originalitatea în opurile de artă e absolut necesară, și este forma de progres a frumosului.

Cu totul altmintrele cu adevărul. Importanța lui crește cu cât timpurile trec peste el, fără a-l atinge sau numai modificându-l, adăogându-i ceva sau în propria sa esență, sau în consequențele sale. Adevăruri care se schimbă de astăzi până mâne, — sunt numai fantome, înșelări a cugetării, dar nu pătrunderi în natura lucrurilor. Dacă admitem o legătură în desvoltarea spiritului omenesc, dacă admitem că individul stă în curentul spiritului timpului și a poporului său, și că aceasta nu e decât un resultat a timpurilor anterioare, apoi atunci trebue să dăm totdeauna mai mare valoare opiniilor, care se susțin în spațiu și în timp, și nu acelor care stau singuratice, deosebindu-se prin originalitatea lor. In contra acestei opinii care o cred sănătoasă, peste tot locul nu auzi o altă ceva, când e vorba despre un nou cugetător (Denker) [140 d], decât că e original —, cel puțin aceasta e calitatea cea întâiu pe care criticii o

scot înainte. Mai dăunăzi auziam aice pe Dühring [141], un cap minunat, vorbind asupra lui Buckle, Draper şi Comte [142], şi spunând curat, că, deşi opiniile lor nu sunt în totul de admis, (ba chiar dintr'ale lui Buckle şi Draper a respins cele mai multe), totuşi nu li se poate nega originalitatea în cel mai mare grad şi aceasta nu e un fenomen singuratic, nu-mi aduc aminte să fi cetit o critică, o dare de samă asupra unui om însemnat, fără ca să se dee o deosebită valoare originalităţii. Cât despre adevăr, dacă şi până întru cât l-a nimerit, aceasta pare ceva secundar. Aice găsesc o mare confusiune între calităţile ce trebue pretinse de la un op de artă şi acele ce trebue să le conţină unul ştiinţific. Poate că neîncrederea în spiritul individual, şi starea de trecere în care se află cunoştinţele etice (în sensul cel mai întins) e causa că se caută în opurile ştiinţifice calitatea ce trebue să ne-o prezinte cele de artă, şi că se dă atâta valoare originalităţii în ştiinţă.

Eu nu sunt de aceia care admiră originalitatea în ştiinţă — şi când văd un sistem care caută să răstoarne tot ce a fost, şi s'a crezut, în loc de a îndrepta şi a adânci cu încetul adevărul, cel întâiu simţimânt este acel a îndoelei, a neîncrederei, cu toate că ce e drept chiar cel ce pretinde a fi cel mai original, totuş trebue să lucreze în curentul spiritului timpului, şi lucrează cu sau fără voie la adevărul, care se desfăşoară *cu incetul şi tot mai adânc omului în cursul desvoltărei.*

Am făcut această mică digresiune, mai întâiu fiindcă mi-a părut un punt interesant, apoi pentru a lega de ea cele ce am de spus despre articolul meu. Idea că civilisaţiunea modernă e datorită în parte celei antice, nu este de loc «ein überstandener Standpunkt» [141 a], este credinţa marei majorităţi a învăţaţilor, prin urmare opinia publică a lumei ştiinţifice, singura garanţie de adevăr pentru întrebările care încă până acuma sunt sprijinite de autorităţi. Dacă ici colo se iscă câte unul care vra să explice programul Europei în mod original, apoi aceasta nu poate atinge de loc adevărul admis de toată lumea, şi admis pentru că nu se poate face altmintrele. Acel original va rămâne cu originalitatea lui; el să depărtează de curentul spiritului, deci de calea adevărului, apoi originalitatea nefiind caracterul esenţial a[l] ştiinţei, astfel de opuri rămân cu timpul în starea de curiosităţi literare. Astfel de opuri sunt acele

care neagă influența lumei antice asupra celei moderne și anume influența ei în sens bun, ca un impuls puternic, care schimbă în mai puțin de un secol mișcarea intelectuală a Europei, și o face să lege desvoltarea sa de culmea celei antice, pentru a o duce mai departe pe o bază mai întinsă atât fizică, cât și morală.

Totuși vrau să enumăr câteva fapte care demonstră până la evidență puternicul impuls ce-l capătă spiritul European prin reînvierea antichităței.

Până la începutul secolului al XII mișcarea interioară a spiritelor e foarte mică; credința oarbă; scolastica e neînsemnată și sectele câte sunt, provin mai mult din influenți orientale (Manichesismul [143] care se întinde din Bulgaria peste Ungaria spre sudul Franției), literatura numai bisericească (cea scrisă, altmintrele și literatura populară). Știința.... de loc (alchimia chiar începe a fi cultivată în Europa în Secolul al XI, introdusă fiind de la Arabi mai ales prin Albert cel Mare [144], care introduce și filosofia lui Aristoteles din traduceri arabe).

In artă e cunoscut că stilul gotic datează din secolul al XII abia. Aceste numai pentru a arăta o stagnațiune mare a spiritului, cel puțin în ceea ce privește interiorul, căci altmintrele în privirea relațiunilor esterioare, evul Mediu ne prezintă în decursul său o mare mișcare.

Până prin secolul XII școli mai că nu sunt, afară de cele de prin mănăstiri, unde nu se'nvață decât latinește și teologie (în sensul de pe atunci, nu în cel de astăzi). Nu e vorbă că în timpul Evului Mediu nu ar fi fost ici colea câte un om mai învățat, care cunoștea ceva mai mult, dară aceste erau excepții cu totul singuratice, precum Alcuin [145], care predă în școlile efemere a lui Carol cel Mare [146] etc. Din sec. VI—XII nu găsim nici un rând, atât din vreun scriitor roman sau grec. Cunoștința antichităței și câtă există, era datorită unor compilațiuni a gramaticilor spanioli sau Africani precum Martianus Capella [147] («Satiricon» [148] adică o amestecătură de toate cunoștințele este cartea școlară a evului Mediu) și se mărginea la studiul limbei latine ca limbă a bisericei.

Dreptul roman era în us în biserică, dară aceasta nu însemna că studiul dreptului roman era măcar cât de puțin practicat, ci numai că legile împăraților Romani (adunate în Codex Theodo-

sianus sau în cel a lui Justinian sau în fine în prelucrarea Wisigotă lex romana Wisigothorum) erau mănținute în jurisdicțiunea bisericească «ecclesia lege romana vivit». Atât se poate spune despre cunoștința ce o avea Evul Mediu despre antichitate. Eu nu am pretins că Evul Mediu n'ar fi stat nici într'o legătură cu lumea antică, dară legătura era mai mult instinctivă : forma de guvern, multe instituțiuni se păstrează în memoria popoarelor, dară *o cunoștință a antichităței câștigată prin studiul, prin pătrunderea spiritului său nu există în tot evul Mediu până la secolul al XII.* Aice se'ntâmplă de o dată o schimbare extraordinară.... La 1092 afurisește conciliu de la Soissons învățătura lui Roscellinus [149], care pretinde că ideile noastre nu sunt lucrurile însăși, ci nomina rerum... și reîncepe astfel disputa plină de resultate mari pentru spiritul European a nominalismului și realismului care fusese represintată în vechime prin Stoicism [150] de o parte, Plato și Aristotel de alta. In jurul acestei dispute se desvălește întreaga filosofie scolastică, mai ales de când Albert cel Mare[151] introduce în Europa cărțile fisice și metafisice a[le lui] Aristotel, pe la 1200. Desvoltarea filosofiei scolastice este datorită dară cunoștinței filosofiei antice. Ea capătă toată importanța ei prin aplicarea filosofiei lui Aristotel la religiunea creștină. Din încercarea zădarnică a uni aceste două sisteme, se naște principiul curios «că ceva poate fi adevărat teologic și falș în sens filosofic și vice versa», de unde, se'nțelege, se desvoltă scepticismul, pe care Buckle îl urmărește fără a explica de unde provine (vezi *Hallam* [151 a] «Mittelalter» II p .712, 715).

La 1135 Irnerius [151 a] deschide cursul de drept Roman în Bologna.

Pandectele au putut fi cunoscute și înainte ; până la el nu au fost studiate. Inflorirea republicilor Italiene, necesitatea dreptului, din causa intinderei comerțului, pot fi cauzele acestei aplicări la studiul dreptului Roman, *destul studiul se face în opurile lăsate de antichitate.* Repejunea în care aceste studii se'ntind, e de necrezut. Tot pe atunci Constantin [152] predă Medicina în Salerno. Numărul școlarilor în Bologna ajunge în curând la 10.00, în Paris se zice a fi fost 25.000 și în Oxford chiar 30.000. Cifrele sunt exagerate, dară fenomenul era ceva neobicinuit. Filologia devine în curând ocupațiunea intelectuală a Europei. Filologia pe atunci era știința universală ; fie care învățat era filolog, dară nici un învățat nu era

numai filolog, ci era și jurist, filosof, medic, alchimist, etc., pentru ce ? pentru că toată știința nu putea să o scoată decât din isvoarele antichităţei, singurele în care se presenta spiritului European. Impulsul mișcărei intelectuale pornește de aice, aceasta e positiv, și impulsul pornește de la spiritul critic, caracterul fundamental a[l] desvoltărei moderne. Pe urmă, se'nțelege, când impulsul era dat odată, desvoltarea merse nainte și întrecu antichitatea, dar aceasta nu neagă impusul însuși. Noi nu puteam să ne oprim la Aristoteles sau Arhimed sau Galenus [153], dar fiindcă în loc de a reîncepe toate din capăt, am pornit de la ei, am mers mult mai repede, și fiindcă spiritul nostru a căpătat un impuls imens spre activitate, prin greutățile ce întâmpină, spre a lua în sine comorile antichităței, de aceea am întrecut în curând tot ce ne lăsă antichitatea. Să se compare numai, cât a făcut Evul Mediu în privința progresului în 1000 de ani (de pe la 200 d. p. Chr. până la 1200) și cât a făcut Europa modernă în 600—700 de ani (1200 până astăzi). Dacă Europa ar fi fost lăsată de sine, ar fi ajuns de sigur la o mare civilisațiune, poate ceva deosebită de aceea ce o are, dară ar fi ajuns poate la așa culme, precum aceea în care ne aflăm în 2 sau 3000 de ani și nu în 600. Se reproșează tot antichităței că prin aplicarea la sudiul ei, am fost conduși la imitare și că deci influența a fost ca o mustrare fără temeiu. Când spiritul e slab, imitează; când e tare, atunci modelul frumos sau bun i este un impuls pentru a produce independent ceva mai frumos și mai bun. Dante și Petrarca nu imitează modelurile antice, de și erau dedați cu tot sufletul studiului antichității, pentru că erau geniuri mari și puternice. Corneille și Racine ar fi făcut drame de mijloc și când n'ar fi cunoscut antichitatea. De asemenea cu arhitectura etc....

Pentru a nu mai grămădi la dovezi, ceea ce nu se poate face în o scrisoare finesc acest sujet zicând :

Că opinia că avântul repede și caracteristic a[l] Europei e datorit atingerei cu spiritul antic, e un adevăr vederat, a cărui întindere și consequență încă nu sunt cercetate în toate părțile.

Probele cele mai evidente sunt că *studiul* antichităței a lipsit cu totul în Evul Mediu, că el a început *de odată* în secolul al XII sub trei forme, mai cu samă filosofia scolastică, jurisprudența, filosofia (sub care însă se cuprinde și celelalte două în sens mai larg).

Odată ce avântul era dat spiritului European, merse se'nţelege mai departe. Se iscară Guttenberg, Copernicus, Galileu (Shakespeare, Luther) etc. etc., toţi independenţi de antichitate, dară nu de mişcarea spiritului produsă de atingerea cu spiritul antic.

Dară lucru curios, aceasta nici nu era întrebarea în contra căreia aş fi crezut că Junimea va găsi ceva de zis. Imi pare aşa de naturală şi de admisă, încât mă mir cum de Junimea a putut-o trata de «ein überstandener Standpunkt» [153 a].

Eu am adaos ca adevăr nou proposiţiunea următoare «că dacă antichitatea ar fi ajuns întreagă şi neatinsă, profitul ce l-am fi tras din ea, ar fi fost mai mic».

Ţi-am scris cam prea mult în întrebarea aceasta, şi ţi-am scris foarte fără legătură, dară vei ierta.

E greu de a scrie dintr'un condeiu astfel de lucruri.

Altele nu-ţi mai spun că n'am ce. Tu trebuiai să-mi răspunzi la mai multe lucruri (despre Bodnărescu şi altele) şi n'ai făcut-o. Aştept scrisoarea ta şi Convorbirile pentru a-ţi scrie eară.

Până atunci te îmbrăţoşez şi te asigur că, dacă îţi trimit ceva, apoi nu o fac fără a mă gândi serios. Publică fără frică pentru reputaţia me. Aş vra să ştiu ce vor zice *Românismii* [153 b] despre ideea că până la 1800 am fost în Evul Mediu !

Al tău amic

A. D. XENOPOL

P. S. La August vin în ţară, fiind că am hotărît să mai şed ½ de an aice şi să dau şi doctoratul în filosofie.

XVIII.

Berlin, 6 Februarie 1870.

IUBITE IACOB,

Iţi scriu câteva cuvinte pentru a-ţi trimite traducerea cântului întâiu din Hermann şi Dorothea [154]. Citeşte cu luare aminte, judecă şi pronunţă[-te], apoi nu numai atâta, ci te rog să faci toate însemnările ce-ţi vor părea cu cale, atât în privinţa traducerei, cât şi a limbei, a construcţiei, hexametrului, şi mi le comunică. Aş vra ca

traducerea aceasta să fie cum se cade. Citeşte-o şi în Junimea, cred că, dacă cea în iambe a fost găsită tot încă nu prea ră, apoi aceasta în hexametre că capătă de sigur un grad mai înalt de aprobare.

Aştept şi actul al III-lea a[l] comediei tale [155], pentru a mă pronunța asupră-i. Până acuma însă îmi place mult. Scena finală din actul întâiu e cât se poate de frumoasă, de asemenea acea din actul al II de un efect comic minunat.

Nu ştiu cum poate să traducă sau să cetească cine va o poesie ca «Broasca» [156]. Pentru Dumnezeu!

Ştiu bine că poesia poate lua în sine comicul, grotescul, fără a se degrada, dară greţosul!!

Pentru mine a fost cetirea acestei poesii (??) un chin de la început până la sfârşit. Numai câteva versuri la început te înşeală, te fac să aştepţi o idee frumoasă, o desvoltare a ideii. Uritul la splendoare astfel tăcut privea. Dar înşelare..., o descripţie a torturei unei broaşte, la care se mai amestecă şi un măgar..., toate acestea pentru a trage din ele o maximă de morală. Curioasă fabulă. Pocită fantazie!

Traducerile din Faust[157] m'au intrigat. Cine să fie acel M.[158] care a înţeles bine ideea pretutindenea, însă a fost cam prea sgârcit în cuvinte şi a exprimat astfel în modul cam prea scurt, deci a desbrăcat de o mare parte din frumuseţile poetice gândirile lui Goethe. La No. 4 nu se aplică această [159], căci e foarte bine tradus.

Nu ştiu cum de faceţi totdeauna erori de tipar. In actul al II a comediei tale sunt din astă causă câteva locuri fără sens. Epigramele lui Bodnărescu[160] sunt prăpădite, mai ales punctuaţia e grozavă. Nu ţi-am vorbit mi se pare de Ioniţă Cocovei[161] al tău. Curioasă producere... Mai întâiu, când am cetit-o, nefiind nici comică, nici tristă, mi s'a părut că nu e ceva nimerit, pe urmă am observat că Ioniţă Cocovei parcă îmi umblă pe dinainte, parcă-l vedeam în corpul său, parcă ceteam în sufletul său, acuma mărturisesc că rar am găsit un caracter atât de greu, aşa de bine desemnat. Nu ştiu ce or zice ceilalţi, mi-e îmi place foarte.

Vei fi văzut ce ne-au jucat Hajdeu. A publicat «Apel» pentru serbare, pe care îl adresase Junimea . . . . . cu condiţia expresă

de a nu-l publica în Trajan[162], comentându-l în sensul său. Omul acela e un geniu rău pentru ori ce impuls sau idee frumoasă.

Dară aştept răspunsul tău pentru a-ţi scrie mai mult despre aceasta. ü

Trimite-mi te rog numai de cât ceva parale că's la aman!

Al tău amic
A. D. XENOPOL

P. S. A eşti un ziar pentru ştiinţele naturale, în Bucureşti, trimete-mi un număr. Spune-mi ce cărţi au mai eşit de sub tipar. Publică poesia tablou şi te rog nu te lăsa de poesie. Nu te lua după Junimea în toate.

P. S. Adresa lui Bănescu este Louisenstrasse 21 (II), a mea Krausenstrasse 72 (II). Comunică aceasta lui Bernhard[163] pentru Convorbiri.

XIX.

Berlin, 23 Februarie 1870.

IUBITE IACOB,

In fine a venit şi Convorbirile, vr'o şease zile mai târziu după obiceiu, şi pot acuma să-ţi răspund. Să încep îndată cu Comedia ta[164]. Ţi-am spus deja câte ceva despre ea în scrisoarea cealaltă; acuma voiu să-ţi spun impresiunea ce mi-a făcut-o în întregimea ei. E foarte lămurit că amor şi viclenie este o comedie de intrigă, nu proverb şi nu o comedie de caracter. Această deosebire este importantă, pentru că în ceasta de pe urmă se înfăţoşează ridiculul din natura omenească, din sufletul ei însuşi, pe diferitele sale trepte de la burlesc până la umor, pe când în cea dintâi sunt înfăţoşate situaţiuni comice, născute din imprejurări care se ţesă sub forma de intrigă. Comedia de caracter conţine un element satiric foarte puternic, cea de intrigă e numai comică. Satira trebue atunci pusă în gură prin vorbe, nu decurge necesar din piesa însăşi, prin urmare e ceva de prisos, un abuz, în care însă necontenit cad autorii moderni, care la ori ce ocazie vin cu satiră, fie măcar sub forma de cuplete, dacă n'are cum s'o lege altmintrele de piesă... Dară pentru

a nu mă îndepărtà spre lucruri ce n'au a face cu comedia ta, căci tu ai știut foarte bine a te feri de satiră fără loc, revin la deosebirea între comedia de caracter și acea de intrigă. Ar zice cineva că comedia are de reprezentat frumosul numai pentru sine, ca orice alt op de artă și că prin urmare elementul satiric mai mult moral nu poate hotărî asupra importanţei și valoarei mai mari sau mai mici a unuia din aceste două genuri. Dar comedia de caracter ne înfăţoșează ridicolul vecinic, cel crescut odată cu natura omului însuși; acea de situațiuni, de intrigă, ne înfăţoșează unui ridicul de întâmplare ce *poate* să se repete, dar nu *trebue* numai de cât. De aice se poate judeca valoarea comediei tale. Că e frumoasă..., cred că nu-i chip de a nega; situaţiunile comice sunt minunat alese, mai cu samă în actul al III-le, unde nu mă mai puteam opri de râs, văzând mistificarea bieților amorezi, amândoi crezându-se iubiţi de iubita amicului său. Nu am cetit destulă literatură dramatică, pentru a-ţi spune, dacă nu cumva această situaţiune a mai fost concepută..., e de crezut că nu, și e de un comic minunat; pe scenă bine jucate, scenele acestui act trebue să producă un efect foarte bun. Actul al II-lea e puțin mai slab, afară de scena de pe urmă. Cel întâiu e foarte bun și scena ultimă între Conrad și Esmeralda care se sue cu încetul pân' la o lirică de o nespusă dulceaţă... Afară de desvălirea simţimintelor concentrate în sufletele lor, efectul crește prin întroducerea rimei care încoardă simţimântul până când culminează în momentul când privirile lor se'ntâlnesc și amorul străfulgeră în sufletul lor prin o lungă și perdută uitare. In felul ei e scena o capo-d'operă, fără măgulire. Limba e frumoasă în genere, deși uneori cam prea franţuzită, precum «mină consternată», «impetuoși»,«dar c'a văzut *indicii*» și altele cam multe, de care mă mir cu atâta mai mult, că tu ai o limbă atât de curată, precum se vede în «Miron și Florica», de care îţi voiu vorbi acuș. Nimerită am găsit încercarea ta de a introduce *voi* în limba de salon, în loc de prea pocitul mata sau Domnia-Voastră. Uneori însă îmi vine răŭ d. e. când zice Conrad către *cele două* dame: «grădină ca a *voastră* în flori așa bogate» etc... Ce-i de făcut însă ?! Pentru a sfârși, zic, Comedia ta este o comedie de situaţiuni, în care caracterele joc puțin rolul, de aceea reproșul neconsequenţei de și drept, nu o atinge așa tare. Ca astfel e nimerită. Dialogurile sunt bine

conduse, limba plăcută, e o comedie pentru teatru, dar o valoare cu totul deosebită nu poate să aibă din însăși natura genului. Ce deosebire când asemănăm cu ea (numai din punct de videre a[1] descoperirei unei nouă figuri a vieței sufletești), pe Ioniță Cocovei! — care și după mine este cea mai bună din copiile de natură.

Totuși, iumite Iacob, pe care și alții și tu însuș și în fine cel de mai sus pronunță în contra comediei tale să nu te împiedece a mai scrie în felul acesta, în cazul când ți s'ar prezinta vre o idee. Sunt scrieri ce dau impulsul, — valoarea lor momentană măcar e mare. Apoi vei avea destule produceri, care n'or trece, între altele «Miron și Florica» ; nu-ți spun mult despre ea ; aștept urmarea. Dacă te vei susține la aceași înălțime, atunci te vei fi înălțat mai sus decât însuți gândești. Te înșeli foarte că poesia această simplă nu va place; am cetit-o în societate și a produs cea mai vie mulțămire; bravo ! întrerupea mai la fie ce față cetirea — și aceasta e cu atâta mai însemnat, că băeți pe care nici odată nu i-a emoționat o rază de poesie, au simțit frumosul în ea. Eram fericit, iubite Iacob, văzând că frumosul adevărat străbate, ca și adevărul, chiar prin scutul nesimțirei. Limba e minunată, te rog dă-i cea mai mare luare aminte; citește poesii populare și-ți îmbogățesce tesaurul limbistic ; apoi, bagă bine de samă la obiceiurile poporului. Bodnărescu care le cunoaște cum îți poți ușor închipui, așteaptă să vadă cum vei desemna pe Moșu Trochin. Dar îți va scrie el despre cele ce are el să-ți spună.

Critica lui Carp e foarte bună [165]. Alta nu e de spus; numai limba lui e uneori grozavă. Poesiile lui Șerbănescu[166] nu sunt toate la aceași înălțime, adică unele se târăe foarte jos. De exemplu Portretul cu rima *eu, eu, eu* de-ți vine să urli. La o artistă, sujetul, ceea ce zic francezii „fade" și limba... mă mir cum de n'ai văzut-o

Dar erai foarte frumoasă
Cu-ai tăi ochi senini de azur
In rochia-ți *majestoasă*
D'un posomorît *velur*.

Pentru toţi Dumnezeii ! ! Altă dată fii mai sever. Dacă dau Convorbirile aşa modeluri, apoi ce să mai zică ele de alţii ? Frumoase sunt două —, dar frumoase «Lacrima, Nora şi chinu».

Articolul lui Vârgolici [167] e foarte mediocru; nu pricepe el treaba aceasta, care se'nţelege nu-i uşoară, — păcat; cum ţi-am [spus] partea critică e bună.

Imi ceri urmarea studiilor: Am de gând două sujete [168]: nu ştiu de care să m'apuc: Ideea despre origina noastră — o critică indirectă a Românismului sau a celorlalte forme a acestei hidre, arătând că nu suntem aşa curaţi Romani, pur sang. Şi o cercetare asupra «limbei în raport cu poesia», pentru a arăta pericolul pentru poesia noastră ce rezultă, de o parte din latinisarea nemăsurată, de alta din franţuzirea limbei.

Spune-mi ce gândeşti de aceste studii, şi care ar fi mai potrivit ? Te-aş ruga să-mi spui, care din poeţii noştri are o limbă mai romană, că franţuzască au mulţi. Trimiti-mi te rog, o colecţiune în felul acestora; altmintrele n'am exemple.

Mi-a venit o idee ieri cetind enigmele lui Schiller, anume mi se pare că am aflat pentru ce aceste enigme îţi lasă altă impresiune decât enigmele în genere. M'am pus să le traduc; am să fac apoi o scurtă notiţă estetică asupra lor şi am să ţi le trimit, că să le publici, unde îţi va rămâne odată loc deşert în Convorbiri» [169].

De doctoratele mele ce să-ţi spun. Nu ştiu cum să le depun, că n'am cu ce. Aş vra să depun acuma cel de drept, că-s pregătit, dar încă până astăzi aştept un răspuns care nu mai vine.

In scrisoarea viitoare îţi voiu spune, dacă trebue să întrebi Junimea de e dispusă să-mi înainteze şi banii pentru doctorat.

Am vorbit cu Maiorescu, când a fost aice ca Junimea să-mi mai acorde subvenţiunea pe un semestru, pentru a lua şi doctoratul în filosofie şi mi a promis. Acuma să mai cer şi ca să-mi înainteze bani pentru doctorat e prea mult, sau atunci poate ar trebui să renunţ a mă întoarce înapoi pentru cel în filosofie. Am scris în ţară în astă privire, dar răspuns n'am primit.

In fine, până la scrisoarea următoare a me, spune-mi măcar ce gândeşti să fac ? Cu primăria i faul. Inchipueşte-ţi că era cât pe ce să-mi tae subvenţia, fără nici un temeiu pentru cause de economii. Eu ca unul ce mi se acordase subvenţia pe patru ani, contam

pe ea şi am făcut câteva datorii pentru cărţi etc.... De mi-o tăe mă văria într'o dandana din care cu greu aş fi eşit. (Te-aş ruga chiar să vorbeşti cu Gustea, dacă se poate, că deşi mi-a scris tot că s'a acordat din nou, eu tot nu mă încred, văzând că la noi în primărie, ca şi în minister, unul strică ce a făcut celalt). De aice urmează că nu pot fi sigur, dacă voiu avea subvenţia şi în anii viitori. Aş vra să ştiu, dacă cu doctoratul în drept poţi fi profesor de Istorie.

Gheorghiţă a gătit zilele aceste tesele şi le-a trimis. De pregătit însă nu se pregăteşte, aşa cum ar trebui. I-am propus de mai multe ori să reieu cu el odată dreptul întreg pe scurt, şi îmi spune că ştie destul cât i trebue.

Nu înţeleg pentru ce-ţi spune ţie atunci că i neliniştit.

Te rog apoi să-mi spui cât mai am de primit pe trimestrul acesta. Am primit 26, apoi 10 şi 1 pentru abonament; în total 35. Am să mai primesc dară zece. Te-aş ruga, de se poate, să mi-i trimiţi, că am mare nevoie.

Aştept grabnic un răspuns.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

P. S. Din greşala mea scrisoarea lui Iamandy a fost pusă la poştă *nefrancată*.

XX.

Berlin, 2 April 1870.

IUBITE IACOB,

Acuma câteva cuvinte asupra unor lucruri, cu totul altele decât cele despre care ţi-am vorbit în scrisorile mele din urmă.

Pentru aceasta aştept răspuns la cele ce ţi-am spus în ultima scrisoare.

Voiu să-ţi vorbesc ceva de un biet student de la Universitatea din Viena, anume V. Burlă, filolog, care prin o ţesătură nesfârşită de intrigi a ajuns astfel că vra să-şi ieie viaţa.

Tăindu-i bursa ce o avea din Bucovina, a rămas înaintea doctoratului, în neputinţă de a-l depune; mijloacele i lipsesc până într'atâta încât şi cele fizice necesare nu şi le mai poate procura.

Deja din mai multe scrisori către Bodnărescu, amicul său, se vede cum disperarea-l cuprinde din ce în ce.

In scrisoarea lui din urmă spune între altele : «Poimâne avem 1 April, dacă până atunci nu-mi voiu plăti [chiria], rămân pe stradă... Toată speranța me ești tu, cu resultatul de la Paicu și cu cât vei putea ajuta tu. Tu-mi dai sfatul, *ca să fiu mai rece în stadiul meu de transițiune.*

Frate Samsoane, dacă va ține năcazul meu fizic și moral din present încă și de la zi întâiu mai nainte mai multe zile, apoi nu te va surprinde când vei auzi că am devenit cu totul *rece* în înțelesul cel mai natural al cuvântului».

Iubite Iacob, nu cred că sunt numai exagerări, sau chiar neadevăruri. Bodnărescu-l cunoaște foarte bine și ține mult la el ; Burlă a studiat filologie, mai ales Greaca, Latina și Sanscrita. Bodnărescu scrie lui Paicu, să vedem de nu cumva e cu putință a-i găsi loc în Institut, măcar ca pedagog, de nu ca profesor.

Te rog vorbește și tu cu Paicu și caută de a se face ceva cu Institutul pentru dânsul. Noi aice am făcut o mică colectă pentru a-i înălța curajul și speranța.

Insistă pe lângă Maiorescu și ceilalți asociați, pentru a-l primi. El e în totul demn de asemene post, după ceea ce am auzit de la mai mulți care-l cunosc.

Acuma voiu să te mai rog să nu mă uiți. Trimite-mi te rog parale, că nu știu ce să mai fac. Nu știu, dacă ai spus lui Bernard să trimeată lui N. Sakellary Convorbirile, și să urmeze cu trimiterea către Bănescu a căror abonament l'am încasat eu ; te rog nu uită. Trimite-mi măcar costul de 8 taleri pe trimestru trecut și cei 11 taleri, de care ți-am vorbit, însă te rog, dacă se poate îndată, căci mă cam strânge datornicii.

Iți pregătesc Numărul 2 din studii asupra starei noastre, anume «Raportul nostru cu Romanii».

Aștept răspunsul grabnic.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

XXI.

Berlin, 18 April 1870.

IUBITE IACOB,

Iţi multămesc pentru trimiterea celor trei zeci de galbeni; te rog însă să-mi trimiţi cât vei putea mai curând restul de pe trimestrul întâiu, şi cu ocazia aceasta eară te rog să spui lui Bernard să trimiată Convorbirile lui Neculai Sakellary — *sub adresa me*, şi să urmeze înainte cu trimiterea cătră Bănescu cu care a încetat. Te-am rugat acuma de trei ori pentru aceasta şi tot uiţi.

Banii pentru abonament i-am reţinut eu.

Deasemenea îţi multămesc atât eu, cât şi Bodnărescu, pentru cele ce ai făcut tu şi Junimea pentru Burlă.

Iţi trimit articolul al doile. Mi vei spune cum ţi va plăcea ţie şi Junimei. Te rog de un lucru, numai decât să-l publici în un singur număr — conditio sine qua non —. Nu te spăria de 8 coli, căci sunt foarte rar scrise. Apărare de mai înainte nu-mi fac.

Voi vede ce va zice Junimea. Atâta pot să-ţi spun că *principiile* pe care mă basez sunt convingeri căpătate pe cale ştiinţifică, în fine că articolul meu e scris din deplină convingere despre cele spuse. Poţi să vezi din aceasta şi din cele trei alte lucrări de până acuma principiile mele istorice, cel puţin rudimentele lor.

Spune-mi cum îţi plac «Mici escursiuni» de Bodnărescu? [170]. Imi pare bine că le reproduce ziarul Ţara [171]. Adică pe de o parte e cam minune, pe de altă esplicabil, căci mi se pare că Carp e redactor. De furat din Convorbiri nu se pre sfiesc, dar de reprodus stă altfel lucru.

Eu m'am apucat de o afurisită de teză asupra societăţilor publicanilor la Romani, care o să-mi vie de hac după cum văd acuma după ce m'am mai acufundat în materie. Dar de acuma merg înainte. fie ce va fi. Dacă aş mântui-o până la August, aş fi prea mulţămit; mi-aş mai rumega cunoştinţele în vacanţie şi aş da examen la Octomvrie.

Dragă Iacob, cu toate istoriile de până acuma, nu am ajuns a-ţi mai vorbi de al doile cânt a idilei tale [172]. Şi acuma nu-ţi voiu spune multe fiindcă mă grăbesc. In totul însă este parcă mai puţin frumos

decât cel întâiu, adică caracterul frumosului stă în alte momente, nu e atâta mişcare ca în cel dintâiu şi poate de aceea îmi place mai puţin. Altora însă poate să placă mai mult. O damă mai bătrână Română de aice e cu totul entusiasmată de idila ta. M'a rugat să te sfătuesc s'o scoţi în broşură, ca s'o poată cumpăra mai mulţi, şi eu aş fi de părere, însă după ce va fi apărut în Convorbiri. Aştept cu nerăbdare cântul al III-le şi IV-le, pentru a-ţi vorbi mai pe larg de întreg [173].

Altele din Convorbiri n'am ce să-ţi spun. Casa neagră[174] de Florentin are momente de o rară frumuseţă, însă earăşi exagerări care trec peste sfera frumosului, cum e scena când pune «făina cea albă» în păhar, ca să otrăvească pe bătrân.

Gheorghiţă e acuma acolo. Spune-mi ce-i cu dânsul. Am făcut iubite Iacob, cum ai vrut tu; acuma te rog şi tu să gândeşti la absenţi şi viitor, căci şi aice este un viitor sfărămat pentru totdeauna, în cazul când Gheorghiţă ar fi împiedecat să-şi implinească datoria. Dar aştept o scrisoare mai detailiată de la tine şi una de la Gheorghiţă, pentru a vorbi mai multe.

Până atunci te îmbrăţoşez al tău amic

A. D. XENOPOL

Complimente Junimei in corpore.

XXII.

Berlin, 17 Mai 1870.

IUBITE IACOB,

Tot am aşteptat Convorbirile, pentru ca în scrisoarea me să-ţi vorbesc şi de cele cuprinse în ele, dar în zadar. Vin aşa de neregulat, cât nu se mai poate. De aceea îţi scriu şi fără ele.

Cu mare nerăbdare aştept Idila ta, şi totuşi tocmai răbdare trebue să am, de vreme ce sfârşitul o să-l cetesc de acuma într'o lună. Rău vei face, dacă nu vei publica-o şi în broşură, mai ales că acuma când se tipăreşte pentru Convorbiri, îţi este aşa de uşor; are să placă foarte şi ascultă-mă pe mine. Şi tu eşti uneori cam pesimist ; crezi că frumuseţă simplă, dar într'adevăr demnă de acest nume, nu este pentru starea în care ne aflăm.

Nu e așa. In orice tulburare s'ar găsi sufletul unui popor, el păstrează un instinct pentru măriri, pentru frumos, și numai să-i fie presintate, la înțelege și le prețuește. Ceeace lipsește adesea unui popor, pentru a merge înainte, nu este facultatea lui de a primi, ci puterea productivă a unor spirite alese. Nu e vorbă, mare influență are spiritul predomnitor a masei în istoria unui popor, dară nici tot atâta, ba uneori mai mare este influența spiritelor alese... Aceste teorii dacă ți le înșir aici, apoi o fac numai fiindcă în atmosfera Junimei predomnește în mod cam prea esclusiv ideea progresului de sus în jos. Dară să venim la altele, la articolul lui Maiorescu [175]. In fond are mare dreptate în argumentele cu care își sprijină opinia, începe întâiu just, considerând instrucțiunea primară a săteanului din toate puntele de videre, și apoi sfârșește — prin aceea că ideea de a da învățământul în mâna preoților e periculoasă, pentru că este incompatibilă cu științele naturale, baza învățământului de astăzi.

Aice se greșește. Dacă e periculoasă ideea numai din causa aceasta, apoi pericolul nu e așa de spăriet; ba, dacă te-ai uita mai bine, n'ar fi de loc, sau cel mult ar rămâne o chestie de capacitate personală a învățătorului... Eată, dragă Iacob, exagerări de idei în toate părțile, eată adevărul teoriei pe care unu a pretins că mi-aș fi fabricat-o ad-hoc. Științele naturale sunt unul din ramurile învățământului; basa instrucțiunei, de loc! Pentru țăran, deși cunoștinți elementare și chiar mai complete de științi naturale, sunt de cel mai mare folos, căci îl pun în posiția de a cultiva pământul în mod mai folositor, totuș sunt departe de a forma partea esențială a culturei sale.

Pentru un învățat care vra să facă descoperiri, pentru un filosof care caută să-și esplice contrazicerile ființei noastre, sunt — în secolul nostru — științele naturale absolut necesare, deși chiar aice nu s'ar putea totdeauna pretinde că ele sunt basa..., dar pentru țăran, pentru omul destinat *pentru toată viața lui* la munca brațelor, care i face cu neputință o ocupare mai întinsă a spiritului, pentru masa poporului, știința în genere și științele naturale în special, sunt ceva secundar. Tot profitul din ele este avantajul rezultatelor lor practice. Pentru spirit puțin ; căci, știința pentru ca să devină o comoară de fericiri pentru suflet, cere să-i sacrificăm

viața noastră întreagă. Mâna poporului n'are timp pentru aceasta. Aștept articolul al doilea a lui Maiorescu, să văd cum desparte el știința și credința în învățământul primar. Pentru a reveni însă la tema de sus, îți spun că baza învățământului primar este să desvolți în țăran conștiința sa de om mai întâiu, apoi de om ce face parte dintr'un popor anumit, de drepturile și datoriile legate de aceste însușiri... Prin aceasta-l faci să aspire după o stare mai perfectă și deoparte el tinde atunci la îmbunătățirea stărei lui materiale, de alta la o activitate liberă și demnă de om și nu la o supunere oarbă către toți cei încunjurați de nimbul unei ființi, oarecum superioară, de care trebue să asculte chiar cu călcarea drepturilor celor mai sfinte — boeri și amploiați. Aice, în respectul dreptului și mișcarea liberă, stă miezul puterei unui stat. Aceasta însă trebue să pornească de la mulțimea cea mai mare, pentru a se impune numărului celui mai mic... Se spune că numai inteligența și progresul ei avântă popoarele înainte.

Chiar de ar fi adevărat, apoi e tot atât de adevărat, că numai puterea morală, respectul dreptului și conștiința valoarei de om și de poporan [176] susține existența unui popor, și îmi vei acorda ușor că desvoltarea și progresul presupun o bază, existența însăși a poporului.

Aș mai avea încă multe de spus în astă privire, dar nu e loc în o scrisoare.

Destul atâta voiam să-ți arăt, că în toate părțile nu vezi decât idei adevărate în sine, însă trecând peste sfera lor. Dacă Maiorescu ar fi să organiseze instrucțiunea primară, ar da de sigur rolul cel mai mare științelor naturale și ar neglija celelalte. Ar greși rău, *căci știința nu e treaba maselor; ele se folosesc numai de resultatele ei practice; pentru cultivarea sufletului lor trebue alte elemente.*

Ceea ce privește articolul meu, îți spun că poate și eu mă înșel văzând lucrurile prin ochiane care mărește, dar și voi prin aceea care micșorează. Dacă Românismul este o societate de esploatare a averei publice, ceea ce pot să-ți acord în genere, apoi observă că mai este o parte, anume *exploatații*, care se lasă a fi jăfuiți numai pe baza comunității de credință. Dacă prin urmare pentru cei ce esploatează, s'ar cuveni mai curând a întrebuința arma satirei decât aceia a criticei științifice, nu e tot așa pentru cei esploatați, care

trebue luminați, eară luminarea prin satiră nu e indestulătoare. Satira lipind ridiculul de o idee, o clatină din domnirea asupra sufletului.

Critica trebue să o nimicească.

Nu mi-ai vorbit încă nimica de «mici escursiuni» a lui Bodnărescu. Mie îmi plac foarte. Când le va fi gătit, îți voiu vorbi mai mult despre ele. Forma însă e nimerită, cum nu se mai poate.

Traducerea lui Caragiani e bună [177] — n'ai ce zice, însă traducerea poesiei în proză (adică fără ritm sau rimă — că altmintrele tot poesie e), e o idee greșită și cu atâta mai mult, când e vorba de Omer, a cărui farmec constă în mare parte în forma exterioară a poesiei. Mi-ar plăcea mai bine o traducere în exametru, chiar mai slabă în sine.

Spune-mi tu ce-ți mai ămblă prin minte acuma, sau vrei să te odihnești ! ce mai ai pentru Convorbiri ? și câte de acestea, căci multă vreme n'am mai vorbit de astfel de lucruri.

Vroiam să te intreb, dacă niște articole filosofice asupra dreptului ar fi potrivit pentru Convorbiri ? ți-ași putea sta la dispoziție, de și nu chiar acuma.

Iți alăturez o cugetare, reminiscență a unei împresiuni de an, când văzui pentru întâia oară marea [178].

Ceea ce privește întrebarea despre care voești a curma corespondența, îți spun numai că am scris o scrisoare Domnului Leon, fiind că n'am obiceiul de a ofensa oamenii, care nu mi-au dat cel mai mic sujet a o face. In trimiterea depeșei celeia însă a jucat și alte împrejurări decât tinereța me un rol. De un lucru însă mi a părut rău, de modul cum înțelegi tu prietenia, dară nu vrau să mai ating această temă.

Scrie-mi în curând și trimite-mi și ceva parale că am mare necesitate.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

XXIII.

Berlin, în 5 Iuni 1870.

IUBITE IACOB,

Așteptam să-mi răspunzi la scrisoarea trecută, înainte de a-ţi scrie eară, dar nu știu pentru ce întârzii atâta și deci îţi scriu.

Te văd și pe tine cam descurajat acuma, și ce e drept cele întâmplate în timpurile din urmă, mai cu samă boala lui Pogor și acea lui N. Schelitty [179], nu pot să inspir altă ceva.

Pe lângă aceste nenorociri apoi spui că cercul Junimei se mai rărește și din causa politicei, că aţi fost nevoiţi a suspenda câteva din ședinţi, pentru a curma visitele clienţilor voștri, decând «sunteţi la putere»... [180] iată aice e boala grozavă în societatea noastră. Nu știi cum m'a revoltat această purtare asemenea aceleia a cânilor, care se apropie de masa unde cred că sunt mai multe ciolane pentru ei. Astfel strică și profană acești «Ardelioni» orice lucrare, orice scop mai înalt. Nu știu, dacă aţi făcut voi bine suspendând ședinţele... Să nu creadă că într'adevăr sunteţi societate politică.

Eu aș fi crezut mai bine de a urma înainte cu ţinerea ședinţelor pe tărâmul literar ca totdeauna se'nţelege, dându-le un caracter puţin mai serios, alungând pentru un moment dulcea veselie, pentru a spărie astfel pe ardelioni, încât să rupă poala și să fugă. Spune-mi te rog cum mai merg ședinţele.

De se disolvă și centrul acesta, atunci e rău. Dar eu nu cred. Sunt numai crise momentane. Spune-mi, te rog, dacă într'adevăr Maiorescu și-a dat demisiunea din postul de profesor și anume pentru ce [181]. Atâta mai trebuia Universităţei din Iași, în ceea ce privește facultatea filosofică. Spune-mi asemenea ce face în București. Nu cumva pentru a lua Ministerul Cultelor în locul lui Pogor [182]... Eu, să-ţi spun drept, aș găsi că nu face rău, pentru că dacă a venit momentul, ca acei care într'adevăr au o dorinţă de bine, să aibă mijloace în mână de a-l realiza, apoi ar trebui profitat de moment și toţi care sunt de o cugetare să lucreze împreună, cu toate puterile. Nu ai dreptate în astă privinţă, când deplângi că bărbaţi din Junimea intră în politică. Cât timp într'o ţară elementele bune se retrag deoparte și nu vrau să intrebuinţeze inima și inteligenţa lor, în mod

direct practic, pentru binele tuturor, până atunci e oricine în drept de a dispune de soarta acelei țări. Nu mergem noi rău numai fiindcă cei răi au puterea în mână, dar și fiindcă cei buni nu vrau să o aibă sau când se'ntâmplă de câte unul vine, ceilalți nu-l susțin, ci-l lasă singur a se lupta încontra unui torent de patimi și mârșave interese, în contra căruia numai întreaga putere morală a națiunei, pe cât a mai rămas, ar putea să lupte cu succes. Este acuma cu putință a face vre un bine. Pentru ce nu vă puneți cu toții a lucra, în orice mod, spre susținerea ministeriului pe de o parte, pe de altă spre îndreptarea ordinei și a stărei lucrurilor, astfel că să se convingă lumea că susținerea este dreaptă. Pentru ce oare binele, adevărul să nu întrebuințeze și el toată energia, toată activitatea, spre a se putea întinde și pătrunde în toate părțile. Oare numai patimelor, numai intereselor egoistice să le fie permis a întrebuința aceste patimi sufletești, eară binele, adevărul să aștepte liniștit a fi recunoscut, și dacă nu este, atunci să se plângă ca un martiriu ? Iubite Iacob, știu ce-mi vei răspunde, că binele ajunge încet-încet a învinge răul și neadevărul, că acțiunea înceată indirectă a Junimei va avea în resultat un bine mult mai mare, de cum l-ar putea face membrii ei prin activitatea politică. Dar nu e așa, mai întâiu fiindcă sfera intelectuală și cu practică sunt ceva deosebit. Ori și cât ar progresa o națiune în inteligența ei, se poate întâmpla că răul în starea lui reală practică să nu se micșoreze de loc, ba din contră să ieie proporțiuni tot mai urieșe. Binele practic, acel pe care-l așteaptă marea majoritate a oamenilor, cere o acțiune nemijlocită, cere leacul de îndată, și pentru aceasta înțelegerea isvoarelor răului, — deci inteligență și cunoștinți și puterea morală pentru a le căuta și a le stârpi, deci cer caracter nobil. Binele indirect ce-l facem prin rădicarea spiritului, poate avea numai foarte târziu un resultat pentru practică, și starea noastră nu eartă o așteptare îndelungată.

E clar că ceea ce privește starea noastră reală, interesele noastre politice, economice etc. mergem din ce în ce mai rău. Dacă nu vom face o silință puternică, pentru a îndrepta, cât e posibil de îndreptat, atunci periclităm până și izvoarele adânci, de unde puterile spiritului unui popor se înoesc și se întăresc. O mișcare literară științifică devine fără folos în o stare de lucruri, unde realul

este rău, unde nedreptatea predomnește, unde fiecare nu mai gândește decât la interesele sale și la zilnica lor mulțămire. O condiție chiar pentru progresul țelului nostru comun, este o îndreptare a stărei noastre reale practice.

Toate aceste le spun, iubite Iacob, fiindcă mai cu samă pe tine te știu că ești cu totul în contra ideii că cei din Junimea să ieie asupra lor îndreptarea stărei actuale — cu alte cuvinte să intre în politică — ceea ce cred că greșești...

Dar să venim la altele, la cele literare. Aștept sfârșitul idilei tale, pentru a-ți vorbi asupra-i. De asemenea și cu «mici escursiuni» a lui Bodnărescu. Din nenorocire însă va fi nevoit să întrerupă pentru câtva timp publicarea. Cred că ți-a scris el din *Giessen* și-ți va fi spus el singur ce face și ce nu face. In numărul acesta din urmă sunt deci numai poesiile Matildii, asupra cărora aș putea să-ți vorbesc. Din nenorocire însă, astă dată musa noastră (cred că femeninul lui poet e musa, deși se zice că ea numai inspiră; pentru ce să nu admitem că ie uneori și pana în mână), muza noastră deci nu s'a ținut la înălțimea ei. Poesia întâiu e frumușică, dar nu e nimica nou, din contră o temă tratată și retratată, mai ales în timpul nostru de călători. A doua e repetarea unor alte poesioare a le ei, în orice cas aceasta e cea mai de merit din toate trei, căci a treia nu este decât o parafrază pe «Kennst du das Land...» [183].

Spune-mi ce ați mai primit la Junimea, dacă nu s'a mai anunțat vre un talent. Imi spui de Berlin, să văd dacă nu e cu putință a mai trage de pe aice vre unul în sfera ocupațiunilor noastre. Cu părere de rău îți spun că până acuma nu cred. Mă încerc cu încetul să introduc în ei dorința aceasta și poate pentru doi voiu reuși, până acuma însă nimica sigur. Majoritatea însă, majoritatea nu dă nici o speranță, decât o sdravănă susținere și căutare de propriile lor interese. Iți trimisesem o mică cugetare și acuma scriu o a doua. Nu știu cum îți vor plăcea. Ele au fost ambele inspirate prin frumoase scene a le naturei. Poate că vor urma și altele. Aștept însă judecata ta [184].

Cetesc acuma un op interesant de Edgard Quinet «La creation» [185]. Iți voiu trimite una din zilele acestea o mică dare de seamă.

Spune-mi tu ce mai ai în minte acuma. Alungă melancolia, a-lung-o în versuri din sufletul tău şi nu fii aşa abătut. Şi eu uneori, crede-mă, când gândesc la cele ce mă înconjoară, când îmi represint sfera aceasta a lumei, pe cât o cunosc până acuma prin partea ei cea duşmănoasă şi rău voitoare, mă apucă un simţimânt de nespusă durere, o năzuinţă puternică de a scăpa, de a mă rupe de ea, care însă în curând, se schimbă în hotărîrea de a lucra şi a lupta în contra-i

Denn ich bin ein Mensch gewesen
Und das heisst ein Kämpfer sein[186].

Aşa zice — à peu près — Goethe, şi, ca în toate, are dreptate. Iubite amice, nici nu ştiu, dacă nu am avea a ne lupta, pentru ce ar fi bună viaţa, după ce i-ai putea măsura valoarea, care ar fi înînţelesul ei şi a mormentului ce o închide. Dară sunt fel de fel de lupte, sunt lupte în care mergi cu fruntea cununată, sigur de învingere şi de triumf, sunt lupte de disperare spre care nimica alta nu ne împinge decât simţimântul datoriei. Când ne vom videa în curând multe vom ave de spus unul altuia.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

Ca post scriptum puţin despre interese. Aş vra să ştiu cât mai am eu de primit pe trimestrul acesta (până la Iuli). Mi se pare că încă 11 galbeni.

Tu mi-ai trimis 24 prin Maiorescu, apoi 10, 3 pentru 3 abonamente, pe urmă 30 şi în fine 12 împreună 79. Din 90 pe două trimestre mai rămân 11. Spun 90, căci mi-ai spus că primesc 150 pe anul acesta... Dacă cumva s'ar fi schimbat lucrul, apoi e faul ! rămân în deficit. In orice caz spune-mi, căci trebue să ştiu cum să mă economisesc. Nu uita.

XXIV.

Berlin, în 23 Iuni 1870.

IUBITE IACOB,

Am perdut acuma răbdarea aşteptând o scrisoare de la tine. Două ţi-am scris şi tu nu-mi răspunzi încă, deşi mai mult de o lună a trecut de la data celei dintâiu. Care să fie causa, nu înţeleg. Deşi te ştiu foarte ocupat, totuşi au toate o măsură : poate însă că ai fost absent. Ori şi cum să fi fost, te rog scrie-mi mai curând. Am primit numărul 7 a Convorbirilor, în care se sfârşeşte idila ta. Iţi spun şi acuma ceea ce ţi-am spus de la inceput. Din cap în cap e frumoasă. Vorbirea lui moş Trochinu şi modul cum sfârşeşti, sunt minunate. Foarte bine îmi pare, că o publici şi în broşură. Dacă s'ar putea să pătrundă şi în popor, ce bine ar fi. Limba e aşa de simplă, aşa de curată, încât din această privinţă nu ar fi nici o pedică. Totul e ca broşura să ajungă până prin state, pe unde se ştie a ceti.

Te rog trimite-mi şi mie vr'o câte-va exemplare. Mai mulţi din colegii mei şi Doamna Magheru m'au rugat despre aceasta. De asemene trimite-mi poesiile lui Popa Florentin (Balade şi cântece voiniceşti ?) spunându-mi costul [187].

Nu-ţi scriu mai mult, până ce nu-mi vei răspunde. A propos de novela lui Ganea [188], îţi spun că e foarte frumuşică, numai limba nu e curată de loc şi mă mir, pentrucă tocmai Ganea scrie foarte curat. Nu că aş cere în această novelă un stil ca în idila lui de an [189], dar tot se mai putu feri de franţuzie ceva mai tare.

Aşa dar aştept...

Al tău amic

A. D. XENOPOL

XXV.

Berlin, în 2 Julie 1870.

IUBITE IACOB,

Iţi trimit alăturat chitanţa cerută şi Wechselul [190]. Chitanţa am cerut-o de la bătrânul, după cum mi-ai spus. Intâiu a părut a face greutăţi; la urmă, a făcut-o şi a pus pe femeea lui să o iscălească, fiind că ea figurează în afacerile de bani, după cum poţi să o vezi

din Wechselul prin care a luat bani de la Dr. Iacobi pentru a-i da lui Gheorghiţă. Vezi că suma în Wechsel e 515 şi nu 500 taleri. Cred de datoria ta a trimite acei 15, pentru că dacă bătrânul a primit socoteala cum i-ai trimis-o, apoi e cu drept să figureze în ea Wechselul cu suma adevărată şi nu aceea rotundă ce ţi-a spus-o Gheorghiță.

Nu vreau să-ţi mai scriu nimica asupra acestei urîcioase afaceri. Când ne vom întâlni însă odată, îţi voiu spune multe care-ţi vor explica în parte măcar obrăsnicia lui Fink.

Cumplită învăţătură mi-a dat-o Gheorghiță în cunoștința oamenilor.

Iubite amice, scrisorile tale nu sunt răspunsuri la ale mele, și de sigur nu pot să te mustrez pentru aceasta, când fiecare e bântuită prin împrejurări atât de străine scopului lor adevărat. De acuma însă poate vor fi mai liniștite în astă privință.

Ești acuma în București; te rog vezi și cată de pătrunde toate; însă nu căta numai să vezi răul, căci acesta e nemăsurat, ci vezi de nu e cu putință a-l îndrepta. Pe zi ce merge învăţ mai mult a cunoaște cum merg lucrurile în lume, pe zi ce merge mă întristez de soarta la care suntem condamnaţi și către care puterea legilor lumei pare a ne duce numai decât. Simt o dorinţă nespusă de a lucra, dar de aice de departe nu pot face nimica. Mă conving din ce în ce că scăparea, dacă mai este, nu poate consista decât în acţiunea practică, în o combatere a răului, sub toate formele lui, sub acea de minciună şi demoralisare, sub acea de scepticism și de nepăsare, o combatere care, pentru a putea reuşi la ceva, ar trebui să fie susţinută de tot atomul de element bun ce mai este la noi în țară. Tu de o bucată de vreme mă descurajezi necontenit. Scrisorile tale mă lasă într'o tristeţe și abatere neîntreruptă până ce vine alta care mă lovește și mai cumplit. Văd că și tu mergi unde a ajuns Maiorescu. Dacă se vor retrage însă toţi cei buni, onești, capabili, ce mai rămâne ? A combate cu speranţa reușitei e frumos, dar nu mai puțin și fără nici o speranţă. Ce-i scopul ? un viitor ascuns, necunoscut, asupra căruia până acuma cel puțin n'avem nici o putere. Mijloacele sunt ale presentului; ele sunt acele care stau în puterea noastră, de care putem să ne dăm samă în momentul când le întrebuinţăm.

Mă întreb eu singur ce mă face să ţin aşa de puternic la acele idei atât de nedefinite, atât de schimbătoare, care se numesc feri-

cirea, înflorirea poporului tău, independența, libertatea lui și așa mai departe... Inima și mintea nu-mi dau răspunsuri deosebite.

In inimă simt răsunetul durerii, ce fie care veste ră despre țara noastră aduce cu sine.

Spiritul mi-arată la lumina științei că plecarea me este acea cerută de natură însăși.

Fără voia me m'am născut, am crescut în sinul unui popor anumit, am adunat în sufletu-mi toate aspirațiunile lui spre bine. Trebue să i consacru tot ce natura mi-a dăruit: inimă și spirit, putere și răbdare, pentru că natura prin legile ei de fer a legat existența și fericirea me de existența și fericirea întregului din care fac parte. Mă vei trata poate cum a făcut-o odată Junimea, de copil. Tu însă atunci nu erai de aceea părere; și dacă ceea ce simt eu acuma, sunt simțiri copilărești, atunci aș dor ca până în ultimele momente să-mi păstrez copilăria sufletului meu. Vrai să te blasezi, vrai să nu mai simți, să nu te mai doară. Dară crezi tu că în acea stare sufletească, îți vei găsi repaos, sau poate fericire? Pentru sufletul ce odată a simțit puternic durerea și fericirea și le-a revărsat în lacrimi sau poesie, nu mai există indiferență. In râsul cel mai ironic, pe care obiceiul și revolta în contra naturei sale proprii îl poate aduce pe buză, zace mai multă durere, mai mult amor decât în lacrimile sau gândirile revărsate în sânul unui amic. Cât aș dori eu să te văd pe tine, și nu știu, dacă se va putea împlini dorința în vacanța de față. Aș dori să te văd, pentru a-ți spune multe, multe și a cunoaște până în fund toate gândirile, toate speranțele și toate temerile tale.

Ți-am trimis mai dăunăzi o mică cugetare: nu știu ce gândești despre ea, că nu-mi spui nimica.

Despre Convorbiri nu fii îngrijit. La vreme de nevoie am eu sujete gata, numai să le pun pe hârtie. De o cam dată o dare de samă asupra «la Creation»[191]. Dar aștept să easă întâiu articolul celalt al meu. Eu aș dori din suflet să mă duc pentru vr'o două luni în țară. Am lucrat cam mult de o bucată de vreme și sunt cam ostenit. Apoi aș vra să mai liniștesc dorul maică-mea care nu poate să mai aștepte. Sperez că mă voiu duce, mai ales că aș vra să fiu la serbarea de la Putna [192]. Dacă mă voiu duce în țară, apoi voiu lua pentru cele două luni Convorbirile asupra-mi. Până atunci, lucrez zdravăn

la teza me pe care am scos-o mai mai în capăt, de și mai am pe vr-o șese săptămâni de lucru.

Te rog scrie-mi în curând și pe larg, despre cele ce vei vedea și auzi. Spune-mi dacă e adevărat că s'ar fi descoperit un complot în contra lui Carol.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

Iți înapoesc și scrisoarea.

XXVI.

Berlin, în 10 Noembri 1870.

IUBITE IACOB,

Au trecut mai multe zile de cum vroiam, până ca să-ți scriu. Causa este că fiind foarte ocupat, nu avusesem timpul de a vide și auzi lucruri nouă, asupra cărora să-ți pot spune, gândirile mele; ba, crede-mă că nici timpul de a gândi nu-mi rămăsese.

Inainte însă de a vorbi de altele, să-ți spun de însărcinarea ce mi-ai dat-o. Autorii latini custă acuma mai mult de cum ți-am spus, din causă că am mai găsit câte-va volumuri din colecție. Sunt 24 de volumuri pentru prețul de 36 de taleri — eu îți spusesem numai 26, dar atunci erau mai necompleți. Acuma lipsesc numai două volumuri și anume din cei mai neînsemnați.

Opul e nou, legătura ca la a lui Maiorescu. Byron l'am luat, custă 4 taleri 20 groși, traducerea lui Gildemeister [193] foarte bună ; Uhland [194] custă 1 taler 10 poesii și cele două drame. Lenau [195] este în două ediții ; una numai poesiile, alta operile complecte în 4 volumuri. Poesiile custă 1 taler 5 gr., opurile complete 4 taleri și 10 gr. (mi se pare).

Clasici italieni i-am găsit în ediția cerută, custă 3 taleri 15. Napoleonii umblă acuma 5 taleri 11, deci cam 32 taleri 6 gr.

Spune-mi ce vrai să-ți eu; și mai ales, dacă te decizi să iei clasicii latini, în care cas te rog să-mi trimiți rămășița de bani ce nu s'ajunge.

Cred că scrisoarea mea va ajunge în Iași înaintea lui Bodnărescu, care are să se mai oprească prin Cernăuți. El a depus doctoratul cu succes (magna cum laude) și s'a pornit eri de aice cu fericirea în sufletul plin de speranță în viitor... Să videm ! Poate tot atât ca și dânsul doream eu să-l văd mântuit de o grijă. Acuma numai de ar căpăta un post oarecare modest, însă îndestulător pentru traiul lui. Aş vra să-l văd liniştit, cum zice el, pentru ca de pe producerile lui de acuma să ne putem forma odată o idee lămurită despre puterea și însușirile spiritului său. Imi spuneai tu odată, când vorbeam de «liniștea», după care umblă Bodnărescu, că aceasta nu o va avea nici odată. Şi eu cred ca tine, dar este neliniște și neliniște... Este una acea produsă în spirit de năcazul zilnic, de interesele mici și păcătoase a[le] vieței obicinuite, o neliniște care ucide sau tâmpește spiritul producător. Este apoi neliniștea interioară a sufletului deosebit el însuși, ațâțată și mărită de patimile cele mari a[le] vieței, neliniștea asemenea cu acea a naturei, din care esă creațiuni.

Ți-am trimis prin Bodnărescu două broșuri, cuvântările ținute de Du-Bois-Reymond [196], fostul rector, la 3 August trecut, după declarația de resbel și de Bruns [197] rectorul de față, la nu știu câte Octomvrie. Sunt interesante ambele. In aceste și în scrisorile lui Straup se vede cum judecă oamenii de știință, oameni care stau prin spiritul și cunoștințele lor în culmea secolului nostru asupra întâmplărilor de astăzi ! Cuvântarea lui Du-Bois este de o frumuseţe oratorică deosebită. Se simte în ea spiritul celtic — cum mărturisește despre dânsul Du-Bois însuși, în un loc a[l] cuvântărei sale. Mai serioasă îmi pare însă aceea a lui Bruns care tinde a demonstra că victoria Germanilor este victoria civilisaţiunei și anume a sistemului Landwehrului [198], care are numai decât de urmare restrângerea resbelului în marginele necesității absolute, a libertăței prin aceea că ideea germană a libertății, de și desvoltată din impulsul celei franceze, a trecut peste ea; libertatea franceză este absolutismul majorității, egalitatea franceză o egalitate care face tabula rasa de toate deosebirile naturale.

Indreptățirea minorității și băgarea în samă a deosebirilor naturale caracterisază libertatea germană; în fine victoria Germanilor este triumful păcei în Europa...

Când stai și te gândești la cele ce se petrec acuma și cauți a pătrunde în viitor urmările marilor evenimente actuale, vezi înălțându-se atâtea posibilități, și judecata îți este încercată de atâtea motive, încât te perzi în presupuneri și atunci recunoști ce slabă este încă știința istoriei, care mai la urmă în ceea ce s'atinge de viitor, nu pătrunde mai departe nici mai mult decât spiritul comun al oamenilor.

Resbelul cu Franța îl prevedeau istoricii ca și toată lumea.

Urmările acestei ciocniri grozave stau însă învelite în necunoscut. Eu cred un lucru, că dacă republica se va putea stabili în Franța, atunci tot țara aceasta va avea înrâurirea cea mai însemnată asupra mersului lucrurilor. Franța este în ceea ce privește instituțiunile politice sau măcar aptitudinea pentru îmbunătățirea lor mult înaintea Germaniei. Instituțiunile politice și sociale sunt însă acele forme de viață, care au înrâurirea cea mai mare asupra comunului oamenilor, pentru că stau mai strâns în legătură cu interesele lor vitale. Poate chiar ideea libertății germane să fie pe o treaptă mai naltă decât acea franceză. Nu e vorba de idee, e vorba de realizarea libertăței, și aceasta mai are să-și facă calea ei în Germania. Când merg la Universitate și aud modul cum un profesor cu idei libere trebue să le exprime pentru a putea să le spună, atunci mă conving din ce în ce mai mult de treapta politică încă joasă pe care stau germanii. Să nu mi se spue că în Franța nici atâta nu e permis. Sub regimul lui Napoleon în adevăr libertatea gândirei era mai mică decât în Germania, dar această stare de lucruri era simțită ca o apăsare, ca ceva anormal; în Germania nu guvernul împiedică atâta pe profesori a vorbi cum gândesc, cât spiritul public. Dacă însă în Franța va veni eară o restaurațiune a imperiului sau a regatului, atunci prestigiul ei are să cadă cu totul în afară, eară în lăuntru vor fi eară sămănate puternice colțuri de corupții și de vecinici tulburări și revoluțiuni, în care acest nenorocit popor pare că e menit a gusta numai în treacăt și amestecată cu cele mai grozave rele, fericirea de a fi liber. Vezi ce soartă nefavorabilă au republicanii în Franța. Tocmai în așa moment s'ajungă la putere, pentru a perde prestigiul în ochii lumei. Știe el Gambetta [196] ce face, când luptă ca un disperat. Aice îl consideră de nebun pe dânsul și pe toți Francezii ; cele mai mârșave interese li se atribue; de

exemplu un ziar argumentează astfel, pentru a demonstra care e cauza de toate partidele sunt unite pentru a lupta. Zice că una nu vra să-și peardă prestigiul cerând pacea și de aceea luptă cu toatele, deci numai pentru *interese egoistice*. Ce sofism ! Dacă să tem să nu-și peardă prestigiul, apoi aceasta este numai fiindcă opinia publică vroește resbelul. Gambetta și guvernul apărărei naționale vede în lupta Franței lupta principiului republican însuși. Ei luptă pentru o causă mare, dară într'o luptă pornită din nedreptate. Germania pe de altă parte a pornit lupta din o cauză dreaptă și acuma nu-i pare rău a merge mai departe, de cum credea, a câștiga pe de o parte gloria în afară, pe de altă parte în lăuntru arătând lumei tăria monarhiei și slăbiciunea republicei. O împleticire de dreptate și nedreptate, de porniri nobile și interese joase sunt motorii complicați a întâmplărilor de astăzi.

Dar văd că mă ie politica înainte; din norocire că mâna ostenește mai curând decât gura, altmintrele cine știe până unde m'aș fi dus.

Zilele acestea am fost la exposiția artistică deschisă aice pentru producerile pictorilor și scluptorilor germani moderni. Sunt în totul vr'o mie trei sute de bucăți, deci câtimea e destul de bine representată. Altmintrele stă cu calitatea. Imensa majoritate nu e de nimica, mai ales în scluptură. Cele mai multe sunt busturi : regele Wilhelm [197], Bismarck, profesori de la Universitate, capete pe care adese ori idealul artistic se realizează cam cu greu. In celelalte bucăți, ceea ce e mai bine încă, sunt tot după idei antice; de aice se și înțelege că nu poate fi ceva deosebit; în cazul cel mai favorabil, sunt numai imitațiuni; cu imagini din alt timp, cu idealul unui alt popor nu se poate insufleți arta timpului nostru.

Din spiritul timpului nostru însă nu poate să se insuflețească sculptura. Ce icoană să ieie ? Corpuri cele mai multe stricate, lipsite de armonia formelor, din causa neglijerei desvoltărei lor ? Secolul nostru este un secol îmbrăcat, îmbumbat până la gât — de și în multe priviri foarte decoltat — secolul sclupturei eline era un secol gol sau aproape. Ce e drept, la noi e cam frig; apoi simtimântul moral e atât de înălțat, încât lipsa frunzei de vie scandalizează pe deplin pe sexul frumos, pe când earăși pe de altă parte

formele femeii nu mai sunt pentru bărbat numai forme frumoase, ci representantele mai puţin spărioase a formelor femeii însăşi.

Intr'o astfel de stare a spiritului cum o să progreseze scluptura ? Totuşi sunt excepţiuni. Aşa între bucăţile de sclupturã sunt *trei !* de un merit deosebit : Venus răpind amorului armele sale, o grupă în marmoră de Julius Moser [198]. Ideia e frumoasă, amorulu fără arme se despereazã ca un copil mic ce plângând, cerându-şi înapoi săgeţile şi silindu-se din toate puterile a le lua cu sila. Venus liniştită, cu o mână reţine pe neastâmpăratul, cu alta ţine săgeţile în dosul ei. Ea şede jos; ţinerea ei e plină de graţie; expresia figurei e destul de bine. Ea pare a zice sburdalnicului copil : ei ? ce faci acuma ? gluma ce joacă ea cu primejdiosul zeu, acuma fără putere, liniştea şi blândeţa prin care se vede bine-voinţa ce o are pentru bietul copil, toate aceste mii de simţiminte rechiemate în suflet prin o singură icoană, fac de te opreşti cu plăcere înaintea ei. Aş fi vrut însă mai mult surâs pe buzele zinei; ea pare prea serioasă; ar trebui să se vadă mai bine că ea numai glumeşte şi că frumuseţea nu gândeşte nici odată cu seriositate să dezarmeze pe Amor. A doua figură ce mi-a impus este îngerul Abdiel după cântul al II. din Messiada lui Klopstock [199]. Energia figurei e cu totul deosebită. Dar curios lucru, astfel de figuri sunt mult mai departe de spiritul nostru, decât figurile antichităţei Eline. E mai greu de a analisa ce se pitrece în sufletul lui Abdiel, şi mă iartă, dar n'am nici timp, nici disposiţia de a ceti Messiada, pentru a-ţi spune de se potriveşte. A treia figură este o figură de fantasie foarte bine reuşită. Un Faun îşi ascunde obrazul după o mască. ţinerea întregei figuri e de o frumuseţă rară şi expresiunea plină de glumă şi de viclenie a Faunului este cât se poate de bine.

Pictura e mult mai bine represintată; şi numărul bucăţilor e în proporţie cu a sculpturilor mult mai mare. Sunt deci şi mai multe de ales aice. Deşi în totul nu poţi zice că documentează o mare înflorire artistică, totuş sunt produceri destul de insemnate, destul... pentru timpul nostru, care mai la urmă nici nu caută în artă mult mai mult decât o petrecere. Cât cei, atâta îţi dă. Iţi voiu scrie în altă scrisoare despre pictură — dacă te intereseazã.

Te rog scrie-mi curând; spune-mi, dacă n'ai răspuns de la Carp; vrau să-i scriu eu însumi pentru a-i aduce aminte.

Examenul trebue să-l depun în latinește, deci trebue să ieu repetitoare de latină. Trimite-mi resturile, dacă poţi sau măcar spune-mi câtă sumă fac.

Spune-mi de Vărgolici când vine ; poate ave o odae unde șed eu.

Fotografia alăturată te rog să o dai Domnișoarei Cugler, făcându-i tot odată din parte-mi respectoasele mele salutări.

Al tău
A. D. XENOPOL

XXVII.

Berlin, 11 Decemvr. 1870.

IUBITE IACOB,

Am cam întârziat cu răspunsul meu și nu știu, dacă scrisoarea aceasta te va mai găsi în București. In orice cas o trimit.

Abie ieri ţi-am expediat cărţile, anume autorii latini, Byron, Uhland, Lenau și clasicii italieni.

Pe aceștia ţi i-am trimis în altă ediţie, de cum mi ai spus-o tu. Sunt trei volumuri mari și cuprinde pe cei patru mari classici completi, pe urmă teatrul italian, novelele lui Boccacio [200], poesiile lui Michel Angelo [201] și altele multe. Preţul este tot acela și cuprinsul cel puţin întreit, de cum se afla în ediţia ce mi-ai cerut-o. Când ţi scrisesem cealaltă dată că am găsit ediţia cerută de tine, mă luasem după spusele librarului, care nu putuse să mi-o arete atunci, nefiindu-i la îndămână, însă după cum mi-o descrisese îmi păruse că este aceea cerută de tine. Când acuma a găsit-o, am văzut că este o alta, însă ne perzând nimica, în schimb ţi-am reţinut-o. In cas când nu-ţi convine, atunci spune-mi, căci o voiu reţine-o eu și-ţi voiu trimite acea pe care mi-o ceri ; helbetu ! o voiu găsi eu în Berlin !...

Am scris lui Leon pentru cei 600 de franci și aștept răspunsul. Eu mă pregătesc de examen, pe care cred că-l voiu depune pe la Paști; mai nainte nu e cu putinţă, căci vrau să fiu sigur pe treabă. Tesa îmi este mai gata.

Am cetit-o unui profesor, care a găsit-o «foarte bună»; rămâne acuma numai tălmăcirea ei în latinește, de care mă apuc cu

ajutorul unui profesor, pentru ca astfel să învăţ şi a vorbi latineşte, pe cât îmi trebue pentru a depune examenul.

Latineasca este aice condiţie sine qua non. Să venim la altele Povestea lui Eminescu [202] mi-a plăcut acuma mai mult de cât întâia oară, când am citit-o în Junimea. Tocmai partea a doua, care e cea mai frumoasă, nu se citise atunci.

In partea întâi mănţin că sunt prea multe înflorituri. Slăbiciunea descrierei frumosului, a fericirei în asemănare ca acea a urîtului, a nenorocirei, este în genere ceva cu totul natural.

Chiar din Divina Comedie a lui Dante partea cea mai «frumoasă» este Infernul şi de sigur nu paradisul. Care este causa ?

Schopenhauer ar spune : Fiindcă fericirea e mai străină naturei omeneşti, şi cu nenorocirea e mai deprins. Eu cred din contră, fiindcă nenorocirea este mai străină, mai osebită de natura ei destinaţiunei omului şi de aceea aceasta, în puterea contrastului, o pătrunde mai adânc.

Aşa şi în povestea lui Eminescu îmi esplic, deşi talentul lui rămâne acelaş, slăbiciunea începutului povestirei în asemănare cu finitul ei.

Liniştindu-mă în mod filosofic asupra acestui punt, să trecem la Bodnărescu. El mi-a scris până acuma numai o scrisoare, la care i-am răspuns încă nainte de a primi scrisoarea ta, în sensul cum mă îmbii şi tu. Până acuma nu am mai primit nimica. Intre altele i-am arătat că prin o întâmplare norocită pe de o parte, trupa actorilor din Iaşi este relativ bună, pe de altă comisiunea teatrală este astă dată compusă din oameni [cari] pricep lucrul. Cred că ştii că eşti şi tu numit; nu am nevoie să ţi-o spun eu. Mi-a părut prea bine să văd şi pe Pogor şi pe Burghelea [203] în ea. Cum s'a făcut de sunteţi voi numiţi, nu mă pricep, şi aştept să-mi esplici în scrisoarea viitoare. Toate acestea împrejurări împreună concură la ridicarea teatrului nostru, decă vă veţi pune pe treabă. Caută de scoate mai curând de sub tipar Dramele lui Schiller [204] şi faceţi să se represinte în earna aceasta.

De asemenea cred că representarea lui Rienzi de Bodnărescu nu este ceva cu neputinţă acuma. De asemenea Bodnărescu poate să înceapă critica teatrală, despre care atâta am vorbit cu el.

Fără eine «Jassyer Dramaturgie» [205] nu se mai rădică teatrul

nostru. Cu cea mai mare nerăbdare aștept să văd resultatul fericitei întâlniri a atâtor împrejurări favorabile. Foarte bine mi-ar părea să fii tu în Iași. In tine numai am speranța inițiativei. Ceilalți sunt minunați pentru conlucrare. Cât despre inițiativă în asemeni împrejurări, cred că au idei prea pesimiste asupra stărei noastre, pentru ca speranța reușitei și deci căldura inimei, fără de care nimic însemnat nu se poate aduce la împlinire, să-i împingă la activitate.

Mi-a părut bine despre aprobarea dărei de samă ce am făcut-o asupra cărței lui Stratu [206]. Despre acea a broșurei lui Papin [207] nu cred că mă voiu pute apuca în curând de ea. Sunt ocupat pe cât se poate; și actele cu care se dedă acuma spiritul meu, este ostenitoare. Incepusem un articol «resbelul»; Poate că-l voiu termina și ți-l voiu trimite.

Aștept să-mi trimiți cât de curând un exemplar din poesiile tale [208]. De asemenea din traducerea dramelor lui Schiller. Sfârșești odată pe Don Carlos ? [209].

Vârgoliciu mi-a scris zilele aceste.

I-am găsit odae, tot aice unde șed eu preună și masă. Vom fi doi împreună. Il aștept la 1 Ianuarie.

Au mai venit aici câțiva Români, între alții unul a cărui viață nu este decât un șir de aventuri. Fără nici un sprijin a venit din Constantinopole, unde a trăit câtva timp până aice. De vr'o două septămâni se aflǎ aice, unde vra să intre în facultatea filosofică. Are pentru limbi o facultate deosebită; vorbește mai bine sau mai rău vr'o unsprezece ! între care turcește, sârbește, rusește, englesește, franțuzește și nemțește — aceasta din urmă bine, căci e din Bucovina.

Se oprise întâiu în Viena, însă neputând intra în Universitate acolo din causă că se presintase prea târziu, s'a pornit spre Berlin. O bucată bună de drum a venit pe jos și tot per pedes venise și de la Triest la Viena. Se'nțelege că se află în o stare destul de deplorabilă în toate privirile. Are părinți și între alte rude un moș, căruia i-a scris pentru a-i cere un mic ajutor, spre a putea rămâne aice și a studia.... Până acuma nu l'am putut pătrunde, ce fel de caracter este. Il văd în toate zilele, căci șede la masă cu noi. Nici pasport nu are; dar a scris acasă la el să-i trimită, fără de care

nu poate fi primit în Universitate. Numele lui este Ioan Danu [210]. Bodnărescu trebue să-l cunoască. Alt Român mai este a cărui nume nu-mi aduc aminte, care a venit din Paris (adică din Bruxelles direct) şi studiază filosofia. Este din Transilvania. De odată eată dară trei stud. phil. români la Universitate aice, ceea ce încă nu s'a văzut.

Aştept cu nerăbdare răspunsul tău şi anume un răspuns mai lung. D-şoarei Cugler [211] nu i-am scris încă şi nu ştiu dacă i voiu scrie.

Al tău

A. D. XENOPOL

XXVIII.

Berlin, 4 Ian. 1871.

IUBITE IACOB,

Crezând că vei fi acum în Iaşi, mă pun să-ţi scriu. Ce să-ţi spun mai întâiu ? Mă uit la data scrisă sus şi mă gândesc că eară un an a trecut, un an ce au adus atâtea schimbări, cât mintea omului nu le mai poate cuprinde [212]. Lăsăm însă lumea cea mare la o parte, privesc la sfera mai restrânsă care ne priveşte mai de a dreptul şi mai de aproape pe noi, şi nu ştiu ce să zic despre cele ce anul acesta trecut a adus cu sine. Sunt ele de natură a face să crească sperana în sufletul celui ce aspiră spre bine, sau au mai slăbit ele şi speranţa câtă mai erai în drept să o ai acuma un an ? Voi cei de pe acasă îmi păreţi cu toţii a judeca lucrurile în sensul acesta din urmă. Mai ales tu îmi pari de o bucată de vreme că pleci din ce în ce spre dispoziţia de spirit, în care Maiorescu a intrat de mult... Scrisorile tale, mai ales cele scrise sub influenţa atmosferei bucureştene, sunt pline de o adâncă măhnire, care pleacă mai spre desperare asupra stărei noastre şi viitorului ce ne aşteaptă. Cu cât vă atingeţi de realitate, cu atâta vă văd pe toţi mai lepădându-vă de visurile şi planurile urzite în vremurile mai de nainte, căpătând despre lume în genere şi despre sfera în care ne aflăm, în deosebi tu, o convicţie pesimistă şi retrăgându-vă din ce în ce la o parte, pentru a mulţămi în un cerc pe cât se poate de restrâns imboldirea spre activitatea mai superioară pusă în sufletele mai alese.

Cu nerăbdare aştept momentul în care voiu pute să-mi încredinţez prin mine însumi de puterea realităţii. Până acuma, ce e drept, am trăit mai mult în visuri. Am cunoscut lumea mai mult din reflectarea ei în spiritele altora decât din efectul ei direct asupra sufeltului meu. Totuş cred că în pregătirea aceasta teoretică pentru primirea înrâurilor realitățeí stă ascunsă o putere însemnată. De la dânsa atârnă, în mare parte, privirea optimistă sau pesimistă a lucrurilor. Când spiritul sau din predispunere naturală sau din studii cu totul teoretice se deprinde din nainte a privi şi a tălmăci toate întâmplările în rău, atunci el devine dinainte impresionabil mai mult pentru nenorociri, pe dânsele le vede numai în viaţa individului şi a omenirei, ele numai i par însemnate; numai ele au înrâurire asupra întregei sale activităţi. Când din contră din tinereţă ai fost condus a privi lucrurile în bine, a considera răul şi nenorocirea ori şi cât de dese şi de mari ar fi în unele timpuri ca escepţii de la regula şi de la menirea omenirei, atunci intri în lupta vieţei oare cum îmbrăcat cu o zale, pe care numai foarte cu greu o pot sfărma împrejurările. Am observat un lucru anume, că ceea ce se numeşte desiluziune, provine mai cu samă din întâmplări ce lovesc în individ. Când acesta e lovit adesa şi puternic în interesele sau aspiraţiunile lui personale, el se deprinde cu încetul a transporta durerea suferită de el oare cum asupra lumei întregi; sfărmarea visurilor lui este în deajuns pentru a-l face să despere de toate. De aceea trebue ca ori cine să caute a despărţi, pe cât se poate, în sufletul său întregul lumesc de soarta sa individuală. Aceasta i-o dă tocmai o astfel de privire teoretică optimistă asupra lumei.

Foarte cu greu se sfarmă o clădire logică de gândiri ce au venit să se grupeze cu încetul în spirit; acest sistem de gândiri determină pe om în activitatea lui. Ori şi cât de dureroasă şi de desperată ar fi soarta sa de individ, el urmează înainte a lucra pentru binele omenirei sau a sferei mai restrânse în care trăeşte, lucrează pentru acest bine, pentru că e convins de implinire în contra tuturor relelor ce pot să vină a i se împotrivi. Oamenii buni însă care au avut o privire pesimistă despre lume, au lucrat puţin pentru binele omenirei. Oamenii buni care au avut şi o privire optimistă despre mersul lucrurilor, sunt acei ce au realisat binele în câtime amăsurată cu împrejurările în care se aflau. Ooamenii buni care

însă văd toate lucrurile în rău, se retrag în sfera lor individuală şi lasă să caute de interesele generale tocmai pe aceia care le esploatează în favorul lor propriu.

La noi din nerorocire o privire pesimistă se lăţeşte din ce în ce şi răpeşte de la imfluenţa lor în viaţă şi asupra mersului lucrurilor tocmai pe oamenii acei care ar putea să realiseze binele. Dacă odată o fi să perim, apoi de sigur cauza cea mai însemnată va fi aceasta. Elementele bune desperiază la noi, pentru că sunt în număr mic. Dar nu face numărul puterea, ci organisarea. O organisare a activităţei puţinora poate înlocui lipsa numărului. Chiar elementele rele în minoritate, însă bine organisate, sunt în stare să ţină îngenunchiată o ţară întreagă.

Cu cât mai uşor ar putea să ajungă la aceasta o minoritate chiar de elemente bune, când, ori cum să fie natura omului, e aplecată în genere spre drept şi bine ! Dar elementele bune sunt acele ce se organizează mai greu. Aceasta mai cu samă fiindcă fie care vra să realiseze binele în felul său şi nu se împacă cu planurile celuilalt. Şi această organizare este încă cu putinţă numai între cei cu priviri optimiste; ceilalţi stau la o parte şi râd sau plâng.

Când te gândeşti la toate aceste, apoi, ce e drept, cam greu îţi vine să priveşti lucrurile în bine. Totuşi nu e aşa. Omului e dat prin activitatea lui a îndrepta lucrurile. O direcţie mai optimistă întăi, o organisare a elementelor bune al doilea, eată mijlocul de a îndrepta mersul lucrurilor. In toate acestea iniţiativa individuală joacă un rol din cele mai însemnate. Aceasta e profesiunea me de credinţă.

Să videm de va fi şi ea un vis. Am văzut însă că ceea ce spun eu s'a şi îndeplinit la noi până la un punt. Convorbirile şi societatea Junimea sunt o probă pentru aceasta. Totuş, când în Junimea nu ar predomina spiritul nepăsător şi pesimist care o caracterisază, cred că alte resultate s'ar putea dobândi. Convorbirile se poartă mai bine, şi de sigur că nimeni nu va putea nega că nu au avut efect bun. Mi aşteptam acuma la un al treile : la un teatru mai bun, la o critică teatrală regulată, la representarea unor piese serioase.

Mi se pare însă că aice mă înşel. După cele ce-mi scrie Bodnărescu, până acuma nu văd încă nimica. Ţi-am scris despre aceasta

şi tu nu-mi răspunzi nimica. Dacă însă teatrul nu va merge acuma mai bine, apoi a cui va fi vina ?

Tot această unire a elementelor bune, favorizată prin lăţirea unei priviri mai optimiste a lumei, ar trebui să pună mâna şi în politică şi pretutindene, în toată viaţa poporului. Altmintrele e ori ce propăşire peste putinţă, şi *vina nu trebue aruncată numai aspura celor răi.*

Sed satis superque ! vei spune şi tu şi tot aşa gândesc şi eu. Să mai spunem şi de altele. In numărul din Convorbiri ce mi-a venit foarte târziu, am cetit comedia lui Alecsandri [213]. Să-ţi spun drept, nu mi-a plăcut şi anume nu vorbesc de intrigă, ci de «împământenirea» piesei. Toate prosoapele (πρόσοπον) nu sunt simandicoase de loc, nu au ithiki ! ! Amestecul de elemente orientale şi occidentale în aceiaşi persoană este cu totul nenatural.

Aceasta se vede mai ales în limba pe care le-o pune Alecsandri în gură, în care cuvinte, cum poate se vorbia pe timpul lui Ipsilante Vodă, şi lângă dânsele cuvinte franceze curate neschimonosite, cum cad din gura unui tânăr sosit proaspăt din Paris sunt amestecate fără osebire. Zarafii sunt foarte bine desemnaţi, dar nu au aer de a putea fi creditori de 20.000 galbeni, ci jupânul Şloim pare că vine cu marfă mărunţişuri şi icozaridis, mai bine s'ar potrivi cu halviţar.

In mici escursiuni de Bodnărescu sunt câte-va pasajuri de o frumuseţă deosebită.

Eu sunt sănătos, cât un tun şi lucrez zdravăn. Astăzi primii o scrisoare de acasă, prin care îmi anunţă că-mi trimite cei 600 de franci. A propos de aceasta, fă din parte-mi mulţumirile mele sincere lui Leon pentru îndatorirea ce mi-a făcut insistând pentru scoaterea banilor.

Din cauză că s'au cam întârziat aceşti bani, nu am putut să încep prelucrarea tezei în latineşte şi lecţiunile de conversaţiune latină. Totuşi voi căuta ca să depun examenul în drept numai decât în Aprilie. Cel de filosofie, două luni după aceea, Te rog să-mi trimiţi, când vei putea, trimestrul, de şi deocamdată nu am nici o grabă.

Vărgolici e aice, te salută şi îţi va scrie cât de curând. De asemene îţi trimite salutări Jianu.

Lui Bodnărescu i voi scrie zilele aceste şi tu nu întârzia a-mi răspunde. Articolul de care ţi-am vorbit «resbelul», sperez că ţi-l voiu trimite în curând.

Al tău amic
A. D. XENOPOL

XXIX.

Berlin, în 18 Ian. 1871.

IUBITE IACOB,

Nu înţeleg pentru ce nu-mi răspunzi. Nici nu ştiu, dacă eşti în Iaşi sau nu; de asemene, nu ştiu, dacă ai primit cărţile sau nu şi în fine simt o lipsă, căci de mult nu am o scrisoare de la tine. Răspunde-mi deci de îndată şi nu te lenevi.

Eu duc viaţa me regulată de student ce se pregăteşte de examen. Mai dăunăzi se părea că o mică episodă era să mai varieze monotonia cursului ei, dar nu a fost nimica. De-ar veni Aprilie mai curând !

Fiindcă e vorba de examene, te rog să-mi trimiţi, cât vei putea mai curând, Dreptul canonic oriental de Baronul de Şaguna [214].

Mi se pare că la examene voiu fi întrebat în cea ce priveşte Dreptul canonic din cel oriental, — astfel mi-a spus-o cel puţin decanul. Conversaţiunea latinească merge binişor, când numai Apitz — poate 'l cunosci n'ar fi atât de pedant ! In toate zilele îmi povesteşte câte-o anecdotă pedantească, dintre care foarte rar să întâmplă ca una să aibă puţină sare. Dar ce se faci ? Caut şi eu să mă plec după împrejurări, amintindu-mi de zicerea lui Catul [215]

Cedamus ! leve fit quod bene fertur onus ! [216]

Din «lătrătură» ce să-ţi mai spun ? Filosofia la Universitate e se'nţelege minunată; numai nu ştiu, dacă pentru noi are o valoare deosebită. De libertate în propunere nu ne putem tăngui; trebue să fim drepţi. Apoi mi se pare că o prelucrare mai liberă şi nu o simplă traducere prescurtată, ar fi fost în orice cas mai potrivită. Scrierea lui Schopenhauer este prea locală, prea îndreptată în contra stărei lucrurilor din Germania, încât să se potrivească «eo ipso» cu starea noastră [217].

Poesia Matildei [218] e frumușică. Bună e ideea de a pune poesia în gura ucigașului însuși, vreu să zic de lăsa esprimarea simțimintelor direct. Din poesiile de felul acesta însă mult mai mult îmi place «Pescarul» ei. Actul al doile din scena lui Alecsandri [219] încă nu l'am cetit; de aceea las pentru data viitoare cele ce aș mai avea de adaus la cele ce ți-am spus data trecută.

Nu știu care să fie causa de esă Convorbirile așa de neregulat. Totdeauna le primesc două săptămâni mai târziu de cum s'ar cuveni.

Se apropie în fine și începutul anului al V-lea ! [220]. Nu știu că vre-o foae literară română să fi dus o viață atât de lungă.

Inimă bună și energie ! Tot o eși el ceva din osteneală. Am avut aice ocasia să-mi dau sama pentru ce Convorbirile încă nu au tot efectul ce li s'ar cuveni. Am cunoscut pe unul Străjanu [221] colaborator la Jurnalul Familia [222], băet desul de capabil și destul de cuminte în ceea ce privește simțimintelele lui patriotice. Acesta nu cetise Convorbirile din causă că din cât cetise pe aiurea și din câteva articole apucate pe ici pe colo avea convicțiunea că Convorbirile sunt o foae antinațională, cosmopolită în înțelesul rău a[l] cuvântului etc... .După ce a făcut cunoștința me, de politeță poate mai mult a cetit cele ce scrisesem eu, într'altele *cultura națională*. Peste câteva zile îmi mărturisi că el nu credea că astfel de articole se publică prin Convorbiri.

...Sara îl reținui și cetiiu cu el, cu Vergolici și cu Bănescu *Miron și Florica*, întrebându-l în urmă, dacă și aceasta-i părea cosmopolit? De atunci s'a prefăcut cu totul. I-am mai cetit apoi *Pintea* și fica sa Laura» [223] etc. L'am pus să citească «Einiges Philosophisches in gemeinfasslicher Form» de Maiorescu[224]; și așa mai departe, încât i-am dat cu totul altă idee de oamenii din Junimea, de cum o au de obiceiu. Acuma cetește regulat Convorbirile și venind odată vorbă, mi-a mărturisit că Convorbirile însamnă o epocă în desvoltarea literaturei noaste, precum a însemnat-o «Dacia literară» [225]. Dacă acest om care-ți mărturisesc că-mi place destul a fost în stare a se feri de a nu fi molipsit de spiritul coruptor al Convorbirilor, apoi ce să-ți spun de alții ? In orice cas este în contra Convorbirilor o tactică foarte bine calculată, pentru a le discredita. Puțină luptă în contra acestui nu ar strica de loc.

Vergolici e un băet foarte plăcut. Trăim minunat împreună.

Numai e ceva cam «cum să-ţi spun ?» uşor în ceea ce priveşte adevărată ştiinţă, Parisian pentru a nu zice Francez, căci Francezii nu sunt aşa uşori cum i crede lumea în genere. Să-ţi spun o trăsătură care 'l caracterizează.

Venind vorba într'o sară de Filosofie.... se apără de nainte zicând că «departe de el Filosofia».

Aceasta nu o înţeleg la nici un om într'adevăr serios.

Se'nţelege că nu e vorba de filosofie în sensul de cutare sau cutare sistem, ci de o cugetare mai adâncă, mai serioasă asupra lucrurilor.

De aceasta nu trebue să se ferească nici un spirit, care vra să lese urme. Poesie şi filosofie sunt sufletul ce dă viaţă ori cărui soiu de gândiri. Dacă însă ar sta câtva timp în Germania, cred că îşi va schimba cugetul.

Am căutat să-i pun pe Schopenhauer în mână. Aştept numai să se mai întărească în nemţeşte. Sfârşesc spuindu-ţi că în astă sară Berlinul este capitala imperiului German [226]. A propos, ce mai zic cei ce credea[u] că Berlinul va capitula în două septămâni ?

Iţi spuneam mai sus despre spiritul «Parîzian». Când mă gândesc la resistenţa Parisienilor, crede-mă că nu ştiu ce să mai judec. Adese ori oamenii cei mai veseli, cei mai uşori sunt în stare de a opune sufletul cel mai mare şi de a se încorda mai puternic în contra nemernicilor.

Trimite-mi [în] cursul lunei acestia sau în Februarie trimestrul, căci acuma cheltuesc din subvenţia Ministerului şi atunci o să trebuiască să plătesc teza şi jumătate de taxă.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

Lui Bodnărescu îi voiu scrie curând.

XXX.

Berlin, în 5 Februarie 1871.

IUBITE IACOB,

Scrisoarea me va fi mai scurtă decât de obiceiu, din causă că sunt aşa de ocupat, cum nu se mai poate. Voiam să nu-ţi răspund

așa de curând pentru a mai aștepta vre-un număr din Convorbiri și a-ți spune mai multe; dar îmi spui că te duci la București și nu știu cât vei întârzie. Aș fi curios, fără a fi indiscret, să știu pentru ce te duci. Știrile cele nouă de la noi m'a[u] cam pus pe gânduri. După cum se sună în toate părțile, Carol vra să abdice.

Care vor fi urmările ? e greu de prezis căci «poate să fie bine și poate să fie rău». Mai spune-mi și ceva politică. Știi că eu nu pre sunt de principiul separărei vieței private de cea politică ; mai ales în momente așa de critice cum pare a fi cel de față.

Te-am rugat în una din scrisorile mele precedente să-mi trimiți un drept canonic de baronul de Șaguna. Te rog să nu uiți, căci îmi trebue numai decât. Mi se pare că Mandrea [227] are unul ; dacă nu, apoi cumpără-mi unul și costul lui vei reținea din subvențiune.

Mi se pare că fratele lui Mandrea se află încă în Iași, ai putea să mi-l trimiți prin el.

Din numărul din urmă al Convorbirilor îți spun că articolul lui Quintescu [228] mi-a plăcul, — despre Ghiță Titirez [229] și poesia lui Șerbănescu [230] nu am nevoie să-ți mai spun nimica. Aș fi vrut numai că pe une[le] locuri să vorbească Quintescu mai *ritos*. Fondul argumentărei e sănătos; dar forma e uneori slabă; nu-și presintă gândirile într'un mod atât de puternic, pe cât sunt ele în adevăr.

Aceasta cam strică. Altmintrele coloarea ironică a întregului e minunată. Limba e curată și câteva locuri, precum spiritul părței eșite, sunt chiar foarte frumoase. Eu cred însă, după probele ce ni le dă Quintescu, că nu se mai încape aice dispută serioasă, critică, ci satiră, luare în râs. Au înebunit definitiv Academia noastră [231], și la seria de smintiți care mi-o expui în scrisoarea ta, s'ar putea adăogi mulți din cei care au contribuit a produce sau au putut să privească fără să râdă sau să plângă aberațiunile, la care au ajuns. E foarte mare necesitatea de o copie de pe natură sau de o comedie, în fine de ceva care să-i facă de râs pe D-nii «abòrire», «aderare» [232] et Compagnie.

Critica se încape, când ai a face cu idei ; unde acestea lipsesc, acolo numai o nimicire indirectă prin ridicul este la locul ei; o combatere prin idei e zădarnică.

Articolul «resboiul» va eși, însă cred că abie după examen. O parte e acum gata. Aș vra să fac pentru numărul întâiu al anului

al V-lea o privire retrospectivă asupra Convorbirilor în formă de profesiune de credinţă a foaei. Dacă o voiu face-o, atunci o voiu trimite la Junimea, căci tu poate nu vei fi în Iaşi.

Scrisoarea ta mi-a plăcut prea mult. Speranţă şi voinţă de a lucra ! la dracu, trebue să easă ceva chiar când ar trebui «scos din pământ».

Despre conlucrători pentru Convorbiri vom mai [avea] ocazie de a vorbi. Cred că pe Vărgoliciu [îl] vom putea număra (compter!).

Lui Eminescu nu ştiu cum să-i scriu [233], de vreme ce nu'l cunosc de loc şi nici nu ştiu, dacă persoana me i este destul de cunoscută, pentru ca să provoc eu o corespondenţă.

Las loc pentru versurile englezeşti. Apropo trebue să ştii că învăţ şi englezeşte.

Ant. Yet hear me, countrymen; yet hear me speak
Cit. Peace ho ! Hear Antony, most noble Antony [233 a]

Scrie-mi curând. Al tău

A. D. XENOPOL

Nu uita dreptul canonic ! !

XXXI.

Berlin, 10 April 1871.

IUBITE IACOB,

Mult timp a trecut de când am primit scrisoarea ta de pe urmă şi abia acuma îţi răspund.

Nu ştiu zău din ce causă am întârziat atâta timp.

Sunt foarte ocupat, apoi nu ştiam eu singur unde să-ţi scriu; mai voiam apoi să-ţi pot spune ceva despre examenul meu, căci în scrisoarea me din urmă îţi spusesem, mi se pare, că presentasem acuma dizertaţia — toate aceste vor fi contribuit la tăcerea mea. Acuma pot să-ţi spun de odată că teza mi-a fost primită după ce *şese septămâni* m'au făcut să aştept, din care causă examenul meu s'a întârzia cu mult. La 28 Martie trecut am primit cele trei texte de interpretat, care dacă te interesează, Domnule Jurist, sunt următoarele :

L 5 pr. Dr. pro derelicte (41.7) din dreptul Roman. Cap 6 pr X de homic. (V. 12) din dreptul canonic și Tăut German. c. 18 în legătură cu Sea Saxon, Tit. IX din dreptul german.

Aceste vor să-mi mai mănânce câteva zile. Până acuma am sfârșit interpretațiunea textului Roman. Poate pe la începutul lui Maiu să mă înfățișez la examen.

In orice caz până la sfârșitul lui Iunie, termin până la care Junimea îmi mai acordă subvenția, voiu fi terminat și examenul de filosofie. Interpretările mă cam năcăjesc, căci fiindu-mi cu neputință a plăti atâta pentru traduceri, le lucrez eu singur în latinește. Cu împrejurarea aceasta m'am încredințat că tot nu merge așa de rău. Am cetit ieri lucrarea me profesorului meu de latină și nu a găsit-o ră de loc. Și aice am văzut că în toate e adesa mai greu de a te hotărî la ceva decât de a'l aduce la împlinire. «Dimidium facti qui coepit habet» [234] cum zice Horațiu. Fiindcă a venit vorba de Horațiu, apoi îți spun că și eu mă ocup acuma foarte mult cu el. Il cetesc împreună cu profesorul meu de latină și apoi discutăm asupra-i pentru exercițiul meu în conversarea latină. Afară de aceasta mă ocup cu englesasca mereu; am început a ceti pe Byron și tot odată cetesc viața lui Schiller de Carlyle [235]. Aceste sunt desfătările mele intelectuale. Tu acuma ai trecut din liniștea, în care fuseseși scurt timp, din plăcuta societate a celor vechi, despre care îmi spuneai în o scrisoare trecută, în viața ce sgomotoasă a politicei. Drept să-ți [spun], lucrurile ce s'a[u] petrecut la noi, mi-a[u] amărît zilele. Uneori, când vedeam pericolul așa de aproape și mintea sănătoasă atât de departe de noi, perdeam tot curajul...

Convorbirile pe anul al 5-lea au început bine. Piesa lui Slavici [236] mi-a plăcut după cetirea actului al doile. Actul întâiu e slab; al doile fără asemănare cu cel dintâiu, atât e de interesant. *Mie* mi'a plăcut foarte. Este o icoană credincioasă a vieței sătești, a intrigilor și patimelor care bântue pe oameni și în acele cadre mici sociale, miniaturele vieței celei mari. Scenele unde apare Anița [237] sunt toate minunate. Caracterul lui Badea Hărlea [238] e bine desemnat; de asemenea Papicu [239] și Ungurul [240] nu sunt rău de loc.

Mi se pare că Slavici e acel ce ți-a promis articole asupra Ungurilor [241].

Limba însă îmi pare cam prea locală — și aceasta este o eroare.

Critica lui Burlă [242] este scrisă în cunoştinţă de causă, dar adevărat nemţeşce... O să se sperie cetitorii cei nevinovaţi ai Convorbirilor.

Cât despre Ciparu [243] ştii ce are să răspundă, că el a răspuns odată pentru totdeauna tuturor criticilor trecute, presente şi viitoare. Eu l'aş sfătui să-şi declare mai bine infailibilitatea prin un sinod ecumenic de filologi de teapa lui. Poesia lui Eminescu [244] e cam «nebună»; strofele de la început sunt însă de o nespusă frumuseţă. Poesiile D-şoarei Cugler sunt minunate [245]. Nu ştiu cei zici tu despre originalitatea lor, tu care cunoşti atâta literatură poetică; în orice cas însă a doua şi mai ales a treia «seninul trădător ! !», suntu «fără prihană».

Ştii sau nu ştii că articolul, cu care vroiam să începem anul al V-le a fost respins de Areopag [246] — ie sama că nu zic de ostracismus — pentru ce, drept să-ţi spun că nu înţeg. Sentinţia, după comunicarea ce mi a făcut Bodnărescu, este că articolul nu poate figura ca profesiune de credinţă pentru o foae literară [247] mai mult nemică. Dacă cumva îţi va cădea în mână articolul meu, ceteşte-l şi spune-mi şi tu ce-i lipseşte. E drept că nu e nimica nou în el, dar eu — în deosebire de Junimea — cred că sunt multe lucruri *vechi*, care pentru publicul nostru sunt terra incognita şi că o foae trebue să răspândească nu numai idei noue care nu se prea întâlnesc pe toate cărările, ci şi adevăruri, principii, punturi de videre, care în ţerile mai culte au trecut acuma în avuţia intelectuală comună a poporului şi pe care prin urmare ar fi cu totul de prisos a le repeta, care însă la noi pot fi spuse şi răspuse, fără teamă de a spune ceea ce ştiu toţi. Alt defect nu cred că se poate imputa articolului celui nenorocit. Şi aice este o urmare a obiceiului împlântat la noi de a ne socoti pe aceaşi treaptă cu alte popoare.

Vezi cât de deşanţat e lucrul ! Acei cari-l combat pe de o parte, fără să vree îl aplică pe cealaltă.

Dară tot e adevărat că «Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est» [248]. Ca să sfârşesc însă, îţi voiu mai spune că «Multo quidem disci, cur excusatus abirem», temându-mă de un quousque tandem ! din parte-ţi.

Acuma de odată nu cred că voiu putea scrie ceva afară dacă nu ne vom apuca cu Vergolici de o cercetare a avuţiilor Bibliotecei

de aice pentru a provoca și inzestrarea Bibliotecei noastre cu oare care opuri de mare însemnătate.

Spune-mi tu ce mai lucrezi și ce material mai ai pentru Convorbi. Despre subvențiune spune Junimei că sunt hotărît a termina până la 1 Iuli studiile mele. Pentru aceste trei luni aș vroi să pot dispne de suma de 150 taleri. Dacă s'ar puté să primesc în loc de trimestrul obicinuit această sumă, aș fi foarte mulțămit.

Aștept răspunsul tău grabnic.

Al tău amic
A. D. XENOPOL

Salutări Junimei ! !
Carlstrasse 33. II.

XXXII.

Berlin, 6 Mai 1871.

IUBITE IACOB,

Nu știu, dacă ai primit o scrisoare de a me ce-ți scrisesem în timpurile din urmă. Nici în scrisoarea ta, nici în cele câteva rânduri ce mi-ai trimis odată cu subvenția nu pomenești de ea. De și spusesem ieri lui Vărgolici să-ți scrie în răspunsul lui câteceva despre mine, totuși profit de câteva momente de răgaz, pentru a-ți scrie însumi. La 16 a lunei depun examenul oral. Până acuma toate au mers bine.

Atât disertația, cât și cele trei texte au eșit bine. Dacă va merge așa pănă în capăt, voiu fi foarte mulțămit. Aceasta o și sperez. Numai împrejurarea că trebue să depun examenul în latinește mă cam îngrijește; altmintrele habar n'aș ave. Duminică înaintea examenului voiu avea un colloquium privat cu Domnul Decan.

Timpul acesta am fost și sunt încă atât de ocupat, încât nu mi-a fost cu putință să scriu ceva pentru Convorbiri, deși ideile nu-mi lipsesc de loc. Aceasta îmi dă mare curaj. De multe ori în mijlocul studiului te miri cum mă las cu gândul după vre un subiect interesant și atât mă atrage încât, cu toată silința me, nu mă pot desface de el timp îndelungat. Gândesc și răsgândesc la el până ce

simt o rătunzală în idei, o implinire a lor din toate punturile de videre, atunci sunt earăşi liber şi pot să lucrez înainte. Urmez apoi principiul tău.

De ai vre-o gândire înşir-o pe hârtie, căci e foarte înţelept.

...Nu ştiu, dacă şi celalt care mi se pare sună.

De ai vre o iubită, condu-o la altar, este tot aşa de înţelept şi mai ales tot aşa de practic....

Articolul cel întâiu care gândesc a ţi-l trimite, după ce voiu fi dat esamenul, este «Resboiul» [250]. Are să fie cam lung, te previu. Gândesc să-l tratez sub forma de mai multe întrebări, fie care pentru un număr. Ceea ce apoi mă interesează acuma este «istoria femeelor», care eară îmi pare ceva foarte potrivit pentru Convorbiri. Dar mai nainte trebue să mai termin câte-va studii asupra «stărei noastre actuale» şi anume articolul ce era să fie profesia de credinţă şi despre care ţi-am ţinut în scrisoarea me din urmă o «oratio pro domo», fără cale, după cum văd din scrisoarea ta; articolul acela gândesc să-l prefac în modul următor: ca studiu asupra stărei noastre actuale No. 3. Mişcarea literară : 1) Critică şi satiră, 2) Independenţa intelectuală, 3) Literatură naţională şi Literatură patriotică, toate trei pentru un număr. Cum gândeşti ? Un alt sujet la care m'am gândit mult este o critică asupra ideii unei reforme a instituţiunilor noastre, se'nelege ţinută foarte general.

Ar căuta să dee un răspuns asupra întrebării, până întrucât e ră adoptarea instituţiunilor străine şi ce sens trebue dat unei reforme a instituţiunilor noastre. Nu ştiu, dacă se potriveşte acest sujet pentru Convorbiri. Mă întrebi în scrisoarea ta din urmă despre poeticalele electorale[251]. Ce să-ţi spun alta decât că am rămas încântat, cu cât copiezi mai mult natura, cu atâta reuşeşti mai bine. Dacă nu ai fi scris pe Ioniţă Cocovei [252], apoi desigur că aş socoti electoralele de cea mai bună copie de pe natură. Dar ce folos ! cum spui tu, că oamenii în genere văd în astfel de lucruri numai râsul eară temeiul cel adânc al râsului: Contrastul între ceea ce e şi ceea ce ar trebui să fie, trece nevăzut. Totuşi, urmează înainte, dar biciueşte mai mult caricaturile produse de starea nouă a lucrurilor, decât rămăşiţele blânde a[le] timpului trecut. De aceea îmi place mie atâta Ioniţă Cocovei. El nu te face să râzi, nici să plângi; dar umblă viu cu figura lui înaintea sufletului nostru. Ie sama deci la «cucoana Nas-

tasiica»[253]. Nu duce ridicolul departe, fiindcă nu ar fi la locul lui. Ori cum să fie, tipul acesta a cucoanelor din vremea veche are ceva respectabil în sine, un bun simț care trebue cruțat.... El înfățoșează încă un inel din șirul moravurilor ce se perd și deci trebue atins în alt mod decât cum ai face-o cu o societate de alegători, sau cu Lei Paralei.

Aș vra să-ți spun mai multe reflecțiuni asupra acestui punt, dar le las pe altă dată.

Te rugam în scrisoarea cealaltă să cauți a-mi împlini pe trimestrul acesta suma de 150 taleri (deci să-mi trimiți, de se poate încă 62 de taleri), căci foarte aș vra să dau și examenul de filosofie.

Al tău

A. D. XENOPOL

XXXIII.

Berlin, 31 Mai 1871.

IUBITE IACOB,

Asară am venit înapoi de la escursiunea ce am făcut-o pe insula Rügen[254]. Nu știu, dacă ai fost tu pe acolo vre-odată, dacă nu, apoi te-aşi sfătui, când vei mai face vre-o călătorie, să nu o treci cu vederea. Câte frumuoase impresiuni am avut în aceste doue zile, când aș vra să ți le spun toate, aș ămplea mai multe coli. Pentru a doua oară văzui astă dată marea, și sub un aspect mult mai măreț decât cealaltă dată.

Puntul unde am desbarcat (Stubbenkammer), se înalță la vre'o 500 de picioare deasupra mărei, maluri prerupte de cridă cu totul albă și cununate de păduri înalte de brazi și de fagi. Când te urci pe mal, vezi marea la o întindere nesfârșită printre porțile naturale făcute de nalții arbori ce-și împreună vârfurile cununei lor.

Sara efectul este deosebit; stâncile cele de cridă par a deveni transparente, te gândești, fără să vrei, la poveștile cele ce spun de palaturile de cristal și petre scumpe.

Printre stilparii urieşi ce se cobor până în valuri, se perde privirea pe întinderea mărei, care în umbra înserărei pare a se evapora şi a se perde în văzduhul cu care se confundă în depărtare.

Când stai câtva timp cu ochii ţintiţi în depărtare, mare şi aer şi cer par a nu face decât una, marea nu mai samănă a fi decât aer sau eter condensat. O înşelare fărmecătoare te face să crezi că plutezi în aer, că şti în aer, poate în lăcaşul zeilor Gothan [255], şi Hertha [256] a căror cult odinioară se serba în pădurile insulei.

Şi astăzi se vede mai înlăuntrul insulei lacul Herthei, pe malul căruia sunt încă pietrile de jertfă, udate de atâtea ori de sânge de om. La o mică îndepărtare este un fag de o mărime estraordinară, bătrân de multe secule.

Şedeam tocmai pe pietrele de jertfă şi de acolo priveam cum de pe o parte nişte băeţi se jucau, în o luntre ce plutea pe lac, pe de alta, mai multe copile prinse de mână săltau împrejurul bătrânului fag. Ce schimbare ! cu câteva secule mai nainte o tainică groază plutea peste aceleaş lucruri, care astăzi servesc de dulce desfătare. Copiii însă nu gândesc la cele ce au fost. Istoria nu există pentru ei, şi chiar poveştile încep a se stinge în sufletul locuitorilor insulei. Ţăranii cu care am vorbit, îmi spuneau râzând şi glumind despre cele ce se credeau; ba unul chiar îmi spuse că ştiea despre legendele ce se povestesc, numai din cartea lui Grieben [257] (acesta era se'nţelge mai cult ; ştiea scrie şi ceti, nu numai platt dar şi hoch deutsch) [258].

Câtă ironie însă în asemene mărturisire în contra credinţelor odată atât de sfinte, atât de puternice, care se păstrau din neam de neam, ca un bun strămoşesc, şi se povesteşte cu o tainică sfială călătorului încântat. Astăzi poesia pare că voeşte să fugă de prin tainicele dumbrăve ; totul apare numai întru cât este în adevăr : peatra e peatră, fagul fag şi locul un simplu loc.

De vrai poesie, impresie adâncă ce să-ţi vorbească din depărtare, din fundul secolilor ce au trecut, trebue să o aduci cu tine, să o culegi din colbul cărţilor, unde stau uscate, dar bine păstrate legendele timpului trecut, ca florile într'un erbariu, să vii cu mintea pregătită pentru resunetul puternic ce pot să-l mai producă în un suflet simţitor rămăşiţele văzute a vechilor credinţi.

Stingerea până și a legendelor poate fi considerată ca un progres dacă privim în acest fact nimicirea superstițiunei.

Din alt punt de vedere este însă de sigur o perdere.

Așa se duce parte după parte viața intelectuală a claselor de jos, fără ca nimica să se pună în loc, după cum se'ntâmplă acolo unde știința alungă superstițiunea.

Viața ideală dispărând cu totul, caracterele și moravurile decad; numai traiul zilnic, numai interesul bănesc, material, mai este un motor puternic, și aceasta nu e nici odată semn bun. Așa și locuitorii din insula Rügen. Fie care caută să profite de renumele insulei ce atrage atâța călători. Sunt deja mai multe stabilimente de băi, care câștigă în reputație pe fie care an. In curând banul și moda vor fi făcut și din Rügen ceea ce au făcut din atâtea alte locuri.

Caută de visitează aceste locuri, mai nainte ca ultimele urme de o stare mai simplă să fi dispărut.

Dar să venim la altele.

Ți-am trimis cu vr'o două zile înainte articolul de care-ți vorbisem mai de mult [259]. Genesa lui este următoarea. Cea întâia idee mi-ai insuflat-o tu spunându-mi odată că ar fi bine când m'aș întoarce în țară, să fac un studiu serios în care să arăt relele așezămintelor noastre.

De atunci, ideea aceasta nu m'a mai părăsit. Mișcările politice ce au urmat la noi, în timpurile din urmă, m'au determinat să expun ideile la care, după o cugetare îndelungată, m'am oprit. Principiul fundamental pe care-l expun în articol, este baza șirului de idei ce le posed deja sau le formez pe zi ce merge asupra stărei noastre. Dacă aș fi în țară acuma și dacă aș avea o mai bună cunoștință a practicei, aș putea să-mi formez, în mod mult mai precis, ideile asupra reformărei așezămintelor noastre. O teamă mare mă cuprinde asupra mersului lucrurilor la noi, asupra căreia te rog să cugeți și tu. Causa cea de căpetenie a relelor ce ne bântue, este că introducerea așezămitelor străine s'a făcut în *mod năprasnic*, fără o cugetare înceată și serioasă, fără o cunoștință a stărei noastre și a necesităților ce aveam. Oare nu va fi tot astfel și cu reforma acestor așezăminte? Gândiți-Vă bine. Aveți în cameră o majoritate imensă [260];

deci trecerea propunerei modificărei constituţiunei poate fi considerată ca asigurată. *Oare nu va fi şi modificarea ce se va propune ceva pripit ?* Văd în Curierul de Iaşi un anunciu, prin care se invită membrii Societăţei Conservatoare liberale la desbaterea adresei către Cameră pentru reformarea aşezămintelor ţărei. Deci planul de reformă pare a fi deja fixat. Când mă gândesc la greutatea cu care se face o simplă lege, la greutatea cu care la noi îşi poate da cine va samă de starea adevărată a lucrurilor, mă tem ca planurile de reformă să nu fie pripite. Văd că aţi pus în chestiune până şi reintroducerea pedepsei de moarte ; deci aţi mers foarte departe. Nu ştiu ce aţi făcut cu juriul. Despre acest din urmă m'am exprimat destul de pe larg în articol.

Despre pedeapsa de moarte numai atâta întreb: Care sunt bazele pe care vă sprijiniţi pentru a atribui *rădicărei pedepsei morţei* înmulţirea spăimântătoare a crimelor ? Că starea de lucruri în astă privinţă este grozavă, de aceasta nu rămâne îndoeală.

Dar pe ce vă bazaţi pentru a alege *din multele cauze a acestei stări de lucruri tocmai rădicarea pedepsei de moarte ca acea determinantă ?*

Eu cred că chiar reînfinţând pedeapsa de moarte, adică reînfiinţând un lucru barbar, nu se va aduce nici cea mai mică schimbare stărei de lucruri de la noi, dacă nu se vor îmbunătăţi celelalte multe, multe aşezăminte speciale, care servesc la prevenirea sau represiunea crimelor. Dacă se vor lăsa închisorile preventive şi cele de pedeapsă nedespărţite în locul deosebite, dacă nu se va înfiinţa un sistem de gradaţiune a pedepsei închisorii, care să fie real şi nu numai desemnat cu nume diverse în condica criminală, când în realitate nu ştiu bine în ce se deosebeşte un osândit la munci silnice de unul cu închisoare corecţională.

Leacul stă numai în introducerea sistemului de închisoare celulară. Dar fără a intra în amănunţiuni, mănţin acest principiu : că în zădar se modifică principiile generale de ocârmuire a unei ţări, dacă nu se modifică aşezămintele speciale.

Chiar de s'ar introduce inamovibilitatea judecătorilor, dacă nu se va regula *procedarea destituirei* în un mod astfel că inamovibilitatea să nu fie o vorbă, nu se va face nimic pentru îmbunătăţirea justiţiei. Mai deunăzi cetcam proectul lui Deşliu pentru declararea

inamovibilităţei. Tocmai lucrul de căpetenie. Aşezământul special care trebue să reguleze destituirea este cu totul rău. Trece asupra-i cu câteva cuvinte, ca şi când nu ar fi nimic. Atribue juridicţiunea asupra destituirei unei comisiuni de *trei membri* luaţi din corpul judecătorilor şi avocaţilor din *Bucureşti ! !* Nu ştiu când se vor convinge oamenii la noi că în aşezămintele speciale care regulează aplicarea principiilor până în ultimele ramurele practice, stă garanţia cea mai bună a unei ocârmuiri raţionale.

Sunt aceste aşezăminte rele, apoi totul merge rău. Egalitatea, libertatea şi toate aceste cuvinte fără nici un înţeles real rămân numai nişte vorbe.

Libertatea ! da cine a văzut-o vre-o dată încorporată în practică în o singură formă vie ? Ce vra să zică deci a o proclama ! dacă nu se constitue şi aşezămintele speciale care să o realiseze ? Libertatea nu însemnează mai la urmă că să poţi bate, ucide şi batjocori pe cine vrei. Deci libertatea are o măsură necesară. Când faptele unui individ întrece această măsură, atunci trebue ca prin o procedare oare care el să fie readus la limitele şi numai în limitele ei. Aşezămintele speciale care regulează această procedare, sunt deci realisarea libertăţei şi nu proclamarea ei în principiu.

Sunt aceste aşezăminte rele, atunci sau libertatea e numai un nume sau degenerează în licenţă. Şi aşa cu toate.

Ceea ce e rău la noi, sunt aceste aşezămite speciale culese din toate părţile : procurori şi judecători de istrucţie, judecători de pace, legi pentru formarea juriului, legea electorală, organisarea comunală, garda naţională şi câte de aceste nenumărate momiţării a aşezămintelor străine. Aceste trebue reformate.

Aceasta este însă o problemă legislativă care nu se desleagă în un an de o cameră.

Se'nţelege că trebue făcut un început. Aice este însă puntul de căpetenie : Principiul din care se va porni pentru a face acel început. De se va începe prin reformarea unor aşezăminte speciale d. e. legea electorală, sistemul de două camere şi juriul pentru a merge apoi aşa mai departe în fiecare an reformând câte ceva amăsurat cu luminile răspândite acelui lucru prin studii ştiinţifice, de se va începe astfel, va fi spre bine.

Dacă însă se vor mărgini la alungarea unor *principii prea liberale,* proclamate la noi, nu se va face pentru mersul lucrurilor nici cel mai mic pas. Vom avea numai o altă teorie a așezămintelor noastre; practica va fi aceiași.

Dară destul pentru astă dată.

Al tău

A. D. XENOPOL

Iți trimit o notiță asupra stilului academicilor noștri. Publică-o, dacă vrei [260]. Am primit cei 56 de taleri, pentru cari îți mulțămesc. Răspunde-mi în curând. Aș vra numai decât, ca articolul meu să se publice; dacă din o cauză oarecare nu s'ar putea în Convorbiri, te rog să vorbești cu Bernard pentru a-l publica în broșuri.

Cum mă voiu întoarce în țară, voiu scri un șir de articole asupra reformărei așezămintelor.

Aice scriu un studiu asupra învățământului istoriei la noi.

XXXIV.

Berlin, 14 Iuni 1871.

IUBITE IACOB,

Iți răspund de îndată, și cred că această scrisoare va încheea corespondența pentru present. Pe la 1 Iulie sperez să fiu în țară. Indată mă voiu apuca de Convorbiri, cu atâta mai mult că Bodnărescu vra să vină la Berlin, după câte știu. Am mare bucurie văzând că materialul Convorbirilor devine din ce în ce mai bogat. In scrisoarea din urmă enumeri o mulțime de lucrări. Nu-mi spui nimic de articolul lui Slavici asupra Ungurilor. Burlă e însemnat [261]; dovedește cunoștinți serioase și știe să aplice rezultatele generale ale științei la înțelegerea limbei noastre. Acesta este în mare parte rolul nostru de astăzi. Nu știu, dacă crierii noștri sunt destul de copți pentru a păși pe calea invențiunilor și a descoperirilor adevărurilor noue. Dacă însă nu ne este încă dat a lucra pentru omenire la înmulțirea comoarei comune de gândiri și frumusețe, atunci măcar să știm a pătrunde toată adâncimea cugetărei și toată frumuseța

poetică, produsă de alte popoare şi cu ele să luminăm şi să purificăm starea societăţei şi aceea a sufletului poporului nostru.

In această sarcină care este a generaţiunei noastre, trebue însă să nu trecem măsura cuvenită dând elementului străin peste tot locul o înrâurire mai mare decât cum trebue să o aibă. Aceasta delimitare între elementul vieţei noastre, în care productele spiritului altor popoare trebue luate în totul, şi acele în care elementele streine trebue să nu servă numai de stimul, este de cea mai mare importanţă. Este întrebarea cosmopolitismului şi a naţionalismului, nimic mai puţin.

Maiorescu în articolul său merge prea departe cu cosmopolitismul, când spune în articolul său din urmă «ce este rău pentru alte popoare, este rău şi pentru noi, şi frumoase şi juste nu pot fi decât acele scrieri române care ar fi frumoase şi juste pentru orice popor cult» [262]. In cea ce priveşte adevărul, are dreptate în totul.

Altmintrele stă lucrul cu frumosul. Nu că doar aş pretinde că ceea ce e urît pentru lumea cealaltă, poate fi frumos pentru un popor.

Aceasta se poate întâmpla numai cu un popor care nu stă în comunitate de spirit cu civilisaţia Europeană, cu şirul de gândiri şi cugetări care stabileşte normele generale, după care, conştiut sau neconştiut, spiritul şi gustul nostru judecă producerile frumosului.

Ceea ce vrau să spun, este că un element esenţial al artei este de a fi naţională, adecă de a se mişca în acea sferă de idei care formează bogăţia specială a unui popor.

Cele mai frumoase produceri sunt tocmai acele care sunt colorate mai mult sau mai puţin după nuanţele deosebite ale sufletului poporului, în care sunt produse. *Miron şi Florica* [263], *Rodica* [264] sunt poesii care nu pot să producă unui strein aceeaş adâncă mulţămire sufletească, pe care o produce unui Român, pentru că streinului i lipseşte comoara de gândire şi de simţiri comune, care face ca fiece cuvânt să aibă un resunet în minte să trezească un roiu de gândiri poetice în sufletul celui ce le citeşte. De asemene şi cu Omer sau cu Hermann şi Dorothea [265].

De aceea cu atâta mai mult guşti frumuseţa lui Omer şi a lui Goethe în Hermann, cu cât cunoşti mai bine viaţa şi spiritul popoarelor a căror icoană ele represintă.

Nu vrau să discut mai departe asupra acestui lucru. Destul atâta e clar: trebue să căutăm a întări direcţia naţională a spiritului nostru în ceea ce priveşte literatura, dacă vroim să producem în adevăr ceva mare. O susţinere însă energică că frumosul este unul şi acelaş la toate popoarele, detrage spiritul de la această direcţie şi-l lasă indiferent.

Se'nţelege că şi aice ca peste tot locul o delimitare cantitativă este lucrul de căpetenie.

M'am abătut la această degresiune, tocmai fiindcă acuma sunt ocupat cu lucrarea unui articol pentru Convorbiri.

Numărul 4 al studiilor, anume despre «atârnarea noastră politică, materială şi intelectuală de alte popoare», cu scopul de a analiza critic *până întru cât* şi din ce cause atârnarea noastră de alte popoare este un rău, şi până întru cât este un bine. Urmând sfatul tău care este totodată şi ideea me, nu mă voiu [pierde] în amănunţimi practice. Cauza pentru care am făcut-o în articolul precedent [266], este cu totul alta.

Vroiam să atrag odată atenţiunea între deosebirea cea mare care există între teorie şi practică, şi de sigur că-mi vei acorda şi tu că pentru a ajunge la un resultat clar, trebue să dau un exemplu oare care, de unde să se vadă că un *principiu bun poate duce la aplicări rele fiind aplicat rău*, că deci vina nu este a principiului, ci a aplicărei.

A susţine aceasta numai prin fraze arbitrare, nu ar fi avut nici un efect. Apoi esemplul intrebuinţat, anume juriul, nu cred că e rău ales, nici rău expus. De şi ştiu foarte bine că-mi lipseşte cunoştinţa practică, totuş *faptele expuse de mine mi se pare că nu sunt false*, şi dacă aceasta este aşa, apoi argumentarea este de sigur logică. Observ la cele spuse de tine, că de loc nu merg până acolo de a arăta *care* persoane trebue alese de juraţi, ci arăt numai necesitatea că persoanele juraţilor să fie mai cu samă la noi *alese* şi nu luate orbeşte din masa poporului. Cât despre sistemul de două camere, îţi dau toată dreptatea, în ceea ce priveşte starea *actuală* a noastră. A ridica Senatul, lăsând Camera formată cum e, ar fi o nebunie. Lucrul însă ar sta altmintrele, dacă modificându-se legea electorală, s'ar compune o singură cameră, însă astfel ca *elementele serioase* ale ţărei să vină în ea. Căci, în fine, drept să-ţi spun, rolul

acesta al senatului, care nu este altul decât de a vârî un băţ între roate, când carul statului merge prea repede, îl găsesc fără nici un temeiu. Dar despre acestea, mai multe la întâlnirea noastră.

Mi-ai face un mare bine, dacă ai putea să mă împrumuţi cu 10 su 15 galbeni. Curând, după întoarcerea me ţi-voiu înapoi. Răspunde-mi de aceea, cât se poate de curând, ca să ştiu cum să mă chibzuesc.

XXXV.

Berlin, 29 Iuni 1871.

IUBITE IACOB,

Mare plăcere mi-a făcut ştirea ce-mi dai în scrisoarea ta din urmă. In fine te-ai hotărît, şi în adevăr că ţi-ai urmat cu totul principiile, până şi cele ce le dai în descrierea ta «pe malul mărei» [267].

Te-ai gândit mult, şi cu toate acestea nu te-ai gândit mult. Cuvintele tale sunt «gândeşte-te bine până a nu te hotărî, dar hotărăşte-te până a nu te gândi prea mult». Dar mi se pare că tot nu eşti aşa de consequent, încât să urmezi şi celelalte sfaturi ce le dai acolo bună oră «ie pe una pe care o iubeşti, dar nu pe care o iubeşti din cale afară». Tonul scrisorei tale îmi spune prea clar, de care «principiu» te ţii.

Iţi doresc din inimă un traiu fericit. Cele ce-mi spui despre calităţile miresei tale [268], mă fac să sperez că te vei bucura de ele. Pentru ca iubirea să ţină, trebue nu numai ca inimele, ci şi ca spiritele să armonizeze.

Simţirea singură e numai rădăcina; armonia spiritelor ce porneşte din ea, este trunchiul, ramurile, frunzele şi florile arborelui de viaţa ce se chiamă iubirea. Mă uit la atâţia oameni însemnaţi care au avut nespusă fericire de a se însoţi cu femei care aveau destulă inteligenţă pentru a înţelege şi a preţui năzuinţele bărbatului. Ce fericiţi au fost ei totdeauna în mijlocul celor mai grele încercări. Priveşte la Michelet [269], Edqard Quinet[270].. Ce frumos vorbeşte Stuart Mill [271] despre femeea lui ! Şi aceste femei nu erau genii; acestea nu trebue, căci astfel de femei sunt jumătate de bărbaţi, la ele nu pre-

domneşte inima asupra inteligenţei; nu sunt ele ceea ce trebue bărbatului ce se deosebeşte de comunul lumei prin însuşirile sufletului şi năzuinţele sale.

Cu o astfel de femee cum mi-o gândesc, cu destulă inteligenţă şi înălţime de simţimânt pentru a înţelege năzuinţele bărbatului ei, însurătoarea nu mai este un pericol pentru spiritul productiv; din contră, acesta se poleieşte şi se înobilează prin contactul cu simţirea cea fină şi delicată a femeii.

Aşa, iubite amice, teama ce o exprimai adeseori în astă privinţă, cred că a fost zadarnică.

Nu-ţi spun multe de literatură, numai atâta că «Cucoana Nastasica»[272] e în adevăr mai slabă decât celelalte copii. Pentru ce, îţi voiu spune când ne vom întâlni. Am primit depeşa ta, şi tu vei fi primit una de la mine, prin care te rog să mă împrumutaţi, ori tu, ori Maiorescu, cu 100 taleri, altmintrele nu pot să depun examenul de filosofie.

Dacă vă este prin putinţă, cred că o veţi face. Eu lucrez, pe lângă pregătirile mele pentru examenul de filosofie, la vr'o două articole pentru Convorbiri.

Aţi primit tezele mele[273] ori nu? Ţi-am trimis ţie una şi una lui Maiorescu.

Răspunde-mi te rog în curând.

Salut pe Maiorescu.

Al tău amic

A. D. XENOPOL

Vărgolici te *roagă* despre următoarele: 1) ce să face cu postul lui de profesor ?. Aţi insistat ca să-l numească la Iaşi, la Liceu, de limba Elină ? 2) Să-i trimeată trimestrul pe *Iuli-August-Septembrie* şi banii de drum înainte de 20 Iuli, stil *nou*.

XXXVI[274].

IUBITE IACOB,

Sfârşind cu Braun, îţi trimit aice alăturat sirelul[274] a lui Gheorghiţă. Imi spui ca să caut, ca să nu mai figureze cuvântul

«Ehre» [275] în afacerile lui Gheorghiță. Cât stă în putință și tăie, nu cred că îi voiu permite să se mai lege astfel; dar și numai atâta pot să-ți făgăduesc și nimic mai mult. In fine mult n'o să mai ție istoriile aceste.

Am avut câteva zile vacanție. Acuma o să reîncepem cu repetitoare. Voiu să-ți spun acuma și din planurile mele câte ceva. Aștept să vie Maiorescu, spre a vede dacă nu e cu putință ca să depun un examen de filosofie, deși nu m'am înscris în facultatea filosofică aice în Berlin, căci nu mi-a permis'o, fiind înscris în ceea juristică.

Examenul vrau să-l depun în vr'o universitate mai mică la Giessen sau Erlangen, acuma după paști. Ca disertație voiu depune critica lui Buckle, pe care o voiu traduce în nemțește; cât despre obiectele celelalte, sperez că va merge destul de bine; afară de grecește, în care e «faul» de tot, dară care nu va ave importanță așa de mare, de vreme ce vrau să depun filosoficul special pentru istorie.

Pe urmă, dacă îmi va reuși aceasta, am de gând să mă întorc pentru vacanție în țară, să petrec cât un turc și apoi să revin în Berlin pentru jumătate de an spre a depune doctoratul în drept.

Nu știu cum se vor realisa aceste visuri. Peste câteva zile îți voiu spune ce-i de ele.

Peste câtva timp vei primi încă câteva studii în felul celui trimis, între care unul în contra ideii că suntem «puri Romani», pe care l'am conceput în un mod astfel, că trebue, să aibă efect.

Cu Hermann și Dorothea [276] merg nainte încet, dar bine. Păcat că n'am timp să lucrez cât voiu. Mă gândesc și la o introducțiune în formă de studiu asupra acestei poeme.

Alte noutăți despre mine e că am început a învăța rusește și astfel a-mi deschide calea spre scopul vieței mele de a scrie istoria noastră, întru cât va fi cu putință [277].

Bodnărescu se desvălește pe zi ce merge. Vei vedè tu însuți din «mici escursiuni», care îți va trimite acuma.

Hotărîtor în dramă îl vom judeca după producerea la care a pus mâna «Lăpușneanu» [278].

El singur mi-a spus că în piesele de până acuma era mărginit prin sujet.

In Lăpuşneanu se deschide o lume dramatică întreagă. Să vedem !

Dar după Lăpuşneanu trebue să ne pronunţăm. De caracterul lui, ce să-ţi spun. O inimă de o nespusă bunătate, unită cu un spirit puternic, care îi arată binele şi răul, dreptul şi nedreptul, fericirea şi durerea, sub imagini colosale, de sigur după importanţa care o au ele adevărat în lume şi nu numai în proporţiunea restrinsă, în care oamenii în genere le văd.

Răspunde-mi curând.

Al tău amic
A. D. XENOPOL

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

I

[1] *Ios. L. Elzéar Ortolan* (* 1802 Toulon — † 1873 Paris). Jurisconsult, avocat 1826, bibliotecar 1827 şi secretar general al curţii de casaţie 1850; profesor de drept la Sorbonna şi la Şcoala de Drept 1830—1849, membru al consiliului instr. publ. 1849—51.

[2] «Fiecare jurisconsult trebue să fie istoric, fiecare istoric trebue să fie jurisconsult».

[3] Atât în anul prim al *C. L.*, cât şi până la 15 Julie 1868 *A. D. Xenopol* nu figurează printre colaboratorii revistei, aşa că fraza «articolul ce aţi avut bunătatea a căuta de a-l publica», ar putea fi interpretată în sensul unei intenţiuni a lui *Iacob C. Negruzzi* de a-i publica articolul.

[4] *Trompetta Carpaţilor*, Bucureşti 1 Martie 1865—18 Ianuarie 1877. Apare de 3 ori pe săptămână în tip. *Cesar Bolliac*, înlocuind ziarul suprimat *Buciumulu*, Bucureşti 15 Decemvrie 1862 — 5 Decemvrie 1864. Tr. C. are paginaţie dublă, una a sa proprie, iar a doua în continuare paginaţia Buciumului. Dela 1866 socoteşte şi anii B. şi pune anul IV în loc de II. — Cfr. *Nerva* Hodoş şi *Al. Sadi Ionescu, Publicaţiunile periodice româneşti I*, Bucureşti 1913, pg. 748/9.

[5] In nr. 10 al anului II (15 Iulie 1868) al *C. L.* începe publicarea studiului «*Cultura Naţională*» de *A. D. Xenopol* (pag. 159 — 163).

[6] Nu se poate precisa, până la data de 15 Iulie 1868 s'o fi publicat în C. L. vre-un articol de-al lui *A. D. Xenopol* subt pseudonim, deoarece nu se aminteşte nimic în această privinţă nici în sumarul anului, nici în indicele general de materiile publicate în C. L. anii I — XL.

[7] *George Negruzzi*, fratele lui Iacob Negruzzi, născut la 29 Dec. 1849 în Iași, membru în *Junimea* dela 1868.

II

[8] Din ciclul «*Prelecțiunilor Populare*» ținute de membrii Junimii. *Conv. Lit.* dela 15 Ian. 1868 anunță la pg. 332: «*Cercetări*-le *Psihologice*» ale lui *Titu Maiorescu*: 1) Duminecă în 11 Febr.: «Osebirea între inteligență și pasiune». — 2) 18/II: «Valoarea istorică a acestor două elemente sufletești». — 3) 25/II: «Imperfecțiunea radicală a inteligenței». — 4) 3/III «Individualitatea și egoismul». — 5) 10/III. Adâncimea sufletului». — 6) 17/III «Importanța lumii interioare».

[9] *Henry Thomas Buckle*, născ. 24 Noev. 1821 — † 29 Mai 1862. Moștenind o avere considerabilă dela tatăl său, după moartea acestuia, se dedică studiilor științifice. Cea dintâiu lucrare a sa «*History of civilisation in England*» — apărută la 1857 incompletă, într'un singur volum, îi creă dintr'odată nume celebru printre oamenii de știință. B. subordonează istoria legii causalității în sens materialist și înlătură libertatea personală dela dreptul ei. Astfel, observația psihologică dispare în fața principiului stabilit pe cale empirică, iar microcosmul nu se poate concepe decât ca parte organică din macrocosm. Extrem de documentat, cu numeroase izvoare, clar în ce privește forma, cu agerime și adâncime filosofică, deși uneori alunecând în exagerări doctrinare, cartea lui Buckle a avut un strălucit ecou în toată lumea. Precursorii săi au fost *Hallam* și *Bunsen*. Tradusă fiind în limba popoarelor cu civilisație înaintată, ea a fost una dintre lucrările, despre cari în mod obicinuit se spune că revoluționează și reformează principiile cercetărilor științifice. — «*Junimea*», și în deosebi germaniștii — dacă ni-i permis să ne exprimăm astfel — au cunoscut «*Istoria civilisațiunii în Englitera*» — prin intermediul limbii germane, în care se traduse îndată după apariție. La 1901 traducerea germană ajunse la 6 ediții —, în versiunea lui *A. Ruge*. Cel dintâiu care atrage atențiunea românească asupra acestei opere este *Vasile Pogor*, care chiar în anul prim al «Convorbirilor» îi face o înflăcărată dare de seamă: «Un op de o mare însemnătate a mișcat, în timpurile din urmă, lumea științifică; el tinde la nimic mai puțin decât a strămuta basele pe care s'a rizimat istoria până acum, și de a o așeza pe baze mai puternice și mai armonice decât cele admise de istoriografii trecuți». (C. L. 1867, I 80—87). — După V. Pogor urmează *Titu Maiorescu*. In 1868, al V-lea an al prelegerilor populare, vorbind despre valoarea istorică a factorilor psihologici, Titu Maiorescu expune teoria civilisațiunii formulate de *Buckle*. Astfel cel dintâiu îndemn la primul său studiu istoric, *A. D. Xenopol* îl primește dela Junimea. Deși îl lucrează în Germania, la Berlin, unde se găsea pentru studii, deși Buckle era la ordinea zile în metropola germană, totuși subiectul și-l aduce de-acasă. Textul de care s'a folosit, a fost traducerea germană, deoarece A. D. Xenopol învață limba engleză mult mai târziu. O mărturisește însuși (cfr. scris. XXX pg. 102, din acest volum). Mai, târziu, opera lui Buckle l-a preocupat și pe *Eminescu* care criticând statul nostru, fiind că n'a încurajat munca și meritul, scrie: «Ierarhia muncii se constitue prin chiar natura ei, în piramidă. La zece mii de oameni învățați se naște un *Darwin* sau un *Buckle*, ca

vârf al piramidei... Această ierarhie firească o susţinem şi noi» (*Timpul* 1882 VII 17 Aug. apud *D. Murăraşu* «Naţionalismul lui Eminescu», Buc. 1932, pg. 268). ...«In filosofia sa de stat, *Eminescu* a fost influenţat de Kant şi Hegel»... «în vremea când scria la «Curentul de Iaşi» îşi însuşise ideile lui Buckle din «Istoria Civilisaţiei în Anglia»... *(C. Rădulescu-Motru,* Naţionalismul, bibl. Lumen pg. 42 c.t. apud. *D. Murăraşu* «Naţionalismul lui Eminescu», pg. 296). — Partea a II-a din lucrarea sa, Buckle a isprăvit-o abia în 1861. In acelaş an, în luna Octombrie, Buckle întreprinde o călătorie în Orient şi moare, la Damasc, de tifos. După moarte apărură *«Miscellaneous and posthumous works»,* 3 vol. Londra 1872, Cfr. *Huth,* «Life and writings of B.», 2 vol. Londra 1880; *Robertson,* «B. and his critics», Londra 1895.

[10] *«O sară de junie»* de *S. L. Budnărescu* în *C. L.* 1868 II 12—14. E un dialog de taclale filosoficeşti; în sumarul anului se trece la rubrica *«Diverse»* după *«Tabla Mişeliilor»* de *V. Alecsandri* şi *Aforismele* lui *T. Maiorescu.*

[11] *«Kaher»* — «a domnit în Bagdat pe la anul 950 d. Ch. Istoricul Arab care a descris istoria acestui Calif îl citează ca exemplu de deşertăciunile lumii şi nestatornicia soartei» — este notiţa care însoţeşte poema lui *Iacob C. Negruzzi,* publ. în C. L. 1868 II 15, iar versurile iniţiale

Pe-o peatră mucezită, lâng'o mosche bogată,
Acoperit cu sdrenţe, un cerşetor zăcea
Şi veşteda lui faţă de ani era brăzdată
Şi-a lui vedere scursă de mult acum era...

după ritm şi atmosferă aduc aminte de Groza:

«Galben ca făclia, de galbănă ceară...

[12] *Matilda Cugler* publică în C. L. 1868 II 46—47 poeziile: «De ceva mă năcăjeşte», «Eşti tu sigur că-i iubire», «Nu vreau să ştii ce suferinţă», «Tu te plângi în jalnici cânturi», «Mi-ai zis ziua bună», «Tu mă'ntrebi de ce's aşa de tristă». Primul cântec

De ceva mă necăjeşte
Orice dor, ce chin să fie,
El la mine se preface
Vrând nevrând în poesie.

trădează o înrudire, poate întâmplătoare numai, cu versurile lui *Heine*:

Aus meinen grossen Schmerzen
Mach' ich die kleinen Lieder...

III

[13] *John Stuart Mill,* filosof şi economist, născut 20 Mai 1806 în Londra, mort 8 Mai 1873 la Avignon. Opera sa de căpetenie este *«System of logic, ratiocinative and inductive»* Londra 1843.

[14] *«Dreptul public al Românilor şi Şcoala lui Bărnuţiu»* critică de *Titu Maiorescu* în *C. L. 1867/8* I 273, 286, 317 şi 333.

[15] *Familia Kremnitz*, cfr. *I. E. Torouțiu* și *Gh. Cardaș*, «Studii și Doc. Lit. vol. I», pg. XII, XVII, XXV, 35, 40, 41, 51, 324, 428, 429, 430 și Indice pg. 454.

[16] Textul de sub N. B. este scris cu creionul de către *Iacob C. Negruzzi* pe o bucățică de hârtie care se află atașată la scrisoarea lui *A. D. Xenopol*.

IV

[17] «*Cultura Națională*» de *A. D. Xenopol*, în *C. L.* *1868* II 159, 181, 210, 231, 247, 261 și 280. Nota despre *Buckle*, de care vorbește A. D. X. s'a păstrat și publicat în C. L. la pg. 195.

[18] *Conv. Lit.* 1868 II 49, 65, 84, 105, 119, 129, 149 și 169. — In sumarul anului *Iacob C. Negruzzi* își plasează «*Plimbările*» la rubrica «*Descrieri*», nu între nuvele.

[19] Personagiu din «Plimbări»-le lui I. C. N.

[20] «*Poésies*» de *Michel D. Korné*. Iassy, 1868. Imprimerie de la Société Junimea. Prix 4 francs. — Cfr. *Conv. Lit.* 1868 II 64.

[21] Nu în *Conv. Lit.*

[22] «*Othello*». Dramă în cinci acte de *Shak*[*e*]*spe*[*a*]*re*, tradusă de *P. P. Carp*. Prețul 2 lei 50 bani. (Edițiunea Societății Junimea)» — așa se anunță apariția în Conv. Lit. 1868 II 64, în numărul din 15 Aprilie, după ce în Martie se publica un fragment din traducere.

[23] «*Macbeth*» apăruse la 1864.

V

[24] ...«dă-mi voe să-ți spun, să-ți scriu...»

[25] E vorba de ultimul capitol din studiul lui A. D. X. «*Cultura Națională*» — «*Literatura și tradițiunile*» (C. L. 1868 II 247 și 280).

[26] «Țap» de bere.

[27] și [28] «*Evreica*» în *C. L.* 1868 II 285, 307, 318, 341 și 349.

[29] «*Prin pădurea cea uscată*», «*Când greaua mea durere*», «*Când după multe chinuri*», «*Ca marea de adâncă*» — în *C. L.* 1868 II 296 și 297.

[30] In *C. L.* 1868/9 II *N. Schelitti* publică următoarele traduceri: *Schiller* «Pruncucigașa» (62); *Uhland* «Blăstămul Cântărețului» (126); *Lamartine* «Isolarea» (216); *Heine*: «Loreley» (297); «Lacrimă tristă și solitară», «Spre maluri mână luntrea», «Tu ai un mare nume» (298); «Dragă, astăzi» (299).

[31] «Lore-Ley» de *Heine*. Strofa întâia în versiunea lui N. Schelitti:

Nu știu oare ce îmi este
Că așa mâhnit eu sunt,
Din vechi timpuri o poveste
Mie nu-mi ese din gând!

In monografia «*Loreley*» publicată în revista lui *Leca Morariu* «Făt-Frumos» (1931) se enumără celelalte 13 traduceri românești ale celebrei balade heinene, cari s'au făcut după prima încercare a lui *N. Scheletti*. (Cfr. *I. E. Torouțiu*, «Loreley»).

[32] *St. Vărgolici* «Studii asupra literaturei Spaniole — Miguel Cervantes, autorul lui Don Quijote», în *C. L.* 1868 II 292 şi 234.

[33] «faul» — lânced.

[34] Caracteristica romanului Don Quijote.

[35] Cuprinsul romanului.

[36] Ultima frază din capitolul al IV-lea al studiului lui *Vărgolici* este: «Acolo se îmbolnăveşte de supărare şi de melancolie, adoarme un moment, se trezeşte, devine şi mai bolnav şi moare». Aci se întrerupe publicarea studiului cu indicarea: «va urma».

[37] Cfr. Indice 468/9 *Spielhagen Friedrich* în vol. I din Studii şi Documente Literare.

[38] E un roman ştiinţific, în care se întâlnesc tot felul de teorii. Intre altele se vorbeşte şi despre simbolul romanticilor germani «floarea albastră», într'un pasagiu, care a fost tradus de către *St. O. Iosif* în articolul program şi crez al revistei cu acelaş nume, întemeiată împreună cu mecenatele Constantinescu-Stans. (Cfr. *I. E. Torouţiu* «Dela Titu Maiorescu la N. Iorga» în «Floarea Soarelui» I 69/72 şi 124/129 şi St. D. L. I pg. 327/8).

VI

[39] «in meinem Hauptwerk.. B... S...» — «în opera mea de căpetenie B... S...»

[40] In articolul «In contra direcţiunii de astăzi a culturii române», în *C. L.* 1868 II 301 — 307.

[41] *I. C. Fundescu* (* 1836—† 1904) ziarist şi folklorist. Scrieri: Vocea Argeşului (poezii), Bucureşti 1859. — Poezii, în «Nichipercea» (1862—4). — Flori de câmp, Bucureşti 1868. — Poezii noui, Bucureşti 1868. — Basme, oraţii, păcălituri şi ghicitori, Bucureşti 1875. — Scarlat, roman, Bucureşti 1875. — Basme, Bucureşti Biblioteca pentru toţi nr. 591. — Anecdote, păcălituri basme, oraţii şi ghicitori, Bucureşti. — Hitrovo şi Kotzebue, Bucureşti 1890. — Despre Fundescu: *Ilarie Chendi*, I. C. F. în «Voinţa Naţională» 4 Febr. 1904. — Cfr. *Gheorghe Adamescu*: Bibliografia Românească, III 108/9.

[42] Cfr. nota 40.

VII

[43] «Neue Freie Presse» — ziar întemeiat la Viena de către *M. Etienne, Max Friedländer* şi *Adolf Werthner*, în anul 1864, ca organ al germanismului «*liberal*» şi centralismului germano-austriac. Apărând de 2 ori pe zi, ziarul a ştiut să atragă pe cei mai reputaţi scriitori ai timpului: Auerbach, A. Grün, Gutzkow, Laube, Fr. Spielhagen. Răspândit în întreaga lume cu corespondenţi în cele mai îndepărtate colţuri ale pământului, a devenit una dintre cele mai puternice arme în mâna unui consorţiu, care înainte de războiu ajunse la o putere egală cu acea a lui *Metternich*, altă dată. Acestei aproape prime puteri în stat, primarul Vienei *Dr. Karl Lueger*, prin anii

1909/10 îi opuse o contra mișcare, creștin—socială, cu organul «*Reichspost*». Atitudinea ziarului «Neue Freie Presse», potrivnică Românismului, nu s'a desmințit nici odată: dela cei dintâiu ani ai apariției, după cum cu îndreptățită indignare ne relatează *A. D. Xenopol* încă la 1869, și până la ultima odioasă campanie în contra României în epilogul războiului balcanic: conflictul româno-bulgar, «N. Fr. Pr.» ne-a fost întotdeauna dușmănoasă, și nu arareori alimentarea mergea chiar de aci, din partea unora dintre cetățeni, cărora totuși le place pâinea românească.

[43] «*Ueber Land und Meer*» — revistă beletristică ilustrată săptămânală, fondată la Stuttgart de liberalul *E. Halberger* și romancierul F. W. Hackländer. Revista a apărut până înainte de războiu.

VIII

[44] *V. Alecsandri:* Pasteluri («Concertul», «Vântul», «Miezul iernii», «Flori de nufăr», «Portretul I», «Portretul II»), în *Conv. Lit.* 1869 II 365 — 367.

[45] Strofa IV vers 1 din «Concertul» *lui V. Alecsandri* (cfr. n. 44):

«Vine cimbrul dela câmpuri cu fetica dela vie;»

[46] Strofa IV vers 2 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44):

«Nufărul din baltă vine întristat fără soție»...

[47] Strofa VIII vers 2 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44):

«Gaiți care imitează orice sunete bizare»...

[48] Strofa VIII vers 3 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44):

«Stigleți, presuri, măcălendri ce prin tufe se alungă»...

[49] Strofa I vers 3 — 4 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44):

«Ca s'asculte-o cântăreață revenită'n primăvară,
«Din străinătatea neagră, unde-i viața mult amară».

[50] *I. C. Negruzzi:* «Idei și Maxime», în *Conv. Lit.* 1869 II 378—379.

[51] *Ioan Caragiani:* «Românii din Macedonia și poezia lor populară» (urmare, cap. XIII), în *Conv. Lit.* 1869 II 368 — 370.

[52] și [53] *N. Mandrea:* Compendiul de dreptul canonic al unei Sf. Sobornicești și Apostolicești biserici compus de *Andrei baron de Șaguna* (Sibiu 1868), în *Conv. Lit.* 1868 II, 375—377 și 389—395... «Așa apare dreptul canonic în acele compendii sau ca o *doctrină canonico-dogmatico-moralis,* sau ca o *doctrina de omni scibili* ... (ibid. 377).

[54] Abia în anul III 1869/70 «Convorbirile Literare» se tipăresc pe hârtie satinată.

[55] Viț — germanism dela cuv. *der Witz* — spirit.

[56] Strofa V vers 4 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44).

[57] Strofa VIII vers 4 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44).

[58] Strofa IX vers 3—4 din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cfr. n. 44).

[59] Strofa XIV (ultimă) vers 4 (ultim) din «Concertul» lui *V. Alecsandri* (cf. n. 44).

[60] Cfr. n. 44. Pastelul XVIII al lui *V. Alecsandri*:

«Vântul e copil sburdalnic fără milă, nici mustrare»...

[61] Cfr. n. 44. Pastelul XIX al lui *V. Alecsandri* «Miezul iernii»:

«In păduri trăsnesc stejarii! E un ger amar, cumplit!
«Stelele par îngheţate, cerul pare oţelit.

[62] *Gotthold Ephraim Lessing* (* 22 Ian. 1729 la Kamenz în Oberlausitz din Saxonia — † Braunschweig 15 Febr. 1781), poet, fabulist, autor dramatic şi cel dintâiu critic al literaturii germane. Influenţa teoriilor sale estetice a fost atât de puternică, încât Lessing este considerat un reformator nu numai al literaturii naţionale germane, ci în general al literaturii universale. In Franţa doar un *Taine*, iar în literatura română un Titu Maiorescu, au fost asemănaţi, cu drept cuvânt cu Lessing. Cu singura deosebire că Lessing a fost tot atât de mare teoretician ca şi realisator. Această dublă personalitate l-a ajutat să învie teoria cu însăşi practica sa şi opera sa poetică s'o creeze în lumina şi spiritul preceptelor sale estetice. Opera sa *poetică, dramatică, estetică, filosofică, teologică* a fost publicată în ediţie critică completă de Karl Lachmann, 13 vol, Berlin 1838—40, însemnată şi prin faptul că este cea dintâiu ediţie completă şi critică a unui clasic german. In ordine cronologică scrierile de căpetenie ale lui Lessing sunt: 1747 *Der junge Gelehrte*, comedie în 3 acte. — 1748 *Der Misogyn*, comedie într'un act. — 1749 *Der Eremit*, Poveste. — 1749 *Die Juden*, comedie într'un act. — 1749 *Der Freygeist*, comedie în 5 acte. — 1749 *Der Schatz*, comedie într'un act. — 1749 *Tarantula*, vodevil (fragment). — 1749 *Samuel Henzi*, tragedie. — 1750 *Beyträge zur Historie und Aufnahme des Theaters*. — 1750 *Gedanken über die Herrnhuter*. — 1751 *Das Neueste aus dem Reiche des Witzes*. — 1751 *Kleinigkeiten*, 65 poezii. — 1752 *Des Herrn von Voltaire kleinere Historische Schriften*, tradus din limba franceză. — 1753 *Das Christentum der Vernunft*. — 1753 *G. E. Lessings Schriften* (1—2). — 1754 Ein Vademecum für den Hrn. Sam. Goth. *Lange Pastor in Laublingen*. — 1754 *G. E. Lessings Schriften* (3). — 1754 *Vermischte Schriften des Hrn Christlob Mylius, gesammelt von G. E. Lessing*. — 1754/8 *Theatralische Bibliothek*. — 1755 *Pope ein Metaphysiker!* — 1755 *Miss Sara Sampson*, tragedie burgheză în 5 acte. — 1755 *Die glückliche Erbin*, comedie în 5 acte (fragment după *Carlo Goldoni*: L'Erde fortunata). — 1755/6 *G. E. Lessings Schriften* (4—6). — 1756 *Das befreyte Rom*, fragment dramatic. — 1757 *Virginia*, Fragmentul unei traduceri din tragedia lui Samuel Crisps. — 1758 *Kleonis*, tragedie în 5 acte. — 1758 *Koroskop*, tragedie în 5 acte. — 1758 *D. Faust*, fragment dramatic. — 1759/65 *Briefe die Neueste Literatur betreffend*. — 1759 *Friedrichs von Logau Sinngedichte*. 1759 *Philotas*, tragedie. — 1759 *Fatime*, tragedie (Exposeu). — 1759 *Fabeln*. — 1760 *Das Theater des Herrn Diderot*, din limba franceză. — 1760 *Alcibiades*, tragedie în 5 acte. — 1763/4 Von der Art und Weise der Fortpflanzung der christlichen Religion (Fragment). — 1766 *Laokoon: oder über die Grenzen der Mahlerey und Poesie*. — 1767 *Lustspiele*. — 1767 *Minna von Barnhelm, oder das Soldatenstück*, comedie în

5 acte. — 1766/8 *Der Schlaftrunk*, comedie în trei acte. — 1767/8 *Hamburgische Dramaturgie*. — 1767/9 *Die Matrone von Ephesus*, comedie într'un act (Proect). — 1768 *Über die Ahnenbilder der alten Römer*, fragment. — 1768/9 *Briefe antiquarischen Inhaltes*. — 1769 *Wie die Alten den Tod gebildet*. — 1770 *Berengarius Turonensis*. — 1770/1 *Spartacus*, fragmentul unei tragedii. — 1771 *G. E. Lessings vermischte Schriften*. — 1772 *Trauerspiele von G. E. Lessing*. — 1772 *Emilia Galotti*, tragedie în 5 acte. 1773/81 *Zur Geschichte und Literatur. Aus den Schätzen der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. Erster bis Sechster Beytrag*. — 1774 *Werther, der bessere*, proect dramatic. — 1774 *Von Duldung der Deisten: Fragment eines Ungenannten*. — 1776 *W. Jerusalems philosophische Aufsätze, herausgegeben von G. E. Lessing*. — 1777 *Über den Beweis des Geistes und der Kraft*. — 1777 *Das Testament Johannis*, Dialog. — 1777/8 *Neue Hypothese über die Evangelisten als bloss menschliche Geschichtschreiber betrachtet*, fragment. — 1778 *Eine Duplik*. — 1778 *Von dem Zwecke Jesu und seiner Jünger*. — 1778 *Eine Parabel*. — 1778 *Axiomata*. — 1778 *Anti-Goeze*. — 1778 *Nötige Antwort auf eine sehr unnötige Frage*. — 1779 *Nathan der Weise*, poem dramatic în 5 acte. — 1778/80 *Ernst und Falk. Gespräch für Freymaurer*. — 1780 *Die Erziehung des Menschengeschlechts*. — 1780 *Die Religion Christi*. Proect. — 1780 *Dass mehr als fünf Sinne für den Menschen seyn können*, proect. —

Lessing este cunoscut la Români mai ales prin «*Laocoon*» sau «Despre limitele picturii și ale poesiei», în traducerea lui *N. Istrate*, din care câteva pagini au fost reproduse de Titu Maiorescu în «Crestomatia» autorilor germani, apărută la 1902 (Socec), pg. 400/409. Dintre piese s'a tradus în românește «Minna von Barnhelm» de *T. G. Stoenescu și V. C. Ghițeanu* și unele scene din «Nathan Înțeleptul» de către *B. Nemțeanu*; fabulele sunt aproape toate traduse și au devenit de domeniul public. Nu se mai știe că sunt ale lui Lessing, dar nici traducătorii nu se cunosc. Adevărat că nici ale lui Lessing nu sunt în cele din urmă. Originea lor s'ar putea urmări departe în vechime, la Esop, și poate și mai îndărăt. Mai mult decât tradus, Lessing a fost unul dintre puținii teoreticiani germani, care a disciplinat gândirea și influențat sistemul criticei noastre literare. «Dramaturgia Română» a lui *M. Dragomirescu* se poate asemăna cu «Hamburgische Dramaturgie», ca subiect și tratare. Când într'una din scrierile sale de mai târziu A. D. Xenopol îi vorbește lui Iacob C. Negruzzi de necesitatea unei «Jassyer Dramaturgie» (v. p. 92), desigur că se gândea la «Hamburgische Dramaturgie» a lui Lessing care apăruse între anii 1866/8. Iar principiile de estetică literară, pe cari A. D. Xenopol le desvoltă la pg. 32, în scrisoarea sa din acest volum, dovedesc o puternică înrâurire a lui Lessing, cu «*Laocoon*», apărut la 1866.

62 b și 63 Din pastelul lui *V. Alecsandri* «Miezul iernii» (cfr. n. 44) *A. D. Xenopol* relevă măestria poetului, care după descrierea amănunțită a unui tablou de iarnă, în miez de noapte, *il învie*:

«Dar ce văd?... în raza lunei o ființă se arată:
«E un lup care aleargă după prada-i spăimântată.

E un exemplu clasic pe care Lessing l-ar fi putut utilisa pentru sprijinirea teoriilor sale în «Laokoon». Par'că A. D. Xenopol analisează creațiunea lui Alecsandri, cu «Laokoon» în mână.

64 «Flori de nufăr» — pastel de *V. Alecsandri*, în Conv. Lit. 1869 II 367.

65 «Portret» (I) de *V. Alecsandri*, în Conv. Lit. 1869 II 367, și

66 «Portret» (II) de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1869 II 367. — Amândouă sunt ceea ce spune poetul: *portrete*.

67 Cfr. nota 51.

68 «Rinaldo și Armida» traducere din «Gerusalemme liberata» — Cântul XIV de *A. Densușanu*, în *Conv. Lit.* 1869 II 359, 370 și 395.

69 Cfr. notele 52 și 53.

70 «Poesii, Idei și Maxime» de Iacob C. Negruzzi în *Conv. Lit.* 1869 II 378 — 379:

7.

De ai o idee, în scris s'o pui indată
De ai o iubită, condu-o la altar,
Căci lesne, trecând timpul, iubita e uitată
Căci lesne, sburând gândul, ideile dispar.

20.

Privesc cum luciul mărei reflectă chipul tău.
Privesc cum mă oglindă seninul ochiu al tău:
Dar mai adânc în funduri, ce-ascund a mărei unde?
Dar mai adânc în suflet, o! spune-mi ce s'ascunde?

25.

Pe al vieții munte
Se suie ușor
Cel făr' de știință
Și fără de dor.

El n'are povară
De griji și de chin,
Spre culme el sboară
Ca paserea lin.

Ș'aproape e culmea
Spre care-a țintit
Dar valea-i departe
De unde-a pornit.

28.

Precum peste mormântul amicului răsare
Din țerină uscată surizătoare flori,
Las' pe durerea stinsă, speranțe 'nfloritoare
Să reinvie vesel spre viață și amoriu.

Dar cum din vreme în vreme mergi lacrime de jale
Să verși lângă mormântul amicului perdut,
Astfel câte odată și gândurile tale
Jertfește-le cu jale amorului trecut.

22.

Zici că tăcerea ar fi de aur
Cuvântul însă ar fi de-argint

Mi-ai dat, iubită, grămezi de aur,
O, dă'mi odată un dram de-argint.

Primele două versuri redau ideea zicalei germane: *«Sprechen ist Silber, Schweigen ist Gold»*.

23.

Iubitul cu răceală tu vrei să pedepsești?
Copilă fără minte!
In pieptul tău pedeapsa cum arde, nu simțești
Ca para de ferbinte?

24.

Un moment numai în a ta viață
Stai cu norocul față 'n față:
Prinde-l atunci și cu putere
Pune-l în lanțuri, leagă-l în fere,
Căci dacă-ți scapă din mâni atunce
Eternitatea nu-l mai aduce.

Reflexiunile lui I. C. Negruzzi aduc aminte de versurile germane:

Glück lässt sich nicht zum Kommen zwingen:
Doch pass recht auf, wenn es dir nah ist.
Dann lässt's sich gern und willig haschen.
Greif' mutig zu, sobald es da ist.

[73] Din «maximele» lui *I. C. N.*, în Conv. Lit. 1869 II 379.

[74] Ultimele versuri din poezia lui *I. C. N.*: «Pe un album», în C. Lit. 1869 II 379.

[75] *«Arhiva istorică a României»*, sub auspiciile Ministerului Justiției, Cultelor și Instrucției publice, București, 8 August 1864 — 20 August 1865 și 1867. Redactor *B. Petriceicu-Hăjdeu*, Tip. Statului.

«Tezaur de monumente istorice pentru România» de *Alexandru Papiu-Ilarian*. București, 3 volume, 1862, 1863, 1864.

[76] *«Hermann și Dorothea»*, poemă idilică, în nouă cânturi și versuri hexametrice de *J. W. Goethe*. In *Conv. Lit.*, nu s'a publicat nimic din *«Hermann și Dorothea»* în traducerea lui *A. D. Xenopol*. Despre poema lui Goethe H. și D. și traducătorii ei în românește cf.: monografia «Hermann și Dorothea» de *I. E. Torouțiu* în rev. «Făt-Frumos» — Suceava 1931.

[77] Gheorghiță.

IX

[78] Senatul a cunoscut dreptul; autoritatea știa ce vrea...

[79] *Nicolae Burghelea*, născut la Iași în 8 Oct. 1831, membru în «Junimea» la 1864.

[80] «Să râdem la început».

X

[81] Obligaţiunea unei persoane cu garanţia alteia.

[82] Iacob C. Negruzzi avea 27 ani.

[83] «Poeticale» — un capitol din «Cópii»-le «de pe natură» ale lui *Iacob C. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1869 III 13—18.

[84] «Părintele Gavriil» — din ciclul «Cópii»-lor «de pe natură» de *Iacob C. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1869 III 41—45.

[85] «Poeticale», «Stărostii» (în *Conv. Lit.* 1869 III 32—37) şi «Părintele Gavriil».

[86] *A. D. Xenopol* «Istoriile Civilisaţiunii, studiu istoric», în *Conv. Lit.* 1869 III 105, 121, 145, 164, 203, 217, 235, 251, 293 şi 309—321.

[87] «un pied de nez» — «le-ai dat peste nas», «cu tifla'n nas»...

[88] «Scene din actul III. din *Les Femmes Savantes* de *Molière* traduse de *C. Negruzzi*», în *Conv. Lit. III* 46—51.

[89] «Resumat de prelecţiunile populare ţinute de *Titu Maiorescu*», în *Conv. Lit.* 1869 III 51, 100, 170.

[90] «*Domniţa şi Robul*» de *M. D. Cornea*, în *Conv. Lit.* 1869 III 54. Subiectul propus de *N. Gane*, a fost tratat de *Iacob C. Negruzzi* («Domniţa şi Robul», în *Conv. Lit.* 1868 II 333), de *M. C. Cornea* (1869) şi în urmă la 1874 de *N. Gane*, în *Conv. Lit.* VIII 234—235.
Subiectul aduce aminte de «Asra» lui *Heine*.

[91] «*Arhivul pentru filologia şi istoria*» Blasiu, 1 Ian. 1867—20 Oct. 1870 şi 25 Noemvrie 1872. Rev. şi editor: *Tim. Cipariu*. Tip. Sam. Filtsch (Sabiniu).

[92] In anul al II-lea al *Conv. Lit.* (329—331) *M. D. Cornea* publică o serie de «*poesii noue*», dintre cari unele par reminiscenţe din *Heine* («Traumbilder»):

«Im Traum sah ich die Geliebte»
«Im süssen Traum, bei stiller Nacht»

sau:

«In vis eu astă noapte
«Iubită, te-am văzut»... (Cornea)

[93] şi [94] *Noaptea e cumplită, singur în pădure*

Sub crengele dese unui nalt stejar
Sta ştergându-şi ochii cu pletele sure
Nedelcu băetul şi plângea amar!

[95] «Ştefan şi Mihai», în *Conv. Lit.* 1869 III 110.

[96] După ce *Iacob C. Negruzzi* a publicat paginile despre «Ştefan şi Mihai», cfr. n. 95' *A. D. Xenopol* n'a mai zis nimic, cu toată rezerva ce i-o punea în această scrisoare.

[97] *Bogdan P. Hasdeu*: «Istoria toleranţei religioase în România». Ed. I-a 1865 (?): ed. II-a Bucureşti 1868; trad. franc. Buc. 1876.

XI

[98] Cfr. n. 9 și 100.

[99] Cfr. pasagiul din recenzia lui *V. Pogor*, în nota 9.

[100] Al doilea studiu întins publicat de *A. D. Xenopol* în «Convorbiri Literare» este analisa «Istoriilor Civilisațiunii», și anume: 1) *Guizot* «Histoire de la civilisation en Europe» 1 vol. Ed. 5 1843, Paris, Didier, și «Historie de la Civilisation en France 4 vol. Ed. 4. ibid. — 2) *H. Th. Buckle* «Geschichte der Civilisation in England, aus dem Englischen von *A. Ruge*», bei Winter. — 3) *W. E. Hartpole Lecky* «Geschichte der Aufklärung in Europa, aus dem Englischen von *Dr. H. Jolowicz*». 2 vol. 1828, ibid. — 4) *John William Draper* «Geschichte der geistigen Entwicklung Europas. Aus dem Englischen von *A. Bartels*». 2 vol. 1865. Leipzig, bei Otto Wigand.

John William Draper (* 5 Mai 1811 în St. Helens lângă Liverpol — † 4 Ianuarie 1882 în Hastings lângă New-York), a studiat în Londra și Filadelfia, a fost profesor de chimie la Colegiul Hamden Sidney din Virginia (1836) și apoi la New-York (1839). La 1850 ocupă aci și catedra de filosofie; renumit tot atât ca fiziolog și chimist, cât și ca filosof, *Draper* a descoperit cel dintâiu procedeul fotografiei prin efectul luminii. Dintre numeroasele sale scrieri, «*History of the intellectual developement of Europe*» (1863), l-au așezat alături de *Buckle, Hallam* și *Bunsen*. — In legătură cu Draper, A. D. Xenopol mai scrisese un articol — despre fotografie — pe care însă C. L. nu i l-au publicat. (Cfr. scrisoarea VI, pag. 18—20 din acest volum).

[101] și [102] «*Istoriile Civilisațiunii*» se publică în 11 numere consecutive din C. L. Cfr. n. 86.

[103] «Eroul fără voie» din «Cópii de pe natură» de *Iacob C. Negruzzi* în C. L. 1869 III 76—83.

[104] *V. Alecsandri*: Pasteluri («Lunca din Mircești», «Vânătorul», «Balta», «Malul Siretiului», «Coasa» și «Secerișul» în *Conv. Lit.* 1869 III 73—75.

[105] *Samson Bodnărescu*: Poesii («Destinul meu», «Cheea legilor», «Cânteoul meu», «Necazul meu», «Perderea», «Steaua mea», «Averea mea» și «Sufletul meu» în *Conv. Lit.* 1869 III 86—88.

[106] Despre opera lui *Goethe* — «Faust» — *Iacob C. Negruzzi* ținuse o «*prelecțiune*» populară la 26 Martie 1867 în seria «Cărților omenirii» (Cfr. Conv. Lit. 1867 I 13). In n-rul dela 1 Mai 1867 se continuă cu darea de seamă a acestor prelegeri publice și se resumă conferința lui Iacob C. Negruzzi astfel: «Obiectul discursului al optulea ținut de D. I. Negruzzi, era *Faust* a lui *Goethe*, în care nu se vorbi decât despre partea întâia a acestei poesii dramatice. Inainte de a intra în materie, oratorul se lăți asupra literaturei germane, începând din timpurile antichității și până la Goethe. El constată că caracterul principal al poporului german este idealismul, care se manifestează cu osebire în arte. După o scurtă expunere a celor două principiuri contrare a idealismului și realismului, opuse în literatura germană ca reprezentanți a acestor idei pe *Klopstok* lui *Wieland* și pe *Schiller* lui *Goethe*. Ajungând la aceasta, aruncă o grabnică privire asupra vieții și operilor sale și se opri la *Faust*, arătând cum Goethe a conceput ideea acestei poesii și cum a elaborat-o.

După aceasta făcu o întinsă analisă a lui Faust, în care intră mai ales expunerea caracterelor lui *Faust*, a *Margaretei* şi a lui *Mefistofeles*. Sfârşind acestă expunere, arată cum Faust ocupă un loc însemnat între cărţile omenirei, nu numai prin valoarea sa artistică, dar şi prin cea filosofică. Expunerea acestui din urmă punct formă conclusiunea discursului» (C. L. pg. 69). — Desigur că Samson Bodnărescu a cunoscut poema dramatică a lui Goethe în şcoala germană din Bucovina. Conferinţa lui Iacob Negruzzi i-a indicat însă natura subiectului, care preocupa cercul Junimiştilor. Dealtfel Iacob Negruzzi în afară de realisarea traducerilor din literatura germană, în deosebi opera dramatică a lui Fr. Schiller, în scrierile sale originale este uneori influenţat de unii clasici germani (cfr. I. E. Torouţiu, Hermann şi Dorothea şi Miron şi Florica) sau alteori menţionează scrieri germane. In dialogul «Impăcarea», pe care îl numeşte «proverb» doamna *Câmpeanu* răspunde celui de-al doilea personagiu *Costrel*: «Sunt curioasă să ştiu ce fel este doamna care se vede că te-a robit aşa de cumplit. Şi ea are idei romantice, priveşte lumea prin vălul idealului. N'aţi cetit împreună *suferinţele lui Werther?* Vezi că cunosc şi eu unele produceri a literaturii germane, deşi în traducere franceză. Aş pune rămăşag că se numeşte *Lotte*» — ca şi Lotte din romanul lui Goethe. (Cfr. Conv. Lit. 1867 I 49). — Dacă de pe urma ocupăţiunilor lui Bodnărescu cu Ahasverus n'a resultat nici o lucrare, în schimb *Suferinţele tânărului* Werther i-au sugerat ideea unui proect de roman: «*Suferinţele*» (C. L. 1867 I 116, 125, 173).

[107] *St. Vârgolici* «Studii asupra literaturei spaniole: *Lope de Vega* şi *teatrul său*» în *Conv. Lit.* 1869 III 65, 83 şi 90.

[108] «Compendiu de dreptul canonic al unei S. Soborniceşti şi apostoliceşti biserici. Compus de *Andreiu* baron de *Şaguna*. (1 vol. în 8 XVIII şi 451. Săbiiu. Tipografia archidiecezană. 1868).

[109] Cfr. nota 97.

XII

[110] «*Traian*», ziar politic, literar, ştiinţific şi industrial. Bucureşti 16 April 1869—14 Fabruarie 1870. Apare de 3 ori pe săpt., format 37×50. Tip. C. A. Rosetti. Dela 4 Iunie 1869, fără subtitlu. Dela 2 Martie 1870: «*Columna lui Traian*», cu unele intreruperi până la Dec. 1883. Director: *B. P. Hasdeu*. Intre colaboratorii din 1877 se întâlneşte şi: *Dr. A. Xenopol*.

[111] «Mervan», în *Conv. Lit.* 1869 III 155/6.

XIII

[112] *Blaise Pascal*, matematician şi filosof (* 19 Iunie 1623 la Clermont din Auvergne — † August 1662 în Paris).

[113] *Pierre Augustin Caron de Beaumarchais*, scriitor francez născut 24 Ian. 1732 — † 18 Mai 1799, Paris, cunoscut la noi mai ales prin celebrele comedii: «Bărbierul din Sevilla» şi «Nunta lui Figaro».

[114] *I. Pop Florentin* «O floare albă», nuvelă originală, în *Conv. Lit.* 1869 III 157, 178, 199 şi 212.

115 «O critică a lui Buckle» — din studiul lui *A. D. Xenopol:* «Istoriile Civilisațiunei». (Cfr. notele 9, 86 și 100).

116 «Resumat din predilecțiunile populare ținute de D. Maiorescu. Fisionomie. (Fine)», în *Conv. Lit.* 1869 III 170ff.

117 «Grenadirii», «Visul» — de *Heine.*

XIV

118 *George Henry Lewes,* scriitor englez (* 18 April 1817 în Londra — † aci 28 Noemvrie 1878), s'a ocupat cu medicina, studii fisolofice și din domeniul științelor naturale. («A biografical history of philosophy», 4 vol. 1847; «Lif of Robespierre», 1852; «The history of philosophy from Thales to Comte», 2 vol. 1866; «Seaside studies» 1858; ș. a.). Intre anii 1838/9 a trăit în Germania; Ca urmare a acestei petreceri în patria lui Goethe, *H. G. Lewes* a scris cea dintâiu monografie asupra vieții și operii lui Goethe : *The life and works of Goethe*», 2 vol. 1855. In studiul său «*Goethe en Angleterre*», *Jean-Marie Carre* (Paris 1920) vorbind despre cartea lui Lewes, constată : «C'est à Carlyle que revient l'honneur d'avoir écrit la première *Vie de Schiller*. Lorsque Viehoff apprit le projet de G. H. Lewes, il se mit au travail «avec un zèle allemand et une allemande fidelité». L'honneur de la littérature allemande, déclarait il dans sa préface, ne souffrait pas qu '*un Anglais fût le premier biographe de Goethe*» (pg. 260). — Cu toate acestea, lucrarea lui Lewes a fost tradusă în limba germană, de către *Frese,* îndată după apariție; traducerea lui *Frese,* cea pe care o cetia *A. D. Xenopol* ajunse la 1903 la a 13-a ediție (Stuttgart): afară de versiunea lui *Frese,* mai există una făcută de *Lippert.* Și aceasta atinge la 1902 ediția a 7-a (Berlin). — *G. H. Lewes* a publicat și romane și teatru. Nenorocit în prima sa căsătorie, Lewes s'a recăsătorit mai târziu cu *Mary-Ann Evans,* cunoscută scriitoare subt pseudonimul *George Eliot.*

119 și 120 *Heymann Steinthal,* evreu, filolog și filosof (* 16 Mai 1823 la Groebzig — † 14 Martie 1899 la Berlin), fost profesor la Universitatea din Berlin. în revista pe care a redactat-o împreună cu *Lazarus,* partea de contribuție a lui Steinthal a fost în deosebi linguistica și filosofia. A publicat numeroase *scrieri,* dintre cari : «Der Ursprung der Sprache im Zusammenhang mit den letzten Fragen alles Wissens», Berlin 1851. «Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues», B. 1860. «Die Entwickelung der Schrift», B. 1852. «Grammatik, Logik, Psychologie, ihre Prinzipien und ihr Verhältnis zueinander», B. 1855. «Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern», B. 1863. «Die Mande-Negersprachen psychologisch und phonetisch betrachtet», B. 1867. «Abriss der Sprachwissenschaft : I. Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft», B. 1871. «Allgemeine Ethik», B. 1885. «Zu Bibel und Religionsphilosophie» I. B. 1890, III B. 1895. «Die Sprachwissenschaft W. v. Humbolds und die Hegelsche Philosophie», B. 1848. «Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigea Beziehungan». B. 1864. Gedächtnisrede auf W. v. Humbold», B. 1867. A *editat* : «Koptische Grammatik», de M. G. Schwartze, B. 1850.

«System der Sprachwissenschaft», de *Heyse*, B. 1856. «Sprachwissenschaftliche Verke *W. v. Humbolds*», B. 1884. — *Postume:* «Ueber Juden und Judenthum», B. 1906.

Moritz Lazarus, evreu, autor de studii filosofice şi întemeietorul psihologiei popoarelor, s'a născut la 15 Sept. 1824 în Filehne (Posen) şi a murit la 13 April 1903 în Meran. Dela 1860 profesor, honoris causa, la Berna, unde i se creă în mod special o catedră de psihologie a popoarelor. La 1859 fondă împreună cu *Steinthal* revista «*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*» din cari până la 1890 apăruseră 30 volume. — *Scrieri:* «Die sittliche Berechtigung Preussens in Deutschland», Berlin 1850. «Das Lehen der Seele», 2 vol. B. 1856/7. «Ueber den Ursprung der Sitten», B. 1867. «Ueber die Ideen in der Geschichte», B. 1865. «Ideale Fragen in Reden und Vorträgen behandelt», B. 1878. «Erziehung und Geschichte», Breslau 1881. «Unser Standpunkt», B. 1881. «Ueber die Reize des Spiels», B. 1883. «Treu und Frei Reden und Vorträge über Juden und Judentum», Leipzig 1887. «Der Prophet Jeremias» Breslau 1894. «Die Ethik des Judentums», Frankfurt M. 1898. A fost ca şi Steinthal un mare luptător pentru causa sa, semită, în Germania.

Este de notat atitudinea lui *A. D. Xenopol* faţă de *Buckle* şi *Steinthal* şi *Lazarus:* «Acuma deodată, disertaţie numită cartea care conţine bazele ştiinţei noue, aceasta s'o public în o broşură împreună cu studiul asupra Istoriilor Civilisaţiunei, arătând pe de o parte *unde nu e ştiinţa istoriei (critica lui Buckle) şi unde o putem afla (Disertaţia lui Steinthal şi Lazarus)*» (cfr. acest vol. pg. 52). — Aşa dar: pentru *Eminescu Buckle* era unul din vârful piramidei, care la zece mii de oameni se naşte odată; *Eminescu* îl aşează pe *Buckle* alături de *Darwin*, (cfr. n. 9), pentru *A. D. Xenopol* Buckle nu face istorie, în schimb îl influenţează *Steinthal şi Lazarus*, cu a căror psichologie etnică se împacă. Asupra operii filosofice a lui A. D. Xenopol se ocupă *N. Bagdasar*, în temeinicul său studiu «Filosofia contemporană a Istoriei», Bucureşti 1930, pg. 110—165.

[121] Când *A. D. Xenopol* îi scria lui *Iacob C. Negruzzi* să sfârşească odată traducerile din *Schiller*, în Conv. Lit. se publicase abea un singur fragment din «*Hoţii*» (actul II, sc. I şi II) — 1869 III 125—132. Xenopol însă cunoştea traducerile prietenului încă din Iaşi, deoarece ele au fost făcute cu mult timp înainte, iar tipărirea lor — cu excepţia unor fragmente apărute între anii III şi XXI ai Conv. Lit., se face abia la 1874 în ediţia «Scrieri»-lor «complete» ale lui Iacob C. Negruzzi. La publicarea fragmentului din «Hoţii», traducătorul dă următoarea lămurire: «Cele întâi încercări literare ce am făcut în limba Română au fost traduceri din tragediile lui *Schiller*. După întoarcerea mea din şcoalele Germaniei, m'am ocupat cu aceste traduceri în şir de mai mulţi ani, împins de admiraţiunea ce aveam pentru marele poet German şi în speranţă de a putea populariza operele sale dramatice la Români. După ce tradusesem în proză cele întâi trei tragedii *Die Räuber — Die Verschwörung des Fiesco — Kabale und Liebe* — cari şi în original sunt scrise în proză, începui a traduce în versuri a patra tragedie a lui Schiller — *Don Carlos* — însă multiple ocupaţiuni ce mă împovărară pe de o parte, şi pe de altă trista convingere la care ajunsei că pe teatrul Român în starea în care se află nu se pot representa aceste cap-d'opere, fără a perde mai întreaga lor valoare, mă făcură să perd curajul şi să mă opresc în mijlocul acestei lu-

crări. — De atunci s'au trecut mulţi ani, în cari tragediile traduse au rămas necunoscute publicului, cetindu-se numai în cercuri intime. Astăzi însă, îndemnat mai din multe părţi, m'am hotărît a reîncepe lucrarea părăsită şi, după o conştiincioasă revisuire, a publica trus patru tragedii într'un volum, care va apare în acest an. — Pentru ca publicul ce se interesează să poată judeca despre meritul lucrărei, se vor publica în Convorbiri Literare scene extrase din aceste tragedii. — Fie ca opurile dramatice a lui Schiller să poată îndemna pe artiştii Români spre o înţelegere mai bună a artei lor». *Iacob Negruzzi.* (C. L. 1869 III 125/6).

XV

[122] «Traduceri din *Schiller*. Din «Conjuraţia lui Fiesco». Din actul I. sc. X — XII; din actul III sc. II — V, în *Conv. Lit.* 1869 III 332 — 339.

[123] Cfr. nota 76.

[124] A avut numai de gând, deoarece nu l-a scris.

[125] S. Bodnărescu: «Rienzi», tragedie în 5 acte, în *Conv. Lit.* 1868 II 185, 201, 217, 237 şi 253.

[126] şi [127] Miron, Fotache, Aglaia — personagii din tragedia «*Grigorie Vodă*», nepublicată în *Conv. Lit.*

[128]. Emilia.

[129] Proect nerealisat.

[130] *S. L. Bodnărescu, «Mici Escursiuni»*, în *Conv. Lit.* 1870 IV 17, 40, 60, 73, 90 şi 213.

[131] «Epigrame» de *S. L. Bodnărescu* în *Conv. Lit.* 1870 III 380.

«Unde mă mână dorinţa făr de odihnă, repaus?
«Ţinta n'o văd, n'o cunosc. De mă întorc spre apus,
«M'aş cufunda în marea uitării cum soarele'n noapte;
«Spre răsărit de privesc — ah! tu speranţă de-apui
«Nu mai răsări ca cel soare senin, uiţi obiceiul
«De-a străluci şi'ncânta. — Calea spre mândru-mi destin,
«Vecinic pierdută! sigur am mers'o numai odată, —
«Amor cel mult iscusit conducător îmi era.

[132] *S. L Bodnărescu*, «Pintea şi fiica sa Laura», legendă în *Conv. Lit.* 1869 III 141 — 145.

[133] «Vespasian şi Papinian» din «Copii de pe natură» de *Iacob C. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1869 III 289 — 292.

[134] In *Conv. Lit.* 1869 III 229.

[135] In *Conv. Lit.* 1869 III 41.

[136] «Unde să fug, să m'ascund cu sufletu-mi plin de durere?» de *S. L. Bodnărescu*, în *Conv. Lit.* 1869 III 288.

[137] «Don Pedro Calderon de la Barca» din «Studii asupra literaturii Spaniole»

de *S. G. Vârgolici*, în *Conv. Lit.* 1869 III 325 — 332, 347 — 355, 1870 III 375 — 380 şi 389 — 398. *Şt. G. Vârgolici* a scris acest articol la Paris.

138 *I. Brociner* «Marea lină»... traducere din *H. Heine*, în *Conv. Lit.* 1869 III 323.

139 «Traian» cfr. nota 110.

XVI

140 Cfr. nota 33.

XVII

140 b şi c «un punct de vedere tranşat, câştigat».

140 d. cugetător, gânditor.

141 *Eugen Dühring*, filosof şi economist, (1833 — 1921), positivist. Filosofia realităţii, care ia lucrurile aşa cum sunt, fără să le recunoască altceva afară de materialitate. Simţul şi cugetarea sunt resultante ale materiei. *Scrierile* sale se împart în două categorii: 1) de cuprins *filosofic* şi 2) *economic*. Dintre cele dintâiu amintim: Natürliche Dialektik», Berlin 1865. «Der Wert des Lebens», B. 1865. «Kritische Geschichte der Philosopie», B. 1869. «Kritische Geschichte der allgemeinen Prinzipien der Mechanik», B. 1873. «Kursus der Philosophie als streng wissenschaftlicher Weltanschauung», Leipzig 1875. «Logik und Wischenschaftstheorie», L. 1878. «Rober Mayer der Galilei des 19 Jahrhunderts», Chemnitz 1880. «Die Judenfrage als Frage des Rassen charakters», ed. V. Berlin 1901. «Die Ueberschätzung Lessings und dessen Anwalt schaft für die Juden», Karlsruhe 1881. «Der Ersatz der Religion durch Vollkommneres und die Ausscheidung alles Judaeertums durch den modernen Völkergeist», K. 1882. Scrieri cu caracter de economie naţională: «Kapital und Arbeit», Berlin 1865. «Kritische Grundlegung der Volkswirtschaftslehre», B. 1866. «Die Verkleinerer Careys», Breslau 1867. «Kritische Geschichte der Nationaloekonomie und des Sozialismus», Berlin 1871 «Kursus der National und Sozialoekonomie», Berlin 1873. ş. a. — *E. Dühring* are numeroşi partisani printre naţionaliştii germani şi tot atâţi vrăjmaşi printre cosmopoliţi. Despre Dühring şi opera sa reformatoare şi de afirmare a ideii de naţionalitate cfr.: *E. Dühring «Sache, Leben und Feinde»*, ed. II Leipzig 1902. *Vaihinger*. «Hartmann, Dühring und Lange», 1876. *Engels* «Dührings Umwälzung der Wissenschaft», ed. IV Stuttgart 1901. *Döll*, «Eugen Dühring», Leipzig 1892.

142 *Auguste Compte* (* 1798 Montpellier — † 1857 Paris), celebru filosof şi matematician francez; representantul principal al positivismului în sec. XIX. *Scrieri*: «Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société», 1822. «Système de philosophie positive», 1824. «Cours de philosophie positive», 6 vol. 1830 — 1842. «Géométrie analyt.», 1843. «Disc. s. l'esprit posit., 1844. «Synthèse subjective», 1856 ş. a.

143 Invăţătura persanului *Mani* (215—273) despre lupta a două principii, a luminii şi întunericului, a binelui şi răului. Morala sa impunea cea mai severă ascheză. Pentru evitarea naşterii de noi copii, învăţătura lui Mani cerea distrugerea organelor sexuale. Religia lui Meni se îndrepta mai cu samă împotriva învăţăturilor lui Zara-

tustra. Profetul Mani fu însă biruit de casta preoților și sfârși prin răstignirea pe cruce și jupoire.

[144] *Albert* = Adalbert, Albrecht (Albertus Magnus, numit *doctor universalis* (* 1193 Lauingen în Schwaben — † 5 Noemvrie 1280) a studiat în Padova. Naturalist, fisician, filosof, și-a propovăduit învățătura pe la diferite școli mănăstirești din provinciile germane. In 1260 mitropolit la Regensburg, după 2 ani însă se mulțumi de scaunul mitropolitan și plecă la Colonia, dedicându-se din nou științei. A scris: «Compendium, theologicae veritatis», Nürnberg 1473. «De vegetalibus libri VII», Berlin 1867. «De sacrosancto corporis domini sacramento», Regensburg 1893, «Orationes super IV libros sententiarum», Berlin 1893, ș. a. — Cfr. *D'Assailly*, A. le Grand, Paris 1870; *Hertling*, Albertus Magnus, Colonia 1880.

[145] *Alchuine*, învățat care a organisat învățământul pe timpul lui Carol Cel Mare, A. s'a născut pe la 735 în York și a murit la 19 Mai 804. *Lucrările* sale s'au tipărit în «Patrologiae cursus completus», vol. 100 și 101 (Paris 1851), iar scrisorile în «Biblioteca rerum Germanicarum» vol. VI (Berlin 1873). — Cfr. *West*, A. and the Cristian schools, Londra 1892. *F. Monnier*, Alcuin et Charlemague, ed. II Paris 1863. *Lorentz*, Alkuins Leben, Halle 1829.

[146] *Carol cel Mare*, regele Franconilor și împăratul roman, născut 2 April 742 — † 28 Ianuarie 814.

[147] și [148] *Martianus Capella* din Madaura în Africa, a fost guvernator al Cartaginei și a scris prin anii 425 d. Chr. o enciclopedie intitulată: «De nuptiis Philologiae et Mercurii», după *satirele* menippeice ale lui Barno, alterând prosa cu versuri. A fost tradusă în limba germană de Notker și reeditată la 1836 de *Kopp* (Frankfurt/M.) și de *Eyssenhardt* la 1866 (Leipzig).

[149] *I. Roscellinus (Rousselin)* breton, a trăit în a 2-a jum. a sec. XI, filosof și teolog, a reînviat învățătura predicată încă în sec. IX de călugărul *Eric de Auxerre*, adică *nominalismul*, după care noțiunile generale (universalia) nu există în realitate (in re), ci numai cuvintele (flatus vocis), nume, cu ajutorul cărora se înseamnă lucrurile și însușirile lor, într'un convenționalism tacit, comun, pentru a le distinge și pentru ca oamenii să se înțeleagă între dânșii. Concepția se bazează dealtfel pe *cinismul* și *stoicismul* anticilor, și împotriva nominalismului s'a ridicat *realismul*. După nominalism trinitatea divină deși cade sub aceeași noțiune (nomen) nu este o singură ființă (triteism). Conciliul din Soissons dela 1092 a condamnat cu afurisanie atât pe Roscellinus cât și nominalismul său.

[150] *Stoicism*, filosofia aderenților lui Zenos, numiți stoici după *stoa poikile*, hală în care se găsește școala întemeetorului filosofiei. Etica și în special noțiunea virtuții stau în fruntea oricărei filosofări. Viața stoicului trebue să se caracterizeze prin năzuința către virtute.

[151] Cfr. nota 144.

[151] a *Henry Hallam*, istoriograf englez (* 9 Iulie 1777 în Windsor — † 21 Ianuarie 1859 la Londra), a ocupat posturi înalte (procuror, comisar al timbrului, întemeetor și președinte al societății de statistică, și dispunând de o avere considerabilă, a trăit pentru știință. *Scrieri*: «View of the state of Europe during the middle ages» (2

vol. Londra 1818), tradusă în l. germană de *F. v. Halem* (2 vol. Leipzig 1820). «Constitutional history of. England from the accession of Henry VII to the death of George II» (2 vol. Londra, 1827), în l. germ. de *Rüder* (Leipzig 1828—9). «Introduction to the literature of Europe in the XV., XVI. and XVII. centuries» (4 vol. 1837—9). *A. D. Xenopol* cunoaşte ediţia germană. Putea însă să aibă cunoştinţă şi de traducerea franceză: «L'Europe au moy. âge» de *Borghers et Dudoit* (1837), ca şi «Hist constit. d'Anglet.», tradusă de *Borghers et Guizot* (a 2-a ed. 1828—9). A. D. Xenopol se ocupă doar pe larg în «Istoriile Civilisaţiilor» de unul dintre traducătorii lui *Hallam*, care este *Guizot*.

151 *Irnerius* sau Yrnerius, Hirnerius, Hyrnerius, Warnerius, Vernerius, Guarnerius şi Gernerius, jurisconsult celebru între anii 1050—1130. Nu ştiu de unde *A. D. Xenopol* îşi ia datele biografice, după cari Irnerius ar fi deschis la 1135 cursul de drept roman la Bologna, deoarece cei mai mulţi biografi afirmă că Irnerius ar fi murit cel mai târziu la 1130. Cfr.: *Del Vechio*, «Notize di Irneris e della sua scuola», Pisa 1869. *G. Pescatore*, «Die Glossen des Irnerius», Greifswald 1888. *Fitting*, «Anfänger der Rechtsschule zu Bologna», Berlin 1888 şi *E. Besta*, «L'opera d'Irnerio», 2. vol. Turin 1896.

152 *Institutul medical din Salerno* (Italia) întemeiat la 1150, a fost de mare renume în evul mediu şi poate fi considerat alma mater a tuturor facultăţilor de medicină. Prin secolul al XIV-lea şi-a pierdut însemnătatea, iar în anul 1817 se desfiinţă. Cfr. *S. de Rienzi*, Storia documentata della scuola medica di Salerno, ed. II Neapoli 1857 şi *Liersch*, Die Schule von Salerno, Leipzig 1902.

153 *Claudius Galenos* (* 131 d. Chr. la Pergamon în Asia Mică — † prin 201 în Roma) a fost după Hippokrates cel mai renumit medic din anticitate.

153 Cfr. nota 140 b. c.

153 b. «*Foia Societatii Romanismulu*». Bucureşti April 1870—August 1871. Comitetul de redacţie: B. P. Hasdeu, N. V. Scutescu, T. P. Rădulescu, G. Dem. Teodorescu Gr. G. Tocilescu şi Const. D. Vucici; apoi M. Zamfirescu, G. Missail, N. Ath. Popovici.

Atitudinea «*Convorbirilor Literare*» este destul de bătăioasă: «Afară de B. P. Hasdeu» celelalte nume «sunt necunoscute», n'au scris nimic şi trebue să se aştepte ca să se vază cine sunt şi ce pot. Programul revistei este o «confesiune de idei», colaboratorii «*o societate de juni, copii de ieri şi bărbaţi de mâne*»: — fraza despre colaboratori este citată chiar din «prospectul revistei»: «discursul de inaugurare ţinut de astă dată de D. Theodorescu, cu declamaţiunea patriotică stereotypă şi cu multe citate romăne, franceze şi latine pentru a dovedi că Societatea Romănismul va înalţa naţiunea noastră prin arte, litere şi ştiinţe cu o înalţime foarte măreaţă!». Cât despre poesiile lui N. V. Scurtescu — sunt «declamaţiuni patriotice consacrate prin usul acestei specii de poeţi, dar fără nici o valoare poetică» (*Conv. Lit.* 1870 IV 117—118).

XVIII

[154] Cfr. nota 76.

[155] *Iacob C. Negruzzi*, «Amor și Viclenie», comedie în 3 acte și versuri, în Conv. Lit. 1870 III 357, 381 și 405.

[156] «Broasca» — «din Legenda Seculelor de *V. Hugo*», trad. de *V. Pogor*. Indignarea lui *A. D. Xenopol* se explică din imposibilitatea de a se adapta noilor sufluri în literatură. Dacă l-ar fi cunoscut pe Ch. P. Baudelaire (1821—1867), care nu descrie o broască grețoasă, vie, săltând, ci altă broască strivită de roata unui vehicol, cu intestinele revărsate...' sau un stârv de cal în care hălăduesc viermii..., fericiți în lumea lor...

[157] Din «Faust» de *Goethe*: 1. Dedicațiune. — 2.Spiritul. — 3. Mefistofeles. — 4. «Faust» — trad. de *M.* în *Conv. Lit.* 1870 III 389.

[158] *M.* = nici în Indicele general pe 40 ani nu se identifică traducătorul *M.*

[159] «Faust», cfr. nota 158.

[160] «Epigrame» de *S. L. Bodnărescu* în *Conv. Lit.* 1870 III 380.

[161] *Iacob C. Negruzzi* «Ioniță Cocovei» din «Copii de pe natură», în *Conv. Lit.* 1869 III 341.

[162] Cfr. nota 110.

[163] Probabil administratorul revistei.

XIX

[164] Cfr. nota 155.

[165] *P. P. Carp* «Cele una sută și una fabule ale D-lui Sion», în *Conv. Lit.* 1870 III 401—405.

[166] «Lacrima», «Te iubesc», «Portretul», «Liniște», «Nor și chin», Mă privești», «De un timp», «La o artistă», «Luna-și desfășoară coama-i de lumină», de *T. Șerbănescu*, în *Conv. Lit.* 1870 III 414—16.

[167] Cfr. nota 137.

[168] *A. D. Xenopol* «Studii asupra stării noastre actuale», și «Raportul nostru cu Romanii», în *Conv. Lit.* 1870 IV 1 și 121.

[169] Nu s'au publicat.

XXI

[170] Cfr. nota 130.

[171] (?).

[172] «Miron și Florica», idilă în 5 cânturi, de *Iacob C. Negruzzi*, în Conv. Lit. 1870 IV 69, 85 și 101.

[173] Cfr. nota 172.

[174] «O casă neagră» de *I. P(op). Florentin*, în *Conv. Lit.* 1870 IV 9 și 20.

XXII

[175] *T. Maiorescu* «Invăţământul primar ameninţat», în *Conv. Lit.* 1870 IV 33—40.

[176] Cetăţean.

[177] *I. Caragiani* «Cântecul VI din Iliada» în *Conv. Lit.* 1870 IV 52—60.

[178] Nu s'a publicat.

XXIII

[179] *V. Pogor* este unul dintre întemeetorii Junimii; nu colaborează la C. L. în 1870, iar *Schelitti* continuă să publice traduceri din lit. germ. atât în 1870 cât şi în 1871.

[180], [181] şi [182] La 20 Aprilie 1870 Ministerul Manolache Costache, preşedinte şi interne; *George Manu*, răsboiu; *George Gr. Cantacuzino*, lucrări publice; *Const. Grădişteanu*, finanţe; *Vasile Pogor*, culte şi instrucţie publică; *Petre P. Carp*, externe; *Alexandru Lahovary*, justiţie. — *Vasile Pogor* n'a primit să facă parte din guvern, şi astfel criza ministerială continuă până la *18 Decemvrie*, cu interimatul la culte şi instr. publ. ţinut de *Petre Carp*. La 18 Dec. 1870 un guvern *Ion Ghica*, *Dimitrie Sturdza*, *N. Gr. Racoviţă* şi alţii, de scurtă durată, căruia îi urmează guvernul *Lascar Catargiu*, dela 11 Martie 1871 — 4 Aprilie 1876, cu diferite remanieri. *Titu Maiorescu* intră în guvern abia la remanierea din 7 Aprilie 1874, ocupând fotoliul cultelor şi intsrucţiei publice. (Cfr. *Dimitrie Costescu*, «Fazele Ministeriale în România» dela 1862—1930, Tip. Universul 1930, pg. 53—65).

[183] «Mignon» de *Goethe*:

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn
Im dunkeln Laub die Goldorangen glühn...

Dispoziţia ideilor precum şi cea sufletească, de nostalgie erotică, reminiscenţe dela Goethe, trec destul de măestrit elaborate, cu imagini proprii, în poezia *Matildei Cugler* «*Ştii tu Ţara...*» Pentru amănunte cfr. monografia «Goethe» de *I. E. Torouţiu*. A doua poezie a M. C. care se publică în *Conv. Lit.* (1870 IV 100) este «Călătorul».

[184] Nici una, nici alta nu s'au publicat în *Conv. Lit.*

[185] *A. D. Xenopol* «Opul lui *Edgard Quinet*, La Creation», 2 vol. Paris 1870, Libraire internationale, în *Conv. Lit.* 1870 IV 177, 195, 206 şi 223.

[186] Din *Goethe*: «West östlicher Divan, 1820», «*Einlass*» strofa a 4-a:

Nicht so vieles Federlesen!
Lass mich immer nur herein:
Denn ich bin ein Mensch gewesen,
Und das heisst ein Kämpfer sein!

XXIV

[187] *Ion Pop Florentin,* * 8 August 1843 în Poptelei (Transilvania), membru în Junimea dela 1868.

[188] *N. Ganea* «Privighetoarea», nuvelă, în *Conv. Lit.* 1870 IV 106.

[189] In anul prim al *Conv. Lit.* N. Ganea publică „Fluerul lui Ștefan cel Mare», (1867 I 29), în al II-lea «Comoara de pe muntele Rarăul» (1868 II 91), în al III-lea *N. Gane* nu publică nimic.

XXV

[190] *Der Wechsel* = poliță, cambie, *prov.* sinet.

[191] Cfr. nota 185.

[192] Cfr. la *Eminescu,* pg. 314 și nota 22 pg. 326, în Studii și Doc. Lit. I.

XXVI

[193] *Otto Gildemeister,* născut 13 Martie 1823 în Bremen, mort aci la 26 August 1902, istoric, filolog, ziarist, om politic, fost senator, primar al orașului, celebru traducător. *Scrieri originale,* editate de prieteni în 2 vol. subt titlul *Essays* (Berlin 1896—7). *Traduceri: Lord Byron* (6 vol. Berlin 1864); *Dramele lui Shakespeare* (Leipzig 1871); *Arist. Rol. Furioso* (Berlin 1882, 4 vol.) și *Dante, Divina Comedia* (Berlin 1888).

[194] *Ludwig Uhland,* poet clasic german, germanist și om politic, n. 26 Apr. 1787, mort 13 Noemvrie 1862 Tübingen; liric popular, baladist, autor dramatic; istoric literar și folklorist.

[195] Cfr. nota 71, pg. 272, în *St. D. L. I.*

[196] *Du-Bois Reymond,* cfr. nota 11, pg. 155 în *St. D. L. I.*

[197] *Karl Georg Bruns* (* 16 Februarie 1816 Helstedt — † 10 Decemvrie 1880), jurisconsult și romanist. («Das Recht des Besitzes im Mittelalter»).

[198] Die Landwehr = rezerve militare.

[196] Pg. 88: *Leon Michel Gambetta,* bărbat de stat francez, * 30 Oct. 1838 Cahors — † 31 Dec. 1882 Ville d'Avray lângă Paris.

[197] Pg. 89: *Wilhelm I de Hohenzollern* (* 1797 — † 1888), rege al Prusiei (1861) și împărat al Germaniei (1871 — 1888).

[198] Pg. 90: *Julius Moser,* sculptor german * 14 Iunie 1832 Berlin — † 13 Ianuarie 1916 Berlin.

[199] *Friedrich Gottlieb Klopstock,* poet clasic german, n. 2 Iulie 1724 Quedlinburg — † 14 Martie 1803 Ottensen l. Hamburg. Opera sa de căpetenie este Messiada, epopee religioasă; Apoi: ode, drame biblice și poeme dramatice naționale. Klopstock trece printre cei mai puternici creatori ai limbii germane.

XXVII

[200] *Giovanni Boccacio*, unul dintre cei mai mari scriitori italieni şi umanist, * 16 Iunie Paris 1313 — † 21 Dec. 1375 Certaldo (Florenza): Renume universal mai de ales prin *Decameron*, una sută nuvele, traduse mai în toate limbile lumii. Una dintre cele mai bune traduceri in l. germană, care pe la 1858 ajunsese la ediţia a III-a, este de *K. Witte* (ed. III Leipzig 1859). Probabil *A. D. Xenopol* aceasta i-o trimise lui *I. C. Negruzzi*. *Boccacio* întemeietor al prozei clasice italiene a mai scris poezii, romane şi despre *Dante*.

[201] *Michelangelo Buonarroti*, sculptor, pictor, arhitect italian (* 6 Martie 1475 Caprese — † 18 Februar 1564 Roma), este renumit şi în istoria literaturii, prin poezii, şi în deosebi sonete de adâncă durere şi nobilă abnegaţie. Dintre traducerile germane prin anii 1870 erau cele mai cunoscute: de *K. Witte* (Breslau 1823) şi *Regis* (Berlin 1842).

[202] *M. Eminescu*, «Făt-Frumos din lacrimă», poveste, în *Conv. Lit.* 1870 IV 277 — 286 şi 298 — 303.

[203] Cfr. nota 79.

[204] «Anunciu. Hoţii. Fiesco. Cabală şi Amoru. Tragedii de *Schiller* traduse de *Iacob Negruzzi*, volumulu în 8 au apărutu de curându şi se află de vânzare. Ediţiunea şi Tipografia Societăţii Junimea. Preţul 3 lei 50 b.», în *Conv. Lit.* 1 Octomvrie 1871 V 248.

[205] Cfr. nota 62.

[206] *A. D. Xenopol* «Tractatul de Economie politică al d-lui Strat», în *Conv. Lit.* 1870 IV 273 — 277.

[207] (?).

[208] *Iacob C. Negruzzi* «Poezii», Bucureşti, Socec 1872.

[209] Cfr. nota 121, Afară de fragmentul publicat în *Conv. Lit.* 1869 III 125—132 *Iacob Negruzzi* n'a mai continuat cu «Hoţii» lui *Schiller* în revistă, ci a tipărit tragedia în volum (cfr. nota 204).

[210] *Ioan Dan*. — M'am adresat profesorului universitar d. *Leca Morariu* dela Cernăuţi cu rugămintea să întreprindă cercetările necesare pentru găsirea unor date mai exacte asupra acestui ciudat personagiu bucovinean. D. Leca Morariu a avut fericita inspiraţie să publice pasagiul din scrisoarea lui A. D. Xenopol în ziarul d. *I. Nistor*: „Glasul Bucovinei". In urma acestor investigaţiuni, d. L. M. a primit două răspunsuri, care însă se contrazic.

Prima informaţie vine din partea directorului general în ad-ţia Fondului Religional, d. *Teofil Gramatovici*, care spune că un *Ioan Dan*. a fost fiul preotului din comuna Părteştii-de-sus şi că Ioan Dan a murit pe la anul 1900, în casa de alienaţi din Cernăuţi. Dacă ar trăi, ar avea acum vre-o 75 ani. Un extravagant. Fiind ofiţer în rezervă, a ajuns în conflict cu comandamentul militar, fiindcă aşa cu plete de „poet", cum se purta, a îmbrăcat uniforma militară. Făcea şi pe poetul; recita, declama. A avut 3 fraţi (Luca, Pamfil şi Gheorghe) şi 2 surori. Nu pare să fie acest Ioan Dan, despre care vorbeşte A. D. Xenopol.

Mai mult ne apropie de personagiul lui *A. D. Xenopol*, informaţia dată de d. conte *Victor Wassilko :*

CONTELE VICTOR WASSILKO
CERNAUŢI
strada I. Zotta, 16.
—:—

Cern. 12. III/932.

MULTSTIMATE D-LE PROFESOR!

Am cetit notiţa din „Glasul Bucovinei" No. 3738 din 10 III, 1932 întitulată „Ioan Dan" (?) şi semnată de D-Voastră.

Precum am văzut din notiţa susnumită D-Voastră sunteţi interesaţi de persoana lui I. Dan şi eu cred, că Vă pot servi cu câteva desluşiri în privinţa aceasta.

In anul 1891 m'am mutat dela liceul din Cernăuţi (Staatsgymnasium) la liceul din Rădăuţi, unde am absolvat clasele VII şi VIII şi am primit acolo şi certificatul de bacalaureat (Matveritaetszeugniss).

Asta spre introducere.

In anul 1891 l'am angajat pe un anume „Ioan Dan" ca instructor pentru limba franceză spre a perfecţiona cunoştinţele mele în limba numită.

Cât am putut observa la „Dan", el avea o pronunţare corectă a limbei franceze, ceiace mi-au adeverit şi alte persoane, cari dispuneau de cunoştinţi linguistice.

I. Dan povestea adeseori despre călătoriile sale, el a cutreerat mai că Europa întreagă, şi în mare parte per pedes apostolorum, el şi dovedea prin multele documente autorizate de către diregătoriile ţărilor străine, pe unde petrecea.

Dară de una îmi aduc foarte bine aminte:
„Sosind el în Spania, învăţa limba spaniolă de abia acolo în ţară şi după vr'o câteva luni fu chiar angajat din partea statului major din Madrid ca instructor pentru limba franceză sau engleză, ceia-ce au adeverit cu atestate originale".

Alte detaliuri despre călătoriile lui cu părere de rău nu Vă pot da — de atuncea au trecut 40 ani. Numitul îmi povestea că e fiu de preot ort. (Poate fiul parohului Dan din Stulpicani, care domicilia acolo pela 1912).

In luna lui Aprilie 1892 să lăţi vestea că „Ioan Dan" să fi murit subit la Iţcani. Eu m'am adresat imediat telegrafic Primăriei Iţcani, cerând desluşiri. Ca răspuns am primit telegrama anexată, care Vă pun la dispoziţie.

Din textul telegramei să poate lesne constata, că *Ioan Dan a murit în 22 Aprilie, 1892 în Iţcani.*

Ioan Dan era în felul său un om genial, dară cu părere de rău trebue să spun, că era şi cam decăzut. Exteriorul lui era cu totul neglijat. Eu am grijit deseori pentru îmbrăcăminte, ghete, lingerie etc. — dară toate stăruinţele mele erau zădarnice. De altmintrelea poziţia lui materială era destul de favorabilă, dar ce folos, dacă el prefăcea tot în alcool. El preda lecţii de franceză şi engleză în Rădăuţi şi mergea pe jos la Dăr-

mâneşti, Dorneşti, Iţcani şi Suceava, ca să propovăduiască şi acolo ştiinţa limbelor străine.

Repausatul era în timpul acela cam în vârstă de 40 ani (poate mai mult sau mai puţin); el a fost găsit mort pe şoseaua spre Iţcani.

Cu eventuale desluşiri ulterioare Vă stau la dispoziţie şi semnez cu toată stimă al D-Voastre sincer

VICTOR WASSILKO

Textul telegramei de care se aminteşte în scrisoare, trimisă din „Itzkany" la 23/4 1892:

«Telegramm No. 343 — Baron Wassilko — Radautz — Sprachlehrer Johann Dan gestern früh gestorben — Beisetzung heute gegen 4 Uhr nachmittag. — Dische — Gemeindevorstand.

Adecă: Dascălul de limbi [străine] Ioan Dan mort ieri dimineaţă — Inmormântarea azi orele 4 după masă — Diesche — primar.

Telegrama originală se păstrează în arhiva d. Conte Victor Wassilko.

211 S'ar putea face o legătură cu scrisoarea XIII a lui A. D. Xenopol, din 10 Aug. 1869 către I Negruzzi?

XXVIII

212 *A. D. Xenopol* face alusii la evenimentele politice. Cfr. pg. 100 din acest vol.: «Sfârşesc spuindu-ţi că în astă sară Berlinul este Capitala imperiului German».

213 *V. Alecsandri* «Ginerele lui Hagi Petcu», comedie în 2 acte prelucrată din franţuzeşte, în *Conv. Lit.* 1870 IV 305—320 şi 329—340.

XXIX

214 Cfr. notele 52, 53 şi 108.

215 *Gaius Valerius Catullus*, poet latin; a trăit prin anii 84—54 î. Chr.

216 «Cedamus! leve fit quod bene fertur onus!». — «Fie! devine uşoară sarcina bine purtată!».

217 E vorba despre traducerea lui *Titu Maiorescu* din *A. Schopenhauer* «Despre Filosofia la Universitate», «o prescurtare», în *Conv. Lit.* 1870 IV 325 şi 1871 IV 365, 384 şi 394.

218 *Matilda Cugler*, «Ucigaşul», în *Conv. Lit.* 1870 IV 340.

219 Cfr. nota 213.

220 Din «Convorbiri Literare».

221 *Mihaiu Străjan*, craiovean,membru în «*Junimea*» dela 1875 şi în urmă colaborator la «*Conv. Lit.*».

222 «Familia», foaie enciclopedică şi beletristică cu ilistraţiuni. Pesta, apoi O-

radea-Mare, 5 Iunie 1865—31 Dec. 1906. Redactor responsabil, proprietar, și editor *Iosif Vulcan*.

223. Cfr. nota 132.

224 Lucrarea lui T. Maiorescu apăruse la Berlin în 1861.

225 «*Dacia literară*», Iași, Ianuarie—Iunie 1840 și ediția II 1859. Direcția: *M. Kogălniceanu*.

226 După războiul franco-german, Berlinul fu declarat Capitala Germaniei. Armatele biruitoare își făcură intrarea triumfală în Berlin abia la 16 Iunie 1871. Cea dintâiu ședință a Parlamentului German — 21 Martie 1871, iar la 14 April 1871 se hotărî constituția germană.

XXX

227 *Nicolae Mandrea*, născut 22 Mai 1842 Focșani, membru în «Junimea» dela 1864.

228 *Nicolae Quintescu*, născut 21 Febr. 1841, la Craiova, membru în «Junimea» din 1865. Aici e vorba de articolul: «Proectul de Dicționar al Societății Academice»; «aprețiare» de *N. Quintescu*, în *Conv. Lit.* 1871 IV 350, 357, 381 și 392.

229 *Ghiță Titirez* personagiu din capitolul «Copii»-lor de pe natură»: *Don Juan de la archivă*, de *Iacob C. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1871 IV 341.

230 *T. Șerbănescu* «Ecou de răsboiu», în *Conv. Lit.* 1871 IV 356. Asupra acestui prin 1907 vlahuțian în literatura noastră s'a insistat pe larg de *I. E. Toroutiu* în «*Heine și Heinismul*» Buc. 1930 pg., 195—196.

231. E vorba tot de proectul de dicționar a Societății Academice. Cfr. Critica indicată la nota 228.

232 Citate în articolul lui Quintescu. Cfr. nota 228.

233 *Eminescu* se afla în Viena. Cfr. *I. E. Toroutiu* și *Gh. Cardaș*. St. D. L. I 311—322.

233 a *Ant.* Yet hear me, countryman; yet hear me speak
Cit. Peace ho! Hear Antony, most noble Antony

Ant. Dar, ascultă-mă, compatrioate, ascultă-mă ce-ți spun
Cit. Pace, ei! Ascultă, prea nobile Antony.

Versuri din *Shakespeare*.

XXXI

234 «Dimidium facti qui bene coepit habet». — «Cine a început bine a făcut jumătate din lucru».

[235] *Thomas Carlyle* «Life of. Fr. Schiller» Londra 1825. Apariţia acestei prime monografii schilleriene datorite genialului englez a fost salutată cu entusiasm de către *Goethe*, căruia, mai târziu, tot un englez — *H. G. Lewes* — îi închega cel dintâiu studiu bio-bibliografic. Cfr. nota 118.

[236] *Ioan Slavici* «Fata de birău», comedie în 2 acte, în *Conv. Lit.* 1871 V 1—12 şi 16—29.

[237] şi [238] *Aniţa*, nevasta lui *Badea Hârlea*, personagii din «*Fata de birău*».

[239] şi [240] *Popicu*, dobaş în Cihoteşti, şi *Morgó Laci*, rotar ungur, personagii din «*Fata de birău*».

[241] *I. Slavici* «Studii asupra Maghiarilor», în *Conv. Lit.* 1871 V 153, 178, 196, 210, 227, 239, 265, 292, 299, 323, 339 şi *Conv. Lit.* 1872 V 353, 367 şi 387.

[242] *V. Burlă* «Observări critice asupra gramaticei», în *Conv. Lit.* 1871 V 12, 29, 37, 55, 92, 109, 128, 145, 159, 173 şi 243.

[243] In «observările critice» (cfr. nota 242) *V. Burlă* se ocupă de «Gramatica limbei române. Partea I, analitica de *Tim. Cipariu*, canonic mitropolitan etc. Bucureşti MDCCCLXX».

[244] *M. Eminescu* «Mortua est», în *Conv. Lit.* 1871 V 15—16.

[245] *Matilda Cugler*, Poezii : «Lăsaţi-mă să cânt în pace», «Farmeci sunt în astă lume», «Imi vorbeai plin de mânie», în *Conv. Lit.* 1871 V 32.

[246] Comitetul de direcţie al «*C. L.*».

[247] La pagina 106 (din acest vol.) *A. D. Xenopol* prin felul cum intenţionează să refacă articolul respins, îi indică în linii generale cuprinsul. Abia în 1872 VI se publică articolele : «Mişcarea literară în România liberă» (pg. 67), şi «Ceva despre literatura populară» (pg. 174).

[248] «Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est» — «Este adevărat că fiecare se măsoară cu măsura şi piciorul său».

şi «Multa quidem dixi, cur excusatus abirem» — «Intr'adevăr, multe am spus, pentru care să fiu scuzat» — (din *Horaţiu*).

XXXII

[250] *A. D. Xenopol* : «Răsboaele dintre Ruşi şi Turci şi influenţa lor asupra Românilor», în *Conv. Lit.* XIII, 51, 125, 190, 235 şi 385.

[251] *I. Negruzzi* «Electorale» din «Cópii de pe natură», în *Conv. Lit.* 1871 IV 389. Poema are drept motto versul shakespearean «Peace ho! Hear Antony, most noble Antony», citat de *A. D. Xenopol* în scrisoarea sa din 5 Febr. 1871. (cfr. nota 233 a).

[252] «*Ioniţă Cocovei*», capitol din ciclul «Cópii»-lor «de pe natură» de *Iacob C. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1869 III 341.

[253] «*Cucoana Nastasiica*» din «Cópii de pe natură», de *I. Negruzzi*, în *Conv. Lit.* 1871 V 101.

XXXIII

254 Insulă ținând de distr. german Stralsund.

255 *Gothan — Wuotan — Wotan — Woatan — Odan — Odhinn — Godan — Vôden — Othan* etc. = numele celui mai mare zeu păgân, mai ales la semințiile scandinave.

256 *Hertha = Nerthus*, zeiță germ., întâia oară la Tacit, care o numește mama pământului. Dintr'o greșită cetire, multă vreme se credea că numele este Hertha.

257 *Hermann Grieben*, versificator și ziarist (* 8 Febr. 1822 în Köslin — † 24 Sept. 1890 în Colonia; 1850: în redacția «Ostsee-Zeitung» (Stettin); 1853: «Pommersche-Zeitung»; 1859: «Kölnische-Zeitung»; a scris: «Dante Alighieri» — studiu (Köln 1865); «Es ist zu spät», tragedie (Leipzig 1848); «Rheinische Wanderlieder» (Heilbronn 1884); «Zeitstimmen» și «Lieder zu Schutz und Trutz» (Berlin 1871), ș. a.

258 Dialecte ale limbii germane.

259 *A. D. Xenopol* «Studii asupra stărei noastre actuale. — Partea întâia» în *Conv. Lit.* 1870 IV 1. — «Partea a doua: Raportul nostru cu Românii», în *Conv. Lit.* 1870 IV 121. — «Partea III: Reformarea așezămintelor noastre», în *Conv. Lit. 1871* V 117 și «Partea IV: Despre învățământul școlar în genere și în deosebi despre acel al istoriei», în *Conv. Lit.* 1871 V 233, 285 și 316.

260 Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

XXXIV

261 Articolul lui *Slavici* «Studii asupra Maghiarilor» începe a se publica (în Conv. Lit. 1871 V 153) abia în numărul din 15 Iulie. — Pentru *Burlă*: Cfr. nota 242.

262 *T. Maiorescu* «Direcția nouă», în *Conv. Lit.* 1871 V 85, 201 și 217.

263 Cfr. nota 172.

264 «*Rodica*» de *V. Alecsandri.*

265 Cfr. nota 76.

266 Cfr. nota 259.

XXXV

267 *I. Negruzzi* «Pe malul mărei», în *Conv. Lit.* 1870 IV 201, 217, 241, 260, 269 și 289, la rubrica: «Novele și Narațiuni».

268 *Iacob C. Negruzzi* s'a căsătorit pe la 1870 cu *Maria Rosetti*, sora lui *Dimitrie Rosetti Max*, cu care a dus o căsnicie lungă de peste 50 ani. (Cfr. «Viața lui *Iacob Negruzzi*» de Doamna *Ella Negruzzi*, în introducerea acestui vol.).

269 *Jules Michelet*, istoric francez, n. 21 August 1798 Paris — † 9 Februarie 1874 Ilyères.

[270] *Edgard Quinet*, poet şi istoric francez, n. 17 Februarie 1803 Bourg en Bresse — † 27 Martie 1875 Versailles.

[271] Cfr. nota 13.

[272] Cfr. nota 253 şi scris. XXXII pag. 106/7 din acest volum.

[273] *De publicanorum societatum Romanorum historia ac natura iuridiciali*. Dissertatio inauguralis. Berolini 1871.

XXXVI

[274] Fără dată şi localitate.

[274] a. Sinet în documente vechi = orice act scris; prov. în Moldova, Bucovina = poliţă, cambie.

[275] Die Ehre = onoarea.

[277] Cfr. nota 76.

[278] *S. L. Bodnărescu* «Lăpuşneanu-Vodă» tragedie, în *Conv. Lit.* 1878/9 XII 261 şi urm.

Samson Bodnărescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1868 — 1885.

I.

Viena, 10 Mai 1868.

DORITUL MEU AMIC,

Epistola, ce ai avut bunătatea a mi-o adresa, a fost pentru mine asemenea unei raze de zori de primăvară, străbătând depe orizontul orientului până încoace spre apus. Eram într'adevăr părăsit de ori ce știri despre depărtata «Junime» a României, părăsit de orice lăgătură directă, numai «Convorbirile literare» se mai îndurau de mine din când în când, ca un mijloc indirect. Că mi-a lipsit această puternică legătură și salutariă până la inițiativa D-voastre, nu m'aș crede eu pe mine tocmai așa de vină, și dacă am întârziat a mă adresa și cătră D-tră până acuma, dela care după promisiunea dată la despărțire, aș fi trebuit să aștept singur continuarea unei corespondențe mai întinse, am fost reținut de reflecsiunea ce o făceam la împrejurările D-tale familiare, despre al căror curs îndărătnic eram numai prea bine instruit prin fratele D-tale. Nu a fost tăcerea mea nepasare, ea a provenit dintr'un motiv crutătoriu. Nimic nu împiedică însă de acuma sborul gândurilor noastre dela răsărit spre apus, nimic dela apus spre răsărít!

A sosit momentul în care lupta literară începe a urzi o zi noue de serbătoare, în care vom puteà vedea și muza părăsită a Românilor în haina estetică croită de civilisațiune. Soțietatea Junimea ah! care țintă frumoasă nu și-a pus ea? Cu care e ernă glorie n'o văd împodobită! — Un Alecsandri adormise deja. Convorbirile vin, îl trezesc și îi smulg din inimă visurile noaue. Paste-

lurile sale sunt întru adevăr aceea, ce ziceţi D-voastre, «focul de nou aprins în pieptul poetului, însă cu o lumină mai blândă».

Este însă la noi Românii pe lângă «convulsiunea pasiunilor» un alt moment nenorocit, un moment, care întunecă, ba chiar jigneşte gustul adevărat estetic şi îl întâlnim dela cei mai copii până la cei mai vârstnici barzi ai cântărilor Române. Păcatul îşi are rădăcinele sale în înăduşirea procesului logic al gândirilor prin fantazie. Aşa este balaurul povestei, o noţiune, ce eczistă numai în închipuirea mult mai puternică, de cât ori care icoană ; pentru a înălţa în comparaţiune intensitatea unei noţiuni abstracte.

Mă ţin aice de-o cam dată de pastelurile lui Alecsandri, unde aflu o abondanţă de ecsemple de-asemene natură.

Aşa :

1) «Frunzele cad, sbor în aer, de-a lor crengi se deslipesc
«Ca frumoasele ilusii dintr'un suflet omenesc ! [1]
2) «Din tuspatru părţi a lumei se ridic. rotind pe ceriuri
«Ca balauri din poveste nouri negri, plini de geruri [2].
3) «Soarele rotund şi palid se prevede printre nori
«Ca un vis de tinireţe printre anii trecători et. et. et. [3]

Comparaţiuni pe cât de nejuste pe atât de frumoasă în aparenţă, prin care frumusaţă falşă răpesc întru câtva — motiv că plac şi nu se ia în samă grişeala lor. După D. Maiorescu serveşte comparaţiunea ca material spre a esprima o idee într'un mod sensibil, spre a aduce noţiunea abstractă vie înaintea noastră, spre a înălţa intensitatea, efectul ei ; făcând din contră, se şterge impresiunea şi lucrul n'are meritul frumosului.

Tot acea fantasie îl face pre poet să vadă veveriţe earna, să facă comparaţiunea nejustă ;

«Valuri albe trec în zare, se aşează 'n lung troian,
«Ca năsipurile dese din pustiul african [4].

Să personifice gerul cu mâni atât de lungi că îmbraţoşează lunca neagră de pe-o vale. etc., etc. Frumoasă şi deamnă de tot meritul este poesia «Sfârşitul ernii» [5]. Numai «Zilele babei» [6], o espresiune prea comună trebue să cadă. Primblările D-tale [7] le-am cetit

cu o plăcere învoioşitoare. Efectul ce l'au produs asupra mea a fost că m'am distrat din monotoniea gândurilor meie serioase şi am pitrecut câte-va momente liniştite.

«Doaue vieţe» [8], ce-ai avut bunătatea a mi le trimite sunt întru adevăr o dovadă din cele mai noaue, cumcă şi Românul se poate acufunda, să zic aşa, în profundul interiorului său întreg, că află mulţemire şi'n cele ce i le dictează crierii nu numai inima, dovadă că fantasiea puternică a poetului este în puterea raţiunei sale, şi fericit acel fiu al muzelor la care a ajuns *ea* îndreptariul fanteziei. Asemene literatură a unui popor, devine un bun comun al omenirei întregi. Aş propune pentru mai chiară [9] logică şi legătură mai puternică, o mică, în aparenţă mai ne însemnată schimbare ce se poate face în strofa 2-a ; aş zice în loc de : «Dar cea din nuntru de lupte plină» — «Dar cea din nuntru o luptă plină» etc., etc.[10]. Ear pentru apriarea înţelesului în strofa din urmă : «Nimic de-aceste nu ştie însă» etc., etc. sub care «nu ştie însă» să se înţeleagă «nu vrea să ştie» sau «nu-i pasă», ar fi mai bine să se dea cu alte cuvinte, fiindcă aşa cum îi, îi prea greu de aflat înţelesul adevărat şi aflându-l îndată, par versuri

«Nimic de aceste nu ştie însă
Vârtejul lumei nepăsătoriu»

o repetiţie a ideii versurilor :

«In curând însă neputincioasă
De a lumii prosă crud se sdrobesc»

Mă bucur din suflet, că critica D. Maiorescu a produs efect [11]. Fanatiştii cu scopuri părute bune, dar' capuri nebune au primit prin aceasta o lovitură de moarte. Istoria omenirii ne învaţă, cum că fanatiştii au fost o burueană bueacă pe un strat de flori, pe carele le-a răpit numai de lumina şi căldura soarelui. Şi fiind că vorbesc de critica D. Maiorescu, care este junimii studioase de aici prea puţin cunoscută, şi ar trebui s'o avem măcar într'un ecsemplar, vă rog aduceţi D. Maiorescu aminte de rugămintea, ce i-am făcut'o deja, ca să aibă bunătatea a trimite un ecsemplar. Vă rog

și de Othello [12] și poeziile D. Cornea [13]. Ce se atinge de Rienzi [14] sunt foarte înțeles. Cât despre impresiuni și ecspresiuni, voiu trimite cât de curând. Mă ocupă foarte mult desertațiunea despre tragedie și viitorul ei, am ajuns deja la unele resultate, ce nu vor fi fără de interes. Mă simțesc însă aice în Viena atâta de isolat cu aspirațiunile mele și câte'o dată mai îmi vine să turb, ne-având cu cine împărtășî ideile mele. M'a bucurat din suflet că n'a uitat încă D. Burghelea, Carp, Capșa, Leon și ceilalți de mine ; îi resalut din inimă.

Vă rog, nu uitați niciodată de sâncerul amic

SAMSON L. BODNĂRESCU

Adio !

Adresa mea s'a schimbat puțin; în loc de: Thün 33, acuma Thün 31.

II.

Viena, 13/1 Februarie 1869.

IUBITE AMICE !

Nu știu dece nu mai iai pana în mână și pentru mine, să-mi scrii cel puțin cum te mai afli, ce mai face «Junimea», căci de o vreme lungă-lungă sunt părăsit, de toate știrile, directe și indirecte îmi vin atât de puține, încât cu anevoe îmi pot culege o mică icoană despre cele mai scumpe ce le am în viață. Cât despre mine, pe lângă ocupațiunile mele zilnice, mă mai îndulcesc din când în când cu poesiea. Lucrez nainte de toate cu o plăcere deosebită în «Ghica» [15].

Conceputul acestei tragedii mi-a fost pe atâta de greu, pe cât de ușoară îmi este realisarea sa. A cunoaște faptele istorice ca nou izvor sbucnit din caractere, este piedeca, în care poetul dramelor se împiedică și opul său devine o așà numită tragedie fatală (Schicksalstragödie) ; crede însă că voiu fi trecut peste această barieră și unica mea dorință este acuma să lucrez și să finesc

Nu ştiu de v'o plăcut poesiele, ce le adresasem D. Maiorescu pentru «Convorbiri» [16].

Mai adaog şi aice câteva [17].

Finesc aice cu poeziile și rugându-te să-mi mai scrii din când în când, rămân al tău sincer și devotat amic

SAMSON L. BODNĂRESCU

III.

Viena 20/8 Martie 1869.

IUBITE AMICE,

Acuma este al treile an decând primăvara îmi aduce în loc de flori o ameţeală de minte așà, că vr'o zece zile mai mult vegitez decât trăesc și mă scuză, dacă am întârziat cu răspunsul.

Mă întrebi, de este făcut poetul dramatic să se deosebească și prin poesii lirice. Cât după observările psicologice, ce le-am făcut la mine, trebue să răspund că nu. Totuși însă este împins și silit de o putere iresistibilă arareori să facă și poesii de-asemene natură. In momente de creaţiune este sufletul său ars tot de-aceleași pasiuni pe care le descrie.

Văpaea acestui foc îl consumă cu o putere mai îmbelșugată, decât se întâmplă aceasta chiar la icoana pe care o decopiează. In natură pot s'o aflu icoana, o pată cât de mică pe ea ar face-o estetic imposibil. Şi aice este culmea artistului, ca prin trăsătura penei sale să împlinească știrbătura ce a lăsat'o firea. El nu este condamnat numai pentru a suferi, este condamnat și spre a creà..

Armonia între aceste doue pedepse este inspiraţiunea adevărată. Să mă vadă prozaistul în odaea mea, acum plângând, acum râzând, acum cu faţă senină, acum cu nouri negri pe frunte-mi, mă condamnă cu tot dreptul de nebun. O, dar nebunia aceasta nu este ea mai peste culmea fericirii prosaicului ? Când îmi zace norul negru pe frunte, soarele îmi lucește în inimă, când adie pe fața mea zimbirea, lovitura pumnariului pălește în pieptu-mi. Şi ades mi s'a în-

tâmplat, în asemenea momente, ca să pun pana de-o parte și să caut a distrage spiritul aprins dela obiectul, ce mă ocupa. Mai puteam să țin pana în mână, când Rienzi în scena 4. act. 5. murmură întrebarea : «Și ea nu-i liberă ?». Când Nina în scena a 5: «Ți-am dat-o, libertatea !» [18]. Trebuia, era necesitate, ca împovăratul meu suflet să se ușureze, să mai peardă puțin din focul ce-l consuma, și cu data acelei zile aflu în ziarul meu doaue poesii, ce le alăturez aice de le-i afla bune pentru «Convorbiri» :

«*Sufletul meu*» [19].

«*Am întors a vieți-mi file*» [20].

Această profundă durere ce apasă sufletul creator, este isvorul micelor poesii la poetul dramatic, și ele sunt asemene unui conduct, prin carele se deșartă reservoriul de superfluă intensitate a puterii spirituale. Și tocmai momentul de ecsagerațiune, în care se nasc, poate fi causa, că nu ajung la culmea estetică pe câmpul liric.

Când mă uit la ele cu ochii disiluzionați, le aflu sau prea profunde sau prea ușoară. Calea de mijloc, ce se esprimă în «goana» ta, n'o aflu mai nicăiere la mine, «Intâiul amor» [21] perde prin conclusiunea prea modernă :

«E june-al meu suflet și fără de ceață
Amorul ori care întâiul amor».

IV.

Viena, 11 Mai-29 Apr., 1869.

IUBITE AMICE,

Din epistola, ce ai adresat-o cătră colegul meu Grigoroviciu [22], îmi pare a conchide cumcă n'ai fi primit răspunsul meu la ultima ta scrisoare. Ori și cum ar fi, eată că urmez dorinței tale și-ți scriu, ce alta decât despre acele simțuri, ce se agită în inima mea, despre acele idei, ce [se] nasc în sufletul meu.

Trecuse mulți ani de luptă până acuma peste titva mea, și eu nu știeam causa mai profundă.

Atâta înţelegeam, că după furtuna rădicată, trebue să vie şi timp frumos. Şi eată, amice, acel timp a sosit şi plină de bucurie sbucneşte acuma inima în pieptu-mi.

Nu mă pot predomina, amice, de a nu ţi-o împărtăşi şi ţie această fericire : sunt sigur, că şi asupra ta va face o impresiune bine venită.

Zi şi noapte îmi băteam capul în ce formă şi feliu aş da unor simţiri şi aspirări sufleteşti realisare. Incă astă toamnă şezând la ţară, mi se chiarificase puţin şi acuma sunt pe deplin conştient de ea. Conceptul acestei idei sunt resultatele vieţii psihice a omenirii contimporane. Forma dramatică îmi părea cea mai potrivită, însă de unde să-mi iau eroul, de unde, chiar şi având pinsula, colorile acestui tablou ? Din întâmplare l'am întâlnit în escursiunile mele cercetătoare pe Ahasveros [23] rătăcitorul şi înfăţişarea sa mi-a fost cea mai bine venită din lume.

Cum însă dintr'un caracter epic să formez un caracter dramatic ? Şi aice raza cunoştinţei nu mi-a întârziat. Din primele cuvinte, ce le rosteşte el înfăţişindu-se pe scenă înconjurat de fulgere, tunete şi ploae, vei înţelege uşor dramatisarea sa. El zice :

«Deşartă-ţi de mânie împovăratul cer
«Şi ear îngreunează-l şi eară îl deşartă !
«Vesuvul, Etna rumpe-i depe pământ, clădeşte-i
«Deasupra mea, Iehova, răstoarnă-i peste mine
«Şi scurge-al lor jăratic, — o mare'n ea să'nnot
«Zadarnică 'ncercare ţi-a fi a mă sfărmă !
«Mai condamnat odată să fiu etern ca tine
et. et. et.

Ahasveros acesta va fi opul vieţei mele şi îmi place de osebit a lucra în el [24]. Pănă acuma aş avè câte-va sute de versuri. Mai cu deosebire mă ocup de el, când îmi frământă crierii idei filosofice. Ştiu, că pentru lumea noastră Română va fi asemenea op zadarnic, am însă macară atâta mângâere că îl pot scrie în limba maicei-mele.

„Şi dacă şi fulgerile nerecunoştinţei ar lovi în mine şi după veacuri, mă mângăiu cu cuvintele lui Ahasverus când păleşte un fulger o floare din mâna sa :

«Eu pot să iau cea peatră, ce doarme colo'n earbă
«Şi s'o arunc de stâncă; sdrobită în bucăţi
«Ea spre pământ căde-va şi fapta mea-i egală,
«Iehova, cu-al tău fulger»
et. et. et.

Scrie-mi te rog, ce gândeşti la aceasta. In Septemvrie voiu fi singur cu Grigori Vodă [25] în «Junimea». Fii bun dă lui Pascu la ocaziune alăturatele şire.

Te salută amicul tău intim

S. L. BODNĂRESCU

V.

Viena, 3 Iuli 1869.

IUBITE AMICE,

Epistola ta din urmă mi-a cauzat o bucurie nespusă; eram dejà setos de ştiri din Junimea, setos de a mai afla ce fac amicii mei. Cât în privinţa legendei, tocmai la acele doue întrebări, ce mi le faci, m'am găndit foarte serios.

Numele Olga nu-mi vinea nici mie bine, dar nu aflam altul mai potrivit. Astă-noapte însă mi-o picat în minte numele «*Laura*» [26] cu atât mai de aprobat, cu cât câştigă şi el o coloare isorică numindu-se câmpul de la poalele muntelui «Măgurele» tot «*Laura*».

Fii bun dară şi pune-l în locul Olgei. Ce se atinge de întrebarea ta de a doaua, că de nu ar fi mai frumoase în versuri, zic şi eu, că da.

Cum am scris'o într'o noapte pe acea legindă şi am recitit'o a doua zi, mi-o vinit în minte hecsametrul, şi chiar începusem a o preface toată în hecsametre. Am observat însă curând, cumcă în acea prosă de acolo se esprimă dejà un ritm, ce ne uşurează şi ni face plăcută cetirea şi m'am lăsat de-a o mai preface. Dacă vei fi observat, în cea mai mare parte îi dejà hecsametre [27]. Oi să compun cât de curând una în acest metru prea plăcut auzului meu. Causa

că Grigori Vodă merge greu este după cum ai observat foarte nimerit în parte şi lipsa de o societate cum este Junimea. Nu-ţi poţi închipui durerile sufletului meu, ce le-am suferit prin bărfelele Românilor de aici.

Şi a petrece între oameni lipsiţi de ceva mai înalt, de o inspiraţiune mai sfântă, a fost pentru mine o moarte morală. Te asigur însă, că acasă îmi va fi de-ajuns 1½ lună pentru Grigori. Dacă îmi va fi cu putinţă, mă voiu duce singur în Septembrie la Iaşi, să-l cetesc în Junimea ; de nu voiu putea, poate din causa cheltuelilor, atunci l'oiu trimite prin poştă. Cu toate că mă doresc foarte mult să mă mai văd odată în «Junimea». Dintre cele două foi, ce le amintești, vine aice numai Traian [28].

Nu știu de-ai observat bine răutatea sau prostia aceluia ce mă critică (botjocoreşte ca pe un nime depe strade). Intru adevăr cum a reprodus'o poezioara «Perderea» este de nimică și fără de înţeles. Din răutate ori nepricepere pune el cuvântul, ce-i în Convorbiri articulat *«primăvara»* fără de articol și zice :

Ah ! primăvară mândră, sănină
S'a dus cu dânsa toate cu ea.

Se'nţelege, că asemene oameni, cari nu cunosc o diferință gramaticală măcară, sunt ei în stare să înțeleagă sensul unei idei esprimate în câte-va șire ? Am râs de nebunia lui Traian [29] ; nu-i este însă permis să se apuce de om, când singur n'are nici cea mai slabă judecată. Sau îi rău sau prost.

Tabloul tău este minunat și-mi aduce aminte de uşurința de espresiunea obiectivă a lui Goethe [30].

Luni plec de aice și mă bucur din suflet, că voiu mai putè petrece la ţară.

Mii de salutări. Al tău amic

SAMSON BODNĂRESCU

VI.

Berlin 13/1 Februarie 1870.

IUBITE AMICE,

Sub titula de «flori în mugur» îți trimit aice trei numere cu dorința de-a le supune criticei «Junimei»[31].

Dacă nu vei fi prea ocupat și-ți va rămâne timp pentru câte-va șire, te rog să-mi scrii, ce efect au avut.

Am de gând să urmez o serie încă de-asemene soiu de poezie, ce va conține patru grupe mici. Inteia : flori în mugur, a doua : flori în floare, a treia : flori scuturate și a patra — fructe. Cât pentru comedia ta[32], ce apari în Convorbiri, nu'nțeleg de ce ai ales doue feluri de versuri și le-ai pus lângă olaltă.

Ele sunt : ⌣ — ⌣ — ⌣ — ⌣̲ ‖ ⌣ — ⌣ — ⌣ — (⌣)
și : ⌣ — ⌣ — ⌣ = ‖ ⌣ — ⌣ — ⌣ — (⌣)

Deși a fost o dată vorba în Junimea despre felul versului în dramă, totuși e bine să se mai aducă încă la discuție, ca în fine să nu-i dăm și formei palme după plac. Ii drept că omul iubește schimbarea, dară tot așa de drept este, că acea schimbare trebue să fie numai deșteptarea unui *ce,* ce dormia deja în sufletul său. Nu din afară și nepotrivită.

Rămâi sănătos, al tău sincer amic

SAMSON BODNĂRESCU

VII.

Pomârla, 12/11 1884.

DRAGĂ NEGRUZZI,

Ne având vreme de-un concediu, că să fiu și eu la aniversare[33]— lucru de care sunt foarte doritor acum, lipsind de atâția ani, îți tri-

mit totuși măcar o blagomanie ca toate celelalte și te rog să nu uiţi a felicita din parte-mi «Junimea» şi a dori îndeosebi unor poeţi din anul trecut mai mult talent pentru anul viitor !

Te rog salută în deosebi pe toţi din parte-mi şi trimite-mi contul, ce datoresc pentru Convorbiri, ca să plătesc, că e vreme.

Te îmbrăţişez

S. BODNĂRESCU

VIII.

Pomârla, 1885 30/10.

IUBITE NEGRUZZI,

După cum am vorbit, îţi trimit aici câte-va poezii. Judecaţi-le şi îmi spuneţi şi mie, ce aţi hotărît.

Dacă nu găsești epigramele și celelalte poezii trimese încă an, apoi spune-mi să le mai scriu odată, de şi îmi vine foarte greu. Ori poate nu le publici, fiind că Junimea le-a condamnat, după cum am aflat, qualificîndu-le de triviale şi rău gust ?

Ori cum ar fi, scrie-mi curat, că dacă comit păcate, cel puţin să mă pocăesc.

Bogdan s'a bucurat de complimentele ce i-ai trimis şi te roagă să primești şi din parte-i salutări și etc.

Al tău

S. BODNĂRESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

I

[1] «*Sfârșit de toamnă*», pastel de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1868 II 33. vers 3 și 4 din str. II.

[2] Idem et ibidem, vers 1 și 2 din str. III.

[3] «*Earna*», pastel de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1868 II 33, vers 3 și 4 din str II.

[4] «*Viscolul*», pastel de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1868 II 34 vers 3 și 4 din str. I.

[5] și [6] «*Sfârșitul ernii*», pastel de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1868 II 35.

[7] Primblări», descriere de *Iacob C. Negruzzi* în *Conv. Lit.* 1868 II, 49, 65, 84, 105, 119, 129, 149 și 169.

[8] «Doue viețe», poezie lirică de *Iacob C. Negruzzi* în *Conv. Lit.* 1868 II 80.

[9] Chiară — clară.

[10] Cfr. n. 8. «*Dar cea din nuntru de lupte plină*», vers 3, str. II, se modifică în ed. «*Scrieri complecte*», de *Iacob Negruzzi*. (București, Socec 1894), însă nu în modul sugerat de *S. L. Bodnărescu*, ci astfel: «Dar cea *din suflet* de lupte plină // De griji amare și negru chin» (vol. II, pag. 193). Finalul poeziei I. Negruzzi îl lasă neschimbat: «Nimic de-aceste nu știe însă // Vârtejul lumii nepăsător».

[11] Probabil e vorba de: «*Poezia rumână. Cercetare critică. Urmată de o alegere de poezii*». *Iași 1867*. Publicate întâiu în *Conv. Lit.* 1867/8 I, sau «*Contra Școalei Bărnuțiu*» broșură a cărei apariție se anunță în nrul din 1 Martie 1868, *Conv. Lit.* II 16. (Prețul 1 leu nou).

[12] «Anunciu. Bibliografie. A eșit de sub tipar și se află de vânzare la biuroul Tipografiei Societății Junimea din Iași, la librăria d-lor Socec & Comp. în București, precum și în cele mai multe librării

O T H E L L O
Dramă în cinci acte de
S H A K [E] S P E [A] R E
tradusă de
P. P. C A R P

Prețul 2 lei 50 bani. (Edițiunea Societății Junimea)», în *Conv. Lit.* 1868 II 1 Mai pg. 80.

[13] *Mihail Cornea*, n. 1 Mai 1834, mort 11 Aprilie 1881, fost membru în «Junimea» dela 1865. Pentru apariția vol. de poezii cfr. n. . . . . pg. . . .

[14] «Rienzi», tragedie în 5 acte și în versuri, de *Samson L. Bodnărescu*, în *Conv. Lit.* 1868 II 185, 201, 217, 237 și 253 ediție separată anunțată în *Conv. Lit.* 1 Ian. 1869 Iași, prețul 3 lei 50 bani, precum și în volumul: «*Din Scrierile lui Samson Bodnărescu*», Cernăuți 1884, pag. 225 — 360.

II

[15] Nu s'a publicat nici în *Conv. Lit.*, nici în volumul dela Cernăuți, din 1884.

[16] In anul al II-lea al *Conv. Lit.* se publică numai două poezii de S. L. Bodnărescu, sub titlul «Dor de țară» (1868 pg. 315/16 și «Epigrame» 1 Ianuarie 1869 pg. 346 — 348.

[17] In *Conv. Lit.* 1869 III S. L. Bodnărescu publică poeziile: «Destinul meu» 86; «Cheea legilor»; «Cântecul meu»; «Necazul meu»; «Perderea»; «Steaua mea», 87, «Averea mea»; «Unul floarea»; «Lumea văd...»; «Traiu-mi nor...»; «Sufletul meu», «*Am întors...*»; Luna palidă...», 135; «Scrisori de la iubită», «Floarea din fereastră», 427. Două dintre poezii trimise la *Conv. Lit.*, nu i s'au publicat. *Samson Bodnărescu* și le tipărește în volumul dela Cernăuți (cfr. n. 14), una subt titlul *Asemănare*: «De pe streșină cădea // Pe lângă fereastra mea» etc. și a doua *Mărimea nefericirii*: «Știi tu dragă, cât de mare // E iubirea mea?» (pag. 11). Dintre cântecele adresate de S. L. B. lui I. C. N. deodată cu această scrisoare, au rămas inedite până acum versurile:

PLĂCEREA MEA

«Este plăcere
Și în durere,
Și'n prigonire
Este iubire»

Iubind cântam,
Când o videam;
Dorind cântă,
Când mă'ntâlnea.

Și-aceste versuri triste, duioase
Scrise eră
Ades pe fața ei lăcrămoasă
Când nu mă videă.

Tot astfel cântec și eu cântam,
De ea departe când mă aflam.
Cântam de patimi și de durere,
Cântam, că'n ele este plăcere,
Că ele sunt
Flori pe-un mormânt.

III

[18] Confr. n. 14.

[19] și [20] Cfr. nota 17.

[21] «*Intâiul Amor*» de *I. C. N.* în «*Scrieri Complecte*» II pg. 273.

[22] *Codrat Grigorovici*, bucovinean, care a colaborat la *Conv. Lit.* cu articolul științific «Legătura între ființele organice și mai ales între animale și om» (1869 III 150, 186, 224, 241 și 277).

[23] și [24] Din plănuitul «op» al vieții sale *S. Bodnărescu* n'a publicat decât două scene sub titlul «Ahasveros în veacul nostru» în ediția «Scrieri»-lor sale dela Cernăuți

(pg. 57—60), în total 106 versuri din al căror cuprins se desprinde un sbucium *faustian*. Versurile cu reminiscenţe din *Goethe* par să fie scrise după cetirea lui «*Faust*».

[25] Nu s'a publicat nici în *Conv. Lit.*, nici în vol. dela Cernăuţi.

V

[26] şi [27] Cfr. n. 132 pg. 133.

[28] Cfr. nota 110.

[29] Versurile 3 şi 4 din str. II a poezii «Perderea» de *S. L. Bodnărescu*, publicate în *Conv. Lit.* (1869 III 87) :

«Ah ! primăvară mândră, senină
«S'a dus cu *dânsa*, toate cu *ea*.

[30] «*Mervan*» de *I. Negruzzi* în *Conv. Lit.* 1869 III 155/6.

VI

[31] Nu s'au publicat.

[32] «*Amor şi Viclenie*» comedie în 3 acte şi în versuri, de *Iacob C. Negruzzi* în *Conv. Lit.* 1870 III 357, 381 şi 405.

[33] 20 ani dela întemeierea Soc. «Junimea».

SAMSON L. BODNĂRESCU, **născut 27 Iunie 1841 în comuna Galaneşti din judeţul Rădăuţi (Bucovina), a intrat la 1866 în «Junimea».** M. Dragomirescu, G. Adamescu şi N. I. Rusu, **în a lor «Literatură Română» (I Vol. II. pg. 22) afirmă că S. B. ar fi fost** «membru fondator al Junimei». **E o eroare, care trebuie corectată.** — **Samson L. Bodnărescu moare la 1902.**

Director la Seminarul V. Lupu Iaşi
„ Liceul Basota de Pomârla

George Sion către Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1867 — 1878.

I.

28 Sept. 1867.

SCUMPUL MEU DOMN !

Primesc foia ta cu mare regularitate, în singurătatea în care trăesc, ea adeseori mă desfătează, de și materia e scurtă, și apariţiunea rară. Dar cum să-ţi mulţumesc de această amabilitate, cari caracterisă inima tatălui tău ?

M'am tot gândit să-ţi scriu ceva : dar vai ! cu înaintarea vârstei [1], cu sporirea nevoilor vieţei, verva seacă !

Scriţi, tinerilor, până focul sacru este aprins în voi ; noi, bătrânii, ne vom bucura de voi.

Eată un episod din viaţa mea : l'am scris răpede într'o seară de toamnă pe un timp de tunete și de trăsnete, pe câmpia Bărăganului.

Cred că va merita un loc în foiţa ta ; va fi cel puţin ca o umplutură, ca macaroanele în sosul unui rasol [2].

Salutare

G. SION

II.

16 Noemb. 1867.

SCUMPUL MEU DOMN,

Fiindcă articolul meu [3] nu a fost de spiritul foiei ce dirigeţi, vă rog, dacă-l mai păstraţi încă, se mi-l trimiteţi.

Al Dt.

frate și serv

G. SION

III.

Bucureşti, 27 Ianuarie 1878.

DIRECŢIUNEA GENERALA
a
TEATRELOR
CABINETUL DIRECTORULUI
—

DOMNUL MEU,

Vezând cele scrise prin jurnale despre comedia Dt. «*O alegere la Senat*» [4],eu am propus, şi comitetul nostru a primit şi m'a însărcinat să-ţi scriu şi să te rog ca să ne trimiţi manuscriptul, spre a vedea opera şi a ne pronunţa despre a ei primire. Suntem setoşi de produceri originale; şi te asigur a crede că nu spiritul de partid sau de coterie ne va face a judeca opera. De şi avem în Comitet pe însuşi redactorul Românului [4 b] (ca reprezentant al comunei), dar el poate nici nu va avea timp să ia parte la lectură.

Eu, unul, sunt cu mare nerăbdare să o văd, căci este mi se pare chiar tema mea, care am tratot'o în *opuscul* «Influenţa morală» [5] şi care acum mă ocup a o transforma în Comedie, în 3 sau 5 acte [6]; am şi prelucrat un act, şi mă aflu în meditaţiunea scenarului. Nu ştiu însă, dacă D-zeu îmi va ajuta să o sfârşesc.

Peripeţiile vieţei mele sunt astfelu, că nu pot lucra la ceea ce-mi place.

Te rog du-te la Panaiteanu, şi vezi cum face portretul reposatului Dt. tată, neuitatului meu amic, dascăl şi stimul ! Aş dori să fie bine nemerit. Am preferit să însărcinez a-l face Panaiteanu [7], că doar îl va nimeri mai bine, ca unul ce l-a cunoscut; nu l'am comandat lui Stăncescu [8], fiind că el nu trece între cei mai buni colorişti ; specialitatea lui este acuarela.

Primeşte, Domnul meu, asigurarea stimei şi consideraţiunei mele.

Serv

G. SION.

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

I

[1] La 1867 George Sion era în vârstă de 46 ani.
[2] Nu s'a publicat.

II

[3] Deşi consacrat, în urma unei fecunde activităţi, totuşi G. Sion a fost printre cei mai săraci colaboratori ai «*Conv. Lit.*». In anul IX figurează cu o dare de seamă («*Ţara noastră*» de *P. S. Aurelian* pg. 198), în XVIII cu o poezie («*La aniversarea mea*», pg. 122), cu traducerea unei scrisori (adresată lui *Edgar Quinet* de *A. Cantacuzin*, pg. 443, 476) şi în XXII singurul şi ultimul articol «*Emanciparea Ţiganilor*» (pg. 560 şi urm.).

[4] *Iacob Negruzzi* «O alegere la senat» comedie în 4 acte, reprezentată la Teatrul Naţional din Iaşi în 19 Ian. 1878, publ. în *Conv. Lit.* 1878 XII 1, 53, apoi la 1894 în ed. *Scr. Comp.*

[4] b «*Românul*», ziar politic, comercial, literar. Bucureşti 9 Aug. 1857—9 Iulie 1864, 25 Martie — 25 April 1865 şi 13 Febr. 1866 — Apr. 1905. Directori: *C. A. Rosetti*, C. D. Aricescu, apoi Vintilă C. A. Rosetti. (Cfr. *Nerva Hodoş* şi *Al. Sadi Ionescu*, «Publicaţiunile Periodice Româneşti», Acad. Rom. Buc. 1913).

[5] şi [6] *George Sion* «Influenţa Morală», comedie într'un act. Bucureşti 1869. Când a apărut această comedie în versuri a lui G. Sion, la Imprimeria Naţională, *Convorbirile Literare* (15 Martie 1869, pg. 40) prin semnătura lui *M. D. Cornea*, îi fac o critică extrem de violentă: «Pe prima pagină a acestei compuneri de circumstanţă», — zice M. D. C. — «găsim, şi o regretăm, acel rău gust şi aceia pretenţiune de care cei mai eminenţi autori români nu se pot totdeauna apăra. Autorul dedică această operă, f i u l u i i u b i t a l m u z e l o r, *Aristofantelui României*, amicului meu V. Alecsandri. Când un om este aşa de cunoscut, când o reputaţiune literară este aşa de bine fondată ca acea a lui Alecsandri, perifrasa de «f i u i u b i t a l m u s e l o r» este pretenţioasă şi de rău gust». — «Dar ce să zicem de «*Aristofantelui României ?*». Intâiu constatăm o greşeală de etimologie: se zice Aristofanului, iar nu «Aristofantelui» şi al doilea o necunoştinţă complectă a acestor doi autori. Aristofan este un poet dramatic, mediocru, trivial, obscen; V. Alecsandri e poet liric, eminent, estetic, public. Şi iată cum D. Sion prin un spirit de pretenţiune şi de exagerare face un rău compliment poetului nostru naţional» etc. Trecând la analisa comediei, Cornea arată că descrierea caracterelor este bună, consequentă până la fine, că dialogurile sunt pline de vervă şi nu sunt lipsite de «un oareşicare spirit de comedie: versificaţiunea e corectă, versurile uşoare, limba curată» — deşi uneori se întâlnesc expresiuni şi imagini triviale. — In acelaş an al *Conv. Lit.* (1 Febr. 1870 pg. 401 — 405) *P. P. Carp* anunţă apariţia celor «Una sută una fabule» de G. Sion printr'o critică distrugător de incisivă. P. P. C. pune ca motto la articolul său «Cele una sută una fabule ale D-lui Sion» — cuvintele lui *G. E. Lessing:* Eine schlechte Fabel ist keine Fabel» (— «O

fabulă rea nu-i fabulă»). Plecând dela constatarea că «numărul imposant de fabule este întovărăşit de o prefaţă şi de portretul autorului» — după ce analisează prefaţa şi studiază portretul —, condus de ideile lui Lessing despre fabulă, P. P. Carp stăruie asupra fabulelor lui Sion — şi — făcând o ucigătoare satiră la adresa autorului, termină ironic: «*Le plus clair de l'affaire* sunt portretul şi prefaţa». De menţionat ar mai fi că *P. P. Carp* foloseşte (poate întâia oară în limba românească) cuvântul *desinvoltură* (C. L. pg. 402) ; «unii chiar, de es. D. Sion au avut netăgăduitul talent de a simplifica încă această procedură atât de simplă, ei rimează anecdote şi ni le dau ca fabule transmutând astfel *naivitatea din fabulă în autor însuşi* cu o *desinvoltură* cam prea cavalerească».

[7] *Baldazare-Panaiteanu,* director mulţi ani la *Şcoala de Belle-Arte* din Iaşi, elev al şcoalei italiene, contimporan cu Tătărăscu.

Dela Panaiteanu, Pinacoteca din Bucureşti, are un buchet de flori important ca pictură, iar într'o casă particulară se găseşte un nud lucrat foarte frumos. Mort de vre-o 20 de ani.

[8] *Constantin I. Stăncescu,* pictor (* 20 Octomvrie 1837 în Bucureşti) — după terminarea liceului (1855), a studiat dreptul; la 1857 pleacă la Paris ca bursier al statului, urmând cursurile şcoalei de belle-arte, începute încă în ţară cu Tătărescu. Profesor de istoria artelor şi estetică la şcoala de belle-arte din Bucureşti (1865), apoi (1877) membru în comitetul teatrelor. O parte din portretele artiştilor dela Teatrul Naţional (galeria de sus) este de C. I. Stăncescu. (Cfr. *D. R. Rosetti,* «Dicţionarul Contimporanilor», pag. 173). — Const. I. Stăncescu a scris şi piese teatrale : «Răsbunarea morţilor», dramă, 1854; «13 Septemvrie», tablou istoric, «Bunul părinte», comedie, 1853, precum şi numeroase traduceri din l. franceză. (Ibid. 173).

Din scrierile lui G. Sion a publicat un volum de proză şi altul de versuri *V. V. Haneş,* fiecare volum având câte-o preţioasă introducere istorico-literară.

Rectificăm eroarea cu data naşterii : în «Elemente de Istoria Literaturii» de E. Hodoş, se dă greşit 1822 ca an al naşterii lui George Sion, cel corect fiind 1821.

Vasile A. Ureche cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anul [1864—1889 (?)]

I [1].

Bucurescì 17/29 Obre.
[*1864*]

CARISSIMO AMICO,

Am văzut cele ce-mi scrii și cași tine am rămas tot convins că Ioneschianii [2] sunt precum îi numești și Maioreschianii oameni onești. Curagiu, dreptatea va străluci curând. Lucrați din toate puterile și consciință la aceasta.

A chiama pre Maiorescu aci, nu voesce ministrul până după procesu.

Și nevrând bine a da trebei aer de împăcățiune, după vuetul și scandalul urmat.

Despre Vârlănescu [3] eu niciodată nu m'am îndoit!

Imi plânge inima numai când cuget la necazurile aceste și cu deosebire la supararea bunei Doamne Maiorescu [4]. Știu însă că Titu e om prudent ; el va face lucrul, cum va fi mai bine.

Numirea ta definitivă de acum nu va mai întârzia [5]. Ea este deja trimisă la Vodă. Ce faceți cu Gheorghiu ? Dece naiba aleserăți de președinte pre *Ciobanul* lui Mârzescu ?

Maiorescu îmi scria că o să începi corespondența cu Buciumul [7] ; până astăzi nu văd semne. N'ar strica, în starea în care au ajuns lucrurile pe acolo.

Te sărut de mii de ori. Asemene pe ceilalți.

V. A. URECHIA

II [7].

[*Bucureşti 1864*]

CARISSIMO MIO AMICO,

Văzut-am şi cetit-am gentila ta scrisoare adusă de Caranfil şi pe deplin m'am *phiroforisit* despre toate, mai ales despre amorul vostru pururea mai ferbinte cu D. Suciu [8] şi cei de o părere... Acum că vei reavea pre Maiorescu, căutaţi a pune capăt tragediei *Suciano-Ionesciane* [9], în *unu* mod, cu o peripeţie demnă de voi şi de santa dreptate.

Dacă voiţi pre V. A. Urechia de coleg cereţi-l din partea Consiliului, sau faceţi formalităţile Concursului, spre a nu zice lumea că fiind că mi-e nepot d'aceea este numit.

După terminarea procesului [10], urmează se daţi depeşa, ca se liberează leafa lui M. [11], căci trebue se aibă nevoie de ea. Mai urmează că voi să nu înjunghièţi *viţelul* cel gras (nu facu alusiune la Ionescu sau Suciu !) şi să mă aşteptaţi şi pre mine, afară numai dacă nu veţi voi să profitaţi de ocasiunea lui I Mai.

Dar cu «D.... vredniculu bărbatu ?»

Se sfârşesc cu D-lui şi cu devotamentul pentru toţi ai tăi şi în particular pentru tine

V. A. URECHIA

III [12].

[*Bucureşti 1889?*]

IUBITE AMICE,

D-ra Ştefănescu, bună elevă a clasei de cântec al nevestei mele, are nevoie de dreptatea Consiliului Permanent în o afacere ce-ţi va esplica. Cui, de nu D-le să recomand pe talentata jună ?

Iartă-mă de te-am năcăjit şi te voiu răsplăti cu devotamentul meu de amic.

V. A. URECHIA

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

N O T E

I

[1] Pe nici una dintre scrisorile lui V. A. Ureche nu este indicat anul. Cea dintâiu însă se poate considera din anul 1864. Ea ne pune în faza primelor ministere comune pentru ambele principate: *Barbu Catargiu* (22 Ianuarie 1862 — 7 Iunie 1862), *Ap. Arsache* (7 Iunie — 24 Iunie 1862), *N. Crețulescu* (24 Iunie 1862 — 12 Octomvrie 1863), *M. Cogălniceanu* (12 Oct. 1863 — 26 Ian. 1865). De îndată ce *Titu Maiorscu*, reîntors dela studii din străinătate, și-a început activitatea reformatorie, adversari de toată mâna — politici, literari, — începură să se simtă șifonați și deci potop de intrigi, calominii, procese. «După îndemnul lui Vasile Alexandrescu (Ureche), care ajunse director general la minister, ministrul [Cristian Tell] depărtează la 10 Ianuarie 1863 pe directorul școalei normale T. Maiorescu, înlocuindu-l cu Gr. Petrovanu (ruda lui V. Alexandrescu)» scrie d-l *Simeon Mehedinți* (Soveja «Titu Maiorescu» București 1925, pg. 56). Este interesant să se cunoască miniștrii instrucțiunii publice și cultelor dela cea dintâiu formațiune ministerială comună și până la cea mai urîtă înscenare politică împotriva lui *Titu Maiorescu*, de pe urma căreia a rezultat odiosul proces din 1864, cerut să fie judecat chiar de Maiorescu. La formarea celui dintâiu cabinet (22 I 1862) ministru al cultelor fu numit *Gr. Balaș*, care însă cedă locul lui *Barbu Belu* (7 Febr). La 24 Iunie vine la culte *George Crețulescu*, la 16 Iulie *N. D. Racoviță*, iar dela 30 Dec. 1862 până la 26 Mai 1863 ministrul cultelor este generalul *Christian Tell*. In acest interval al ministeriatului lui Chr. Tell la culte *este îndepărtat T. Maiorescu din învățământ*. Următorii miniștri la culte au fost: dela 26 Mai 1863 — 12 Octomvrie 1863 *Al. Odobescu*, dela 12 Oct. 1863 — 19 Iulie 1864 *Dim. Bolintineanu*, iar după acesta urmează *N. Cretzulescu* până la 21 Ian. 1865 și 5 zile *Gr. Bengescu* — dela 21 până la 26 Ianuarie 1865 (Cfr. *Dimitrie Costescu* «Fazele Ministeriale în România», București 1930, pg. 11—21).

T. Maiorescu însă nu era omul care putea fi biruit atât de ușor: «Din fericire, calea erà încă deschisă spre Universitate. Deși numai de 23 de ani, colegii, ca un fel de compensare, îl aleg rector, la 22 Octomvrie 1863. In calitate de rector, după lovitura de Stat a lui Cuza (2 Maiu 1864), e numit membru al Inaltei comisiuni care avea să prezinte Domnitorului rezultatul plebiscitului. Actul înaintat cu această ocazie («Monitorul Oficial», No. 114 din 22 Mai 1865) e redactat chiar de tânărul rector. Dar nici aci drumul nu erà presărat cu trandafiri. Pe atunci, în corpul profesoral al Universității de curând înființate, avea o situație deosebită Simeon Barnuțiu, care ținea prelegeri de «Dreptul public al Românilor, Dreptul Ginților, Metafizică și Estetică». Prin neobosita stăruință, prin fanatismul convingerilor și prin autoritatea renumelui câștigat la 1848, Barnuțiu avea cel mai mare ascendent asupra tinerimii universitare, puțin pregătită pentru studii mai înalte. Alături de el, mai erà Ștefan Micle, profesor de fizică și chimie (după ce se pregătise la Viena în vederea școalelor de meseriași); Ștefan Emilian de felul său arhitect practic, cum am zice azi «constructor», profesor de geometrie descriptivă la această Universitate. Mai erà împreună cu ei Petre Suciu, profesor de dreptul roman (cel cu lecții despre *Pândepte* în loc de *pandecte)* și alții. — Mai pe toți, ca copil

sau adolescent, fiul lui Ioan Maiorescu îi cunoscuse în Braşov şi Viena. Ştefan Emilian îi fusese chiar profesor la Gimnaziul din Braşov, şi dela el învăţase, ca şi ceilalţi copii, pe lângă puţine elemente de desemn «Romana», «Căluşaru» şi alte dansuri naţionale.

«Toţi aceştia aşteptau să vadă pe tânărul rector apropiat de ei. Deosebirea de cultură îl depărtează însă dela început. Unul din semnele lor caracteristice erà aversiunea pentru cultura franceză, de care erau streini, — de altfel ca şi de cea germană. Venind vorba despre Faust, unul dintre dânşii (mai pe urmă rector al Universităţii multă vreme) afirma foarte grav că astfel de chestii, ca «dreptului pumnului» sunt fără interes. Opera lui Goethe şi *Faustrecht* erau adecă unul şi acelaş lucru.... Cât pentru nuvele şi pentru drame, în care nu se vorbeà de patriotism românesc, necum pentru poezii lirice, ci aveau cel mai desăvârşit dispreţ; deaceea, interesul rectorului pentru asemenea îndeletniciri erà considerat ca un semn de decadenţă provenită din studiile făcute la Paris...

«La aceasta se mai adaogă ceva — dacă se poate — şi mai straniu. Sub condu-ducerea lui Barnuţiu, şi cu dispreţul lor pentru legislaţia franceză, pe care statul nostru o adoptase în unele părţi principale, profesorii aceştia veniţi din Transilvania, nici nu voiau măcar să se naturalizeze în România, ci îşi arătau demonstrativ calitatea lor dee supuşi austriaci, aşteptând regenerarea ţării dela o constituire federativă, sub un domn pământean, şi combătând ideia Domnului străin, cerut de Divanul ad-hoc.

«Rectorul, deşi tânăr, dar în curent cu desvoltarea istorică a chestiunii, de pe când copia corespondenţa tatălui său şi articolele destinate ziarelor streine, erà cu totul de partea Divanului ad-hoc. (Vezi «Critice», *Contra şcoalei Barniţiu)*. Deosebirea de vederi ajunse astfel pe încetul până la aversiune.

«La aceasta va fi contribuit şi deosebirea de relaţii sociale. Venind la Iaşi, tânărul profesor găsise aci cunoştinţe mai vechi: pe colegii săi T. Rosetti şi G. Racoviţă, iar prin aceştia face cunoştinţa cu V. Pogor, maiorul T. Skeletti şi P. Carp. Peste un an se adaogă, nou sosit din Germania, Iacob Negruzzi cu fratele său Leon prin care cunoaşte pe bătrânul Costache Negruzzi şi în curând şi pe Alecsandri. Ceea ce-l apropia de aceştia erà covârşitorul interes literar, deşteptat încă din Theresianum. — Tocmai pe atunci, Pogor tradusese pe Faust, iar P. Carp traduceà din Shakespeare. Legătura devine şi mai vădită când la prelegerile populare, începute deocamdată (10 Fevruarie 1863) numai de T. Maiorescu, se adăogară după aceea şi câţiva dintre aceşti prieteni.

«Astfel s'a întemeiat Societatea «Junimea» despre a cărei liberă alcătuire se află azi multe notiţe (publicate între altele în «*Critice*» vol. III p. 146, în «*Discursuri parlamentare*» vol. I, p. 42 ş. a. precum şi în alte scrieri şi reviste). Motivul erà cât se poate de firesc: trebuiau să fie discutate cu luare-aminte subiectele alese pentru conferinţele populare, spre a se stabili o continuitate de vederi între conferenţiari.

«Alături însă de ideile proprii, au început a fi discutate şi ideile altora, în forma cea mai impersonală, cetind adecă membrilor Junimei între ei cărţile româneşti publicate în literatura noastră de până atunci. Şi — cum se ţes lucrurile în viaţă! — dela cărţi rele veni gândul de a înlesni tipărirea cărţilor bune; aşà că «Junimea» se pomeni cumpărând o tipografie spre a tipări, fireşte fără plată, scrierile ce se păreau trebuincioase pentru împlinirea culturii noastre. Cel dintâiu manuscript încuviinţat spre tipărire a fost

o traducere a *Astronomiei* lui Argo, făcută de Spiru Haret. Au mai urmat apoi *Odele* şi *Epodele* lui Horaţiu, traduse de Gavril Munteanu din Braşov, prelucrarea *Istoriei* lui Pütz, de profesorul Meşotă, etc. Cetirea săptămânală a multor lucrări slabe, precum şi ciocnirea dintre convingerile celui ce predase acum adevărata limbă română elevilor săi dela şcoala normală, cu opiniunile false ale celor ce poceau limba de dragul unor teze ca latinismul, italienismul, etc., născu ideea unei împotriviri făţişe în contra unei direcţii atât de păgubitoare. Astfel se născu revista «*Convorbiri Literare*» (1 Martie 1867).

«Dar ce ciudate sunt uneori gândurile contemporanilor!

«Atât profesorii transilvăneni, cât şi cei din «fracţia liberă şi independentă» în cap cu N. Ionescu, priveau aceste încercări de răspândire a culturii ca o dovadă a lipsei de interes pentru afacerile publice — şi deci ca o lipsă de patriotism. Iar mai pe urmă, când aceiaşi Transilvăneni, pentru a ocupa demnităţi universitare, au părăsit punctul de vedere austriac şi s'au natralizat, devenind membri ai «fracţiunei libere şi independente», unul din primele lor acte a fost să-i conteste fiului lui Ioan Maiorescu calitatea de român. Ba, din ură pentru fiu, Suciu a contestat şi pe a lui Ioan Maiorescu, deşi el încetase din viaţă! Abia o sentinţă a Casaţiei (din 27 Octomvrie 1867) recunoaşte profesorului Titu Maiorescu calitatea de cetăţean român, în contra contestatorilor: P. Suciu, Gr. A. Urechia şi Gr. Cobâlcescu.

«Ca o ironie a împrejurărilor, mai putem cită o faptă, poate astăzi uitată de mulţi. Profesorul căruia i se contesta însuşirea de Român, şi era privit ca element negativ de cei ce preţuiau pe oameni după mişcarea lor politică, tocmai acela scoase după detronarea lui Cuza o gazetă întitulată «Vocea *Naţională*», spre a se împotrivi mişcării separatiste ce ameninţă viitorul politic al României. Potrivit educaţiei româneşti, primită sub inspiraţia lui Ioan Maiorescu, tânărul profesor, deplin încredinţat de dreptatea cererilor divanului *ad-hoc*, precum şi de absurditatea Transilvănenilor, ce se credeau în Laţiu şi se jucau de-a «conferinţa» sub un domn român, — păşise pe faţă, împotrivindu-se revoltei dela 3 Aprilie din Iaşi, pentru a apără unirea şi alegerea principelui Carol de Hohenzollern. Un duel cu separatistul N. Ceaur-Aslan a fost abia evitat prin intervenţia martorilor (G. Philipescu şi colonelul Al. Radovici). — De altfel gazeta n'a ţinut decât 3 săptămâni, în momentul când criza era mai gravă.

«Contestarea dreptului de cetăţenie neisbutind, adversarii pun însă la cale altceva şi mai grav. In ferberea pasiunilor omeneşti intră uneori atâtea elemente, în cât cea mai fină analiză psichologică şi cea mai harnică cercetare a faptelor nu poate lămuri ţesătura cauzelor şi efectelor.

«In capul fracţiei libere eră, cum am spus, N. Ionescu. A dispărut din viaţa publică de curând. Anii săi din urmă au fost trişti. Gârbov, cu barba albă şi privirea obosită subt nişte ochelari negri, treceă spre şedinţele parlamentului cu un fel de sfială de lumină, întocmai ca păsările obişnuite cu întunericul. Tremurând se urca pe scările Camerei şi se îndreptă spre scaunul lui de deputat. O viaţă întreagă se preumblase printre băncile parlamentului. Eră singurul loc care îl atrăgeă; eră arena unde fusese deprins a se hărţui cu alţii. O particularitate a cuvântărilor sale fusese digresiunea. Lăsat in pace, se simţia îngreuiat, apăsat. Cea mai mare bucurie a sa eră să fie întrerupt de cineva. Indată se întorceă către cel cu întreruperea şi, cu o

falsă solemnitate parlamentară, dându-i titlul de *onor. reprezentant* al naţiunei sau *onor. reprezentant* al colegiului cutare, N. Ionescu vărsă asupra lui unda vorbirii sale, uitând de unde pornise şi continuând cu amplificările, până ce avea norocul să fie din nou întrerupt, — ceeace ridică din nou sonoritatea cuvântării sale totdeauna excesiv de lungă. Cunoscând slăbiciunea bătrânului, deputaţii din legislatura liberală dela 1901 — 1904 îşi îngăduiau gluma tristă de a întrerupe mereu pe bătrân şi a-l rătăci astfel în digresiuni care înveseleau auditorul. N. Filipescu, un om care unia o energie explosivă, cu momente de aplecare spre drăcovenii tinereşti îşi procura uneori înadins plăcerea de a vedeà pe un erou al «frazei liberale», ilustrând singur laşitatea acelei epoci.

«Pe vremea aceea, N. Ionescu erà însă leader al fracţiunei libere şi avea reputaţia de cel mai mare orator al ţării. O curioasă figură a unei epoci de turburare: îşi neglijà cu desăvârşire profesura (nici n'a rămas dela el măcar o carte de şcoală sau altă îndrumare pentru studenţi); virtuozitatea verbală îi da însă curajul puţin universitar de a consultà adeseori pe studenţi asupra subiectului despre care auditorul, ar fi dorit să asculte ceva. Ascultătorii de obiceiu propuneau ca temă a conferinţei revoluţia franceză sau Napoleon, ştiind de altfel că, ori de unde ar fi pornit, abundentul vorbitor tot într'acolo îndreaptă cursul retoricei sale.

«Niculae Ionescu deoparte, umbrit poate de renumele oratorului academic, la care se adună toată societatea aleasă a Iaşilor de pe atunci; pe de altă parte, fracţia liberă şi Transilvănenii fanatici, cari vedeau în vorba şi scrisul tânărului profesor osânda unor erori scumpe; în sfârşit, unele interese mai concrete (dorinţa soţiei profesorului G. C. de a ajunge directoare a Şcoalei Centrale), toate împrejurările ajutară urzirea unei cabale vrednică de a fi înfăţişată pe scena unui teatru. In *Tribuna*, ziarul lui N. Ionescu, apăru o serie de articole privitoare la nişte fapte «comise şi emise» de T. I. Maiorescu la Şcoala Centrală, unde ţineà acele lecţii de limba română, despre care am pomenit. Articolele apar în August 1864, puţin înainte de moartea lui Ioan Maiorescu, în timpul când fiul său venise în Bucureşti la patul celui ce avea în curând să închidă ochii. Indulgenţa pentru unele exemplare ale societăţii din aceea vreme, şi respectul pntru epoca noastră ne opresc de a povesti amănuntele acelei înscenări. Datoria etică ne obligă însă a o pomenii.

«Intors dela înmormântarea părintelui său, profesorul de filosofie cere o judecată publică în faţa tribunalului corecţional. Judecata se face sub o afluenţă enormă a publicului. Procurorul erà un oarecare Vârlănescu, membru al fracţiei libere (!) şi fapt caracteristic pentru procedura penală de pe atunci, alături de procuror, nu ca martor, nu ca parte civilă, care nu erà în chestie, ci ca un fel de *vindex populi* — reprezentant al opiniei publice — sta N. Ionescu, luând parte la instrucţie şi punând întrebări acuzatului şi martorilor.

«In mijlocul procesului, una din martorele dădăcite anume — d-na G. C. chemase până şi elevele acasă la sine — cu toată dăscălirea, mărturiseşte întreaga înscenare în faţa auditorului. Procurorul, deşi erà din partidul acuzării, retrage acuzarea, tribunalul achită — (peste două luni, acel *vindex* al moravurilor a fost prins în flagrant delict chiar cu d-na G. C.), — iar ministrul numeşte pe cel achitat prezident al comitetului de inspecţie şcolară. La rândul său, colegiul universitar, la cea dintâi apli-

care a dispoziției ca cele două universități să aleagă câte un senator, alege pe T. Maiorescu, deși avea numai vârsta de 26 de ani; — din această cauză nici n'a putut să intre în senat, pentru care legea cerea, ca și azi, etatea de 40 de ani». (*Soveja*, op. cit. pg. 57/65).

[2] Ioneschianii = «fracția liberă și independentă», în cap cu *N. Ionescu* (cfr. n. 1, *Soveja*, op. cit. pg. 61). Apoi *George D. Nicolescu* în «Parlamentul Român» 1866—1901 (Socec 1903), la pg. 395: «*Neculai Ionescu*, Col.[legiul] III. Neamțu. Național-Liberal. Originar din jud. Roman, unde este născut cam pe la 1824. (Așa cel puțin a declarat d-sa cândva la Cameră). A fost peste 30 ani profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iași. Astăzi [1903] este retras la pensie. Din parlament face parte necontenit de aproape 40 de ani. A fost deputat în Constituanta de la 1866 și a vorbit și votat contra alegerii unui Domn străin. Ministru de externe în cabinetul *Ion C. Brătianu* (1877). D. Neculai Ionescu a fost unul din cei mai străluciți din parlamentarii noștri și un orator de mare valoare; un distins profesor și un înfocat patriot și naționalist».

Nicolae Ionescu a murit la 24 Ianuarie 1905. Ca an al nașterii se dă (în Gh. Adamescu, Contr. la bibl. rom. II pg. 120) și anul 1820 probabil după cunoscutul «Dicționar al Contimporanilor» de D. R. Rosetti. La 2 Iunie 1867 N. Ionescu a fost numit membru al Academiei Române.

Dăm aci lista scrierilor lui *N. Ionescu* și despre el, după *Gh. Adamescu* (op. cit.) pg. 120—121:

A. **Scrierile autorului**:

1. *Articolele de cronică politică* în «România literară» Iași 1855. Unele s'au retipărit în broșura: «*Cronica politică din «România literară»* București 1902. — 2. *Discurs asupra epocei lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu*. Iași 1868. — 3. *Discurs cu prilejul serbării comemorative a răpirii Bucovinei*. («Alegătorul liber» 20 Octombrie 1879). — 5. *Proclamarea regatului*. Cuvânt. [1881]. — 6. *Libera navigațiune pe Dunăre*. Interpelare. București 1881. — 7. *Manuscris despre cruzimile lui Vlad Dracul*. (Analele Academiei, Seria II, Tom. V. 1882-83, Secția II, pg. 1). — 9. *Rapoarte despre cărți prezentate la premii*, în: Analele Academiei, Seria II, V. 188-83, Secțiunea I. pg. 153 (Hasdeu): Tom. XV, 1892-93, pg. 339 Gaster), 341 (N. Petrașcu), 339 (I. Bogdan): Tom. XXI, 1898-99, pg. 381 (N. Petrașcu). — 10. *Invatamînte din istoria patriei*. Conferințe. București 1883-84. — 11. *Despre imparatia romano-bulgară*. Conferință. București 1888. — 12. *Interpelari despre restaurarea monumentelor nationale*. București 1891. — 13. *Discurs asupra alegerilor actuale*. București 1891. — 14. *Kogalniceanu și Asachi*. («Ateneul român» București 1894, pagina 249). — 15. *Expunere despre o călătorie în Bulgaria*. (Analele Academiei. Tom. XVII, 1894-95. Partea administrativă, pg. 4). — 16. *Un episod din istoria contimporană*. Luarea Griviței. (Analele Academiei pe 1896-97, pg. 394). — 17. *Raportul d-lui N. Ionescu despre biserica din Vaslui*. (f. an).

B. **Scrieri despre autor**:

1. D. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*. 1898, pg. 102. — 2. *Notiță (necrolog)* în «Viața nouă» An. I, 1905, pg. 20. — 3. *Nicolae Ionescu (biografie)*.

«Transilvania» XXXVI, 1905, pagina 23). — 4. *Necrolog despre N. Ionescu*, în «Junimea literară» Suceava 1905, pg. 46. — 5. Titu Maiorescu, *Critice*, ed. Minerva, —Bucureşti 1908, vol. III, pg. 196. — 6. N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Văleni 1911, pg. 87.

A. **Scrierile autorului. Adăogiri:**

Despre Edgar Quinet — în «Analele Academiei Tom. 25 (1902-3) Partea Administrativă pg. 67).

B. **Scrieri despre autor. Adăogiri:**

1. N. Iorga, *Opinions sincères*, Bucarest 1899 pg. 37. — 2. A. Naum, *Cuvântare la înmormântarea lui N. I.* (Analele Academiei Seria II Tom. XXVII 1904-905; Partea administ. pg. 131). — 3. *Despre moartea lui N. Ionescu:* Analele Academiei Tom. 27 (1904-1905) Partea administrativă pg. 152. — *Biografie:* pg. 123. — 4. Caion, *Nicolae Ionescu*, («Românul literar» III 1905 pg. 83). — 5. N. Iorga, *Un orator al generaţiei bătrâne* — în «O luptă literară» Vol. I 1914 pg. 307 — publ. şi în «Oamenii cari au fost».

[3] *Vârlănescu*, procurorul în procesul «inculpatului» Titu Maiorescu, «şi membru al fracţiei libere (!)» (Cfr. *Soveja*, op. cit. p. 65). Procesul se desbătea în jurul învinuirilor, că Titu Maiorescu, profesor fiind la Şcoala Centrală de fete, ar fi dovedit sentimente de dragoste faţă de eleva, care, mai târziu avea să fie *Veronica Micle*.

[4] Prima soţie a lui Titu Maiorescu.

[5] La 1864 I. C. N. fu numit profesor.

[6] *Buciumul* — ziar, apare la Bucureşti dela 15 Dec. 1862—5 Dec. 1864. Cfr. şi nota 4 pg. 118 din acest volum.

II

[7] Fără dată şi localitate. Probabil tot din 1864.

[8] *Petre Suciu* fost profesor de drept român Iaşi şi *Gheorghiu* amintiţi de Titu Maiorescu în introducerea la ediţia dela 1868 a art. «Contra Şcoalei Bărnuţiu». Pentru Suciu cfr. şi *Soveja* op. cit. pg. 58 repr. aci la n. 1.

[9] Suciu — Ionescu.

[10] Din 1864.

[11] M[aiorescu].

III

[12] Fără dată. Pe scrisoare este imprimat: «Bucuresci, 188...» Probabil din 1889, când Iacob C. Negruzzi făcea parte din Consiliul Permanent. (Cfr. Scris. IV a lui *I. Bogdan* către *Iacob C. Negruzzi* din 10 Martie 1889, pg. 229 din *I. E. Torouţiu* şi *Gh. Cardaş* «Stud. şi Doc. Lit.», vol. I.).

Vasile Conta cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1867 — 1875.

I.

1867 Noemvre 8 [1]

DOMNULE REDACTORE !

Scusaţi curagiul ce am de a Vă trimite câte-va încercări de poesii (3 meditaţiuni şi 3 poesii erotice) şi de a Ve ruga să le publicaţi [2]. Făcând aceasta, nu credeţi că am pretenţiunea de a fi poet; căci nu am nici măcar speranţa de a fi.

Singurul mobil ce m'a îndemnat la aceasta, a fost numai dorinţa de a da un aliment mai mult la justa critică literară ce dirigiaţi. Deci dară, dacă micile mele compuneri pot servi la ceva (chiar ca exemple de rea poesie), Vă rog să bine-voiţi a le însera în o pagină disponibilă a prea stimatului D-vóstre ziar.

Primiţi, Vă rog, distinsa mea consideraţiune şi profundul meu respect ce Vă conserv.

V. CONTA

Domniei-Sale
Domnului Redactor a ziarului literar Convorbiri literare.

II.

Napoli 1875 Decembre 22.
Riviera di Chiaia 84 p. p.

DOMNULE J. NEGRUZZI,

Eată'ţi trimit restul articolului meu [3]. După cum vezi, l'am sfârşit. In sfârşit ! (aici o lungă şi adâncă resuflare din partea

D-tale). Nu te grăbi însă cu bucuria ; căci, materia ce-ţi trimit, are să umple aproape trei coale, şi prin urmare n'ai s'o poţi publica într'un singur număr. Dar cel puţin vei avea satisfacţiunea de a o vedea sfârşită odată cu No. din Martie. Şi eu voiu avea satisfacţiunea triumfală de a Vă fi dovedit (urbi et orbi) că şi articolul meu are un sfârşit, ca toate lucrurile din lumea asta.

Eu ştiu că articolul meu, cu tótă quasi-noutatea lui, a scandalisat pe mulţi, şi a îmbătat pe toţi, nu prin cetirea lui (căci nimene nu are cap de stricat cu astfel de lucruri), ci prin presenţa şi tologirea lui stupidă dealungul Convorbirilor literare. Dar cel puţin aceasta te va învăţa de altă dată minte să mă mai invitezi să scriu şi eu *ceva* în Convorbiri [4]. Şi ar fi de dorit să capeţi această minte; căci, la din contră, ai fi expus să ajungi a avea un singur colaborator, un singur abonat şi un singur cetitor : toţi trei representaţi de mine (asta am spus'o eu mai de mult, va zice D. Pogor). De aceea, o altă apariţiune a mea în jurnalul D-tale e problematică (foarte adevărat, vei zice D-ta). Şi poate că nu ar fi rău să încetez şi eu de a mai strica cerneala şi hârtie cu pustichiiuri filosofice (aprobare generală).

Te rog, răspunde-mi la adresa de mai sus, dacă ai primit plicul ce-ţi trimit; şi tot odată spune lui Buicliu [5] ca să-mi trimită Convorbirile tot la acea adresă.

Al D-tale prieten

V. CONTA

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

N O T E

I

[1] Nu se indică localitatea.

[2] In sumarul primului an al «Convorbirilor Literare», *Vasile Conta* nu figurează printre colaboratorii revistei, cu poezii. In sumarul general însă pe 40 ani, din 1906, se arată că V. Conta a publicat totuși semnificativa poezie *Viața*, sub inițialele B[asile] C[onta] I/315, revelatoare pentru viitorul filosof român:

Simțiam timpul cum se scurge
Cum torentu-i pe pământ
Tot răstoarnă și distruge.
Timpul curge,
Viața fuge,
Și cu-această suspinare
Ne târăște la mormânt:
O! Nimic cât ești de mare!

De altfel însuși *Iacob C. Negruzzi*, în necrologul ce-l face pentru *Vasile Conta*, în *Conv. Lit.* 1882 XVII, pg. 79—80, descopere că autorul poeziei este *Vasile Conta*.

[3] *Vasile Conta* «Teoria Fatalismului», în *Conv. Lit.* 1875 IX 229 și urm.

[4] *Convorbirile Literare* i-a publicat tot ce V. C. trimis. Incă în 1880 se continuă tipărirea «*Incercări*»-lor «*de metafizică*», pentru-ca în numărul din Iunie 1882 să anunțe *moartea lui Vasile Conta*, din 21 Aprilie 1882.

[5] *Grigori Buicliu*, născ. 15 XII 1840, membru în «Junimea» din 1866.

Rectificări:

V. V. Haneș, **Istoria Literaturii românești, ed. III București, ed. aut. f. d. pg. 288. Anul nașterii îl dă** 1846 — **cel al morții** 1884. **Dacă in jurul anului de naștere există o contraversă (1846 sau 1845), în ce privește anul morții este indiscutabil 1882, ziua 21 Aprilie (Cfr. aci n. 4). Eroarea dela** V. V. Haneș **se repetă în Mi**nerva, **enciplopedia română dela Cluj, care dă aidoma:** «n. 1846 (!), † 1884» **(!) (ed. 1930 pg.** 236). **Chiar și în** «Contribuțiune **la Bibliografia Românească» a lui** George Adamescu, **(F. I pg. 121) se dau greșit anii nașterii și morții 1846 (!) și** 1884 (!).

Gheorghe Adamescu **fiind însă colaborator și prim-semnatar al celor două volume: «Literatura Română» (ed. Cartea Românească, Buc. 1931) împreună cu** Mihail Dragomirescu **și** N. I. Russu, **dă alte date, cele corecte: nașterea la 1845, moartea la 1882. Originea erorilor pare să fie «Dicționarul Contimporanilor» de Di**mitrie C. Rosetti, (Buc. 1898), **în care se arată (pg. 55) că** Vasile Conta **s'a născut la Ghindăoani în Moldova «la 1846» și că a «încetat din viață la 1884». Am mai semnalat și aiurea pentru alți autori, că această nenorocită publicație mișună de erori, cari trec cu duiumul în lucrările științifce. Cu cât cercetezi mai multe iz-**

voare, cu atât se îmbulzesc mai numeroase mistificări. Unde e corectă data naşterii, acolo cea a morţii, dată atât de apropiată de noi (1882) se denaturează. La 1914 apărea în editura C. Sfetea volumul «Opere Complete», îngrijit de Octav Minar. Aci se dă ca dată a naşterii 1845, corect, însă se produce o nouă digresiune, afirmându-se că V. Conta s'ar fi născut în Basarabia. Nimeni n'a mai luat în serios, această nouă versiune.

Cea dintâiu şi cea mai veche biografie asupra lui Conta, pe lângă necrologul lui Iacob C. Negruzzi, din Iunie 1882, este a lui D. Rosetti-Tescanu, la 1895, în limba franceză din volumul «La theorie de l'ondulation universelle» Paris, Alcan. Această biografie a lui Conta apare şi în limba română în Conv. Lt. 1895 XXIX 923—937. După cea franceză reproduce datele asupra lui Conta şi lexicografia germană.

D-l prof. univ. Nicolae Petrescu îngrijind o nouă ediţie a Operilor Filosofice ale lui Vasile Conta (Cartea Românescă 1922) şi dând o schiţă biografică asupra filosofului român, admite anul 1846 ca an al naşterii şi citează ca sprjin, între alţii pentru acest an, pe Iacob C. Negruzzi.

Ori Iacob C. Negruzzi nu are anul 1846, ci de două ori anul 1845:

I. In necrologul dela 1 Iunie 1882 Convorbiri literare; pg. 79/80: «In ziua de 21 Aprilie 1882, a murit în Bucureşti, Vasile Conta, unul dintre cei mai activi colaboratori ai revistei noastre. El s'a născut în satul Ghindăoanii din Judeţul Neamţul, în 15 Noemvrie 1845, a murit prin urmare cu mult înaintea vremii: în vârstă abie de 37 ani».

II. In «Dicţionarul Junimii» de Iacob C. Negruzzi, din «Convorbiri Literare» 1924 LVI pg. 624: «Conta Vasile. Născut în Ghindăoani (Jud. Neamţu) în 15 Noemb. 1845. In Junimea dela 1873, filosof positivist... (Mort 21 April 1882 în Bucureşti)».

III. La 1878 s'a înfiinţat Albumul societăţii «Junimea», în care membrii ei, şi-au scris cu mâna proprie, numele, pronumele, data şi locul naşterii, precum şi acea a intrării în societate. Vasile Conta notează:

Anul intrării în societate 1873.

Anul naşterii: 1845 — ziua: 15 — Luna: Noemvrie — Locul: Ghindăuani, Neamţ.

Albumul este publicat în volumul «La Centenarul lui Vasile Alecsandri 1821—1921» de Sever Zotta, Iaşi 1921, iar originalul se păstrează în muzeul din Fălticeni.

Iosif Vulcan cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1891 — 1892.

I.

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Anul trecut *Familia* [1], anul acesta *Convorbirile Literare* [2] își serbează jubileul. Sora mai bătrână, născută și crescută în condițiuni de existență mult mai grele, salută cu bucurie pe sora ei mai tâneră și mai viguroasă, și o felicită din suflet la nunta ei de argint. Din câți nuntași se vor fi adunând la aceasta serbătoare, dară nimene nu va simți mai adânc însemnătatea momentului, ca sora mai bătrână, căci nimene afară de ea n'a avut prilejul să cunoască atâta vreme : ani de zile și decenii lungi, multele și grelele stavile de tot felul, care se ivesc la noi în calea de prosperitate a unui organ literar. Și tocmai, de aceea, nimene nu știe așa de bine ca «*Familia*», că dacă «*Convorbirile Literare*» au avut o înrîurire atât de mare asupra direcției noastre culturale literare, nu este numai meritul pleiadei de talente care s'au grupat în giurul lor, și în deosebi și mai cu seamă al directorului revistei ; al dv. d-le Negruzzi, care cu o perseverență neobicinuită pân'acum în România, luptând cu mii de pedici, desconsiderând interesele materiale, v'ați pus munca unei vieți în serviciul întreprinderii ce ați fondat. De aceea vă felicitez eu în fruntea «*Convorbirilor Literare*» în special pe dv.

Dragostea cu care o soră mai săracă vine la nunta surorei sale mai bogate și mai renumite, mă'ndeamnă pe mine, părintele acelei surori, să-mi cer și eu un semn de dragoste.

Aflu dela amicii mei din Acadamie [3], că'n sesiunea actuală având să se aleagă și un membru de dincoace de Carpați sânt și eu în combinațiune.

Cine sânt, ştiţi, căci mă cunoaşteţi. Asemenea ştiţi ce am muncit pe terenul literar. Ştiţi că înainte cu 27 ani am arborat un mic steguleţ literar, că tocmai la estremitatea elementului român am fondat o revistă *«Familia»*, care anul trecut ş'a serbat jubileul de 25 ani. Oricât de mic a fost efectul ce a putut să-l atingă, nimene nu-l va puteà apreţui ca dv., căci nimene n'are lunga esperienţă d'a cunoaşte pedecile aşa ca dv.

Dacă dar şi dv. sânteţi de părere binevoitoare, ca şi o astfel de stăruinţă merită a fi recunoscută : vă rog cu toată dragostea frăţească şi în mod confidenţial, să binevoiţi a mă onorà cu sprijinul dv. la alegerea mea de membru al Academiei în secţiunea literară [4].

Şi fiind că Academia a făcut durereoasa esperienţă, că membrii de dincoace de Carpaţi, nu se prea pot duce la sesiunile generale, eu — fiind independent — în casul de a fi ales, *iau angajamentul solemn, că voiu participà la toate sesiunile generale regulat din început şi până'n sfârşit.*

Primiţi espresiunea deosebitei mele stime !

La revedere în 1 aprilie !

IOSIF VULCAN

Oradia-mare 18/3-891.

P. S. Eu în anul acesta primii «Convorbirile Literare» numai dela Nr. 10. Numerele 1—9 nu ştiu din ce causă nu mi s'au trimis. Vă rog dispuneţi să mi se espedieze.

IOSIF VULCAN

II.

STIMATE DOMNULE COLEG,

Din incidentul jubileului de 25 al «Convorbirilor Literare» Te rog primeşte înoirea felicitărilor mele esprimate în anul trecut, în ajunul acestui jubileu de mare însemnătate.

Intocmai ca atunci, aşa şi acuma, ţin a esprima, că dacă un organ literar de publicitate, la noi s'a putut susţine atâta timp, me-

ritul în prima linie este al directorului, de aceea felicitez eu în deosebi pe directorul «Convorbirilor Literare».

Te-aş fi felicitat mai de mult, însă tot am aşteptat să primesc numărul jubilar al «Convorbirilor». Durere, nu l'am primit de fel; dar nu mai pot să aştept, deci m'am pus să-ţi scriu aceste şire, rugându-te totodată să binevoeşti a dispune să primesc şi eu acel număr.

Nici în anul trecut n'am primit primele 1—9 numere, de giaba am dus scrisoarea D-tale la Socec, nu mi-a trimis. De când revista apare la Bucureşti, o primesc foarte neregulat, sigur din causa espediţiei rele.

•

Din incidentul jubileului de 80 ani al D-lui George Bariţiu [5], voiu scoate un număr festiv din «Familia» cu lucrări scoase de ale membrilor Academiei şi cu de ale altor bărbaţi de litere, scrise sub impresiunea acestui rar eveniment literar. Nu mi-ai trimis nimic pentru nr. jubilar al «Familiei». — Te rog trimite-mi ceva pentru acest numer, însă cât mai curând, ca nu cumva să întârzie.

Amiciţii şi complimente colegiale!

IOSIF VULCAN.

Oradea-Mare 8/5-892.

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

I

[1] «Familia», foae enciclopedică şi beletristică. Pesta, apoi dela 1880 Oradea-Mare (5 Iunie 1865—31 Dec. 1906) Red., propr. şi editor *Iosif Vulcan.*

[2] 25 ani de apariţie.

[3] şi [4] *Iosif Vulcan* a fost ales membru al *Academiei Române* la 30 Martie 1891.

II

[5] George Bariţiu s'a născut la 1812.

Ioan Slavici cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1871 — 1878 — ?

I.

Viena, în 27 Aprilie 1871.
VIII. Florianigasse Nr. 32/II. — 11

STIMATE DOMNULE,

Nu este dară stare mai delicată decât acea, când omul e constrâns de a începe o epistolă, — ba poate — ca chiar și-o corespondență — cu o scusă. Cu de a bună samă nu e nici de cum o recomandațiune favoritorie. Sunt însă legi cari sunt mai puternice decât voința omului : sperez cumcă mă va scusa aceea, cumcă peste mine au domnit asemene legi.

Scuzați-mă dar 'nainte de toate pentru-că vin așa de târziu de a vă mulțămi pentru binevoința, care o ați avut față de mine trimițându-mi «Convorbirile Literare».

E de prisos de a vă face atent la lipsele care le simte un român în Viena... [1] Lectura română e aci la noi o poftă, care numai din când-în-când se poate îndestuli — și mai cu samă pentru acela, care parte din lipsa timpului, parte din a mijloacelor nu poate apare la un bavarois mai adeseori în cabinetele de lectură moderne... O mulțămită dar ! In adevăr, — o mare disproporțiune ! Câteva cuvinte, care în genere — pot fi și goale !

Am promis amicului meu Eminescu [2], cum că voiu scrie ceva despre magyari. Mea culpa ! — o recunosc, cumcă promisiunea a fost asardată ! Supus impresiunei momentante și altul ar fi făcut tot aceea ; nu am scris încă și nu știem ce va să zică «a scrie». Am

zis, cumcă voiu fi pe Crăciun gata, și au trecut și Paștile : nu știu, fi-voiu cândva gata.

In adevăr am scris foarte mult despre magyari ; am scris și iară am șters spre a putea scrie din nou... Şi în fine am făcut un lucru colosal ! Cu greu cred, cumcă «Convorbirile» vor putea face întrebuințare de acest lucru. Idei îngrămădite în vre-o 30-40 coale fără oareșicare sistemă mai strictă, cum s'ar cere dela un studiu mai serios. Am profitat însă cel puțin atâta, cumcă azi știu ce va să zică «diletantism». Nu vorbesc însă multe : veți fi înșivă condamnați de a trece peste această creațiune a unui spirit confus. Veți afla doară mult bun și frumos : Thidia a pus însă parțile frumoase în armonie estetică.

Voiesc însă a mă scusa mai odată. Studiul social e elementul meu, aș putea zice atmosfera mea spirituală. Şi un studiu așa de serios cere timp ! Eu sunt silit a mă îngriji de susținerea mea, sunt silit de a perde pe zi 4 ore de lecțiuni seci : un spirit în acest mod obosit cu greu poate produce mult — și cu atât mai cu greu bine. — In darn ! — nainte de toate e omul numai om !

Toate încercările mele literare sunt o expresiune fidelă a acestei vieți... E fără putință ca să produc ceva întreg; producțiunile mele nu sunt decât bucăți țesute oareșicum cu sila la olaltă. Chiar și unele vicii a «fetei de bireu» [3] — voiescu a le atribui acestei împrejurări. Am început d. e. nainte de asta cu 5 luni o poveste ; am făcut până azi 6 coale. Ce am făcut mi foarte place ; nu e încă decât începutul începutului. Când voiu fi gata ? La asta să răspundă ministrul finanțelor.

O rugare dară ! Dacă totuși se va publica studiul despre magyari [4] vă rog, nu ștergeți, nu coregeți — ci chiar și adăugați. Nu pentru mine, ci pentru «Convorbiri». Una mă liniștește : studiul a trecut prin mânele destilatorie a lui Eminescu [5]. Așì merita însă ca să fiu aspru pedepsit pentru cutesarea mea : mi-am promis-o însă, cumcă nu voiu mai lucra nimica nainte de a avea timp.

Primiți asigurarea stimei mele.

IOANU SLAVICIU

II.

Viena, în 7 Iuniu 1871.

STIMATE DOMNULE,

Fără de a fi leneş, am întârziet a răspunde la scrisoarea D-voastre ; cugetam că va fi cu putinţă a speda deodată şi povestea cea nefericită. Acum văd că e fără putinţă ; dacă ea chiar ar fi gata, nu aş putea să o trimit, căci cazul trist al «fetei de bireu» m'a învăţat a preţui scrierile proprii. In «fata de bireu» aflu azi mii de lucruri, cari nu ar fi eşit nici odată în public, dacă opul ar fi mai stat câteva luni la mine. «Zina zorilor» [6] să fie dar mai fericită decât fata de bireu ! In urma urmelor, povestea nici nu e gata ; condiţiunea cea dintâiu a fiecărui lucru e timpul — şi eu n'am timp.

Trebile mele private şi de un timp încoace modestele noastre cause comune îmi ieu tot timpul. E ceva curios, cumcă toţi corifeii români de aici au tocmai acuma examene — şi aşa a venit rândul la clasa a doua, de care mă ţin şi eu. Infiinţarea nouei societăţi academice «România-Jună» [7] şi causa confusă a serbărei Putnene [8] — ar cere puteri mai de frunte decât ale mele. De voiesc dară a corespunde însărcinărilor mele, trebue să abdic dela orice plăcere în favorul lor. Scrierea e pentru mine o plăcere privată, care poate avea şi nu avea folos pentru cercul social cărui aparţin. Celelalte sunt datorinţe prin împlinirea cărora pot folosi mijlocit ori nemijlocit. Aceste sunt motivele — din cari purcede pseudo-lenea mea. «Zina Zorilor» vine ; când, nu ştiu.

Am apoi să vă arăt — cu durere — cumcă vrând nevrând voiu fi silit a face povestea lungă. Nu cunosc regulele scrierei ; cred însă că dacă e obiectul estins şi operatul trebue să fie estins. In «Zâna Zorilor» sunt foarte multe fapte şi aceste multe în o legătură aşa de strânsă, încât valoarea întregului ar perde foarte mult, dacă unele dintre ele s'ar lăsa. Intr'alt chip vom vedea ce zice critica : ce mie îmi place, poate altora displace. Gustul meu estetic e încă foarte nedesvoltat.

Imi promit foarte mult dela călătoria D-voastră prin Viena [9]. Până atunci va fi doară povestea gata şi voiu putea primi oareşicari

sfaturi în privinţa ei. Alta nu am lucrat : studiul asupra magyarilor l'aţi primit — în câtva. Bucuros aş fi produs ceva mai bun ; sunt însă din capul locului un cap confus — şi cu deosebi faţă cu o materia aşa de estinsă.

M'am nizuit a fi chiar şi am devenit prea scurt. Aşa s'a putut întâmpla, cumcă în studiul despre magyari au intrat lucruri, cari nu se ţin de magyari, şi au rămas din el pe contul acestora unele care ar fi trebuit să le ieu în consideraţiune. Afară de cele două părţi cari le-aţi primit dela fratele Eminescu [10], mai sunt patru : «Individualitatea magyară», «Cultura magyară», «Guvernul magyar» şi «Noi şi magyarii» [11]. Din acestea, partea din urmă nu e gata.

Credeţi-mă Domnule, cumcă mă tem a reflecta despre raportul social, care există între noi şi vecinii noştri magyari. Eu, ca jurist [12] ar trebui să mă ocup de politică, şi în adevăr mă şi ocup cu plăcere ; ştiinţele socialo-politice sunt elementul meu. Special în acest cas vin oareşicum în conflict cu convingerea generală. Pe zi ce merge, cu cât cuget mai mult, mă conving mai tare, cumcă pe lângă toate, cumcă românii şi magyiarii stau azi ca neamici ; posiţiunea lor topografică şi raportul lor social cu celelalte naţiuni din jurul lor îi silesc a fi amici. Şi cine cutează a spune această convingere în faţa naţiunei române de azi ? De aş fi eu ferm convins, cumcă zic un adevăr prin aceasta, aş zice-o fără regret; ar fi oareşcum datorinţa mea ; sunt însă motive, care mă fac a crede, cumcă judec preocupat, şi sunt altele, cari, cumcă aceasta e o trebuinţă, care nici când nu va putea fi delăturată; e ceva în fiinţele ambelor naţiuni, ce le desparte pentru totdeauna [13]. Aceste şi altele motive mă silesc a întârzia cu această parte a studiului. El va fi acuşi gata, nu voiesc însă a lucră sub impresiuni momentane.

In urma urmelor trebe să mă recomand în binevoinţa D-voastre!

IOANU SLAVICIU.

III.

Viena, în 30/18 Martiu 1872.

STIMATE DOMNULE,

Studiile asupra maghiarilor au fost causa, cumcă până acuma nu am răspuns la scrisoarea, ce mi-aţi trimis. In zilele mai din urmă am cetit câteva din scrierile lui Schopenhauer [14] ; acestea au făcut asupra mea o impresie atât de puternică, încât, după repeţite încercări, mi-a fost peste putinţă a scrie ceva, fără-ca în acea ce am scris, să nu se vadă urmele lecturei.

Primind numărul 24 din «Convorbiri» am observat dară cu bucurie, cumcă aţi sfârşit studiul... [15] Aşa e mai bine ! Voiu urma mai târziu cu un tractat asupra «Noi şi Maghiarii» [16]. Deocamdată să mă scuze asta : mai bine nimic dacât un lucru de clacă !

Am cetit cu multă plăcere poesiile, ce aţi binevoit a-mi trimite[17]. Nainte de toate îţi mulţămesc, şi după acea îmi voiu permite ca să fac câte-va observări... Altfel multă treabă nu voiu face... Din nefericire, sunt jurist : am foarte puţine cunoştinţe literare... Mi-au plăcut peste măsură : «Miron şi Florica», baladele şi maximele [18]. Ai o limbă foarte simplă, clară şi foarte plăcută prin uşurinţa formării... Aşa în «Osânditul» [19], în «Miron şi Florica», care tocmai prin aceasta sunt o comoară de frumuseţe poetice... «Visuri şi Dor» [20] sunt puţintel mai slabe... Lipseşte focul poetic în multe din ele... Acea ce ridică macsimele, strică la foarte multe din aceste poesii... In genere «Visuri şi Dor» conţine poesii bune : ce am zis, se referează numai la câte-va poesii. Aşa spre exemplu chiar cea dintâiu...

In Viena «Poesiile» se cetesc cu sete. De mi-e permis, te-aş ruga să trimiţi societăţii «România Jună» [21] un exemplar.

Face societ. «Junimea» o colecţie a prelegerilor poporale ori ba [22] ? Ar fi pagubă că să se piardă un material atât de preţios !

M'am bucurat foarte cumcă «Zina Zorilor» a plăcut... Să fiu înţeles ; m'am bucurat că am aflat oameni, cărora le place, ce-mi place mie. La urma urmelor toţi suntem români !

O, poporul român gândește frumos; și gândirea frumoasă apare într'o formă frumoasă... «Zina Zorilor» a fost lungă din capul locului : «Așa-i povestea, — mă rog D-tale». Cele trei dela mine [23] sunt tustrele 'mpreună mai scurte decât Zina Zorilor singură.

Vă trimit o nefericită de poveste... Numai în zilele acestea am făcut-o și astfel ar trebui să o mai țin în corectură. Mă tem însă, cumcă în loc de a corege, voiu schimosi. Sperez, cumcă va plăcea și se va publica, altfel nici nu aș trimite-o... ți-o trimit însă cu deosebi pentru acea, ca să pot auzi observările oamenilor asupra ei. Am o disposiție deosebită pentru arta dramatică; poate că voiu face încă și altele, și aș dori ca defectele «Comediei» [24] să nu între și în următoarea ei.

In genere — eu scriu pentru plăcerea mea și cu cât scriu mai bine, cu atâta plăcerea mea e mai mare !... Actul II și finele actului III îmi par slabe, «Nicuță» [25] cam palid și «Emilia» [26] un caracter neîncheiat. Te rog — ca să binevoiești a-mi comunica părerile mai însemnate... Puțintică cutesare... în folosul Națiunei !...

Să mă scuzi, cumcă nu am prescris actul II. Nu este un lucru mai obositor — decât a-și prescrie... Doară nu va strica... Altfel sunt și ocupat. Lucrez acum la o a treia comedie [27]. Una e gata... Un lucru grozav, acea care nu-e încă gata... Cinci acturi, caractere — să fugi !... Altfel e o parodie — scrisă parte în iambi.

Am numit comedia «O comedie la țară» [28]. Copilul s'a născut nebotezat : cine află un nume mai bun, îl rog să fie nănaș. *Imi rezervez dreptul de autor* față de comedie.

D-l Bălășan [29] mi-a promis că-mi va trimite o broșură din «Convorbirile» anului V (1871/2). Vă rog — dacă este cu putință. Convorbirile se cetesc, în Viena, cu zel; toți numerii mi se fură. Aș dori să am complet.

Abonamente? — Abonamentele costă bani și ele n'au să se facă la români. După-ce voiu sosi acasă [30], voiu cerca însă. 10-15 sunt sigure — pela oamenii mei.

Mă foarte tem, cumcă voiu fi silit ca să părăsesc Viena; — sau, bine zis, voiu părăsi Viena [31]. Starea financiară, în care mă aflu, îmi face peste putință a mai sta aici. Am o mulțime de datorii — și pe zi ce merge fac mai multe. Tată-meu mi-a promis, cumcă va vinde o vinață ce are, — dacă va afla cumpărător. Astfel stau încă — cam

până la 1 Maiu în Viena, dacă până atunci nu-mi vine ajutor, am vorbit cu un notar comunal şi — mă fac cancelist —... Te rog dară, ca, de e cu putinţă, să-mi răspunzi până în 25—30 April !

Eminescu nu lucrează nimic, — e leneş... Cel puţin el zice aşa... Eu însă nu cred ; el e şiret [32].

Primeşte intimele mele salutări !

VII Josefstädter — Strasse Nr. 59. III. 19.

Al D-tale
IOANU SLAVICIU

IV.

Viena, în 25/2 Apr. 1872.

STIMATE DOMNULE,

Aş fi răspuns de mult la scrisoarea ce ai binevoit a-mi trimite; am aşteptat însă numărul «Convorbirilor».

Aşa cum sunt aranjate în acest an «Convorbirile», vor putea avea o însemnătate cu mult mai mare, decât ce au avut până acuma ; cetitorul totdeauna le săvârşeşte cu sufletul îndestulit. Această îndestulire sufletească am simţit-o şi eu, când le-am pus din mână. Despre scrierea d-lui V. Alecsandri [33] nu poate fi vorba : noi invăţăm cât putem. — Altfel, m'a cuprins o bucurie secretă, când m'am văzut silit ca să fac o asemănare între timpul de atuncia şi acela de astăzi : îi vine omului să nu creadă în o deosebire atât de mare !... Cu asemenea plăcere am cetit şi critica lui Burlă... [34] El, în critica de până acuma [35], era mult-puţin-aspru : acuma aflu mai mult spirit şi mai puţină asprime zădarnică. In critică asprimea prea mare totdeauna produce reacţiune, — nu-numai în autor, ci totodată şi în cetitor. E adevărat, cumcă : *Wer den Teufel erschrecken will, der muss stark schreien ! — doch zu stark ist mal zu stark...*[36]. In critică de acuma Burlă rămâne între marginile permise; pentru acea efectul e plăcut. *«Ileana Cosinzeana»* [37] e, după părerea mea, foarte bine scrisă. Pe alocurea limba pare cam nepoporală, descrierile sunt prea detăiate. Cu deosebi prin această detăiere cursul povestei să în-

greuiază. Poporul descrie scurt ; sau prin asemănări marcante și luate din viața concretă, — sau prin atribute mai mult ori mai puțin nehotărîte... Afară de asta — domnul M. P.[38] voind a fi poporal, întrebuințează cuvinte slave, pre care poporul nu le cunoaște... Una aș observa încă. Asupra mea Ileana a făcut o impresiune oarecum neplăcută. E peste putință ca în toate variantele Ileana să fie silită a-și înșela soțul. Eroi români de ordine, se luptă, cu dreptate... Ar fi trebuit ca acest pas să fi fost cel puțin motivat. El este în tot casul o consecventă a gândirei creștine ; tot în această gândire se află însă și motivul lui... Altfel, — eu pot rătăci.

Nu știu ce să zic despre resumatul prelegerilor publice[39]. Nu pot să mă'mpac cu principiul acesta... un resumat numai așa poate avea o însemnătate, și aceasta efemeră, dacă se păstrează totodată și prelegerile, cel puțin în manuscripte... Gândirea unui timp nici când nu se poate studia din scrierile de regulă ale acestui timp atât de sigur, cași din asemene lucrări mult puțin instinctive, cum sunt prelegerile din chestiune. Rătăcirile apar într'aceste din urmă cu mult mai marcant, decât o scriere, ce a fost supusă mai multor corecturi...

Altfel pe scurt nu se poate spune acea ce s'a spus mai pe larg: ar trebui să presupunem, cumcă s'au vorbit multe vorbe goale ; — și asta nu se poate... Despre principiile, ce sunt înșirate în raport[40], mai că nici nu cutez ca să vorbesc. Multe sunt bune; multe par a fi bune: eu judec din punctul meu de vedere, — și acesta poate fi cel fals. Cu deosebi introducerea d-lui Maiorescu[41] nu o pot pricepe: aș crede, cumcă temeiul vieței morale am avea să-l cercăm într'alt loc. Imi pare cumcă aici diferim în noțiunile primordiale: eu zic cumcă omul e resultatul organic al vieții sociale, privindu-l astfel temeiul lucrării lui îl vom cerca în lumea din afară, de unde vin motivele. Cred a fi observat cumcă sufletul meu e, mai mult ori mai puțin, o adoua ediție a ochilor mei.

Xenopol are drept când zice : «dacă nu ar fi impresiunile din afară, sufletul ar fi gol»[42]. Eu trag însă la îndoială cumcă ar fi, în genere. Activitatea sufletească numai în contact cu lumea din afară se începe. Chiar nici facultățile apriori ale lui Kant nu sunt alta decât formele, sub care sufletul recepe impresiunile din afară. Și obiectul lucrării sale proprii nu poate fi sufletul, decât după-ce,

în urma contactului cu lumea din afară, s'a aflat pre sine însuşi... Astfel moralitatea ar avea, după părerea mea, o altă origine : ea resultă din raportul între individ şi împrejurările sale. Nu numai omul singuratic, ci totodată, mai mult decât acesta, şi timpul în care trăeşte, poartă vina decadenţei morale. Exemplu să ne fie România... Oamenii nu se nasc nici buni nici răi. O răutate primordială, în înţelesul comun, este un miel cu natură de lup. Altfel nu cunosc consecvenţele, ce d-l Maiorescu le trage din pricipiul, pre care cred, cumcă l-a pronunţat.

Prelegerea asupra religiunei [43] îmi pare cu mult mai bună, — ba că-mi pare chiar bună. Religiunea, numai ca gândire etică a omului are înţeles : aceasta a fost, este şi va fi ca totdeauna. Dovada este deosebirea între românii dela noi şi aceia din România.

Xenopol idealizează sensurile. Pentru-ce însă nu toate !? *Es ist mal dasselbe Ding* [44]. Apoi nime nu a măsurat încă cu ochii. Dacă omul nu s'ar putea mişca, el nu ar putea să aibă noţiunea distanţei şi a mărimei. Ochii sunt organul luminei: numai acea, ce purcede din lumină, poate fi obiectul lucrării lor... Să facem un sugaciu în mărimea lui naturală şi un om în miniatură, care călăreşte pe sugaciu : contra tuturor opintirilor noastre ne va părea cumcă vedem un sugaciu mare pe care călăreşte un om normal. Pentru-ce ?

La urma urmelor — omul nici când nu laudă decât ce află şi în sine : egoismul nostru e atât de mare, încât şi într'altu numai pre noi înşine ne admirăm. Ce eu numesc rău este numai pentru gândirea mea astfel.

Şi de aici înainte câteva «pro domo mea». «O comedie la Ţară» [45] n'a plăcut... voiesc a fi sincer; asta mă surprinde !...

Mi s'ar părea, cumcă asta comedie este mai bună decât «Fata de Birău» [46]. Altfel şi Dragescu [47] crede, cumcă scrie poesii... Imi permit totuşi şi câte-va reflexiuni.. Ziceţi cumcă caracterele trebue să fie deosebite. Asta o primesc în dramă şi în tragedie nu însă totodată şi în comedie. Eu aş crede, cumcă caracterele comediei trebue să fie tocmai comune ; ea are de obiect tocmai slăbiciunile comune, pre care trebe să le combată într'un mod vesel. Altfel comedia nu are înţeles. Pentru acea comediile, după-ce caracterul timpului s'a schimbat, îşi perd însemnătatea: Molière este mode

pentru cei chemaţi; grosul publicului nu-l iubeşte însă. Şi în comediile lui Shakespeare nu cercăm caractere, ci spirit: în genere, ele au foarte mare asemănare cu farsele.

Toate aceste nu le zic în folosul comediei mele, ci în genere — pentru-că să mă clarific în privinţa comediei.

Incât pentru limbă, eu am cercat a fi curat, încât a fost cu putinţă... Actul al doilea este, în parte o farsă ; el voieşte a fi.

Incât pentru disposiția mea pentru comedii, trebue să-ţi spun, cumcă nu am avut intenția să mă exprim, cum, doară, m'am exprimat. Am avut disposiţia atunci: azi nu am. Eram desperat și-mi plăcea starea sufletească, în care mă punea o comedie. Astfel am scris trei comedii [48]. Nainte de acea am fost început o tragedie [49] ; nu mi-a plăcut în ea desvoltarea scenelor și formarea caracterelor, astfel mi-a venit idea, ca să studiez desvoltarea scenelor în mod practic prin scrierea unei comedii. Pentru acea, scena întâia din «O comedie la ţară», este foarte lungă; am fost condus instinctiv de intenţia ca să desvolt naturalul... Critica «Junimei» a fost dară bună : încep a scrie mai în frică.

Altfel eu nici când nu scriu cu intenţie, ci pentru-că scriind simţesc o plăcere : dacă voiu avea încă odată dispoziţie, iarăşi voiu scrie o comedie. Prin acea nu pierd nimic; în timpul, în care scriu comedia, în tot cazul nu sunt capace de altă lucrare. Avem aici în Viena un violinist ; cântă foarte bine, lumea-l ascultă cu sete. Mai deunăzi era un toiu deosebit în sala, în care ne aflam. El începe a cântă. «Frate Micher», îi zisei eu, nu vezi, cumcă nime nu ascultă!». «Acum cânt una pentru plăcerea mea !» respunse el îndărătnic... Și toți tăcură ca să-l asculte, fiind că nici când nu ni-a cântat atât de frumos ca atuncia.

Şi eu voiu face dar' tocmai așa.. Am început câte-va tragedii [50]: când voiu avea disposiţie, voiu lucra la ele; aceste vor fi orele mele de petrecere... Ştiu foarte bine, cumcă nu aici îmi voiu afla chemarea, cumcă aceste lucrări ale mele nu vor plăcea : ele vor fi însă reflexiunea stării mele sufletești, și pentru acea mie foarte plăcute. Dacă vor plăcea și altora, și plăcerea mea va fi mai mare.

Predilecţiunea mea permanentă, eară nu ocasională, mă trage în lumea gândirei speculative. Aici lucru intenţionat ; aici voiesc să produc nu numai pentru plăcerea mea, ci încât este cu putinţă

și în folosul altora... Voiu putea avea pe acest teren succese, ori ba? Asta nu o pot ști, find că, din lipsa ușurinței în limba română, încă nu am cutezat să încerc nimic serios. Altfel ar fi fost și cam de timpuriu.

Studiile asupra maghiarilor le voi trimite [51]... Nu-mi plac însă. Le scriu acuma a treia oară [52]: și totuș aflu un nu știu ce, dar aflu ceva, ce n'aș dori să aflu.

Poveștile sunt gata. Nu le trimit însă fiind-că nu-mi plac. Ar fi doară mai bine, dacă le-ași duce acasă, pentru-ca să le mai coreg din Variante... Și așa am de gând ca peste ferii [52 a], să-mi adun material.

Mulțumesc, ex offo pentru poesiile, ce ai binevoit a trimite pentru Societate.

Cumcă noi scriem rău, acea e adevărat, cumcă noi nu purtăm încă vina acestui rău, și acea este adevărat. — V'aș vedea eu pre D-Voastră, cum ați scrie, dac'ar trebui să 'nvățați românește 'n Viena.

Eminescu se află în Viena, întreg și sănătos... El este din capul locului personificațiunea trândăviei.

Primește salutările mele sincere!

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

V

Viena, 13/1 Iuliu 1872.

STIMATE DOMNULE,

Ați dorit ca să vă trimiți încă o poveste; eu Vi-o trimit; spun însă totodată din capul locului, cumcă cu «Zâna Zorilor» [53] n'are a face. — Este însă în «Floarea Codrilor» [54] o parte, care atât din punct de vedere etic, cât și estetic merită o deosebită atenție: rolul frumosului în formarea sufletului omenesc... Această trăsătură a poveștei eu numai acuma, mai târziu am observat-o: pentru-acea că poate cumcă nu e espresă destul de marcant... In genere «Floarea Codrilor» e o poveste, din care eu am uitat o mulțime de

întâmplări particulare;—cu greu cred dar, cumcă ea poate să facă impresiunea unui întreg. Imi aduc spr. ex. aminte, cumcă odată am auzit povestind, că împăratul, când a trecut pe la crâjmă, mergea la peţit cu feciorul. — Impăratul vecin avea trei fete; el peţi pentru feciorul său pre cea mai mică. — Aceasta era mireasa feciorului de 'mpărat, când el a aflat pre Floarea Codrilor. — Eu acestea le-am lăsat din două cause: pentru-că nu le ţin prea bine minte — şi pentru-că nu le pot aduce în context fără-ca să îngreuez cursul povestei. Altfel aste nici nu sunt decât o garnitură de brozbe pe lângă purcelul cel fript

Dacă va fi admisă povestea, eu te rog ca să binevoieşti a face p'ici pe colea căte-o schimbare. Aş fi făcut eu: mi-e însă capul cam încurcat... Ar trebui să stea la mine cel puţin doue luni până ce aş putea să coreg fără preocuparea autorului.

Studiile asupra maghiarilor stau la mine pe masă. Aceste nu le trimit încă — până-ce nu le voi corege radical... Şi atunci cu greu cred, că vor fi admise. — Eu le voiu trimite însă... In tot cazul după-ce am sosit acasă.

Eu în 24 l. c. pornesc către Şiria [55]. — Te rog dar ca având de gând să-mi scrii, s'o faci încă înainte de doue-zeci luna curentă : de aci adresa mea va fi : *Vilàgos, Ungarn per Arad.* — Şi Convorbirile le cer aici.

Eu poate cumcă voiu rămâne definitiv acasă; poate că nu : singur nu ştiu.

Prelegerile astfel cum le raportează Xenopol [56] astă-zi, fac cea mai preţuită parte din «Convorbiri». Cu deosebi mi-a plăcut prelegerea, ce aţi ţinut asupra frumosului : cetind aceste, am aflat cumcă la urma urmelor şi povestea mea are ceva comun cu acea prelegere... Eu sperez, cumcă timpul ce doreşti, va urma. — Noi n'avem teatru bun pentru-că nu avem repertoriu : poeţii fac pre actori. Insuţi ai zis, cumcă rolul bun se joacă mai uşor decât acela rău... Să muncim şi să sperăm, cel puţin unde se poate: la noi nici speranţă nu este.

Sperez cumcă în scurt timp voiu putea continua ; astă-zi — Bürgerliches G. B. [57] îmi porunceşte ca să mă recomand

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

VIII Iosefstädter-Strasse No. 59.

Un amic al meu, Toma Micher, elev la conservatorul de aici, face în zilele aceste călătorie prin Iași : ştiind cumcă sunteţi iubitor ai musicei, am crezut cumcă vă procurez o plăcere — rugându-l ca să vă cerceteze... El va sosi în Iași cam în 15-20 l. c. — Vi-l recomand !

SLAVICIU.

VI

Şiria, în 4 August 1872.

STIMATE DOMNULE,

Aţi dorit ca să vă trimit poveştile, ce am la mine. In sensul dorit o și fac. Are doară să vă surprinză deosebirea între «Zina-Zorilor» şi aceste doue poveşti... Trebue să luaţi în consideraţiune, cumcă nu este decât o singură lume ideală, şi aceasta este descrisă în «Zina Zorilor» : în alte povești, fără ca să regretez, nu pot să fiu altă decât limpede. Nou cu greu am să aflu de aici înainte ceva. — Cunosc doue poveşti foarte răspândite : «Sfarmă Pietre și Cară-Lemne» [58] şi «Pipăruş Petru» [59]. — Acum adun variantele. Acestea au să fie interesante. — Mi-ar plăcea totodată ca să adun date despre viața lui «Păcală și Tândală» [60] — «Pepelea al nostru»[61]. In «Ileana cea șireată» [62] aflaţi versuri. — Eu le-am scris în proză, fiind-că ele nu sunt complete. Povestitorul zice : «și încă multă vorbă au fost între dânșii, — precum am auzit eu povestea». E foarte greu a afla un povestitor bun, fiind-că ei sunt rari. Afară de asta ţăranul nici nu povestește bucuros — unui om cum sunt eu. El sau se jenează sau zice — «acelea nu sunt lucruri pentru șovarțe» [62 a]. — Este însă la noi în sat un «poet de curte», care își scrie poesiile; el a fost conșcolarul meu și e mai mult ori mai puțin confidențial cu mine. Acesta mi-a promis cumcă va culege — nefalșificat. — El e ţăran ; lui îi va succede mai ușor... Am descoperit totodată un gen cu totul nou în poesia poporală : cântecile satirice cu obiect politic. — La noi sunt foarte multe; autorul lor este un argat al judelui comunal (primarul). — Sperez, cumcă le voiu putea culege. —

Unele din ele au valoare estetică; altele sunt importante în studiul poporului de aici.

Ţi-am fost scris încă în anul trecut cumcă mă îngrozesc de viaţa de aici. Aci, din contră, o aflu foarte plăcută. La urma urmelor nu sunt constrâns ca să trăiesc în contact cu oamenii, ce aici la noi, se numesc inteligenţi; eară conversarea cu poporul de aici e foarte plăcută. Nu poţi să-ţi închipueşti, ce oameni deştepţi sunt ţăranii de aici. — Afară de asta cei mai mulţi cetesc şi scriu — fără ca prin asta să li se încurce capetele.

Ai inţeles doară, cumcă, la examen am fost respins pe trei luni. — Cu greu cred cumcă în Octombriu am să repetez examenul. Rămâind eu în Ungaria, voiu fi silit ca să fac examenul, în Pesta, fiind-că în Cislaitania [62 b] sunt alte legi în vigoare, — adecă legile, ce cu desăvârşire lipsesc. — Numai atunci aş repeta dar' examenul, dacă asta s'ar cere pentru-ca să-mi pot continua studiile. — Şi nu ştiu, voiu face asta ori ba. Chiar dacă aş dispune despre mijloace, nu ştiu ce să fac: am o mumă bolnavă şi un taică bătrân.

Am să te rog de un sfat. Mi s'a propus ca să îmi public comediile în broşurice separate. Aici la noi ele ar contribui la respândirea gustului de citire tocmai pentru caracterul lor local. Să o fac ori ba ? Nu vor corumpe ele gustul încă înainte de a fi el format ? — Te rog ! —

Eu n'am primit încă numărul 4 din Convorbiri. Te rog că să faci dispoziţiuni, de nu mi s'a trimis cum-va la Viena. Din Viena îl voiu primi.

Mi s'a promis din mai multe părţi, cumcă se vor prenumera la Convorbiri.

N'a trimis Eminescu: «Inger şi Demon» [63] ? Poesia îmi pare în genere bunişoară.

Eu cu greu am să stau mai mult decât câteva zile în Şiria ; am să cerc nu ocupaţiune, ci isvor de câştig. Pentru acea scrisorile le voiu primi însă numai în Şiria, fiindcă poştariul, un amic al meu, mi le va trimite.

Sperez cumcă în scurt timp mă voiu bucura de un răspuns al D-tale. Să scriu încă poveşti.

Studiile asupra maghiarilor... Da, ele sunt gata. Nu cutez însă ca să vi le trimit. Imi lipsesc date multe pentru a judeca, nu asupra

maghiarilor, ci asupra românilor. D. e.: nu cunosc pre : Negruzzi, Heliad, Donici și alții. Afară de asta mă ucide stilul. Altfel ți le voiu trimite pentru-ca să dovedesc că nu sunt leneș.

Primește sincerele mele salutări.

Al D-tale
SLAVICIU.

Világos. Ungaria p. Arad.

VII

Arad, în 28/16 Sep. 1872.

IUBITE D-LE NEGRUZZI,

De mult nu ți-am scris, și de mult nu mi-ai răspuns; chiar nici nu-mi aduc aminte despre-ce ți-am scris mai în urmă. — Eu am primit scrisoarea D-tale în Arad, și, îmi pare, Ți-am scris din Șiria. De atunci am trecut printr'o mulțime de fatalități: astăzi mă aflu în Arad, unde scriu la advocatul M. B. Stănescu pentru un salar lunar de 40 fior. v. a. [63 a]. — Știu cumcă nu-ți trece prin minte ca să mă întrebi — dacă îmi place această carieră ori ba. — La urma urmelor — trebue să mergem în cotro suntem împinși. — Una mă doare însă: sunt silit ca să-mi risipesc puterile într'o lucrare nu numai nefolositoare, ci totodată și neplăcută... Și mă tem, cumcă astfel are să rămână pentru totdeauna.

Atât împrejurările-mi familiare, cât și alte împrejurări, foarte de considerat, nu-mi iartă ca să urmez cursul studiilor mele mai departe. Ce pot, am să fac însă aici acasă — prin lectură. — Deocamdată nu am nici timp, nici cărți.

Au trecut trei luni de zile, decând nu am primit «Convorbirile», nu pot dară să știu, dacă s'a publicat ori ba vre-una [64] din poveștile, ce ți-am trimis. Zici însă cumcă una s'a publicat [64 a] iară alta se va publica. — Imi pare bine, că au fost admise. — Eu am să urmez cu ele. — Nu-ți poți însă închipui cât este de greu a culege poezia poporală. Nu știu, se sfiesc oamenii, ori ce, — destul, cumcă povestesc foarte anevoie. Nici acuma nu mi-a succes ca să complectez poves-

tile, ce ziceam, că am să-ţi trimit. Cu deosebi una ce am la mine, mi-ar plăcea să o completez. Sperez însă că în curând, după sosirea preparanzilor, am să ajung la capăt.

«Studiile asupra maghiarilor» sunt o lucrare nefericită. Ele stau la mine pe masă: nu pot însă să ţi le trimit : sunt atât de rău scrise, încât nici nu se pot corege; trebuesc scrise din nou. — In special, au intrat în ele lucruri, ce nu au a face cu studiile asupra maghiarilor. Eu am, în scriere, un păcat original: nu numai îmi place, ci sunt totodată oareşcum silit ca să încep lucrul dela α [64 b] şi apoi să merg cu el până la ω [64 c]. Totdeauna mă simţesc împins spre cercetări psihologice şi în genere filosofice. Şi apoi pentru aceste — sunt prea puţin format, — astfel am păţit-o şi cu studiile asupra maghiarilor : cercând cu acea, ce este, am cercat totodată şi «pentru ce». Acest «pentru-ce» aş dori să-l scot din studiile asupra maghiarilor: aţi zis mai adese-ori ca să las cercetările filosofice la o parte. Voiu vedea încât îmi va fi cu putinţă. — Ce n'am făcut eu, va face redacţiunea. Când am să-ţi trimit «studiile», nu pot să-ţi spun. — De dimineaţă până sara sunt cuprins cu lucrările din cancelarie. Sara sunt obosit. — Şi apoi salarul îmi este mic: fără-ca să dau şi cel puţin o lecţiune, nu voiu putea exista. Pentru ca să pot scrie, trebuieşte apoi ca, înainte de toate, — să exist. — Totuşi: nopţile sunt lungi. Cine voeşte, poate.

Am promis Redacţiunei dela «Curierul de Iaşi» [65], cumcă am să-i fiu corespondent. Nu ştiu, dacă voiu putea să le satisfac ori ba. Aş dori, fiind-că astfel mi se dă ocaziunea ca să studiez viaţa românilor de aici, contribuind totodată la punerea în contact a românilor de acolo cu aceia dela noi. Şi apoi, între împrejurările, între care mă aflu, îmi este peste putinţă, ca să mă ocup cu alte scrieri mai lungi.

Mi-am fost propus ca, peste iarnă, să lucrez la mai multe scrieri, ce am început. In special aş fi dorit ca să terminez o scriere mai lungă asupra «întemeierii filosofice a dreptului criminal», — o materie, pentru care am foarte multă dispoziţie. Chiar dacă aş avea însă timp liber, îmi lipsesc scrierile, ce aş avea să considerez într'această lucrare. Cu deosebi aş dori să am codicii napoleani şi aceia ai României. — Astfel mă tem că acest op are să rămană la împărţirea systemului, făcută până acuma. In toată ziua mă sim-

ţesc mai mult împins spre lucrarea zilnică, — cuprins de chestiunile de interes zilnic, lucrarea speculativă trebuieşte să rămână la o parte. — Chiar până astăzi sunt foarte agitat ; simţesc că mă poartă viaţa comună atât de încurcată, fiindu-mi peste putinţă a nu mă ocupa, în ascuns cel puţin, de chestiunile, ce se pun împrejurul meu.

Zici, cumcă Vă părăsesc oamenii. — Eu cred întocmai contrarul. Mie mi se pare, cumcă, în România, se clarifică opiniunea publică; — oamenii se grupează pe lângă direcţiuni hotărîte. Dintre aceste direcţiuni acea al cărei organ este «Convorbirile» pare că are viitorul pentru sine.

Eminescu se află în Iaşi [66]. Foarte bine. Are el însă să şi rămână în Iaşi ? — Ar fi foarte bine, fiind-că el are lipsă de o societate respectată de către el. Altfel «mortua est».

Dacă nu aş fi obosit, ţi-aş scrie şi despre viaţa de aici. Altfel îţi scriu cu puţine cuvinte: oameni buni, puţin culţi, destul simţ bun; foarte puţină energie însă, foarte puţină mândrie naţională şi o lipsă desăvârşită de demnitate în purtare. Pentru acea românii sunt iubiţi şi desconsideraţi. — Poporul, cu deosebi acela din contact cu maghiarii, este foarte miezos: oameni sănătoşi, bogaţi, hărţioşi [66 a] şi spornici (5—10 copii). — Un număr foarte mic de oameni, de fac pretenţie la cultură, sunt aceia, ce fac toată încurcarea vieţii. Aceştia sunt prototipul ambiţiunii. Fiecare dintr'înşii are partida sa proprie : de aici lipsa de rezultate.

Viaţă literară nu este de fel. — Românii ar ceti bucuros, dacă ar avea ceva bun. «Familia» [67] nu pot să o cetească. — Vorbeşte cu Xenopol într'această privinţă. — De una te-aş ruga însă; nu mă părăsiţi ! — Scrie-mi mai adese-ori.

Sperez cumcă în scurtă vreme, voiu putea să vă trimit ceva.

Primeşte salutările mele.

Al D-tale
SLAVICIU

VIII

Arad, 11 Decembre 1872.

STIMATE DOMNULE,

Iţi scriu numai pentru ca să-ţi spun, cumcă nu pot să-ţi scriu nimic, — deci — numai pentru ca să te rog să nu te superi de mine pentrucă nici dup'o vreme atât de îndelungată nu am răspuns la scrisoarea, ce mi-ai trimis. — Te rog dar' — şi îţi promit cumcă, dacă se vor schimba vremile, voiu răspunde.

Am întărziat până acuma pentru că credeam, cum-că îmi va fi cu putinţă să trimit şi nefericitele de «Studii asupra maghiarilor» Dar' acum văd cumcă înainte de serbătorile paştilor ori doară şi ale crăciunului nu va fi cu putinţă. — N'am vreme pentru ca să mă ocup şi de lucruri, ce nu duc nici o para în pungă.

Sperez însă cumcă acum pe Crăciun voiu avea câteva zile libere, şi apoi dacă voiu avea şi dispoziţie voiu face corectura. — Sara să lucrez? — Hm! — După-ce am copiat toată ziua? — Despre asta altă dată. — Sara traduc din limba maghiară nişte statute ale unei bănci: patru coale în octav — pentru 20 fior.[67 a] — şi apoi §§ [67 b] — din limba maghiară. — Dar şi căinele boierului a mâncat la urma urmelor «pere pădureţe»... Verhältnisse machen den Menschen [68].

Am primit N-rii din Convorbiri. — Cel din urmă n'am avut încă vreme să-l cetesc. Studiile lui Panu nu le-am cetit pentrucă n'am numărul, în care este cuprins începutul. Doară vol. 4. — Par să fie bune.

Am primit şi N-rii din «Rumänische Post» [69]. — E succes în câtva. El zice că are de gând să traducă şi pre «Zina Zorilor».

De când Xenopol s'a domnit aşa tare, nici nu-mi scrie mai mult. Eminescu a perit.

Nici nu cutez să te rog ca să-mi scrii. — Dar m'aş foarte bucura.

Poveşti ? — Acţii, replice [69 a] — da! dar nu poveşti. — Altfel am să-ţi spun că din mine nici când nu are să fie advocat. — M'ai bu-

curos mă prăpădesc decât să-mi mânc zilele cu o lucrare, care mă ucide.

Te rog încă odată se mă scuzez pentru îndelungata mea tăcere : doară se vor schimba vremile şi atunci ţi-oiu zice mai mult.

Primeşte salutările mele !

SLAVICIU

Arad. Stănescu.

IX

Arad, în 22 Ianuarie 1873.

IUBITUL MEU DOMN,

Dac'ai cunoaşte starea în care mă aflu, m'ai desvinui pentru c'am întărziat atât de mult cu «studiile asupra maghiarilor». — Astfel doară mă vei numi leneş. — Să fii însă încredinţat, cumcă decând mă aflu în Arad, mi-a fost peste putinţă ca numai să gândesc la lucrare serioasă. — Dimineaţa între 8 şi 9 ore merg la cancelarie. Inainte de prânz nu pot dar să lucrez. După prânz lucrez — sau — mai bine zis — muncesc în cancelarie dela 2—3 până la 7, când este lucru presant până la 8-9. Astfel, între cele mai bune împrejurări, timpul meu liber se începe la 7 ore sara. — Dumineca dela 3 deasemenea sunt liber. — Serbători n'avem: când au nemţii serbătoare, noi lucrăm pentru că o cancelarie română n'are a face cu serbătorile nemţilor; când sunt apoi serbători române, trebue să mergem la pertractări, pentru că statul catolic, mai ales în causele catolicilor, din care avem multe, nu consideră că advocatul este acatolic. — Tot timpul meu liber e numai sara dela 7 până la 9—9½ şi Dumineca după miazăzi. — Poftim acuma ! — lucrează ! — Acasă nu pot să scriu — pentru că locuim trei înşi, eu şi încă doi teologi, într'o chilie cât ghioacea unui ou de vrabie, şi apoi când eu scriu mai bine, dragii mei colegi încep să-mi horcănească, încât viteaz să fie care nu le va fugi din cale. Scriu dar în cancelarie. La 9-9½ ore poarta se închide, şi eu, tocmai când am intrat în curentul ideilor, trebue să-mi pun pana jos. — Mâne, adeseori, nu mai ştiu, ce am voit să zic ieri. — Dumineca nu pot să lucrez — pentru că cancelaria nu se încălzeşte.

Vei zice ca să-mi iau o locuință separată. Frumoasă idee — pentru punga altor oameni. Din 40 fior. — când omul are să plătească și datorii, nici când nu vom parada însă prin saloane. — Da ! dac'aș avea locuința, în care aș putea să lucrez, când aș fi dispus, aș lucra până la 11 sara, — și dimineața dela 6, precum făceam în Viena. Acum fac înse, precum pot.

Cetește studiile asupra maghiarilor, și vei vedea — *cum* au fost ele scrise. — Este un lucru — furișat. Ca și când mi-ar fi stat cine-va la spate și mi-ar fi zis : scrie măi.

Dar multă vorbă nu fac, căci au trecut 9 ore.

Iți trimit numai o parte din «Noi și maghiarii» [70]. Restul, — cu $5\frac{1}{2}$ coale mai mult, îl voiu trimite pe săptămâna viitoare. Dacă va fi admis și dacă vei afla cu cale, publică acestea în Nrul penultim, ca apoi restul să poată fi publicat în cel din urmă număr din acest an. — Zic dacă va fi admis și dacă afli cu cale.

Forma ? — Totdeauna te-am rugat să coregi, ce se poate corege. — Nici când însă ca astă dată. — Nu pentru mine — pentru formă. Aș fi cores și eu, — dar numai aș fi cores.

Mai mult îți voi scrie, când voiu trimite restul. Eu trimit. Puteți folosi ori ba, — nu mă privește: trimit pentru c'ai zis să trimit.

Xenopol ? Eminescu ? — Xenopol. Eminescu. Doar' au murit. — Pre «Sermanul Dionisie» [71] mi l-a cetit în Viena. Vorba d-lui Maiorescu : Bizar etc. — Dar etc. —

Povești ? Hm ! — Dac' aș putea merge la țară. Ori dac' aș avea bani. Rugați pre Marienescu [72], căci el a făcut mari descoperiri. — Oder was ? [72 a].

Te salut
SLAVICIU.

X

Arad, în 8 Martie 1873.

IUBITUL MEU DOMN,

In sfârșit îți trimit și incheiarea studiilor asupra maghiarilor. Nu mă întreba pentru ce am întârziat atât de mult. — Am intârziat!

Mă aflu în cea mai rea stare. — Intr' astă stare m'am supărat — până ce, doară de supărare, m'am îmbolnăvit. — Imbolnăvit, m'am supărat apoi și mai tare: iară de o mai mare supărare a devenit și boala mea mai grea. — Nu știu — doară am hipocondrie. Una este sigur: că nu-mi plac, precum sunt. — Nu sunt în stare să gândesc.

Pentru acea nici nu-ți scriu nimic asupra «studiilor». Te rog numai : dacă se vor admite, fă schimbări — după plac. Eu n'am fost în stare să le coreg. — Și apoi te rog : comunică-mi ce ai privit în ele de rău. Bunul fie secundar, dacă este.

Cu numărul dela 1 Martie se încheie anul 1872/3 al «Convorbirilor». O scurtă observare : estimp ele au fost bogate și apoi — Beldicean [73] și Liteanu [74] sunt doue aratări îmbucurătoare. Nu mai puțin Panu [75]. — Dar' nu am cetit studiile lui, de oarece îmi lipsește numărul în care ele au început. — Și apoi — să mă crezi, nici timp nu am pentru ca să pot ceti scrieri mai lungi. — Mai mult altă dată.

Mai mulți oameni mi-au promis că vor abona la «Convorbiri». Să vedem.

Am să-ți fac cunoscut, că m'am desfăcut de către ceata juriștilor. — Nu-e pentru mine ! — Astă-zi, — miră-te, sunt colaborator la «*Gura Satului*» [76]. — Da — la «Gura Satului». Am să fac corecturi, să expediez și să administrez : — și am 40 fior. la lună. Dar am scăpat de copierea replicilor, din care, pentru petrecere, îți trimit 2 exemplare — în origine. Cele mai bine scrise. Una chiar a d-lui advocat, deputat și Redactor — Stănescu. — Desfătează-te. Dela 1 Maiu am să iau și redacția foaiei «Gura Satului» asupra mea. Dacă se vor înmulți abonații, fac format mai mare și public materii mai lungi, — umoresc, novelete etc. Doară-mi va succede să fac ceva.

Dacă dorești îți trimit «Gura Satului» în schimb pentru «Convorbiri». — Dar, după ce «Convorbirile» au sistat, Măria Sa domnul Proprietar editor și Redactor ar dori ca ele să înceapă.

«*Aveți Convorbirile complecte din anii trecuți ?* Dacă aveți îi trimiți lui: *Pavel Draga, jude sing. Vilàgos. per Arad.* Per Nachnahme [76 a]. Dacă nu se poate, îmi scriți mie și vă voiu trimite prețul. El voiește toți anii, de care dispuneți.

Te rog, dacă se poate, trimite-mi mie 10—12 ex. din «Dumbrava Roșie» [77]. Ar dori mai mulți să o aibă. Nici eu nu o am, căci mi

s'a furat numărul dela portarul din Viena. Dacă nu se poate per Nachnahme, îmi creditaţi, căci de loc după primire vă trimit preţul.

Te rog să-mi trimiţi Convorbirile *gratis* şi pe anul viitor. Dacă va voi bunul Dumnezeu, voiu abona şi eu cândva, — dacă voiu putea. — Acuma nu pot.

Că voiu scrie şi de aici înainte, — nu promit, căci dacă-mi va merge cum mi-a mers până acuma, nu cred că o voiu duce departe.

Ceva cu puţine cuvinte.

Am puţine datorii. Astea mă jenează grozav. Afară de asta, — nu mă compătimi, nu mă batjocori, numai mă pricepe, — iubesc o femee încă decând eram student, de 7 ani. — In anul 1869 ea s'a măritat, a trăit 6 săptămâni cu soţul său: de atunci încurc eu minţile ei şi ea ale mele. — Tot omul are câte un păcat; şi eu am unul. Deci — această femee, nu ştiu dacă vei simţi cu mine, trăeşte pentru mine, din lucrul mânilor sale. Nu pot ca să nu împart puţinul meu venit cu ea. Este o femea onestă, o femea care mă iubeşte, este soarele sub al cărei răzare s'a desvoltat sufletul meu. — Astfel — pentru ca să pot eu trăi, trebuieşte să lucrez şi noaptea. Am patru zeci de fiorini la lună: 5 dau la datorii, 13 dau Louisei, 3 îmi este cartelul, 3 mă costă spălatul. Din ceilalţi 16 fiorini am să trăesc. Imposibil. Trebueşte să lucrez şi noaptea — pentru ca să-mi câştig cel puţin încă 10 fiorini la lună ! Şi atunci îmi merge rău. — Mă ruinez !? — Durere ! o văd şi eu, Dar, repet, — tot omul are păcate. Când eu ştiu, că ea rabdă şi aşa, nu aş putea dormi. — De şezutul mult, am căpătat durere de piept; lipsa de mişcare a făcut stomacu-mi să încete a mistui. — Mă usc, pier pe picioare. Mi se ruinează trupul şi minţile mi se turbură. Numai speranţa mai ţine sufletul în mine. — Oamenii sunt răi; vremurile sunt grele. Mă crezi că împrejurul acesta nu am aflat un om care să-mi împrumute 50 fior. — pe hipotecă. Cine are bani, n'are suflet; iară cine are suflet, nu are bani. — Ba nu am aflat un advocat, care să fi început procesul de divorţiu fără anticipaţie. — Intre astfel de împrejurări acea ce aş scrie, ar trebui să fie rău, rupt şi schimbăcios, o copie a sufletului meu.

Este aici în Arad o preparandie [78]. Se vorbeşte că se va organisa la toamnă. Ar fi apoi lipsă d'un profesor pentru limbă, lite-

ratură, istorie şi statistică. — Doară sinodul mă va alege pre mine. Mai nimerit, n'ar putea alege. — Atunci scriu!

Te rog: scrie-mi!

Al D-tale sincer
SLAVICIU.

XI

Arad, în 10 Aprilie 1873.

IUBITUL MEU DOMN,

De mult aştept ca să-mi răspunzi. Cu atât mai vie a fost bucuria, ce am simţit, când în sfârşit am primit răspunsul D-tale Eu, aici în Arad, mă aflu cu totul izolat: nu este un singur om, cu care aş putea petrece câteva momente într'o plăcută preschimbare de idei, precum o faceţi D-Voastre în serile dela «Junimea». Astfel mă bucur de orice atingere sufletească cu fraţii din România şi mai ales cu D-Voastre. Atât comunitatea de idei, cât şi acea a direcţiei în lucrarea sufletească mă împreună mai mult cu fraţii de dincolo decât cu aceia de aici. — Dar am o nefericire cumplită, nu-mi dau de om. Toţi, cu cari m'am pus în corespondenţă, sunt oameni, cari n'au dispoziţie ori timp pentru corespondenţă. M. Pompiliu [79] îmi scrie după doi ani de zile; Xenopol [80] nu mi-a răspuns de şese luni de zile; dela Eminescu [81] nici nu mai aştept răspuns. Singur D-ta eşti acela care din când în când îţi mai aduci aminte de mine. Scrisorile D-tale fac o parte proprie din viaţa mea: în lipsa lor adese ori ar trebui să cad în apathie... Mulţămindu-ţi pentru astă aducere aminte, nu voiesc să mă plâng de ceilalţi amici ai mei. Pot fi împrejurări, care-i scusă. Ba chiar sunt convins, că numai în urma unor asemenea împrejurări ei au tăcut până acum. Pompiliu a fost bolnav; Xenopol este împovărat cu lucrări zilnice; Eminescu este nefericit dela fire. Cu toate aceste eu mă simţesc părăsit, mă simţesc cu atât mai mult, de oarece şi starea, în care mă aflu, este, cel puţin, curioasă.—Numai câteva dintre foile din România, «Convorbirile» şi scrisorile D-tale mai ţin sufletul în mine. —

Să-ţi pară curios: dar' într'o mulţime de oameni streini, în sfârşit m'aş înstrăina şi eu de către mine însumi.

Să-ţi spun, că anul trecut al «Convorbirilor» este cu mult mai bun decât anii precedenţi [82]. Cu deosebi mă bucur de oamenii noi. — Numerul 1 din anul acesta este apoi şi mai bun decât orice număr din anii trecuţi, afară doară de acela cu «Dumbrava-Roşie» [83]. Mai ales este bine, că se publică o scriere mai indelungată şi atât de interesantă precum este «Mihaiu Vereanul» [84]. Am însă să-ţi fac câteva observări cu privire la acest roman. Se vede, că el este precugetat; se vede, că întregul este alcătuit în mână cu critica ; caracterele sunt bine şi sigur formate, interesul este susţinut. De ocamdată nu pot să mă pronunţ mai departe, — dar' el promite a fi un roman bun, bun în deplină putere a cuvântului. Un lucru însă. Iţi vei aduce doară aminte, de critica ce-şi face Lessing [85] însuşi. Mie-mi pare, că romanul e precugetat, dar nu este gândit. Sunt adunate formele frumoase şi grupate cu mână maieastră într'un întreg armonios, care prin înfăţişarea sa deşteaptă mişcări plăcute în suflet. Până la un anumit grad lipseşte însă farmecul vieţii : scenele sunt prea puţin desvoltate; mişcările sufleteşti sunt prea palid zugrăvite. Totul pare ca un tablou lucrat cu creionul. Eu aş crede, că ar fi bine să desvolţi unele părţi mai departe. Vei fi cunoscând doară un roman neînsemnat al lui Dumas jun.: «Clemenceau»[86]. Eu aflu în el o parte clasică : colorile vii, cu care este zugrăvită soţia pictorului. Tot astfel Sue [87] îmi place, pentrucă zugrăveşte viu şi Dumas nu-mi place, pentru-că cearcă efect numai în intocmirea întregului. De altmintrelea eu mă pronunţ numai cu rezervă : vom vedea, ce va urma.

Mă întrebi de poeziile lui Eminescu [88]. Eu le aflu mai slabe decât «Mortua est». Este ceva forsat mai ales în «Inger şi Demon». A-doua poezie este mai bună [89]. Şi apoi încă una despre Eminescu. Mie-îmi mai place frumosul senin decât acela strălucitor, îmi mai place o Vinere de marmură decât una de aur. Eminescu străluceşte prea mult în poezia sa... Poate că gustul lui este mai înalt decât al meu, dar eu zic, că soarele este mai frumos în zori decât în miază-zi.

Asupra lui Panu [90] mă pronunţ numai în parte. Imi place limba, deşi ea este cam ruptă, îmi place dialectica, deşi ea adese-ori este prea

uniformă: în merit însă, în judecarea asupra greumentului ce pot avea argumentele, nu pot să mă las. N'am destul studiu istoric.

Să-ţi dau însă o judecată indoielnică; Hăjdeu îmi pare încrezut de învăţăturile sale; Panu îmi pare puţintel cutezător în critica sa, iară Tocilescu este nesmintit binişor impertinent.

Traducerile le-am cetit mai adeseori. Oare pentru ce astăzi oamenii nu ştiu să scrie atât de nepretenţios şi simplu ! ?

Zici că ai să faci prescurtări în studiile asupra maghiarilor. Iţi voiu mulţămi. Dar totuşi ele îmi par prea lungi — chiar şi dupăce le vei fi scurtat. — Te rog: dacă nu se vor publica, îmi trimite manuscriptul; eară dacă se vor publica deasemenea-mi trimite manuscriptul. Astă rugare curioasă ţi-o fac din doue motive: scriind studiile am învăţat să scriu româneşte şi aş dori să văd corecturile ce ai făcut, că numai astfel voiu putea să trag şi eu un folos din acea, că am scris vre'o 40 coale de hârtie. Te rog dar' încă odată.

Mă 'ntreb ce societate este acea, despre care-ţi zice Xenopol că ar fi cetit undeva.

Asta este o întrebare, la care nu pot să-ţi răspund pe scurt. Ar trebui să cunoşti viaţa de aici, pentru ca să mă poţi petrece cu destulă atenţiune. — Dar' ţi-o spun pe scurt.

Aradul este centrul românilor din Ungaria, adecă Crişana şi Timişiana. Aici avem episcopie, teologie şi şcoala pedagogică. Afară de asta este în Arad un gimnaziu maghiar cu vre-o 80-100 ascultători români şi o şcoală reală germană cu vre-o 10-20 ascultători români. Astfel totdeauna românii curg spre Arad.

Populaţiunea Aradului este compusă din vr'o 8000—9000 români, vr'o 6000—7000 mii jidani, vr'o 4000—5000 sârbi, vr'o 5000—6000 maghiari şi vr'o 8000 germani şi alte venituri [91]. Suburbiile sunt române amestecate cu sârbi romanisaţi. Afară de asta o mare parte a maistorimei este română. Dar clasa inteligentă este representată de vre'o 60—80 de oameni, ce trăesc împărechiaţi între sine, grupaţi pe lângă patru din advocaţii români din loc.

Maghiarii împreună cu nemţii şi jidanii formează marea majoritate, care dă direcţie atât în viaţa comunală cât şi într'acea socială. Românii trăesc isolaţi chiar şi de către sârbi. Dar ei trăesc isolaţi chiar şi între sine. Nu este nici societate, care i-ar împreuna din când-în-când, nici destulă putere iniţiatoare, care prin aranjarea de

petreceri comune ar contribui la formarea unei vieţi proprii în mijlocul elementelor streine. Orice încercare se frânge de ambiţiunea celor patru conducători.

Sosind eu la Arad, de loc m'a frapat această lipsă de atingere între românii de aici. Dar toate încercările, făcute pentru adunarea cel puţin a tinerilor, ce se află aici în număr destul de numeros, au rămas zădarnice. Oamenii sunt disgustaţi. In sfârşit a succes aranjarea unui ciclu de prelegeri publice.

Dar' aceste prelegeri publice sunt proprii în felul lor. Sunt potrivite cu publicul asupra căruia dorim a înrâuri.

Tinerii au format un cor. Acesta cântă o piesă. Urmează o declamaţiune, apoi un cântec solo şi prelegere. După prelegere iarăşi cor, cântec solo, declamaţiuni şi tot corul terminează.

Cea dintâia prelegere am ţinut-o eu : asupra lucrării omeneşti şi în special asupra lucrării economice şi împărţirei lucrului. Am avut un auditoriu de vre-o 15—20 oameni.

A doua prelegere a ţinut-o un dascăl din loc: asupra magnetismului şi electricităţii. — S'a aflat, cumcă şcoala este prea mică.

A treia prelegere am ţinut-o eu: «Asupra lucrării sufleteşti». Am încasat 13 Fl. 60, luând 20 cr. dela fiecare om.

A patra prelegere am ţinut-o tot eu: Asupra mişcării literare a românilor de azi. Am incasat 44 fl. 54 cr. [92] luând dela fiecare om câte 30 cr.

A cincea prelegere o va ţinea mâne un teolog: asupra limbei.

Astfel, precum vezi, ni-a succes, ca cel puţin pe câteva momente să adunăm oamenii.

Dar' este păcatul timpului, în care trăim, cumcă oamenii voiesc să facă toate lucrurile cu ifos, pe mare. — Văzând unul dintre cei patru, cumcă prelegerile promit a deveni un lucru cinstit, el, ingrijit de progresul lor, conchiamă o conferinţă a cetăţenilor arădeni, adunare, ce avea să hotărască asupra unor lucruri mari.

Inainte de toate se hotărî infiinţarea unei societăţi a românilor din Arad; apoi aranjarea unei serbări iubiliare în ziua de 3/15 Maiu a. c. şi însfârşit sprijinirea prelegerilor publice. Se alege un comitet, constatatoriu din 9 membrii : eu, un arhidiacon, un proprietar, un învăţător, patru maiestri şi un ţăran ! — Noi suntem aceia, cari am avea misiunea să pregătim viitorul naţiei.

N'am nevoie să-ţi spun, cumcă tocmai aceste pregătiri au stricat toată treaba. Oomenii, tocmai pentru că s'au organisat, s'au desbinat, — căci din patru numai unul are să-şi câştige merit.

Din norocire eu am însă chiemarea, ca să fiu spiritul acelui comitet. — Nu voiu face nimic înainte de vreme.

Voiu sprijini prelegerile publice: voiu cerca să aranjez petreceri sociale; voiu cercà să adun tinerii în şedinţe literare; cu un cuvânt voiu face tot ce va fi potrivit pentru întărirea legăturilor sufleteşti între românii de aici. Dar' toate aceste în mod nepretenţios. — Pentru înfiinţarea unei societăţi organisate voiu lucra numai atunci, când ea îmi va părea oportună. Astăzi am avea statute, am avea membri activi : dar ni-ar lipsi oamenii, ce lucră. Pre aceştia aş dori să-i câştig înanite de toate. — Şi apoi voiu umbla să nu fac ori să fac toiu prin ziare.

La toamnă aş dori să fac o expoziţie de manufacture. Aş aduna dela maieştri români, precum şi dela ţărani lucrurile mai frunoase şi le-aş expune pe vremea târgului. Dacă va fi an bun, oamenii vor cumpăra cu preţ bun şi am ajuns, ce am voit.

Cu toate aceste, aş dori să adun şi bani. Fără bani nu se poate face nimic. Până acuma avem vr'o 40 fior. Când vom avea 100 f., încep o operaţiune cu doue tăişuri. Cumpăr cărţi dela Levandovski. El îmi va dà 10% rabat. Le vând cu 5% mai scump. Am câştigat 15%, şi aduc pre românii d'aici în atingere cu aceia dela D-voastre. Dar, numai să fie un an bun şi pace în ţară !

Asta este dară causa despre care zice Xenopol c'ar fi cetit.

Să-ţi vorbesc ceva şi despre posiţia, ce ocup eu în societatea de aici. Vă priveşte şi pre D-voastre, ce m'aţi ajutorat în decursul studiilor mele. Eu am adus cu mine un nume bun. Din nefericire am intrat însă în cancelaria unui anumit Stănescu, deputat, advocat şi redactor, om singur în felul său, o fiinţă nefericită. Oamenii nu m'au identificat înse cu dânsul. Am o arătare mai mult plăcută, decât apathică, astfel în scurtă vreme lumea s'a convins, că numai mă aflu la Stănescu. Am ţinut apoi prelegeri. Ele au plăcut extraordinar. Mai mult a plăcut acea asupra mişcării literare. Am vorbit despre Asachi, Conachi, Panu, Donici, Bojinca [93], Cichindeal, Heliad, Bolintineanu, Maiorescu, Negruzzi şi Alecsandri. Am trecut apoi la direcţia, în care merg azi spiritele în România cetind din : Eminescu, Beldicean şi încheiând cu o privire asupra lui Alecsandri în deosebitele timpuri.

Despre Mureșeanu am vorbit în treacăt; despre ceilalți stihari ai noștri am tăcut. Deci, o prelegere ținută într'est spirit, a plăcut românilor de aici. Mai mult au plăcut poesiile poporale, apoi Panu (povestea vorbii) și Alecsandri. Am cetit din «Dumbrava Roșie», din pasteluri și himnul religios. Beldiceanu a făcut efect. Eminescu «Noi epigonii» a fost de foarte puțini priceput. — Atât din această prelegere, cât și din alte convorbiri cu oamenii de aici m'am convins, că direcția D-voastră va intra la noi fără a da de greuminte... Incât pentru mine, eu înaintea oamenilor de aici, ți-o zic fără sfială, stau asupra criticei. Oamenii au convenit într'acea, că «Slaviciu, în privința literară, stă asupra noastră». Dar' acest nimb literar nu este propriu, ci împrumutat dela Iași, nu eu trec de autoritate, ci aceia, ori mai bine acea, ce represent.

In urma acestora nu mi-ar fi greu ca să mișc oamenii de aici într'o direcție pre care o privesc ca singură posibilă. Sunt însă doue condițiuni: bani, adecă un an bun, pentruca oamenii să fie dispuși a gusta plăcerile sufletești și să-și le poată procura. Un an bun și câștig aici la noi 40—50 abonați la «Convorbiri», — cumpăr cărți și vând operând cu 1000—2000 fiorini; iar a doua condițiune: să am din ce trăi, pentru ca să fiu dispus a lucra și să-mi fie cu putință a gândi și la alta decât la stomac.

Te vei fi obosit de scrisoarea mea. Dar mă scusă, abia am început. Urmând de aici mă simțesc îndatorat a-ți descrie starea mea. Ea te va interesa și pentrucă este soarta unui român din Ungaria.

Știi, că am părăsit cariera advocațială. Nu-e pentru mine. Am voit să pășesc pe cariera administrativă. Cu toate că aș fi avut să fiu subordonat unor oameni, de care nu-ți poți face închipuire, credeam, că voiu lucra cu zel pe această carieră, de oarece am aplecare pentru ea. Era să fiu denumit vice-notar substitut fără de leafă. Am fost recomandat; am ajuns până la denumire: dar' înainte de denumire cu 5 minute a șoptit un român în urechea prefectului, că am fost la Putna [95], că am ținut un discurs la parastasul dat pentru odihna sufletească a lui Iancu, că aș fi la Stănescu, că sunt un agitator daco-român. N'am fost denumit.

M'am angajat la «Gura Satului». Credeam, că voiu putea să fac ceva din astă foaie. Dar' editorul Stănescu n'are bani, n'are cu-

noştinţi literare, n'are gust, — are numai ambiţiunea de a trece de literat. — Eu numai jenat pot să-mi subscriu numele la o foaie, în care adese ori se publică cele mai sarbede prostii. Astfel pentru fiecare număr avem câte o ceartă homerică. I-am zis, că nu pricepe; i-am zis, că corumpe gustul; i-am zis ca să se lase dracului, doamne iartă-mă. El rabdă, recunoaşte; rămâne însă, precum a fost, — Ei ! bine ! — eu perd însă prin asta creditul literar, ce-l am până acuma, căci oamenii nu ştiu cum, şi ce, şi pentru-ce.

Cu toate aceste eu stau la «Gura-Satului», de oare-ce am gură şi n'am sat.

Şi-apoi de silă m'am învăţat să fac şi glume.

Am scris până acuma o mulţime de prostii înţelepte, dintre care plac câteva fără seamăn.

Acuma scriu un epos tragodic. Să-ţi dau câteva epigrame :

CĂTRA V. POGOR.

O ! ce uman ai fost apărând băutura jidană :
Dară se vede, că bei la *«diner»* şi *lichere din Franţa.*

CĂTRA T. L. MAIORESCU.

Vezi ! să te miri, că de-odată antagoniştii tăcură :
Dară şi cânii numai noaptea latră pe stele.

CĂTRA JIDANII DIN ROMÂNIA.

Nime nu zice, că voi nu iubiţi România bogată ;
Dar ; vezi ! e'ndărătnică ţara, ce este ca junca
Vacă, ce dă cu piciorul, când ai vrea ca s'o mulgeţi.

AVARUL.

Rabdă bietul avar şi foame şi munca păgână,
Dă, — că se teme, că o fi, cândva să moară, calic.

FERICIRE CASNICĂ.

Soţul plânge la racla soţiei sale iubite :
Are de ce, că numai azi se împacă cu ea.

Am încă o mulțime de aceste. Imi place să le scriu, dar' nu-mi place să le public împreună cu niște prostii verzi, chestiuni personale adeseori ridicole s. m. d...

Și apoi chiar dac'ar fi «Gura-Satului» după placul meu numai «Gura» mi-ar fi pe plac, stomacul ar rămâne deșert. — Literat român ! quelle horreure !... Bucuros ! nimic mai bucuros ! — dar încă ceva pe lângă acea, și ceva din ce să pot trăi. Nu grație, ci ocupațiune onestă, câștig după sudoare.

Oamenii și-au fost pus de gând, să mă facă secretar consistorial. Minunat lucru ! Eu capăt 800 fior. la an; ei capătă un om inteligent, onest și activ. Dar' este aici un om cu familie, pre care maghiarii l'au scos din post. Un martir al națiunei. Ergo: secretar la consistoriu.

Sătenii mei voiau să mă aleagă ca notar în Șiria, locul unde m'am născut. Este însă un om cu familie. Ergo : notar în Șiria.

După-ce am ținut prelegerile, oamenii s'au insuflețit și au hotărît, ca să mă aleagă profesor la școala pedagogică. — Dar' s'ar supăra Gavra, profesorul de azi, un om de 83 de ani.

Pe anul viitor se va organisa școala pedagogică. De sigur am să fiu profesor, — dacă se va organiza în 1874.

In sfârșit, la urma urmelor, după toate aceste: eu sunt colaborator intern la Gura-Satului. — Am 40 fior. la lună, am apetit bun, am hainele cumpărate încă în Viena (pe puf), am o grămadă de datorii, am o colosală lipsă de prospecte pentru viitor; — dar' de o vreme încoace sunt sănătos, sunt vesel și mă fac a nu gândi la necazuri.

Când mi se urăște a mai răbda, când încep a mă apropia de descurajare, mă pun într'un vagon și peste trei ore mă aflu la Louisa. Ea mă înveselește, îmi dă credința în viitor, iubire către viață și purced din nou la lucrare.

Acum înse am ajuns într'o stare critică, afară din seamăn critică. Vorba lui A. Russo : domnii maghiari și-au pus de gând, ca să facă din mine un om mare. Da, — să vezi numai cum.

Eu lucrez de dimineața până seara. Seara la 9 ore merg în cafenea, ca să cetesc ziarele. Aici vorbesc apoi puțin : n'am cu cine și n'am timp de vorbă. La 10 ore merg acasă. Din aceasta eu par

maghiarilor misterios. Eu primesc scrisori şi ziare din România.

Eu sunt colaborator la Gura-Satului.

Este lucru notoric, cumcă eu vorbesc bine şi frumos româneşte.

Orice lucru românesc se întâmplă în Arad, eu mă aflu între aranjatori.

Din toate aceste şi alte împrejurări urmează, că eu sunt un om primejdios... Dar' eu sunt precaut şi maghiarii nu pot să mă prinză.

Totuşi le-a succes însfârşit.

Cu vre'o doue luni de zile înainte de asta eu am prânzit într'o ospetărie dela ţară cu un jidan şi doi maghiari, — oameni, pre care nu îi cunosc. Vorbind aceştia despre stările ţării şi inspecial despre agitaţiunile naţionale, eu am observat în treacăt, că poporul nostru n'are nevoie de agitaţiune; au fost câţi-va ani răi şi oamenii săraci sunt neîndestulaţi.

Inainte de asta cu câte-va zile am fost citat la judele inquizitor; eu sunt acusat ca agitator daco-român care aş fi zis, că eu sunt Messia românilor, care în frunte cu cele 12 milioane români voiu stârpi rasa maghiară de pe faţa mohorîtului pământ. Ce să fac ? — Martori nu am, prin cari să pot dovedi, că nu am zis astfel de absurditate... Am să deviu martir tragodic, care rabdă pentru nişte vorbe, ce nu le-a zis şi pentru nişte principii, la care nu ţin. Maghiarii însă, pe cât sunt de înţelepţi, au să mă şi pună la răcoare. In sfârşit ei nici nu mă pedepsesc pentru acea ce ştiu, ci pentru acea, ce cred.

Dar' să aşteptăm încă câte-va zile.

Cunoşti acum starea, în care mă aflu. Zi: pot eu să mai stau aici ? îmi este iertat să mai stau aici ? M'am hotărît să părăsesc Ungaria, s'o părăsesc cel puţin pentru un timp anumit... Să nu crezi însă că o fac de frică. — Oare de cine să am frică ! ? Ori nu-e mai bine în puşcărie decât colaborator la «Gura Satului» ?. — Nu, iubitul meu domn ! — dacă aşi şti, că lupta mea este de folos pentru mine, pentru români ori pentru omenire, aş lupta fără 'ncetare. Dar' între noi şi maghiari lupta nu poate să fie decât trecătoare. Se luptă oamenii, dar nu popoarele. — Mă duc, şi dacă prin care-va eveniment intervenit, desvoltarea pacinică devine cu putinţă ori dacă lupta devine serioasă, rentorn. Azi însă mă pierd, lucrarea mea

nu poate să aibă nici un resultat netrecător. Pe terenul literar nu pot lucra, pentrucă n'am din ce să trăiesc, n'am timpul fizic și în amăriciunea vieții adese-ori îmi lipsește dispoziția. Pe terenul politic, azi, orice lucrare este stearpă. Nu noi, ci împrejurimea noastră va hotărî asupra viitorului nostru. Noi, aici în Austria, avem să ne consumăm toate puterile în desvoltarea vieții sociale, lucrând pentru ridicarea intelectuală și economică a poporului. Eu într'astă privință nu pot face nimic; aș putea face mult în cercul meu, dac'aș putea trăi.

Mă duc în România, pentru-ca să pot lucra după putințele mele pe terenul literar. — Și stau acolo până-ce în Austria nu va fi cu putință o lucrare pacinică ori nu va fi de lipsă o lucrare nepacinică.

Cuget, cumcă sunt îndatorat să fac astfel. Este o datorință către mine și către noi.

N'am să-ți spun, că voiu face acest pașiu numai fiind silit. Dar' am dat samă cu mine. Bătrânii mei au să se 'ntristeze, când mă vor vedea părăsindu-i în zilele bătrânețelor; întristarea lor este însă mai mare, când în apropierea lor mă văd trăind în miserie. — Louise ! ? — ea vine cu mine și la dracul. — Românii de aici ? ei bine ! dacă au lipsă [96] de oameni precum sunt eu, să le facă existența cu putință. — De dragul lor mai stau până la toamnă. Dacă însă până în Octombrie nu mi se deschide nici un izvor, iau ziua bună, dar numai până la revedere.

Nu știu dacă-ți va fi convenind hotărîrea mea. Te rog însă, chibzuiește însuți : pot eu să fac altfel ?

Se înțelege, nici în România nu aș merge «ab invisis» [97]. Inainte de toate ar trebui să fiu asigurat, că voiu putea să trăesc acolo. Pentru acea m'aș adresa către D-ta cu o rugare : să-mi fi mijlocit ori nemijlocit mijlocitoriu într'astă privință.

Pretențiile mele sunt modeste. Un salar lunar de cel puțin 75—80 fr. adecă acea, ce este la noi 75—80 fior. [98], un venit, din care doi oameni nepretențioși, să poată trăi. Louise este măiestră în lucrurile de mână. Ea va lucra bucuros pentru cunoscuți. Eu din partea mea sunt gata a primi ocupațiuni din mai multe părți.

Adoua condițiune ar fi : timp liber, cel puțin începând de 6 oare înspre sară.

Incât pentru teren, mai mult mi-ar plăcea acela al învățămân-

tului. Deşi nu am studiat filosofia, de vre-o zece ani trăesc din lecţiuni; astfel am învăţat metodica din praxă. Apoi simţesc, că nimic nu aş putea să fiu mai bine decât profesor. Am aplecare pentru astă lucrare şi-mi place să vorbesc. Pregătit aş fi, prin studiul privat din ştiinţele, ce privesc viaţa socială : istoria, geografia, statistica şi filosofia.

Pe la ziare nu m'aş angaja bucuros. Nu mă ocup bucuros de chestiuni zilnice.

Mai bucuros m'aş angaja la vre-un institut economic, fie el de orice natură şi anume în orice calitate. Contabilitate am învăţat, dar nu îndestul şi-mi lipseşte praxa.

Incât pentru caracterul meu, să nu-ţi faci închipuire sinistră. N'am a face cu oamenii, ce v'au venit dela noi. Poţi fi convins, că nu te voiu blama : sunt onest şi activ ori in ce sferă să fiu pus.

Funcţiuni publice nu primesc, deoarece voiesc să rămân supus austriac, pentruca oricând să pot renturnà în ţara mea.

Cu aceste le ştii toate. Dacă-ţi convine hotărîrea mea ; dacă voieşti să-mi stai întru ajutor, te rog, îmi comunică, ce poţi şi afli de bine.

Repet încă odată, stau aici până în Septembrie şi numai dacă până atunci nu mi se deschide nici un isvor de traiu, pornesc în România. Dacă însă nici acolo n'are să-mi meargă mai bine, stau locului. Atunci nime n'are să ia în nume de rău, că n'am făcut nimic. Asta e, ce voesc: să fac destul aplecărilor mele sufleteşti şi să fiu liniştit în suflet.

Pentru ca să încheiu această scrisoare lungă, să-ţi mai zic ceva şi despre lucrarea mea literară. Am început o mulţime de lucruri. Nici unul nu-e gata. — Am o poveste : «Sfarmă piatră şi Cară-lemne» [99]. Aş dori însă să aud încă o variantă, dela un anumit Minciună Petru din Curtici. — Când voiu putea face o excurziune la acest sat, nu ştiu... Am început un roman «Osânda Răului...» [100]. Am scris vr'o 15 coale. Nu-l pot urma. Am scris apoi câteva piese teatrale, solo, un fel de Cópii de pe natură : «Ciors-Intors» [101]. — «Dascălul Pantilie». «Fitingău», «Cotrihaiţa», «Taie-fugă» [102], tot caractere luate nu din viaţă, ci din glumele poporului de aici. Pentru «Convorbiri» am fost început o scurtă dare de samă asupra mişcărei literare

de aici și un humoresc luat din viața noastră politică. Când vor fi gata, nu știu.

Pe scurt : eu foarte cu greu pot să scriu. La această scrisoare muncesc de șese zile. Când aș scrie mai bine, mi se închide poarta... Și apoi maghiarii cred, că am scris proclamațiuni revoluționare !

Paul Draga, jude singular în Vilàgos, lângă Arad, s'a prenumerat la «Convorbiri», mi-a și trimis cei 6 fiorini, dar încă nu i-am primit : De loc ți-i voiu trimite și apoi atunci te voiu ruga, ca să-i trimiți foaea. Tot el ar dori să cumpere și broșurele din anii trecuți. Când voiu conveni cu el, voiu cere banii. Dar cât ? Prețul este 1 galben. Noi nu avem însă galbeni. — Și eu aș dori să-mi procur cel puțin anii IV și V.

Din numerii de an îmi lipsesc : nrul cu «Dumbrava Roșie», numărul în care Panu începe studiul său asupra romanilor, și încă un număr, pre care nu ți-l pot numi, de oare-ce am doi numeri în sat și nu știu care. Ți-oi spune mai târziu. Te rog, dacă poți, trimite-mi-i.

Ca încheere definitivă îți poftesc răbdare îndelungată și pentru alte asemene scrisori.

Primește salutările mele !

Al D-tale sincer
SLAVICIU.

Arad «Gura Satului».

XII

Oradea-Mare, în 9 Aug. 1873 st. n.

IUBITUL MEU DOMN,

Destin, dată și providența îmi sunt noțiuni necunoscute; cu toate aceste îmi par a fi aplecat să cred, că este o voință tainică care direge viața oamenilor croind căile în care ei au să pornească. Nesmintit întâmplările determinează asupra valoarei vieții noastre: suntem asemenea unui punct geometric determinat prin locul, în care se află.

Ca ostaş am fost chiamat la manevrele de toamnă, apoi în urma cholerei s'au amânat aceste jucării marţiale. După acea am părăsit «Gura-Satului» şi cancelaria Stănescu, petrecând, când în Arad, când în Şiria, când în Oradea şi Beiuş. In 13 Iunie a murit maică-mea. O lovitură grea pentru mine. In 1 Iulie a murit taică meu. O lovitură îndoit de grea. Apoi tot în acest restimp am pierdut şi pre Louisa. O lovitură pre care nu am simţit-o, deoarece mi-a perit capacitatea de simţire. — Astăzi mă aflu singur într'o lume plină de oameni: orice bucurie, orice amăriciune mă află indiferent. De vr'o 5 zile mă aflu aici într'un hotel bolnav, cum se cade, dar nu cred, cumcă voiu putea să mor, deoarece sunt încă tânăr. Şi-apoi mânzii numai îşi lapedă copitele.

Din «Convorbiri» am primit numai doi numeri. Nrii 3 şi 4 nu i-am primit. Te rog trimite-mi-i sub adresa de aici, care are să fie stabilă.

Sunt denumit arhivar la consistoriul de aici şi astfel voiu rămânea stabil în Oradea mare.

Te rog, scrie-mi când ai timp, că nu mor.

După ce mă voiu fi însănătoşiat şi după ce voiu fi primit nrii din «Convorbiri» îţi voiu scrie mai mult.

Mă interesează foarte mult causa cu «Revista Contimporană» [103]. Toată paserea-şi cântă glasul !

Primeşte salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XIII

Oradea-Mare, 26/14 Octobr. 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Scrisoarea, ce mi-ai adresat aici, am primit-o nainte de asta cu câte-va săptămâni în Şiria, unde am mers bolnav, pentru ca să petrec culesul viilor şi unde mi s'a întâmplat o nenorocire interesantă, în urma căreia a trebuit să zac vr'o 15 zile. Acuma am sosit aici

în stare normală, adecă tot bolnav. Despre toate aceste altă dată; acum îți scriu numai în pripă.

Aici la noi, mai mulți oameni ar dori să aboneze «Convorbirile». Se tem însă, cumcă nu li vor veni regulat. Precum zic D-lor, orice au prenumerat în România, li-a venit foarte anevoie, ori chiar nu li-a venit de fel. Nu știu, dacă cauza va fi poșta, ori în oamenii de acolo. Foarte mulți se plâng de Hajdeu [104], între alții. Dacă într'adevăr ar fi astfel, atunci este foarte trist: trebe să avem încredere unii într'alții și apoi și să ne arătăm demni.

Toate aceste ți le zic, pentrucă am zis câtorva oameni să aboneze de adreptul la D-ta. Te rog, ca să fii cu deosebită băgare de seamă la expedarea exemplarelor abonate d'aici. Dacă se va observa onestitate, fii convins, că vor abona mulți de aici, deoarece la noi lipsește orice mișcare literară. Oamenii cetesc bucuros, numai dacă li se dă ceva bun.

Nu mă îndoesc despre onestitatea redacțiunei «Convorbirilor». Asta cred, că nici nu o presupui. Dar poșta D-voastre ori doară a noastră pare neregulată. Și apoi, nu fără temeiu, oamenii pretutindenea văd numai lipsă de onestitate. Am trecut printr'o epocă, în care șarlatanii au trecut de oameni mari.

Un protopop de aici ar dori să cumpere și broșurile din anii trecuți. Te rog : unde să se adreseze ? — cât costă în bacnote o broșură ?

Și mie mi-au fost promis din broșurele aceste. N'ar fi cu putință să mi le trimiți acuma ? — Din anul trecut mi lipsesc numai doi numeri : nrl. II și nrl. III, dacă nu mă înșel. Știu, că-mi lipsesc nrl. cu «Dumbrava roșie» și acela în care Panu începe studiul său asupra romanilor [105]. Dacă se mai află pe undeva acești numeri rătăciți, te rog, trimite-mi-li.

Edițiunea librăriei «Socec et Comp.» a fost la noi cu bucurie primită. Am avut în mână cele trei tomuri, ce cuprind scrierile fericitului părinte al D-voastre [106]. Nu am putut însă să cetesc nemic din ele... Frumoasă ediție ! — numai să nu fie prea scumpă... Dar, oricât de scumpă să fie, eu unul o voiu cumpăra. Și mulți sunt de o potrivă cu mine, mulți care așteaptă cu bucurie nespusă, ca să li se dea ocasiune a se îmbogăți din comorile adunate de genii noștri, comori până acuma ascunse.

Ediţiunea înseamnă începutul unei epoci sănătoase în viaţa noastră.

Domnule Negruzzi ! — Nu mă condamna, lasă-mă să fiu sincer fără a păcătui: fericirea, ce simţesc în momentul acesta, nu o dau pentru toiagul, ce mi-ar da stăpânire peste întreaga faţă a pământului. De unde această fericire ? Ceteşte studiile asupra maghiarilor [107]. Am fos fericit când puteam să par optimist : cu atât mai fericit trebueşte să fiu acum când întâmplările justifică optimismul aparent al meu.

Mai mult decât oricând mă simţesc îndemnat acum la lucrare; mai mult decât oricând voiu putea de aici înainte să lucrez, pentrucă voiu avea învăţătorii în faţă.

Ceri însă poveşti dela mine. Cu drept cuvânt. Am poate darul, care mă ridică peste ceilalţi culegători de poveşti, — şi am predilecţie pentru ele. — Să ştii însă, cumcă poveştile, precum eu le culeg, costă timp mult şi bani mulţi... Mai multe altă dată.

Am scris eu mult decând tac. Am scris însă numai ce se poate între patru păreţi şi unui om, care nu ştie azi unde se va afla mâne. Am scris poate lucruri fără valoare. Ei, bine ! — puţin îmi pasă.

N'am scris de dragul nimănui; am scris numai pentruca să aflu în mine acea, ce în lume, în zadar cerc. «Tantum satis» ! [108].

Promiţindu-ţi, cumcă cât mai curând voiu răspunde la scrisoarea, ce mi-ai trimis, te rog, ca pe cât ţi se poate de grab să răspunzi la cele, de care te-am rugat mai sus, şi apoi rămâi cu D-zeu!

Sincerul
SLAVICIU.

XIV

Oradea-Mare, 1/13 Novbr. 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Te-am rugat să-mi scrii şi să-mi trimiţi unele lucruri : în decursul săptămânii acesteia pornesc însă dela Oradea-Mare. Mă duc : nu ştiu unde, — dar' mă duc. Te rog dar, ca să-mi adresezi la *Consistorul gr. or. din Arad.*

Mă voiu îngriji, ca sub această adresă să primesc ori şi ce mi-ar veni.

Astăzi am făcut o preâmblare în oraş şi napoi. Cale de o oră şi jumătate. Va să zică : nu mor de loc; am încă câţiva ani în reservă. Din găurile, ce-am avut, a remas numai una. Şi asta merge spre bine. De însănătoşare nu poate fi vorba: mă voiu susţine însă cu post şi rugăciuni. Deocamdată mă îndestulesc cu acea, că pot să mă mişc.

Dar o altă vorbă. Nainte de asta cu câte-va zile am primit din Iaşi o scrisoare nefrancată. Desfac cuverta şi cetesc : «Sâmbătă în 27 Oct. fiind aniversarea «Ortalei», mare beţie la «Burtă rece ; toţi membrii sunt poftiţi la bere şi chiftele».

Ei, vezi dragă doamne ! Să merg la beţie : dar eu nu pot să beu, că iarăşi mă găuresc. Nu ştiu cine este invitatorul. Ii mulţămesc. Cei 20 cr. plătiţi la poştă ar fi putut însă să mi-i lase pe sigări.

Cu toate aceste, poate îmi va folosi învitarea făcută. M'am pus pe gânduri... Beu oamenii aceia, beu, se veselesc! — îmi gândeam. —Dacă fieşte-care ar bea câte cu un pocal mai puţin,—eu aş putea să scap dela necaz... Dacă acei oameni ar fi aplecaţi să bea cu un pocal mai puţin. — Cine ştie, — poate sunt !

Iubitul meu Domn ! Vei afla ce voesc să zic. Mă aflu într'o stare, în care nu-mi este permis să mă sfiesc faţă de aceia, pre care îi pot numi amicii mei.

Eu cu ajutorul «Junimei» am petrecut un an în Viena. La sfârşitul anului m'a întrebat Xenopol, dacă doresc ajutorul mai departe ori ba. I-am răspuns, că sunt împrejurări, care mă silesc, ca să-mi întrerup studiile.

Astăzi aflu, că aceste împrejurări nu sunt mai mult. Nu am mai mult părinţi, nu am mai mult o femee iubită : am pierdut tot, ce am avut într'astă lume; am perdut tot, ce omul numai odată poate perde. Sunt gonit din lume; n'aflu scăpare decât în mine însumi. Ne având afară de mine nimic, ce m'ar putea ferici, nu-mi rămâne decât să cerc fericirea în sufletul meu. Altfel ar trebui ori să nebunesc, ori să pun capăt unei vieţi, care n'are nici un sens. — Simţiesc însă în mine comori, care pot să devină un nesecat isvor de fericire. — Dar ele nu sunt desfăşurate. Şi astăzi după loviturile ce am răbdat, în mizeria în care mă aflu, am momente fericite; şi astă-zi mă alipesc

cătră viaţă. Cu cât mai mare ar putea însă să fie această alipire ! ?

După celea, ce s'au întâmplat mie nu-mi rămâne alta decât ca să urmez cu studiile mele mai departe; să mă formez încât sunt capabil.

Eu am o deosebită aplecare pentru ştiinţele politice, nu ca profesiune, ci ca ştiinţe. Şi atât de puţin sunt format în ele. Mă tem, că adeseori voiu fi silit să fiu diletant... Apoi—cine ştie, dacă formându-mă, nu voiu putea să fiu spre folosul societăţii!? Mie însă nesmintit îmi voi folosi, şi asta este destul. Numărul fericiţilor va fi cu unul mai mare.

Mă adresez cătră D-ta, cu care stau în cea mai de aproape atingere, care mă cunoşti mai bine : ajutaţi-mi, şi aţi făcut o faptă umană, poate o faptă naţională. Nu cercaţi cine sunt : priviţi numai la starea în care mă aflu. — Este un om, care vă roagă, ca să-i faceţi cu putinţă o distracţie, în lipsa căreia poate va peri. Mai puţin cu un pocal de bere ; o plăcere trecătoare mai puţin: nu vă rog de mai mult.

Ştii că am avut nenorocirea de am căzut la examenul de stat. Dacă nu mai mult, cel puţin atâta mă ajutaţi, ca să pot merge la Viena, pentru ca să coreg examenul. Poate îmi voiu afla condiţii pentru ca să mă susţin mai departe.

Şi mi s'ar da toată ocasiunea ca să consult un medic expert în causa boalei de care pătimesc. O cură bună poate să-mi dea încă 10—20 ani.

Eată de ce te rog. Fii interpret al rugării mele cătră aceia, care pot şi poate voiesc să facă ceva.

A face bine este fericitor; poate se vor afla oameni, care se vor bucura, dacă li se oferă această fericire.

Fă, te rog, ce poţi : conştiinţa că ai făcut, va fi răsplata.

Eu astăzi am primit demisiunea ca arhivar la consistorul de aici. Am cerut-o şi mi s'a dat. Nu pot să lucrez. Mâne aş putea să pornesc: dar nu ştiu unde şi nu ştiu cu ce. O ! numai acuma simţesc grozăvia stărei mele: nu este în lume un loc, pe care să-l pot numi «acasă», nu este un suflet, de care să pot zice «al meu», «ai noştri». Sunt morţi ! amândoi sunt morţi, — şi cuibul lor este în mânele altora !

Voiu petrece aici, cât voiu putea; voiu merge dup' aceia la cunoscuţii din Arad, petrecând şi aici cât voiu putea, la fieşte care o zi:

așa voiu petrece pela *cunoscuți*. Imi cade greu — dar sunt silit. — N'am mai mult decât 72 cr. [109] din trei fiorini ce am împrumutat ieri Tinct. jodi. cali. jod. — glicerin-etc. au tras în două zile 1 f. 60 cr. după mine... Și medicul, ba medicii nu sunt plătiți. Am trecut prin toate : le voiu rabda și aceste.

Incât se poate calcula — în Arad voi aşteptà răspunsul D-tale. Putând însă câştiga bani cât de curând voiu porni la Viena. Fieşte care zi îmi este un an pierdut.

Sperez ! sperez — deoarece alta nu-mi rămâne.

Primește salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XV

Arad, 14/28 1873. Noemvre.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De vr'o zece zile mă aflu aici în Arad.

Alaltă-ieri a fost alegere de episcop, ales fiind Miron Romanul, fostul principal al meu și om, cu care trăiesc în cea mai bună înțelegere. Acest nou ales episcop m'a provocat, ca să primesc redacția foii bisericești «Lumina» [110], pe lângă un salar anual de 700 fior. Am răspuns cumcă nu pot, deoarece aș avea de gând să pornesc pe câteva luni de zile la Viena. A rămas dar, ca numai după ce voiu fi rentornat dela Viena să primesc redactarea. Mi-a sfătuit totodată noul episcop, ca, dacă voiu merge la Viena, să fac examenul din limba și literatura română, deoarece ar foarte dori, ca să fiu aplicat la liceul de aici pentru catedra română, singura sistemisată în Ungaria. Eu aș dori foarte mult ca să fiu aplicat la această catedră, deoarece nu este carieră, pentru care aș senți mai multă aplicare, decât pentru acea profesorală. Aş avea apoi salar anual de 1200 fior., destul pentru ca ici-colea să-mi procur și câte o carte. Nesmintit aş dori dar să fac examenul prescris.

Dacă însă nu aș putea să primesc ajutor dela D-voastre, cel puțin deocamdată nu voiu putea să merg la Viena. Voiu fi dară silit,

ca numai decât să primesc redactarea foii «Lumina». Altfel nu aş avea din ce să trăesc. Pentru aceasta aş ruga, ca să binevoieşti a mă încunoştiinţa numai decât, dacă puteţi să-mi trimiteţi ajutor ori ba, pentru ca să mă pot orienta. Nu cumva între doue scaune să rămân pe jos.

Boala mea progresează. Incep deja a nu dormi şi sunt chinuit de o tusă seacă, urmare a lipsei de sânge. — Dar' — mulţam Domnului — sunt vesel şi pot să lucrez. Numai mâna stângă nu o pot mişca. Este inflamată.

Deocamdată nu folosesc nici o cură; me tem, că numai îmi va strică.

Te rog dar' încă odată, răspunde-mi numai decât.

Dacă ar fi să merg la Viena şi să rămân mai multă vreme, mă voiu susţine p'in dare de lecţiuni. Numai spesele de călătorie şi traiu pe cea dintâiu lună mă pun în îngrijire. Putând să mi le câştig aceste, voiu călători mai târziu la Viena.

Primeşte salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

Iţi gratulez la «Satira» [111]. Este o scriere, care dovedeşte că şi noi batem la porţile clasicităţii.

SLAVICIU.

XVI

Arad, în 27 Noembre, 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Ieri ţi-am scris şi astăzi am primit scrisoarea D-tale. N'am să-ţi spun, că m'am bucurat.

Te rog dar' binevoieşte a-mi trimite, ce-ai la mână, pentru ca numai decât să pot porni la Viena. Adresa mea este : I Slaviciu, *Arad, Ungaria. La consistorul gr. ort. român.*

Eu cuget, că înainte de toate să fac examenul de stat. De aici înainte nesmintit mă voiu sfătui cu D-ta. Dacă aş avea să fac rigu-

roasele, mai bucuros aş merge în Belgia, ca să fac riguroase numai din ştiinţele *politice* şi *administrative,* pentru care am aplecare. In Viena ar trebui însă să fac 2 riguroase din drepturi, o ştiinţă, pentru care n'am nici aplecare, nici vocaţiune. De altmintrelea să vedem mai tărziu.

Precum ţi-am zis eri, voiu face şi examen pentru a putea fi profesor de limba şi literatura română. Nu-mi costă nici bani nici osteneală. Dacă ar fi să rămân aici, acest examen nesmintit îmi va fi de folos.

In sfârşit şi D-ta îmi dai sfatul să merg la Iaşi... Şi pe semne nici n'are să fie altcum: aici, izolat, ar putea să mă rod fără să fac ceva.

Vom vedeà.

Boala mea este, precum am zis. Eu sperez, că o cură bună me va lecui. Nu e vorba dar ca să desperez. Am avut numai şi am câte odată momente în care mă tem ca să nu cad în desperaţie. Boala îmi slăbeşte puterile.

Mă întrebi, ce întreprind.

Aş dori, precum am zis, că cât de curând să pornesc la Viena, să cer termen pentru examenul de stat, şi apoi să studiez. In Făurariu aş face examenul. — In restimpul acesta aş cerca totodată să mă curez. După examen apoi: ori voiu rentorna acasă,—ori voiu merge la Iaşi, ori voiu cere termin pentru rigoros, ori voiu merge în Belgia, — precum va părea mai înţelepţeşte.

Deocamdată te rog numai să-mi trimiţi acei câţi-va galbeni, ce zici că ai adunat deja, pentru ca să pot porni.

Primeşte mulţămita şi salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XVII

Viena, în 8 Decembre 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De vr'o patru zile mă aflu în Viena. N'am să-ţi mai spun, ce am să fac aici. Hotărît nici eu singur nu ştiu. Până acuma m'am

aranjat și am visitat cafenelele, bereriile și cabinetul de lectură a tinerilor români de aici. La universitate nu am fost încă. Nu știu ce voiu putea să fac.

Cu toate, că nu-mi promit aici cea mai boierească viață, deoarece toate sunt scumpe, nu-ți pot spune, ce bucurie mă cuprinde când iarăși mă simțesc în aerul universitar. Sunt 16 luni de zile de când nu mi-a fost dat să stau de vorbă după placul meu. Astă bucurie a mea este cu atât mai mare, încât cred a putea zice, că tinerimea de aici nu este mai mult acea, care a fost înainte de pornirea mea din Viena. Numai este acel zel bolnăvicios, nu acea însuflețire oarbă, care preocupa spiritele înainte de asta. Oamenii par *a fi* mai mult români și a *simți* mai puțin românește [112].

Lipsind acel zel, în convenirile tinerilor de aice lipsește și agitațiunea, ce până acum turbura spiritele. Pentru mine asta este de interes, deoarece îmi pot promite, că voiu putea să aflu o distracție folositoare, de care am atâta lipsă. Cel puțin puținele zile, ce am petrecut aici, au fost cu desăvârșire senine. Colegii mei susțin, că am perdut foarte mult din firea mea veselă; eu simțesc însă, că decând mă aflu în Viena iarăși devin, precum am fost, un om, care-și bate joc de iarnă, când îi intră apa în ciobote [113].

Dar să vedem, ce va fi de aici înainte.

Și boala mi s'a alinat. Nesmintit numai momentan. De câte-va zile dorm bine și perd succesiv din verdeața feței mele. Cu toate aceste simțesc încă puțină durere în brațul stâng. Mâne am să fac o visită profesorului Sigmund Dittel [114].

Am înțeles, că și Xenopol a trecut p'in necasul meu. Ei bine! cu asemenea tovarăși calea-mi pare mai ușoară. Pe unde el a trecut, nici eu nu mă rușinez a trece. — Vorba este — numai să trec.

N'am primit încă numărul 7 din «Convorbiri». L'am aflat însă aici, la cabinetul de lectură [115]. Mi-a foarte plăcut studiul lui Xenopol [116]. Pentru-ce scrie omul acela atâta de puțin. Ori poate face și el ca și Eminescu?

Studiile asupra maghiarilor sunt publicate. Nu știu, cum vor fi fost ele primite de D-voastre. Aici au fost primite cu mult mai bine decât speram. Atât acasă cât și în Viena cunoscuții mei nereservat admit părerile, ce am expus. Asta mă îndeamnă, ca să continuez, ce voiu și face, nu însă pentru Convorbiri. Am să trag con-

sequenţe pentru politica noastră zilnică şi apoi să public ce voiu fi scris, dacă îmi va fi cu putinţă, într'o broşură. — Nu însă «Flugschrift» [117]. — Despre asta altă dată mai mult.

Nu ştiu cum veţi fi primit pe «Ioana Maichii» [118]. Inainte de pornirea mea am apucat încă câteva fragmente de poveşti. Una, despre trei fete de împărat şi alta despre un copil cu părul de aur, par a fi poveşti demne de a fi puse alături de cele trei publicate [119].

Am cetit în «Revista contimporană» [120] critica D-lui Laurian. Incât ea mă priveşte pe mine, poate să fie dreaptă. Par însă a fi convins, că D-l Laurian nu este în clar asupra chestiunei «naţiune, ca formă de conlucrare sufletească» [121]. Deslușirea, ce o cere, deocamdată, nu o pot da. Dacă trăesc, o voiu face în «*Psihologia universală*» [122], o scriere, la care lucrez de mult, fără ca să pot zice, că am început-o.

Nu ştiu pe care lună mi-aţi trimis banii. Te rog spune-mi, pentru ca să mă pot orienta. Es muss alles knapp berechnet werden ! [123].

Adresa mea este: *Wien. III. Marokkanergasse. No. 8.* «România-Jună».

Aflu de bine, ca să primesc, ce mi se trimite, la cabinetul de lectură, unde mă aflu mai adese-ori.

Primeşte salutările mele!

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XVIII

Viena, 25 Decembr. n. 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Incă ieri am primit banii ce mi-ai trimis. Iţi mulţămesc.

Scrisoarea D-tale m'a pus pe gânduri. Imi zici multe adevăruri dintre care o mare parte triste. Cu toate aceste astă dată nu pot să-ţi răspund. Medicul mi-a sfătuit, ca să nu mă scol din pat. Şezând apoi în pat, nu pot să scriu. Nu numai este obositor, dar' și poate să-mi fie spre stricare. — De altmintrelea îmi promiţi că-mi vei scrie mai mult. Până atunci poate și eu mă voiu putea scula.

Zici ca să-ţi trimit ceva. Este de prisos a mă scusa cu starea, în care mă aflu. Mă şi tem apoi a-ţi trimite ori şi ce. După ce nu se va publica ce se va întâmpla cu Ioana Maichii ?

Am să te întreb încă un lucru. Până când îmi vei trimite ajutorul ? Asta să mi-o spui numai decât, pentru ca să mă ştiu orienta.

Acuma mă pregătesc pentru examen, încât studiarea este cu putinţă într'un spital. In Ianuarie voiu ieşi nesmintit din spital, şi sperez, că în Martie voiu putea face examenul. Mai bucuros aş face însă un riguros decât examenul. Totul depinde însă numai dela împrejurări. Despre asta altă dată mai mult.

Primeşte salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XIX

Viena, 31 Decembre 1873.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Azi e zi de sărbătoare. In ajunul anului nou îmi permit şi eu o plăcere, pe care profesorul Dittel [124] de mult nu mi-a permis-o : mă scol din pat, mă pun la masă şi scriu.

Un an se duce, altul vine. Este ziua, în care oamenii-şi zic vorbe bune. Işi zic, când nu îndemnul firesc, ci numai convenţiunea este motivul lor, cu atât mai mult, când dau expresie pornirilor sale sufleteşti. Este o ziuă, în care omul se bucură, că poate face «ex offo» [125], ce ar face în fie-care ziuă. — Ei ! vorbă multă — e sărăcie ! — La mulţi ani, ‚boierule. Să-ţi fie pe gând în anul viitor şi de aici înainte. Să-ţi fie, precum însuţi doreşti ! — Şi apoi — earăşi vorbă multă e sărăcie : mai mult nu zic !

Eu, precum vezi, intru cu sufletul vesel în anul viitor. Azi noapte voiu dormi liniştit şi liniştit îmi va fi sufletul în dimineaţa de mâne. — Am scăpat dintr'un an plin de fatalităţi. Am pierdut tot ce omul numai odată pierde ; n'am ce să mai pierd. Dar sunt încă june. Peste 6 zile abia de 26 ani. Intru în anul viitor cu sarcina ce am purtat în anul trecut, — şi cu speranţa, că îndecurând o voiu

arunca-o din spate. Şi mie-mi poftesc — ce însumi doresc. La mulţi ani şi eu !

De două zile merg spre bine. Era să mi se amputeze braţul stâng. Acuma cred, că o voiu să scap. De doue zile mi se alină inflamaţiunea, ce am avut după operaţiune. De asemenea simţesc îndreptare în genere. N'am decât trei rane deschise şi sperez că în 8—10 zile se vor închide şi aceste. In Ianuarie nu cred însă că voiu părăsi spitalul. Sunt slab la constituţie şi lipsit de sânge; nu suport nici cura de mercuriu nici acea de iod, decât în dose foarte mici, recipiate ca sublimat în băi. Este o cură mai îndelungată dar tocmai atât de sigură ca şi unsorile. Incât se poate vorbi de siguritate. Mie-mi place să cred, că mă voiu însănătoşa, tocmai pentru acea adese-ori mă ocup cu idea, ce voiu face după însănătoşare.

Zici ca numai decât să fac examenul. Nesmintit. Să merg apoi la Iaşi ? — O idee, cu care mă ocup de mult. Incă înainte de moartea părinţilor mei, înainte de a fi fost părăsit de Louisa mea eram hotărît să părăsesc această lume, în care poate nu voiu afla decât moarte sufletească [126]. Acuma, când mă aflu singur pe lume, nimic nu poate să-mi fie mai dorit, decât a scăpa din miseria, în care mă aflu, intrând într'un cerc, care poate mă va îndemna la noua vieţuire. Şi totuşi — totuşi ! — Parcă m'aş teme, că alt pământ nu mă primeşte. Când vine momentul pornirei, stau pe gânduri, şi nu ştiu, ce să fac. Ar fi poate păcat de moarte, dacă aş părăsi această societate, care poate să aibă lipsă [127] de mine. Este un pas, care determinează nu numai asupra vieţii mele, ci şi asupra cercului social, în care aş lucra remâind aici. De o sută, de o mie de ori voiu premedita înainte de a face pasul.

Inainte de asta cu câte-va zile am fost provocat din partea fostului meu principal, acuma episcop în Arad, ca să rentorn numai decât. Am răspuns în limbagiul oraculelor. — In genere — nu voiu face nimic fără a me sfătui cu D-ta, care totdeauna ai arătat cele mai binevoitoare afecte cătră mine. — Mai târziu, când va veni vremea, îţi voiu expune consideraţiunile, ce mă pot determina. Fără consensul D-voastre nici nu rămân, nici nu merg.

O chestiune de natură mai delicată.

Mâne se împlinesc cele 30 zile, pentru care am plătit taxele în spital. Poimâne ar trebui să plătesc, conform angajamentului cu

presidiul societăţii studenţilor. 41 fior. pe cele 30 zile, ce vor să urmeze. N'am însă parale. Ce vor face cu mine, nu ştiu. Le voiu minţi că banii sunt pe cale, că-i aştept în toată ziua — dar serbătorile sunt la mijloc. Pentru-ca însă minciuna mea să nu pară prea lungă, te rog, cearcă de-mi trimite ajutorul pe Februarie, dacă se poate cu câte-va zile înainte de termin. Astfel — spre exemplu — către finele lunei Ianuarie nou. — Dacă se poate !

Convorbirile nu am primit decând am venit d'acasă. Am primit numai cei dintâiu şese numeri. Dacă-ţi este îndemână, trimite-mi ceilalţi numeri aici, în spital (K. k. Allg. Krankenhaus. Studenten-Abtlg. [128]).

Acum am destul timp liber ; nu am însă lectură.

A studia, nu pot, deoarece nu-mi este permis să mă scol din pat. In sala chirurgică, unde bolnavii se află în deplină sănătate, de studiu nici vorbă nu poate să fie.

Te vei mira, dacă-ţi voiu face cunoscut, că un anumit I. D. Ionescu, artist comic din Galaţi, amic al meu, mâne va da aici representaţiune in Dianasaal [129]. Are şansonete bune. — Sunt curios de efectul, ce-l va produce.

Primeşte salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XX

Viena, 1/13 Faurariu, 1874.

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Nimic nu este mai plăcut decât a şedea lângă căminul cald, a face filosofie şi a nu gândi la nimic [130].

Imi aduc aminte de asemenea zile plăcute. Am avut şi eu momente, în care, uitând îngrijorările zilnice, puteam să petrec în meditaţiuni plăcute asupra chestiunilor, ce mă priveau mai de aproape ori mi se puneau în contact cu lumea cea mare. — Puţine, dar, am avut. Deşi în întreaga mea viaţă a trebuit să mă lupt cu împreju-

rările, în care mă aflam, erau momente, în care mă sustrăgeam de sub înrâurirea lor, trăind într'un fel de independență etică.

Nu știu dacă aceste momente de viețuire senină au fost atât de plăcute, precum azi îmi pare a fi fost. Ele mi se înfățișează ca nopțile liniștite ale corăbierului, ce de săptămâni întregi este purtat de valurile mării turburate. O dorință viie se ivește în sufletul meu : să mai pot medita încă odată, să mai pot gândi încă odată, fără ca gândirile mele să fie provocate de stările, în care mă aflu.

Sufletul îmi pare o oglindă pasivă, care n'are alt sens decât că poate reflecta stările ce i se înfățișează. Chiar nici a combina nu sunt în stare. Gândirile mele nu mai sunt un șir de consequențe. Fieșste care gând este isolat, consequență a vre-unei împrejurări, ce apasă asupra mea cu atâta putere, încât trebue să gândesc la ea. Și în fiește care moment mi se pune o altă chestiune, una nu mai puțin acută decât cealaltă, nu mai puțin grea, nu mai puțin obositoare. Sunt asemene unui ostaș, care este atacat de sute de vrășmași. Nu știu la ce să gândesc, la ce nu, — la ce mai 'nainte la ce, mai apoi. Intr'un moment, toate stările mi se ivesc cu egală intensivitate ; capul îmi este plin de gânduri ; creerii mi se frământă; gândesc, atât de mult, de intensiv, atât de agitat gândesc, încât în momentul viitor mă cuprinde un fel de desperație apatică, îmi ascund capul în perini și nu mai gândesc nimic.

Ucide sufletul această agitațiune fierbinte. Nici o groază nu poate fi mai grozavă decât groaza de gând. Frica de acea ce poți gândi, te ucide — încet, picurat — dar te ucide.

Este o moarte mai tristă decât cea comună. Când mai nainte devine viețuirea sufletească imposibilă și numai dup' acea se sfârșește cea trupească.

In mijlocul acestor agitațiuni suvenirea zilelor mele senine se reivește în sufletul meu zugrăvită cu cele mai vii colori. Ele îmi par o viețuire pentru sine, o lume plină de armonii. — Gândesc la Eminescu, la acest spirit atât de puternic, la acest suflet atât de fericit p'in firea sa nenorocită. — Imi aduc aminte, că erau momente în care trăiam singuri, uitând lumea, cuprinși numai de gândirile noastre. Eu aveam sistemul meu și el avea al său sistem în modul de a pricepe lumea, lucrurile și viața. Il combăteam atunci cu asprime, ear azi aflu cu înspăimântare, că il susțin.

Da, da ! gândirile nu resultă din suflet. Omul gândeşte ce împrejurimea îl sileşte să gândească. Eu şi atunci tot însumi eram. Alta era însă lumea de atunci şi alta acea de astăzi. Lumea s'a schimbat, şi schimbându-se lumea, s'a schimbat raportul între mine şi lume, şi din deosebite raporturi nu pot resulta egale consequenţe.

N'am fost doicit pe perini de mătasă. Abia îmi aduc aminte decând trebuieşte să mă lupt pentru susţinerea vieţii. Ori cât de mari, ori cât de multe au fost suferinţele mele, totdeauna aflam în lume ceva ce mă distrăgea, în sufletul meu totdeauna o gândire, destul de puternică, pentru a goni pe oricare alta.

Numai acum simţesc, ce am perdut în restimp de un an de zile. Tot, ce dă valoarea vieţii mele.

Sufeream, şi suferind rabdam, gândind la acea, că va veni ziua în care bucuria, ce voiu produce pe feţile părinţilor mei, îmi va fi o înmiită recompensă pentru suferinţele răbdate. — Azi nu mai este acest gând mântuitor. Chiar nici speranţele ce pot avea, nu mă mai mângăesc. Ele îmi par zădarnice, seci, ba, produc, chiar în sufletul meu un fel de frică tăinuită.

Mi se iveşte chipul tatălui meu. După moartea mumei mele el era mai mult tăcut decât trist. Intr'o zi de duminecă, patru zile după moartea soţiei sale, el mă provoacă să-i scriu testamentul, deşi se afla în deplină sănătate. In zadar au fost toate încercările mele de a-l mângăea. «Dă-mi pace ! îmi zise el începând a plânge. Nu mi-e frică de alta decât d'acea, că voiu ajunge zile de bucurie, pe care ea nu le-a putut ajunge !»... Acum, acum îl pricep ! — Acuma ştiu pentru-ce el n'a putut trăi decât zece zile după moartea soţiei sale. Impreună cu dânsa a răbdat suferinţele şi a murit de frică, că va ajunge a gusta recompensa făr' de dânsa.

Dacă n'ş fi plâns în viaţa mea, ar trebui să plâng atunci când aş ajunge, ca dorinţele ce aveam înainte de un an să se realiseze. O ! căci nimic nu este mai grozav decât a te bucura singur !

Şi a murit cu dor de mine, şi, sosind, l'am aflat mort şi l'am înmormântat lângă maică-mea. Nu s'a uscat încă un mormânt, până-ce am săpat pe celălalt, n'a încetat încă o durere, până ce sufletul mi-a fost mişcat spre alta... Şi totuşi — chiar şi în ziua înmormântării erau momente, în care puteam să uit, ce am perdut. «Mult am pierdut, — îmi ziceam, — mult, dar nu tot ce îndeamnă spre vie-

țuire !» Era încă un gând în sufletul meu, care predomina. Mi se ivea chipul Louisei mele, și ivindu-mi-se acest chip, sufletul mi se umplea de mișcări, deși nu totdeauna plăcute, destul de puternice pentru a putea esclude orice alte mișcări. Era încă ea în lume, ea, ce pentru mine singura părea mai mult decât întregul univers și este azi, ce atunci da universului valoare. Nu amorul către o femeie comună, acel fel de capriciu motivat, care în deobște produce o turburare momentană, în sufletele tinere, nu o pasiune oarbă cuprindea sufletul meu în față cu dânsa. Era o lume pentru sine, acea, în care viețuiam cu Louisa. Viețuind împreună opt ani de zile, sufletele noastre s'au împreunat p'in idei, simțiminte, suveniri și speranțe comune... Dar... ce-a fost, ce n'a fost, nu știu !... Capul îmi fierbe ! Știu numai c'a fost ! C'a fost — și numai este. A rămas numai o suvenire scumpă care este destul de plăcută pentru a-mi îndulci zilele, dar prea slabă pentru a mă face să uit suferințele zilnice.

O — azi nu combat mai mult pe Eminescu. Instinctiv îmi pun întrebarea, dacă o viață precum este a mea, merită să fie susținută. Da! — «Cine nu este, nu simte dureri, — și multe dureri sunt, puține plăceri».

Sunt doue luni de zile, decând mă aflu aici în spital pătimind de o boală, de care pătimesc de mai mult decât un an, cea mai scârnavă, cea mai demoralisatoare dintre boale, ce pot cuprinde pe om. Am fost uns eu cu unsorile, scăldat în toate băile, am băut fel de fel de capturi, — și din toate aceste nu s'a ales aporoape nimic. Brațul stâng și astăzi îmi este umflat și azi curg puroaele, nici azi nu au încetat durerile, răul și acuma este în trupul meu. Este — și cine știe până când, și cine știe dacă nu pentru totdeauna. — Mă simt cuprins de o lașitate extremă, când mă gândesc că astfel am să petrec o viață întreagă.

Aș suporta poate această soarte cu ușurință, dacă n'aș fi părăsit, atât de părăsit de toți, cari odinioară păreau a'mi voi bine. D-ta ești singurul om, care mă sprijinești într'această stare deplorabilă ; dacă D-ta n'ai fi fost, n'aș fi eu, și aș înceta a fi, dacă și D-ta azi m'ai părăsi. In lipsă de ajutor, cât și în lipsa de sprijin moral, ar trebui să pier.

Nu-e destul c'am pierdut tot ce-am avut scump într'astă lume, nu, c'am căzut în cea mai scârnavă boală, nu că trebue să trăesc în

miserie ci tocmai acum, când am mai multă trebuinţă de sprijin, trebue să mă aflu singur, părăsit nu mai puţin de oameni, decât de D-zeu. De doue luni de zile sunt scos din lume, trăind în izolaţiune, fără orice distracţie tocmai acuma, când ea îmi trebueşte atât de tare. Din când în când mă visitează câte un «cunoscut» ori «stimător». Nu este însă nimeni un al doilea Eminescu, care să ştie a suscita gândiri distrăgătoare în sufletul meu. — In zadar încerc a scrie. Capul îmi este confuz. Nu ştiu să cuget decât asupra stărilor ce apasă asupra mea. In zadar încerc a studia, înzadar a ceti. Am început cu materii estetice. Peste câteva zile m'am obosit. Am trecut la J. J. Rousseau, cea mai plăcută lectură a mea. Peste câteva zile m'am obosit. Cetesc de câteva zile scrierile dramatice ale lui Corneille.—Nimic nu mă distrage mai mult decât lectura franceză, deoarece trebue să gândesc şi asupra limbei. — După abia câteva zile încep a mă obosi. Nimic nu mă distrage. Adeseori mă svârcolesc aproape întreaga noapte în pat, fără ca să pot dormi. Şi apoi, dacă adorm, nu mai plăcute-mi sunt visurile decât adevărul.

Numai firea norocită ce am avut totdeauna îmi este mântuirea înt'astă stare tristă. Fără ca să încet a fi om serios, ştiu totdeauna a-mi face ilusiuni şi să sperez. Trăesc într'o lume imaginară, o lume, ce este, precum o doresc eu. Să mă desamăgesc de o sută de ori, iarăşi sperez cuprins fiind de ilusiunile mele. Oamenii îmi par mai oneşti, mai buni, chiar mai nobili decât ce îi ştiu că sunt. Este nesmintit un fel de boală sufletească această sinamăgire, — dar, deşi boală, binefăcătoare. Fără a fi capace de a privi lumea mai mult precum o doresc decât precum ea este, fără a mă putea confunda în ilusiuni, ar trebui să per... Sunt momente izolate, în care făcându-mi ilusiuni, sufletul mi se înalţă : iarăşi sperez, iarăşi iubesc viaţa, — energia îmi revine şi în asemenea momente iarăşi sunt, cine am fost, — spiritul cutezător, care îşi pare a cuprinde universul cu o singură privire. Mai ales dimineaţa, când mă trezesc din somn, sufletul este liniştit: «Azi, azi, — îmi zic, — azi nesmintit te va suprinde ceva !» — Şi apoi aştept până în spre sară. — în zadar.

Dar nu numai isolate, ci şi rare sunt aceste momente de respirare. Din când în când stările apasă asupra mea atât de puternic încât adevărul suprimă ilusiunile, înfăţişându-mi-se în deplina sa

golătate... Aceste sunt momentele grele, momente în care premeditarea încetă cu desăvârşire, în care ideile etice, care alcătuiesc temeiul gândirii mele, încetă cu desăvârşire a înrâuri asupra voinţei mele.

Mă cuprind gânduri rele, gânduri, pe care mai apoi eu însumi le condamn... Sara, când aflu că ilusiunile, ce îmi făceam în decursul zilei, sunt numai ilusiuni, desperez, îmi perd energia, devin laş... îmi par cel mai nedemn om în lume... Şi gândesc la Eminescu. «A fi, ori a nu fi ! ?».

Da ! nime nu este mai laş decât acela, care de frică, că va peri, pune însuş capăt vieţii sale. Adevăr este, puternic adevăr, când omul şede lângă căminul cald, face filosofie şi nu gândeşte nimic. Este adevăr, când omul gândeşte însuş, şi poate asupra unor stări imaginare, ori stări, în care alţii se află. Când însă gândirile se ivesc în om, nu ca şi urmări ale meditaţiunei, ci ca şi consequenţe ale stărilor subiective, atunci fieşte care om, şi cel mai cutezător, devine laş şi esclamă ca Louisa mea : «Verdamm' mich nicht. Ich hörte auf, ein Mensch zu sein ; ich bin eine willenlose Maschine, die nicht selbst über die eigene Tätigkeit bestimmt» [131].

A muri nime nu doreşte. Dar dorinţa de a nu pătimi este firească. Acela care în present sufere, rabdă suferinţele privind în viitor. Acela însă, care şi în viitor priveşte cu groază, — acela de viaţă se îngrozeşte. Pentru veţuitor viaţa numai atunci are valoare, dacă ea promite un equivalent de plăceri pentru suferinţele, cu care o susţine. In lipsa acestei promisiuni, ea devine imposibilă ca oricare existenţă nemotivată. Nime nu trăieşte numai pentrucă trăeşte, ori numai pentru ca să poată trăi: omul traieşte pentru că voieşte să trăiască. Această voinţă nu poate fi nemotivată, — şi motivul nu poate fi altul — decât plăcerile sufleteşti, ce viaţa promite.

Nu sunt amicul, nici adoratorul lui Schopenhauer. Dar când el nu se află în rătăcire, atunci zice adevărul. Şi al adevărului amic şi adorator sunt. Sinuciderea este o moarte firească, tocmai atât de firească ca şi acea trupească. Deosebirea este numa acea, că una este urmare organică a organismului trupesc, iar altă a celui sufletesc. Odată devine veţuirea trupească, altă dată cea sufletească mai nainte imposibilă. Odată este una causa şi alta urmare, altă dată vice-versa. Este o deosebire numai cu privire la

timp. Dar totuş deşi nici un mort nu este de condamnat, este mai de compătimit acela, care mai întâiu sufleteşte încetă a fi. Asta este cea mai grozavă moarte.

Te vei îngriji poate văzându-mă vorbind astfel. Fii însă liniştit ! Cine vede fulgerul, acela nu va fi trăsnit; cine poate încă cugeta asupra sinuciderii, acela este încă scutit de moarte. Dacă eu cuget asupra ei, cuget pentru că voiesc să scap de ea. Este un şir de gândiri care mă preocupă: puindu-le pe hârtie, sufletul mi se alină cel puţin pentru timpul în care le pun. Sunt poate 5—6 zile de când scriu această epistolă. Când nimic nu mă poate distrage, mă înşel pe mine însumi cercând distracţie tocmai prin gândirile, care mi-au turburat sufletul. Le aranjez, le înşir, le combin şi într'ăst lucru momentan uit că ideile mă privesc pe mine, privindu-le numai ca idei pentru sine. Nu cerc compătimire, nu mă plâng, nu blestem, nu învinovăţesc : iau numai totul, precum este şi aflu cea mai binefăcătoare mângâiere, aflând pe cine-va, cui să descopăr conţinutul sufletului meu.

Deşi am pierdut mult, deşi sufăr azi, deşi nu sperez în viitor, eu îmi par a fi cu mult mai departe de desperaţie decât ce-aş putea să fiu. Privind în jurul meu, nu aflu nimic, ce poate da valoare vieţii mele, aflu însă, ce cer, în mine însumi.

Nu pot uita cumcă sunt deobligat faţă de aceia, carii mi-au făcut bine ori se interesează de mine. Dacă ar trebui să mor azi, poate nimic n'ar fi mai dureros pentru mine, decât că n'am putut chieta datoriile, ce am faţă de alţii, ori că nu m'am putut arăta vrednic de bunăvoinţa, cu care am fost tratat. Dacă în viaţă nu aş afla nici o plăcere positivă, aflu asta una negativă, sperând a scăpa de sarcinile ce port.

Poate şi atâta mi-ar plăcea prea puţin. Atunci uit al meu viitor şi privesc numai la cercul social, în care petrec.

Este poate bine, — poate este rău, dar' eu, pentru mine, mai ales acuma mă privesc mai mult ca parte a cercului social, în care petrec. Ori care mişcare a acestui cerc, este totodată şi a mea mişcare. Este în mine un şir de idei, pe care aş dori să le văd realisate în acest cerc social. Am aspiraţii, speranţe şi dorinţe, şi cu cât mai seacă îmi pare vieţuirea ca individ, cu atât mai scumpă ca român. Asta indentificare nu este urmare a unor sentimente, de care la

noi se face atâta paradă. Este o consequenţă a stărilor mele sufleteşti. Mă indentific cu cercul social, în care mă aflu, pentrucă numai astfel mă simţesc iarăşi îndemnat spre lucrare. Fatalitatea a pus capăt vieţii mele individuale; de aici înainte trebe să trăesc numai ca parte a societăţii. Sunt ca jucătorul de cărţi, ce, după-ce şi-a pierdut toţi banii, începe a juca pentruca să câştige altora.

Nu doresc a muri. Aş dori, ca să vieţuiesc secoli întregi, pentruca să fiu martor şi părtaş la lucrarea, p'in care se vor realisa ideile, ce azi înalţă sufletul meu. Sunt fericit în aceste momente de înălţare sufletească. Un an de suferinţe pentru un asemenea moment !

N'am putut fi fericit p'in mine însumi în viaţa mea individuală, simţesc destulă putere pentru a afla, tot p'in mine însumi fericirea în viaţa comună. Şi, cine ştie ! — poate iarăşi voiu afla, ce se mai poate.

Dar numai om este omul. In sfârşit — miseria este pentru fieştecare om muma răutăţii. Deosebirea este numai de grad : unul are mai multă, altul mai puţină putere de resistenţă. Desăvârşită putere nimeni nu are. Intr'un anumit grad de miserie, cel mai mândru om devine cerşetor supus, şi într'un mai mare grad, cel mai onest fură, înşeală ori ucide. Firea este inalterabilă.... Eu ştiu, cine-am fost... Am ajuns însă până într'atâta, încât cu câte-va zile înainte de asta, eu, acuma, în vârstă de 26 ani, nu m'am sfiit a ruga pe un om să-mi «cinstească» o părechie dintre pantalonii săi vechi. Şi nu ştiu, purcezând pe astă cale, până unde voiu ajunge.

Imi suport miseria cu resignaţiune, îmi suport şi boala, îmi suport şi pierderile — pentrucă nu mă simţesc nevinovat.. Stările mele sunt urmare a unor coincidenţe fatale. Am fost totdeauna onest, activ şi modest în pretenţiile mele. N'am avut însă noroc Făr de noroc, pe cum eram, trebuia să fiu mai puţin onest şi pe lângă mai puţină activitate şi mai mari pretenţii astăzi aş putea să fiu mai îndestulit. Mai îndestulit, nu însă fericit. Chiar şi stările, în care mă aflu, cuprind în sine un fel de fericire tristă : am făcut ce-a trebuit.

In toate sunt înse margini. Cine ştie dacă tocmai în urma prea scrupuloasei onestităţi nu voiu fi împins spre o mai mare neonestitate.

Nu cunoşti pe acelea, care nu puţin au contribuit, ca să viu la Viena. Am venit la Viena mai ales și pentru acea, că voiam nu numai să rămân, ci să și par om onest. Eram dus în cel care de către oameni, cari sunt — cu drept ori fără drept — discreditați. Păream cel puţin a fi desobligat față de asemenea oameni și a lucra sub influenţa lor, — păream a scrie și lucra după inspirațiuni. Imi iubesc convingerile cu mult mai tare, decât cât ca să fi putut periclita înrâurirea lor prin această suposiţie. A trebuit să cerc pretext a veni la Viena și a petrece aici până când oamenii nu se vor înţelepţii. Dar ei par a deveni tot mai nebuni. Nainte de asta cu câte-va zile Babeșiu în «Albina»[132] sa cea minunată, află, că eu petrec în Viena ca agent plătit — indirect plătit de către guvernul maghiar. Şi despre asta, afară de Babeşiu, nime nu se îndoiește. Chiar și amicii mei se plâng de lipsa de confidență, când zic că n'am parale și — rog de o sugară. — Zii acuma : este ceva mai fatal decât a fi onest — fără cel puţin să pari a fi ? — Oamenii nu cred, că cineva poate să fie atât de prost. — Trist este a vieţui într'o asemenea societate... Dar ! merit, ca să fiu isolat, pentru-că sunt isolat...

De asemenea amici, de părtinirea unor asemenea oameni nu sunt vrednic.

Starea mea rămâne însă tot, în care sunt azi.

Ori cât de etică, miseria este miserie, ori cât de resistent eu, tot om.

Onoare am încă. Cu aceasta perd în viața comună, ce am pierdut în cea individuală cu Louisa. Ce mai rămâne apoi ?

Și cel mai resistent suflet se frânge în sfârșit. Să rămân în isolaţiune, în miseriea, în care sunt, cuprins de gândurile, ce îmi turbură sufletul, în lipsa de lucrare, fără distrageri, preocupat numai de relele, ce apasă asupra mea. In sfârşit se frânge sufletul : fugind de răutate — sufletul cade în impotenţă.

Cine scopă de moartea morală, cade în cea etică; cine scapă și de asta, cade în cea psihologică. Cine este prea onest pentru a deveni rău, prea puternic pentru a se sinucide, acela este prea vârtos pentru a nu nebuni.

Să scap de aici, să intru în lume, — muncă, și sprijin moral, — altă scăpare pentru mine nu este.

Când voiu putea scăpa nu știu.

Nu te mira de lungimea acestei scrisori. Cine știe dacă era cui s'o scriu, înaintea cui să-mi deșert sufletul...

Acuma sunt mai liniștit.

Te rog, trimite-mi banii pe luna Martiu cât mai îndecurând. Mi-i trimite aici în spital. (K. k. allg. Krankenhaus, Stud. Abtlg. 27. b.) [133] de oare-ce înainte de a-i fi primit, nici așa nu pot părăsi acest asil de norociți.

Incă una te rog. Un amic al meu mi-a dat 6 fior. ca să abonez «Convorbiri literare» pentru dânsul. I-am dat numerii, ce se aflau la mine. I — VI. 1873—4. Te rog, detrage cei 6 fior. din rata, ce mi se trimite pe Martie, și trimite Nrii VII—XII abonatului. Adresa lui este : *Pavel Draga, Világos. Ungaria. per Arad.*

Te rog, trimite-mi și mie «Convorbirile». Nesmintit mă vor distrage mai mult decât alte scrieri. Și îmi scrie, te rog, cât de curând.

Primește salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XXI

Viena, 2 Februarie, 1874.

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Azi am primit scrisoarea și banii, ce mi-ai trimis. Este de prisos, a-ți mulțămi.

Decând mă aflu în Viena, n'am văzut alte parale, afară de acelea, ce mi-ai trimis.

Astăzi sunt 7 săptămâni, dragă doamne, ca și'n poveste, de când mă aflu în spital. Nici azi nu se poate însă calcula, când voiu putea scăpa de aici.

Sunt slăbit la construcție. In special pătimesc și în lipsa de sânge. Că toate aceste, cura merge înainte. O singură «gaură» a mai rămas numai pe trupul meu. Anume aceea, pe care au făcut-o me-

dicii. Astfel, nainte de 10 — 15 zile nu voiu putea părăsi spitalul. Se înțelege nici atunci nu însănătoșat, ci numai pentruca să continuez cura afară de spital. Răul a fost foarte încuibat și era de temut, că voiu cădea în «*piemie*».

Acum de asta n'am să mă tem, numai dacă voiu continua cura cu destulă îngrijire.

Am plătit taxele până în 13 Faurariu s. n.

Ce va fi d'acolo înainte, nu știu.

Te-am rugat să-mi spui, până când îmi veți trimite ajutor. Te rog, nu uita !

In săptămâna trecută am lucrat câteva zile. Acuma am dureri în brațul stâng. Pentru acea nu pot să-ți scriu mai mult. — Sperez că în de curând vor înceta durerile și îți voiu scrie mai pe larg.

Imi adresează și mai departe tot aici. Chiar și dacă m'aș duce, ce înainte de 15 Faur nu poate fi, voiu dispune, ca să mi se primească scrisorile aici.

«România Jună»? [134]. — Altă dată. Ea nu s'a înființat acuma, ci înainte de 3 ani. Astăzi trebile curg bine, dar cam confuz. Este lipsă de oameni.

Primește salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XXII

Viena, 9 Martiu st. n. 1874.

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Nu știu dac' ai primit ori ba scrisoarea, ce ți-am adresat înainte de asta cu câte-va săptămâni. Cred, că da. Cu toate aceste sunt necesitat a te incomoda încă odată. Mă aflu într'o desăvârșită lipsă de parale.

Te rog, trimite-mi numai decât dacă nu tot, cel puțin 3—4 galbeni, ca să scap din perplesitățile momentante.

De vr'o zece zile iarăși sunt legat de pat. Boala a intrat într'o fasă mai acută, decât cele de mai nainte. Medici mi-au făcut încă

o rană sub umăr. Cu toate aceste medicul zice, că procesul se află în cele din urmă fase și eu aflu destul temeiu pentru ca să cred, că încă în Martiu voiu părăsi spitalul.

Presența nenorocitului de Badescu a avut un fel de înrâurire binefăcătoare asupra stării mele sufletești.

Primește salutările mele!

Al D-tale
IOAN SLAVICIU.

XXIII

Viena, 10 Martie n. 1874.

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Iți mulțămesc de doue-ori: odată pentru că ai scris, altă-dată pentru-că mi-ai trimis pe «Mihaiu Vereanu» [135]. N'am însă să-ți fac complimente. Chiar și dacă aș fi omul complimentelor, aflu că astă-dată ele sunt — cel puțin — de prisos. Stau în față cu o scriere premeditată. «Mihaiu Vereanu» este un roman, în care pornirile poetice sunt vărsate cu precugetare în formele estetice. Fieşte-care pagină din «Mihaiu Vereanu» arată pe omul de gust. Scriind, însuți ți-ai făcut critica. — Intr'asta consistă atât părțile bune, cât și cele slabe ale romanului «Mihaiu Vereanu».

El este bun, încât privirile estetice, de care ai fost condus, sunt corecte, ori încât ți-a succes a le întrupa. Nime mai bine decât D-ta nu poate ști încât ți-a succes, ce ai dorit. Critica nu încape decât asupra privirilor estetice, care par a fi întrupate în «Mihaiu Vereanu».

In «Convorbiri» n'am cetit decât un singur capitol din «Mihai Vereanu».

Numai decât am văzut că n'am a face cu un lucru de clacă.

Și Mihaiu Vereanu înseamnă intrarea într'o epocă nouă, epoca, în care oamenii p'in muncă onestă cearcă să pună temeliile unei mișcări literare sănătoase.

Noi de fel nu suntem îndemnați a produce mult, pentru-ca să satisfacem trebuințele unui public. Acesta lipsește. Producem un

lucru, de care numai noi simţim trebuinţă. Cu atât mai mult suntem dar îndemnaţi a scrie bine suplinind geniul lipsitor p'in muncă, pentru-ca oferind cât de intensive plăceri, să ajungem a face din plăceri o trebuinţă și astfel să ni formăm un public. Am fost dar în foarte mare grad mulţămit de îngrijirea cu care este scris cel dintâiu capitol. Judecând după acest capitol, romanul promitea a fi cu mult mai bun, decât ca să merite a fi cetit în bucăţi. Din adins am așteptat dar sfârșitul, pentruca, cetindu-l într'o răsuflare, să mi se înfăţișeze d'odată, întreg, ca o singură impresiune.

Să vezi însă ! — această pedanterie era de prisos. Luând odată cartea în mână, era peste putinţă ca să mă opresc înainte de a fi cetit «din doască'n doască». Din început până'n sfârșit «Mihaiu Vereanu» pretinde cu egală putere a fi cetit. El nu cearcă efect p'in înscenări extraordinare. Interesul este însă susţinut până în sfârșit. Aici apoi, deși suprins în cele din urmă capitole, cetitorul este pe deplin satisfăcut. N'am decât să-ţi mulţămesc pentru plăcerea, ce am gustat p'in «Mihaiu Vereanu».

Şi nu mai puţin îţi vor mulţămi românii. «Mihaiu Vereanu» și de către publicul mare are să fie cetit.

Şi într'asta aflu eu înrâurirea binefăcătoare a lui «Mihaiu Vereanu». Ori cât de bună ar fi o scriere beletristică, dacă ea p'in sine însăși nu pretinde a fi cetită, înceată a putea fi folositoare. Susţinerea interesului este lucrul de căpetenie, și acest lucru de căpetenie nu lipsește în «Mihaiu Vereanu». Nesmintit romanul ar putea să fie mai interesant. Să-ţi trag atenţiunea mai ales asupra unei greșeli. Legătuinţele între începutul și sfârșitul romanului sunt cam slabe. La început provoci cea mai viie interesare pentru Lucreţia. Ori și cum vom privi romanul, el este concentrat pe lângă raportul între cele doue persoane principale, — Mihaiu și Lucreţia, — un raport atât de delicat și atât de extraordinar, încât el trebe să preocupe cetitorul chiar și într'un roman mai lung. Toţi ceilalţi, chiar și Adela, chiar și Ana, sunt numai ilustraţiuni.

Mă mir dar, cum de ai neglijat tocmai această parte a romanului. Treci peste întregul roman fără ca să-ţi aduci aminte de Lucreţia. Succesiv apar figuri noue. Cetitorul așteaptă cu nerăbdare să i se reivească Lucreţia, până-ce mai la urmă, preocupat de figurele mai noauă, dă uitării pe Lucreţia. In sfârșit earăși se ivește Lucreţia.

Astă-dată cetitorul este apoi cuprins de un fel de suprindere neplăcută. După un interval atât de îndelungat, Lucreția pare a împedeca desfășurarea, puindu-se în locul unor persoane, de care ne interesam mai proaspăt. Trebuia dară ca raportul între Mihaiu și Lucreția să fie zugrăvit cu colori mai vii, ca el să se strecoare p'in întregul roman, ba chiar ca el să determineze desfășurarea romanului. Lucreția, cred eu, ar avea să fie acel gând nestrămutat, care hotărește soarta lui Mihaiu, blăstămul îngeresc, ori binecuvântarea demonică. In sufletul eroului Mihaiu trebe să fie o pasiune predominantă și asemenea pasiune nu poate fi alta decât iubirea către Lucreția. Totdeauna, când p'in o reflecsiune ori p'in vre-o scenă reamintești iubirea lui Mihaiu către Lucreția, romanul devine mai interesant. Trebuia însă să fii cu mai multă băgare de samă la susținerea acestui interes. Abia în trei-patru locuri îți aduci aminte de Lucreția : la întâlnirea dela graniță, la ivirea Neaschei, la mărturisirea făcută Adelei și la cetirea hârtiilor lui Șerbu. Celelalte sunt trecătoare, ori produc, cași mărturisirea, un fel de regret disgustător. Toate aceste trec însă fără a fi foarte observate. Eu cred a fi aflat o greșeală mai mare. Intocmai cași drama, romanul trebe să aibă o culminațiune. La început formăm caracterele, aranjăm situațiunile, să dăm simțemintelor direcția, în care au să pornească. Fiind gata cu aceste, cetitorul trebuiește să prevadă sfârșitul. Trebe să-i lăsăm însă unele îndoieli. «Mihaiu Vereanu» ajunge la acest punt, când Mihaiu părăsește Italia. Știm, cumcă el este în mare grad capabil de fericire și cumcă el numai p'in Lucreția poate ajunge a fi fericit — ori nefericit. Sperăm. Cunoaștem însă și ura lui Manoli Șerbu și avem destul temeiu a presupune că Lucreția este fiica lui Șerbu. Suntem dar totodată îngrijorați. Tocmai această îngrijorare face însă romanul interesant. — Aici însă romanul n'a ajuns încă la culminațiune. Asta este tocmai la sfârșit, când Mihaiu află, că a iubit pe soră-sa. Și într'asta, de fel nu suntem de acord. Ce, Mihaiu a aflat numai în sfârșit, cetitorul trebuia să afle — în mod mai mult ori mai puțin nehotărît cu mult mai nainte. Aici era apoi culminațiunea. Gândește numai că cetitorul știa încă atunci când Mihaiu avea de gând să pețească pe Adela. Ce deosebire ! Prevăzând pericolul, ce amenință pe Mihaiu, cetitorul în fiește-care moment ar fi voit să-l oprească în cale, să-i spue taina vieții

sale. Dacă cetitorul ştia, ce-a ştiut Neasca, el era tocmai atât de interesat caşi dânsa. Ce era, dacă noi ştiam, că Lucreţia este sora lui Mihaiu ! ? Până acuma speram, că se va afla poate un chip, în care Şerbu să se îmblânzească şi ura părinţilor să se şteargă p'in iubirea fiilor. Acuma însă vedem că Mihaiu merge spre peire. Numai câte-va cuvinte am fi dorit să-i putem zice: «Iubeşte-o, căci ea îţi este soră !» — şi în fieşte-care capitol aşteptam, ca o întâmplare neprevăzută să-i spuie, ce noi nu-i puteam. Astfel am fi petrecut pe Mihaiu până la catastrofă şi aici nu eram surprinşi, aflând tocmai de ce ne temeam.

Asta este, cred eu, cea mai însemnată greşeală în compoziţia romanului «Mihaiu Vereanu».

Sunt apoi şi alte greşeli mai mici. Şedinţele societăţii au un public mic. Covrig interesează fără să satisfacă. Convorbirea lui Mihaiu cu bătrânul asupra lui Şerbu n'are nici un resultat.

Toate aceste sunt însă numai greşeli, în urma cărora romanul este mai puţin interesant decât ce ar fi putut să fie. Interesant tot este şi anume destul de interesant, pentru-ca chiar şi omul de mai puţin gust să fie îndemnat a-l ceti.

Şi privit din alte punte de vedere «Mihaiu Vereanu» este tot de astă natură.

El este numai slab, rău însă nu. Sunt lipse într'însul, nimic însă de regretat nu am aflat. El numai folosi poate ; vrând-nevrând am dori însă ca aceste foloase să fie mai mari. O mare deosebire există dar între «Mihaiu Vereanu» — şi alte romane, care am dori să nu fi fost scrise, deoare-ce ele pe lângă puţin folos aduc şi multă stricăciune.

In «Mihaiu Vereanu» caracterele sunt formate cu destulă consequenţă psihologică. Ar fi însă de dorit, ca ele să fie mai marcante. Deasemenea sunt situaţiunile. Aranjarea lor este simplă şi firească. Ar fi însă de dorit ca atât situaţiunile cât şi aranjamentul lor să excite mai mult. In sfârşit simţimintele sunt fără prefacere, fără exaltare şi cu totul naturale. Dar ele sunt zugrăvite cu prea palide colori, de fel nu pretind în formarea caracterelor excentricitatea englesă, nu în situaţiuni exagerarea franceză şi nu în zugrăvirea efectelor pedanteria germană. Ce este prea mult încéată

a fi bun. Aş dori însă ceva mai multă viaţă, mai multă precisitate şi chiar ceva mai multă poesie.

Dar să vedem mai de aproape.

Chiar şi în cele mai cetite romane englese aflăm caractere formate cu mai puţină consequenţă decât Mihaiu. Ele sunt excentrice şi de o coloratură frapantă. Arare-ori însă ele sunt negrijite. Totul este creaţiunea geniului; urmele lucrării premeditate nu se află însă într'însele. Este aur vărsat în forme neîndeplinite. Numa lustrul aurului frapează, făcându-ne să uităm formele pe un moment. Mi-ar plăcea să fac o asămănare : caracterul lui Mihaiu este vărsat din o materie puţin strălucitoare, dar într'o formă mai îndeplinită şi cu mai multă grijire. P'in asta devine meritul mai mare : a fi geniu leneş este tocmai păcat. In zadar am cere dar mai multă putere în colorarea caracterului : asta o avem din naştere ori o câştigăm p'in lucrarea mai îndelungată. In al doilea roman, ce sperez că vei scrie, colorarea caracterelor îţi va fi mai îndemână. Formarea este însă premeditată, pusă pe nişte priviri estetice, care pot fi bune ori rele. Aici dar părerile altora îţi pot fi de folos chiar şi când ele ar fi rătăcite, deoarece cel puţin te fac să aderi cu atât mai vârtos la acele, pe care le ai.

Ori cât de mult mi-ar plăcea caracterul lui Mihai, aflu, că în unele privinţe formarea lui este greşită, ori cel puţin negrijită.

Inainte de toate el este mai mult zugrăvit decât format. Mi-ar plăcea să fac o deosebire între dramă şi roman. Drama ni înfăţişează caractere deja formate. Ea numai le zugrăveşte, fără-ca să cerce a ni arăta, cum ele au ajuns a fi, precum sunt. Consideraţiuni estetice, care restrâng timpul acţiunei şi opresc istorisirile, fac asta în dramă peste putinţă.

In roman însă şirul acţiunilor nu este determinat. Este o istorisire, care poate începe cu naşterea şi sfârşi cu moartea eroului. Pretind dar alt-ceva dela roman : ca el să arăte desfăşurarea caracterului, să ni spună — nu numai cum sunt, ci totodată şi cum, în urma căror înrâuriri, au ajuns caracterele a fi precum sunt.

Această desfăşurare premeditată o numesc eu formare, deosebind-o de simpla zugrăvire. Eu cer dela roman ca el să zugrăvească ce el a format.

Mihaiu este om inteligent, deştept şi nobil. Ei bine ! — inte-

ligenţa lui este un dar, firea nepreocupată o bogăţie câştigată p'in munca sufletească : ce este însă nobleţa caracterului său ? Este şi asta un dar ? este o bogăţie câştigată ? — ori este un resultat al înrâuririlor, sub care s'a format caracterul ?

Nobil nimeni nu se naşte. Calitativ caracterul este un resultat al vieţii şi numai facultativ un dar din naştere. Iară nobleţea este numai calitativă, consistând în o norocită îndreptare a facultăţilor. Un om energic, constant şi tare în pornirea voinţei sale poate să fie rău şi totodată bun, după direcţia, în care se manifestează aceste facultăţi ale sale. Şi această direcţie se hotărăşte numai în viaţă.

Pentru acea susţiu eu, că la noi caracterele nu se pot forma. Cavaleri aveau spaniolii, oameni excentrici au englezii, cutezători erau creaţiunile revoluţiunii franceze, «Spiessbürger»[136] este neamţul: noi însă ? — înşine nu ştim, ce putem să ajungem. In lipsa unei înrâuriri istorice destul de puternice şi într'o viaţă ticăloasă, numai revoltându-ne contra înrâuririlor putem să ajungem la o formare mai îndeplinită. Mi-a plăcut dar foarte mult, că ai format pe Mihaiu în străinătate. Nu ştiu, dacă ai făcut-o asta din adins, ori numai văzând, cumcă acasă nu-l poţi formà. Nesmintit a fost însă un tact corect. Era cu mult mai greu să formez un caracter în ţară : trebuia să arăţi, cum revoltându-se contra unei vieţi ticăloase, un om n'a devenit nici ridicol nici rău ci nobil.

Era o problemă cu mult mai grea, pe care cred că vei încerca a o deslega într'un al doilea roman.

In «Mihaiu Vereaunu» ai arătat, cum caracterele formate în ţară sunt ridicole, caşi Covrig ori scârbe caşi Adela ori seducătorul ei, cum oamenii formaţi în străinătate se aclimatizează întrând în ţară, cum, în sfârşit, aceia care nu voiesc a se aclimatiza, devin indiferenţi. Ni-ai arătat, cum viaţa noastră nu sufere oameni buni : să ne arăţi acum, cum ea prin împotrivire poate totuşi să producă şi cele mai strălucitoare caractere.

Aproape toţi aceia, care s'au revoltat contra vieţii noastre, au desperat ori chiar nebunit. Trebe însă să se ivească şi spirite puternice, care sunt capabile de a suporta lupta. Dacă nu în adevăr, în roman.

Să vedem însă caracterul lui Mihaiu, precum el s'a format afară.

Zugrăvirea facultăţilor este cam palidă. Este în Mihaiu energie, este constanţă, este destulă putere în pornirea voinţei sale ?

Puţin răspuns aflăm la aceste întrebări. Mai mult ori mai puţin caracterul lui Mihaiu este îndoelnic. El lucrează prea puţin, pentruca să vedem manifestându-se voinţa lui : în lipsa de fapte, energia rămâne ascunsă; în lipsă de oposiţie puterea voinţei n'află măsură. Viaţa lui Mihaiu este mai mult internă. El este hotărît p'in pornirile simţimintelor sale. Şi aceste numai arareori merg până a-l îndemna la fapte. Atunci apoi îi lipseşte puterea voinţei: el resignează şi merge la moşia cea părăsită.

De câte-va ori el este însă puternic : în călătoria sa către casă, oprind caii, ce au răpit pe Adela şi, mai mult, când merge să fugă cu Lucreţia. Este dar un fond puternic în Mihaiu : durere însă el în roman ni se iveşte numai în porniri momentane. Pentru acea Mihaiu face impresia unui caracter nestatornic. El pare a se clătina în dreapta şi în stânga, fără ca să-l vedem rămăindu-şi egal între toate împrejurările. Această lipsă de statornicie urmează mai ales din confusiunea simţimintelor. Mihaiu ar fi cu mult mai statornic, dacă afectele lui ar fi mai precise.

Cu toate Mihaiu are fondul pentru un caracter strălucitor, facultăţile eminente. Lipseşte numai ca să formăm caracterul, dând direcţie hotărîtă acestor facultăţi. El este nobil. Da, fiind om inteligent, cult şi crescut într'o ţară binecuvântată, el a putut să devină nobil. El chiar a trebuit să devină, fiind totodată adorator al frumosului.

Cunoaştem dar în deobşte, deşi puţin precis, înrâuririle, care l'au făcut nobil. In ce consistă însă nobleţa sa ? Aici aflăm puţină precisitate, o mare lipsă de distingeri. El este generos faţă de Adela, plin de iubire către părinţii săi, sincer către toată lumea, plin de demnitate către unchiul său, — în deobşte un om, care escită simpatii. Cum însă ni vom esplica uşurinţa lui în chestiune de amor ? Purtarea lui atât faţă de guvernantă, cât şi faţă de verişoara Adelei este, — dacă nu mişelească, cel puţin dovadă despre lipsa de nobleţă. Nici resignaţiunea lui Mihaiu nu este cu totul nobilă. Este un fel de laşitate, când el în loc de a cerca distracţie în lucrare, fuge din ţară.

Şi mai puţină nobleţă arată Mihaiu, când el află pe Dănescu noaptea sub fereastra unei femei căsătorite, fără ca să se revolte mai puternic. In deobşte nobleţa lui consistă numai într'acea, că el din adins nu face nimic rău. Lipseşte însă, ca el să şi combată răul la alţii. Nobleţa consistă numai în împreunarea iubirei către bine cu scârbă către rău. Mihaiu iubeşte binele şi se scârbeşte în faţa răului; el adeseori lipseşte însă a şi face binele ori nevrând face chiar şi rău şi apoi de fel nu se revoltă până la faptă în faţă cu răul.

Cuprinzând toate aceste la un loc, caracterul lui Mihaiu rămâne simpatic, încât în viaţă în zadar îi vom cerca seamăn. Nu este un caracter comun, ci o idealisare : Mihaiu este om tot mai îndeplinit decât oamenii pe care îi aflăm în viaţă. In viaţă aflăm virtuţi mai stălucitoare, nu aflăm însă atât de mici greşeli împreunate cu atât de frumoase virtuţi. Inrâurirea lui nu poate dar să fie stricăcioasă. Chiar şi greşelile ni se presintă astfel, că suntem îndemnaţi a ne feri de ele. De dorit ar fi numai, ca virtuţile să fie mai strălucitoare, mai precis espuse şi colorate cu mai multă viaţă.

Tot astfel suntem şi cu simţimintele lui Mihaiu. Ele nu sunt în destul precisate. Lipseşte apoi un simţimânt, care să aibă predominare absolută, pentru acea Mihaiu pare nestatornic. In zugrăvirea unei vieţi sufleteşti nimic nu este mai interesant, decât lupta între voinţă, reson şi lumea din afară. In Mihaiu această luptă este cam rupturoasă.

Adeseori ea pare a fi încetat şi mai adeseori elementul hotărîtor devine altul şi earăşi altul. Odată Mihaiu se lasă hotărît p'in afectele sale, altă-dată p'in reson ori chiar p'in pedece, peste care ar putea să treacă. Dacă el este atât de receptiv pentru afectele nobile, el numai în cele mai extreme casuri poate să fie hotărît p'in resoane ori pedeci puse în calea lui. De câte-va ori el lucrează în lipsă de destul de adânc simţimânt, altă dată el resignează, în lipsă de destul curaj.

Eroul unui roman este prea iubitor de resoane, prea laş ori prea puţin predominat de amor, când el stă tupilit lângă o cruce, pentru-ca să aştepte mireasa. Unde este viforul afectelor ? unde este tăria unei voinţe purtate de pasiuni ? Este erou acela, care 24 ore stă nehotărît şi apoi leşină ? Nu, eroii nici când nu leşină. Ei

darmă munţi, nebunesc, se ucid, dar' nici când nu sunt capabili de leşin.

Eu aflu lipsa puterii numai în lipsa de distingere între cele doue simţiminte, care predominau pe Mihaiu.

El iubeşte pe Lucreţia — şi iubeşte pe Adela. Aceste două iubiri sunt cu desăvârşire deosebite : în Lucreţia este iubită sora, în Adela femeia. Să zicem că aici este iubire şi amor, doue afecte înrudite, dar foarte deosebite. Cu toate, că Mihaiu nu ştia, că iubeşte pe soră-sa; poetul, care o ştia, trebuia să zugrăvească această iubire, ca iubire de sânge. Paradoxul zace tocmai într'acea, că vedem pe Mihaiu închipuindu-şi, că iubirea sa este amor. Chiar şi cetitorul crede la început, că iubirea lui este amor, — şi totuşi zugrăvirea este astfel că nu se manifestă numai iubirea frăţească, iară restul pare silit ori prefăcut. Firea ştie ce nu ştie nici Mihaiu nici cetitorul : pentru acea, către soră-sa, Mihaiu nu este capabil de amor. Falsitatea amorului său către Lucreţia trebe să fie vădită, fără ca să-i cunoaştem motivul. Deasemenea trebuia zugrăvit şi simţimântul Lucreţiei. Era pentru cititor o enigmă — nesmintit. Dar asta numai folosi putea romanului. D-Ta ai făcut această distingere, ai făcut-o chiar cu mult tact. N'ai zugrăvit-o însă în destul. Până în sfârşit cetitorul află iubirea către Lucreţia cu totul normală: este un amor — puţin constant. Cetitorul vede cu neplăcere, că Mihaiu iubeşte pe Adela. Mihaiu perde din simpatii şi Adela este compătimită: «Sermano, îşi gândeşte cetitorul, — el iubeşte pe alta !». Nu era însă acest efect neplăcut, dacă cetitorul era îndemnat a privi iubirea către Lucreţia în adevărata ei fire: atunci cetitorul se bucura de amorul lui Mihaiu către Adela. Nu regretam nimic. «Tu Lucreţia vei iubi, pe altul, căci către Mihaiu ai simţit numai amiciţie : voi, Adela şi Mihaiu, veţi fi fericiţi, căci amorul vostru este adevărat» — zicea cetitorul simpatizând cu toţi trei. Privind raporturile astfel, amorul către Adela devine posibil şi Mihaiu încetă a fi nestatornic.

Nestatornic el nu mai pare, tocmai pentru-că afectul către Lucreţia nu-e zugrăvit cu destulă precisitate. Noi credem, că e amor şi numai în sfârşit suntem frapaţi de rătăcirea în care am fost duşi. Aici apoi, în sfârşit, vedem, cumcă el a fost statornic.

Iubirea către Lucreţia şi amorul către Adela sunt doue afecte, care pot sta unul lângă altul : toată ţeserea romanului este dar co-

rectă; este numai rău, că nu ai marcat deosebirea. Un singur om putea numai să fie, care nu-şi putea face această deosebire: Mihaiu. Contraversa este tocmai acea, că într'însul doue afecte, ce pot sta alăturea, stau în luptă. Firea nu minte, pentru acea el întâia-dată iubeşte pe Adela. Cetitorul vede, că acesta este amorul adevărat şi se bucură. Mihaiu însă tot crede, că el este inamorat de Lucreţia şi voind a rămânea constant se luptă cu sentimente false contra celor mai adevărate. Intr'aşa luptă se află Mihaiu. Noi am dori să uite pe Lucreţia; el nu o uită însă. Nu o uită din doue motive: pentru-că firea nu pretinde, ba chiar nici nu sufere să uite pe soră-sa, — şi pentru-că el voieşte să fie credincios. Şi mare este el într'astă luptă: îl compătimim fără să încetăm a-l admira. In sfârşit lupta se terminează. Trebe să fie un punt, unde firea ajunge să predomineze asupra închipuirii, un punt dela care Mihaiu se lasă predominat de amorul său către Adela. Aici ar fi culminaţiunea, şi această culminaţiune avea să fie după părerea mea acolo, unde Mihaiu primeşte vestea, că Adela este încredinţată. In acest moment amorul adevărat isbucneşte cu o putere nesăvârşită, îndemnând pe Mihaiu la fapte extraordinare. El uită amorul prefăcut, face un pas resolut şi împedecă căsătoria. Ce moment solemn. Scusăm pe Adela, deoarece Mihaiu avea o purtare, pe care ea nu o putea pricepe şi putea să se îndoiască despre amorul lui. Ne bucurăm de Mihaiu, vâzându-l uitând un amor închipuit. Suntem satisfăcuţi.... Şi totuşi numai de aici înainte ne cuprinde îngrijorarea pentru soarta Eroului. D'apoi dacă el numai momentan uita închipuirea ce l-a gonit pân'acuma. Cu cât mai mare va fi vinovăţia lui ! ? Tremură pentru dânsul şi totodată pentru biata de Adela.

Ne înşelăm însă. Mihaiu într'adevăr nu-şi mai face închipuiri, ba îşi zice chiar : «Eu nebunul ! acum sunt fericit ; n'a fost decât amiciţia, ce simţiam către Lucreţia».... Tocmai însă, când am crede că totul ajunge la un sfârşit fericitor, Adela devine trădătoare.

Acum ea nu poate fi mai mult scusată; acuma ea este vrednică de soarta, la care ajunge; acuma nenorocirea lui Mihaiu este vrednică de un erou; acuma el nu mai este laş, ci erou ! strigând: «Nu ! să mi se sfâşie inima, a doua oară nu-mi voiu pleca genunchele !» — Este mândru, căci nu se simte vinovat.

De aici înainte cursul romanului este hotărît.

Acuma iţi pot spune, ce mai sus n'am aflat cu cale : la sfârşitul romanului, cele mai multe greşeli de care am vorbit, încetă a fi privite ca greşeli. Lipsa de statornicie, purtarea către femei şi alte fapte ale lui Mihaiu ne par cu totul altfel, după-ce facem deosebire între iubire şi amor.

Cele mai multe greşeli sunt dar numai aparente. Repet : suntem duşi în rătăcire. Dacă făceai mai multă distingere, dacă zugrăveai numai pe acea, pe care ai făcut-o, romanul era mai interesant, mai escitator şi mai îndeplinit. Chiar şi desfăşurarea trebuia să ajungă a fi alta. Mă mir de această greşeală cu atât mai mult, deoarece din toate să vădeşte, că însuţi ai voit din adins să pui lupta între iubirea de sânge şi iubirea sexuală, şi ai făcut-o asta cu o rară consequenţă. Mai ales morala romanului e chiar admirabilă, după-ce considerăm deosebirea între cele doue afecte. Toate relele urmează numai din o aparenţă. Dacă Mihaiu ar şti, ce nu ştie şi nu ar crede ce crede, el ar trebui să ajungă la fericire, deoare-ce el este nevinovat. Numai taina vieţii sale îl duce la vinovăţie. Pentru acea chiar şi vinovăţia lui este oareşi cum nevinovată. Nu din nevoinţă, nu purtat de pasiuni şi nu din adins făptueşte el răul ci numai din nenorocire. El nu este vinovat nici de nenorocirea Anei, nici de moartea lui Şerbu. Amândoue le face fără ştirea sa.

Nici Mihaiu, nici Lucreţia, nici Adela, nici Ana nu au putut să ajungă la sfârşit mai satisfăcător.

Nebunia şi resignarea este pedeapsa celor nevinovaţi, moartea cu pocăinţă, pedeapsa celor căzuţi fără voia lor. Ana nu are nici o vină, pentru acea resignaţiunea ei este fericitoare; Mihaiu însă poartă pedeapsa în sine însuşi. Mai potrivit cu privirile morale n'a putut să fie. Satisfacerea este deplină, înrâurirea binefăcătoare.

Cum însă şi p'in ce este motivată moartea Lucreţiei, acestui prototip de nevinovăţie, şi se pedepseşte într'însa vinovăţia părinţilor? Nedrept. Pentru-ca să pedepsim p'intr'însa, trebuia să o facem vinovată.

Aş avea să fac încă observări asupra unor situaţiuni, care-mi par prea romantice, ba chiar forsate. Rolul Neaschei, care numai în scena de la poiană ajunge a fi motivat şi aparenţa neaşteptată a Lucreţiei. Mă tem însă, că deja p'in aceste de până acuma te voiu fi obosit.

Nici nu te mira, nici nu te supăra că m'am ocupat atât de mult de «Mihaiu Vereanu». De mult nu am cetit o carte, care să fi excitat în mine atât de multe şi atât de plăcute gândiri.

«Mihaiu Vereanu» m'a făcut să uit câte-va zile nenorocirea mea. Vrând nevrând trebuia să gândesc asupra celor cetite. Şi dintre multe gândiri trebe să fie și câte una, care poate aduce folos. Dacă nu puteam să-ţi scriu D-Tale, scriam altui om: a scrie este pasiunea mea.

Cu atât mai vie este bucuria mea, cu atât mai norocit mă simţesc, când pot scrie chiar omului, care mi-a dat plăcerea.

Nu mă sfiesc a-ţi mărturisi, că «Mihaiu Vereanu» este cel dintâiu roman, ce eu am cetit în limba română. Şi acest roman este bun. Un început sănătos. Află că trebue să mă bucur, să mă încuragez și să mă întăresc în speranțele, cu care privesc în viitor. Deși sunt greșeli în «Mihaiu Vereanu», — puțini sunt, care le vor cerca şi mai puţini care le vor afla. Oamenii vor cerca şi afla numai, ce este bun într'însul. Şi mulţi vor cerca, căci romanul nu numai este interesant ci totodată și scris în cea mai limpede limbă românească. — O ! D-ta nu știi prețui norocul, ce ai avut. — Numai eu sunt capabil de asta, eu, care am fost silit să învăț limbi multe, pentru ca să nu știu nici una. Numai acuma simțesc, cât de mult am perdut în înrâurirea străină : — Să merg la Iași ! ? voiu merge, — numai să nu fie prea tărziu.

Ți-am scris despre stadiul, în care a intrat boala mea. Medicul tot mai sperează că procesul va decurge de sine. La 1 Maiu voiu fi fi trimis dar la Hall, pentru-ca să fac 4—6 săptămâni cura de băi de jod. Dacă procesul totuși nu va decurge, vin iarăși în spital, pentru ca să fiu operat. In tot casul este de trebuință să stau la băi. Chiar dacă ele nu mi-ar folosi, p'in vipt bun și aer curat îmi voiu culege destule puteri, pentru ca să suport operaţiunea, pe care acuma nu aș pute-a suporta. La băi societatea studenţilor îmi va oferi favoruri. Am cartel gratis, băi gratis și medic gratis. Pe socoteala mea rămâne numai viptul şi celelalte mărunţimi. Iarăși sunt silit dar a mă adresa la bunăvoința D-voastră.

Compatrioţii mei, cu toate că cunosc starea, în care mă aflu, m'au părăsit. O excepţie fac șirienii, care mi-au trimis 15 fior. colectați în sat. — Dela dânșii este mult — din puțin, ce au.

Nici nu sperez mai mult. Te rog dar, ca să-mi trimiți cât de curând ajutorul pe luna curentă, ba chiar dacă ar fi cu putință, și pe luna Maiu deodată.

Am să mă înscriu la colegii și să plătesc taxele, vr-o 15—18 fior. — să plătesc societății un rest de 23 fior. — și să-mi câștig niște vestminte, cu care să pot ieși la lume. Și am la mine numai 13 fior. cu care abia voiu plăti calea la Hall.

Deocamdată stau aici în spital, unde nu pot să lucrez aproape nimic. Toată ocupațiunea îmi este lectura. De câte-va zile suntem mai puțini și pot face studii pentru rigoros. Numai la băi sperez însă că voiu putea lucra. Aici cred, că voiu putea face pregătirile pentru rigoros. Am apoi o novelă curioasă, pe care am scris'o încă acasă și-o poveste: «Trei feți cu părul de aur și cu stea'n frunte»[137], pe care cred, că le voiu putea prelucra. Aceste sunt scrise în o limbă mai mult poporală, pentru acea cutez a vi le trimite, ca să le puneți la dosar.

Am primit azi N-rul I din «Convorbiri». N'am cetit însă. Imi promit mult dela satiră [138].

Primește salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICI

Am cetit «Satira II» [139]. Aflu că este mai minunată și de cât cea dintăiu.

SLAVICI

XXIV

Viena, 31 Martiu. 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Rar om a avut în sine atât element fericit cași mine. Soarta pare însă a-mi fi vrăjmașă neîmpăcată. Acuma după ce par a nu mai avea nimic de pierdut, trebe să aflu, că tot mai am. Am pierdut numai ce aveam în lume, am pierdut numai sănătatea, pe care speram, că iarăș o voiu câștiga : acuma sunt amenințat a pierde o parte din

trupul meu, — braţul stâng. După atâtea nenorociri a rămas numai să ajung a fi olog.

Intr'adevăr nenorocirea mea începe a fi de un fel de frumuseţă tristă !

Vr'o 6 săptămâni am suferit grozav. Credeam că trebe să nebunesc de durerile sfăşietoare, ce, mai ales noaptea, simţiam la cotul braţului stâng. — In sfârşit durerile s'au alinat, umflătura a scăzut în proporţiuni mari şi puroirea s'a redus până la un minimum de 3—4 picături pe zi. O bucurie de care numai acela îşi poate face închipuire, care a avut îngrijirile mele, bucuria omului ce se simte renăscându-se spre o nouă viaţă, a cuprins sufletul meu. Nu mă îndoeam, că voiu petrece sfintele serbători însănătoşat, — că îţi voiu scrie dela vr'un sat de lângă Viena, unde aveam de gând să petrec câte-va săptămâni.

Da, şi azi medicul a constatat că am *necrosa*, că-mi este atacat cotul. «Ja, Ihr «condilus internus» ist blos, die Knorpel sind schon vereitert !» [140] — îmi zise el, şi atâta-mi este destul, pentru ca să ştiu că acum numai în minuni aş putea afla scăpare.

Deocamdată medicul va observa decursul procesului. Dureri nu am. Osul pere fără dureri, de oare-ce într'însul nu sunt nervii, telegraful, ce comunică cu organele simţului. Poate se va termina procesul de sine, remâind cotul lipsit de flexibilitate, — o eventualitate aproape imposibilă. Nesmintit însă deocamdată nu voiu lăsa să-mi amputeze braţul. Tăcerea îndelungată, durerile, ce am suferit, aerul năduşit şi starea sufletească, în care mă aflam, m'au slăbit foarte. Mă tem eu şi se teme şi medicul, că nu voiu suporta operaţiunea. Mi-a sfătuit dar medicul, ca, după ce s'a mai încălzi vremea, să merg la ţară. Numai după-ce p'in aer curat şi vipt nutritor mi-am recules puterile, voiu intra iarăşi în spital, pentru-ca să mă supui la operaţiune.

Intr'asta este cuprins şi răspunsul, ce ai cerut dela mine.

Mi-aţi oferit ajutorul, pentru-ca să-mi terminez studiile. Am folosit acuma aproape jumătate din ajutor fără-ca să fi putut face câtuşi de puţin progres. Credeam că cu începutul semestrului II voiu putea începe studiile. Acuma mă tem însă că va trebui să bolnăvesc încă vre-o doue luni. Cred, că nu mă veţi părăsi în nenorocirea mea.

Şi bolnav, mă voiu înscrie în semestrul II, la universitate. Nu-mi rămâne decât să fac rigoroasele. Pentru cel dintâiu aş fi aproape pregătit şi dacă voiu avea 60 fior. taxa statorită, voiu cere termin pe Iuliu a. c. — Al doilea riguros l'aş face în Octombrie a. c.

Chiar şi amputându-mi-se braţul, dacă nu voiu muri, în Iunie sunt «sănătos». Imi sfătuiţi să merg la Iaşi. — Indată ce voiu face al doilea riguros, adecă cam cătră finele lunei Octombrie a. c. voi porni. Fiind deja «untauglich für immer» [141] nimic nu mă împiedecă. In Iaşi apoi voiu face pregătiri pentru al treilea riguros, şi cu ajutorul lui Dumnezeu în 1875 sperez, că voiu fi «Doctor utriusque».

Aşa doresc eu şi aşa va fi, dacă va voi şi D-zeu !

Comedia «Ciocoii» [142]. — Nu-ţi pot zice nemic despre ea. Scriu în pat. Altă dată.

Până la 10 April nou rămân în tot casul în spital. Până atunci dară adresa îmi este aici. Eşind din spital, îţi voiu scrie.

Iţi poftesc să petreci, din preună cu familia în deplină sănătate şi veselie sfintele sărbători !

Al D-tale
IOAN SLAVICI

XXV

Viena, 8 Maiu, 1874.

IUBITE DOMNNLE NEGRUZZI,

De mult vei fi aşteptând răspunsul meu. N'am putut însă să-ţi scriu. De vr'o 10—15 zile, de când s'a schimbat vremea, sufăr cele mai grozave dureri. Nu pot dormi, nu-mi prieşte mâncarea şi cu atât mai puţin pot sta la masă. Chiar şi profesorul Dittel, care până acuma era optimist, începe a privi cu îngrijorare la braţul meu, care acuma este mai inflamat decât ori-când înainte de asta. Este chiar o inflamaţiune a încheiaturei (Gelenksentzündung) care însă profesorul sperează că se va resorba fără urmări mai serioase. De câteva zile braţul îmi este imobilizat p'in sine de «Kautschuk». Cu toate acestea, durerile încă nu s'au alinat. Ori cât de tare aş dori dar să răs-

pund la scrisoarea D-Tale, îmi este peste putinţă. Chiar şi capul îmi fierbe.

D-l T. I. Maiorescu mi-a adresat o scrisoare nainte de vr'o doue săptămâni.

Aflu de prisos a-ţi zugrăvi impresia ce această scrisoare a făcut-o asupra mea. Nobila interesare a unui om, precum este D-Sa, a trebuit să-mi aducă mângăiere în starea, în care mă aflu. Am răspuns, — sincer şi fără reserve, precum cred că a şi trebuit.

Banii i-am primit, adecă 6 galbeni şi 6 napoleoni. Iţi mulţămesc. Mă tem însă, că în decurând iarăşi te voiu supăra, — deoarece acuşi s'aude clopoţelul pe piatra de moară.

In 13 l. c. pornesc la Hall. Sunt pregătit la suferinţele, ce-mi vor causa călătoria. Dar mă bucur, că scap din spital, viind la aier liber. Şi apoi — schimbarea este maica speranţelor.

Mă întrebi de «Convorbiri». Imi vine să nu zic nimic, de oarece aş vrea să zic mult. Poate voiu reveni însă, dupăce, precum sperez, voiu fi mai la puteri.

Eu unul aflu, că nrl. I din anul VIII, este într'adever din anul VIII şi nu din anii I—VII. El înseamnă un progres nu numai în vreme, ci şi în cuprinsul său. Este un număr greu. In special, făcând începutul cu tractatul lui Rosetti [143], suntem puşi pe un teren serios. Scrierea D-lui Rosetti este una dintre acele lucrări serioase, pe care în foile periodice ale popoarelor mai înălţate în cultură arareori le aflăm. Ea înseamnă epoca, în care oamenii *încep*, a munci. Astfel o privesc eu. Intr'altele ea este o expunere de adevăruri mai mult decât interesantă. Asupra mea îţi mărturisesc că a făcut o impresie neplăcută. Cu toată nepărtinirea sa, D-l Rosetti este un om grozav : prea negre colori, prea mult pesimism. Dacă D-sa cerca adevăratele cause ale stărilor sociale, pe care le expune, tabloul nu era atât de înspăimântător. D-sa se îndestuleşte însă a privi şirul aparent al stărilor şi astfel aruncă toată vina asupra oamenilor. Astfel sunt stări precum D-sa le descrie; astfel şi-au urmat, precum D-sa zice: ele sunt însă organice, trebuiesc să fie precum sunt. Acest «trebue» apoi le ia faţa tristă, de oarece îndată gândim la dânsele nu numai ca la stări presinte, ci totodată şi ca la premisele unor stări viitoare. Şi în faţă cu scrierea D-lui Rosetti această scriere ajunge a fi prea pesimistă. Căci, să băgăm bine sama : în România aproape toţi oa-

menii sunt pesimiști. Scrierea D-lui Rosetti este oare-și-cum expresia unei opinii comune, ca urmare organică a stărilor ticăloase. Acest pesimism este însă binele, pe care tocmai stările D-lui Rosetti l'au produs. Aceste stări numai aparent mai sunt. Suntem ajunși acolo, unde neamțul zice «unhaltbar[144]». Privită astfel, scrisoarea este de o importanță nemăsurată.

Nu pot însă scrie mai mult. Voiu reveni. Satira este cea mai bună scriere a D-tale [145]. Iți voiu scrie după ce voiu fi sosit la Hall.

Deocamdată primește salutările mele !

Al D-tale
IOAN SLAVICIU

XXVI

Viena, 12/24 Maiu, 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Acuma nu-e bine ! — Mai bine nu pot să ți-o spun. Este vorba, că n'am călătorit la băi și nici nu știu dacă voiu călători ori ba. De zece zile sunt pus imobil în pat. Mi să pun cataplasme reci ziua și noaptea. Succesul ? puțin. Nu dorm, nu mânc : am slăbit cu desăvârșire.

Ce are să urmeze, nu știu. Iți voiu scrie însumi, ori te voiu informa p'in alții despre schimbările, ce vor urma.

Pentru durerile ce sufăr, nu sunt decât țipete inarticulate.

Primește expresia stimei mele.

Al D-tale
IOAN SLAVICIU

XXVII

Hinter-Brühl, 2 Iunie n. 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Eri sara la 11 oare am sosit dela Viena, unde am fost să câștig parale și să mă arăt medicului, de oare-ce în urma strapațelor ce

am făcut şi a vremilor plouase iarăşi i s'a năzărit braţului. Parale n'am putut câştiga; iară medicul a fost suprins de progresele, ce a făcut braţul şi mi-a ordinat să stau câte-va zile în pat, făcând cataplasme reci. Peste câte-va zile iarăşi am să mă arăt apoi.

Şi astă-dată îţi scriu dar' numai în pripă.

Parale n'am primit încă. Am primit însă scrisoarea D-tale şi mă privesc ca om cu parale — ţiindu-mă — în sfârşit de către pădure.

Un lucru însă. Pentru cartel şi laptele pe luna trecută sunt dator la olaltă 52 f[lorini] 85 cr[uceri].

Voiu fi dar silit să imprumut dela comitetul societăţii «România-Jună» vr'o 25 — 30 fior. pentruca, plătind datoriile, să îmi rămână încă câţi-va fiorini. Te rog dar' că să-mi trimiţi parale cât mai în decurând, pentru-ca nu cumva din vina mea comitetul să cază în perplesităţi.

După-ce voiu putea să stau iarăşi la masă, îţi voiu scrie mult — foarte mult.

Deocamdată îţi mulţămesc şi te salut!

Al D-Tale
IOAN SLAVICIU

Ii trimit şi o poveste! [146].

SLAVICIU

XXVIII

Viena, 3 Iulie, 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

N'am scăpat încă; am însă destul temeiu a crede, că şi astă dată voiu scăpa. Sunt caşi corăbierul, ce după vifor văslează spre mal pe o bucată din fosta sa corabie.

Restimp de doue zile mi-a fost viaţa în pericol, încât chiar şi amputarea braţului părea în mare grad zădărnică; ba chiar o îngreunare a stării, în care mă aflam.

De mult m'am temut de o afecţiune în încheiătura atât de serios atacată prin necrosă. Acuma, în urma mai ales a vremii rele, a-

fecţiunea a venit. In restimp de câte-va zile capsula dela cot s'a împlut de exudate, părţile din apropiere s'au inflamat, necrosa a intrat într'un stadiu mai acut şi întregul braţ s'a îmflat, până chiar şi degetele. Era peste putinţă, că o afecţiune atât de puternică să nu atace întregul organism.

In restimpul de 2—3 zile am slăbit, încât sculându-mă din pat n'am putut să stau în picioare.

După ce mi s'au pus vr'o 8—10 zile cataplasme reci, profesorul a observat, că chiar şi sub ghiaţă exudatele din capsulă s'au prefăcut în puroaie. A hotărît să amputeze braţul. Marţi era să se întâmple amputaţiunea. Luni profesorul a făcut încă o încercare desperată spre scăparea braţului : a spart capsula, pentru-ca să curgă puroaele.

Acesta este stadiul în care mă aflu. De vr'o 3 săptămâni puroaele tot curg, fără-ca să decurgă. Vor decurge şi când, asta nu se poate hotărî. Astfel încă nu este hotărît, că nu va amputa braţul.

Este acuma o lună de zile decând zac culcat pe spate cu braţul aşezat pe nişte perini implute cu paie. Braţul are să zacă mai sus decât trupul meu, din care motiv perinile trebuesc să zacă peste pieptul meu. Iţi închipueşti acuma căldura, ce am să sufăr şi îţi închipueşte cât de cu greu trebueşte să resuflu. Către toate aceste mai adaug nişte dureri păgâneşti, dureri ce cu drept cuvânt nici n'au să fie numite dureri. Sunt o bucată din iad. Nici povestea nu le presentă.

Zac într'o baltă de sudori. Cliciurile mă dor de zăcut. Picioarele îmi amorţesc, fiind întinse. Vine apoi braţul bolnav. Numai dacă cineva păşeşte mai greu p'in casă, sufăr încât trebe să ţip ca un nebun. Mai grozave sunt durerile când braţul pierde poziţia, ce se întâmplă foarte des, căci paele fug. Culmea este însă, când profesorul apasă capsula, pentru-ca să scoată puroaele. Mai mult decât toate aceste împreună este însă durerea urmată din schimbarea vremii. Un amic al meu a fost la profesorul şi l-a întrebat de starea mea. Era tocmai vreme plouoasă. «Wenn das Wetter anhält, so ist er nicht zu retten [147]» a răspuns. Şi dac'ar fi să mor, nici nu poate să-mi vină moartea decât de sus — din nouri.

Acesta este stadiul bolnăvirii mele. Aştept, ca puroaiele să decurgă, fără-ca să intre aerul în capsulă. Inainte de asta cu câte-va

zile (cam p'in 10 Iun.) s'a întâmplat însă, că capsula s'a spart p'in încă 2 locuri. Găurile aceste sunt mari, cam de mărimea unui galben. Astfel intrarea aerului nu s'a putut împedeca. Astăzi cotul, după-ce a intrat aerul, mi s'a descheiat; oasele se pot mişca în tot chipul şi la atingere, ele dau o scârţietură (crepitation).

Nu ştiu, dacă tot mai este cu putinţă, ca să mai scap cu braţul întreg. — Tac, sufăr şi aştept. Profesorul, parcă nici el nu ştie mai mult decât mine.

Să-ţi spun însă una. Am o natură de fier. Decând zac, m'am întrămat. Nici suferinţele, nici pierderea de substanţă n'au fost în stare să mă facă *pe mine* bolnav. Bolnav este numai bietul de braţ. Eu mânc, beu, dorm câte 4 oare, ba şi câte 5, la zi, — şi, lucrul de căpetenie, sunt vesel. Numai organele de respiraţiune nu-mi sunt întocmai tefere.

Paralele, ce D-l Maiorescu mi-a trimis, au contribuit în mare grad la dobândirea acestui resultat. Când îmi mergea mai greu, puteam să îndemn servitoarele la o mai bună îngrijire. Când nu puteam să gust măncările din spital, puteam să-mi câştig alte mâncări. Când inima-mi dorea ori-ce doria, aveam mijloace prin care să-mi câştig ce doream. Mai mult însă este sprijinul moral. Decât bunăvoinţa D-Voastre, de care poate nici nu sunt vrednic, mi-a înlesnit susţinerea zilnică; şi existenţa mea etică a devenit mai suportabilă în urma măngăerii, ce mi-aţi dat. Mai ales după-ce m'aţi hotărît să trec în România, uit cu încetul tristul meu trecut, uit, ce am perdut: viaţa mea iarăşi are un scop: gândesc numai la aceasta, la lucrarea, ce-mi promit că voiu putea inaugura în lumea noauă, în care voiu intra. Nu desperez mai mult. Chiar nici frica de moarte nu mă supără. Moartea m'ar lipsi de viaţă; ea ar pune însă capăt suferinţelor mele. N'o doresc dar, nici frică n'am însă de ea.

Adese-ori sbier ca un nebun oare întregi. Se mai alină apoi durerile; eu încep a cânta «Scumpă ţară şi frumoasă...».

Nu pot însă nici ceti nici scrie. Am primit nri I—II încă înainte de miserie. Şi nrl III mi-a venit în zilele aceste. Mă voiu hotărî să-l cetesc. Păn'acuma n'am cetit decât «Satira III»[148].. Să fiu sincer: este bună, — dar' în mine a produs un efect neplăcut. «Satira II» [149] este una dintre cele mai bune scrieri române. «Satira III» poate fi clasică; îş pierde însă valoarea etică p'in caracterul său prea individual.

Dacă este adevăr, ce zici, Hajdeu nu merită scalda, dacă nu este, iarăși nu merită. Eu cred, că puteai vorbi mai pe ghâcite. Cum se potrivea, când ziceai: «Știu, că mulți vor zice...». De altmintrele eu nu sunt critic, ci numai om sincer... Bismarck, V. Hugo ori, ca figură extraordinară, și Gambetta pot să fie obiectul unei satire : nu cunosc însă pe Hajdău, ca om vrednic de onoarea, ce i-o faci. Poate el este; — atunci pardon ! — Eu cred însă, că el este numai unul dintre mulți; deci — etc. Se înțelege — fiind vorba de «Convorbiri»; Ce «Ghimpele» [150] poate, nu poate foaea [151], în care au apărut chiar și «satira II» și «Dumbrava Roșie».

Se apropie sesonul de băi. Ași fi foarte satisfăcut, dacă nime dela D-voastre n'ar visita băile germane atât de iubite de români. Știu însă că nevoile ori vânarea de plăceri va face pe cine-va să treacă p'aici. Fiind «om din oameni», zii să mă viziteze.

Dar să sfârșesc această scrisoare începută înainte de asta cu vr'o 3—4 săptămâni. D'atunci pân' acuma în starea mea s'au schimbat multe. De present mă simt mai bine decât ce speram : inflamațiunea este redusă la un petec de mărimea pălmii; puroaele sunt puține; durerile sunt mai rare; mișc degetele: deși tot trebuește să mă mai tem de amputațiune, sperez, că voiu scăpa cu brațul numai imobil la cot. Aș dori ca apoi să vizitez băile.

Primește salutările mele !

Al D-Tale
IOAN SLAVICIU

XXIX

Viena, 6/18 Iuli, 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iți scriu în grabă, încât nici nu cutez a-mi lua timp să-ți mulțămesc astă-dată pentru presentul [152] ce ai binevoit a-mi face.

Cu încetul brațul meu se îndreaptă spre bine. Cu deosebire după-ce a fost fixat p'in o șină, de căte-va zile pot să mă scol și să petrec câte-va ore peste zi în grădina spitalului. Se înțelege — îmbla nu pot decât purtând brațul pe o perină. Acum profesorul mi-a sfă-

tuit că după-ce pot suporta transportarea în distanţe mai mici, să ies numai decât din spital, deoarece am lipsă de aer curat. Băi nu sunt în apropiere; astfel mi-a sfătuit să merg la Brül, cale de vr'o oră d'aici, unde ar avea să fie, în pregiur, cel mai curat aer. N'am de cât să fac, precum îmi sfătueşte şi asta cu atât mai mult, de oare-ce el mi-a zis : «Es ist Grund anzunehmen, dass Ihre Lungenspitzen zwar unbedeutend aber für eine Spitalluft doch bedenklich infiltrirt sind» [153].

Vei afla deci, că voind a petrece la ţară, astfel, precum sunt, voiu avea cheltueli extraordinare. Va fi de lipsă [154] să îmi iau o femee, care să mă îngrijească şi nu numai să-i plătesc, ci să o şi susţin pe vremea, ce petrec cu dânsa. Am încă un rest din paralele, ce mi-a trimis D-l Maiorescu. Acesta însă, dimpreună cu acea, ce mi-ai trimis D-ta, nu va fi destul. Iarăşi te rog dar. Binevoeşte a-mi trimite, până inclusive August, ajutorul, ce-mi daţi. Deşi medicii mă declară reconvalescent, gratulându-mi de norocul, ce am avut, eu şi acuma mă tem, că voiu perde braţul. Şi acuma articulaţiunea este descheiată şi oasele se freacă la cea mai mică mişcare.

Profesorul zice, că în câte-va zile şi această frecare are să înceteze. Poate, — dar eu nu cred, până ce nu voiu ajunge ca să nu mai aud sunetul scârnav, ce urmează din frecare. Deasemenea optimist este profesorul în faţă cu necrosa, care crede că va decurge de sine după ce voiu petrece la aer liber. Să văd ! — Dureri nu am, decât dacă cumva din nebăgare de seamă braţul se scutură. Aflâ însă, că întreaga capsulă este putrezită şi am să aştept până ce se va forma alta nouă, un proces, care poate să dureze şi un an. Afară de spital nesmintit el va decurge mai iute.

Totul depinde dela capacitatea de restituire a organismului meu. Bătrânul mi-a promis, că în 6—8 săptămâni poate să mă declare de sănătos. — Eu m'aş bucura, dacă în Octombrie aş putea fi om între oameni.

Din boala primordială şi eu cred că n'a mai rămas nimic.

«Convorbirile» am primit şi cetesc. Mai mult într'o scrisoare viitoare.

Primeşte deocamdată salutările mele !

Al D-Tale
IOAN SLAVICIU

Mă bucur de însănătoşarea lui Xenopol.

SLAVICIU

XXX

Hinter-Brühl, 19/31 Iulie, 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Este poate mai mult închipuită decât adevărată starea de care mă bucur. Omul adese-ori zugrăvește stările cu colori mai plăcute decât acele în care ni se înfățișează adevărul. Ori cât de închipuită ar fi însă starea mea, este într'însa un adevăr, care mă satisface ! în sfârșit iarăși sunt fericit, mai fericit decât ce speram să fiu, mai fericit decât-ce ar putea să fie alt om în starea, în care mă aflu eu.

Imi aduc aminte cuvintele rostite de către Alecu Ruso cu ocasiunea scăpării sale din Clugiu. Da nimic mai plăcut decât o dusică de aer liber. Bucuria mea trebuește însă să fie mai viie decât acea a lui Ruso, el a scăpat numai din temniță; eu însă vin din spital.

Brațiul stâng, precum și oboseala sufletească de care pătimesc după o bolnăvire de opt luni de zile, fac peste putință, ca să îți zugrăvesc impresiunile plăcute, care mă transportă într'un fel de beție vibroasă. Gândește însă numai la acea, că vin din spital, și îți vei explica însuți această beție.

Mă aflu pe culmea unui deal. Casa, în care locuiesc, este isolată. Giur împregiur păduri dese, înspre vale un pomăt umbros, iarbă verde și mai jos casile respândite pe vale. De aici, de sus, privirea cuprinde întreaga vale, cea mai plăcută panoramă, ce am contemplat în viața mea. Dimineața, cele dintâiu raze ale soarelui mă trezesc din somn, fac o mică mișcare p'in atmosfera răcoroasă, apoi mă întind în umbră, pe pajiștea moale. In mează-zi, când jos în vale oamenii se topesc de arșiță, aici, sus, eu mă desmierd în aburirea răcoroasă a vânturilor.

Dar încet. Nu voesc «a mânji marea cu valuri». Și nu petrec singur în această isolațiune. Cu mine este una dintre cele mai plăcute ființe : sora Louisei mele, o femee tânără, amabilă, plină de spirit și amică de copilărie a mea. Soțul ei, staționat în Viena, ne visitează din când în când, purtând grija aprovizionării noastre.

Pentru un om, bolnav nu numai trupește, ci și sufltește, nici o stare nu poate să fie mai potrivită decât asta.

Simțesc că mă intrăm. Transportarea am suportat-o fără dureri extraordinare, iară decând mă aflu aici, brațul mi se îndreaptă peste toată așteptarea.

Progresând în egale proporțiuni, sperez că în 4—6 săptămâni să pot purta brațul liber.

Din întâmplare, omul, într'a cărui casă locuim, are patru vaci, Astfel pot să fac cura numită «Molkenkur» [156], de care am atâta trebuință. In zori, la miază-zi și sara, beau câte o jumătate de oca de lapte proaspăt.

Ei ! spune-mi: ce îmi lipsește? Nimic — afară de parale.

Trebue să știi, că fericirea mea nu este gratuită. Numai pentru locuință am să plătesc 52 fior. 50 cr. pe întregul seson, 2—3 luni. Trebe apoi să port grige de un vipt nutritor, de oarece altfel ar fi totul în zedar. Deși purtăm apoi cheltuelile în jumătate, mai ales aici, unde toate se plătesc cu adaos, am să socotesc cel puțin 50 fiorini pe lună. Incep a mă teme, că voiu ieși din socoteală. — Mai ales de present îmi lipsesc paralele cu desăvârșire: te rog, dacă nu mi-ai trimis încă, trimite-mi numai decât.

Scrierile lui «C. Negruzzi» [157] mai ales acuma sunt o îndoită binefacere pentru mine. Nu îți pot mulțămi îndestul. P'in bunăvoința D-tale am ajuns a gusta cea mai folositoare plăcere. Scrieri de un croiu mai mare nu pot să cetesc, de oare-ce atențiunea îmi este cuprinsă de către brațul bolnav. Aceste sunt tocmai potrivite pentru un bolnav.

Cetirea acestor scrieri este singura lucrare sufletească a mea. Pentru studiul serios, lectura mai îndelungată ori scriere n'am destulă răbdare. Sperez însă ca îndecurând să pot earăși începe viața mea de demult. Mă tem însă că nici când nu voiu ajunge a fi acelaș, care am fost. Parcă s'a potolit focul, ce ardea în sufletul meu. Imi par altul acuma și altul în trecut: atunci un suflet cu viețuire ideală, trăind într'o lume închipuită; acuma un om meditator, care pretutindenea cearcă să șteargă coloarea sarbădă, în care i se înfățișează adevărul. Ori cât de mult aș fi pierdut însă din firea mea de demult; ori cât de sarbădă mi-ar părea viețuirea: stau în față cu o nouă viață și mă simțesc mângăiat de trecut privind în viitor. Scăpând de moarte și aproape de a nu mai senti rana, ce trecutul a lăsat în

sufletul meu, mă simțesc ca renăscut. Trecutul, în mine, nu are nemic comun cu viitorul.

Intr'astă stare port o sarcină dintre cele mai grele: adânca recunoștință ce simțesc către oamenii, p'in care am ajuns unde sunt. Da, — este o sarcină, — care mă leagă cu lanțuri de fer de viață. Fi-voiu când-va vrednic de atâta bună-voință ? oare nu voiu muri înainte de a fi ajuns, ca binefăcătorii mei să se bucure de binefacerea lor ! ? și oare sunt eu acea, ce mă prețuesc dânșii ! ?

P'in ajutorul D-Voastre, p'in mângăierea ce mi-ați dat, mi s'a scăpat viața : n'ar fi fost oare mai bine să o fi lăsat în știrea Domnului ? — Ori cum să fie însă, eu mă bucur de present, privesc plin de încredere în viitor și recunoștința ce simțesc către D-Voastre, n'are decât să mă îndemne la lucrarea neobosită, lucrare în care va consista poate fericirea viitoarei mele vieți.

Sperez, cumcă în decurând îți voiu putea scrie mai puțin sub impresiunea durerilor.

Te rog, scrie-mi la adresa : Hinter-Brühl bei Mödling, per Wien.

Primește salutările mele !

Al D-Tale
IOAN SLAVICIU

XXXI

Hinter-Brühl, 20 August 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Nu mă îndoesc, că ai primit scrisorile, ce ți-am trimis în pripă, și tocmai atât de puțin mă îndoesc, că ai avut motive, din care nu mi-ai răspuns.

Totuși îți scriu încă odată: îți scriu iarăși în pripă, sub impresiunea unor aspre reproșuri ce mi-a făcut «mama», — îți scriu, pentru-ca să-ți dau un nou motiv de a-mi răspunde.

Parale !

Nu te supăra de mine. Crede-mă, că sunt nevinovat. Știu, că îți dau de lucru. Află însă, că sunt opt zile, decând n'am mâncat decât lapte, varză și barabule și earăși varză, barabule și lapte.

Având un stomac caşi al meu şi un umor caşi al meu omul o poate duce luni întregi cu această regulă de «tour şi retour» ; am trăit şi mai rău decăt aşa. Socotesc însă, că atât laptele, cât barabulele, atât barabulele, cât varza sunt luate pe barbă. Şi barba începe a se rări. Dac'aş avea pele de bibol pe faţă, ar trebui să roşesc, de oare-ce mi s'au gătat pretextele.

Te rog dar, — parale ! Parale, şi în de curănd, — parale sub ori-ce formă, ori-ce titlu, numai parale să fie, căci crede-mă iarăşi am ajuns, unde românul zice «acuma nu-e bine».

Adresa mea este : Domnul Ioan Slavici, om de cinste dar' fără parale, *Hinter-Brühl, Nr. 2. bei Wien.*

Acuma, deocamdată şi pentru astă-dată destul. Mai mult, când îţi voiu scrie mai mult.

Sănătatea mea ?

In ciuda barabulelor — m'am îngrăşat decând petrec aici. Nici în cele mai exagerate ilusiuni nu mi-am promis o însănătoşare atât de grabnică.

Află, că ieri, p'in plouă am făcut o mică excursiune de 2—3 mile la Viena, pentru-ca să-mi căştig parale. Şi nici astă «comoţiune» nu mi-a fost spre stricare. Sperez, că încă în August să pot purta braţul liber. Din rană abia sunt încă câte-va puncte. Restul este acoperit cu piele. Musculii sunt activi. Numai câte-va mişcări sunt urmate de dureri momentane.

Te rog încă odată — parale !

Al D-Tale
IOAN SLAVICI

XXXII

Hinter-Brühl, 3/15 Septbr. 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De şepte săptămâni, decând petrec aici, nu ţi-am scris decât în pripă. Nu cred că scrisorile mele să te intereseze încât să te superi de astă negligenţă. Totuşi mă rog de ertare. La început aşteptam încă o scrisoare dela D-ta ; mai tărziu eram cufundat într'o lu-

crare de care m'am apucat, iară acuma nu cutez a sta multă vreme la masă.

Vei afla, că după atâta vreme și atâtea pățite am să-ți spun o mulțime de lucruri. Tocmai însă pentru-că sunt prea multe, nu cutez a-ți le înșira toate. Ar trebui să fim la olaltă, față 'n față, om cu om, pentru-ca să-ți pot spune tot ce aș dori și poate ar trebui să-ți spun.

Am zis că boala, de care pătimesc, este aproape de sfârșit. Nu te cuprindă mirare, dacă astăzi îți mărturisesc, că nu este tocmai precum am zis. Nu este nimic mai firesc decât acea, ca aflându-mă iarăș în față cu lumea lui D-zeu, să cred câte-va momente, că acuma sunt om făcut. Robul, pășind în lume adese-ori cu cele mai bune intențiuni, uită că este numai liber, iară nu totodată și de onoare în fața lumii.

Am făcut progrese mari și făceam și mai mari, dacă nu ar fi fost împrejurări, care au înrâurit stricăcios asupra boalei mele. Gândește, că atunci când am venit, nu puteam nici să mă culc în pat făr de ajutorul altora. Acuma însă mă culc, mă scol, chiar mă îmbrac singur. Pot spera că în decurând nu voiu mai avea lipsă de ajutorul altora.

Se înțelege — totul depinde dela nutrement și dela vremea, de care voiu avea noroc.

Până acuma vremile au fost mai ales plouoase. Apoi am mâncat rău și n'am băut cu desăvârșire vin bun, precum mi-a sfătuit profesorul... In sfârșit strapațele, ce am făcut la Viena, și p'in Viena. — In scurt : n'am avut noroc. Pentru acea — până la un anumit grad a mers procesul chiar în dărăt, încât glandulele care au fost încetat a mă mai supera, iarăși sunt inflamate.

Totuși, în deobște, pot vorbi de norocul, ce am avut. In spital era cu mine un bolnav, ce pătimea tot de afecțiune în articulațiune și anume între împrejurări mai nenorocite, lipsind la dânsul necrosă și imflamațiunea glandulelor. Nenorocitul zace de 11 luni de zile, fără ca procesul să fi intrat într'altă fasă. Și eu totuși puteam crede, că mă voiu însănătoșa, oareși cum la comandă, în câteva săptămâni. Nesmintit organismul meu mai norocit a grăbit procesul, încât medicii sunt puși în mirare : minuni însă de dragul meu nu se întâmplă. Profesorul râde de ilusiunile, ce-mi fac, asigurându-mă, că-mi va gratula din toată inima, dacă până în primăvară mă voiu

putea privi pe deplin teafăr. Tristă dsamăgire ! Ce se fac însă ? ! Ploile m'au convins, că adevărul este adevăr ; şi sunt destul de înţelept ca să nu mă plâng de nişte legi nestrămutate. Bun este D-zeu ! — la multe necazuri mi-a dat şi un suflet îndelung răbdător. Ori poate necasurile m'au învăţat să le suport.

De altmintrelea articulaţiunea se află în procesul de consolidare: pot să umblu ore întregi fără ca să sufăr dureri; noaptea dorm bine: numai când vin nourii, simţesc junghiuri în articulaţiune. In sfârşit însă şi boala devine o stare normală. Lucrul de căpetenie este, că iarăşi sunt în deplină putere. In trup şi suflet earăşi mă simţesc tare. Earăşi sunt copilul vesel, ce află plăceri în toate situaţiunile, iarăşi omul, ce este capabil a uita necazurile zilnice distras fiind p'in gândirile sale. La urma urmelor, în felul meu, tot sunt om între oameni.

Ar fi poate interesant, dar nu-ţi descriu cum petrec aici. Petrec bine, — mai bine nici nu doresc. Am avut puţine necasuri; ele nu m'au alterat însă. Deocamdată îmi lipseşte receptibilitatea pentru necaz. Numai foame să nu răbd şi numai tutun să am : de aici înainte fie popă cine ştie carte !

Totuşi am şi eu necazurile mele, în felul meu de acuma necasuri mari. — Vei afla, că pentru mine cea mai potrivită ocupaţiune este lectura, fiind-că cetind pot să stau culcat, fără-ca să-mi obosesc braţul. De o mulţime de vreme am gătit însă lectura în lipsă de cărţi. «C. Negruzzi» şi «Convorbirile» au fost menaj de câte-va zile. Altă n'am aici. — «Mama» a avut câte-va cărţi şi a împrumutat câte-va. Ea ceteşte foarte bine : ce folos însă, dacă-e puţin. Nu mi-a rămas dar' de cât să mă pun la masă şi să stric earăşi hârtie. Un «păcat al tinereţelor».

Intrând în spital, am lăsat jamantanul la un amic. Acuma nu-e nici om nici jamantan. Din norocire am luat însă cu mine o parte din notiţele ce am, crezând că voiu putea lucra în spital: m'am pus dar' să le rumeg pe aceste.

Am scris povestea ce ţi-am trimis[158]. Nimic nou, nimic deosebit ai zis însă să-ţi trimit o poveste. Am şi alte notiţe. Sunt însă poveşti şegace, afară de una şi asta fragment. Am început apoi un studiu asupra românilor din Crişana[159]. Lucrul nesmintit interesant. Am gătit însă cu puţin lipsându-mi o mare parte din notiţe. Impărţirea: 1)

Stări topografice, 2) economice, 3) etice, 4) poşiţie politică-socială).

O novelă, «*Popa Tanda*»[160], ce am scris în spital, nici acuma n'a avut nocorul să poate trece p'in corectură.

M'am apucat de un lucru extraordinar. Scriu un roman, să nu crezi însă, că frumuseţa lumii, în care petrec, m'a dispus spre poezie. In toate vremile am fost receptiv pentru frumuseţele nepremeditate, aceaste armonii întâmplătoare, ce alcătuesc podoaba lumii lui D-zeu. Cel puţin acuma însă asemenea mişcării sufleteşti, la mine sunt cu desăvârşire prozaice.

Opt luni de zile am fost în spital. Lumea îmi era nouă, când earăşi mă aflai într'nsa. Din întâmplare, în cea dintâiu sară, ce am petrecut aici, m'a suprins luna, ce-am zărit printre crengi. N'aş fi crezut, că o arătare atât de comună poate să provoace atât de vii mişcări în suflet. Am lăcrămat. Numai un moment a ţinut această emoţiune : apoi m'am cufundat în gănduri cercând motivele etice ale acestei emoţiuni, raportul între fire şi suflet.

Nu ştiu, dacă am aflat ori ba; în zadar am cercat însă în sara viitoare tot acea emoţiune, — luna era lună ca totdeauna.

Altă-dată am privit un tablou grandios : apunerea soarelui după o zi plouoasă. Mă aflam pe culmea unui deal. In faţă cu mine era valea cu un sătuşor resfirat, eară peste vale trei dealuri, acoperite cu păduri, mai înalte decât acela, pe care mă aflam. Peste aceste dealuri apunea soarele. La mine era amurgul serii, în vale era sara cu clopoţeii vitelor, pe dealuri era umbră supărăcioasă, eară din colo, peste dealuri, era ceva, ce samănă cu lumea poveştilor, o lumină nebunatecă. Cerul era acoperit cu nouri: numai acolo, unde sfinţea soarele se aflau câteva găuri în cer, locul al cărui armonie în umbră şi lumină, precum în potrivirea colorilor omul nici atunci nu şi-o poate înfăţişa, când o vede cu ochii. — Eu însă cercam causele fisice ale acestei armonii, întrebându-mă pentru-ce văd precum văd şi pentru-ce trebuieşte să-mi placă aşa precum văd.

Nu sunt omul poesiei. O gustez, — dar'o gustez în felul meu.

Totuşi m'am hotărât să scriu un roman. Şi lucrez cu tot sufletul.

Ce roman, cel puţin astă-dată nu-ţi pot spune. Este o lucrare, p'in care mă descarc de nişte gândiri, ce de vr'o patru ani mă ne-

pădueşc. Ce-va din poveste, ce-va din «Dionis» al lui Eminescu, şi ceva din statul ideal al lui Plato [161].

Aşa petrec.

Vei afla însă, că totaşa multă vreme nu mai pot petrece.

Mă vei înţelege pedeplin, dacă-ţi voiu aduce aminte, că mă aflu într'al 27-lea an. Sunt om făcut în toate privinţele, om pentru-care conştiinţa, că trăeşte numai din bine-voinţa altora, este un gând amarnic. Să nu eai cuvintele mele în nume de rău ! D-voastre sunteţi oameni, dela care primesc darurile fără de sfială.

Este însă în fieşte-care bărbat onest un motiv vecinic, poate o slăbiciune: voinţa de a fi p'in vrednicia sa ce este. Ca om bolnav a trebuit să trec peste acest motiv: acuma însă, fiind capabil de lucrare, aş dori să fac ceva, să câştig cel puţin atât cât pot. Deocamdată până-ce nu vin frigurile, am de gând să stau aici, petrecând în felul de până acuma. Ce se încep apoi? — Să intru iarăşi în spital ? Mi-e groază. Mă tem, că'n lumea bolnavilor iarăşi mă voiu înbolnăvi.

Nu mai puţin respect am de atmosfera clocită a oraşelor: aş dori şi ar fi bine să petrec şi mai departe la ţară, dacă numai este cu putinţă.

La mine totul depinde dela mâncare şi, în urma acesteia dela capacitatea de reconstituire a organismului. La acea nu pot gândi, ca să merg acasă. Nu este în lume nici un loc, pe care l'aş putea numi «acasă». După moartea părinţilor mei am cedat averea, dinpreună cu datoriile surorii mele. Lăsămintul s'a lichidat apoi pentru o datorie de 200 flor. Cum locuieşte soră-mea cu copii, nu ştiu.

Altă adresă nu am. Nu-mi rămâne dar' să aleg: ori să stau la studii petrecând în apropierea oraşului, ori să cerc aiurea ocupaţiune la ţară.

D-l Maiorescu m'a întrebat, ce poate face pentru mine. A făcut. Tindeam să călătoresc la Bucureşti, să ne vedem, să ne'nţelegem şi să vedem ce se poate face mai departe. N'am putut. Nu ştiu, dacă voiu putea acuma. — Nu cred însă, ca eu să pot ocupa vre un post în România : sunt cetăţean austriac şi n'am diplomă.

Mergând în România, precum doresc, deocamdată numai într'alte condiţiuni, poate ca instructor aş putea petrece.

Aş dori însă, ca să fac doctoratul. Poate mai mult de dragul

altora, decât din îndemn propriu. Sunt însă o mulțime de lucruri, ce mă fac gânditor.

Inainte de toate îți mărturisesc, că ajutorul ce-mi dați, nu este destul ca să mă susțin în oraș. Și sunt hotărît a nu mai lucra în doue părți, ca student și ca instructor. De altmintrelea acuma, după «Krach» cu greu ași afla ocupațiune.

Chiar dacă aș avea un ajutor mai mare, în Viena n'aș voi să stau. Mi-am tras samă cu mine însumi, și nu sunt de fel dispus a plăti 300 fior. taxe pentru ca să pot face niște rigoroase absurde. Am deosebită aplecație spre științele politice și tot atât de deosebit disgust pentru drepul positiv. Jurist nu pot să fiu : unde dreptul încetă a fi știință socială, pentru mine, începe a fi un lucru grozav. Dar' și este absurd a pretinde ca cine-va să fie administrator bun și jurist d'odată.

Aș fi nebun dacă m'aș risipi vremea bovisând lucruri, de care n'am trebuință, «Bürgerliche Gesetzbuch, Zivilprozess, Strafrecht» [162] și numai dracul știe ce bazaconii încă — nu sunt pentru stomacul meu. In decursul studiilor mele m'am lăsat condus de aplecările firești, studiind mai mult ce doream, decât ce-mi era prescris. Numai de dragul lumii nici acuma nu voiesc a face altfel. Nu aspirez la un viitor strălucit; studiez numai pentru că-mi place și numai cât și numai ce.

De mult gândesc dar' la o diplomă din științele politice, precum ele se dau în Franța și Belgia. Este cea mai de aproape aspirație a sufletului meu însetoșat. Nesmintit ar fi greu să fac examene într'o limbă, ce până acum îmi este întru cât-va străină. Gândește însă, că fac examen din știința mea de predilecție. Dealtmintrelea eu știu ceva franțuzește. J. J. Rousseau, Michel Chevalier, I. B. Says, romane de Sand și alții, ba chiar și tragediile lui Corneille le cetesc cu ușurință. După ce voiu fi petrecut câte-va luni de zile între francezi, pot să vorbesc cu dânșii cași acuma cu nemții. Nu-ți vorbesc apoi de foloasele, ce aștept să am cunoscând viața sufletească a celui mai distins popor.

Așa gândesc eu.

Am vorbit sincer, ca frate către frate, ca fiu către părinte : sperez, că nu vei da acestui ton alt înțeles.

Aș fi scris și D-lui Maiorescu. Nu știu însă dacă ministrului

de instrucţie din România îi mai rămâne vreme şi pentru scrisori caşi ale mele [163].

Aştept răspunsul dela D-ta şi sfat dela D-ta şi p'in D-ta. In sfârşit, — ce D-voastre ziceţi, fac bucuros chiar şi dacă ar fi întrucâtva în potriva dorinţelor mele.

Câteva cuvinte încă şi încheiu.

Iarăşi postesc. Oamenii dela «România-Jună» află scrupuli, în urma cărora nu mi-au dat parale. Iarăşi postesc. Crede-mă, că nu ştiu ce să fac. Dac'aş fi în oraş, ori dac'aş fi sănătos, n'aş zice nimic. Vei afla însă, că aici este altfel. O călătorie la Viena mă costă cel puţin zece fiorini şi vr'o 8 zile bolnăvire. Şi mă tem că mâne iarăşi va trebui s'o fac, căci parale n'am şi peste trei zile perd lucruri ce am zălogit la jidan. Apoi în zedar petrec la ţară, dacă n'am ce mânca şi ce bea.

Te rog : nu mă uita. Lucru scurt — lucru bun.

Primeşte salutările mele !

Al D-tale, IOAN SLAVICI

Hinter-Brühl. nr. 2. bei Wien.

XXXIII

Hinter-Brühl. 16/18 Septbr. 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Astă dimineaţă ţi-am trimis o scrisoare, pe care poate era mai bine să nu ţi-o trimit.

Am suferit multe decând mă aflu aici. De trei ori am făcut calea mânzului pe la Viena, ca să câştig parale şi în toate trei rânduri am mâncat pe cale toate paralele, ce am câştigat. Alaltă-eri am venit chiar hămesit de flămând. Mi-am zălogit apoi tot ce-a primit jidanul : nu mi-a rămas decât o păreche de pantaloni într'adevăr monumentali, lucru pentru care nici Satana nu mă primeşte în iad. Astăzi, în sfârşit, mi-a trimis un om bun, nu ştiu cine, 15 fior. bani buni. Acest om de fire bună, se subscrie : «Găbunea, primar în Slatina».

Va să zică am petrecut, precum se zice, adecă «o viaţă poetică». Ştii însă că nu sunt deosebit prieten al poesiei ! — Cu toate [acestea] numai atunci încep a mă întrista, când văd că nu numai eu sufăr, ci şi D-ta te frământi de dragul meu. Dragă Doamne — te frământi ca să-mi dai mie de lucru. Crede-mă, este un lucru d'alea de «seamănă piper şi seceră bureţi» !

Nu sunt dintre oamenii, ce trăesc bucuros pe socoteala altora, nu chiar şi dacă n'aş cunoaşte povestea lui «Griguţă». Şti-mă dracul, — dar' îmi mai place să pretind decât să cer. La lipsă primesc cu mulţămită ce mi se dă din inimă curată. Nu pot însă dormi, când ştiu c'am ajuns a fi sarcină pentru alţii. Şi să vorbim sincer, faţa mea cu faţa D-tale — încep a vedea, că eu pentru D-ta sunt o sarcină, un fel de «canon» lumesc. Mărturiseşte-ţi numai sincer: acea ce D-ta faci, trece peste bunăvoinţă. Eu nu ştiu, cel puţin nu mă jur, că fiind D-ta eu, de ce D-zeu să te ferească ! şi eu D-ta, — zic nu mă jur, că dac' ar fi aşa, şi eu aş face pentru D-ta, ce D-ta faci pentru mine. — Vei afla, că asta trebe să fie pentru mine o simţire neplăcută, simţire, de care aş dori să scap cu orice preţ. Aş dori să pun capăt unui raport, ce atât pentru D-ta, cât şi pentru mine a devenit nesuferit. Suntem oameni cuminţi : să nu cercăm a ne amăgi. Eu nu mă îndoesc de bunăvoinţa D-ale; D-ta, te rog, nu te îndoi de sinceritatea mea. — Inzadar este bunăvoinţă, unde-i numai ea singură, nu este destul. In puţini oameni esté mai multă bunăvoinţă şi mai puţină făptuire decât în mine. Pentru-că între una şi alta este lumea şi adevărul hâdos.

Pin aceste nu voiesc să zic, că resignez la ajutorul ce primesc p'in ostăneala D-tale. Nu mai puţin nebun decât ingrat aş fi, dacă aş zice-o. Zic însă, că m'aş bucura, dacă aş putea să resignez cât de curând.

Ai scris D-lui Maiorescu în interesul meu. Iţi mulţămesc. Nu uita însă, că D-sa este ministru. Pe lângă toată bunăvoinţa va fi silit să facă înainte de toate, ce este dator. Eu cred c'ar fi mai bine dac' aş putea primi vr'o bursă regulată, precum primesc alţi «perde vară». Nu ştiu însă unde şi în ce chip s'ar afla vr'una de dat. Eară nu se poate aşa, să nu ne sbuciumăm mult, că, zău ! nu e d'acui drag. Tot se va afla şi pentru mine un locşor, chiar şi dacă n'ar fi post. Vă în-

credinţez, că în mine daţi de un om, care n'are să vă facă de ruşine, ori unde îl veţi pune.

Deocamdată te rog însă trimite-mi parale. Tot vorba cea scurtă.

Din paralele, ce mi-ai trimis plătesc cartel 15 fior., şi lapte 10 fior. Rest. 18 fior. Către aceştia 15 fior. suma 33 f. cel mai ominos număr! Ştii, — povestea zice — «de *trei-ori* câte trei», — zâc aşa e 333. — Căci jidanul cere 17 f. 80 cr. bani buni.

Mă voiu bucura, dacă îmi va fi dat s'o mai duc vr'o zece zile fără de post. — In sfârşit tot sunt dator d-lui Găbunea 15 f. — Te rog dar', — zău vorbă scurtă.

Mă bucur foarte primind ştirea, că Eminescu este în Iaşi. Au trecut doi ani de zile decând i-am perdut urma. Pe semne a fost şi el dus cu expediţia polară. Iţi mărturisesc apoi că eu ţin foarte tare la Eminescu, nu numai pentru-că el m'a introdus în lumea, în care petrec acuma, făcându-mă cunoscut cu D-voastre, dar' şi pentru altele. Felul gândirei sale mă seduce şi nu mai puţin mă seduce forma, în care se manifestă acest fel. Intre altele, sunt foarte preocupat de măestrul meu, — a nimărui limbă nu-mi place ca şi a lui Eminescu. Imi place precisitatea lui Xenopol; Imi place uşurinţa lui Pantazi Ghica [164]: Eminescu îmi pare însă precis ca şi unul şi uşor ca şi cellalt. Xenopol este trecutul în limbă, Pantazi Ghica este presentul şi tocmai atât de extrem unul în trecut ca şi cel-alt în present: Eminescu este o combinare din amândoi, o combinare armonioasă a trecutului cu presentul.

Pentru Xenopol limba este muruiala, cu care învăleşte păreţii palatului zidit de cugetarea sa; Pantazi Ghica nu cugetă, ci încarcă flori cu furca şi le aruncă în faţa lumii; Eminescu gândeşte şi formează d'odată — pentru dânsul limba este marmura, în care varsă chipul gândirilor sale alese.

Dar' să cunoşti pre Eminescu, şi vei afla un om de felul, în care natura nu produce decât în momentele sale de preocupaţiune. Par'că n'a ştiut ce face, când a făcut, şi parându-i rău, mai apoi, începe a strica fapta sa. Eminescu este dintre acei puţin oameni, care nu sunt meniţi a vieţui în societate, pentru-că nu-şi află semeni. In deobşte el este nesuferit, pentru-că ştie, cine este el, ştie cine sunt alţii, nu-i pasă de o lume, pe care trebe s'o despreţuiască şi stă ca şi-o carte deschisă înaintea tuturora. Toate sufletele alese sunt ne-

reservate și tocmai pentru oamenii comuni lipsa de reserve a unui suflet ales este nesuferită. Nu ne place să vedem că suntem mai proști decât alții, pentru acea nu ne întovărășim bucuros cu cei mai cuminți decât noi. — Cu atât mai prețioasă arătare este Eminescu pentru noi, care nu suntem dintre oamenii cu desăvârșire comuni. Il cercăm tocmai pentru comorile, ce ni se desfășură în sufletul său. El este o literatură vie, galerie în care tot momentul se produc noue întrupări a gândirei frumoase. Imi aduc aminte de Rousseau, când exclamă în confesiunile sale : «O ! ce frumoase lumi s'au învit și-au dispărut în sufletul meu». Așa este și la Eminescu; și cel puțin eu priveam bucuros această viață internă.

Eară pesimistul Eminescu n'află mai bun loc decât în mijlocul D-voastre.

Te rog, spune-i sănătate și voe bună dela mine, și-i spune, că decând nu ne-am văzut, am gândit foarte adese-ori la frasa : «a fi ori a nu fi» [165].

De câte-va zile ploile au încetat : brațul meu iarăși grăbește înainte. Deocamdată nu cutez încă a sta la masă, ci-îmi mănc zilele cu odihna. Numai de n'ar ținea mult. Știi — tocmai atunci îmi clocotește capul mai tare, când nu pot să-l ventilez.

Mă rog, scrie-mi, scrie-mi chiar și dacă nu mi-ai putea trimite parale !

Al D-tale devotat
SLAVICI

XXXIV

Hinter-Brühl 7 Octomvrie 1874.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Insuți vei aflà, că în momentul present trebe să mă bucur, dacă pot afla cuvinte potrivite, p'in care să răspund scurt, serios și destul de înțeles deocamdată numai întrebările, ce mi-ai pus în scrisoarea D-tale.

Sunt pedeplin însănătoșat; mă simțesc chiar mai în puteri decât ce țiu minte să fi fost cândva decând am eșit din armată.

Braţul îmi este însă tot bolnav, întrucât nu s'a curăţat încă pe deplin.

Cu toate — articulaţiunea este pe deplin consolidată; durerile au încetat cu desăvîrşire: fără-ca să mă expun, pot dară întreprinde călătoria la Iaşi încă în Octomvrie. — Ce este lucrul de căpetenie, în starea de acuma, sufleteşte şi trupeşte, sunt capabil de lucrare. In deplină însănătoşare a braţului este o chestiune numai de timp, şi cred că va fi mai bine să petrec acest timp între D-voastre, înveselit p'in lucrare, decât aici în isolaţie şi miserie. Dacă voiesc ori ba să viu în România şi să ocup funcţia ce-mi propune D-l Maiorescu este o întrebare nesmintit numai formală. Tot numai de dragul formalităţii răspund şi eu dar' cât se poate de respicat : primesc cu mulţămită.

Am spus-o şi Domnului Maiorescu, cumcă tocmai felul de activitate, ce-mi propune, este idealul meu. O repet şi acuma. Simţesc că aici voiu lucra cu însufleţire şi poate cu succes. De una aş dori însă să vă pot încredinţa : că voiu să mă folosesc de binevoinţa D-voastre pentru a mă face vrednic de dânsa.

Aflu că este de prisos, ca să mai scriu şi D-lui Maiorescu. Te rog, remăi şi mai departe ce mi-ai fost până acuma. Căile umblate sunt cele mai sigure.

Sunt hotărît a porni numai decât, după-ce-mi voiu fi pus aici trebile la cale. Fiind ostaş austriac, aş putea să am plăcerea de a veni în conflict cu legile, pornind numai decât de aici. Aflu dar de bine să observ formalităţile pretinse, un lucru, ce nu cere decât vreme.

M'am adresat cătră comanda regimentului meu, rugându-o să dispună superarbitrarea [166] mea. Sperez, că în scurtă vreme voiu fi declarat «für immer untauglich [167]» şi şters din lista reserviştilor. Altă pedecă nu este, iară asta cred că va fi delăturată în mai mult 14 zile.

Rămân apoi paralele. Zici ca să-ţi spun o sumă anumită, de care aş avea trebuinţă. — Cred însă, că va fi mai bine să-ţi spun anume, ce îmi trebueşte, lăsând ca D-ta însuţi să chibzueşti.

De vr'o zece zile trăiesc pe socoteala altora. Sunt până acuma dator vr'o 15 fior. Tot pe socoteala altora trebe să trăesc şi mai departe, până-ce nu-mi vei fi trimis paralele. — Am să trăesc încă

vr-o 2—3 săptămâni şi apoi să acopăr spesele de călătorie de aici la Iaşi (via Krakau-Cernăuţi). In sfârşit n'am straiu de iarnă, de fel n'am.

Chibzueşte dar însuţi o sumă minimă: eu mă voiu îndrepta după D-voastre. Poate ar fi cineva aplecat să-mi împrumute.

Nici acuma nu pot însă scăpa de vorba cea scurtă. Iarăşi am remas cu pantalonii cuconului Satana, fiind cele-lalte la nepotul său Iuda date zălog. Te rog dar' deocamdată îmi trimite în *pripă* cât poţi, numai ca să-mi pot tărăgăna viaţa şi să scap de Iuda. — Asta te rog din toată inima.

Restul — când va fi mai priincios.

Aştept cu nerăbdare momentul, în care mă pot vedea în sfârşit în faţă cu D-voastre.

Primeşte expresia afectelor mele simpatice!

Al D-stre devotat
IOAN SLAVICI

Rămân aici pănă-ce nu-mi vei scrie, deşi este cam frig.
SLAVICI

XXXV

Bucureşti, 2 Mart. 1875.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

După atâtea calamităţi postale, în sfârşit, am primit în zilele aceste corespondenţa din Iaşi şi anume la un loc: o scrisoare dela D-ta, una dela Bodnărescu şi trei dela Eminescu. — Lui Bodnărescu îi mulţămesc pentru informaţie, dar' mare bucurie nu mi-a făcut cu ea. — Lui Eminescu îi voiu răspunde, dar' să aştepte câte-va zile. Iară D-voastre, — mă rog de iertare, că nu vă pot trimite nici pe «Popa Tanda» nici drama romantică a mea, lucru, pe care bucuros l'aş face, dacă l'aş putea. «Popa Tanda» şi acuma este la D-l Maiorescu, şi poate îl va ţine mult fiind-că M. S. Doamna ar fi dorind să traducă novela aceasta în nemţeşte [168]. «Safta» [169] ori «Norocul» [170], este la mine. Nu vă trimit însă aceste stihuri, fiincă încă tot nu mă

pot hotărî să le dau publicităţii. Poate mai târziu voiu fi dispus să fac unele schimbări. Altfel remăne pentru «fidibus».

Vă trimit în locul acestora humorescul: «Crucile roşii»[171]. L'am cetit în Junimea de aici şi au plăcut. Cu toate dar', că nu l'am făcut pentru «Convorbiri», după-ce D-l Maiorescu zice că-i bun, îi fac şi eu cinstea de a-l trimite la «Convorbiri».

Iară D-ta — îţi fă «fidibus» din el, dacă nu-l afli vrednic de această cinste. Fiind odată la literatură, să rămănem la ea. Te plângi că n'ai material. Eu am gata: «Stan Bălăban»[172], o poveste (20 file), «Polipul unchiului»[173], comedie într'un act (45 file), «Cele trei case»[174], o novelă în felul lui «Popa Tanda» (50 file). Aceste sunt în magasin, au fost cetite şi admise — aici. Afară de aceste cred că în săptemâna asta voiu fi sfârşit o novelă mai mare, din care am vr'o 80 file: «Sac şi petec»[175]. Toate aceste, d'impreună cu «Popa Tanda» şi «Norocul» le voiu trimite succesiv, astfel, că, dacă-ţi va conveni, dela mine a-i materialul pe anul întreg.

In vol. I. al foii «Columna lui Traian»[176], precum vei fi ştiind, Haşdeu eară-şi face Junimei onoarea de a o batjocori. D-l Maiorescu nu poate răspunde. Respund eu. Dacă «Românul»[177] nu va voi să publice răspunsul îl voiu trimite la «Convorbiri». Nu-e mult, şi prea moderat este. Per tangentem te fac atent, că Max Müller [178], pe care îl aduce Haşdeu ca dovadă contra D-lui Maiorescu, d'in întâmplare, susţine într'o notă tocmai părerea D-lui Maiorescu.

Haşdeu s'a blamat.

Despre Panu şi Lambrior am vorbit cu D-l Maiorescu. Află însă, că eu la vară voiu lua un concediu de câte-va luni pentru-ca să fac doctoratul şi apoi să merg şi să stau câtă-va vreme la Paris. —

Acuma studiez pandectele şi dreptul canonic. D-l Maiorescu crede că-i mai bine aşa şi eu nu zic ba.

D-l Sturza [179] mi-a zis că-ţi va trimite în curând.

Avem acu foarte mult de lucru. In April se va începe tipărirea; trebe dar să pregătim materialul pe câte-va luni de zile. Afară de asta, ce te va interesa, publicăm documentele privitoare la chestiunea Bucovinei în traducere. Muncă păgânească. Broşura va apare în Aprilie, dar nu oficios, ci anonim[180]. Te rog dar—este zis între noi.

Eu îţi voiu trimite un articol, care resumă totul, pentru N-rl

din 1 Mai. Iţi spun, cumcă este prea interesantă istoria asta. O frază a lui Kaunitz: «Die zu wählenden Mittel sind: Furcht, Bestechung und andere Arten der Verleitung» [181].

Bun ca motto.

Ghica[182] era om şiret dar' sta în faţă cu Kaunitz. Iţi mulţămesc pentru «Convorbiri». Te rog, dacă îmi mai poţi [trimite] anul VII. Spune totodată în expediţie că nu mai locuiesc unde am fost, ci: *Sub schitul Măgureanu, strada Esculap Nr. 3.*

Pentru-ce nu trimiţi «Convorbirile» la Biblioteca Centrală [183] ? De câţi-va ani oamenii nu mai primesc foaea.

D-l Nică [184] îţi aduce aminte, că i-ai promis foaea. Eu sunt şi acuma tot sănătos. Braţul din ce în ce devine mai puternic.

Te rog, primeşte salutările mele !

Al D-tale devotat

IOAN SLAVICI

XXXVI

Bucureşti, 4 Faur, 1876.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Grăbesc a te încunoştiinţa, că Haşdeu iarăşi ne-a făcut o pozně proastă. Poezia «La noi», semnată, «Călescu» e un caraghiozlic, pe care l'a făcut el[185]. Mă iartă, dar' nu înţeleg uşurinţa «Junimei». Poezia asta este într'adevăr superlativul gogomaniei. Ei bine ! Nu e nime în «Junimea», care să cunoască «Deşteaptă-te Române» ! ?

In sfârşit — să ne gătim de luptă.

Al D-tale devotat

IOAN SLAVICI

XXXVII

Bucureşti, 15 Mărţişor, 1876.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Numai acuma îţi pot trimite pe «Bogdan Vodă»[186]. Numai astăzi am isbutit a-l primi. Pentru aceea nici nu îţi puteam scrie până acum.

La cele ce mi-ai zis în scrisoarea D-tale n'am decât să zic, că mi-ai luat vorba din gură. Este chiar o datorie literară a nu renunţa la un rol, pe care noi înşine l'am ales, angajându-ne a-l juca până la sfârşit. Până acuma «Convorbirile Literare» au împlinit frumoasa misiune de a fi introdus stabilitate în lucrarea noastră literară. Tot le mai rămâne rolul într'adevăr positiv de a se şi răspândi. Şi nu e nici o foae română, care ar putea face pretenţie la răspândire ca şi aceea, care intră în al zecelea an, după o luptă atât de grea o vârstă într'adevăr jubiliară. Eu pot vorbi astfel, de oare-ce nu mă simt a avea vre-un merit de viaţa lor.

Suntem puţini şi avem puţini cetitori : în asta, tocmai într'asta consistă puterea noastră. Avem mulţi vrăjmaşi: tocmai aceasta ne arată, că avem viitor. Noi singuri ne putem făli, că avem prieteni grupaţi în Ardeal şi «Convorbirile» vor fi foaea, care mai curând ori mai târziu va fi cetită în Ardeal.

Aceste sunt vederile mele şi pentru aceea te rog să nu te superi, dacă-ţi spui că mă tem că nu am să-ţi câştig aici abonenţi. Profesorii mei nu prea dau parale pe foi. Aştept încă câtă-va vreme, şi apoi îţi trimit cei 20 fr. dela D-l Nică.

Dacă mai e cu putinţă, ar fi bine ca «Bogdan Vodă»[187] să fie publicat încă acu. Sunt curios, cum îl va primi «Junimea».

Al D-tale ca totdeauna

IOAN SLAVICI

XXXVIII

Bucureşti, 24 Aprilie 1876.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iţi trimit cu Poşta de astăzi cei 20 fr. dela D-l Nică. Mai zicea colonelul Poenaru că ar abona, dar nici adresa nu mi-a spus-o, nici bani nu mi-a dat. Eminescu mi-a rămas dator cu 20 fr. I-am zis, că să îi dea «Convorbirilor». Dacă îi va fi dat ori îi va da, te rog primeşte-i drept abonament pentru Colonel Poenaru. Adresa o voiu trimite după-ce mă voiu fi întâlnit. Era şi un popă, care voia să abo-

neze. Zice că acu nu are bani. «Bogdan Vodă» e o dramă bună, cel puțin mai bună decât tot ce am scris eu până acum. Cred, că n'ai făcut bine de a nu o fi publicat. O vei publica însă și nu îți va părea rău de a o fi făcut. Repet încă odată, drama e bună. Vorbesc despre ea cași-când nu aş fi scris-o eu. Te rog, ia poveștile mele, novelele mele, comediile mele, pe «Safta» și apoi pe «Bogdan Vodă», le ia și le pune alăturea, le aseamănă și vei găsi, aceleași vederi estetice. Aceasta îi da paşaport literar. Este o dramă românească, ce în fel și chipuri nu are a face nici cu Shakespeare, nici cu Schiller, e, dacă îți place o școală rea, dar o școală deosebită, o școală fără viitor, dar o școală poporală.

Această popularitate consistă înainte de toate în temeiurile etice ale dramei. D-l Carp mi-a zis odată, că eu nu am decât oameni buni. Așa e. Nu îmi pot închipui omul nici bun, nici rău: e precum este. Nu pot admite în estetică teoria justiției, de oare-ce nici în viață nu o admit. Cine seamănă răul, seceră rău, dacă rău seceră, seceră bine, dacă bine seceră: e numai vorba, ca secerișul să fie o consequență firească. Cine ucide, e un om nenorocit, dar vinovat nu este : procurorul îl ia la trei parale și îl condamnă ; esteticul însă condamnă numai fapta, pe om îl compătimește, căci el nu e vinovat de aceea, ce este și cum este și pentru-ce este. Pedeapsa și răsplata sunt lucruri pentru oameni, care țin la ele : pentru mine e numai succes ori lipsă de succes. Bogdan își iubește țara, țara îl iubește pe el : are succes. Alexandru e un om schimbăcios. Deasemenea își iubește țara. Resultatul final nu e nici al lui Bogdan, nici al lui Alexandru : e un succes al țării, e întemeiarea unui nou timp, e câmpul deschis pentru Ștefan. Etc. etc.

Consistă popularitatea în caractere. Te rog cată în viață și te încredințează, dacă îți poți închipui altfel pe român între aceleași împrejurări. Bogdan, omul așezat, care numai anevoie se hotărește la ceva, dar hotărît odată, pune capul în pietri, e un popa Tanda, e un Petru Viteazul Greuruș nu e bufon. E «Frecățel», e în ultima analisă «Danilă Prepeleac», omul, «care dă cu bota în baltă», e «hodorosc trosc, mazere de post», es ist der Mann, der Gutes übt und Böses stiftet, Böses übt und Gutes stiftet» [188].

Apoi zici, că interesantă nu e drama. Mein Gott! Die Leute sagen so viel Gescheidtes!

Vezi — asta — e. Spannen ist Tapezierer Arbeit.

Atât de interesantă ca şi «Iulius Caesar» e drama mea şi e bine, că nu e mai interesantă, e atât de interesantă ca şi o poveste, ca şi Popa Tanda, atât de interesantă, încât o putem ceti fără a fi siliţi să perdem impresiunea gândind mereu la sfârşit.

Limba ? Să lăsăm generaţiunea viitoare să aleagă ce va găsi bun. Nici Alecsandri nu rămâne întreg. Eu te rog să publici pe «Bogdan Vodă» cât mai curând, zic cât mai curând. Pentru-ce cât mai curând, — nu mă întreba. Iară dacă nu o publici, Te rog trimite-mi manuscriptul cât mai curând.

Ministeriul Florescu[189] a demisionat, îmi spunea eri Carp. Vin roşii cu Manolache Costache [190].

Eu sunt haimana, dar nu paraponisit. Precum ştii, din comisiune am fost destituit, iară din profesură am demisionat. Dimitrie Sturdza a declarat însă, că nu primeşte pe Haşdeu în Comisiune. Eu urmez lucrările.

«Revista Contemporană» [191] a început a se bate cu «Revista pecălitoare». Brândză [192] a început în numerul trei a la Hăjdeu. De altmintrelea cred că «grupul sănătoşilor» în curând se va sparge.

Al D-tale devotat :

IOAN SLAVICI

XXXIX

Bucureşti, 6 Iulie 1876.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

N'am grăbit cu răspunsul, fiind-că voiam să iau informaţiuni positive în privinţa «Revistei importante». Incă p'in luna trecută foaea nu putea fi tipărită la vreme în lipsă de material şi de înţelegere între membrii. — In sfârşit Hăjdeu s'a retras, iară numărul a eşit fără directorii obicinuiţi. Era vorba de o fusiune cu «Revista Contimporană», ideeă, pe care nu o găsesc cu totul greşită. Cu deo-

sebire Sturdza și P. Grădișteanu stăruiau pentru aceasta retragere onorifică. Laurian a declarat însă categoric, că el nici când nu se va pune alăturea cu «Urechiă». Astfel cestiunea s'a trăgănat până în zilele aceste. Apoi «transacțiunea literară» s'a sfârșit.

Rămâne «Revista Contemporană» întocmai precum a fost. Laurian se retrage, iară Brândză nu e primit în premiu. Abonații vor fi recompensați p'in N-rii viitori ai Revistei Contimporane. Atât mi s'a spus; atât îți spui. — Isvorul e cel mai competent.

Pentru-ca să-ți spun părerea mea : lucrul s'a sfârșit destul de prost, cel puțin atât de prost precum era început. E trist lucru, când niște oameni, care știu, că nu mai puțin decât discursul, cu care Urechiă și-a ocupat locul în Academie, este un plagiat, nu se mai sfiesc a se pune alăturea cu el. Te plângi că le merge rău «Convorbirilor». — «Revista contimporană» a perdut 900 franci în anul trecut. Nici noua fusiune nu va fi mai norocoasă. La noi se cetește «Telegraful» [193] și «Stindardul» [194]. Teatrul? — urlă lupii într'însul! — Iară Ionescu încurând are să-și cumpere o casă pe Podul Mogoșoaii și o moșie la Bariera Capitalei. — Până când tot așa ? ! — Nu se știe.

Te-am rugat să-mi trimiți pe «Bogdan-Vodă». — Nu ai făcut bine că nu mi l'ai trimis. In vremea aceasta aș fi făcut o mulțime de corecture, care, te încredințez, că nu ar fi fost în paguba dramei. Avem chiar trebuință de aceasta, deoarece nu mai pot prinde vreme să lucrez mai îndelungat. In vremea, ce s'au fost sistat lucrările comisiunei, am adunat în pripă materialul pentru studiile publicate în «revistă». După-ce m'am apucat apoi iarăși de lucru, abia îmi mai rămâne vreme să îmi mănânc prânzul. Aș dori să sfirșesc cât mai curând Tomul I. pentru să îmi iau apoi încă pe vreme bună un concediu de câte-va săptămâni. Simt o neastâmpărată dorință de a petrece câtă-va vreme între munți «Auffi moch' i [195]» cum zice vienezul. In vremea aceasta urmez însă seara, așa pe apucate, o lucrare, pe care însă m'aș teme să ți-o trimit, fiind-că are să iasă cam lungă. Acum sunt la pagina 60, și încă n'am trecut jumătate, — precât pot să măsur restul în gând. — Este o novelă — cam abstractă.

Era vorba să se înființeze aici un ziar politic. Văd că lucrul se trăgănează și mă tem că eară-și n'ar să se aleagă nimic din toată

treaba. Ar fi însă foarte de trebuinţă un ziar pus pe temelii solide. Poate după-ce se va întoarce D-l Maiorescu, iarăşi se va agita ideea. D-l Rosetti e prea comod pentru asemenea trebi.

De altmintrelea trăiesc de pe o zi pe alta şi îţi doresc petrecere plăcută şi îmbelşugată la Ţară.

Al D-tale devotat
IOAN SLAVICI

XL

Bucureşti, 5 August, 1877.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Mă vei crede, că nu ţi-am scris până acum, fiind-că mi-a fost peste putinţă să găsesc câte-va momente de linişte sufletească. Sunt vre-o 14 zile decând aproape nimeni nu mai vine pela redacţia «Timpului»[196], încât singuri doi inşi, eu şi Pompilian[197], trebuie să-i umplem coloanele. Grandea lucrează la «Răsboiul»[198], fiind-că la «Timpul», nimeni nu îl mai plăteşte şi omul vrea să trăească. Nici eu nu am luat de trei luni de zile bani. La comisiunea istorică, unde urmez cu lucrările cu toate că am fost şters din buget, de şease luni nu am fost plătit. Trăiesc, numai eu ştiu cum, corecturi, reviste, externe, notiţe de prin ziare, varietăţi, aceasta e zilnica mea hrană. Când mai apuc, mai fac şi câte o petiţiune pentru particulari, cari mă plătesc. — In sfârşit chiar şi acum îţi scriu numai în pripă.

Notiţa din «Timpul», care par'că V'ar fi supărat, e opera lui Grandea[199], care de cătă-va vreme este un mare adorator al «Junimei» şi presupunea că poesiile sunt dela un membru al ei. De altmintrele drept avea: doue dintre «cântece» sunt tot ce s'a publicat mai bun în felul acesta, iară una, cel puţin după părerea mea, e capo-d'operă.

Cât pentru «Presa», are şi ea tendinţele ei. Crede că «Junimea» e legată cu coceni de brozbe şi că e destul niţică de şiretlic spre a o desface. Maiorescu se bucură de elogiurile ei, fiindcă va putea şi vom putea să le întrebuinţăm odată ca arme. Noi, dela «Timpul» nu puteam să ne lăudăm pe noi înşine, fiind-că noi suntem noi înşine.

Câtă vreme Maiorescu, Rosetti, Carp etc. sunt în Comitet și eu în redacție, «Timpul» este organul «Junimei». Aceasta o știe toată lumea și «Timpul» e combătut ca organ al «Junimei». Nu am reprodus după «Convorbiri» fiindcă atunci, când era ce să reproducem, eram încurcați în material zilnic. Acum, când nu avem material, am întărziat. Nu am anunțat un număr din «Convorbiri». Aceasta e vina mea și a lui Adul Kerim Pașa [200].

Decând rușii au intrat în țară, nu mai anunțăm în deobște nimic. Dar de aici înainte voiu urma ca și la început.

Intreb însă un lucru. Cum adică de Onor. Membrii ai Junimei nu ne dau nici o sprijinire intelectuală. Pe când era Maiorescu la redacție, D-ta scriai corespondențe și D-l Carp epistolele ieșene. «Timpul» se tipărea în 5600 esemplare. Acum a căzut la 1800. [Wir fristen das Leben]. Dar nici nu acum e vremea noastră.

Iți trimit manuscriptul alăturat. Era făcut pentru «Timpul». L'am cetit lui Maiorescu. Mi-a propus unele schimbări pentru-ca să-l pot trimite la «Convorbiri». Le-am făcut și Vi-l trimit, rugându-vă din partea mea și din partea D-lui Maiorescu să binevoiți a-l publicà în numărul dela 1 Septemvrie, pentru-ca să-l putem reproduce în «Timpul» mai înainte de concurs [201].

In curând va apărea la Brașov o foe beletristică «Albina Daciei»[202]. Redactorul a fost pe la mine și pe la Maiorescu. Nu i s'a promis concursul. Ar fi însă bine să i se facă acestei foi o primire binevoitoare, de oare-ce scopul ei este a lupta contra «Familiei», în sensul nostru. Vom vedea apoi după câte-va numere, ce va eși din toată lupta. Lăpădat[203] m'a rugat să citesc manuscriptele, pe care mi le va trimite înainte de publicare, în întrunirile noastre de aici. Aceasta m'ar încredința, că voința de bine este într'însul.

In tot casul «Albina Daciei» întocmai ca și «Foița Telegrafului» nu pot decât să pregătească terenul pentru «Convorbiri».

Sperând că în curând voiu putea să Vă scriu mai mult, rămân al D-Tale devotat

IOAN SLAVICI

XLI

Bucureşti, 31 August 1877.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Vă mulţumesc pentru corecturele, ce aţi făcut în manuscriptul meu. Precum spusesem, articolul asupra radicalismului în învăţământ era un şir de articole pentru «Timpul». Cu deosebire pagina întei nu se potrivea cu «Convorbirile literare». E dar' foarte bine că a fost suprimată [204].

Intrebaţi dacă articolul meu va produce efectul dorit. Eu cred că nu, sunt însă mulţumit cu faptul, că totdeauna vom putea constata că s'au zis cuvintele, pe care le cuprinde. Chiar nu ştiu, dacă îl mai voiu reproduce în «Timpul». Dela 1 Septemvrie mă retrag şi eu dela «Timpul». De câtava vreme nimeni nu mai dă sprijinire nici morală, nici materială acestui ziar. Afară de aceasta Grandea îşi consumă timpul cu redacţia ziarului «Resboiul», care se tipăreşte în 4—5000 esemplare şi pentru care e bine plătit. Redacţia «Timpului» rămâne dar aproape numai în sarcina mea. Pentru un singur om şi cu deosebire pentru mine, care mai sunt ocupat şi în altă parte, sarcina e prea mare şi «Timpul» a devenit un ziar, pe care nimeni nu îl mai citeşte. După toate aceste apoi nici nu mai sunt plătit. Am ajuns de nu mai am ce să mânânc, am ajuns aşa zicând de batjocura lumii. Şi în zădar aştept, în zădar străduesc; din 1200 lei noi, ce aş avea să primesc, abia am putut scoate cu ţârâita 370 lei noi. In cele din urmă apoi D-l Rosetti mi-a spus, că ieşenii nu mai sunt dispuşi a contribui pentru «Timpul» şi că şi D-sa e de părerea că banii şi munca ce se consumă de dragul acestui ziar, sunt lucruri risipite. D-l Maiorescu e de aceeaşi părere. Adecă trebuie să mă retrag.

Atunci, când, în loc de a înfiinţa un ziar deosebit, D-l Maiorescu a primit redacţia «Timpului», am fost contra acestei idei, de oare-ce eram convins, că Junimea nu o va putea duce departe cu nişte oameni ca Lahovari, Filipescu, Florescu şi alţii de felul acestora. Acum însă, după-ce am stat câte-va luni de zile la redacţia acestui ziar, necesitatea de a mă retrage îmi este o amarnică desamăgire. Pătruns până în adâncul inimei de vederile conservatoare,

a trebuit să mă conving, că nu este în această ţară un partid binecuvântat, care ar representa acestei idei şi ar lupta cu destulă energie pentru ele. Ingrijirile pe care le exprimi în scrisoarea D-tale, m'au cuprins şi pe mine. Găsesc însă pericolul cu deosebire în acea, că elementele bune nu sunt în această ţară unite, spre a pune stavilă incapacităţii şi voinţei de rău.

Cât pentru articolele, de care vorbiai, te rog să fii încredinţat, că la Redacţia Timpului este o zi de serbătoare, când soseşte ceva din pana lui Negruzzi. Deasemenea vă rog să-mi trimiteţi scrisorile, pentru-ca să fac să se reproducă.

Aştept cu nerăbdare să văz comedia «O alegere la senat» [205], Tocmai vorbeam cu D-l Maiorescu despre ea şi părerea D-sale era, că ar trebui să se publice întreagă într'un singur număr. Asta e şi părerea mea. Fiind vorba de comedie, aflu, cu cale a-ţi spune, că şi eu în curând voiu fi pus la cale o comedie în trei acte «Ursita»[206]. Iţi aduci aminte de drama mea romantică în versuri albe, pe care o citisem la Iaşi. M'am pus să o lucrez din nou în iambi, făcându-o totodată mai puţin serioasă. Din cei trei voinici, unul e polonez curtenitor, altul e ungur grosolan, iară al treilea e un voinic bădăran din republica Bârladului. Afară de aceasta Rucsandra este una dintre femeile, cărora li se aprind călcăile, îndată ce văd o bucată de mustaţă. Astfel, pe alocurea piesa e de o naivitate, pe care fetele n'o înţeleg, dar nevestele o ascultă cu plăcere. Dă-mi voie să-ţi comunic două părţi.

Polonesul Miţki o întreabă, dacă îl iubeşte. — Răspuns:

Nu ştiu. Nici eu nu ştiu, ce să-ţi respunz.
Par'c' aş dori că fii precum nu eşti,
Şi totuşi par' că-mi place firea ta.
Mă simt atât de bine 'n astă clipă.
Ce crezi, Voinice!? Ori nu cum-va te iubesc!?

Peste puţin vine ungurul Boris, o îmbrăţişează, o sărută, apoi pleacă spre a face ca nu cum-va cei-lalţi să prinză ursa. Rucsanda rămâne privind în urma lui.

S'a dus! Ce falnic e la umblet şi ţinută,
Şi capul, uite, ce frumos îl poartă!

Ce oare vrea să facă? Negreşit
Din multe va să facă ce-i mai bine,
Nu ştiu... atât mă simt de nu ştiu cum...
Par'c' am visat şi parcă tot visez...
Când mâna îmi strânge cu mâna sa,
Nu ştiu... par' că 'mi treceau fiori prin vine,
Şi când cu braţul m'a cuprins, — o doamne!
Resimt şi acum un fel de desmierdare,
De care-atunci eram deplin cuprinsă...
Ear când m'a sărutat, — eram să leşin,
Simţeam cum inima mi se stringe
Şi cum mi-a stat deodată resuflarea.
Zicea că mă iubeşte; mă privea
Cu ochii plini de foc şi 'nvăpăiaţi
Erau obrajii lui atât de rumeni.
Şi totuşi par'că sunt nemulţumită...
Ce oare mai doresc!? Ori el nu este
Precum visam pe tânărul iubit?
Ori poate în destul nu mă iubeşte?
Ce oare mai doresc? Ori poate Miţki
Imi este mai dorit şi mai pe plac?

In sfârşit chestiunea se lămureşte, când soseşte Fulger, adevăratul «ursit» şi nu ne îndoim că după cununie nedumerirea fecioarei încetă.

Eată dar' cu ce-mi petrec eu vremea şi cu ce îmi înec amarurile zilnice. Nici nu-mi rămâne altă. Vara trece, toamna a sosit, earna vine, dar vremurile nu se schimbă. Dacă nu voiu căuta vre-o mulţămire la masa mea, în lume în zadar o voiu căuta. Pe câmpul de răsboiu trebile stau foarte rău. Dacă în zilele aceste corpul lui Osman Paşa nu va fi respins dela Plevna, armata rusească abia mai poate scăpa de catastrofă. Cât pentru armata română, mă mărginesc a-ţi spune, că avem vre-o 2000 răniţi şi că regimentul 13, în care sunt oamenii din satul D-voastre a fost decimat. Dar mulţămirea noastră este, că bravura trupelor române a pus pe toată lumea în uimire.

Al D-tale devotat
IOAN SLAVICI

XLII

Bucureşti, 14 Decemvrie, 1877.

STIMABILE DOMNULE NEGRUZZI,

De mult ar fi trebuit să respunz la scrisoarea D-voastră, dar am întărziat din doue motive deosebite, întâi pentrucă aveam foarte multă pierdere de vreme cu «Timpul» şi adoua, pentru-că speram că vă voiu putea trimite ceva pentru «Convorbiri». Am o novelă «Gura-Satului[207], pe care credeam că o voiu putea trimite încă înainte de serbători, mă tem însă că va trebui să îngădui puţin. Am cetit-o atât în întrunirea literară de aici, cât şi deosebi D-l Maiorescu şi lui Eminescu. «Opinia publică» s'a pronunţat dar şi îndeosebi, se zice că «Gura-Satului» e mai bună decât «Popa Tanda». Mi s'au propus însă câte-va schimbări şi, înainte de a mă hotărî să le fac ori să nu le fac, voiesc, să mai ţin manuscriptul la mine

Chiar voind să public novela, ar fi prea târziu pentru numărul dela 1 Ianuarie.

Intrunirile literare de aici merg mai bine decât în anul trecut şi lumea începe a le da oareş-care importanţă. Se înţelege, ele nici pe departe nu sunt ceea ce este «Junimea». Lipseşte inima şi eu cred că în Bucureşti ea va lipsi totdeauna. E rea atmosfera.

Despre politică nu vă pot spune decât că mâne are să sosească Vodă şi că lumea îl aşteaptă cu oareş-care nedumerire. Dacă nu mă înşel, primirea va fi foarte călduroasă.

«Timpul» ? — în sfârşit îl ceteşti în toate zilele, — dacă îl citeşti. Ordinul de azi este — reserva —, astfel încât fie-care cuvânt se cumpeneşte de trei ori. şi cel mai bun articol este, în care nu se zice nimic. In curând vom începe însă o campanie strajnică. Deocamdată suntem posomoriţi, fiind-că nu ne trimiteţi parale.

Precum aţi văzut, numai decât am făcut amintire despre sgomotul privitor la Basarabia. După-cum se vorbeşte pe aici, abia mai rămâne îndoială că s'a pus ce-va la cale între guvernul nostru şi cel rusesc. Vom vedea în urmă, ce s'a pus la cale. Ştirea, că Ruşii ar voi să ne dea Basarabia lor în schimb pentru a noastră îmi pare

în cel mai bun cas un gheşeft, despre care am putea zice «Timeo Danaos» [208].

Pentru-ca să Vă vorbesc de Eminescu, el lucrează cu zel, şi cu mai multă bună credinţă decât mine. Nu îl strică decât lipsa de lemne de foc.

De mult nu ne-aţi mai scris corespondenţe din Iaşi şi nu veţi crede, cât de mult se simte, că nu ni-aţi scris. Ele, cel puţin în Bucureşti, sunt foarte gustate. Cu deosebire de când cu «Resboiul», «Timpul» nu se ceteşte decât în «cercurile mai înalte» şi cu deosebire aici corespondenţele din Iaşi totdeauna fac efect.

Redacţia «Timpului» nu a primit numărul dela Decemvrie al «Convorbirilor». Aceasta e causa pentru care nu am comunicat sumarul decât în numărul de astăzi.

Al D-voastre devotat
IOAN SLAVICI

XLIII

Bucureşti, 20 Decemvrie, 1877.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Nu am avut încă vreme să vorbesc cu D-l Maiorescu despre hotărîrea privitoare la Albumul «Junimei». Cred însă, că atât D-l Maiorescu cât şi D-l Rosetti vă vor trimite portretele sale. Eu şi Eminescu nu vi le putem însă trimite, de oare-ce nu avem de unde. Pentru-ca să vă putem trimite, ar trebui să ne «posăm», pentru-ca să ne «posăm» ar trebui ca să avem bani, eară pentru-ca să avem bani, ar trebui să ne trimiteţi D-voastre din Iaşi. Lucrul e dar pe cât se poate de lămurit : bani şi earăşi bani, bani cu atât mai mult, cu cât iarna şi serbătorile ne sunt în spate. Eu, de exemplu, nu am văzut bani de trei luni.

Altminteri idea ar fi minunată ! — Dar, «Şi aici e vorba de chimir».

Articolul Domnului Xenopol se va publica. L'am citit însă atât Domnului Cantacuzino, cât şi D-lui Rosetti şi au găsit că trebue să-i

fac mai multe schimbări și să-l amân pe un moment oportun, când cestiunea se va pune din nou în discuțiune, pentru-ca să nu putem fi bănuiți de răutăciune. Cred că D-l Xenopol ne dă voie de a face schimbări, deoarece publicăm articolul ca fiind din partea redacțiunei. Apoi, la noi așa e tipicul : nimini nu poate publica fără să dee redacției dreptul de a face schimbări. Am să-i vorbesc lui Eminescu de poesiile, pe care Vi le-a promis. Aici a citit trei, care au făcut mult efect. Mie mi-a plăcut cu deosebire una, în care am găsit un lucru foarte rar în scrierile lui Eminescu : simțire adâncă.

Despre poesia lui Alecsandri am făcut în numărul de astăzi o notiță.

Articolele lui Eminescu și aici sunt citite. Ziarul însă de câtăva vreme dă îndărăt, și a scăzut vânzarea cu vre-o doue sute de exemplare. Pe vremea, când D-l Maiorescu avea direcția «Timpului», ziarul se tipărea în 6000 exemplare, acum a scăzut cam la 2000. Sperăm însă, ca în curând se ridică, de oarece adevărata causă a scăderii a fost răsboiul și «Resboiul», care se tipărește în 12—18 mii exemplare, un lucru ne mai pomenit în România.

Novela mea vine fără îndoială. Am citit-o însă D-lui Odobescu și m'am hotărît a face multe schimbări cu deosebire în limbă. Cred însă, că în cursul serbătorilor o voiu putea pregăti pentru tipar. Provincialisme ? — ce să zic ?

Am cetit-o D-lui Odobescu și am primit toate schimbările, pe care mi le-a propus.

Vă doresc sărbători fericite !

Al D-voastre
IOAN SLAVICI

XLIV

București, 8 Fevruarie, 1878.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Incep această scrisoare cerând ertare pentru-că nu am scris-o mai de grab. Sunt însă înainte de toate om uitit și am ținut în buzunar scrisoarea, pe care pusesem chiar și timbrele postale. In urmă am primit bani și nu voiam să vă scriu înainte de Vă trimite și

portretele pe care le-aţi cerut. Daţi-mi voie să Vă ofer şi D-voastre în deosebi unul.

Novela «Gura Satului» nu Vi-o pot trimite. După-ce am cetit-o Doamnei Kremnitz [209], m'am hotărît a o scrie încă odată şi a mai adăuga trei episoade întregi la ea. Nu ştiu, când o voiu putea mântui, fiindcă n'am vreme să răsuflu. «Timpul» îmi răpeşte câte 6—8 ceasuri pe zi; lucrările comisiunei s'au reînceput cu mai multă energie: Rossi îmi ia câte 1—2 seri pe săptămână; o seară e a «Junimei», iar trei seri dau noilor directori ai căilor ferate lecţii din limba română.

Man wird dabei ziemlich prosaisch gestimmt [210].

Corespondenţele D-voastre se publică ce-i drept cu multe greşeli de tipar; în «Timpul», ele însă sunt cele mai îngrijite publicaţiuni. Eu şi Eminescu ne dăm toată silinţa, dar îndeobşte ziarul se întârzie şi nu ni se execută corecturile decât în pripă.

Câte odată corespondenţele se publică prea târziu, fiindcă Poşta ne soseşte pe la 5 ceasuri şi atunci nu mai pot fi date la tipar decât pentru numărul de poimâne. Alte dăţi se potriveşte, că primim corespondenţa în ajunul unei serbători. Regula statornicită este : corespondenţele B. B. se publică imediat.

Mă întrebai de întrunirile literare dela Bucureşti. La începutul «sesiunei» erau minunate. Decând a venit însă Rossi la Bucureşti, abia mai e chip de a aduna oamenii. Despre Rossi nu Vă scriu nimic, fiind-că am de gând să scriu o dare de seamă în «Timpul» şi sperez că o veţi ceti pe aceea. Deocamdată mă mărginesc a Vă mărturisi, că eu unul mă simt fericit de a putea zice, că am gustat în această viaţă trecătoare şi arta lui Rossi [211]. Cu atâta viaţa îmi este mai bogată.

Eminescu zice, că Vă trimite poesiile. Pe această promisiune nu dau însă nimic. D-l Maiorescu zicea că are să Vă trimiţă câte-va din poesiile cetite aici, dintre care în deosebi una îmi pare minunată. Era vorba să vi se trimiţă traducerea foarte bună a lui Ruy Blas, făcută de Olănescu [212] şi o poveste a lui Teodorescu [213], una din cele mai bine scrise poveşti române, dacă nu chiar cea mai «formgerecht» [214].

Despre politică nu îţi pot scrie nimic. Tot ce ştiu, stă scris în «Timpul», unde în deobşte stă foarte puţin scris. Dacă-i vorba, noi suntem cei mai reservaţi ziarişti de pe faţa pământului.

Părerile mele particulare despre situaţie îţi vor părea exagerate, cum le par celor mai mulţi din cunoscuţii şi prietenii mei. Poate că văd toate lucrurile mai lămurit, poate că le văd în dimensiuni mai mari, poate-că fantasia mi le arată mai grele decât cum sunt : când însă Ruşii au călcat pe pământul Moldovei, eu, care nu sunt nici muntean, nici moldovean, am plâns ca un copil trei zile într'un şir, fără ca să ştiu pentru-ce.

Imi era ruşine că sunt român şi îmi venea să nebunesc, când trebuia să văz, că nimeni nu înţelege, nu simte ruşinea mea. Acum, după-ce s'au petrecut atâte lucruri ne mai pomenite, văd mai lămurit şi nu mai plâng. In întregul resboi nu mai e vorba de statul român, ci de poporul român, nu mai e vorba de interesele materiale ale unui stat, ci de acelea morale ale unei naţiuni. Ruşii şi îndeobşte slavii vor să ne sgudue conştiinţa naţională şi să ne lipsească de credinţa în trăinicia noastră proprie, vor să ne înjosească, vor a face, ca nouă înşine să ne fie ruşine de românitatea noastră. Şi, în sfârşit, în mare parte şi-au ajuns scopul : ce eu simţ astăzi, vor simţi cei mai mulţi români peste câteva luni, ori câţiva ani, dacă mai curând ori mai târziu nu ne vom ridica la înălţimea situaţiunei. Viaţa noastră publică este o viaţă purtată de canalii şi, să nu ne facem ilusii, un popor, în care canaliile pot stăpâni, este un popor pornit spre desfacere... Şi dacă e vorba să spui drept, eu unul încep a desnădăjdui; toată nădejdea nu am perdut-o însă, căci dacă aşi fi perdut-o, viaţa mea nu ar mai avea nici un înţeles.

Salutările mele cele mai călduroase !

IOAN SLAVICI

XLV [214] a

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Răspunsul s'a publicat fără să fi fost trebuinţă să mai stăruesc şi eu. Nu putea să se dea un răspuns mai minunat decât cum este al D-voastre. Il luaţi peste picior şi îi daţi să înţeleagă, că priviţi socoteala încheiată. Aşa trebe să fie. Intre noi nu mai e de discutat nimic. Toate principiile, pe care le-au susţinut «Convorbirile literare»,

sunt astăzi admise de către toţi. Dacă ar fi vorba de o şcoală, nime nu e mai mult de şcoala «Convorbirilor» decât însuşi D-l Hasdeu[215]. Şi poate tocmai aceea îl supără, că se vede pus pe aceeaşi temelie literară pe care o combătea. A discuta mai departe ar fi a voi să facem coterii literare.

Cu Domnul Maiorescu nu am vorbit dela Crăciun. Adecă într'astă privinţă nu Vă pot spune nimic.

Drama mea, va fi jucată. Cel puţin aşa mi-a zis Domnul Odobescu. Am găsit însă, că e mai bine a o pune în prosă. Acu lucrez la asta şi cred, că voiu fi gata până la 15—20 l. c. Cred, că va fi mai bine, dacă o voiu trimite şi la Convorbiri tot în prosă. Vă trimit dar manuscriptul, pe care îl prelucrez acum numai decât, după-ce vor fi scoase rolurile. Poate n'ar fi rău, dacă aţi începe a o publica numai decât de Nr. I. al anului viitor [215 a].

Altăceva aflu de prisos a Vă trimite. Mai bine ţin manuscriptul la mine. Dacă aveţi trebuinţă, Vă rog, să mă avisaţi, şi numai decât fac cea din urmă prelucrare şi mă present în termin de 10 zile înaintea Junimei. — Am gata şi o poveste de felul lui «Stan Bolovan» — «Ioana Mamei» [216]. (Nu aceea, pe care v'am trimis-o odată, ci altă parte, care se încheiă).

Abonaţi voiu stărui să prind. N'am însă multă speranţă. Profesorii noştrii nu prea cetesc. Indeobşte se mulţămesc a auzi despre cele ce s'au scris.

Primiţi mărturisirea sincerităţii mele !

IOAN SLAVICI

XLVI [216 a]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI !

Nimic nu mi se pare mai supărător decât a întâlni pe un vechiu cunoscut şi a-l găsi bolnav ori năcăjit. Pentru aceea am crezut că fac mai bine, de nu mă arăt câtă vreme ar trebui să supăr pe oa-

menii, care îmi voesc binele. Datoria aceasta o am mai ales cătră D-voastră, pe care v'am supărat destul în viața mea.

Când am trecut p'in Iași, eram bolnav și necăjit deodată. Era dară mai bine să renunț la mulțămirea de a vă vedea.

Aveam însă să mă înțeleg cu D-voastră în mai multe privinţe. De asta era trebuință cu atât mai mult, de oare-ce corespondenţa, ce întrețineam, s'a întrerupt de câtăva vreme. Sperez însă că numai pe câtăva vreme. Corespondența e sistemul nervos al împreună lucrării noastre.

Aveam o mulțime de plânsori. Intre altele, și pentru-că nu trimiți «Convorbirile» la Biblioteca Centrală din București, de oarece oamenii le cer și ar voi să le cetească. Dar după ce mi s'a spus, că acţiile «Convorbirilor» nu stau prea bine, îmi pun pofta în cui. Te rog însă să fii încredinţat, că «Convorbirile» nu sunt puţin abonate, pentrucă sunt puţin cetite, ci pentrucă românul încă nu bucuros dă bani pe plăceri sufletești. Pretutindenea, unde am fost, în Viena, în Arad, în București «Convorbirile» sunt cetite mai mult decât alte foi. Deocamdată n'aveam dar decât să ne mulțămim a putea câștiga abonenți pentru urmașii noștri.

Eu nu am primit N-rul din urmă, acela, în care este critica lui Cihac [217]. Te rog să dispui să mi se trimită dacă nu va fi rătăcit pe la Poștă.

Dacă ştiu bine, am trimis la «Convorbiri» doue lucrări, care nu s'au publicat încă:«Crucile roșii» și «Polypul unchiului» [218]. Mi-ar părea bine, dacă nu s'ar publica înainte de a le fi revisuit încă odată. Mai ales în «Crucile roșii» ar trebui să se desvolte numai decât mai bine caracterul lui Zoltan. Poate aţi da manuscriptul lui Eminescu să mi-l trimiță.

Vei ști poate, că am presentat comitetului teatrului o dramă în cinci acte. Nu știu, dacă va fi premiată ori ba. Văd numai că e pusă în repertoriul teatrului național. Cred dară, că va fi jucată. Ași dori să se publice și aceasta, ca tot ce am scris până acuma, în Convorbiri [219]. Vă rog să-mi scrieți, dacă se poate. Sunt cinci acte în versuri albe, cele d'intâi trei cam lungi. Ar fi poate trei Nri. M'ași bucura totodată, dacă s'ar putea tipări totodată în broșure separate

cu cheltuiala mea. De altmintrelea poate o voiu tipări la Socec et. Comp. Zic poate. Sujetul Dramei e istoric: Bogdan-Vodă [220], tatăl lui Ștefan cel Mare. Am ales această epocă, fiind ea mai asemenea cu a noastră.

Am presentat și o comedie în trei acte. Despre asta nu știu nimic. Comedia D-nei M. Cugler, dacă e «Tutorul» [221] în 2 acte, este în repertoriu.

Al D-voastre devotat

IOAN SLAVICI

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

I

[1] *Ioan Slavici* a plecat la Viena în anul 1870: „«Și pe la începutul lui Octombre» notează el în «Memoriile sale» am îmbrăcat haina *împărătească* în cetatea dela Arad, de unde am fost trimis pe cheltuiala *împăratului* la Viena". (Cfr. *Scarlat Struțeanu,* I. Slavici, în «Clasicii Români Comentați» Craiova 1932, pg. 11). După legea recrutărilor austriace, tinerii cu termen redus aveau dreptul să'și aleagă arma și localitatea unde doresc să'și facă serviciul militar. *I. Slavici* folosește pentru t. t. r. termenul de «voluntar» (cfr. *Ioan Slavici* «Amintiri» Cult. Naț. 1924, p. 14 și urm.), cunoscut dealtfel și la Românii bucovineni. Este traducerea directă a termenului german Einjährig-*freiwillige.*

[2] *Mihail Eminescu* se găsea în Viena încă din toamna anului 1869.

[3] *I. Slavici,* «Fata de birău», comedie în două acte, în *Conv. Lit.* 1871 V 1 și 16.

[4] *I. Slavici,* Studii asupra Maghiarilor, în *Conv. Lit.* 1871 V 153, 178, 196, 210, 227, 239, 265, 292, 299, 323, 339 și 1872 V 358, 367 și 387.

[5] Cfr. n. 2. *Ioan Slavici* face cunoștința lui *Eminescu* după câteva luni dela sosirea sa în Viena, prin medicinistul Ioan Hosan.

II

[6] *Ioan Slavici* «Zîna Zorilor», poveste, în *Conv. Lit.* 1872 VI 91—115. Intr'o scrisoare către redacție (ibid. pg. 90), I. Slavici expune punctul de vedere, care trebue să călăuzească pe folcloristul modern: «bătrânii amestecă înțelepciunea, bărbații puterea, și fetele simțirile lor în poveste: fiecare dă acelui fapt importanța pentru care

simte mai multă predilecție...» Motivul popular dintr'o poveste este „un schelet foarte sărac", atât în gândiri, cât și în fapte". Depinde de povestitor, cum îmbracă acest schelet și ce amploare poate să-i dea. Apoi vine „chemarea *prelucrătorului* care devine cu mult mai grea și totodată cu mult mai frumoasă decât s'ar părea din început: el trebue să privească povestea din toate punctele de vedere, și să combine din toate *variantele* un întreg frumos. Astfel culegătorul nu numai dă recepțiunii caracterul individual ci produce totodată un întreg nou. *Faptele și ideile sunt dară o recepție din popor: gruparea lor estetică este un capriciu al individualității*». — La 1915, în «*Drum Drept*»(X, nr. 26 din 26 Iulie), d. N. Iorga preciza, chiar în spiritul lui I. Slavici, foarte clar: cine poate fi folklorist și care este rolul său. Vorbind despre volumul de povești bucovinene al lui *Leca Morariu* «Dela Noi», d-l Iorga spune: «Cei cari i-au povestit d-lui Morariu, un om foarte cult, care trăește la oraș, deși a copilărit într'unul din satele Bucovinei, trebue să fi fost mari meșteri, — își va zice cetitorul... *Dar fără scriitor nu se poate culege povestea. E o întreagă operă, așa de gingașă, de armonizare și de proporție, de purificare și restabilire pe care numai scriitorul e în stare a o face. Și în valoarea poveștii se vede și valoarea talentului său*». Scrisoarea lui I. Slavici, care însoțea la redacția *C. L.* prima sa poveste *Zina Zorilor*, pune dintr'odată pe cetitorii revistei în fața unui *scriitor* de mare talent, care înțelege să dea socoteală de felul cum trebue să se procedeze la culegerea și apoi să se prelucreze materialul folkloric.

[7] și [8] Primul președinte a societăței academice «*România Jună*» din Viena, fondată chiar în acest an, a fost Ioan Slavici, iar bibliotecar M. Eminescu; amândoi au pregătit și serbarea dela Putna, comemorând 400 ani dela ridicarea mânăstirii, împliniți la 1870. (Cfr. *Ioan Slavici*, «Serbarea dela Putna», în *Conv. Lit.* 1903 XXXVII 923, 1006; 1904 XXXVIII 29; *Acelaș* în «Amintiri» 44—79; *Scarlat Struțeanu* «I. Slavici», pg. 14 și urm.; *M. Eminescu* în *Conv. Lit.* 1870 IV 233/4. *D. Murărașu* «Naționalismul lui Eminescu», pg. 72 și urm. *I. E. Torouțiu* și *Gh. Cardaș*, «Studii și Doc. Lit. I»: despre «România Jună» pg. 246, 248; despre Serbarea dela Putna XXV, pag. 314.

[9] In drum spre băi.

[10] *I. Slavici* trimisese manuscriptul prin *M. Eminescu;* poetul se înapoiase în țară înainte de I. Slavici, care pleca la Cernăuți abia pela sfârșitul lui Iulie — începutul August, în vederea pregătirilor pentru Serbarea dela Putna din 15/27 August 1871.

[11] *Ioan Slavici* «Noi și Maghiarii», în *Conv. Lit.* 1873 VII 216, 249 și 295. Acest capitol formează conclusiunea la «*Studii asupra Maghiarilor*» de I. Slavici, publicate în anul V al Conv. Lit. «Din cauza însă că» articolul «*Noi și Maghiarii*» poate «face și obiectul unui studiu separat și din alte motive personale ale autorului s'a amânat publicarea până acum» *(Conv. Lit.* pg. 216, notă).

[12] «In primul său an la Viena (1870) *I. Slavici* a audiat profesori vestiți ca *Ihering*, la dreptul roman, pe *Lorenz Stein*, la economia politică, pe *Schäffle*, la economia națională, pe *Hirtt* la medicina legală, pe *Brucke*, la filologie... In timpul celor doi ani următori cât stă la Viena, studiază cursurile de drept și procedură civilă, de drept și procedură penală, de drept comercial și altele» (*Scarlat Struțeanu*, pg. 13, op. cit. la notele 7 și 8).

[13] *I. Slavici* spune (în «Noi și Maghiarii») că deosebirea fundamentală între

aceste două popoare este următoarea: Poporul român priveşte popoarele dimprejurul său cu un suveran dispreţ isvorît din conştiinţa unei superiorităţi spirituale, pe când în poporul maghiar s'a desvoltat o extraordinară putere de receptivitate, din cauza lipsei sale de originalitate. (Cfr. I. Sl. în *Conv. Lit.* 1873 VII 229).

III

[14] *Arthur Schopenhauer*, filosof german, * 22 Febr. 1788 în Danzig — † 21 Sept. 1860 în Frankfurt pe Main. Mamă sa *Johanna* Schopenhauer (9 Iulie 1766 — 16 April 1838) renumită scriitoare, după moartea soţului ei (bancher), a trăit dela 1806—1832, la Weimar, în cercul literaţilor, în fruntea căruia se afla Goethe. Dela 1832 până la 1837 a trăit în Bonn, apoi în Jena. Operile ei complete au apărut în 24 volume, la Leipzig şi Frankfurt pe Main, în 1830/31. — Fiul ei, celebrul filosof pesimist, Arthur Schopenhauer, cu care de altfel nu se înţelegea, se pregătise să devină negustor — după dorinţa tatălui său, — şi în vederea acestei ocupaţiuni călătorise prin Franţa şi Anglia. După moartea tatălui însă, Arthur Schopenhauer în vârstă de 21 ani se imatriculă la Universitatea din Göttingen, şi studie aci filosofia, apoi la Berlin, unde fu respins de către *J. Fichte*, şi urmă la Jena. La 1819 apare în Leipzig cea dintâi şi totodată cea mai de seamă operă filosofică a sa: «*Die Welt als Wille und Vorstellung*». S'a abilitat apoi la Universitatea din Berlin, însă fără succes. Desgustat şi oţărît împotriva profesorilor de filosofie, s'a retras la Frankfurt pe Main unde a trăit esclusiv pentru preocupările sale filosofice. Alte scrieri, afară de cea menţionată: «Ueber den Willen in der Natur», Frankfurt/M. 1836; «Die beiden Grundprobleme der Ethik», Fr./M. 1841; «Perarga und Paralipomena», Berlin 1851 cu celebrele «Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă», ş. a. După moartea lui Schopenhauer au apărut numeroase ediţii cuprinzând opera completă a filosofului: *Julius Frauenstädt*, în 6 vol., Leipzig 1873—74; *Grisebach*, Reclam 6 vol.; ş. a. — După cum este şi firesc, dacă nu din alte motive, atunci din cel al cronologiei, filosofia kantiană prinde rădăcini în ştiinţa românească cu un secol în urmă (Cfr. *I. E. Torouţiu*, Immanuel Kant în filosofia şi lit. rom. Bucureşti 1925); despre numele lui *Schopenhauer* abia dacă se aminteşte sporadic, pe la jumătatea sec. trecut. Mai mult decât *Kant*, cu toată încercarea de traducere fragmentară a «Criticii raţiunii pure» datorită lui *Eminescu*, preocupă apoi pe «Junimea», filosofia lui Schopenhauer. O fi poate şi din motivul arătat de *A. D. Xenopol*, într'o scrisoare către *Iacob C. Negruzzi* (conf. acest. vol.), că oamenii de ştiinţă români înclină în general spre pesimism, mai probabil însă din cauza greutăţii de a pătrunde în adâncimea filosofiei Kantiane. Să nu se uite că abia 126 ani după moartea lui *Kant* (1804) filosofia românească a fost în stare să aibă o traducere completă a «*Criticei raţiunii Pure*», datorită unui specialist — *Traian Brăileanu* — (Casa Şcoalelor 1930), în vreme ce afinitatea de gândire schopenhaueriană s'a afirmat în mod tot mai pronunţat nu numai în filosofia, ci şi în literatura românească, începând cu cei dintâiu ani după moartea filosofului german şi până astăzi. Aproape toţi junimiştii, dacă nu mărturisesc pe faţă, ca I. Slavici, îşi descopăr totuşi în scrierile lor mărturisirea lui *I. Slavici* „...am cetit câteva din scrierile lui Schopenhauer; acestea au făcut asupra mea o impresie atât de puternică, încât, după repeţite încercări, mi-a fost peste putinţă a scrie ceva, fără ca în acea ce am scris să nu se

vadă urmele lecturei...". Până la Titu Maiorescu însă, cugetarea filosofică schopenhaueriană se cunoaşte numai prin intermediul francez sau din citate fragmentare. Titu Maiorescu face cele dintâiu traduceri mai întinse din opera lui Schopenhauer. Astfel în anul al IV al *Convorbirilor Literare* publică: «*Despre filosofia la Universitate*» pg. 325, 365, 384, 394; apoi continuă în anul al VI-lea cu «*Aforisme pentru înţelepciunea în viaţă*» 289, în a. X 32, 48 şi urm. Acestea (aforismele) au apărut şi în volum separat, şi nu fără semnificaţie e faptul că la 1891 ajunsese la ediţia a III-a, ca apoi din 10 în zece ani să fie nevoe tot de o nouă ediţie (a IV-a 1902, a V-a 1912 — Cfr. *Marin Popescu-Spineni*, «Contribuţiuni la istoria învăţământului superior» Buc. 1928, pg. 85). Tot în Convorbirile Literare se găsesc în diferiţi ani traducerile din *Schopenhauer*: «Drama şi Tragedia»; «Despre Istorie» (XIX, 168); «Despre Geniu», (XIX 398) care e cap. 31 vol. II. din «Lumea ca voinţă şi reprezintare»; apoi «Mila» şi «*Despre religiune*», acest din urmă studiu tradus de *B. v. Vermont*, în *Conv. Lit.* XXXII 593, 691, 806. Din aceste tălmăciri Titu Maiorescu a publicat apoi diferite fragmente în «Crestomatia autorilor germani» (Bucureşti, Socec). *Simeon Mehedinţi* aminteşte în notiţele sale biografice asupra criticului român, că încă pe timpul când îşi făcea studiile la Theresianum în Viena, Titu Maiorescu cetia cu multă plăcere între altele romanul «Sidonie» de *Johanna Schopenhauer*, mama filosofului german (Cfr. *S. M.*, Titu Maiorescu, notiţe biografice, în *Conv. Lit.* 1910 XLIV pg. IX). — Nu este aci locul, ca să insistăm asupra lui Schopenhauer în filosofia şi literatura română, menţionăm însă atât cât ar fi necesar să arătăm cât de adânc a pătruns în cugetarea noastră şi cât de mult a influenţat-o, spre deosebire de Im. Kant. Desigur că nici analisa principiilor filosofice schopenhaueriene n'are ce căuta aici. Ele se cunosc din lucrărilor d-lor *C. Rădulescu-Motru, Marin Ştefănescu* (Filosofia Românească B. 1922) ş. a. Dealtfel acest din urmă spune că întreaga filosofie a lui *Eminescu* «are ceva din platonismul, kantianismul şi schopenhauerismul lui Maiorescu» (op. cit. pg. 202). Cercetarea afinităţii filosofice între *Eminescu* şi *Schopenhauer* o face şi cel mai de seamă biograf eminescian, până astăzi, *Ion Scurtu* («Eminescu şi Schopenhauer») în *Semănătorul* IV 753—5 şi 774—8. Tot această temă o tratează *I. Pătrăscoiu* într'o lucrare germană: «M. Eminescus pessimistische Weltanschauung mit besonderer Beziehung auf den Pessimismus Schopenhauers» (I vol. 110 pg. în 8^{0}, Târgul-Jiu 1905), precum şi *C. Sp. Hasnaş*: «Eminescu şi Schopenhauer» în *Flacăra* III 292/3. Mai recent, în conferinţa sa «Despre sufletul lui Eminescu», ţinută în Martie 1932, la *Asociaţia Publiciştilor Români*, d. prof. *Şt. Şoimescu*, a făcut un interesant paralelism între filosofia eminesciană şi cea schopenhaueriană sintetisată cu deosebire în «Lumea ca voinţă şi represintare», evidenţiând cu adâncă înţelegere punctele de racordare şi remarcând pe cele contrastante. — Intre traducerile curente din opera lui Schopenhauer mai amintim pe lângă cele ale lui Titu Maiorescu, volumaşul din Biblioteca pentru toţi «Viaţa, amorul şi moartea» (nr. 249/50), aforisme traduse de *Const. Petreanu*, apoi altul în Biblioteca Lumen (nr. 57) cu titlul «Durerile Lumei», iar o expunere a sistemului filosofic schopenhauerian a încercat să ne-o dea *I. C. Năvârlie* în «Filosofia lui Schopenhauer» (Bucureşti 1914). E un studiu despre care M. Dragomirescu afirmă în prefaţă

că a fost scris «cu răbdare, cu ordine, cu limpezime, şi chiar cu adâncime». Tot în legătură cu lucrarea lui *I. C. Năvârlie* notează multe lucruri interesante *C. Sp. Hasnaş* în «*Flacăra*» IV 359/60.

[15] *I. Slavici* «Studii asupra Maghiarilor» sfârşitul în numărul 24, anul V din *Conv. Lit.* 15 Febr. 1872, pp. 387—795.

[16] In *Conv. Lit.* 1873 VII. Cfr. n. 11.

[17] Cfr. n. 208, pg. 140 din acest vol.

[18] Cfr. n. 50 şi 172, pg. 137 din acest vol.

[19] *I. C. Negruzzi* «Osânditul», în *Conv. Lit.* 1869 II 276.

[20] «România-Jună» soc. acad. din Viena a luat fiinţă în anul 1871. In prima şedinţă de inaugurare a soc. R. J. ţinută în 8 April 1871 au fost aleşi: preşedinte *Ioan Slavici* (cu 32 voturi), bibliotecar *Mihai Eminescu* (cu 30 voturi). (Cfr. *Mihail Eminescu* de Dr. *I. Grămadă*, Heidelberg 1914, pg. 22).

[21] Cfr. nota 20.

[22] In «*Conv. Lit.*» s'au publicat numai resumate din prelegeri.

[23] După «*Zina Zorilor*», publicată în «*Conv. Lit.*» 1872 VI 91. au urmat în acest an încă două poveşti de *I. Slavici*: «*Ileana cea şireată*» (226) şi «*Floriţa din Codru*» (341).

[24] *I. Slavici* «*Fata de birău*», comedie în două acte, în *Conv. Lit.* 1871 V 1, 16.

[25] şi [26] Personagii dintr'o comedie nepublicată.

[27] In *Conv. Lit.* s'au publicat numai două comedii de *I. Slavici*: «Fata de birău» (V. 1871/2) şi «Toane sau vorbe de clacă» (VIII, 1874/5), precum şi drama istorică «Gaspar Graţiani» (XXII, 1888/9).

[28] «Toane sau vorbe de clacă» (?). Cfr. nota 27.

[29] Tipografia *Th. Balassan* Iaşi.

[30] «In 24 l.[una] c.[urentă] [Iulie] pornesc către Şiria», scrie *I. Slavici*, în scr. V. (Cfr. pg. 191 din acest volum).

[31] *I. Slavici* s'a înapoiat la Viena abia în 1873, începutul lui Dec. (Cfr. scr. XVI şi XVII, pg. 221 din acest volum).

[32] *M. Eminescu* a publicat în Conv. Lit. din 1872 poezia *Egipetul* (261) şi începutul nuvelei *Sărmanul Dionis* (329), care se continuă şi în primul număr din 1873, pp. 378—385.

IV

[33] *V. Alecsandri*: «Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi», în *Conv. Lit.* 1872 VI 1—15. Această «Introducere» V. A. a scris-o pentru ediţia scrierilor lui C. N., a cărei apariţie C. L. o anunţă într'o notă explicativă.

[34] *V. Burlă* «Contra ortografiei impuse şcoalelor române de Ministerul Instrucţiunii Publice», în *Conv. Lit.* 1872 VI 41—48.

[35] In anul precedent (1871 V) *V. Burlă* publicase în *Conv. Lit.* articolul «Observări critice asupra gramaticei» (pg. 12, 29, 37, 55, 92, 109, 128, 145, 159, 173 şi 243).

[36] «Cine vrea să sperie pe diavol, trebue să ţipe! — dar — prea tare, e prea tare...»

37 *M.*[iron] *P.*[ompiliu] «Ileana Cosinziana» — «Din cosiță floarea-i cântă, nouă 'mpărății ascultă», poveste, în *Conv. Lit.* 1872 VI 17—31. Când *Slavici* își comunică lui Iacob C. Negruzzi părerile, nu știe încă cine este M. P. Abia sumarul anului indică autorul cu numele întreg.

38 «domnul M. P.» = Miron Pompiliu Cfr. n. 37.

39 Anul al 8-lea (1872) al prelegerilor populare a desfășurat din Duminecă în Duminecă următorul program: «Elemente *de Educațiune: 1)* 6 Februarie *Titu Maiorescu:* «Introducere» — 2) 13 Febr. *A. D. Xenopol:* «Cele cinci simțuri». — 3) 20 Febr. *Vasile Pogor:* «Familia (element moral)». — 4) 27 Febr. *Vasile Pogor* «Religiunea». — 5) 5 Martie *Iacob C. Negruzzi* «Elementul estetic». — 6) 12 Martie *A. D. Xenopol* «Naționalitatea». — 7) 19 Martie *Titu Maiorescu* «Jocurile». — 8) 26 Martie *Ștefan Vârgolici* «Școala». — 9) 2 Aprilie *Titu Maiorescu* «Viața Practică». — Prelegerile s'au ținut între orele 1—2 în sala Universității. — Prelegerile 3 și 4 n'au putut fi ținute de Pogor, din cauză de neprevăzute împrejurări familiare. Astfel T. Maiorescu a fost nevoit să înlocuiască subiectul și colegul cu prelegerea sa asupra religiei, iar prelegerea a 4-a asupra familiei a fost suplinită de *G. Roiu.* — In n-rul din *Conv. Lit.* despre care amintește *I. Slavici,* se publică rezultatul a două prelegeri ținute de *T. Maiorescu* și una de *A. D. Xenopol.*

40 „«*în raport*» = în «Resumat de prelegerile populare a Societății Junimea, anul al VIII-lea», 33—41.

41 In cea dintâiu prelegere a lui Titu Maiorescu, anunțată laconic *Introducere,* se explică mai întâiu înțelesul ciclului de conferințe *Elemente de educație.* Conferențiarul arată că societatea Junimea și-a propus ca în anul acesta să stăruie nu asupra elementelor lăuntrice, individuale, care, influențează sau determină resultatul educației, precum ar fi temperamentul, caracterul, gradul de spiritualitate al individului, ci se va ocupa de împrejurările externe care lucrează dinafară și contribue la desvoltarea științei, cu alte cuvinte de mijloacele de educație.

42 ... și «rezultatul educațiunei atârnă dela lumea înconjurătoare mai mult decât dela ideile abstracte» — se spune în resumatul prelegerii lui *A. D. Xenopol (Conv. Lit.* pg. 37).

43 Cfr. nota 39.

44 «E doar acelaș lucru».

45 De *I. Slavici.* N'a plăcut și nici nu s'a publicat în *Conv. Lit.* Dealtcum recentul biograf, d. *Scarlat Struțeanu,* n'o regăsește nici printre manusciptele postume ale lui Slavici (Cfr. *Scarlat Struțeanu,* I. Slavici în Clasicii Români Comentați).

46 Cfr. nota 3.

47 (?)

48 și 49 Cfr. nota 27. — D. *Scarlat Struțeanu* afirmă (op. cit. pg. 24), că între manuscriptele inedite ale marelui nostru povestitor Ioan Slavici se găsesc și două drame: «*Bogdan Vodă*», dramă istorică, despre care dealtfel autorul amintește în scrisorile XXXVII și XLVI (cfr. pg. 275 și 291/2) către *Iacob C. Negruzzi,* și drama romantică «*Ursita*». Tot din biografia d. *Scarlat Struțeanu* aflăm și despre un roman al

lui I. Slavici, «*Musculiţa* în *manuscris* confiscat în momentul arestării autorului în 1916 şi pierdut de Siguranţa Generală a statului».

[50] Cfr. n. 48 şi 49.

[51] şi [52] Cfr. nota 11.

[52] a „ferii" — vacanţe.

V

[53] Cfr. nota 6.

[54] «*Floarea Codrilor*» poveste — titlul ei adevărat fiind : «*Floriţa din codru*» (cfr. nota 23).

[55] *Şiria*, satul natal al lui Ioan Slavici, în comitatul Aradului.

[56] «*Resumatul* prelegerilor populare a Societăţii Junimea, anul al VIII-lea» în *Conv. Lit.* 1872 VI, 126—132. Se face o dare de seamă asupra prelegerii lui Iacob C. *Negruzzi* «Elementul estetic» şi cea a lui *T. L. Maiorescu* despre «*Jocuri* ca element de educaţie». — Numai din cuprinsul acestei scrisori a lui I. Slavici către Iacob C. Negruzzi aflăm că autorul rezumatului prelegerilor 4 şi 8 este *A. D. Xenopol.*

[57] «Bürgerliches G.[esetz] B.[uch]» = Cod civil.

VI

[58] — [61] Poveştile lui *I. Slavici* s'au publicat în două volume (Buc. Cartea Rom.), dintre care *volumul prim* cuprinde următoarele : «Zâna Zorilor. — Floriţa din Codru. — Ileana cea şireată. — Doi feţi cu stea în frunte. — Păcală în satul lui. — Petrea Prostul. — Limir împărat». *In volumul al doilea se* găsesc poveştile : «Spaima zmeilor. — Ioana mamii. — Băiat sărac. — Stan Bolovan. — Impăratul şerpilor. — Radu tainic. — Băiat horopsit. — Doi fraţi mici. — Negru împărat. — Mieluşelul. — Fifi. — Pisu».

[62] In *Conv. Lit.* 1872 VI 226.

[62] a ...«*sovarţe*» = surtucari, orăşeni.

[62] b Cislaitania (Zisleithanien) = teritoriile de subt regimul austriac, spre deosebire de *Translaitania,* care stăteau sub regimul ungar; era o numire neoficială, obişnuită pentru Austria sau Ungaria, după râul *Leitha.*

[63] *M. Eminescu,* Inger şi Demon, în *Conv. Lit.* 1873 VII 16—18. In ediţiile curente ale Poeziilor lui Eminescu se dă data publicării acestei poezii (1873). Din spiritul scrisorilor lui Ioan Slavici (IV, V şi VI April — August 1872), data creării acestei poezii se poate fixa deci *primăvara anului 1872.*

VII

[63] a fiorin sau florin monedă austriacă = 1 fl. = aprox. 2 lei 10 bani.

[64] şi [64] a Cfr. nota 23.

[64] b şi [64] c α (alfa) şi ω (omega) prima şi ultima literă din alfabetul grecesc ; *fig.* : începutul şi sfârşitul.

[65] «*Curierul de Iaşi*» — *Curierul de Iassi.* [31 Martie 1868 — Sept.? 1884]. Foaie săptămânală. Red. resp. : *Th. Balassan* (până la 4 Febr. 1872). Editor : *A.*

Bernard (până în 1 Mai 1871). Tip. Soc. «Junimea». In Dec. 1871 figurează ca redactor *I. Scipione Bădescu*. Din Mai 1871 — 4 Febr. 1872 propr. și ed. *Th. Balassan*. Dela 10 Oct. 1871 tip. «*Lucrătorilor Români Asociați*». Dela 20 Oct. 1871 tip. «Buciumul Român»; dela 5 Noembrie 1871 tip. *Th. Balassan;* dela 2 Febr. 1872 tip. Naţională. (Cfr. Academia Română: Publicaţiunile Periodice Româneşti, de *Nerva Hodoş Al. Sadi Ionescu* şi *Ioan Bianu*, Buc. 1913 pg. 166/7).

[66] Atragem deosebita atenţiune asupra preţioaselor informaţiuni din scrisorile lui Ioan Slavici, cu privire la Eminescu. Sunt desigur precisări vrednice de reţinut pentru biografii eminescieni.

[66] a hârţios — agil, iute.

[67] Cfr. nota 1 pag. 179 din acest volum.

VIII

[67] a Cfr. nota 63 a.

[67] b §§ = In legislaţiile austro-ungare şi germane semnul § *(paragraf)* indentic cu *articol*.

[68] Imprejurările îl fac pe om.

[69] «*Rumänische Post*», foaie săptămânală, care apare la Bucureşti 16/28 Aprilie 1871 — [Iunie 1873]. Tip. Johann Weiss. Dela 15/27 Dec. apare şi o ediţie românească cu titlul «*Poşta română*» (Cfr. *Publicaţiunile Periodice*, ca la nota 65, pg. 643).

[69] a Acţiune în justiţie, apeluri.

[70] *I. Slavici* «*Noi şi Maghiarii*», în *Conv. Lit.* 1873 VII 216 şi urm. Cfr. şi nota 11.

[71] Cfr. notele 32 şi 66.

[72] *Atanasie Marian Marinescu* n. 1830—† 1914, scriitor bănăţean, fost magistrat în Timişoara; la 2 Martie 1881 ales membru al Academiei Române. A murit la 7 Ianuarie 1914. *At. M. M.* n'a colaborat la «*Conv. Lit.*». Pentru fecunda sa activitate literară şi istorică v. *Gh. Adamescu* Bibliografia II şi III.

[72] a «Sau ce ?».

X

[73] *Nicolae Beldiceanu* poet, n. 26 Octomvrie 1844 în comuna Preoţeşti din judeţul Suceava, mort la 1896; a colaborat la *Conv. Lit.* între anii 1872 — 1882; din 1879 membru în soc. *Junimea*. In *Conv. Lit.* 1873 VI *Beldiceanu* publică poeziile: «Moşii», «Leagănul», «Apusul soarelui», «Ţarina» (386) şi «Busuiocul» (387).

[74] *Gheorghe Vârnav Liteanu* «Alecsandri», în *Conv. Lit.* 1873 VI 365 — 378 şi «Poesiile populare culese şi întocmite de Alecsandri» *ibid.* 405 — 416. — *Gh. Vârnav Liteanu* * 30 Aug. 1840 în com. Liteni jud. Suceava (Berlin), fost membru în *Junimea* din 1870.

[75] *Gheorghe Panu* «Studii asupra atârnării sau neatârnării politice a Românilor în deosebite secule», în *Conv. Lit.* 1872 VI 153, 193 şi «Despre istoria critică a Românilor de *B. P. Hasdeu*», *ibid.* 262, 309 şi 1873 VI 397, 451.

[76] «*Umoristulu*. Foia Glumetia». Pesta 1/13 Oct. 1863 — ? Febr. 1871; Arad 7/19 Martie 1871 — 30 Sept. 1879; Gherla ?? Oct. 1879 — ? Dec. 1880; Arad şi Gherla 1 Ian. — 10/22 Martie 1881 şi *Seria II*. : Arad 1/14 Ian. 1901 — 2/15 Apr. 1903. Red. resp., propr. şi editor : *Giorgiu Ardeleanu* (până la 22 Dec. 1864/1 Ian. 1865). Conlucrător primar : *Iosif Vulcan* până la 22 Dec. 1864/1 Ian. 1865. *Tip. Vasiliu Cosma*. — Dela 1/13 Ian. 1866 se suprimă subtitlul. Dela 5/17 Ian. 1867 : «*Gura Satului*», Redactor responsabil; proprietari şi editori : *Iosif Vulcan* 1/13 Ian. 1865 — 25 Iun./7 Iulie 1870; *Emeric* apoi *Mircea B. Stănescu* 5/17 Iulie 1870—1879 şi 1 Ian. — 10/22 Martie 1881. Redactori responsabili : *Nicu Stejărel* [*Nicolae Ştefan*] 1/14 Ian. — 2/15 Sept. 1901 şi *Stan Urzică* dela 17 Sept. (1 Oct.) 1901. Redactori : *Basiliu Petricu* 15/27 Ian. — 6/18 Mai 1880 şi *Veselia Ghimpescu Risuleanu* 22 Iulie/10 Aug. — 18/30 Noemvrie 1880. Colaborator : *Ioan Slaviciu Borlescu* 10/22 April — 19 Iun./1 Iulie 1873. Propr. şi editor : *Dr. Ioan Suciu* dela 1/14 Ian. 1901. Editor : *Nicolae Fechete Negruţiu* dela 15/27 Ian. — 6/18 Mai 1880. (Cfr. *Hodoş, Sadi Ionescu, Bianu* «Publicaţiunile Periodice Româneşti» B. 1913, pp. 752/3).

[76] a *Per Nachnahme* = contra ramburs.

[77] *V. Alecsandri* «Dumbrava roşie», poem istoric, Iaşi 1872.

[78] *Preparandii* se numiau şcoalele normale de învăţători, susţinute de Românii din Transilvania subt stăpânirea maghiară. Preparandii româneşti se aflau înainte de răsboiu în Arad, Blaj, Caransebeş, Gherla, Oradea-Mare şi Sibiu.

XI

[79] Miron Pompiliu a venit în ţară în anul 1868 şi se găsia la 1873 în Iaşi. (Cfr. *Dr. Const. Pavel*, Miron Pompiliu, monografie Beiuş 1930, 172 pg.).

[80] şi [81] Şi *A. D. Xenopol* se afla în Iaşi, căruia *M. Eminescu* îi telegrafia în acest timp dela Berlin să-i trimită bani.

[82] In anul acesta până la Aprilie *poezia* este reprezintată prin *M. Eminescu, V. Alecsandri, N. Beldiceanu, A. Naum, V. Pogor* (trad.). *Nuvela: Eminescu* (Sărmanul Dionis); *romanul: Iacob C. Negruzzi* (Mihaiu Vereanu); *Critica literară şi istorică: G. Vârnav Liteanu* (V. Alecsandri, Poeziile populare adunate de V. A.), *Gh. Panu* (critica lui *Hasdeu*, Istoria critică a Românilor), *V. Alecsandri* (Al. Russo), ş. a.

[83] *V. Alecsandri*, Dumbrava Roşie, poem istoric, în *Conv. Lit.* 1872 VI 49—60.

[84] Romanul lui *Iacob C. Negruzzi* «Mihai Vereanu» începe a se publica în *Conv. Lit.* 1873 VII n-rul 1, pg. 1. şi se continuă în întreg anul VII. *Ioan Slavici* face o severă, dar dreaptă critică în scrisoarea XXIII din 10 Martie 1874 (v. în acest vol. pp. 237—249).

[85] In «*Literaturbriefe*». Pentru *Lessing* cfr. nota 62 pg. 124/5 din acest volum.

[86] *Alex. Dumas* jun. scriitor francez * 28 Iulie 1824 — † 27 Noemvrie 1895. E vorba de romanul «*Affaire Clémenceau*» 1866/7.

[87] *Eugene Sue*, romancier francez, * 10 Dec. 1804 — † 3 Aug. 1859.

[88] *M. Eminescu* «Inger şi Demon» şi «Floare Albastră», în *Conv. Lit.* 1873 VII 16—19.

[89] «Floare Albastră».

[90] *G. Panu*, urmare la articolul «Istoria Critică a Românilor de B. P. Hasdeu», în *Conv. Lit.* 1873 VII 19 — 29.

[91] Venituri = venetici.

[92] cr. = cruceri, 100 cr. = 1 fiorin = cca 2 lei 10 bani.

[93] *Domaschin Bojinca,* scriitor și jurisconsult, originar din Banat, * 1801 — † 1866. A venit în Moldova la 1830.

Pe temeiul cunoștințelor sale juridice fu numit profesor de drept roman și civil la Academia Mihăileană, a lucrat ca jurisconsult la departamentul dreptății în Iași, iar Mihai Vodă Sturdza l-a ridicat la rangul de ban. În două rânduri director al seminarului teologic «Veniamin Costache» din Iași (1834 și 1840), colaborator la codul Calimach. A publicat: «Animadversio in dissertationem hallensen sub titulo Erweise, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind, von *K. Rath.* Pestini 1827. Aceeaș in românește, Buda 1828. — Diregătoriul lumei creștine, Buda 1830. — Anticile Românilor, I și II Buda 1832/3. — Intâmpinare dată Ministerului Justiției. Iași 1860. (Cfr. Enciclopedia Minerva Cluj, pg. 203, *N. Iorga,* Istoria lit. rom. in sec. XIX v. I 1907 pg. 286, 289; *D. R. Rosetti,* Dicționarul Contimp. pg. 32; *Gh. Adamescu,* Bibliografie rom. vol. I. pg. 54.

[95] Cfr. n. 7 și 8.

[96] ...«dacă au lipsă», germanism f. frecvent la Românii bucovineni și ardeleni. în loc de: «au nevoe de...».

[97] «ab invisis» — pe nevăzute.

[98] Cfr. nota 92.

[99] Cfr. n. 58 — 61.

[100] Cfr. *Scarlat Struțeanu* la notele 48/9.

[101—102] Nu se cunosc și probabil că nici nu s'au păstrat, pentru că *Scarlat Struțeanu,* unul dintre cei mai siguri biografi ai lui *I. Slavici,* nu amintește nimic despre aceste piese.

XII

[103] In legătură cu un articol din *Conv. Lit.* 1873 VII 39 — 40, prin care redacția salută apariția *Revistei Contimporane* (București 1 Martie 1873 — 1 Iulie 1876).

XIII

[104] Intre anii 1870—77 (și 1882—1883) apare «Columna lui Traian» (Buc.), subt direcția lui *B. P. Hașdeu.* Plângerea împotriva lui era însă neîndreptățită. Cu siguranță neajunsurile se datorau abuzurilor oficialității maghiare, acolo în Transilvania, și austriace în Bucovina. Cenzura și confiscările, practicate de regimurile austro-maghiare, cu o medievală mentalitate, s'au menținut până la prăbușirea imperiului habsburgic. Cine nu știe că *N. Iorga* putea să trimiță Românilor de peste hotare *Istoria Românilor* subt titlul «Cultura cartofilor», «De-ale noastre», etc. Pentru publicațiile sale periodice *«Neamul Românesc», «Neamul Românesc Literar», «Floarea Daru-*

rilor», trebuia să inventeze mereu alte titluri şi să mascheze astfel subt firme banale adevăratul conţinut. Insemnăm aceste lucruri de dragul adevărului.

[105] Cfr. nota 75.

[106] *C. Negruzzi*, Opere complete, Bucureşti 1872, 3 volume, cu prefaţă de *V. Alecsandri*. (Cfr. şi nota 33).

[107] Cfr. notele 4 şi 11.

[108] «Tantum satis !» — «Atâta ajunge !».

XIV

[109] Cfr. nota 92.

XV

[110] «*Lumina*», foae bisericească, scolastică, literară şi economică. Organ oficial al eparhiei române gr. or. aradene. Arad 1/13 Aug. 1872—29 Iun./11 Iulie 1875. Red. resp.: *Georgiu Popa (Pop)*, până la 6/18 Mai 1873. Dela 13/25 Mai—17 Febr. 1 Martie 1874: *Iosif Goldiş*; 21 Febr./2 Martie — 29 Dec. 1874: *Vicenţiu Mangra*. Apare de 2 ori pe săpt., apoi 1; în 1873 are 82 n-re, în 1874 — 58 n-re. (Cfr. *Nerva Hodoş, Al. Sadi-Ionescu, I. Bianu*, Publ. Periodice Româneşti, B. 1913, pg. 388).

[111] *Iacob Negruzzi*, La câţiva autori contimporani, satiră, în *Conv. Lit.* 1873 VII 280/1.

XVII

[112] Intâia oară când *I. Slavici* petrecuse în Viena, societatea studenţească «România Jună», abia atunci îşi lua fiinţă, deci iniţialul entuziasm, apoi prezenţa lui Eminescu, pregătirea Serbării de la Putna, trebuiau să lase impresii adânci în sufletul lui Slavici. Chiar dacă în anul 1873, prezentul, n'ar fi fost inferior ca manifestare românească, în lumina trecutului e şi psihologic motivat să apară mai scăzut.

[113] ciobote = cisme.

[114] Probabil *Leopold Dittel* nu Sigmund. Celebrul medic şi apoi profesor la Universitatea din Viena s'a născut la 15 Mai 1815 şi a murit la 28 Iulie 1898. Specialist în boli de urină, în acelaş timp chirurg pentru *operaţiuni osteoplastice*.

[115] In Bucovina şi Ardeal : *cabinet de lectură* — sala de lectură a unei biblioteci; în Bucovina bibliotecile populare înseşi poartă adesea numirea cabinet de lectură.

[116] *A. D. Xenopol*, Despre Epigramă, în *Conv. Lit.* 1873 VII 285 — 295.

[117] «Flugschrift» — foaie volantă.

[118] Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

[119] *Zina Zorilor, Ileana cea şireată, Floriţa din codru.*

[120] «*Revista Contimporană*», Bucureşti 1. III. 1873—1. VI. 1876. Dela 1. VII. 1876 fuzionată cu «*Revista literară şi ştiinţifică*», B. 15. II. — 15. V. 1876 şi apare cu titlurile contopite: «*Revista contimporană literară şi ştiinţifică*», B. 1. VII. — 1. VIII. 1876.

[121] Polemică în jurul studiului «Noi și Maghiarii».

[122] Cu acest titlu n'a apărut nici o lucrare a lui *I. Slavici* și nici printre manuscriptele inedite nu s'a găsit. (Cfr. *Scarlat Struțeanu*, op. cit.).

[123] E nevoe de-o socoteală până'n cele mai mici amănunte.

XIX

[124] Cfr. nota 114.

[125] ex offo — din oficiu.

[126] Louisa nu murise după cum s'ar crede, ci-l părăsise. Cfr. și nota 131.

[127] ...«să aibă lipsă de mine», germaninsm, în loc de «...să aibă nevoe de mine».

[128] «Kaiserlich — Königliches Allgemeine Krankenhaus, Studentenabteilung» — «Spitalul obștesc imperial-regal, secția studenților» în sectorul IX.

[129] Sală de spectacole, în sectorul III.

XX

[130] Pentru cine va încerca să schițeze personalitatea lui Ioan Slavici, auto-analisa din această scrisoare va fi, ca și multe pasagii din alte scrisori, cel mai puternic sprijin. Ea culminează în constatarea dela pagina 233 că: «mizeria este pentru fieștecare om muma răutății. Deosebirea este numai de grad: unul are mai multă, altul mai puțină putere de rezistență. Desăvârșită putere nimeni nu are. *Intr'un anumit grad de mizerie, cel mai mândru om devine cerșetor supus, și într'un mai mare grad, cel mai onest fură, înșeală ori ucide*». Nimeni încă n'a încercat să fixeze principiile filosofice care se degajează din proza epistolară, nuvelistică și de roman a lui I. Slavici. Poate că din necunoașterea și a cuprinsului acestor scrisori atât de revelatoare pentru procesul sufletesc, poate apoi că și din spirit de solidaritate națională de a acoperi cu tăcere numele lui I. Slavici, din pricina greșelii sale politice, greșeală pe care a analizat'o și explicat'o cu adâncă și omenească înțelegere, d-l *Scarlat Struțeanu*. Ca și *I. Slavici*, însuși geniul lui *Goethe* cobora altădată printre muritorii de rând pentru a le ridica moralul, justificând păcatul supt puterea împrejurărilor. «Nu cunosc fapta rea» — zice Goethe — «pe care n'aș fi săvârșit-o, dacă nu mă găseam în situațiuni identice făptuitorilor». Această clemență supranaturală nu poate veni decât dela oameni superiori, cu o identică monadă. *P. P. Carp* spunea odată că orice ar face, *I. Slavici* chiar dacă ar vrea, n'ar fi în stare să creeze decât tipuri de eroi *buni*. Această constatare, în aparență atât de simplă, în realitate însă de lăuntrică pătrundere, caracterizează întreaga operă a lui I. Slavici și-i descopere întregul său suflet. (Cfr. și textul dela finea pag. 265 și încep. pag. 266 din acest vol.).

[131] «Nu mă condamna Am încetat de a mai fi om; sunt o mașină lipsită de voință, care nu dispune de propria-i acțiune».

[132] *«Albina»*, Viena, apoi Pesta, 27 Martie 1866 — 31 Dec. 1876. Apare de 3 și de 2 ori pe săpt. Red. resp. *Georgiu Popa (Pop)*. Editor: *Vasile Grigorovița*. Dela 2 Oct. 1869 — 1 Ian. 1876 editor *Vicențiu Babeș*; apoi dela 9 Iulie 1870 — 1 Ianuarie 1876 *V. B.* este și redactor responsabil.

Vicențiu Babeș, * 1821 — † 21 Ianuarie 1907, avocat, profesor, inspector școlar,

om politic, deputat în camera ungară, a luptat pentru drepturile Românilor transilvăneni şi pentru despărţirea bisericii ortodoxe de Sârbi. La 22 Aprilie 1866 a fost numit membru al Academiei Române. Cea dintâiu devine totdeodată şi cea mai bună scriere a sa: «Die Sprach- und Nationalitaetenfrage in Oesterreich, von einem Romaenen», care pledase pentru unitatea monarhiei şi drepturile egale ale tuturor popoarelor, împotriva curentului pentru dualism; la 1862 s'a declarat totuşi separarea administrativă a Ungariei de Austria. Ideea lui Vicenţiu Babeş a fost reluată mai târziu de *Aurel C. Popovici*, care câştigase pentru *Grossösterreich* — o confederaţie a popoarelor — pe arhiducele Franz Ferdinand, care fu asasinat, înainte de izbucnirea războiului mondial. Despre activitatea publicistică şi politică v. mai pe larg în: *Dimitrie R. Rosetti*, Dicţionarul Contimporanilor, pg. 16/17; *Gh. Adamescu*, Bibliografie, II/139 şi Minerva, encl. rom. Cluj, pg. 130. — Fiul lui Vicenţiu Babeş, a fost bacteriologul român, de celebritate mondială, *Victor Babeş* mort la 1926.

[133] Cfr. nota 127.

XXI

[134] Cfr. notele 7, 8 şi 20.

XXIII

[135] *Iacob Negruzzi*, «Mihai Vereanu», roman, Iaşi 1873.

[136] «Spiessbuerger» — burtă-verde.

[137] *I. Slavici*, «Doi feţi cu stea în frunte», poveste, în *Conv. Lit.* 1874 VIII 287 — 293.

[138] şi [139] *Iacob Negruzzi*, Satira II, în *Conv. Lit.* 1874 VIII 14 — 16.

XXIV

[140] «Da, condilus internus este despuiat, sgârciurile au început să puroieze».

[141] reformat definitiv.

[142] *V. Alecsandri*, «Boeri şi Ciocoi,» comedie în 3 acte şi în proză, în *Conv. Lit.* 1873 VII 365, 405, 437.

XXV

[143] *T[h]. Rosetti*, Despre direcţiunea progresului nostru, în *Conv. Lit.* 1874 *VIII 1, 53.* — Deşi unul dintre cei cinci întemeetori ai soc. Junimea, *Theodor Rosetti* apare acum întâia oară între colaboratorii «Convorbirilor Literare». Deoarece *Theodor G. Rosetti* nu este trecut aproape nici într'o istorie a literaturii româneşti decât numai în unele cu menţiunea de membru fondator al «Junimii», încercăm să-i dăm aci un început de biobibliografie: *Theodor Rosetti* s'a născut la 4 Mai 1837 în Iaşi. Lui îi datoreşte *Junimea* numele. La 1884 preşedinte de casaţie, la 1888 formează guvernul conservatorilor junimişti, fiind preşedintele consiliului de miniştri şi ministru de interne;

la externe e: *P. P. Carp;* finanțe: *M. Gherman;* justiție: *Al. Marghiloman;* războiu (ad. int. agr. ind. și com.): *C. Barozzi;* instr. publ.: *Titu Maiorescu;* lucrări publice: *Al. Știrbey.* Guvernul astfel alcătuit la 12 Martie 1888, se remaniază și complectează tot sub președinția lui *Th. Rosetti* la 12 Noemvrie 1889, pentru ca la 30 Martie 1890 să facă loc guvernului de subt președinția lui Lascar Catargiu. — In «Junimea» Th. Rosetti figurează printre ceilalți fondatori, din Octomvrie 1863: *Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi* și *Petre P. Carp.* Despre o pățanie a lui Th. Rosetti, caracteristică întru câtva pentru firea sa, *Iacob C. Negruzzi* istorisește în «*Dicționarul Junimii* *Conv. Lit.* 1925. pg. 200 — 201, următoarele, subt cuvântul *Mutismu:* «In primăvara anului 1864 Theodor Rosetti trebuea să ție și el o prelegere publică despre «Societatea Modernă». Deși era stăpân pe materia sa, în momentul când voi să înceapă și se închină înaintea numerosului public ce se adunase, o amețeală îl apucă și nu putu zice alta decât: «Onorat Auditoriu! Societatea modernă, societatea modernă!...» După care părăsi catedra și se retrase spre marea uimire a publicului. Junimea întrunită la Pogor după acest fiasco, era desperată. Pogor era furios și vrea să bată cu pumnii pe Rosetti, care era foarte liniștit. De atunci s'au schimbat mult lucrurile, căci Th. Rosetti vorbește atât de mult în public și mai ades în particular, încât odată pornit, nu știi cum să-l mai oprești!». — Afară de studiul științific citat mai sus, Th. Rosetti a mai publicat în *Conv. Lit.: Mișcarea socială la noi* (XIX 609, 911), *Scepticismul la noi* (XXV, 875), *O scrisoare* către Directorul *Convorbirilor Literare,* cu prilejul jubileului de 40 ani (1906 pg. 218); *Amintiri din timpul Unirii* (XLIII, 1—6); Două *scrisori către A. Naum* (anul 61 din 1928, pg. 313/4). Apoi în: «*Arhiva*», organul societății științifice și literare din Iași: *Th. Rosetti,* O scrisoare din Muntele Athos, (către fratele său Dim. Rosetti), X. 137. — *Th. Rosetti:* Documente din domnia lui *Cuza-Vodă:* Scrisori de ale lui *C. Negri.* Documente privitoare la *Complotul din 1859;* la *răscoala grănicierilor.* — Scrisori de ale lui *V. Alecsandri* către Domnitor, ale Principelui *C. Moruzzi,* etc. — Scrisoarea lui *Cuza* către *P. Grădișteanu.* — Raportul lui *Kretulescu* sfătuind lovitura de stat. — XII, 65, 175, 278, 372. — XIII, 86. — Theodor G. Rosetti a murit în 1923 la 5 Iulie *(Iacob Negruzzi* în necrolog din *Conv. Lit.* 1923 LV 531); la 16 Iulie *(Iacob Negruzzi,* Dicționarul Junimii, în *Conv. Lit.* 1925 LVII 566); la 17 Iulie *(Academia Română,* Personalul Academiei Române, 1928, pg. 11). **Din actele ofițerului stării civile București: Theodor Rosetti, mort la 17 Iulie 1923, de 86 ani. Părinți Gh. Rosetti și Catița, născut com. Solești, jud. Vaslui. (Cfr. Registrul stării civile, vol. 15, nr. 5731, pg. 108, din 1923).** Academia Română l'a ales membru onorar în 26 Martie 1891. *Gh. Adamescu* omite să-l treacă în *Bibliografia rom.*

144 «unhaltbar» — nu nezistă.

145 Cfr. n. 138 și 139.

XXVII

146 Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

XXVIII

[147] «Dacă vremea rea se menţine, nu poate fi salvat».

[148] In *Conv. Lit.* 1874 VIII 118 (Lui *B. P. Hasdeu).*

[149] In *Conv. Lit.* Cfr. n. 138/9.

[150] «*Ghimpele*», 29 Mai 1866 — [Mai] 1879. Este continuarea foii săptămânale «*Nichipercea*» (din 23 Iulie 1859), suprimată în virtutea legii presei; reapărând apoi în broşuri săptămânale sau ca foaie, însă cu paginaţie în continuare: «*Coarnele lui Nichipercea*», «*Coada lui Nichipercea*», «*Adio la Nichipercea*», «*Ochiul Dracului*», «*Arţagul Dracului*», «*Codiţa Dracului*», «*Ghiearele Dracului*», «*Nichipercea II*», «*Cicală*», «*Sarsailă*». In anul al VIII-lea se ajunge la titlul: «*Ghimpele*» după care urmează, dela 11 Ianuarie 1870: «*Urzicatorul*» până la 25 Ianuarie 1870; dela 25 Ian. iar: «*Ghimpele*». — Intre fondatori, redactori şi colaboratori nume mai cunoscute sunt: *Ghedem* [*Dem. G. Teodorescu*], *I. C. Fundescu, T. I. Stoenescu.* (Cfr. Nerva Hodoş, Al. Sadi-Ionescu şi I. Bianu, Publ. Period. Rom., pg. 449/50).

[151] *Convorbiri Literare.*

XXIX

[152] Provincialism (Ardeal şi Bucovina) = dar, cadou.

[153] Avem temeiu să credem că plămânii d-tale nu sunt atinşi decât foarte puţin, totuşi când e vorba de aerul de spital, trebue să ne pună pe gânduri.

[154] Va trebui...

XXX

[156] Cură de lapte.

[157] Cfr. notele 33 şi 106.

XXXII

[158] Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

[159] Probabil este articolul «*Crişenii noştri*» din «*Revista contimporană*», 1876, nr. 6/8. Dealtcum *I. Slavici* a mai publicat numeroase studii istorice şi politice asupra Românilor din Transilvania, astfel: «*Moţii şi Maghiarii*», în «Telegraful Român», Sibiu 1892; «*Ardealul*», Bucureşti 1893; «*Românii din Ardeal*», Bucureşti 1930; «*Unitatea culturală a Românilor*» în «Tribuna», Arad 1907; «*O sută de ani*», Sibiu 1887; «*Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und die Bukowina*», Viena 1891; «*Sbuciumări politice la Românii din Ungaria*», Bucureşti 1911, ş. a. (Cfr. *Scarlat Struţeanu*, I. Slavici etc. pg. 26—27).

[160] Reţinem aşa dar data scrierii nuvelei «Popa Tanda» de I. Slavici: *vara anului 1874*. Nuvela se publică în *Conv. Lit.* 1875 IX 88—100.

[161] Cfr. nota 130.

[162] «Bürgerliches Gesetzbuch, Zivilprozess, Strafrecht» — «Cod civil, procedură civilă, drept penal».

[163] In guvernul *Lascar Catargiu* constituit la 11 Martie 1871, guvern care cu diferite formațiuni s'a menținut până la 31 Martie 1876, *Titu Maiorescu* a ocupat portofoliul cultelor și instrucțiunii publice dela 7 Aprilie 1874 — 30 Ianuarie 1876, când i-a succedat *Petre P. Carp.*

XXXIII

[164] *Pantazi Ghica* (frate cu Ion Ghica), n. București — ?, † 19 Iulie 1882 în București și înmormântat la Ghergani. Publicist, ziarist; după terminarea studiilor de drept la Paris, a fost procuror, apoi președinte de Tribunal, dela 1858 avocat; prefect de Ialomița în 1860. Ca ziarist a colaborat la *Stindardul, Nuvelistul, Românul, Naționalistul, Literatorul.* (Cfr. D. R. Rosetti, Dicț. Contimp. pg. 88). *Pantazi Ghica* a publicat: *O lacrimă a poetului Cârlova,* nuvelă București, 1858; *Cămătarul,* istorie sentimentală, B. 1858; *Un boem român,* B. 1860; *Neacșa și Mircore,* 1861; *Mărgăritărel,* legendă, 1861; *Impresii de călătorii din Moldova,* 1863; *Schițe din Societatea* Română, 1863; *Sterian Pățitu,* comedie, B. 1866; *Iadeș,* com., B. 1866; *Alegător și ginere,* 1867; *Adulter,* novelă în «Revista Contimporană» 1873; *Raport despre mănăstirile și bisericile de dincolo de Milcov; Nebunii din față,* piesă; *Ai cuvântul,* revistă; *Păcală,* jurnal umoristic. București 1860; *Actualitatea,* ziar politic, literar, comercial și științific. București 1865; *Cugetarea,* jurnal politic, comercial și literar. București 1865; *Câteva explicațiuni datorite opiniunii publice.* («Pressa» București 10 Noemb. 1868); *Elena cea frumoasă.* («Revista contimporană» 1873, pg. 895); *Marele Vistier Cândescu,* nuvelă istorică, («Revista contimporană» 1873, pg. 71, etc.); *O amintire,* nuvelă. («Revista contimporană» 1874, Sem. I, pagina 149); *Furtuna,* comedie 1 act. («Revista Contimporană 1874, Sem. II); *Râcea lăutarul.* («Alegătorul liber», 1 Octombrie 1875); *Observațiuni asupra criticei.* («Literatorul» I, 1880, pg. 391); *Sublimul logicei prin imagini poetice în proză.* («Literatorul» 1880, pg. 419); *Critica școlară realistă.* («Literatorul» I, 1880, pg. 433); *Basme și minuni.* («Literatorul» I, 1880, pg. 371); *Câteva cuvinte despre Teatrul Național* («Literatorul» I, 1880, pagina 474); *O istorie fără început și fără sfârșit.* («Literatorul» I, 1880, pg. 341). (Asupra criticei literare); *Grăurel,* basm. («Literatorul» IV, 1883, pg. 326); *C. Caragiali,* ms. inedit. («Revista literară» 1886, No. 1); *Articole despre atitudinea sa publică,* în ziarul «Păcală» 1860 Nr. 19 dela 29 Octombrie; *Cea din urmă zînă. Basm neminunat.* («Independența» 22 Maiu 1863 și urm.); *Cea din urmă serie a lui V. Alecsandri* «Mărgăritarele». («Independența» 25 Maiu 1863); *Ioan Câmpeanu.* («Independența», 15 Iunie 1863 și urm.); *Schițe din societatea română.* («Independența», 22 Iunie 1863 și urm.); *Impresiuni de călătorie în Moldova.* («Independența» 17 August 1863 și urm.); *Așa precum sântem : Femeile pretutindeni și la noi. Personalitate în scrieri și publicări.* («Independența» 20 Sept. 1863 și urm.); *Toamna. Viile. Deschiderea sezonului teatral.* («Independența» 5 Oct. 1863 Nr. 73); *O lăcrimioară.* («Independența» 9 Oct. 1863 și urm.); *Observațiuni asupra portretului lui Ștefan cel Mare.* Scrisoare adresată Academiei. («Românul», 16 Ianuarie 1882).

Scrieri despre autor: Al. Macedonski, *Discurs la înmormântarea lui Pantazi Ghica.* («Literatorul» III, 1882, pg. 363); Al. Macedonski, *Pantazi Ghica.* («Literatorul» III, 1882, pagina 474); *Notiţă,* despre Pantazi Ghica în «Literatorul» IV, 1883, pg. 325); Rosetti, *Dicţionarul contimporanilor,* 1898, pg. 88; Aristizza Romanescu, *30 de ani. Amintiri.* Buc. 1904, pagina 96; *Notiţă despre P. Ghica,* în ziarul «Păcală» Bucureşti 1860 pg. 104; *Paisiu Gâscă* — în «Nichipercea» 3 Noembrie 1863, 10 Noembrie 1863; San Huanki, *Iadeş,* comedie originală de d. Pantazi Ghica, («Satirul» 6 Febr. 1866); A. B. studinte în universitate, *Nebunii din faţă şi d. P. Ghica* («Pressa» 30 Decembrie 1871); Elvetius, *Curier: Despre Pantazi Ghica ca ziarist.* («Pressa» 25 Martie 1872); Dr. Emil Nathan, *Pantazi Ghica.* («Românul literar» 1906 Tom. IV pg. 203). (Cfr. *Gh. Adamescu,* Bibl. Rom. I/107; II/135—136 şi III/101—102).

[165] Şi-apoi... cine ştie, de este mai bine:
A fi sau a nu fi?... Dar ştie oricine,
Că ceea ce nu e, nu simte dureri —
Şi multe dureri-s puţine plăceri

A fi? Nebunie şi tristă şi goală...

M. Eminescu, din *Mortua est!*

XXXIV

[166] şi [167] reformarea definitivă [din armată].

XXXV

[168] In l. germană au fost traduse următoarele din *I. Slavici* «*Crucea din sat*» şi «*Popa Tanda*» în «Rumänische Skizzen» de *Mite Kremnitz,* Socec, Bucureşti 1877. — «*Gura Satului*» şi «*Budulea Taichii*» în «Neue Rumänische Skizzen» de *Mite Kremnitz,* M. Friedrich, Leipzig 1880.

[169] «*Safta*», nepublicată în *Conv. Lit.* şi nici în cele 6 volume de nuvele sau schiţe apărute până acum. Probabil putem aştepta publicarea în vol. VII sau VIII, pe care le anunţă d. *Scarlat Struţeanu* (op. cit. pg. 25).

[170] «*Norocul*», în vol. de *Nuvele,* Bucureşti 1896.

[171] Nu s'a publicat în *Conv. Lit.,* se găseşte însă în vol. III de *Nuvele* (Cfr. *Scarlat Struţeanu,* op. cit. pg. 25).

[172] *I. Slavici* «Stan Bolovan», poveste, în *Conv. Lit.* 1875 IX 121—127, şi în vol. II de *Poveşti.*

[173—5] Nu s'au publicat în *Conv. Lit.* şi nici în volumele apărute. Poate vor apare în cele anunţate de d-l *Sc. Struţeanu* (VII şi VIII din Nuvele şi Schiţe), sau au apărut subt alte titluri.

[176] Cfr. nota 110 dela pg. 130.

[177] «*Românul*», ziar politic, com. şi literar, Bucureşti 9 August 1857—9 Iulie 1864) 25 Martie—25 April 1865 şi 13 Febr. 1866—Apr. 1905. Directori *C. A. Rosetti, Vintilă C. A. Rosetti, C. D. Aricescu, ş. a.*

[178] *Max Müller* (* 6. XII. 1823 în Dessau — † 28. X. 1900 în Oxford), orientalist, filolog și teolog, este fiul poetului *Wilhelm Müller* (7 X. 1794 — † 30. IX. 1827, Dessau). A fost profesor la Oxford (1848 — 1871), apoi la Strassburg (1872), de unde în scurt timp se înapoie la Oxford, unde ținu cursuri de limbi și literaturi moderne. In 1876 renunță la catedră, pentru a se putea dedica editării colecției «Sacred books of the East» (traduceri în limba engleză ale operelor religioase orientale antice). Intre 1879 și 1895 apărură 49 volume — prima serie 24, a doua 25 —, și se începu și a treia serie la 1894, care avea să cuprindă numai traduceri de opere budhiste. Dintre numeroasele sale *scrieri indologice* menționăm: «History of ancient sanskrit literatures» (ed. 2-a Londra 1860) — *O gramatică sanscrită,* în limba engl., tradusă în l. germană de *Kielhorn și Oppert* (Leipzig 1868). — *«India what can it teach us»* (1883), trad. în l. germ.: «Indien in seiner weltgeschichtlichen Bedeutung», L. 1884. — Din domeniul *filologiei:* «Lectures on the science of language» (Londra 1861; serie nouă 1864; ed. 14 1885; o nouă prelucrare în ediție germană, cea din urmă, îngrijită de *Fick* și *Wischmann:* «Die Wissenschaft der Sprache» (2 vol., Leipzig 1892 — 3). Apoi: «Introducere în teologia comparată» (Strassburg 1874) ș. a. Opera sa a apărut în 20 vol., in l. engl. «Collected works», și în cea din urmă trad. germ. 12 vol. între 1897 — 1901, la Leipzig. *Max Müller* este cunoscut însă și în istoria literaturii beletristice, cu «Deutsche Liebe. Aus den Papieren eines Fremdlings», povești apărute la Leipzig 1857; în 1905 ajunsese ed. a 14-a. — Și: «Corespondența dintre *Schiller* și ducele Friedrich Christian von Schleswig-Holstein» (Berlin 1875); la 1877: volumul omagial «*Basedow*», de «strănepotul său». — Memoriile sale «Lebenserinnerungen: Alte Zeiten — alte Freunde» (2 vol. Gotha 1900). — După moarte au apărut fragmente din autobiografia «Aus meinem Leben». Gotha 1901. — Soția sa a publicat biografia «The life and letters of the R. H. Friedr. Max. Müller» (2 vol. 1902). — *Titu Maiorescu* vorbește adesea despre *Max Müller;* astfel în studiul *«Direcția Nouă»* într'o notă: «Se înțelege, că filologii, în contra cărora se îndreptează critica de mai sus, sunt numai cei învechiți, care își închipuesc a avea misia formării unei limbi. Reprezentanții limbisticei moderne cum sunt Bopp, Dietz, Littre, M. Müller, etc. sunt din contră oameni de adevărată știință, care fără a-și întinde pretențiile peste marginile cuvenite, *au făcut din filologie un sistem de cercetări exacte cu acelaș metod și mai cu aceeaș siguranță ca și științele naturale*». Și aiurea, în partea a IV a studiului *«Despre scrierea limbei române»* (1866) de *Titu Maiorescu:* „Pentru a avea o idee lămurită despre starea actuală a limbisticei, ne-am folosit în cercetările următoare de *eminentele prelecțiuni asupra științei limbei,* ținute de Max Müller *în Institutul Britanic la 1861 și 1863*» etc. etc.

[179] *Dimitrie Sturdza* (?).

[180] Este vorba de *«Serbarea comemorativă pentru moartea Domnului Grigorie Ghica Voevod»,* care se pregătea la Iași. *Convorbirile Literare* au o pagină îndoliată, în care primarul *N. Gane* arată că «în ziua de 1 Octombrie au avut loc în Iași ceremonia funerară pentru pomenirea Domnului Grigorie Ghika Voevod ucis de Turci în anul 1777, luna Oct., după programa următoare....» Urmează programa, apoi discursurile ținute de *N. Gane* și *D. Petrino.* (Cfr. *Conv. Lit.* 1875 IX 289 — 299). — Articolul despre care amintește *I. Slavici* ar putea fi «Serbarea din Bucovina îndreptată

contra Românilor» în *Conv. Lit.* 1875 VIII 446—448 din 1 Februarie, număr probabil apărut cu întârziere, încât după încheerea revistei, cu *poşta redacţiei* şi *erată*, s'a putut da la finea ei şi acest articol. Intr'o notă se observă că aniversarea răpirei Bucovinei trebue comemorată la 1875 nu la 1877, deoarece Austriacii socoteau «anexarea» din momentul ocupării Bucovinei cu trupele lor, nu din acela al încheerii tratatului. Cu prilejul serbărilor dela Iaşi şi în 1875 aranjate de N. Gane şi în 1877, *Conv. Lit.* din 1877 aduc iarăşi o pagină de doliu, în care *Nicu Xenopol*, aminteşte că «în numărul *Conv. Lit.* din 1 Februarie 1875 *scrisesem* următoarele rânduri în articolul întitulat «Serbarea din Bucovina îndreptată contra Românilor»... etc. Aşa dar, articolul din 1875 nu este al lui *I. Slavici*, ci al lui *Nicu Xenopol*. — Cu ocazia serbărilor dela Iaşi societatea studenţească rom. din Cernăuţi «Arboroasa» trimise Primăriei o telegramă omagială şi de condoleanţe pentru asasinarea lui *Grigore Ghica Vodă*: alarmat, guvernul austriac a dispus imediata întemniţare a celor mai inimoşi români din fruntea societăţii, între cari *Constantin Morariu, care avea să rămână îndârjit luptător naţional* până să-şi vază cu ochii repararea crimei istorice, apoi acela care avea să devie marele compozitor român *Ciprian Porumbescu*. (Cfr. *Ilie Dugan* «Arboroasa — Junimea», Bucureşti 1930). — Nu ştiu, dacă *I. Slavici* a scris sau nu broşura despre răpirea Bucovinei. La 1915 însă a apărut lucrarea d. *Dr. Aurel Morariu* «Bucovina 1774 — 1914», în care ni se înfăţişează capitolul «anexării» cu toate manoperele folosite de stăpânirea austriacă. Mijloace ca cele indicate de Kaunitz, precum şi descoperirea unui întreg lanţ de ticăloşii, — sunt expuse şi analizate de d. *Aurel Morariu*, în lumina celui mai crud adevăr şi pentru justiţia istoriei.

181 O frază a lui Kaunitz: «Mijloacele de folosit sunt: teroarea, conrupţia şi alte feluri de seduceri».

182 Grigorie Ghica Vodă.

183 *Biblioteca Centrală* — biblioteca oficială, înainte de a se înfiinţa *Biblioteca Academiei Române*.

184 *Teodor Nica* (* 10 Febr. 1846, Braşov), membru în *Junimea* din 1875.

XXXVI

185 Cfr. vol. I. din *Stud. şi Doc. Lit.* pg. 43 şi 198.

XXXVII

186 şi 187 «*Bogdan Vodă*», dramă istorică, inedită; manuscriptul se păstrează de familia lui *I. Slavici* (Cfr. *Sc. Struţeanu*, op. cit. pg. 24).

XXXVIII

188 «...e omul care face binele şi pune la cale răul, face răul şi pune la cale binele...».

189 Dela 14 Aprilie 1876 — 27 April 1876: *I. Em. Florescu* (general), preşedintele consiliului şi ad. int. ministru de răsboiu; *Chr. Tell* (general) finanţe; *Dim. Paul*

Vioreanu, justiție; *Dim. Cornea*, externe; *Al. Orăscu*, culte și instr. publ.; *Tobias Gherghel* (general) lucrări publice.

[190] Dela 27 April 1876 — 24 Iulie 1876: *Manolache Costache*, ministru președinte și lucr. publice; *M. Cogălniceanu*, externe; *Ioan C. Brătianu*, finanțe; *G. D. Vernescu*, interne; *G. Slăniceanu* (colonel), răsboiu; *G. Chițu*, culte și instr. publ. *Mihail Pherekyde*, justiție.

[191] Cfr. nota 120.

[192] *Dimitrie Brândză* (?); * 1846 — † 3 Aug. 1895, botanist, prof. la Iași apoi dela 1882 la catedra de bot. a Univ. din București. Membru al Academiei Române, ales la 30 Iunie 1879.

XXXIX

[193] «*Telegraphulu (de Bucuresci)*». București, 1. Apr. 1871—3 Martie 1892. Cotidian, dela 7 Apr. 1871 «*Telegraphulu*». Dela 1 Noemvrie 1888 «*Telegraful Român*». Interzis în Ungaria, în 1883 pătrunde sub titlul «*Poporul Român*». Redactori, colaboratori, directori: *I. C. Fundescu, I. G. Bibicescu, C. N. Rădulescu* ș. a.

[194] «*Stindardul*», ziar politic literar, comercial și științific. București, 25 Martie — 30 Iunie 1876. Director: *Pantazi Ghica*. Red.: *Al. A. Macedonsky, Bonifaciu Florescu, George Fălcoianu* și *Alexandru Ionescu*.

[195] *Auffi moch i* în dialect vienez pentru *Auf mache ich* [mich] = plec în sus, la munte.

XL

[196] «*Timpul*». București 15 Martie 1876 — 17 Martie 1884 și 13 Noemvrie 1889 — 14 Dec. 1900. De 4 ori pe săpt. Tip. Dorothea A. Mănescu, apoi Dorothea Cucu. Dela 10 Noem. 1876 cu subtitlul: «ziar politic, comercial, industrial și literar», pe care-l suprimă dela 27 Ian. 1877. Dela 13 Noem. 1889, cu subtitlul «ziar cotidian», pe care-l suprimă dela 3 Ian. 1891. Dela 16 Mai 1876, zilnic. (Cfr. *Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu* și *Ioan Bianu*, Publ. Period. Rom. 1913).

[197] (?).

[198] «*Resboiul*», București, 23 Iulie 1877 — 6 Iulie 1902. Zilnic. Redactor responsabil dela 17 Sept. 1877 — 27 Iunie 1879: *Gr. H. Grandea*.

[199] *Grigore H. Grandea* (1843 — 1897).

[200] (?).

[201] Probabil «*Radicalismul în învățământ și în cărțile didactice*», articol polemic cu ministrul instrucțiunii publice *Gh. Chițu*, în guvernul Ion C. Brătianu, pe chestiunea manualelor didactice. Articolul este semnat: *X*. (Cfr. *Conv. Lit.* 1 Sept. 1877 XI 201 — 212). **Dealtfel I. Slavici spune singur că despre acest articol este vorba și că este al său; vezi începutul scrisorii XLI pg. 282, din acest volum.**

[202] și [203] «*Albina Carpaților*» (nu a *Daciei*). Sibiu, 18 August 1877 — 30 Sept. 1880. 1 pe săpt. Red. *I. Al. Lăpedat*. Editor: *Visarion Roman*. Dela 15 Oct. 1872 de 2 ori pe lună. Din Apr. 1878 red.: *Visarion Roman*, iar dela 15 Oct. 1878 *Iosif Po-*

pescu. (Cfr. *Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu* și *Ioan Bianu*, Publicațiunile Periodice Românești, B. 1913, pg. 17, unde se adaogă și următoarea notiță: «Foaia fusese anunțată sub titlul «*Albina Daciei*». Guvernul ungar interzicând formal întrebuințarea cuvântului «*Dacia*», s'a adoptat titlul de „Albina Carpaților"»).

XLI

204 *Cfr. nota 201.*

205 *Iacob C. Negruzzi* «O alegere la senat», comedie în patru acte, reprezintată întâia oară pe scena teatrului din Iași în 19 Ian. 1878, publicată în *Conv. Lit.* 1878 XII, 1, 53.

206 «*Ursita*», dramă romantică, inedită. Manuscriptul se păstrează de familia lui *I. Slavici* (Cfr. *Scarlat Struțeanu*, op. cit. pg. 24).

XLII

207 *I. Slavici* «Gura satului», nuvelă, în *Conv. Lit.* 1879 XII 425 — 454. Nuvela a fost tradusă și în limba germană de *Mite Kremnitz* (cfr. nota 168).

208 «Timeo Danaos, et dona ferentes» — *Vergiliu* în «*Eneida*» = Mă tem de Greci, chiar și când aduc daruri.

XLIV

209 *Mite Kremnitz* a și tradus în limba germană. (Cfr. nota 168). Despre *Mite Kremnitz* v. indicele v. I. din *Studii și Documente Literare*, pg. 454.

210 ...ocupații cam prosaice...

211 *Ernesto Rossi*, * 1829 în Livorno — † 4 Iunie 1896 în Pescara, artist dramatic italian, elev al vestitului actor *Modena*. A jucat în Roma, Milano, Turin, Paris și a făcut turneuri în toată Europa (Viena, Berlin, Dresda, Praga, București, Lissabona, Londra). Interpretul eroilor lui *Shakespeare* (Othello, Hamlet, Macbeth, Lear) și *Goethe* (faust); caracteristica interpretărilor sale: *realismul*. Ar fi interesant de cercetat autobiografia sa: «*Quarant' anni di vita artistica*», apărută la Milano, în 3 vol. (1887 — 9).

212 *D. C. Olănescu* «*Ruy-Blas*», dramă în cinci acte de *V. Hugo*, traducere, în versuri, *Conv. Lit.* 1878 XII 89 și urm.

213 Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

214 «*formgerecht*» — «dacă nu chiar în cea mai *impecabilă formă*».

XLV

214 a Fără dată și localitate. Probabil începutul Ianuarie 1888. Cfr. nota 215 a și 216 a.

215 (?).

215 a Dacă e vorba de tragedia în 5 acte a lui *I. Slavici* «Gaspar Graţiani», publicarea ei a început în n-rul 1 al *Conv. Lit.* din 1888 XXII 1 şi urm. Intr'o *notă* se spune că tragedia a fost «reprezintată pentru întâia oară pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, la 28 Febr. 1888. Racordând textele din scrisoarea lui Slavici: «Cu d-l *Maiorescu* nu am vorbit dela Crăciun» deci finele lui Dec. — «Drama mea, va fi jucată» — s'a jucat la 28 Febr. 1888 — «Cel puţin aşa mi-a zis Domnul Odobescu. Am găsit însă, că e mai bine a o pune în proză» — drama *Gaspar Graţiani* este în proză — «Acu lucrez la asta şi cred, că voiu fi gata până la 15—20 l. c.» — adică până la 15—20 Ianurie 1888 — pentru că la 28 Februarie 1888 s'a reprezintat altă dramă şi nici nu i s'a jucat pe scena vreunui teatru decât *Gaspar Graţiani.*

216 Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

XLVI

216 a Fără dată şi localitate. Scrisoarea aceasta pare să fie *tot din Ianuarie 1888.* In scris. XLV Slavici mărturiseşte că lucrează la drama sa, transformând-o în proză, iar în această scrisoare spune că a prezintat «comitetului teatrului o dramă în cinci acte» şi că e pusă în repertoriu.

217 *A. Cihac* a publicat în *Convorbiri Literare* următoarele articole: «*Câteva cercetări etimologice ale lui Hasdeu*» IX, 345. — «*Răspuns lui Hasdeu*», 474. — «*Despre câteva cuvinte din Rabelais*», X, 26. — «*Hasdeu şi Cuvinte din Betrani*», XIII, 81, 135 şi XIV 115, 125. — «*Despre Studiile filologice ale lui Burlă*» XIV 298.

218 Nu s'au publicat în *Conv. Lit.*

219 S'a publicat în *Conv. Lit.* 1888 XII 1 şi urm. «Gaspar Graţiani, Domnul Moldovei» tragedie în cinci acte, în proză, de *I. Slavici.*

220 «Bogdan Vodă», dramă istorică, inedită. Manuscriptul se păstrează de familia lui *I. Slavici,* (Cfr. *Scarlat Struţeanu,* I. Slavici, în «Clasicii Români Comentaţi», Craiova 1932).

Nicolae Schelitti cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1867 — 1868.

I

București, 19 Mai 1867.

IUBITE NEGRUȚI,

Cu scrisoarea aceasta nu'ți trimet nemica din poeticalele mele, aceasta rămâne a mi esecuta peste câteva zile.

Numai te rog, dacă ai de gând să tipărești traducțiunea me «Lacul» de Lamartine [1], atunci să nu întrebuințezi textul care ți l'au dat Costică, fratele meu, fiindcă este schimbat în Lacul, care l'am trimis lui Pogor. Du-te și cere'l lui Pogor, dacă nu'l mai are, prefer să'ți trimit o copie cu expediția viitoare. Răspunde cât mai în grabă, ca să nu întârzii cu răspunsul meu și cu poeticalele.

Auzim aice, că în Iași să gonesc Jidanii din oraș și că mai multe mii s'a trecut peste hotarul Rusiei. Tu mi-i spune ce este adevărat [2].

Spune lui Leon [3] că mai bine ar face să apere legea cu pumnii lui de cât cu nuvelele sale; să iee mai bine un băț în mână, cu cuvântul nu face nici o impresie la noi.

Decând te-ai dus din București, n'am mai văzut pe nimeni care să'mi facă plăcere.

Să'mi dai detailiuri asupra Articolului care l'a iscălit fratele meu Costică. I-am scris eu o epistolă, relatif la ace obrăznicie.

Trebui să posedă cineva o dosă foarte mare de insolență, ca pe băncile școalei, să se adreseze într'un asemine mod.

Aștept cu nerăbdare scrisoarea ta, ca să pot să'ți trimet traducțiunile și poesiile ce ți'am promis, Rosandra te salută și te roagă să-i scrii novele din Iași.

Primește îmbrățișările mele cele mai sincere

Al tău amic

NICOLAE

II

Brăila, 5 April 1868.

IUBITE NEGRUŢI,

Dacă am întârziat cu răspunsul meu, causa a fost alăturatul grop de 704 lei vechi cu care înzestrez pe nenorocitul tău copil [4]. După ce l'am înzestrat moralminte, acuma îl înzestrez materialminte, fiind că trebui negreşit amândouă elemente ca să prospere copilul tău.

Acuma îţi trimet plata pe un an pentru 22 abonaţi, după cum sunt trecuţi în alăturata listă.

Adresele sunt notate în dreptul fiecăruea nume. Te rog să înscrii ca abonaţi pe anul 1868 pe D-nii Dimitrie Fulga, Alexandru Mareş, Ghiţă Grigorescu şi Teofil Stamatopolo.

Pentru aceşti abonaţi să'mi trimeţi *mie* Convorbirile literare pe anul trecut, împreună cu contul pentru fiecare în parte.

Din D-nii oficeri abonaţi au cerut Convorbirile pe anul trecut 1867 — 1868 D-nii Locotenent Lamotescu, căpitan Băicoianu, Locotenent Gheorghescu şi căpitan Hristescu, care fac patru exemplare şi cu patru de mai sus fac un total de 8 exemplare.

Te rog să faci expeduirea acestor foi pe cât să poate mai grabnic, fiind că ferul trebue bătut când este cald.

Plata acestor abonamente şi volumilor pe anul trecut să vor plăti pe dată la sosirea lor şi eu voiu trimete banii cuveniţi.

Nu ştiu, dacă ai primit depeşa me, prin care te rog să nu tipăreşti propriele mele poesii [5]. Tu cunoşti angajamentul ce am luat vis-a-vis de femea me, cunoşti câtă importanţă să dă la aseminea lucrări.

Când a cetit scrisoarea ta şi a văzut că ţi'am trimis din poesiile mele, s'a întristat foarte mult. Dacă vrai să-i faci o deosebită plăcere, este de a-i trimite originalele scrise de mine.

Atârnă mult de la ţine s'o faci să înţeleagă că nişte poesii ţinute închise, sunt tocmai ca acele care nu există de fel.

Epistola ta m'a întristat foarte mult. Inadivăr noi nu putem ave într'o ţară atât de ticăloasă decât decepţiuni, decepţiuni în

amor, în amicie, în guvern, în familie, decepţiuni în tot ce să mişcă şi există pe pământul român.

Dacă să destitui şi să persecut, în ţară la noi, oameni ca Maiorescu [6], atunci desigur că şi ţara noastră are să fie destituită din postul ce ocupă astăzi între popoarele civilisate, ca nedemnă de a mai exista !

Când gândesc că existenţa noastră politică atârnă numai de la neînţelegerea ce există între puterile garante şi că la o înţelegere trebui să perim ca nişte mişăi, fără să putem face ce mai mică resistenţă, când gândesc la această stare umilitoare şi mizerabilă, îmi vine să blastăm oara în care m'am născut pe pământul acestei nenorocite ţeri... Sunt aşa de desgustat de naciunea română că'mi vine greaţă de câte ori gândesc la dânsa. Sunt amărât în adâncul sufletului meu de ticăloşia şi mârşăvia în care ne aflăm.

Dar să părăsim un sujet atât de puturos şi care infectează toate simţirile noastre cele mai nobile.

Ai face bine să nu mai tipăreşti în Convorbirile literare «die faule Mitza» [7] a lui Janov [8]. Eu găsesc că Rugină Şmilchirescu [9] samănă foarte mult cu autorul său.

Alusiunile lui la starea de faţă a ţerei sunt de un foarte reu gust şi mai ales, când le citeşte cineva în Convorbirile literare. Numai un jurnal humoristic sau jurnalul Convenţiunea [10] poate primi o asemenea tiradă, fără aş compromite foia. Nu este de demnitatea Convorbirilor literare a imprima în coloanele sale aşa de rele şi proaste farsuri.

Am tradus mai multe poesii, de Heine [11], dar nu'ţi trimit nici una, pentru că îţi trimet parale. Nu trebui să amestecăm poesia cu moneda c'atunci Roschild [12] ar fi cel mai mare poet. Spune lui Maiorescu că discuţiunea în privinţa lui Pogor nu era cu mine, ci cu Rosandra, care în curând are să-i respundă.

Imbrăţoşările mele urieşului Leon.

Al teu amic

NICU SCHELITTI.

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE

I

[1] «*Lacul*», traducere din *A. de Lamartine* de *N. Schelitti*, în *Conv. Lit.* 1868 I 298—299.

[2] «Țara a cunoscut în această epocă mișcări antisemite. Străinătatea a protestat, I. Brătianu era arătat ca vinovat. (Cfr. Gonzalez y Mendoza *Voyages en Orient: les juifs et les étrangeres en Roumanie.* Nancy. Sidot frères 1894 pg. 42, scrisoarea lui Crémieux). Acum încep să apară lucrări asupra chestiunii [evreești], altele, de atac împotriva noastră, altele, firește, de apărare în fața opiniei publice străine. Acum pentru apărarea guvernului Brătianu Eugen Carada publică o scrisoare către Le Siècle (Cfr. *Les israélites le vagabondage et le ministre Bratiano.* Paris 1867). In altă scriere atribuită tot lui Carada, *La propagande russe en Orient,* se explică măsurile luate de guvernul Brătianu împotriva vagabondajului, măsuri care trecuseră drept persecuții contra Evreilor (Cfr. *E. Dentu* Paris 1867). Ernest Desjardins publică lucrarea *Les Juifs de Moldavie,* și arată că Evreii rămân cu totul străini de viața națiunii în sânul căreia trăesc, că nu urmează școlile noastre, că se sustrag serviciului militar și se ocupă cu camăta. (Cfr. Paris E. Dentu 1867). In 1868 Emile Picot își publică studiul său (*La question des Israélites roumains au point de vue du droit.* Paris 1868), lămurind opinia publică occidentală asupra articolelor din legile noastre asupra cetățeniei» (Cfr. *D. Murărașu,* «Naționalismul lui Eminescu», București 1932, pg. 141/2).

[3] Leon Negruzzi, fratele lui Iacob C. Negruzzi.

II

[4] «*Convorbiri Literare*».

[5] In anul I-iu și al II-lea nu se publică în *Conv. Lit.* nici o poezie originală de-a lui N. Schelitti, ci numai traduceri.

[6] Cfr. nota 1 pag. 167/171 din acest volum.

[7—9] E vorba de «cânticelul comic» *Rugină Schmichirescu alegător* de I. Ianov, în *Conv. Lit.* 1868 II 42—46. Pentru cuvântul *faul* vezi explicația dată de *C. Săteanu* în *Adev. Lit. și Art.* nr. 600, din 5 Iunie 1932 (*Poreclele* Junimii: «faul»=«(putred) era cuvântul cu care se taxau glumele lipsite de spirit». Amănunte despre *Ioan Ianov* în vol. I. din St. D. L. 134, *143,* 291.

[10] I. — «*Convențiunea*», ziar politic, comercial, literar. București, 2. IX. 1863 — 3. V. 1864; 21. IV. 1865—6. III. 1866 și 3. VIII. 1866—30 III. 1869. Apare de 3 ori pe săpt. Propr. *Grigorie Heliad.*

II. — «*Convențiunea*», jurnal internațional. Iași. 18. VII 1867—[VII.] 1868. Apare odată pe săptămână. Tip. Bermann.

In acest timp *Convorbirile Literare* apărând în Iași, probabil Schelitti se gândește la *Convențiunea* din Iași.

[11] Nicolae Schelitti este unul dintre cei mai harnici traducători din Heine, ca și din alți poeți germani: Uhland, Schiller, Goethe, Herweg, M. Claudius. In anii I—IV din Conv. Lit. sunt 20 poezii numai din Heine, traduse de N. Sch., iar Titu Maiorescu scriindu-și primul său studiu critic despre «Poezia Română» își reazămă principiile estetice și pe realisările lui N. Scheletti din literatura germană.

[12] Cunoscuta familie de bancheri *Rotschild.*

Theodor Șerbănescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1872 — 1874 — ?

I

Tecuciu 29 Iunie 1872.

AMICE,

Este mult timp, decând n'am mai trămis nimica pentru «Convorbiri».

Causa e că anul trecut a fost un adevărat an de secetă : nici crieriu, nici inima n'au produs nimica !

Anul acesta însă pare a fi mai bun. Câte-va zile petrecute la țară au fost d'ajuns a'mi inspira, ceia ce mă grăbesc a vă trămite.,

Dacă vor fi admise de teribilul areopag al «Junimei» pentru a ocupa un loc în coloanele «Convorbirilor literare», te rog a'mi face cunoscut aceasta prin corespondența ziarului, la adresa T. Ș. în T. [1].

Iți mai spun un lucru : chiar de vor fi respinse, eu tot am de gând a vă trămite ce voiu mai face.

Cum sunt decis a sta mai mult timp la țară, anul acesta ,prosimt mai dinainte mâncărimea d'a face versuri.

Ce să'ți mai spun ? Imi pare rău că o mie de cause mă opresc d'a mă răpezi până la Iassy, să te văd și să-ți strâng mâna, după un timp atât de lung. Cu toate aceste mă mângâiu că absența este neputincioasă în contra amiciției, pe când timpul, d'aproape sau de departe, o împuternicesc: ceia ce nu se prea întâmplă amorului!

De când nu ne-am mai văzut, am auzit că te-ai însurat [2]...

Profit de prima ocasie de comunicare între amândoi pentru a'ți exprima urările mele, târziu dar sincere.

O urare sinceră a unui amic poate ca să însemne ceva dinaintea celui ce regulează destinele muritorilor.

Dacă ocupaţiunile îţi permit, scrie'mi câte odată, fie cât de rar, doue, trei rânduri ca să ştiu : ce mai faci ? cum petreci ? de eşti mulţămit şi sănătos sau dacă tot mai ai ceva din D. Văicărescu în D-ta ? [3].

Eu sunt mai bine decât totd'auna : am un concediu d'un an, mă ocup cu agricultura, ceia ce îmi pare a fi o *negustorie poetică,* cum o înţeleg şi o practichez eu.

In toate casurile, o prefer milităriei şi chiar profesoratului, căci are orizoane mai largi pentru zborul închipuirei.

Vale !

Amicul D-tale
ŞERBĂNESCU

II

Tecuciu 11 Mart 1874.

AMICE,

La începutul anului, 'mi-aduc aminte, ţi-am fost promis *marea cu sarea* şi acum la sfârşit, când fac socoteala întregului concurs ce ţi-am dat şi ca făcător de abonaţi şi ca făcător de versuri, — ese mai puţin decât o picătură de apă!

Sunt plecat să cred că m'am născut în lume să fac numai lucruri neisprăvite.

Din capul locului, am perdut din videre şi pe abonaţii «Convorbirilor literare» şi lista de abonament, şi musă, şi liră şi am trăit mai un an întreg un traiu de idiot. Cum vezi, nu sunt nici decum indulgent către mine şi totuşi nu văd chip de îndreptare : boala e veche, boala e fără vindecare !

Trebue să'ţi mărturisesc că citind tabla materiilor din volumul Convorbirilor pe anul espirat şi văzându-mă că figurez numai cu o singură bucată de versuri [4], mi-a fost ruşine. Mă voiu sili a fi mai abundant pentru anul următor.

Tu, păstrează'mi amiciţia ce o aveai pentru mine, ca în trecut; eu unul cred că n'am făcut nimic pentru ca s'o perd, — afară numai că am dus o viaţă de mort... şi că morţii să uită !

Ţi-am espediat prin poştă preţul a 7 abonamente pe anul expirat şi 4 mai de mult.

Pe cât mi-amintesc, nu'ţi am fost făcut decât 11 abonaţi în totul : în casul acesta, abonamentele sunt achitate. Te rog însă, a'mi da numele acelor, cărora li să trămit aice foia pentru a mă socoti şi eu cu ei şi totodată să'i întreb de vor a continua abonamentele în viitor.

Cu această ocasie îţi trămit spre tipărire o bucată, asupra căreia Ventura a găsit cu cale să compună o musică şi pe care poate le cunoşti deja [5].

Te îmbrăţişez şi te rog a mă reaminti celorlalţi amici

ŞERBĂNESCU

III

Galaţi 20 Mart 1874.

AMICE,

Iţi trămit două bucăţi de versuri, pe care te rog să le imprimi în *Convorbiri* sub pseudonimul *Dornescu* [6]. Causa nu ţi-o spun şi dacă înţelegi, earăşi te rog a nu o comunica nimănui.

Pseudonimul acesta îl voiu păstra mai mult timp în poesiile mele şi ţin să faci astfel ca el să rămână un nume real pentru ceilalţi amici din *Junimea*.

Aceasta este o condiţie *sine qua non*, pentru ca să'ţi pot trămite din când în când versuri d'ale mele [7].

Nu zicu, dar se poate să'ţi trămit versuri şi supt propriul meu nume, dar aceasta nu-mi va putea conveni totdeauna [8].

Află că cu aceasta nu fac nici un rău nimănui şi prin urmare cu atâta îţi va fi mai uşor a'mi satisface rugămintea.

Dacă crezi că ai avea cuvânt să'mi faci vre o objecţiune, atunci scrie'mi la Galaţi, pe adresa :

„Major N. Demetrescu din corpul flotilei, pentru Th. Şerbănescu».

Lăsând acum aceasta d'o parte, îţi mulţămesc pentru promisiunea ce mi-ai dat de a'mi trămite pe *Vereanu* [9], îndată ce va ieşi de sub presă şi nu pot decât să te admir în perseverenţa ta de a învinge dificultăţile nenumărate ce întimpini pentru a conduce cu succes o foaie de importanţa Convorbirilor literare.

Toate aceste trude, să crezi, îţi vor fi plătite în viitor şi numele tău va putea figura cu mândrie alăturea cu al părintelui tău. Eu unul mă voiu sili a'ţi uşura, în limitele putinţei mele, sarcina prin câte-va poesioare *şi cât se va putea mai mulţi abonaţi !*

Fii sănătos !

Amic sincer
TH. ŞERBĂNESCU

IV [10]

(Bileţel-carte de vizită).

AMICE,

De mult timp n'am mai dat semn de viaţă !... Cu toate aceste am trăit atât de mult, încât n'am avut pausă de acele, în care, gândim la amicii depărtaţi, să le poţi scrie câte odată, — cum se obicinueşte.

Ţi-am trămis prin *Nicu Gane* vr'o cinci poesii, îţi trămit acum şi fotografia mea.

Sunt în ajunul de a pleca în Dobrogea, cu trupele de ocupare ; primeşte o prietenească strângere de mână şi nu uita pe

ŞERBĂNESCU

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE.

I

[1] Nu i s'a răspuns la poşta redacţiei, în schimb i s'au publicat poeziile: *Epistolă, Sonet, Noctu, Reminiscenţă, In raze de aur,* originale şi *Ghitara* trad. din *V. Hugo,* în *Conv. Lit.* 1872 — 3 VI.

[2] *Iacob C. Negruzzi,* s'a căsătorit pe la 1870, cu Maria Rosetti, sora lui Dimitrie Rosetti Max (Cfr. D-na *Ella Negruzzi* «Viaţa lui Iacob C. Negruzzi», în introducerea din acest volum).

[3] Probabil una dintre obişnuitele porecle de-ale caracudei.

II

[4] *Th. Şerbănescu* «Noaptea», în *Conv. Lit.* 1873 VII 160.

[5] *Th. Şerbănescu* «Umbra» 1874 VIII 32.

III

[6] *Dornescu*: «După...» — «Duhul aprig», în *Conv. Lit.* 1874 VIII 175, 176. Subt pseudonimul *Dornescu* nu s'a mai publicat nimic în *Conv. Lit.*

[7] şi [8] *Th. Şerbănescu* n'a mai trimis versuri decât în 1875: «Mă iubeşti ?...», în *Conv. Lit.* 1875 VIII 464.

[9] Cfr. nota 135 pg. 304 din acest vol.

IV

[10] Fără dată şi localitate.

Theodor C. Văcărescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1886—1913

I

București, 10 Decembre 1886.

SCUMPUL MEU DOMNULE NEGRUZZI,

Nimic nu mai împiedecă publicarea fragmentului din volum. al 2-lea al scrierei mele, fragment pe care ați avut buna voință a-l primi spre a figura în viitorul număr al «Convorbirilor» [1]. Imi fac, dar, deosebita plăcere a Vi'l trimite, exprimându-Vă de mai'nainte mulțumirea mea de ospitalitatea ce'i veți da în distinsa D-voastre revistă.

Manuscrisul este foarte prost *caligrafiat*, căci având obiceiul a'mi dicta ideile, scriitorul ce am avut la dispozițiune, cât am fost la moșie, — un biet aspirant de notar sătesc, — avea *icoană* urîtă. Dar nădăjduesc, că tipografii cari citesc felurite măzgălituri, vor desluși și pe aceasta.

Vă rog cu tot dinadinsul ca, după ce nu veți mai avea trebuință de text, să mi-l înapoiați spre a'l trimite editorului cărței mele [2], fiindcă partea ce Vă trimit este o adevărată *trufanda* care nu este încă pusă sub tipar.

Mi-am luat voia a pune titulatura acestui episod, însemnând în notiță că este un fragment din vol. al 2-lea al scrierei mele. D-Voastră veți înlocui titulatura și notița, dacă și cum veți crede mai nemerit [3].

Mă folosesc de această plăcută împrejurare spre a Vă reînoi, scumpul meu Domn și amic, simțirile de vechiă și dăinuitoare dragoste ce vă păstrez.

T. C. VĂCĂRESCU

II

Marţi, 13/25 Ianuarie [*1887*] [4]

SCUMPUL MEU DOMN ŞI AMIC,

Permite-mi a'Ţi aminti rugăciunea de a face să mi se înapoieze manuscriptul fragmentului ce ai avut bunăvoinţa a publica în importanta D-Tale revistă [5].

Scusă, Te rog, inoportunitatea, dar nu posed de cât acest text; pentru aceasta sunt nevoit a Te supăra, şi îngăduie să folosesc din nou această împrejurare spre a-Ţi repeta sentimentele mele de gratitudine şi afecţiune.

T. VĂCĂRESCU

III

Vineri, 11 Ianuarie, [*1892?*] [6]

SCUMPUL MEU AMIC,

O pseudo-influenţă care m'a pus la pat, m'a împedecat a'Ţi trămite mai de grab acele 2 foi, cari Ţi-au părut prea ditirambice. Condeiul o luase la fugă cu mine cum în prea curând, vai ! în trecutele noastre tinereţe, o luau la fugă caii de poştă, când trecuse de Podul Iloaiei, sau Leloaiei (spune D-Ta, Moldovean, cum a chiemat-o pe acea Doamnă) şi se apropiau de Iaşi.

Am urmat povaţa D-Tale şi m'am pogorît din *superlativ ;* fără a mă opri în *comparativ,* m'am dus în jos d'a rostogolul până în *pozitiv.* Ajuns-am aci nesdrelit şi nepălit ?

Judecă însuţi, dar ştiu că blândă şi îngăduitoare, cum Ţi-e firea, fi-va şi judecata-Ţi pentru al D-Tale cu dragă inimă

vechiu prieten,

T. VĂCĂRESCU

IV

Paris, 4/17 Maiu 1911.

SCUMPE PRIETENE,

Se împlinește anul de când, pe o frumoasă zi de primăvară, Te întâlneam având la braț pe cât de grațioasă, pe atât și de erudita D-Tale soție, plimbându-Vă pe Corso Vittorio Emanuele, care, ca răposatul nostru Podu Mogoșoaei, este strada luxului *modern-styl*, sau *cea mai insignă și comunicativă Via emporică de merce scelte din avita arce condită de vetul avuncul al gentei noastre daco-romane, de fratrucidul Romul* (spre a vorbi, frache ! în latino-românescul volapük de la Blaj pe care îl patronau, acum vre-o 40 de ani, academicii D-Tale colegi transilvăneni — aceștia, spre deosebire de soția D-Tale, pe cât de eruditi, pe atât și de disgrațioși).

Dumgue, d'a capo : Se împlinește anul : . . . etc. (ut supra).

Acea întâlnire a Voastră — *d'ai noștri* din Țeară, fuse pentru mine o plăcută apariţiune, *o surprisă neașteptată,* cum zic, cu elegantă vorbire, ghigherlii din Tirchilești. Ea îmi produse o mântuitoare diversiune în cugetele în cari, filosofic adâncit, peripateticiam pe străzile intangibilei capitale a lui *Re galantuomo* [7]. Căci, mă rog, fără să fiu vre'un mare poet sau scriitor, vre-un Byron sau Chateaubriand, vre-un J. J. Ampère sau Mommsen, fără ca să fiu măcar vre-un Goethe, dar am și eu impresiile mele în fața măreției dărâmăturilor de Therme și Colossee-Kolossal ! cum zic, *die scheidigen Garde Second-Leutenants* [8] din Berlin. Și aceste impresii, Te rog să crezi că sunt mai puțin istorice și estetice de cât ale Mocanului Cârțan, când pornea *pe jos* de la Vințul de Sus spre a'și lipi opinca lui atavică și națională de caldarâmul capitolin și a dormi — sforăind daco-românește — sub stâlpul hăla ! înalt de piatră de *maramură* a tătucului Trajan.

Acolo entusiastul Cârțan visa când că este un legionar care străpunge cu spada pe cruntul Decebal, când că e un sălbatic Dac care culcă la pământ, cu ciomagul național, pe divul fiu al lui Nerva. Și astfel bietul Cârțan, se deștepta îngrozit de îndoitul paricid ce săvârșise în vis.

Căci meditata-i D-ta, adânc cugetătorule prieten, asupra acestui misterios fenomen biologic şi fisiologic care face că, pe când fiecare om are un tată, noi Românii, avem *doui taţi* de odată, pe bărbosul Decebal şi pe spânul Trajan. Dar nu reflecta prea mult asupra acestei tainice şi miscelanee zămisliri, căci ştii clinciul avocăţesc ce'l scormonise berbantul Cesar, când voi *să dea divorţ cu* nevasta, zicând că soţia lui nu trebuie nici măcar să fie bănuită. S'o lăsăm, deci, încurcată, şi virtutea strămoaşelor noastre dace şi romane rămâie neatinsă !

Vezi, amice, cât de sceptice, pesimiste şi schopenhaueriane îmi erau impresiile când aveam plăcerea a Te întâlni anul trecut, cu soţia D-Tale, în *Roma santa*. Şi tocmai în dimineaţa aceea făcusem o visită unui *monsigniore* cunoscut mie de la Nunciatura din Viena, când eram acolo Ministru, şi actualmente aflându-se abatele unei pitoreşti şi delicioase mănăstiri *Sant Anselmo in Aventino*. Şi pe când *il cocchiere* (adică muscalul roman cu cauciuc) urca acel mons *sacer* locuit şi acum, ca pe vremea Tarquinilor, de plebea şi de ţigănia Romei, eu îmi aminteam cu melancolie de cuvântul Scripturei : «Omul ca iarba şi ca floarea câmpului», şi mă gândeam cum a dispărut ca fumul faima acelei plebe zurbagioace şi vecinic nemulţumite care, spre a face în necaz patricienilor, se retrăgea cu tribunii ei pe acel munte Aventin, întocmai la fel cu takiştii noştrii cari, conduşi de tribunii lor eloquentul *Tacheus Septem Pantalonibus* [9] şi de Senex Flevius Butoianus sine Fondo [10], şi, spre a face în necaz patricienilor-ciocoi de la noi, s'au retras din Clubul de la Vanicu şi s'au dus la Clubul de la Riegler, în faţa Teatrului.

Apoi de ! n'ar fi mers treaba aşa pe vremile Grachilor, sau altor draci, dacă ciocoii de patricieni romani ar fi avut, ca ciocoii noştrii români, *un bandit* de la interne care să tragă nişte alegeri infame cu ingerenţe şi suveică, ca la Focşani şi la Universitate.

Muncit de tristele mele gânduri, puţin după întâlnirea noastră pe Corso, m'am grăbit a fugi din oraşul trecutelor măriri unde toate îmi strigau : *sic transit gloria mundi !* [11] Căci îmi era frică să nu ajung în doaga neurastenicului şi ţicnitului prinţ al Danemarcei [12], şi să umblu pe uliţi cu o ţidvă de mort în mână, întrebând pe trecători: *to be or not to be* [13], pe ton tragic şi shakespearian. Şi sigur

că sergenții se adunau la țignale, mă înhățau și mă băgau în vre un istoric și ilustru Balamuc roman.

Am răsbit atunci în Florența, dar aici altă belea! Tot umblând și admirând prin biserici și musee minunile Donatelilor, Michel-Angelilor și Cellinilor, m'a izbit un junghiu mai ascuțit de cât toate sulițele păzitorilor de odinioară din *Loggia dei Lanzi*[14]. Am zăcut o lună la pat de o broncho-pneumonie, cum au numit-o medicii morticoli ai clinicei florentine, cari nu se aseamănă nici cum cu Medicii Magnfici cari domniră în *Palazzo Vecchio* din toscanul oraș al florilor.

Restabilit, însfârșit, am fost pornit pentru a petrece iarna în clima dulce a Coastei de Azur, dar departe de scumpa patrie, de amici, de marile evenimente săvârșite la noi cu căderea liberalului Șef Marin — pardon! Ionel[15] — și cu luarea dictaturei de tiranul Sulla[16]... (of! nu mai pot să mă scap de obsesiunea amintirilor ultimei mele călătorii la Roma)... nu! de luarea puterei de conu Petrache[17]; departe, însfârșit de alegerile cu cartel liberalo-takist. Şi astfel părăsit, oropsit, și *nemetakirisit*, cum zicea Millo în *Paraponisitul*, am stat surghiunit ca *Ovidiu*[18] de la Constanța (care o fi ori n'o fi Tomis ?) fără ca să am, ca dânsul, vre-o misterioasă culpă, să fi supărat pe August, să fi corupt pe corupta lui fiică, să fi surprins vre-un groaznic secret al intrigantei sale soții Livia. Și ca poetul *Tristelor* pe malul Pontului, am stat exilat pe țărmul Mediteranei și am *probăluit* (cum zicea nemuritorul Conu Lascăr[19]) adevărul acelui *donec eris felix, multos*[20]... (vezi gradus ad Parnassum).

Dar nu, căci oricât de *nubila tempora fuerint*[21], azi în România sub acest guvern personal al bandiților Regelui (cf. gazetele opoziției), eu totuși *non solus ero*[22], avându-Te pe D-ta prieten.

Nu știu, Coane Iacove, dacă ai avut rebdarea să citești pân'aici această lungă și fără de șir epistolie; dacă, pliktisit, n'ai aruncat-o exclamând: «Dar ce strechie a pișcat pe Văcărescu de'mi scrie ase-«menea poliloghii despre Cârțan și despre Trajan, despre Goethe și Ovid !».

Dar dacă din întâmplare, Duduca D-tale se află lângă D-ta — unde se află așa de bine decând popa V'a cântat «Isaia dănțuește» — Duduca D-tale desigur îți va răspunde :

— «Lasă, dragă Jacques, că Th. Văcărescu nu este de tot zevzec : citeşte înainte, trebuie să aibă vre-o noimă ce-Ţi scrie și omul să vrea ceva !».

Şi adevărat, a ghicit deşteapta fată a deșteptului Radu Rosetti.

Iată, scumpe prietene, ce Te rog să spui cumnatului D-tale D. Maiorescu.

La Maiu 1906 cumnatul meu, Jacques Lahovari, atunci Ministru de Externe, mă propusese la înființarea Ordinului Carol spre a fi numit Mare ofiţer al acestui Ordin, având, încă din 1877, acelaș grad în ordinul Stelei și fiind Mare Cordon al Coroanei de la anul 1895. Dar cum Regele, în aceeaș zi de 10 Maiu 1906, subscrisese decretul ce'i presentase generalul Manu, ministrul de Resbel, numindu-mă General în reservă, Majestatea sa zise cumnatului meu Jacques: «Réservons Vacaresco pour une prochâine occasion».

Intr'adevăr, la Octombre 1906 am fost numit în ordinul Carol, dar cum, după statute, numai excepţional la înfiinţarea acestui Ordin se puteau face numiri fără a trece prin primul grad de Comandor, eu nu mai puteam fi numit Mare Ofiţer, cum fusesem propus la început și cum eram îndreptăţit de demnitatea de vice-președinte al Senatului și de gradele înalte ce posedam în celelalte ordine naţionale.

De atunci sunt trecuţi 5 ani și, în vederea antecedentelor ce'Ţi expuseiu, nu cred a fi imodest dorind ca, cu prilejul eventualelor înaintări în Ordinul Carol, să nu fiu omis de la un drept ce'mi pare oare cum, dobândit. Dar ştii proverbul : «*Les absents ont toujours tort*» [23]. Dar sunt sigur că spiritul de dreptate și de magistrală rectitudine logică a lui Titu Maiorescu va socoti, ca tot deauna și în casul de faţă că : «*Absents ou présents ceux qui ont raison n'ont jamais tort*» [24].

Şi acum încheiu cerându-Ţi ertare pentru osteneala la care, prin aceste rânduri, am pus răbdătoarea'Ţi îngăduinţă, și rugându-Te să încredinţezi pe Doamna Negruzzi despre simpaticile amin-

tiri ale soției mele, supuindu-i tot de o dată și respectuoasele mele sărutări de mâni, binevoește a mă crede neîncetat

al D-tale statornic, vechiu și devotat prieten

G-l TH. VĂCĂRESCU

P. S. Știind partea cordială ce Doamna Negruzzi și D-Ta luați la tot binele care ne privește, ne facem o plăcere, soția mea și eu, a Vă înștiința despre logodna nepoatei noastre Ana-Maria Văcărescu cu Prințul Ioan Callimachi. Unii ne vor critica, de sigur, că n'am ales de viitor ginere vre-un democrat *pișicher* în arta de a face din nimic parale și posiție politică, sau vre-un fiu de țăran care, în loc de *opoponax* și alte miroase străine și stricate a tinerilor aristocrați, să răspândească sănătosul și naționalul parfum de ceapă și de usturoiu. Dar ce să'i faci, așa suntem noi, ciocoi incorigibili, preferăm coborîrea de neamuri domnești din vremurile acelea nefaste ale infamului regim fanariot !

V

Sinaia 22 Octombrie 1913.
Vila «Marie P. Catargi» Str. Mănăstirei.

VECHIUL ȘI STIMATUL MEU PRIETEN,

Poate că'ți mai aduci aminte că, atunci când «Convorbirile literare» se aflau sub priceputa privighere și cârmuire a Domniei-tale și ele își prăznuiau 25 de ani — nunta lor de argint — am avut fericirea să fiu chemat, eu oaspe trecător cu renumiții oaspeți de baștină, a publica două articole în numărul festiv, intitulate : *două episoade din viața mea* [25].

Sunt 21 de ani de atunci și materialul de notițe și însemnări, pe cari le-am adunat într'o viață de peste o jumătate de veac, a crescut simțitor de atunci.

Dumnezeu nu m'a înzestrat cu talentul unui Saint-Simon [26] sau al unui Chateaubriand, pentru a cuteza să dau numele de «memorii» acestui material.

Eu nu'mi simt nici chiar puterile unor vorbăreţi ca Zilot Românul sau Anton Pan pentru a povesti ca dânşii, tot ce s'a petrecut în lume şi în soare în vremurile în cari ei au trăit. Câteva persoane însă, ale căror păreri trag destul de greu în cumpănă — şi între aceste persoane este însuşi Marele nostru Rege şi Căpitan, mă încurajează şi mă îndeamnă a da publicităţei notiţele ce am adunat [27].

Publicarea lor revine de drept «Convorbirilor literare» cari mi-au dat acum 21 de ani aşa binevoitoarea găzduire; şi în cazul când aceasta, cea mai de seamă a noastră revistă literară, ar avea fericirea a se afla încă tot sub oblăduirea Domniei tale vin a te ruga, Iubite prietene, să ai aceiaşi bunăvoinţă cătră mine şi să primeşti articolele ce voiu trimite din când în când, spre a se da la lumina tiparului.

In cazul când numeroasele şi rodnicile Domniei tale îndeletniciri, nu ţi-ar mai fi lăsat timpul de a avea direcţiunea Revistei, recurg la puternica D-tale autoritate, ce cu drept cuvânt ai păstrat asupra zisei reviste, spre a obţine dela actuala direcţiune [28], să'mi îngădue publicaţiunea solicitată de mine.

Tot-odată cu această scrisoare, mă adresez şi editorului Socec, cu rugămintea de a regula cele ce'l privesc în această calitate.

Fericit de acest prilej spre a împrospăta bunele şi vechile amintiri ale prieteniei noastre, nu uita, te rog, a arăta Doamnei Negruzzi statornicile şi sincerile simţiminte ce soţia mea şi eu îi păstrăm. Şi nu te îndoi, te rog, de a afla în mine pe devotatul Domniei tale

GENERAL T. VĂCĂRESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

I

[1] *T. C. Văcărescu* «Consiliul de răsboiu dela Radeniţa», în. *Conv. Lit.* 1887 XX 818 — 825. (1 Ianuarie).

[2] *T. C. Văcărescu* «Luptele Românilor în resbelul din 1877 — 1878» vol. I. București 1886, vol. II B. 1887. — «Consiliul de răsboiu dela Radenița» este un fragment din vol. II.

[3] Nota red. care însoțește articolul lui T. C. V.: «Am anunțat la «Bibliografie» că domnul *T. C. Văcărescu* publică o importantă scriere: «Luptele Românilor în resbelul din 1877 — 78». Volumul I a apărut nu de mult. Volumul al II-lea va eși în curând. El tratează despre luptele armatei române în Bulgaria. Credem a face plăcere cetitorilor noștri, publicând, din acest al doilea volum neapărut încă, un fragment, pe care d. Văcărescu a binevoit a ni-l comunica. Acest fragment este relativ la consiliului de răsboiu ținut la Radenița înaintea asaltului dat Plevnei la 30 August 1877, și este foarte interesant, fiindcă cuprinde lucruri necunoscute până acum de public» (*Conv. Lit.* 1887 XX 818).

II

[4] Fragmentul s'a publicat la 1 Ianuarie 1887 (Cfr. nota 1); această scrisoare poate fi deci datată cu anul 1887.

[5] Cfr. notele 1, 2 și 4.

III

[6] După 1887 primele articole publicate de *T. C. Văcărescu* în Conv. Lit. sunt abia la 1892 XXV (Martie), în numărul jubiliar pentru împlinirea a 25 ani, pg. 989 — 998: «Două episoade din viața mea», și din acest timp datează scrisoarea a III-a, căci celelalte articole: despre «Venirea în Țară a Regelui Carol» și «Memorii»-le s'au publicat (1914 și 1915), abia după moartea autorului († 1913), iar scrisorile IV și V sunt din anii 1911 și 1913.

[7] «Re galantuomo» — rege om de onoare, atribut regelui Victor Emanuel al II-lea din Italia.

[8] Din 1672 în Franța fiecare companie avea pe lângă căpitan un second — sau souslieutenant care corespunde gradului de locotenent. «Garde Second-Leutenants» — locotenenți de gardă...

[9] Take Ionescu — șapte pantaloni.

[10] Bătrânul Flevius Butoianus fără fond, joc de cuvinte: butoiu gol.

[11] ...așa se trece gloria lumii...

[12] Hamlet.

[13] A fi ori a nu fi....

[14] Loggia dei Lanzi, hală în arcade, în Florența.

[15], [16] și [17] Ioan I. C. Brătianu, președintele consiliului de miniștri dela 27 Decemvrie 1908—29 Decemvrie 1910, când guvernului liberal îi ia locul guvernul conservator în frunte cu *Petre P. Carp,* președinte al cons. și ministru de finanțe; *Titu Maiorescu* externe; *Al. Marghiloman,* interne; *I. N. Lahovary,* agric.; *C. C. Arion,* culte și instr. publ.; *Nicu Filipescu,* răsboiu; *Barbu Delavrancea,* lucr. p.; *D. Nenițescu,* ind. și

com.; *M. G. Cantacuzino*, justiţie. Acestui guvern de scurtă durată i-a succedat cel prezidat de *Titu Maiorescu*, dela 28 Martie 1912 — 4 Ian. 1914.

[18] *Publius Ovidius Naso* poet roman * 43 a. Chr. in Sulmo † 17 d. Chr. în Tomis (Anadalchioi) pe malul mării negre, unde a fost expulsat la 8 d. Chr. de împăratul August, în disgraţia căruia căzuse din motive în legătură cu adulterul Iuliei.

[19] Lascăr Catargiu.

[20] «Donec eris felix, multos numerabis amicos» — cât timp vei fi fericit te vor îmbulzi prietenii.

[21] şi [22] «*nubila tempora fuerint, non solus ero*» — oricât de turburi vor fi fost vremurile, eu totuşi nu voiu fi singur»...

[23] «*Les absents ont toujours tort*» — cei ce nu sunt de faţă, n'au nici odată dreptate.

[24] «*Absents ou présents ceux qui ont raison n'ont jamais tort*» — absenţi sau prezenţi, cei cari au dreptate, nu sunt nici odată neîndreptăţiţi.

V

[25] Cfr. nota 6.

[26] *Saint Simon* (L. de Rouvroi, duc de), n. 1675 — † 1755, Paris. Reputat istoric şi om politic. (*Memoires*, 1788 — 89 — 91).

[27] *General Văcărescu* († 1913) : «Venirea în ţară a Regelui Carol» în *Conv. Lit.* 1914 XLVIII 955 — 1032 şi «Memorii», în *Conv. Lit.* XLIX 55 şi urm. şi L 31 şi urm.

George I. Lahovari către Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1869—1890

I

Iassy, Martie [1869] [1]

DOMNULE REDACTOR A[L] JURNALULUI
«CONVORBIRI LITERARE».

Buna voință ce ai avut de a publica dija niște mici traduceri [2], mă încurajează a Vă mai trimite una după *Chamisso.* (Trubadurul modern minnedienst) [3].

Dacă găsiți această traducere destul de bună, veți binevoi a o publica în Foaia, ce redactați cu atât succes.

Primiți încredințarea osebitei mele considerații

GIL

II

20 Maiu 1886.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Permite-mi a'ți trimite pe lângă aceasta Buletinul Soc. noastre geograf. trim. 1 pe anul 1886, în care se coprinde și începutul unei lucrări ale mele, cu care mă ocup de mai mulți ani [4]. Am vr'o mie de alte numai sub tipar și mai multe mii pregătite și pe care succesiv îmi propun a le publica. Aș dori să am opinia D-tale asupra acestei lucrări și dacă crezi că merită te rog să menționezi ceva despre dânsa în «Conv. liter.» [5].

Comptez mult pe vechia noastră amiciție și mai ales pe indulgența D-tale și mulțumindu-ți cu anticipație, rămân

al D-tale devotat

G. LAHOVARI

2/14 Martie 1887.

III

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Mi'e tare teamă că, văzând alăturatul m.[ann] s.[cris] să nu exclami și D-ta : «Ce îngrozitoare dramă !» «Dați-mi vată, dați-mi scamă!...» [6].

Dar te rog, onorabile, să aibi puțintică răbdare și poate vei găsi că această *medea* nu este tocmai fără interes, și că merită onoarea sau onorul a figura în Conv. Lit. — Ori cum să fie, eu îți trimit m. s. D-ta vei hotărî de soarta lui ; numai un lucru te rog, ca negăsindu-l *dignas dignus* etc..., să binevoiești, a mi-l înapoia, și atunci voiu căuta a'i găsi un alt *domiciliu;* să nu rămîe și el, ca partidul conservator, fără domiciliu.

Pentru No. viitor al Conv. Lit. voiu căta a-ți trimite promisele acte dela *pa' ș' opt* [7]; din care vei opri și vei lepăda ce vei crede de cuviință.

Termin, rugându-te a primi o prietenească, ba chiar pot zice o amicală strângere de mână.

G. LAHOVARI.

IV

Bucurescĭ, 5/17 Maiu 1887.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Viu să-ți propun un schimb : în locul voluminosului «Hatișerif» [8] ce-ți trimisesem spre publicare și care poate este prea lung și prea puțin interesant pentru cititorii «Convorbirilor» îți trimit *trei*

cărţi domneşti din veacul al XVII-a [9] ; ele au mari avantajuri asupra Turcescului document :

1. Sunt mai puţin voluminoase

2. Sunt cărţi româneşti dela Matei Basarab, Brâncoveanu şi Şerban Cantacuzino.

3. Una din ele, cartea lui Matei Vodă, vine oare-cum în ajutorul studiului publicat acum de R. Papadopolo despre «Desrobirea Ţeranilor» etc., etc., etc.

Mai au încă şi alte merite, pe care nu le mai înşir aici, ci le las, la justa D-tale apreciere.

Aşa dar, te rog, dacă şi D-ta crezi caşi mine, fii bun şi îmi înapoiază *sfântul Hatişerif,* pe care îl voiu publica în *Revista* D-lui Tocilescu [10]; acolo poate să fie mai la locul său; şi primeşte în schimb aceste *trei cărţi domneşti,* ce aş dori să se publice în unul din viitoarele numere ale «Convorbirilor».

In adăstarea hotărârei D-tale, rămîn ca tot d'auna

al D-tale devotat
GEORGE I. LAHOVARI
Str. Vestei, 4.

P. S. Rogu-te foarte fi bun şi menţionează în «Bibliografie» şi nenorocitul nostru «Buletin Geografic» care să trimite regulat Direcţiunei Convorbirilor.

LAHOVARI

V

25 Ianuarie 1890.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Nu ştiu dacă «influenţa» interminabilului raport a lui *Blaramberg* [11], interpelările lui K. K. Dobrescu şi cele alte agremente parlamentare, îţi mai lasă destul timp şi mai ales destulă libertate de spirit pentru a te ocupa şi de cele literare ?

Aş dori să-ţi citesc *dar numai D-tale singur,* o mică încercare a mea.

Sunt gata a veni la D-ta ori când mi-ai da voe să viu să te plictisesc un sfert de oră. Orele mele disponibile sunt 10 — 12 înainte de amiazi şi dela 5 — 7 seara.

Al D-tale devotat
GEORGE LAHOVARI
Str. Vestei, 4.

VI

Sâmbătă [*1887*] [12]

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Eacă lista pentru Poeziile lui Cuza ; din nenorocire n'am putut strânge decât 7 *prenumerate* «Pe aceste vremuri de *grele incendiuri* etc... etc... etc.».

Pe lângă *hârtia nouă a lui Carada* îţi alătur şi o *hârtie veche.* Vei face cu dânsa ce vei crede de cuviinţă.

Petrecere bună în Moldova şi la revedere de toamnă

G. LAHOVARI

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

II

[1] In n-rul 24 (ultimul) din anul al II-lea al *Convorbirilor Literare* se publică ultimele traduceri de G. I. L.[ahovari] trimise înainte de «Trubadurul» lui *Chamisso.* Cum acest număr al *Conv. Lit.* II poartă data 15 Februarie 1869, iar scrisoarea-i din Martie, şi «Trubadurul» se publică în anul al III-lea al *Conv. Lit.* anul scrisorii acesteia este neîndoelnic 1869.

[2] *Lessing:* «Sărutările» (1868 II 128). — *Heine:* «Eu nu mai cred în ceruri». — *E. Geibel :* «Cântecul să-mi fie» şi «Florile ne'ngrijite» (1869 II 399), în *Conv. Lit.,* traduceri de *G i l* [*ahovari*].

[3] minnedienst — curtare.

II

[4] *«Buletinul Societății geografice române»*. București 1. I. 1876 — III. 1877. 1882 — continuă să apară și astăzi. Din 1882, publicat de *George I. Lahovari*, secretar general al societății (Cfr. *Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu și Ioan Bianu*, Publ. Period. Rom. pg. 106).

[5] In *Conv. Lit.* 1886 XX 285 *Iacob C. Negruzzi* face o dare de seamă asupra Buletinului Soc. Geogr., publică sumarul fascicolei I a anului VII, din care partea I-a cuprinde *Actele Societății*, iar a II-a, *Memorii, conferințe* etc.: «In partea a II-a găsim deci pe lângă alte studii interesante, un început de dicționar istoric și geografic al României de d. *George I. Lahovari*. Autorul acestui dicționar — care va fi publicat succesiv în fasciculele buletinului, cuprinzând fiecare număr câte una mie de cuvinte și chiar mai multe, a numit cu multă modestie lucrarea sa *Material pentru a servi la facerea unui dicționar*, — deși este o lucrare voluminoasă și sistematică... Dicționarul cuprinde nu numai numirea localităților din România: Orașe, județe, plăși, comune, cătune, sate, munți, râuri, lacuri, târgușoare, mănăstiri, cetăți etc., etc., dar și numiri istorice precum și alte multe însemnări care stau în raport mai apropiat sau mai depărtat cu istoria și geografia țării noastre».

III

[6] (?).

[7] In numărul de Aprilie din *Conv. Lit.* nu s'a publicat nimic de G. I. L.

IV

[8] *G. I. Lahovari* «Hârtii vechi: Tâlmăcirea prea înaltului hatișerif ce s'a trămis de către sublima Poartă lui *Grigorie Vodă Ghica* la anul 1826 după încheiarea tractatului de pace dela Akerman», în *Conv. Lit.* 1887 XXI 489, 580.

[9] *George I. Lahovari*: «Hârtii vechi. Trei cărți domnești din veacul al XVII-lea (1636 — 1685 — 1694)», în *Conv. Lit.* 1887 XXI 297 — 301. Inainte de acestea, G. I. L. publicase și alte «hârtii vechi» în *Conv. Lit.*: «Ad acta anni 1821», nouă documente; în al 8-lea se menționează despre «tatăl autorului acestui articol — Dumnealui Stolnicul *Iancu Lahovari*, ispravnicu» (1887 XX 935 — 949).

[10] *Iacob C. Negruzzi* nu i-a înapoiat «sfântul hatișerif» ci l-a publicat în *Conv. Lit.* (cfr. nota 8). Revista lui *Grigore Tocilescu*: «Revista pentru istorie, arheologie și filologie». București [1 Oct.] 1882 — 1885, 1887, 1891, 15 Noem. 1893 — 1894, Apr. 1902 — 1903, și Ian. 1909. Director: *Gregoriu G. Tocilescu*. Din comitetul de redacție făceau parte: *N. I. Apostolescu, Ilie Bărbulescu*, G-ral *C. I. Brătianu, D. Burileanu* (1903), *Nic. Densușianu, Marin Dumitrescu, Em. Grigorovița* (1903), *G. I. Ionescu-Gion, N. Locusteanu, N. Petrașcu*.

V

[11] *Nicolae Blaramberg*, cfr. vol. I. St. D. L. pg. 396, 394, 398, 400, 415, 418.

VI

[12] Intre autografele Academiei Române această scrisoare nedatată poartă numărul şase. De drept, cronologic, ea este a cincea, deoarece pare să fie din anul 1877, şi anume iată de ce : în scrisoare se aminteşte de *poeziile lui Cuza*. *Convorbirile Literare*, în numărul lor din Iulie 1887, anunţă la bibliografie apariţia volumului : «*A. C. Cuza*, versuri, I. vol. Iaşi 1887» *(Conv. Lit.* 1887 XXI pg. 384).

Ioan S. Nenițescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1878—1879

I

22 April 1878
Galați : Strada Mare No. 101.

DOMNULE NEGRUZZI,

Scriindu-vă astă dată, îmi iau libertatea a vă trimite iarăș poesiile ce vă am trimes în luna trecută, căci știu că la poștă se pierd în toate zilele scrisori [1].

Am nădejde că curând voiu fi în Iași și voiu putea iarăș să fiu părtaș la acele ședințe atât de instructive pentru mine. Când eram acolo, aș fi voit ca dintr'o sâmbătă în alta să nu fie decât o clipă; decând sunt în Galați, nu trăesc decât cu dorul sâmbetelor de acolo.

Dați-mi voe să vă spun o știre îmbucurătoare, zic îmbucurătoare pentru că Domnia-Voastră mi-ați arătat totdeauna multă bunăvoință; nu voiu mai fi militar...; la toamnă plec în Germania să-mi continuez studiile.

Vă salut respectuos
IOAN S. NENIȚESCU

II

1 Noemv. 1878.
Schumannstr. 13 — II Berlin.

DOMNULE NEGRUZZI,

Inainte de plecarea mea din Iassi mi-ați zis că ajungând în Berlin să vă scriu impresiunile mele. Aș fi voit din toată inima să o fac,

însă trebue să mărturisesc că nu o pot şi aceasta din două cause ; întâiu că nu cunosc încă destul Berlinul, deşi sunt aici de cinci săptămâni; căci cea mai mare parte din vreme o cheltuesc învăţând limba germană, de care sânt foarte străin, şi al doilea pentru că nu am încă o măsură a mea, ca să pot considera lucrurile.

Nu vă pot spune acum decât că, merg din o uimire în alta şi că fiecare zi îmi arată cât de înapoiată este ţara noastră.

Domnul Beldiman pregăteşte, sau mai bine a gătit o frumuşică scriere pentru serbarea anuală a societăţei Junimea [2], iar eu neputând face mult mă mulţămesc să urez acestei societăţi ani mulţi şi propăşire.

Astă dată vă trimet şi trei poesii pe care le-am crezut că pot să vază lumina [3].

Domnule Negruzzi, fiind că Domnia voastră mi-aţi arătat totdeauna un interes binevoitor, îmi iau libertatea să vă rog că, dacă veţi avea bunătate a-mi scrie, să-mi faceţi critici tari şi fără să vă temeţi că mă va durea, căci mulţămită serilor în care am avut onoarea să fiu în Junimea, încetul cu încetul un văl des s'a tot rădicat de pe ochii mei, şi astăzi cred că văd mai bine, şi dacă Domnia voastră mi-aţi face critici tari şi deschise, cred că aş ajunge să văd bine de tot.

Vă salut respectuos

IOAN S. NENIŢESCU

III

[*Berlin*] *28 XII — 1878.*
Friederichstr. 111 — III.

DOMNULE NEGRUZZI,

Puteţi uşor gâci câtă bucurie mi-a făcut scrisoarea D-voastră, căci nu vă pot mulţămi îndestul pentru buna-voinţa ce-mi arătaţi.

Nu am fost de loc supărat că aţi întârziat a-mi răspunde, fiindcă îmi închipuiam că eraţi ocupat; acum însă când ştiu că sânteţi bolnav de ochi, daţi-mi voe să vă spun că-mi pare rău din tot sufle-

tul că suferiți și să vă rog, ca să nu-mi răspundeți decât când vă veți simți mai bine, și eu mă voiu sili să sacrific, în acel scop, fericirea de a fi în corespondență cu D-voastră.

Astă sară voiu întâlni pe D-nul Beldiman, îi voiu comunica, ceace-mi scriți privitor la D-ră și'l voiu îndemna a vă trimite fotografia cât mai curând. Indată după ce vă am trimis cele trei poesii, am și simțit slăbiciunea celei care începe «Eri stam vesel lângă tine» și eram sigur că nu va fi publicată. In două rânduri au venit de atunci Convorbirile, eu eram nerăbdător să le văd publicate și vă acuzam nepătrunderea răului de la început, zicându-mi că numai «Eri stam eu etc....» era vinovată de nenorocirea celorlalte două. Așa era atuncea, acum însă m'am gândit mai bine și conviu că «cu tot temeiul» nu e cuvânt tocmai poetic, de aceea am și îndreptat acolo să vă o trimet iarăș. Locuința pictorului nu e ceva ales și nici o dau altfel, decât ca o descripție mai mult, și mie mi să pare că mai bine îi șede unui pictor în ea decât unui sculptor [4].

Mă întrebați ce studiez și cum mi trec timpul. Mă grăbesc a vă răspunde, mulțămindu-vă mai întâiu de acest interes.

Decând am venit și până acum nu am făcut mare progres în limba germană, abea am ajuns a înțelege vorbe când îmi ascult profesorii, însă sensul îmi scapă vecinic, și dacă mă duc să i ascult, aceasta o fac numai că să mi deprind auzul cu această limbă. Ca să nu perd de tot cursurile cetesc în franțuzește ceeace cred că spune cutare ori cutare profesor, și toate acestea cu mai lămurite vorbe să reduce la aceea ca până acuma fac foarte puțin. Aicea m'am înscris la Philosophie și arte și ascult pe profesorii : Zeller [5] la Psychologie, Lepsius [6] Monumentele Egiptene, Lasson [7] Problemele fundamentale ale phil., Paulsen [8] Introd. în studiul phil., Grimm [9] Istoria Artelor, și Werder [10] arta dramatică.

Aminterea, Românii câți sântem în Berlin, trăim în frăție și în pace.

Din când în când ne întâlnim la café Bauer unde cetim «Românul» [11] și Convorbirile ; în sara când au sosit Convorbirile din cea din urmă lună, a fost o mare luptă pe socoteala lui «Don Padil» [12] care a rămas neînțeles până la urmă.

D-nu Beldiman mi zicea în acea sară că o să vă scrie pe larg în această privință și cred că o să se ție de cuvânt.

Imi voiu da silința să știu care este cel mai mare sculptor aicea și îndată ce voiu afla vă voiu înștiința.

Salut respectuos pe D-nii Pogor, Vârgolici, Ganea, Creangă și Grigoriu.

al D-voastră devotat
IOAN S. NENIȚESCU

IV

6 Fevruarie 1879.
Friederichstr. III No. 111 Berlin.

DOMNULE NEGRUZZI,

Incep prin a vă mulțămi de bunăvoința ce ați avut, publicându-mi în Convorbirile din luna trecută poesiile ce vă trimesesem [13].

Insă cu toată bună-voința D-voastră, mi e teamă că voiu abuza de ea dacă vă-aș ruga să publicați în această lună chiar, pe acestelalte trei ce vă trimet iarăș. Vreau să am mândria că în acest an al Convorbirilor, am contribuit și eu cu puținul meu la îmbogățirea literaturei românești, și de acea aș voi ca anul să nu să închee fără mine [14].

Știu bine cât sunt de nedrept, dar cu toate acestea nu mă pot opri de a vă ruga încă odată: Să nu se închee anul fără mine.

Apoi ca să fiu de tot conștiincios, trebue să vă spun mai dinainte că, o asemenea cerere o să mai auziți dela mine și prin luna Martie, aceasta o zic pentrucă mi se pare că am început a dori să iau parte și la începerea celuilalt an; și fiindcă știu că D-voastră publicați toate lucrările diferiților autori în ordine cronologică, de aceea prin această cerere îmi deschid de pe acuma o cărărușă la dreptul de vechime.

De pe aicea nu am ce vă spune, nimic nou. Azi am vrut să mă duc în Camera nemțească și nu am putut intra, fiindcă toate locurile erau ocupate, am nădejde însă că pe poimâne o să pot intra, căci

m'am îngrijit de azi pentru bilet. Cu D-nu Beldiman și cu ceilalți români mă întâlnesc numai odată pe săptămână, pot să vă spun însă că D-sa e bine și că, decând cu încurcătura de la Arabtabia, are destul de lucru.

Salutări D-lor Creangă, Gane, Verussi și Grigoriu.

al D-voastră devotat
IOAN S. NENIȚESCU

V

16 Mai 1879, Berlin.
Friedrichstr. No. 111—3.

STIMABILE DOMNULE NEGRUZZI,

E multă vreme decând nu vă am scris și aceasta din pricină că am fost ocupat mai mult decât totdeauna.

Astăzi lângă această scrisoare îmi iau voea a vă trimete și câteva poesii pe care sper că le voiu vedea în Conv. Liter. la sfârșitul acestei luni [15].

Cât mi-a fost cu putință, am urmat încurcăturile din țară când în ziarele române, când în cele germane, și mă bucur din inimă că noi, iști mai tineri nu vom avea în viitorul nostru a purta toată semințiea jidovească pe spatele noastre. Văd în toate zilele aproape, pe Beldiman, și vă salut pentru el.

De câteva ori am întâlnit pe D-nu Liteanu la Domnu Beldiman și Domnia-sa mi-a ajutat să înțeleg ceace mi se părea întunecos în cestia jidovească [16].

Alt nu am a vă spune decât că am biruit cele dintâi greutăți ale limbei germane, și că aceasta îmi face o mare bucurie.

Salut cu respect pe Domnii Ganea, Conta, Vârgolici și Verussi. Fiindcă D-voastră mi-ați zis că în fiecare scrisoare să vă trimet și adresa mea, eat-o mai jos și dați-mi voe să sper că-mi veți scrie când veți avea vreme.

Vă salut cu respect
IOAN S. NENIȚESCU

N O T E

I

[1] *I. S. Nenițescu* apare întâia oară printre colaboratorii Convorbirilor Literare în n-rul din 1 Febr. 1878 XI 425 — 426 cu poeziile: «Sfârşitul toamnei», «Când ceața» şi «Viorica».

II

[2] Nu s'a publicat nimic în *Conv. Lit.* de Beldiman.

[3] In anul al XII 1878/9 *I. S. Nenițescu* a publicat în *Conv. Lit.* următoarele poezii: «Stelele», «Domnişoarei F...», (74), «O clipă», «Dor de mare» (75), «Pe valea cea bogată (113/4), «Sunt multe taine» (151/2), «A atins a sa aripă» (421), «O lacrimă» (421/2), «Locuința unui pictor» (422/3).

III

[4] *I. S. Nenițescu:* «Locuința unui pictor», poezie, în *Conv. Lit.* 1879 XII 422/3.

[5] *Eduard Zeller,* * 22 Ianuarie 1814 în Kleinbottwar (Württemberg) — † 19 Martie 1908 la Stuttgart. 1847 profesor de teologie în Berna; 1849 în Marburg, de unde din cauza reacțiunii împotriva ideilor sale liberale fu transferat la facultatea de filosofie; 1862 profesor titular la catedra de filosofie din Heidelberg; 1872 în aceeaşi calitate la Berlin. Din 1895 trăi retras în Stuttgart. Reputat istoriograf în domeniul filosofiei: «Platonische Studien» (Tübingen 1839). — «Die Philosophie der Griechen» (ibid. 1844 — 52, în 3 vol.). — «Das theologische System Zwillings» (ibid.) 1853). — «Die Apostelgeschichte kritisch untersucht» (Stuttgart 1854). — «Vorträge und Abhandlungen» (Tübingen 1865). — «Staat und Kirche» (T. 1872). — «David Friedrich Strauss in seinem Leben und seinen Schriften geschildert» (Bonn 1874).—«Geschichte der deutschen Philosophie seit Leibniz» (München 1873). — «Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie» (Leipzig 1883). — «Friedrich der Grosse als Philosoph» (Berlin 1886).

[6] *Richard Karl Lepsius,* unul dintre cei mai renumiți egiptologi ai Europei, * 23 Decemvrie 1810 în Naumburg — † 10 Iulie 1884 în Berlin. Fiu al istoriografului *Karl Peter Lepsius* (* 1775 — † 1853), a studiat în Leipzig, Goettingen şi Berlin filologia comparată, la promoția din 1833 s'a prezintat cu scrierea «De tabulis Eugubinis». Şi-a continuat apoi studiile în Paris, unde a scris «Paläographie als Mittel für die Sprachforschung» (Berlin 1834), operă distinsă de Academie cu premiul Bolney. Plecând apoi la 1835 în Italia a scris în Roma «Lettre à Mr. Rosellini sur l'aphabet hieroglyphique» (1837), în care se pune teoria ştiințifică a hieroglifelor. A editat numeroase texte vechi egiptiene, cu o conştinciositate, pe care cea mai scrupuloasă ştiință se poate bizui. Pe socoteala regelui Friedrich Wilhelm al IV-lea Lepsius întreprinse (1842 — 1845) o expediție în Egipt şi Nubia, cu rezultate surprinzătoare. După înapoiere, fu

numit profesor la Universitatea din Berlin. Dintre numeroasele scrieri şi din vasta sa operă de cercetător remarcăm colecţia «Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien» în 12 volume, cu 963 gravuri (Berlin 1849—1860), editată cu cheltuiala regelui. (Cfr. *Ebers,* Richard Lepsius, ein Lebensbild, Berlin 1885).

[7] *Adolf Lasson,* profesor şi publicist, istoria filosofiei, * 12 Martie 1832 în Altstrelitz (Mecklenburg) — † mort după 1910; a studiat între anii 1848—52 filologia şi dreptul la Univ. din Berlin; la 1859 profesor la Luisenstädtischen Realschule din Berlin şi din 1874 docent pentru literatură şi estetică la liceul Victoria, iar din 1877 docent la catedra de filosofie dela Univ. din Berlin, apoi din 1897 profesor. *Scrieri:* «J. H. Fichte im Verhältnis zu Staat und Kirche» (Berlin 1863). — «Meister Eckhart der Mystiker» (B. 1878). — «Das Kulturideal und der Krieg» (B. 1868). — «Prinzip und Zukunft des Völkerrechts» (B. 1871). — «System der Rechtsphilosophie» (B. 1881). — «Zeitliches und Zeitloses» (Leipzig 1890). — «Sint ut sunt, für das alte Gymnasium wider die Neuerer». (Cfr. *Kahle* «A. Lassons System der Rechtsphilosophie». Halle 1883).

[8] *Friedrich Paulsen,* * 16 Iulie 1846 Langenhorn (Nordfriesland-Schleswieg) — † 1908 Berlin, profesor, filosof. *Scrieri:* «Versuch einer Entwickelungsgeschichte der Kantischen Erkenntnistheorie» (Leipzig 1875). — «Gründung, Organisation und Lebensordnungen der deutschen Universitaeten im Mittelalter» (1881). — «Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitaeten» (1885). — «System der Ethik mit einem Umriss der Staats- und Gesellschaftslehre» (1889). — «Das Realgymnasium und die humanistische Bildung» (Berlin 1889). — «Einleitung in die Philosophie» (B. 1891). — «Immanuel Kant, sein Leben und seine Lehre» (Stuttgart 1898). — «Schopenhauer, Hamlet, Mephistopheles, drei Aufsätze zur Naturgeschichte des Pessimismus» (Berlin 1900). — «Philosophia militans. Gegen den Klerikalismus und Naturalismus» (B. 1901). — «Zur Ethik und Politik» (B. 1905), ş. a.

[9] *Herman Grimm,* scriitor, născut 6 Ian. 1828 în Kassel, mort 16 Iunie 1901; a studiat dreptul, în Berlin şi Bonn, s'a orientat însă spre lucrări filologice, istorice şi de estetică; la 1872 fu numit profesor pentru istoria artelor la Universitatea din Berlin. *Herman Grimm este fiul lui Wilhelm Karl Grimm,* unul dintre celebrii şi la noi chiar atât de cunoscuţii *«fraţii Grimm»* (Jakob Ludwig Karl Grimm şi Wilhelm Karl Grimm), dacă nu atât prin studiile lor arheologice şi germanistice, atunci prin colecţia de poveşti şi basme, dintre cari o mare parte a fost tradusă în l. rom. H. Grimm ţinea în căsătorie pe *Gisela von Arnim,* fica poetului şi a *Betinei Arnim,* cunoscută în istoria literaturii germane, din epoca lui Goethe. *Herman Grimm* este apreciat atât ca scriitor beletrist (drama «Armin» — Leipzig 1851, poema «Traum und Erwachen» — Berlin 1854, tragedia «Demetrius» — Leipzig 1854, nuvele — Berlin 1856, romanul «Unüberwindliche Mächte» — Berlin 1867), cât în domeniul istoriei artelor, cu studii în formă uşoară şi subt titlul nepretenţios de *Eseuri.* La *«Viaţa lui Michelangelo»* 2 vol. a lucrat continuu, a provocat polemici şi a reeditat-o amplificată. Alte scrieri: *«Viaţa*

lui *Rafael*» (Berlin 1872). «*Goethe*» (Berlin 1877, în 2 vol.). «*Homer*» (Berlin 1890—95, în 2 vol.) ş. a.

[10] *Karl Werder*, poet şi filosof hegelian, * 13 Decemvrie 1806 — † 3 April 1893, Berlin; 1838 profesor de filosofie la Univ. din Berlin. *Scrieri*: «De Platonis Parmenide» (Berlin 1834). — «Logik» (B. 1841). Apoi: «Kolumbus», tragedie (B. 1858). — «Politik und Liebe», istoria contelui Essex (B. 1875). — «Vorlesungen über Shakespeares Hamlet» (B. 1875). — «Macbeth» (B. 1885). — «Schillers Wallenstein» (B. 1889). — «Lessings Nathan der Weise» (B. 1892). — Postume: un volum de poezii, editat de *Gildemeister* (B. 1895).

[11] Cfr. nota 177 pg. 308 din acest vol.

[12] *A. Naum* «Don Padil» poemă, în *Conv. Lit.* 1878 XII 333—340.

[13] şi [14] Cfr. nota 3.

[15] I. S. Nenițescu: «De ce eşti tristă?» (201), «Printre frunze» (481), şi «Am spus cu plâns» (482), în *Conv. Lit.* 1879/1880, XIII.

[16] Cfr. nota 2 pg. 317 din acest vol.

Alexandru Odobescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1883

Le 30 Mars 1883

MON CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Toutes les fois, jusqu'a présent que le Roi a presidé une séance de l'Academie, après un vote favorable a un prix, ce prix a été decerné en séance publique par S. M.

Vous étes l'un des viceprésidents, et je crois que, conjointement avec vos college m. m. Urechie și Aurelian à qui j'eu ai parlé, vous pouvaies demandez au Président, demain matin avant la séance, que cette formalité soit répetée dans la séance.

Je voulais vous parler de ceci à la chambre; mais vous avez disparu dans une section ; c'est pourquoi je vous adresse ces quelques lignes, en y ajoutant l'expression de mes sentiments les plus sincèrement cordiaux.

AL. ODOBESCU

(Traducere)

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De câte ori, până acum, Regele a prezidat o ședință a Academiei, după un vot favorabil pentru un premiu, acest premiu era decernat în ședința publică de M. S.

Sunteți unul dintre vicepreședinți și cred că, împreună cu co-

legii D-v. d-nii Ureche [1] şi Aurelian, cărora le-am vorbit, aţi putea cere Preşedintelui, mâine dimineaţă înainte de şedinţă, ca această formalitate să fie repetată în şedinţă.

Vroiam să vă vorbesc despre aceasta la cameră; dar aţi plecat într'o secţie.

Iată pentru ce vă adresez aceste câteva rânduri, adăugându-le expresiunea sentimentelor mele celor mai sincere şi cordiale.

AL. ODOBESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

N O T E

[1] *V. A. Ureche* a făcut două rapoarte academice asupra scrierilor lui *Al. Odobescu*: «Despre istoria arheologiei», Analele Academiei Române, s. I. v. X 1877 pg. 109, şi altul publicat în «Familia» 1889 XXV 445.

Mihail Zamfirescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1870

București, 1870 Oct.

DOMNUL MEU,

In Foaia pentru învățătura poporului român [1], No. 6 este o bucată de versuri a subscrisului întitulată «Sora Maria».

M'aș crede foarte onorat, dacă ați bine voi a o însera în Convorbiri literare [2].

Considerați-o ca trămisă de mine d'a dreptul, iar nu ca reprodusă după acel jurnal.

Binevoiți a primi salutările mele,

servitor
M. ZAMFIRESCU
Unul din abonații foaiei D-v.

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE.

[1] «Foea Societăței pentru învățătura poporului român», București 1867. Red.: *V. A. Aurechiă* (Cfr. *Nerva Hodoș, Al. Sadi-Ionescu* și *Ioan Bianu*, Bublicațiunile Periodice Românești. Buc. 1913, pg. 265).

[2] N'a fost reprodusă în *Conv. Lit.*

Andrei Bârseanu către Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1881

Viena, 19 Iunie n. 1881.

MULT STIMATE DOMNULE,

Nu știu dacă ați primit mai zilele trecute o scrisoare din partea unui membru al «României-June» [1], în care erați rugat să binevoiți a ne împărtăși ziua nașterei lui Vasile Alecsandri [2]. Prin aceste rânduri îmi iau îndrăsneală a Vă face și eu rugarea de mai sus, deoarece noi, studenții români de aici, ne-am și pregătit de serbarea momentelor, în care marele nostru poet împlinește 60 de ani.

Interesul ce l-ați arătat în ori și ce vreme pentru societatea noastră, mă întărește în credința, că nu veți lua în nume de rău supărarea ce cutez a V'o face.

cu deosebit respect
ANDREI BÂRSEANU
cand. filos.

Adresa : A. B. Wien. Universitaet.

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor : Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

[1] Cfr. nota 20 pg. 296 din acest volum.

[2] In societățile studențești ale Românilor bucovineni și ardeleni, din Cernăuți («Junimea»), Budapesta («Petru Maior») și Viena («România Jună» — care era a — tuturor Românilor) se țineau regulat ședințe literare, în care desbaterile aveau adesea amploarea unui adevărat parnas literar. O foarte detailată dare de seamă a conferințelor în acest gen ținute la «România Jună» se găsește în monografia lui *I. Grămadă* «România Jună» (Arad 1912). Pe atunci (1881) nu întreba lumea anul nașterii lui V. Alecsandri, ci numai ziua...

Mihail Strajan cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1885 — 1895

I

Craiova, 24 Noemvrie 1885.

STIMABILE DOMN,

In Iunie a. c. am lăsat d-lui Socec, în București, o scrisoare cu un plic la adresa D-voastră. Scrisoarea cuprinde o rugare de a se trimite «Convorbirile literare» Bibliotecii liceului din Craiova, ear plicul un studiu «despre principiul artei» [1], cu rugarea de a se publica în «Convorbiri».

Dacă nu vi s'a comunicat, sau dacă nu s'a putut publica această încercare, mă voiu sili a face altele mai bune.

Ear pentru bibliotecă, în calitate de bibliotecar, îndrăsnesc a reînoi rugarea de a se trimite bibliotecii liceului nostru prețioasa D-voastră revista începând dela primul n-r al acestui an, la adresa subsemnatului, nefrancate.

Primiți, Stimabile Domn, cu această ocasiune asigurarea celei mai distinse stime și considerațiuni.

M. STRAJAN

II

In 9/6 [18]91

PREA STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Vă rog a primi pentru «Convorbiri literare» alăturatele traduceri din Leopardi : continuarea din «Pensieri» [2] și un dialog, însoțite de unele observațiuni privitoare la esagerările causate de pesimismul autorului.

De se vor afla bune, voiu continua.

Primiţi Vă rog, Domnule Negruzzi, şi cu această ocasiune asigurarea simţemintelor mele de cea mai distinsă stimă şi devotament.

M. STRAJAN

III

Craiova, 9 Iunie 1891.

PREA STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Cu poşta de azi trimisei la adresa Domniei-voastre nişte traduceri, cari vă rog a le primi pentru «Convorbiri». E un dialog şi continuare din «Cugetările» lui Leopardi [3], însoţite de unele observaţiuni privitoare la esagerările causate de pesimismul autorului.

De se vor găsi bune, voiu continua.

Binevoiţi, Domnule Negruzzi, a primi şi cu această ocasiune asigurarea simţemintelor mele de cea mai distinsă stimă şi devotament.

M. STRAJAN

IV [4]

[*1893*]

STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Mulţămesc pentru publicarea «Cugetărilor» lui Leopardi [5]. Indată ce voiu avea timp liber, voiu continua cu ele. Pentru acum vă rog a primi un scurt articol despre artă, estras dintr'un manual de estetică, ce voesc a-l pune acum sub presă [5 a].

Dacă va ajunge la măsură, vă rog a-i da ospitalitate în «Convorbiri». Asemenea rugare îmi permit a Vă face pentru o conferinţă întitulată «Cestiuni pedagogice» [6], care sper că aţi primit-o.

Primiţi vă rog, Domnule Negruzzi, asigurarea devotamentului şi înaltei stime ce vă conserv.

MIHAIL STRAJANU

V

Craiova,
29 Martie 1895.

PREA STIMATE DOMNULE NEGRUZZI,

Sunt profund recunoscător pentru multa bunăvoință ce-mi arătați comunicându-mi acordarea premiului destinat cărților didactice.

Vă mulțămesc cu atât mai mult cu cât știu, că această binevoitoare apreciere a modestelor mele lucrări școlare s'a făcut subt auspiciile Domniei voastre.

Primiți, Prea Stimate Domnule Negruzzi, omagiile mele de respect și devotament.

MIHAIL STRAJANU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

NOTE

I

[1] *M. Strajanu* «Principiul artei», conferință ținută la Ateneul din Craiova, în *Conv. Lit.* 1886 XIX 1044—1061.

II

[2] *M. Strajanu* «Din cugetările lui *Leopardi*», în *Conv. Lit.* 1893 XXVI 954—955; «Dialog între Frederic Ruysch și mumiile sale», 966—972, și cu *Nota* lui M. Str. 973—975. — Pensiero *m* gândire, cugetare.

III

[3] Cfr. nota 2.

IV

[4] Scrisoarea n'are dată nici localitate. Probabil este tot din Craiova, iar ca an poate fi considerat cu siguranţă 1893, imediat după apariţia «Cugetărilor» lui Leopardi, în n-rul de Martie al Convorbirilor Literare. (Cfr. nota 2.).

[5] Cfr. nota 2.

[5a] *M. Strajanu* «Caracteristica poeziei timpului nostru», în *Conv. Lit.* 1894 (Sept.) XXVIII 369—389, sau: «Importanţa morală a poeziei şi misiunea ei în zilele noastre» (*ibid.* 481—504).

[6] Nu s'a publcat în *Conv. Lit.* subt acest titlu.

Grigorie H. Grandea către Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anul 1890

I

Bacău, 18 Februarie 1890.

DOMNULE NEGRUZZI,

N'am avut fericirea să fiu cunoscut de Domnia Voastră, totuși iau curajul d'a vă ruga să sprijiniți cererea mea pentru numirea provisorie la catedra ce suplinesc la gimnasiul din Bacău.

Arăt în petiție cuvintele pentru cari fac această cerere. Nu mă tem de concurs, ci de lege care n'ar îngădui primirea mea la concurs, neavând licența. De aceea invoc drepturi câștigate naintea legei din 1879.

Poate că sânt singurul care am rămas în țară neîndreptățit din cei strâmtorați de acea lege. Ceilalți au fost mai dibaci. Deși nu aveau studiile și proponumentele mele, au isbutit însă a înhăța numirea provisorie, definitivă, gradații, iar eu am rămas dând din buze. Dacă nu mă veți sprijini, amar îmi va fi să mă mulțumesc cu soarta poetului, din balada lui Schiller [1], care a venit după ce Dumnezeu împărțise bunurile pământului. Așteptarea bunătăților cerului nu îmi compensează cei 30% ce mi se ia ca suplinitor, așa că mă aleg abia cu 214 pe lună.

Vă rog din suflet, Domnule Negruzzi, sprijiniți-mi cererea, și veți face un fericit. Ce vreți mai mult ?

Recunoscător,

Gr. H. GRANDEA

II

Bacău, 24 Septemvrie, 1890.

DOMNULE NEGRUZZI,

Văzând pusă la concurs catedra ce suplinesc, am petiţionat din nou Onor. Minister, cerând numirea mea provizorie sau cel puţin recunoaşterea dreptului d'a mă presenta la concurs.

Vă rog din suflet a mă susţine, şi fiţi siguri că nu susţineţi un om sterp sau ingrat. Pe cât mă iartă puterile mă silesc să'mi fac datoria.

Al Domniei Voastre cu tot respectul.

Gr. H. GRANDEA

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE

I

[1] *Schiller* «Die Teilung der Erde» — «Impărţirea lumii» sau «Impărţeala pământului» — arhicunoscută la noi prin numeroase traduceri : *M. Cogălniceanu, Gh. Asachi,* în rev. lui *Gh. Bariţiu, Constantin Morariu, Miron Pompiliu,* ş. a. (Cfr. *G. Bogdan-Duică,* Schiller la Români, în *Luceafărul,* 1905 pg. 187 — 194).

Alex. Candiano-Popescu către Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1876

Januarie 2, 1876.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Pentru că în versurile ce am avut onoarea de a vi le trimite s'au strecurat oare care erori, vă înmânez un esemplar cores, rugându-vă ca după acesta să faceți critica D-voastră [1].

Al D-voastră ca tot-d'auna

CANDIANO-POPESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscriselor: Autografe românești dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE

[1] Nu s'a publicat nimic în *Conv. Lit.* de Alex. Candiano-Popescu.

Constantin Esarcu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1892

Roma, 23 Decembrie 1892.

IUBITE AMICE,

Am crezut că fac un lucru plăcut Doamnei Negruzzi trimițându-i : *l'Albo delle onorificenze internazionali a Cristoforo Colombo*, însoțit de o epistolă din partea mea.

Primit-a sau nu acest Album ? și, primindu-l, fost-a el agreat ?

Nu găsesc altă scuză de a fi luat libertatea a'i trimete acest Album decât într'un sentiment analog cu acel al lui *Mussa 'l Prefé* din Genova când el, ascultând conversațiunea adorabilei mele compatriote a exclamat : *Non posso più frenarmi...*

Am crezut asemenea a nu perde timp și a mă ocupa de a vă găsi și trimete un tablou pentru salonul în care am avut incomparabila plăcere de a petrece una din ultimele serate ale șederii mele în București.

Acest tablou este portretul D-nei Lebrun al căria original se află în galeria *degli Ufficii* la Florența. E o ocasiune și nu costă decât 200 franci. Poate că cadrul este cam scump (150 fr.), deși e sculptat în lemn, dar mi-am zis că fac bine de a se evita neplăcerea de a comanda un cadru cu un preț poate mai scump, pe care l'ați fi așteptat mult timp.

In caz când, din întâmplare, tabloul nu vă va convine, îl păstrez pentru mine pentru a-l dărui Ateneului, unde te rog a da ordin a'l depune, rămâind ca să vă caut aici un altul.

Primește, te rog, iubite amice, asigurarea stimei și amiciției mele devotate

C. ESARCU

Ciru Oeconomu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1887

Le 23/4 Mars, 1887.
mon adresse : strada Frumoasă, No. 2.

MONSIEUR NEGRUZZI,

Vous avez eu la bonté de me demander plusieurs fois, des articles pour votre excellente revue *Convorbirile literare.* Je veux tenir la promesse que je vous ai donnée. J'ai donc préparé un petit poème historique intitulé *Lăcustă* [1], qui se réfère à l'assassinat de ce prince par les boyards de Moldavie et que je tiens à votre disposition. Si vous désirez le publier dans le prochain numéro, devant paraître au 1-er Avril, ayez l'obligeance de m'aviser par un petit mot du jour, de l'heure et du lieu où je pourrais vous voir pour vous le soumettre. Je voudrais vous le lire moi-même afin que, s'il n'est bien, nous puissions faire ensemble les changements que vous trouverez nécessaires.

Votre bien obligé

CYRUS OECONOMU

(Traducere)

23/4 Martie, 1887.
Strada Frumoasă, nr. 2.

DOMNULE NEGRUZZI,

Ați avut bunătatea de a-mi cere, de mai multe ori, articole pentru excelenta D-voastră revistă *Convorbiri literare.* Vreau să-mi țin

promisiunea pe care v'am dat-o. Am pregătit o mică poemă istorică intitulată *Lăcustă,* care se referă la omorîrea acestui domn de boerii moldoveni şi pe care o aveţi la dispoziţie. Dacă doriţi să o publicaţi în numărul viitor, care trebue să apară la 1 Aprilie, aveţi bunătatea să mă anunţaţi printr'o mică scrisoare, de ora şi locul unde v'aş putea vedea pentru a o vă preda. Aşi vrea să v'o citesc eu însuşi, căci dacă nu este bine, am putea să facem împreună schimbările pe care le veţi găsi necesare.

Al Dv. obligat

CYRUS OECONOMU

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi.*

N O T E

[1] *Ciru Oeconomu* «Lăcustă», poemă, în *Conv. Lit.* 1887 XXI 376—382.

Virgil Onițiu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1895

Brașov, în 17 Ian. v. 1895.

MULT STIMATE DOMNULE,

In zilele din urmă ale lunei Decembrie am espedat de-aici 2 cărți didactice («Carte de cetire p. cl. III. g.» și «Limba română») la concursul de 1500 lei publicat de Academia română. Dintr'o scrisoare primită ieri dela Academia rom. aflu, că pachetul cu cărțile mele a sosit prea târziu, numai în 3 Ian., deci cărțile mele nu pot fi considerate la concurs. Ar fi, D-le Negruzzi, prea nedrept, ca pentru necorectitățile serviciului postal, care nu a transmis sau înmânat la timp cărțile, să fiu esclus dela concurs.

Vă rog deci să binevoiți a schimba dispozițiile luate față cu cartea mea în acel sens, că să o admiteți la concurs, drept semn de încurajare a muncii grele ce săvârșim noi cești de dincoace în școală pentru cultura unitară a Românilor.

Al mult stimat. D-voastră devotat :

VIRGIL ONIȚIU
directorul liceului român
din Brașov

Constantin I. Istrati către Iacob C. Negruzzi

Scrisoare din anul 1895

MINISTERUL INSTRUCȚIUNEI
PUBLICE ȘI AL CULTELOR

—:—

Cabinetul secretarului general

—:—

București, 11 Aug. 1895.

MULT STIMATE D-LE NEGRUZZI,

Urându-vă sănătate și pitrecere bună — și în locul nostru celor amărîți de soartă — am plăcere a vă face cunoscut că D-l Ministru a admis cerirea Dv. și a spus să se ție seamă pentru 1 sept. neapărat.

Profit — cu plăcere — de ocasiunea ce se presintă pentru a vă ruga să primiți cele mai afectuoase a mele salutări.

Dr. C. ISTRATI

P. S. Nu vă îngrijiți — în ale politicei treburi — totul merge încă bine.

George Bengescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1878 — 1894

I

1878 Iulie 21.

STIMATE AMICE,

Aș dori, ca toți câți îți scriu să înceapă nuvelele ca mine: îți trimit alăturat lei 120 abonament încă pentru șase persoane, notate în listă; te rog a pune la cale cele de cuviință, pentru ca să și le primească după cuviință; biletele poți să mi-le trimiți mie, dacă vrei.

Judecata asupra lui *Scrob*[1] este justă și m'a satisfăcut cu atât mai mult, cu cât îi făcusem eu singur aceleași observații ; cu toate acestea, merită, cred, oare care favoare, căci a refusat a mai publica în ori ce fel de foae și ori ce nu va fi admis de Junimea și publicat mai întâiu în «Convorbiri Literare».

Judecați și hotărîți, votez *pentru*. Iți mai trimit o mică poesioară a sa, care nu-mi pare de lepădat[2].

Am scris lui Teodor Șerbănescu și mi-a răspuns că în curând îți va trimite și fotografii și câte-va poesii[3]; poate că-l voiu vedea zilele aceste ; în asemenea caz îi voiu da zor.

Să nu mă înjuri, că ți-am trimis în loc de bani fructele creerilor lui D-nu Brătianu et compania sa de huțupine[4]. Fiecare om în lume face ce poate și nu e nebun cine mănâncă șapte turte etc...

Sper în curând să ne vedem.

Respecte celor nouă și îmbrățișeri caracudei, la ocasie sincerele mele amicii. Serv

BENGESCU

II

București, 20 Fevruarie 1883.

MULT STIMATE AMICE,

Am depus eri la poștă pentru D-ta 60 de lei, nu știu cât sînt dator la Convorbiri, dar îmi închipuesc că trebue să datoresc mult, de vreme ce cei însărcinați cu expediția au găsit cu cale să-mi tae porția, ast-fel, că de la 1 Septembrie 1881 și până în ziua de azi am fost cu totul privat de vestitele și mult scremutele capete de operă ale schlefeitoarei caracude.

Rogu-te dar cercetează cum și ce fel și nu lăsa pe Mironică [5] să-mi împarță hainele cu Uriașul Buiuc [6], din strada Alecsandri, și tot dator să rămâiu.

Apoi, te mai rog, regulează-i pe toți, dacă se mai poate, ca să nu-mi mai întrerupă trimiterea prețuitei reviste, sub cuvânt că nu plătesc; ce are a face una cu alta ?

Ce adică: D-stră faceți speculație cu literatura?... și nu vreți să împărțiți lumina de cât la acei care vă plătesc regulat însemnata sumă de 20 de franci pe an ?...

A !... asta este nedemn de cei ce vor s'ajungă la posteritate ! !

Aștept dar cu mare nerăbdare No. de la 1 Octombrie 1881 și până la ziua de azi și apoi regulata lor trimitere în viitor la adresa «Colonel Bengescu, Ministerul de resboiu».

Spune fondatorilor, maimarilor și caracudei multă sănătate și închinăciune de la mine broască mititică și răgușită de tot, de când m'au prins în undiță cei care pun țara la cale.

Am asistat alaltăeri la întâia representare a piesei lui Caragiali «Soacră-mea Fifina»: nu mai este «Noaptea Furtunoasă», ba chiar nu mă așteptam la așa osebire.

Primește o strângere de mână prietenească și cu cinste

BENGESCU

III

București, 1883 Martie 8.

STIMATE AMICE,

Am primit scrisoarea D-tale și No. din Convorbiri ce-mi lipseau cu singura deosebire că în No. de la 1 Septembrie trecut îmi lipsește ultima coală a numărului sau a 31 coală a volumului; rog dar dă poruncă să mi-o trimită.

Iți alătur și o scrisoare ce mi-a trimis un vechiu abonat al Convorbirilor și care mi-a iscălit și pentru *Venitoriu,* trimiteți-mi ce cere, și vă scot eu banii de la el.

Primește respectele mele,

prieten

BENGESCU

IV

1883 Aprilie 6, București.

STIMATE AMICE,

Am depus astăzi la poștă abonamentul a *opt* indivizi care vor să-și tâmpească creerii citind ziarul ce aveți onoarea a redacta. Mai am doi iscăliți, dar nu mi-au dat paralele.

Rogu-te, poruncește să le trimită regulat. Multe salutări caracudei și părere de rău lui Miron de cele pățite cu târța pârța.

Cu multă plecăciune

prieten

BENGESCU

V

Paris, 25 Mars/6 Avril 1886.
Rue Beaujon 21.

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Je viens de terminer mon premier article pour les *Convorbiri*. C'est le commencement d'une étude historique, littéraire et bi-

bliographique sur la vie et les oeuvres d'Alecsandri, étude dont je vous enverrai, de temps à autre quelque nouveau chapitre [1].

Je serais très heureux de faire mes débuts en roumain, sous vos auspices et dans votre si intéressante Revue.

Puis-je compter sur la bonne promesse que vous avez bien voulu me faire, lorsque j'ai eu l'honneur de vous voir à Bucarest, et voulez-vous me réserver 18 à 20 pages dans les *Convorbiri* du 1 Mai prochain ?

Je revois en ce moment ce premier chapitre de mon travail, et je serai en mesure de vous l'envoyer du 10 au 15 avril (vieux style) Est-ce assez tôt ?

Veuillez agréer, cher monsieur Negruzzi, avec mes respectueux hommages pour madame Negruzzi, la nouvelle expression de ma haute et sympathique considération

G. BENGESCO

V
(Traducere)

Paris, 25 Martie/6 Aprilie 1886.
21. Rue Beaujon

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Am terminat primul meu articol pentru Convorbiri. Acesta este începutul unui studiu istoric, literar şi bibliografic despre viaţa şi operele lui Alecsandri, studiul din care vă voiu trimite din când în când câte un nou capitol.

Aş fi foarte bucuros să fac începuturile mele în româneşte, sub ocrotirea D-v. şi în revista D-v. atât de interesantă. Pot conta pe buna promisiune pe care aţi binevoit să-mi faceţi, când am avut onoarea să vă văd la Bucureşti, şi vreţi să-mi reservaţi 18 — 20 pagini din Convorbiri, cu începere dela 1 Mai viitor ?

Revăd acum acest prim capitol din lucrarea mea, şi sper că vi-l voiu putea trimite la 10 sau 15 Aprilie (stil vechi). Este destul de curând ?

Primiţi, scumpe Domnule Negruzzi, odată cu omagiile mele respectuoase pentru Doamna Negruzzi, o nouă expresiune a înaltei mele consideraţiuni

G. BENGESCO

VI

Paris, le 12 Mars 1888.
21, rue Beaujon.

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Je vous envois aujourd'hui sous pli recommandé un nouveau chapitre de la Biographie d'Alecsandri, (pour le No. d'Avril) [8].

Je vous remercie d'avoir bien voulu m'envoyer le No. de février. Serait, à être indiscret que de vous prier de me faire parvenir aussi, par Socec le No. de mai (ou d'avril 1887) dans lequel a paru mon premier article. Vous voudrez bien y faire joindre le No. de mars, qui doit paraître demain. Comme j'ai écrit à Socec, pour lui demander un abonement à partir du 1-er avril, et que je l'ai prié d'en faire toucher le montant chez mon beau frère, Grigoire Mano, 24 calea Dorobanţilor, il pourra présenter en même temps la petite note de trois numéros supplémentaires qu'il m'aura envoyés.

N'ayant point reussi à avoir sous la main un exemplaire de la *Foea ştiinţifică* [9], j'ai dû me contenter d'une description bibliographique que m'a envoyée Mano, il m'a été donc impossible de faire sur la langue d'Alecsandri les quelques observations que j'avais présentées à propos de la *Bouquetière de Florence*.

Je n'ai pas pu vérifier davantage si l'article intitulé Borsek qu'Alecsandri donne dans son volume de *Prose,* édition Socec, p. 243 comme extrait du *Calendarul Foaei săteşti* est le même que celui qui a paru en 1844 dans *la Foaea ştiinţifică,* Anul I-iu, Duminică in 29 octomvre 1844. Voulez vous être assez aimable pour faire cette constatation à ma place, et s'il ne s'agit que d'un seul et même article, rectifiez ce que je dis dans mon manuel crt, pages 18 *in fine* et 19.

Je vais consacrer une partie de mon été à préparer une nouvelle

série de 6 articles, qui paraîtront, si vous le jugez convenable, d'octobre à mars [10].

Pourvu seulement que les événements politiques et le nouveau ministère, qui se fait bien attendre, nous laissent, à mon cher ministre et à moi, le loisir et le temps de mener à bonne fin l'oeuvre que nous avons entreprise, et pour laquelle j'ai encore plus besoin de lui qu'il n'a besoin de moi [11].

Agréez, je vous prie, cher monsieur Negruzzi, avec mes hommages respectueux pour madame Negruzzi, mes sentiments les plus affectueusement dévoués.

G. BENGESCO

VI
(Traducere)

Paris, 12 Martie 1888.
21 Rue Beaujon

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Vă trimit astăzi, în scrisoare recomandată, un nou capitol din Biografia lui Alecsandri (pentru numărul de Aprilie).

Vă mulţumesc, pentru-că aţi binevoit să-mi trimiteţi numărul din Februarie. Ar fi să vă cer prea mult, dacă v'aş ruga să-mi mai trimiteţi, prin Socec, şi n-rul din Mai (sau din Aprilie 1887), în care a apărut primul meu articol, veţi binevoi să mai adăugaţi şi n-rul din Martie, care trebue să apară mâine.

Având în vedere că i-am scris lui Socec, pentru a-i cere un abonament, începând dela 1 Aprilie, şi pe care l'am rugat să încaseze această sumă, la cumnatul meu, Grigorie Manu, Calea Dorobanţilor 24, ar putea presenta totodată neînsemnata notă a celor 3 numere suplimentare, pe care mi le va trimite.

Neputând să am la îndemână un exemplar din «*Foaea ştiinţifică*», a trebuit să mă mulţumesc cu o descripţie bibliografică pe care mi-a trimis-o Manu; mi-a fost deci imposibil, să fac asupra limbei lui Alecsandri oarecari observaţiuni, pe care le prezentasem cu privire la *Buchetiera dela Florenţa*. N'am putut verifica mai mult, dacă artico-

lul întitulat Borsec, pe care îl dă Alecsandri în volumul său de *Proză*, ediţia Socec, pag. 243, ca extras din *Calendarul Foaei săteşti* este acela care a apărut în 1844 în *Foaea ştiinţifică*, Anul I, Duminică în 29 Octombrie 1844.

Vreţi să fiţi atât de amabil, să faceţi această constatare în locul meu, şi dacă nu e vorba decât de unul şi acelaş articol, să corectaţi ceiace spun şi în manualul meu crt. pag. 18 la sfârşit şi a 19.

Am să consacru o parte din vară, ca să prepar o nouă serie de 6 articole, care vor apare, dacă aceasta vă convine, începând din Octombrie până în Martie.

Numai ca evenimentele politice şi noul minister, care se face mult aşteptat, să ne lase, scumpului meu ministru şi mie, răgaz şi timp, să ducem la bun sfârşit opera pe care am intreprins-o, şi pentru care am mai multă nevoe de el, decât el de mine.

Primiţi, vă rog, scumpe Domnule Negruzzi, odată cu respectuoasele mele omagii pentru Doamna Negruzzi, sentimentele mele afectuoase de devotament.

G. BENGESCU

VII

Paris, 25 Mars 1889.

LÉGATION DE ROUMANIE
EN FRANCE.
33, Avenue Montaigne
—:—

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Depuis mon retour à Paris, il ne m'a pas été possible de me remettre sérieusement à mon travail sur Alecsandri. D'abord, le grand poète qui fait l'objet de mon étude a été malade tout l'hiver, et n'a pu venir à la Légation, ou j'ai dû forcément le remplacer. D'un autre côté, il m'a fallu préparer, pour le Ministère des affaires étrangères, une série d'informations, que je suis en train de mettre au net, sur

diverses questions financières, juridiques, administratives, qui ont été signalées à notre attention, et auxquelles nous devons répondre dans un délai determiné.

Enfin l'achêvement du tome 3-e de ma Bibliographie voltairiene, que j'espère pouvoir faire paraître vers le 15 octobre, et la publication des tomes 5 et 6 des oeuvres choisies de Voltaire—(le tome 5-e paru, le 6-e sous presse) me prennent — et audelà — les quelques moments de liberté dont je puis disposer [12].

Est-ce à dire que je renonce à mon travail ? — Nullement. J'ai été trop sensible à l'honneur que vous m'avez fait en m'ouvrant toute grande la porte des *Convorbiri*, et trop flatté du bienveillant accueil que mes articles ont trouvé auprès de vous, pour renoncer, de gaîeté de coeur et sans motif, à une collaboration dont je suis justement fier [13].

Malgré l'Exposition, malgré la crise politique que traverse la France, j'espère que j'aurai quelques loisirs cet été, et que je pourrai préparer, pour octobre ou novembre, une nouvelle série d'articles consacrés principalement aux premièrs oeuvres dramatiques, de notre auteur, aux *Doine et Lăcrimioare*, enfin aux Chants populaires.

Faites-moi donc crédit jusqu'en automne; de mon côté, je m'efforcerai de ne pas vous manquer de parole, et de vous envoyer, avant la fin d'octobre, de la copie pour plusieurs numéros [14].

J'espère que nous aurons le plaisir de vous voir bientôt à Paris, avec Madame Negruzzi. Présentez-lui mes respectueux hommages, et faites lui je vous prie, toutes les amitiés de ma femme, qui se rappelle à votre bon souvenir.

Veuillez agréer, cher Monsieur Negruzzi, avec mes excuses pour mon inexactitude bien involontaire, la nouvelle expression des sentiments de sympathie et de considération de votre tout dévoué collaborateur et ami

G. BENGESCO

VII

(Traducere)

Paris, 25 Martie 1889.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Dela întoarcerea mea la Paris, mi-a fost imposibil să reiau serios lucrarea mea, asupra lui Alecsandri. Mai întâi, marele poet, care face obiectul studiului meu, a fost bolnav toată iarna și n'a putut veni la Legație, unde am fost nevoit să-l înlocuesc. De altă parte, a trebuit să pregătesc pentru Ministerul Afacerilor străine o serie de informațiuni în legătură cu diferite chestiuni financiare, juridice și administrative, asupra cărora ni s'a atras atențiunea că trebue să răspundem într'un termen hotărît. Sunt pe cale de a le termina.

Insfârșit, terminarea volumului III al *Bibliografiei lui Voltaire,* pe care sper să-l public până la 15 Octombrie, și publicarea volumelor 5 și 6 din operele alese ale lui Voltaire (volumul 5 apărut, al 6-a sub tipar), îmi iau și mai mult cele câteva momente de libertate de care pot dispune.

Se poate spune că renunț la lucrul meu ? Nicidecum. Am fost prea sensibil la onoarea pe care mi-ați făcut-o, deschizându-mi larg poarta *Convorbirilor,* și foarte măgulit de primirea binevoitoare pe care au găsit-o articolele mele la Dvs., pentru ca să renunț cu tot dinadinsul și fără motiv la o colaborare, de care într'adevăr sunt mândru.

Cu toată expoziția, cu toată criza politică, criză care bântue în Franța, sper că în vara aceasta voiu avea câteva momente libere și că voiu putea pregăti pentru Octombrie sau Noembrie o nouă serie de articole consacrate mai cu seamă primelor opere dramatice ale autorului *Doinelor și Lăcrimioarelor* și însfârșit cântecelor populare.

Vă rog să mă așteptați deci până la toamnă; cât despre mine, mă voiu sili, să nu vă lipsesc de cuvântul meu, și să vă trimit, înainte de sfârșitul lui Octombrie, manuscriptul pentru mai multe numere. Sper că vom avea plăcerea să vă vedem în curând la Paris, împreună

cu Doamna. Transmiteţi-i respectuoasele mele omagii şi multe complimente din partea soţiei mele care îşi aduce aminte de D-voastră.

Primiţi vă rog, scumpe Domnule Negruzzi, odată cu scuzele mele pentru involuntara inexactitate, o nouă expresiune a sentimentelor mele de simpatie şi consideraţie, dela devotatul D-vs. colaborator şi amic

G. BENGESCU

VIII

Paris, le 3 août 1890.

LÉGATION DE ROUMANIE
EN FRANCE,
33, Avenue Montaigne

— : —

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Permettez-moi de vous adresser, à l'occasion de la perte cruelle que vous venez de faire, la sincère expression de tous mes sentiments de condoléance [15].

Je n'avais pas l'honneur de connaître Mr. votre frère ; mais j'avais entendu vanter plus d'une fois ses éminentes qualités, et je sais en outre quelle étroite affection vous unissait à lui. Croyez que je prends une bien vive part à votre douleur, et permettez-moi de saisir cette nouvelle occasion de vous renouveler, avec mes hommages pour Madame Negruzzi, à qui ma femme adresse ses meilleurs souvenirs, l'assurance de mes sentiments de haute considération et d'affectueuse estime.

G. BENGESCO

VIII
(Traducere)

Paris, 3 August 1890.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Permiteţi-mi să vă adresez, cu ocazia crudei perderi pe care aţi suferit-o, sincera expresiune a sentimentelor mele de condoleanţă.

N'am avut onoare să-l cunosc pe D. fratele D-vs. ; dar auzisem lăudându-se de mai multe ori eminentele sale calități, și afară de asta știu ce legături strânse vă uneau cu el. Credeți-mă, că eu iau o bună parte la durerea D-v., și permiteți-mi să profit de această nouă ocazie să vă reînoesc, odată cu omagiile mele pentru Doamna Negruzzi, căreia soția mea îi trimite cele mai bune amintiri, asigurarea sentimentelor mele de înaltă considerațiune și de stimă afectuoasă

G. BENGESCU

IX

Bruxelles, 21/9 Décembre 1891
45. Rue des Deux Églises

Voici, cher monsieur Negruzzi, ma contribution au numéro jubilaire des *Convorbiri* [16]. Je vous l'envoie plutôt peut-être que vous ne l'attendiez, parce que je voudrais bien que Socec m'envoyât à Bruxelles au moins une épreuve du texte imprimé.

Ayez l'obligeance de lui remettre le plutôt possible le manuscrit, et recommandez-lui de ne pas manquer de m'adresser ici l'épreuve que je lui demande.

Il y a, dans mon travail quelques noms propres étrangers et, de longues citations en français; et comme j'ai l'intention — si vous voulez bien m'y autoriser — de faire de cet article un tirage à part de 50 exemplaires je tiendrais à ce qu'il ne s'y glissât pas trop de fautes typographiques.

Quant aux fautes de langue et de style, je compte sur votre obligeante amitié pour vouloir bien les corriger : je n'ai ici aucun dictionnaire roumain, à l'exception des fascicules parus de *l'Etymologicum* de Hașdeu [17], et vous savez que j'ai toujours quelque peine à écrire directement en roumain: c'est ce que j'ai pourtant essayé de faire cette fois-ci. Au moins mon excellent ami M. Odobesco ne pourrait-il plus se vanter de m'avoir fourni les matériaux de mon travail,

comme il l'a fait jadis, en pleine Académie, pour mon Tableau de la littérature roumaine au moment des débuts d'Alecsandri.

Veuillez excuser le grand nombre de ratures et de corrections du manuscrit. J'ai revu et corrigé mon étude jusqu'à la dernière heure et si je m'étais écouté, je l'aurais gardée huit jours de plus, pour la revoir et la corriger encore. Telle qu'elle est, avec ses lacunes et ses imperfections, j'espère qu'elle pourra plaire par son accent de sincerité ainsi que par l'hommage mérité que j'essaye de rendre à l'illustre mémoire de notre cher et grand poète.

J'écris directement à Socec pour m'entendre avec lui sur les conditions de mon tirage à part, lequel, bien entendu, ne sera pas mis dans le commerce, et ne sera distribué, par mes soins qu' à l'Academie et aux amis du poète.

Il me reste juste assez de place pour vous souhaiter, à Madame Negruzzi et à vous, de bonnes et heureuses fêtes, et pour vous prier d'agréer, cher monsieur Negruzzi, avec les bons souvenirs de ma femme qui envoie à la vôtre ses meilleurs amitiés, la nouvelle expression de mes sentiments les plus affectuesement dévoués.

G. BENGESCO

IX

(Traducere)

Bruxelles, 21/9 Decemvrie 1891.
45. Rue des Deux Églises.

Iată, scumpe Domnule Negruzzi, contribuţia mea la numărul jubiliar al *Convorbirilor.* V'o trimit mai curând poate decât v'aţi fi aşteptat, pentru-că aş vrea mult ca Socec să-mi trimeată la Bruxelles cel puţin o probă a textului tipărit.

Aveţi bunăvoinţa de a-i transmite cât mai curând posibil manuscrisul meu, şi recomandaţi-i să nu uite să-mi trimeată aici proba pe care i-o cer.

In lucrarea mea sunt câteva nume proprii străine şi citaţiuni lungi în limba franceză; şi după cum intenţionez — dacă îmi permiteţi, să fac din acest articol un tiraj separat de 50 exemplare, aş ţine ca să nu se strecoare prea multe greşeli tipografice.

In ceiace privește greșelile de limbă și de stil, contez pe buna D-v. prietenie, ca să vreți să le corectați. N'am aici nici un dicționar român, afară de fascicolele apărute din Etymologicum al lui Hașdeu, și D-v. știți că întotdeauna am oarecare greutate să scriu deodată în românește; ceiace totuși am încercat să fac de data aceasta. Cel puțin, excelentul meu amic D-nul Odobescu nu va putea mai mult să se laude că mi-a procurat materiale pentru lucrarea mea, după cum a făcut-o altă-dată, în plină Academie, pentru lucrarea «Tabloul literaturei române în timpul începuturilor lui Alecsandri». Scuzați marele număr de ștersături și de corecturi ale manuscrisului. Am revăzut și corectat studiul meu, până în ultima oră, și dacă m'aș fi ascultat, l'ași mai fi păstrat 8 zile, pentru a-l revedea și a-l corija. Așa cum este, cu lipsurile și imperfecțiunile sale, sper că va putea să placă, prin accentul său de sinceritate și prin omagiul meritat pe care încerc a-l face ilustrei memorii a scumpului și marelui nostru poet. Am scris direct lui Socec spre a mă înțelege cu el asupra condițiunilor tirajului meu separat, care, bine înțeles, nu va fi pus în comerț și nu va fi distribuit, după dorința mea, decât Academiei și la amicii poetului.

Imi rămâne numai atât loc, cât să vă doresc, Doamnei Negruzzi și D-v., bune și fericite sărbători și să vă rog să primiți, scumpe Domnule Negruzzi, odată cu bunele amintiri din partea soției mele, care trimite soției D-v. cele mai bune complimente, o nouă expresiune a sentimentelor mele celor mai devotate.

G. BENGESCU

X

Bruxelles, le 25/13/II 1891
45. Rue des Deux Églises.

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Pouvez-vous me réserver 25 à 30 pages dans le numéro des *Convorbiri* que doit paraître le 1-er mars ? J'espère pouvoir vous en-

voyer, d'ici au 1-er Janvier le manuscrit d'une petite étude anecdotique sur *Alecsandri intime.* (Câte-va amintiri despre V. Alecsandri) [18], agrémenté de quelques lettres (inédites) qu'il m'a écrites à différentes époques, et qui, quoique rédigeés en français, sont bien roumaines par le sentiment et par l'esprit.

Je m'arrangerai de façon a ce que ces quelques pages vous arrivent à temps, de façon à ne retarder en aucune façon la publication du «numărul jubiliar» des *Convorbiri* [19].

Ma santé laisse toujours beaucoup à désirer, et les médecins me recommandent de m'abstenir de tout travail : néanmoins, je compte bien trouver le temps nécessaire pour rédiger et pour vous expédier mon envoi.

Comme j'écris cette fois *directement* en roumain, je vous *serai* bien obligé de corriger sur le manuscrit les nombreuses fautes de style ou de grammaire que aurait pu m'échapper.

Ma femme, qui vous fait ses amitiés, vous prie de vouloir bien la rappeler au bon souvenir de madame Negruzzi, à qui je présente mes hommages empressés.

Veuillez agréer, cher monsieur Negruzzi, la nouvelle expression de mes sentiments les plus affectueusement dévoués.

G. BENGESCO

X

(Traducere)

Bruxelles, 25/13/II 1891.
45. Rue des Deux Églises.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Imi puteți reține vre-o 25 — 30 pagini în numărul Convorbirilor, care trebue să apară la 1 Martie ?

Cred că o să vă pot trimite, de aici, la 1 Ianuarie manuscrisul unui mic studiu anecdotic despre *Alecsandri în intimitate* (câte-va amintiri despre V. Alecsandri), împodobit cu câteva scrisori (ine-

dite), pe care mi le-a scris la diferite epoci, și care, cu toate că sunt scrise în franțuzește, sunt cu totul românești ca sentimente și ca spirit.

Voiu face în așa fel, încât aceste câteva pagini să vă sosească la timp, astfel ca să nu întârzie sub nici un motiv publicarea «numărului jubiliar» al *Convorbirilor*.

Sănătatea mea lasă mereu mult de dorit, și doctorii îmi recomandă să mă abțin de la orice muncă : cu toate acestea cred că voiu găsi timpul necesar, ca să scriu și apoi să vă trimit.

Cum de data aceasta am scris deadreptul în românește, vă voiu fi mult obligat, dacă veți corecta în manuscris numeroasele greșeli de stil și de gramatică, greșeli care ar fi putut să-mi scape.

Soția mea, care vă transmite complimentele sale, vă roagă să o reamintiți Doamnei Negruzzi, căreia îi prezint neîntârziat omagiile mele. Primiți, scumpe Domnule Negruzzi, noua expresiune a sentimentelor mele celor mai devotate.

G. BENGESCU

XI

Bruxelles, 2 Ianuarie/21 Decembrie 1891/92.
45. Rue des Deux Églises.

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Vă mulțumesc de observațiunea ce binevoiți a'mi face în privința titlului articolului meu, și găsesc că vă arătați prea indulgent pentru celelalte greșeli care negreșit mi'au scăpat. Primesc cu bucurie a se tipări : *Amintiri despre viața intimă a lui Alecsandri*, și propun numai a se adăoga—deoarece aceste *Amintiri* se referă la o perioadă foarte scurtă din viața poetului — *în timpul misiunei sale diplomatice la Paris*, sau ceva analog ce veți decide [20].

Nu uitați, vă rog, a'mi trimite o corectură la Bruxelles; mă vei îndatora foarte mult.

Intrarea în minister a D-lor Carp, Gherman și Marghiloman [21], va întări fără îndoială partidul conservator; sper că resultatul alegerilor ne va fi favorabil, și că vom isbuti în fine a avea un guvern

stabil, capabil şi onest, respectat în ţară şi stimat în streinătate, unde crizele ministeriale multiple din aceşti din urmă ani au produs o impresie destul de defavorabilă, şi nu au dat o idee tocmai bună de valoarea şi de caracterul bărbaţilor noştri politici. Vă uresc [22] personal un succes strălucit la Iaşi, unde nu mă îndoiesc că vă veţi presenta [23], şi profit de această ocasiune pentru a vă reînoi, iubite, D-le Negruzzi, cu omagiurile mele pentru Doamna Negruzzi, expresiunea simţimentelor mele de afecţiune şi de devotament.

La mulţi ani !

G. BENGESCU

XII

Bruxelles, le 10 avril 1894.

LEGAŢIUNEA REGALĂ
a
ROMÂNIEI IN BELGIA
ŞI ŢARILE DE JOS
No. . . . . . .
—:—

CHER MONSIEUR NEGRUZZI,

Je viens de lire dans «l'Indépendance roumaine» que j'ai reçue ce matin, le résumé de votre discours en réponse à celui d'Ollanesco [24], et j'ai été à la fois très touché et très flatté de la mention élogieuse que vous avez bien voulu y faire à mon adresse. Je m'empresse de vous en remercier, et je vous prie en même temps de m'excuser si je ne vous ai pas écrit plus tôt, comme j'aurais dû et comme j'aurais voulu le faire, à l'occasion du très aimable envoi du tome 1-er de vos «Oeuvres complétes» [25], que j'ai lu avec autant de plaisir que de profit. Je viens de passer deux longs mois au chevet de ma femme, qui a été très dangereusement malade, et dont la santé me cause actuellement encore de vives appréhensions, et j'ai dû négliger ma correspondance priveé, même avec mes meilleurs amis. Je me suis en outre attelé à une besogne qui m'absorbe *assez* bien, comme disent ces braves Belges : un essai de bibliographie franco-roumaine

du XIX-e siècle [26], dans laquelle je compte énumérer tous les ouvrages de quelque importance publiés en français sur notre pays, de 1800 à 1894. Le tome 1-er, comprenant 1-er les principaux écrits relatifs à la Roumaine, imprimés en France pendant cette période, 2-ième les oeuvres françaises d'auteurs roumains, et les ouvrages roumains parus toujours en France, est sous presse, et j'espère pouvoir vous l'adresser vers la fin de cette année. Dans la deuxième partie, je passerai en revue tous les ouvrages sur le Roumanie écrits en français, mais publiés en Roumaine et à l'étranger. Ce second volume n'est encore qu'à l'état d'ébauche ; mais le premier est très avancé, et si vous vouliez bien me faire l'amitié d'en anoncer la prochaine publication à nos collègues de l'Academie, vous m'obligeriez d'autant plus que je tiens à justifier l'éloge si bienveillant et si amical que vous avez bien voulu faire, dans votre discours, de mon activité littéraire [27].

J'espère que madame Negruzzi se trouve bien de sa cure de cet été, et que vous êtes vous-même en bonne santé. Ma pauvre femme est si faible, si deprimée que je ne peux pas pouvoir la quitter, même pour quelques semaines, dans le courant de l'été. J'aurais bien voulu cependant retourner à Aix, qui m'a été plutôt salutaire.

Veuillez, cher Monsieur Negruzzi, présenter mes hommages les plus empressés à Madame Negruzzi et agréer pour vous-même la nouvelle expression des sentiments d'affection et de gratitude que vous garde, de loin comme de près.

Votre tout dévoué.

G. BENGESCO

XII

(Traducere)

LEGAŢIUNEA REGALĂ
a
ROMANIEI IN BELGIA
ŞI ŢARILE DE JOS
No.......

Bruxelles, 10 Aprilie 1894.

—:—

SCUMPE DOMNULE NEGRUZZI,

Am cetit în «l'Indépendance roumaine» pe care l-am primit astăzi dimineaţă, rezumatul discursului D-v., ca răspuns la discursul lui

Olănesco, şi tot odată am fost foarte măgulit şi foarte mişcat de elogioasa menţiune pe care aţi bine voit să o faceţi la adresa mea. Mă grăbesc să vă mulţumesc pentru aceasta şi vă rog în acelaş timp să mă scuzaţi că nu v'am scris mai curând, cum ar fi trebuit şi cum aş fi vrut să o fac cu ocazia trimiterei foarte amabile, a primului volum din «Opere Complete» ale D-v., pe care le-am cetit cu tot atâta plăcere, cât şi folos.

Am petrecut 2 luni lungi la căpătâiul soţiei mele, care a fost foarte greu bolnavă şi a cărei sănătate îmi cauzează şi acum vii temeri, şi a trebuit să neglijez corespondenţa mea particulară chiar cu amicii mei cei mai buni.

Afară de aceasta sunt legat de un lucru care mă absoarbe binişor, după cum spun aceşti bravi Belgieni : o încercare de bibliografie franco-română din sec. XIX, în care cred să enumăr toate operele, de oarecare importanţă, publicate în franţuzeşte, despre ţara noastră, dela 1800 până la 1894.

Volumul I-iu, conţinând în primul rând, principalele scrieri cu privire la România, tipărite în Franţa în timpul acestei perioade, în al doilea operele franceze de autori Români, şi opere româneşti apărute tot în Franţa, este sub tipar şi sper, că o să vi-l pot trimite spre sfârşitul acestui an. In partea a doua, voiu trece în revistă toate lucrările despre România scrise în franţuzeşte, dar publicate în România şi în străinătate.

Acest al II-lea volum nu este decât încă în stare de schiţă; primul însă e foarte înaintat, şi dacă aţi dori să-mi faceţi plăcerea de a anunţa viitoarea publicare colegilor noştri dela Academie, m'aţi îndatora, cu atât mai mult, cu cât eu ţin să justific elogiul atât de prietenesc şi binevoitor pe care aţi binevoit să-mi faceţi, în discursul Dv., despre activitatea mea literară.

Cred, că Doamna Negruzzi se simte bine după cura din vara aceasta, şi Dv. înşivă sunteţi sănătos.

Sărmana mea soţie este atât de slabă, atât de deprimată, că nu o pot părăsi, nici pentru câteva săptămâni în decursul verii. Aşi dori mult acum să mă reîntorc la Aix, care mi-a fost mai curând priincios.

Transmite-ţi, scumpe Domnule Negruzzi, cele mai neîntârziate omagii Doamnei Negruzzi şi primiţi pentru Dv., din nou, expresiunea sentimentelor mele de afecţiune şi de mulţumire ce vă păstrez, de departe ca şi de aproape.

Al D-v. devotat,
G. BENGESCU

Izvoare: Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor: Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE

I

[1] şi [2] Nu s'a publicat nimic de *Carol Scrob* în *Conv. Lit.*

[3] *Theodor Şerbănescu* a publicat în *Conv. Lit.* 1878 XII următoarele poezii: *Răspuns la...?* (Dedicată «amicului meu D. C. Olănescu» 301—302), *La pescuit* (302), *Sonet* (303), *Poet şi Epicuriani* (343), *Despărţire* (344).

[4] Dela 27 Aprilie 1876 partidul liberal era la guvern, iar cel conservator în opoziţie. Dela 24 Iulie 1876 până la 1 Martie 1888 ministru preşedinte: *Ioan C. Brătianu*, cu excepţia restimpului 10 April 1881 — 9 Iunie 1881, în care preşedinţia consiliului o deţinu *Dimitrie Brătianu*.

II

[5] şi [6] Probabil e vorba de *Miron Pompiliu* şi *Theodor Buiucliu* (* 9 Mai 1839— † Sept. 1897, Iaşi), fost directorul Tipografiei Naţionale din Iaşi, unde se tipărea *Conv. Lit.* (Cfr. *I. C. Negruzzi*, Dicţionarul Junimei, în Conv. Lit. 1924 LVI 387).

V

[7] *George Bengescu* «Vasile Alecsandri», «studii istorice literare şi bibliografice asupra vieţii şi operilor sale», în *Conv. Lit.* 1886 XX 150—169; datat: Paris, Aprilie 1886. Redacţia pune în fruntea articolului următoarea notă: «D. George Gr. Bengescu, primul secretar al legaţiunii române din Paris, cunoscut în Franţa prin însemnatele sale studii bibliografice asupra lui *Voltaire*, ne trimite următorul articol despre *Vasile Alecsandri*. Vedem cu plăcere că succesele ce le-a dobândit în străinătate au îndemnat pe compatriotul nostru a se ocupa şi de oamenii însemnaţi ai ţărei sale. Ii

deschidem cu mulţumire coloanele revistei noastre, convinşi că şi cititorii „Convorbirilor" vor şti să aprecieze munca şi eruditiunea domnului G. Bengescu» *(ibid. 150)*. Următoarele capitole urmează în XXI 841, 951 şi 1033; XXII 27 şi urm.

VI

[8] In *Conv. Lit.* 1888 XXII 27 şi urm.

[9] «*Foaie ştiinţifică şi literară*». Iaşi 9 Ian. — 29 Oct. 1844.

[10] N'au apărut în acest timp, ci mai târziu (1892 XXV).

[11] *Biograful* G. Bengescu avea mai mare nevoe de poetul V. Alecsandri, decât Ministrul V. A. de secretarul de legaţie G. B.

VII

[12] *Voltaire. Bibliographie* de ses oeuvres. 4 volume, Paris 1882 — 1890.

[13] In 1888/90 G. Bengescu nu figurează printre colaboratorii *Conv. Lit.*

[14] «In anul expoziţiei Franceze din 1889, el [Alecsandri] se cobora uneori din Avenue Montaigne de vizita expoziţia care era la doi paşi şi se întorcea uimit de puterea de invenţie şi de activitatea popoarelor, crescută de geniul de a expune, unic în lume, al francezului. Intr'o zi legaţia noastră fiind invitată la un prânz de inaugurarea restaurantului român, ce avea să atragă mai târziu atât de mult prin lăutarii şi ariile noastre naţionale, Alecsandri merse împreună cu personalul misiunei. In momentul în care el luă loc la masă, lăutarii, rău inspiraţi, începură a intona, după primul marş, Steluţa de Alecsandri, iar o funcţionară îmbrăcată în costumul naţional a localului îi prezentă un buchet de flori, vorbind cu accent evreesc. Aceste greşeli, dată fiind sensibilitatea lui fină, îi strică sărbătoarea din ziua aceea» *(N. Petraşcu,* Vasile Alecsandri, Buc. 1930, pg. 65).

VIII

[15] E vorba de moartea lui *Leon C. Negruzzi* întâmplată în noaptea dintre 15 — 16 Iulie 1890 (Trifeşti-Iaşi).

IX

[16] Anul al XXV-lea de apariţie a *Convorbirilor Literare*. In numărul jubiliar (11 — 12 din 1 Martie 1892) *G. Bengescu* publică «Amintiri despre viaţa intimă a lui Alecsandri în timpul misiunii sale diplomatice la Paris». — «Scrisori şi versuri inedite. 1885 — 1890» (pg. 960 — 985).

[17] Până la 1891 apăruseră din *Etymologicum Magnum Roumanie de B. Petriceicu-Haşdeu*, tomul I 1886 şi II 1887; tomul III s'a tipărit la 1893, iar IV la 1898.

X

[18] şi [19] Cfr. nota 16, unde se găseşte titlul intreg al contribuţiei lui G. B.

XI

[20] Cfr. nota 16.

[21] Guvernul de sub președinția lui *Lascar Catargiu* dela 26 Noemvrie — 9 Decemvrie 1891 cu *Al. Lahovary* la externe, *Al. Știrbey*, finanțe, G-l *G. Manu* domenii, *D. C. Sturdza* justiție; *I. Lahovary* răsboiu, *Tache Ionescu* instr. publică, *D. C. Olănescu* lucrări publice; la 18 Decemvrie 1891 demisionează *G-l Manu, Al. B. Stirbey* și *D. C. Sturdza* și locul lor îl ocupă *P. P. Carp, Menelas Gherman* și *Al. Marghiloman*. (Cfr. *Dimitrie Costescu* «Fazele ministeriale în România», pg. 93 — 97).

[22] Cfr. autograful : *uresc* pentru urez.

[23] In alegeri.

XII

[24] Răspuns la discursul de recepțiune a lui *D. Olănescu* de Iacob C. Negruzzi, (Buc. 1894). Dimitrie C. Olănescu a fost ales membru al Academiei Române la 11 Martie 1893, și și-a ținut discursul de recepție despre *Vasile Alecsandri*.

[25] *Iacob Negruzzi* «Scrieri Complete», v. I., București, Socec, 1893.

[26] *G. Bengesco* «Bibliographie franco-roumaine». XIX siècle. Bruxelles 1895. Aceeaș, ed. II-a Paris 1907.

[27] *G. Bengescu* a fost membru corespondent al Academiei Române din anul 1882.

Dumitru C. Olănescu cătră Iacob C. Negruzzi

Scrisori din anii 1878 — 1894

I.

[*Februarie-Martie 1878*] [1]

DOMNULE NEGRUZZI,

D. Theodor Rosetti [2], mi-a spus că cercând-se să se citească în sinul Societăţei Junimea actul I din Ruy Blas, s'au întâmpinat greutăţi, din pricina relei copieri a manuscrisului meu.

D. Maiorescu, făcându-mi onoarea de a recomanda această lucrare, la bine-voitoarea D-stră atenţiune [3], cu scopul de a fi imprimată în Convorbirile Literare, viu a vă ruga, pentru a se evita greşelile de corectură, să-mi trimiteţi aici probele spre a le face eu îmbunătăţirile cuviincioase.

Adresa mea este «Dimitrie C. Ollănescu, şef de cabinet la Ministerul Afacerilor Streine».

Nu ştiu dacă vă mai aduceţi aminte, însă v'am fost presintat în Salonul D-nei Mârzescu la anul 1870, când porneam pentru complectarea studiilor mele la Paris.

Fericit de a mă reaminti acum binevoitoarei D-stră cunoştinţe, vă rog să'mi răspundeţi, dacă cererea mea este primită şi dacă lucrarea ce voi urma a vă trimite, va apare astfel în ziarul ce dirigeţi. Primiţi vă rog, Domnule Negruzzi, încredinţarea celei mai distinse consideraţiuni, cu care am onoare a fi devotatul Domnii-Voastre servitor

OLLĂNESCU

II.

București, 12/24 Mai 1878.

DOMNULE NEGRUZZI,

Mă grăbesc a vă răspunde la amabila și bine-voitoarea D-stră scrisoare, exprimându-mi toată a mea recunoștință pentru îngrijirea ce-mi făgăduiți a pune, întru tipărirea traducerei lui Ruy-Blas [4].

Cu poșta viitoare vă voiu expedia actul al II [5] și apoi pe celelalte, spre a le putea astfel să le aveți la îndemână, pentru continuarea publicațiunei.

Recunoscând pe deplin observațiunile ce mi-ați adresat, în privirea imposibilităței trimiterii corecturilor aici, vă rămân foarte îndatorat de însărcinarea bine-voitoare ce ați luat, pentru a le face D-stră și vă mulțumesc din tot sufletul pentru încuragierile și măgulitoarele complimente ce-mi trimiteți pentru această lucrare.

Impărtășind, de asemenea, în totul corecțiunile ce ați făcut ici și colo în manuscrisul meu, vă rog a lua pe viitor, în cursul publicațiunei orice dispozițiune analogă, fiindu-vă foarte recunoscător pentru această deosebită atențiune din parte-vă.

In ceea ce privește cuvântul : *haide-de !* care am voit să reproducă pe francesul *bah !* aș socoti că : *o atunci* sau *o pe-atunci !* sunt oare cum neîndestulătoare a exprima acest cuvânt de nepăsare ironie, pe care Don Cesar o are ori de cânte ori este vorba despre dânsul și că o expresiune mai energică ar fi putut să-l facă mai lămurit la noi. Dacă ziceți Dv. că expresiunea născută pe malurile Dâmboviței, vă pare grozavă și că trebuește isgonită din limbă ca o născocire a mitocanilor Capitalei, mă învoesc la aceasta, însă vă rog — și aceasta fără a crede că am vre o înclinare către D-ei — să-i căutați un înlocuitor, care să poată fi în stare a da ideea lui bah ! acela faimosul, pe care reposatul *Mèlingue* îl trimitea ca un fulger, până în fundul salei, dând din umere și încrețindu-și colțurile gurei. Eu cred că dacă am pune cuvântul *ași !* cu un altul care să'mplinească cele 2 picioare ce mai lipsesc, am putea reproduce mai exact ideea autorului frances.

Iar vin la aprecierea D-stră. Deosebirea *a ţine de cald* socot că nu e contrară idei de *a încălzi* — ? Românul zice... cutare lucru nu-mi ţine de cald, căci nu e al meu, de ex.; de aceea am pus'o aici şi aceasta togmai spre a fi în cărarea ideii lui Hugo care da acelui peptar un îndoit avantagiu.

In ceea ce priveşte alegerea ce am făcut, pentru versul traducerei mele, am fost îndemnat a alege cel de **16** şi **15** sylabe, fiind-că versul lui Victor Hugo, fiind plin şi de multe ori umflat, îmi era aproape peste putinţă de a grămădi atâtea idei într'un vers mai scurt.

O traducere în versul de **14** şi **15** am început acum. La Fille de Roland [6] nu merge, căci limba e cu totul alta de cât în scrierile lui Hugo, care precum ştiţi, căutând efecte, caută şi espresiuni care de sigur intră mai bine în cadrul versului de **16** decât în al celuilalt.

Toate acestea însă înţelegeţi că sunt chestiuni de discutat încă, şi precum mi-aţi făcut plăcerea, de a-mi spune că ne vom revedea la Bucureşti, îmi reserv plăcuta ocasiune de a vă expune atunci aceea ce cred eu în această privire.

Terminând, vă mulţumesc încă o dată de buna-voinţă şi incurajarea măgulitoare ce-mi faceţi şi vă rog să primiţi expresiunea celei mai înalte a mele stime, fiind devotatul D-voastră servitor.

OLLĂNESCU

III.

[*Bucureşti, sfârşitul lui Mai 1878*] [6 a]

DOMNULE NEGRUZZI,

Mă iertaţi dacă vă incomodez cu scrisorile mele, dar nu am ce face, sunteţi redactor de jurnal şi trebue să treceţi cu vederea, supărările ce vă fac cetitorii.

Vă rog a trimite Domnului Socec, pe adressa mea 3 numere din fiecare exemplar al Convorbirilor ce vor apare dela 1 Iunie până la finele anului, remiţând eu aci D. Socec costul lor.

Imi veţi face o mare îndatorire. Prin D. Gane v'am mai trimis ceva versuri. Sunt ele dupe gustul D-tale ?

Permite-mi a mă recomanda bunelor D-tale amintiri și a fi devotatul D-stră

OLLANESCU

IV

[*București, încep. Iunie, 1878*]

DOMNULE NEGRUZZI,

Actele următoare din Ruy Blas, le veţi avea negreșit săptămâna viitoare ; le am fost dat lui Șerbănescu să vi le aducă, dar el le-a perdut, împreună cu alte lucruri ale sale.

Vă trimit aci, o poesie către Alecsandri [6 b], de voiţi a o publica îmi veţi face mare plăcere.

Al D-stră prea devotat

OLLĂNESCU

V

București, 12 Iunie, [*1878*] [6 c]

DOMNULE NEGRUZZI,

Mai întâiu te rog să bine-voești a mă ierta, dacă am întârziat a vă trimite act. II din Ruy Blas, dar nu am fost în București.

Astăzi sosind, am găsit mult amabila D-stră scrisoare din 5 corent, la care mă grăbesc a vă răspunde, trimiţându-vă și actul în cestiune. Pe celelalte 3 acte le veţi avea nainte de sfârșitul lunei.

Mulţumindu-vă mai întâiu de bine-voitoarele și măgulitoarele D-stre complimente, vă sunt foarte recunoscător de încurajerile ce'mi daţi și vă făgăduesc, a mă sili să fac și mai bine pe viitor, pentru a le putea merita pe deplin.

Să venim acum la acele câte-va observări ce aţi făcut pe ici, pe colea.

La oda Quomodo vita etc.[7] în loc de: ca poporul să-l aleagă etc... dacă cuvântul *țări* (gen. prescurtat) nu vă convine, propun refacerea totală a strofei astfel ;

Altul poate să ia parte
La onoruri, când se duce
In câmpiile lui Marte ! [8]

(ceia-ce s'ar apropia și mai mult de text, cu toate că forma cea dintâiu mie-mi pare mai elegantă, în sfârșit alegeți !).

Am zis ș'ale Arabiei, fiind-că ș'a Arabiei [9] — mi s'a observat de D. Odobescu, că ar fi un provincialism.

Primesc cu plăcere corecțiunea. Turburări și certuri multe... din oda «ad amphoram» [10].

Propun eu acum, în loc : «noi puteri și nouă viață», din aceiași odă, să se zică, *întărire* și *viață*, evitând ast-fel provincialismul bucureștean, de pot zice ast-fel, care acordă nuvelele neutre cu qualificative masculine : noi puteri [11]; cu toate că aceasta nu mi s'a observat de nimeni, când am cetit odele aci.

Ibidem, în loc de «abătute», rog a se pune : *răsbătute*, căci nu voesc a strica rima cu *sărute* [12]. Primesc iar cu bucurie, denominarea, după Horațiu, ce voiți a da odelor mele, voind a le da aceea ce ziceți, un caracter independent.

Pentru «Lupul și barza», [13] vă rog a lăsa astfel titlul :

1° El fiind o amintire din copilăria mea, și o *spaimă* ca să zic pentru ceice cunoscând Fabula mi-a interzis-o dupe scenă. Nu fac personalități.

2° Cuvântul *cocostârc* însemnează la noi *bâtlan* și apoi e un provincialism, care nu s'ar înțelege pretutindeni.

3° Cuvântul însuși cocostârc, îmi pare cam urît pentru «une entête de pièce» de acea vă rog a nu-l schimba. Cine vrea să înțeleagă, va înțelege și astfel.

Poezia către Alecsandri [14], deși mi s'a fost cerut de jurnale, nu am voit să o las să se publice dorind a o vedea publicată în Convorbiri și știind regula adoptată de D-stră în aceasta privire.

Deci nici un jurnal nu are învoirea mea a o publica și cele ce o vor face'o le voiu desavua. Ea e proprietatea jurnalului ce dirigeți

şi pe care m'am deprins încă de la naşterea lui, a'l privi ca o oglindă frumoasă a literaturei româneşti.

D-ta diriguitorul şi pasnicul ei, ai toată dreptatea de a nu culege imaginele ce se reflectează într'însa din gazetele politice sau din sarbedele straturi literare ce se produc de cât-va la noi, pentru că altfel ar pierde din valoarea şi din meritul ei.

Dorind cât mai de grabă a vă vedea şi mulţumindu-vă de cele 3 numere a revistei ce mi-aţi trimis [15], vă rog a continua tot ast-fel cu trimiterea lor şi a-mi face cunoscut chipul cum mă pot aquita de costul lor.

Remăn al D-stră prea supus şi devotat

OLLĂNESCU

VI

[*Bucureşti, 3 Iulie 1878*] [16]

STIMABILE DOMNULE NEGRUZZI,

Iată vă trimit actele 3 şi 4 din Ruy Blas [17] rămânând ca al 5-lea să vi-l trimit peste două zile, fiind că l-am prefăcut cu totul.

Mulţumindu-vă de bunătatea D-stră pentru tipărirea poesiei către Alecsandri [18], am onoarea a vă spune că nici odată nu am dat'o să fie tipărită la Curierul din Iassy [19], ba că chiar am scris D-lui Balassan, făcându-i imputări pentru aceasta. In ce priveşte costul abonamentelor, vă voiu trimite peste câte-va zile costul abonamentului meu iar pentru celelalte două, persoanele pentru care le cerusem, au plecat la băi şi nu mi-au lăsat costul lor. De aceea vă rog a-mi expedui *en attendant* numărul meu.

Cu această ocasiune vă fac o reclamare în numele D-nei Alexandrina Ion Ghica, care s'a abonat la Convorbiri şi nu a primit nimic, de aceea vă rog a'i expedui numerele sale *la gara Ghergani.* Costul abonamentului l'am fost dat D-lui Maiorescu, carele l'a dat D-lui Leon Negruzzi spre a vi-l aduce.

Vă rog să-mi răspundeţi, dacă pot să vă mai trimit şi câteva tra-

duceri din Horaţiu [20] pe lângă această traducere din Victor Hugo şi aceasta o fac basat pe binevoitoarea D-stră încurajare.

Aşteptând fericita ocasiune de a vă vedea, vă rog a primi asigurarea sincerului meu devotament.

OLLĂNESCU

VII.

[*Bucureşti 1878*] [21]

STIMABILE DOMNULE NEGRUZZI,

Iată că vă trimet şi actul V-lea din Ruy Blas, rugându-vă să bine-voiţi, de se poate, a le publica câte-trele actele într'un număr, fiind-că voesc a'l pune pe scenă în Bucureşti şi e mult mai de preferit a avea textul imprimat [22].

Cu această ocasiune vă rog, de se poate, să bine-voiţi a dispune să se trimită Teatrului din Bucureşti, contre remboursement neapărat, vre-o zece numere din fie-care din exemplarele în care se găseşte tipărit Ruy Blas, pentru scopul ce v'am arătat mai sus [23].

Cu aceasta 'mi veţi face o mare îndatorire şi o înlesnire scenei Române de aici.

Răspundeţi-mi asemenea de modul cum să trimit banii pentru aceasta.

Costul abonamentului meu l'am expeduit prin fratele meu de vre-o câte-va zile, cred că'l veţi fi primit acum.

O ultimă rugăciune : în oda «quomodo vita beata efficitur» rogu-vă a schimba o strofă 'n următorul mod :

« . . . . iar pământul
Făgăduitor de roadă,
Nu'şi mai ţine în veci cuvântul» [24]

traducere mai apropiată de textul latin «fundus meodax» de cât cea care e espeduită, în exemplarul ce posedaţi.

Aşteptând răspunsul D-stră, vă rog a primi încredinţarea prea înaltei mele stime şi consideraţiuni

OLLANESCU

VIII

[*București 1878*] [25]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Vă rog foarte, să bine-voiţi, dacă se poate, a'mi trimite câte un exemplar din Convorbiri unde se află Ruy Blas [26], având a face o lectură M. S. Doamnei.

Vă voiu fi foarte recunoscător.

Rugându-vă să aveți pe viitor aceeași bună-voință ce mi-aţi arătat până acum.

Sunt al D-stră prea devotat

OLLANESCU

LEGAȚIUNEA ROMANIEI
PE LÂNGA POARTA OTOMANĂ
—:—

IX

Pera 16/28 Septembrie [*1880*] [27]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Dă-mi voe a te distrage un moment de la prețioasele D-tale ocupațiuni și a te ruga să primești cu o bine-voitoare amintire pentru mine aceste câte-va bucăți de versuri, ce-ți trimit.

Parte din ele au fost cetite într'o serată a Junimei, pe când D-voastră lipsiați la București, parte nu sunt de loc cunoscute nimărui.

Vă rog a le ceti și a le da sprijinul D-voastră, dorind ca în toţi anii să nu începem toamna fără a vă trimite şi eu, cu cel din urmă zimbet al razelor calde, cele dintâiu, din anul scholastic, a mele produceri.

Aș fi doritor să știu ce mai scrieți nou și ce mai se face în domeniul literar pe la noi. Afară de câte-va gazete politice și de credincioasele Convorbiri, nu primim aici nimic din țară şi mă credeţi o dată Convorbirile cetite și recetite pare că mă prinde un dor de

țară, o nostalgie de vorbă lungă întru ale Literaturei care osebit de rare intervale, se prelungesc până la o nouă sosire a Convorbirilor, adică mai o lună. Această foae, pentru mine, îmi ține loc de căldură și de lumină națională (ca să zic așa) și e în drept ca Părintelui ei să împărtășesc celui dintâiu aceste simțiminte.

Am reușit aici să interesez la cultura și la limba noastră pe mai multe persoane, care ne-ar face onoare să le știm aprețuind producerile noastre în chiar limba noastră. Ast-fel Domnul Tissot [28] ambasadorul Franciei, care încă nu poate uita Iassy și splendorile lui dela 1866 și 1867, care ne iubește și ne susține din toate puterile, mi-a mărturisit că cu toată dragostea ce are pentru noi și pentru ale noastre, nu a putut să se deprindă a vorbi și înțelege limba Românească : așa, încât de multe ori trebue să'i traduc în franțuzește aceea ce voesc a'i supune la înalta și savanta sa apreciare.

Și aceasta din cauza relei deprinderi ce avem a tot vorbi până și cu slugele Franțuzește. Pe lângă D-sa mai este o damă foarte inteligentă, nevasta Consilierului Ambasadei Rusești, D. Mihail Onu, Român de origină, care dorește foarte a cunoaște literatura Românească.

Alt mijloc mai bun n'am găsit de cât acela de a'i da operile lui Alecsandri și Convorbirile literare. Pe lângă celelalte bucăți de prosă ori poesie, articolele D-lor Cihac, Burlă și alții, asupra Limbei o interesează foarte [29]. Eu, de vreme ce e o datorie ca toți pictorii ce merg în orient și pot să lucreze, trebuesc să trimită sau să aducă vre un Tablou, care să amintească locurile prin care au trecut sau impresiunele ce au simțit, traduse pe pânză ; eu zic zugrav ucenic, m'am încumetat a face un Tablou despre ce se poate vedea sau mai bine de cum am văzut eu Bosforul într'o noapte cu lună plină.

Lucrarea nu e sfârșită. Când o voiu găti-o, vă o voiu trimite-o și nici o mai mare răsplată, pentru osteneală nu voiu avea, de cât aprobarea D-stră și tipărirea în acest monitor al minței și al inimei noastre, în Convorbiri [30].

Dacă nu ai văzut nici o dată orașul Sultanilor și mai ales Bosforul, apoi nu am în deajuns cuvinte spre a'ți da îndemnul ca de Paști să vii să'l vezi.

De sigur, vei lua plecând de aici, o provisie de inspirațiune pe care cu greu o vei putea-o dobândi aiurea.

Imi voiu face, de alt-mintrelea, o dulce și deosebită plăcere de a'ți fi călăuză și copărtaş la plăcutele simțiri ce vei avea.

In curând sper a vă trimite o Comedie de năravuri Sociale [31], cu privire la eterna cestiune a căsătoriei, la noi.

Rugându-te a mă aminti amicilor din Junimea și a'mi păstra o bună și indulgentă prietenie, fii bun a primi o strângere de mână și o călduroasă urare de lungă și fericită viețuire, cu multe și desmierdate de muse inspirații atât în versuri cât și în prosă.

Ucenic devotat

OLLANESCU

X

24 Ianuarie 1881, Constantinopole.

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iți trimit, pe lângă aceasta, trei ode din ale lui Horațiu [32], cu făgăduială, de a-ți mai trimite, în curând altele.

Voiu profita de buna-voința ce Colegii din Junimea mi-au arătat cu atâta grațiositate, spre a le trimite o serie de Tablouri scrise, despre năravurile religioase, sociale, politice și răsboinice, ce am putut culege aici în orient [33].

Am intențiunea de a scrie o carte chiar despre aceasta [34]; ca bun camarad însă, nu voiu lăsa să iasă nimica la lumină, înainte de ce Junimea să nu-și dea «povățuitoarea sa întru binele și întru îndreptarea către el ; care mai mult preț aduce și mai de istov orânduială tocmește, pentru cei ce se năzuesc întru dânsele», precum cuvintează Logofătul Greceanu [35], despre condicarii (literații) din vremea lui Caragea, care cercau a se povățui de Philosofia lui Aristotel și Xenophont, spre a'și consfinți producerile lor. Imi vei face mare plăcere deci, de a-mi spune particularnic, părerea D-tale, despre aceea ce îți voiu trimite — o scenă religioasă a lecției *Scy-*

thilor — spre a putea cu mai de istov orânduială să purced la tocmirea tuturor acelora, despre care ţi-am vorbit.

Pe aici vremea cea ploioasă şi noroioasă nu ne dă vreme a gândi că suntem în Răsărit, şi întorcând vecinic faţa către miază noapte, de unde ne vine aer de ţară, dorim de prieteni şi le urăm a bine.

Rugându-te dar, a-ţi mai aduce aminte şi de mine, când vei avea vreme, îţi strâng mâna cu frăţie.

OLLANESCU

XI

Constantinopole, 11 Septembre [*1881*] [36]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

De nu ţi-am scris de mult şi dacă de mult nu ţi-am trimis nimic pentru scumpa noastră Junime, nu doară că te-am uitat, ori mi-am lăsat în pragul lenevirei lucrările ce brumă vă trimit şi eu din când în când.

Vacanţiile D-stră, mai plimbările cu compatrioţi pe aici, mai una, mai alta, mi-au furat timpul, fără a'mi fi stingherit totuşi dorinţa de a vă da noutăţi despre mine, câtuşi de puţin. Ba încă, am luat chiar îndrăsneala a gândi special la D-ta şi la bunătatea ce mi-ai arătat întotdeauna, aşa că traducând faimoasa odă ad Calliopen [37] n'am găsit că s'ar cădea să rămână fără de protector Românesc şi deci de rog s'o primeşti ca o dulce amintire de la mine.

Rătăcind printre zidurile Byzanţei, m'a dus întâmplarea să dau peste mormântul celui din urmă Impărat Bysantin Constantin Dragades [38], pe care l'am găsit într'o stare mai de plâns şi mai de mirare (de se poate zice aceasta) de cât toate ticăloşiile ce le vedem aici, în ziua de azi.

Am pregătit o notiţă asupra celora ce am văzut şi ce am cetit asupra morţei acestui viteaz şi'mi propun scriind'o pe curat să ţi-o trimit spre a o supune ciuruitului Junimei [39]. Asemenea îmi reservez plăcerea de a vă trimite şi oare care legende Arabe şi Turceşti pe care le-am pus în versuri [40], o descriere a unei sărbători Persiene, deja

promisă, şi o schizză despre unele moravuri Orientale şi despre unele chipuri ciudate a vieţei intime a Turcului [41]. Fie-le obrazul cu cinste ! D-stră ce mai faceţi ? ce mai lucraţi ! Cum mai petreceţi ? Eu de 6 luni sunt pironit aici, unde lipsa unui ministru titular nu-mi dă voe a mă mişca.

De iarnă sper că ne vom vedea. Eu ştiu că aştept cu o nespusă bucurie momentul, când voiu deschide iar uşa camerei, unde sâmbătă seara se adună cea mai plăcută, mai frăţească şi mai liberă companie de tineri, la care am avut norocirea să stau de faţă de când sunt.

Deocamdată mă mărginesc a vă trimite aceste câte-va ode, pe care te rog, dele veţi găsi pe plac, să le publicaţi [42] înttru mult bucurarea celui ce vă salută cu iubire pe toţi şi te roagă a-l considera în tot d'auna ca pe un devotat ucenic şi un bun prieten

OLLĂNESCU

XII

Pera 15/29 Febr. [*1883*] [43]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Am avut ştiinţă dela D. Alecsandri că v'a trimis o piesă de Teatru a mea «Fanny» [44], ca să binevoiţi a o citi la Junimea şi să o daţi publicităţei prin Convorbiri.

Am fost foarte măgulit că D. Alecsandri a găsit lucrarea mea demnă de o aşa de măgulitoare onoare. Am fost atât de trist şi de amărît de la o vreme încoace încât, a fost o dulce mângăere pentru mine de a vedea că încă nu mi s'a uitat numele şi ce brumă slujbă am făcut până acum, mai cu seamă de către marele nostru măestru Poet.

Viu deci a te ruga, ştiindu-te atât de bun şi de prietenos către mine, de a fi pe lângă colegii Junimişti, acela carele să presinte pe feciorelnica mea Fanny, cu atât mai mult cu cât ea zugrăveşte o întâmplare adevărată, la care am fost însumi actor.

Iertaţi slăbiciunele, căci ele nu vin dela mine, treceţi cu vederea greşelele, ele sunt ale unui încercat şi ale unui amărît !

Am mai multe lucrări, pe care aş vroi să vi le trimit, mi-e teamă însă că frământarea ce ne sbuciumă de la o vreme să nu fi întors cu totul ochii galeşi ai literaturei spre încruntata şi sprincenata zeiţă a politicei, asupra căria întâmplări îmi reservez dreptul de a răspunde amicului Naum, la buna şi amicala sa scrisoare. Am încă un Capitol din Năravuri orientale: Origina Turcilor — la care am lucrat după isvoare Turceşti şi Europienene (acestea dejà cunoscute), vă vi le trimit [45].

Am şi stihuri şi ode de ale lui Horaţiu traduse şi altele.

Depărtarea şi singurătatea, Doamne, la câte păcate te mai împing. Te-aş ruga însă să dai ordin la Tipografie ca după ce va tipări piesa mea, să-ţi înapoiez caetul cum se află, pe care te rog a-l trimite D. Stăncescu, membru Comitetului Teatrelor, căruia am făgăduit-o spre jucare. La revedere în curând.

Amiciţii

OLLĂNESCU

XIII

CABINET
du
MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES

—

Bucarest,
Sâmbătă 24, Septembre [*1883*] [46]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

V'am rugat prin telegraf, acum câte-va zile, de a bine-voi a'mi trimite Convorbirile în Bucureşti, la Minist. Af. Străine, unde sunt mutat acuma dela Constantinopole. Până acum nu am primit nimic.

Acum viind a vă ruga acelaş lucru, vă aş fi recunoscător de a scoate din bucăţile de versuri ce v'am dat, odată cu cele din urmă ale mele lucrări, pe aceea ce este închinată Umbrei lui Zamfirescu, voind a'i da o altă destinaţiune. In curând sosindu-mi lucrurile mele din Turcia — vă voiu trimite şi partea finală a capit. II al Năravurilor orientale, reservându-mi dreptul de a continua această lucrare, până la finele ei [47].

Partea ce va urma — după aceasta — va fi privitoare la Sf. Sofia şi la luarea Constantinopolei de Turci.

La 10 octombre voiu fi în Iassy cu prilejul unui proces, sper atunci a vă vedea şi a vă aduce câte ceva, dacă cum-va lăzile mele îmi vor sosi până la vremea de a porni.

Recomandându-mi bunelor D-stră amintiri, vă strâng mâna

cu prietenie

OLLĂNESCU

XIV

[1884] [48]

IUBITUL MEU AMIC,

La a doua bună şi nobilă scrisoare răspund : Până azi nu am primit încă nimic dela Bardul din Mirceşti, aşa că nu pot nimic trimite.

Indată însă ce voiu primi ceva, sigur, mai mult de cât sigur să fii, că voiu face aceea ce'mi ceri, pentru cea mai mare glorie a *Fântânei Brănduşei* [49], după cum Românul şăgalnic o botezat *dejà* această nouă *cişmè* a isvorului poetic de pe valea Siretului !

Evohe ! Evohe ! şi cu cel mai adânc respect pentru nefericirele unui Redactor pre cât de fericit prin anii mănoşi de altă dată, pre atât de puţin favorisat de către Barometrul Literar de ăst-timp, carele de sigur este şi el în legătură cu acel al legilor fisico-naturale, ilustrate de Farenheit şi de Rèaumur.

Salvè

OLLANESCU

Dela mine mai puţin, şi de la Alecsandri mai mult ! ! !...

XV

Viena 14/26 Noembre. [*1887*] [50]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Nu, bat'o vina ei de Poesie, nici eu n'am părăsit'o, nici ea pe mine şi mai cu osebire dorul şi dragostea de a nu eşi din câmpul de luptă — cea adevărată — a Convorbirilor, m'au îmboldit neîncetat de a nu lăsa paragină, nici plecarea ce am către literatură, nici câtă bruma îndemănare am căpătat de când tot înjug la un loc şireaguri de cuvinte care «sună din coadă» — cum zicea Eminescu ! [51].

Fii prin urmare încredinţat că nu printre cei din urmă, mă vei găsi, când va fi vorba de a da năvală asupra celor cari ar cuteza să se atingă de altarul lângă carele veghiezi de 21 de ani.

Dacă presupunând că Convorbirile nu ar fi avut asupra-ne o altă însemnată înrâurire, ele cel puţin ele, au sădit în inima celor ce au pus mâna la temeiul lucrului un simţimânt de răspundere şi de datorie, care la ora de cumpănă trebue să'i găsească — de nu sunt fii vitregi — în picioare, strânşi unii lângă alţii şi gata de a da pept cu duşmanul ! Azi avem de a lupta contra «naturalismului» năvălitor în nevinovata noastră literatură, pe care de abia, cu multă trudă, fruntaşii noştri o desbărase de «beţia de cuvinte» [52] şi de «pathosul esageraţiunilor şi declamărilor» de tot felul.

Vom reîncepe deci, cu acelaşi foc ca altă dată, să ne desţelenim mintea, inima şi avânturile, fiind că nu trebue să uităm că am fost, că suntem şi că e fără îndoială necesar de a rămânea tot tineri şi întocmai Cavalerilor de Malta, totdeauna «curaţi de orice atingere profanatoare».

Cu foc de tinereţe îţi scriu, căci mult mi-a fost drag tot ce aţi făcut pentru limbă şi pentru minte şi mare recunoştinţă vă port tuturor că mi-aţi dat îngăduire şi ajutor de a vă fi şi eu ucenic la o aşa de însemnată treabă !

Până în câte-va zile vei primi fără greş, nişte ode la care «pun cea din urmă mănă» şi aşa cu mila Domnului şi a altor zeiţe din

Olympul strămoșesc, voiu continua de a trimite până când nici Horațiu nici eu nu vom mai putea cânta. Ești mulțumit ?

...Eu sunt foarte, căci încă odată mai mult împrejurarea aceasta îmi dă dulcele prilej de a te asigura despre simțimintele de statornică și afectuoasă prietenie ce'ți păstrez

OLLANESCU

XVI

Atena, 26 Aprilie [*1889*] [53]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iți mulțumesc pentru publicarea a două din cele Poesii ce ți-am fost dat asta earnă [54]. Tot bine și atât ! Când am plecat din București, am încredințat lui Petrașcu [55] o piesă de Teatru într'un act, cu numele «Primul Bal» [56], pe care l'am rugat să ți-o dea D-tale (după cum vorbisem împreună, ți-aminteşti cred), pentru ca să o publici — de vei găsi-o vrednică, în Convorbiri.

Nu știu dacă ți-va fi dat'o și te rog dacă ai un moment liber spune-mi ce e cu piesa aceasta și dacă, dânduți-o, ai luat o hotărîre asupra'i.

Mă interesez ca pentru un copil lăsat în voea întâmplărei, în lipsa mea, și știind'o în mânele D-tale, nu aș mai avea nici o grijă, cu atât mai mult că nu am nici o copie de pe dânsa.

Ce mai nou acuma și mai ales ce *va mai fi nou*, pela voi ?

Lucrurile sunt privite din felurite puncte de vedere pe aici și mai ales se crede că încă frământarea nu a luat sfârșit, pentru limpezirea hegemoniei partidelor ce'și dispută puterea [57]. Ce gânduri ai de vară ? și în lipsa'ți — precum sper că vei lipsi — la cine ne putem îndrepta pentru Convorbiri, cu toate că socotesc eu — potrivit bunului obiceiu — vei regula toată materia de publicat nainte de plecare.

Ce se mai scrie și ce se mai face deosebit acolo ?

Aici pace, căldură și praf, de nu poți să'ți tragi sufletul.

Te rog presintă omagiile mele respectuoase D-nei Negruzzi şi D-ta primeşte încredinţarea simţimintelor mele de iubire şi de amiciţie

OLLANESCU

XVII

Viena, 4 Maiu [*1889*] [58]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iată 4 ode din Horaţiu pe cari, dacă le vei socoti vrednice, te rog a le publica în Convorbiri. Vezi că nu am uitat făgăduiala, de şi poate aceea ce'ţi dau e cu mult mai prejos de aceea ce s'ar cuveni ca să fie la înălţimea dorinţei mele.

M'am apucat să aştern pe hârtie o novelă privitoare la o dramatică întâmplare, la care am fost aproape martor, într'o toamnă, la viile dela Valea Călugărească, şi îndată ce o voiu duce-o la bun sfârşit, mă voiu grăbi a ţi-o înainta, mai întâiu pentru a chibzui dacă e bună, apoi pentru a o tipări, dacă o vei socoti demnă de cetit [59].

Incepusem vre-o două Comedii, din care una e pe gata, iar cealaltă tânjeşte din lipsă de îndemnări, căci lăsat la propria mea iniţiativă, mărturisesc că voind a face multe de o dată, constat cu durere că nu prea fac mai nimic şi aşa trece vremea fără ca rândurile din tefterul meu să se înmulţească cu belşug, precum îmi este via dorinţă şi dragoste.

Ce ai mai lucrat nou ? De când cu schimbarea guvernamentală [60], cred că ai mai mult de lucru, de aceea poate nici că te îngădue vremea să mai înşiri frumoasele rânduri cu clopoţei la vârf, cari sună aşa de cu drag şi cu ispravă, cum e în făurita cu mult gust scrisoare către Naum [61].

Ce mai nou şi mai cu temeiu pe la noi ? Redus a afla despre cele ce se petrec, din ziare de tot felul, mai că nu mai pot domeri, unde e adevărul, căci mare nămol de cuvinte şi de nimicuri se mai

scriu și multe de tot îndrugă asupra oamenilor de bine și de inimă care duc grijele și nevoile noastre !

Dorind să ne vedem cu bine, te rog a primi cu bunătate ca totdeauna încredințarea afectuoasei mele prietenii

OLLANESCU

XVIII

[*Viena*] *23 Maiu* [*1890*] [62]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iată un maldăr de ode. Le doresc să'ți placă și să umple cu folos coloanele dragelor Convorbiri.

Poate că pe vară să ne putem întâlni pela Paris cum-va. Mi-ar face o mare plăcere să mai vorbim despre multe și de toate împreună, pe când cocoanele vor cotrobăi prin magasinuri.

Mă rog ce știi despre Cl. Vasilică Alecsandri ? [63] Am cetit prin gazete, ba că ar fi murit, ba că nu. In tot cazul știu că e greu bolnav la Paris și că ar dori să vie în congediu în țară.

Sărmanul ! ar fi o mare perdere pentru țară, dacă s'ar duce așa de grabă !

Acum dă-mi voe să-ți fac o interesantă întrebare și să'ți cer și un sfat, plus un sprijin în acelaș timp. Vreau să imprim traducerea odelor lui Horațiu cu o introducere istorico-literară și fel de fel de alte lămuriri asupra traiului, timpului și scrierilor lui Horațiu. Nu știu la ce tipograf să'mi îndreptez cererea ca să nu fie nici pentru el nici pentru mine anevoioasă.

Aș da și ceva parale nu e vorbă, dar aș dori să pună și el ceva, căci așa cum se va presenta cartea aceasta, sper că are să se vânză bine.

D'ailleurs ce sera une chose nouvelle et curieuse toute à la fois ! Ce zici D-ta, ce mă sfătuești și pe care anume crezi că l'aș putea pune în tovărășia aceasta. M'am gândit la Socec, însă când — în vremi — i-am propus așa ceva, mi-a cerut cât dracul pe tată-său, apoi mi-a răspuns, când l'am adus la filotimie, că versurile la noi

n'au cătare, că nu are kip să facă aşa lucru, şi câte şi mai câte pretexte.

Simplu eu cred că ne având nici un sprijin lângă dânsul, m'a eliminat cu vorbă dulce, dar că de mi-ar pune cineva umărul proptea, poate, poate.... că aş scoate-o la bun capăt.

De ce nu te iei D-ta aşa de o vorbă cu dânsul ? Ce dracu, a editat pe Duilie Zamfirescu [64] şi pe Caragiale [65] de ce n'ar edita şi pe Horaţiu ? [66]. De alt fel eu îi las folosinţa a tuturor exemplarelor a câte 8 fr. unul, să'mi dea mie 100 dintr'însele. Plus că odele fiind dedicate—cu o odă adhoc—M. S. Reginei Carmen Sylva [67], vor avea cel puţin un lustru de o parte, dacă de partea traducerei nu ar avea nici unul. In fine cum socoteşti D-ta ?

Oare să scriu şi D-lui Maiorescu să'l rog pentru o vorbă bună? Ce zici ? Până la un bun răspuns, sărut mânele D-nei Ngruzzi şi te îmbrăţioşez pe D-ta.

Nevasta mea vă trimite amândurora cordialele sale complimente

OLLANESCU

XIX

[*Viena*] *26 Aprilie* [*1891*] [68].

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Până ce voiu sfârşi de copiat Arta poetică [69]. îţi trimit o odă ce am adresat M. S. Regelui pentru 10 Maiu, pe care te rog a o publica în fruntea Convorbirilor din luna Maiu [70], atât ca un omagiu din partea noastră Suveranului iubit, cât şi ca o dovadă că nereuşita în alegeri, nu ne-a schimbat în privirea'i nici de cum [71] vechile sentimente de devotament ce'i purtăm.

O rugăminte însă în această privire, care e complicată şi cu o parte de curtuasie.

Cu poşta de la 1 Maiu (mercurea viitoare) trimit această odă cu o scrisoare personală de-a dreptul M. S. Regelui, aşa că ea va ajunge la Bucureşti Duminecă la 5 Maiu. *Dacă o imprimi* în Con-

vorbiri, ar fi de toată necesitatea, ca ea să nu fie dată publicului mai nainte de 6 sau 8 Maiu, pentru ca M. S. să nu o cetească în Revista noastră mai nainte de a o ceti în exemplarul ce'i destinez, sau să o cetească în acelaşi timp şi la Convorbiri şi în scrisoarea mea. Aşa fiind lucrul, te rog foarte, chibzueşte cum crezi mai bine şi fă ca Revista să nu iasă înainte de 10 Maiu, dând cu aceasta o dovadă mai mult despre sentimentele ei de dinasticism şi de înaltă curtenire.

Dacă lucrul se poate, public-o, de nu las'o.

Am scris, în astă privire lui Socec, că aş dori ca această odă să se împartă în foi volante gratis la 10 Maiu publicului. Plătesc eu hârtia 3—4 mii exemplare şi cum va face impresa pentru Convorbiri, poate s'o facă şi pentru zisele foi, care vor fi date băeţilor cu gazete să le distribue. Te rog dar întreabă'l în consequenţă de primeşte astă combinaţiune şi în caz când nu va fi prea scumpă (las la aprecierea D-tale lucrul, căci peste 200 de lei nu cred să coste) apoi dă'i Oda să o imprime, căci pentru distribuire voiu ruga pe un amic să ia înţelegere cu cine-va spre a se da băeţilor care vând jurnale. Dacă primeşte Socec, rog să'mi răspundă telegrafic (în contul meu) ca să ştiu să iau măsuri.

De altfel rog şi pe Filibiliu să meargă la dânsul să ia ultimul cuvânt, ori la D-ta, ca să nu te superi şi să te osteneşti.

Ce mai crezi cu politica asta ? Unde mergem şi unde vom ajunge ?

Să fii sănătos şi voios, respectele mele Doamnei Negruzzi, pe D-ta te îmbrăţişez

OLLANESCU

Mi-a părut foarte bine de reuşita lui C. C. Petrake [72], dar mult am mai înjurat, văzând că D. D. Maiorescu, Marghiloman, D-ta, Pogor şi Take Ionescu aţi căzut.

XX

[*Viena, începutul lunii Mai 1891*] [73]

(Bilet)

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI.

Am avut mare părere de rău că nu te-am putut vedea când am fost la Bucureşti. Ai sosit tocmai în ziua, când plecam eu. Iată o bucată în gustul horaţian, pe care te rog a o publica în Convorbiri, dacă face. In curând îţi voiu trimite sper şi arta Poetică a lui Horaţiu s'o publici.

Iţi voiu trimite şi un studiu asupra Poeticei române în comparaţie cu cea Latină. Italiană şi Francesă. Numai sănătate şi linişte să am, că bun e D-zeu ! Cum stau lucrurile politiceşti la noi ? De ce Şeful nu a intrat în Minister ? Ce înseamnează asta nouă dividenţă jună liberală, crezi că va avea vre o influenţă oare care cu timpul şi vre-un folos pentru purificarea naravurilor colectiviste ? Ce mai lucraţi la Cameră şi D-ta în special ce scrii acuma, căci nu cred să fi deshămat Pegasul. Ţi-am admirat casa, mi-a părut rău că nu ţi-am putut zice din viu graiu călcându-i pragul, să o stăpâniţi mulţi ani cu fericire amândoi. In fine, am putut hotărî pe Socec să'mi imprime pe Horaţiu. Azi chiar îi expeduesc corecturele a 16 ode din Cartea I. Am să iau îndrăsneala, când va fi volumul gata, să le depun la Academie pentru Premiul lui [Năsturel ?].

XXI

[*Viena, finea lui Mai 1891*] [74]

(bilet)

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI.

Iată şi a doua parte a Artei Poetice, pe care te rog s'o publici în No. de Iulie, dacă prima parte ai publicat-o în cel de Junie, dacă nu publică-le pe amândouă într'un singur număr ca să fie ceva complect cel puţin. Te rog să faci să observe la Typografie că foea

5 are pe o parte ștersături de creion albastru și de cerneală care au străbătut — hârtia fiind proastă aici — pe cealaltă parte, așa că se par unele rânduri ca șterse, ceea ce nu este însă.

Nu știu, dacă vrei să'ți trimit și un studiu asupra artei Poetice, care ar putea face obiectul unui articol a parte [75], sau să-l las pentru la toamnă ? Sper că până atunci volumul I al odelor va fi gata și până la Decembrie 'l voiu putea depune la Academie, împreună cu arta Poetică (trasă'n volum deosebit), pentru a concura la un premiu [76]. La care mă sfătuești, căci eu nu știu cum merge treaba aceasta ? Respectele mele D-nei Negruzzi, pe D-ta te îmbrățișez.

OLLANESCU

Răspunde'mi te rog de ai primit cele ce'ți trimit.

XXII

[*Viena, Iunie 1891*] [77]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Te rog spune'mi prin 2 rânduri, dacă ai primit Arta Poetică ce ți-am trimis [78] în două expediții (la 14 Maiu una și la finele Maiu cealaltă). Sunt foarte neliniștit în privirea soartei lor, căci deși ți le-am trimis cu retour recipisă, nu am primit încă nici un avis al poștei în privirea lor și deci nu știu nici de ți-au parvenit ori nu.

Sunt și mai perplex iar, din împrejurarea că nu am păstrat cópii după adnotațiuni, cari ar fi perdute cu totul, de nu ai primit scrisorile mele. Te rog adresează scrisoarea la Viena, Grand Hôtel.

Al D-tale cu dragoste

OLLANESCU

XXIII

[*Bucureşti*] *20 Noembre* [*1891*] [79]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Am primit circulara D-tale, caria mă voiu conforma cu cea mai vie plăcere. Iţi voiu trimite sper, o poesie ca de 80—100 de versuri mari având de titulatură *Epigonii*, însă nu cu aceeaşi coprindere nici intenţiune ca a lui Eminescu, deşi va avea drept motto pe «Iară noi, noi Epigonii» ai întristatului poet.

Dacă nu voi fi mulţumit cu ceea ce va eşi, apoi îţi trimit o satyră de a lui Horaţiu, cam tot atât de mare. De aceea chiar de nu voiu fi următor cu trimiterea bucăţei până la 1 Ianuarie 1892, mă vei credita sper cu 15—20 zile încă peste acest termen.

Primita'i, rogu-te, volumile ce ţi-am trimis ? Le-am depus şi la Academie pentru Premiul Năsturel [80]. Nu am nici o nădejde de reuşită, dar trag cel puţin o nădejde, că m'ar alege şi pe mine Membru corespondent al Nemuritorilor [81].

Să-ţi trimit o Novelă în 6 capitole ce am sfârşit acum ? Şi dacă ţi-o trimit, cam când ai pune sub tipar, căci fiind închinată lui P. Grădişteanu [82], aş dori să'i spun ce număr să cumpere din Convorbiri ca să o cetească. Publica-o vei întreagă ? are peste 80 de pagini de text scrise destul de apropiat [83].

Am scris D-lui Maiorescu mulţumindu-i pentru frumoasele şi măgulitoarele cuvinte ce a dat traducerilor mele, şi îţi mărturisesc că ele mi-au făcut o nespusă plăcere, pentru care'i sunt şi mai adânc recunoscător de cât îi eram până acum [84].

Ce mai este cu politica asta dela noi ? Se face unirea Junimei cu C. Lascarake ori nu ?, căci aşa cetesc prin gazete.

Cum crezi despre situaţia de azi ? La Cameră are să se producă negreşit vre o istorie în curând, dupe cum mi se spune şi în cas de o prefacere, crezi că Unirea conservatoare se va face în toată intinderea ramurilor ei ?

De-ar veni amicii noştri, ar fi de dorit să se facă cât mai degrabă atunci ? Ce zici ?

Nevasta mea presintă amicielele sale Doamnei Negruzzi, iar eu respectuoasele omagiuri și pe D-ta, pe care zadarnic de vre o 3 ori te-am căutat pe acasă, te rog a primi expresiunea afectuoasei mele prietenii.

OLLANESCU

Ce se mai scrie nou ? [85]
Cine a mai resărit mai de seamă, de curănd ?

XXIV

[*Febr.-Martie, București 1892*] [86]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iți trimit «Les matinées Espagnoles» unde vei găsi un articol *foarte nostim* asupra Literaturei Române. Macedonski fait école avec M-me Batazzi (qui sort cette publication) et cela pour la plus pure gloire de sa réputation poètique (??). Mi-a părut rău că nu te-am văzut eri la Academie, căci ți-aș fi vorbit ceva întru cele parlamentaricești, cu privire la mine. Iată ce mi s'a dat a înțelege — din minister chiar — că Legațiunea din Athena va fi ștearsă din Budgetul pe 1893 «ca inutilă în starea de față a lucrurilor» și aceasta fie în Comisiunea Budgetară, fie în Cameră, la discuțiunea detailată, dupe cererea *unor* (?) Deputați din majoritate et cela pour... embêter les Grecs ? L'argument est joli et instant il est très fin n'est-ce pas ? Embêter les Grecs en supprimant ma Lègation... et moi alors que deviens-je ? am întrebat. Bé !... mon cher, au petit bonheur ! [87], mi s'a răspuns.

Si vous ne pourrez pas vous faire caser ailleurs, vous attendrez des temps meilleurs! [87 a].

Concediul acesta indirect e pe cât de formal pe atât și de grațios, cum vezi, știu fiind că A. L. [88] nu mă *cazeaza* pe mine aiurea, iar les temps meilleurs, quels autres sont-ils, alors que vous êtes au gouvernement ? [89].

Kibzuește deci, te rog, D-ta care mi-ai arătat tot d'auna atâta grațioasă prietenie, și vezi dacă în adevăr cei din Cameră sunt cu

dispozițiile de mai sus, căci de nu sunt, apoi voiu pricepe că ce este de făcut pentru a aștepta des temps plus favorables, par la personalité du Ministre, à mon égard [90]. Dacă găsești că e nevoe să ne întâlnim, te rog fixează-mi o zi la D-ta și cu dragoste voiu veni, aducându'ți și un plocon pentru... Convorbiri. Iartă-mă de supărare și crede în afectuoasa mea prietenie

OLLANESCU

Sâmbătă.

XXV

15 Aprilie [*1892*] [91]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Dă-mi voe încă o dată să viu a'ți mulțumi pentru sprijinul prețios ce ai bine-voit a'mi da, fără de care sunt sigur nu aș fi putut avea o atât de strălucită isbândă à charge de revanche si possible ! [92].

Acum ca President al Secției literare ori Vice-Președinte al Academiei, dă'mi voe să'ți fac o întrebare. Nu este obiceiul la această Inaltă Instituțiune de a se face cui-va prin scris și în mod oficial că a fost premiat și a fost primit membru etc. ?, căci eu de când am avut această îndoită onoare, afară de telegramele ce am primit de la unii din D-stră și cele cetite prin ziare, nu am până azi 15 Aprilie nici o încunoștiințare venită din Cancelaria sus zisă.

Te mai rog a'mi spune ce formalități sunt de făcut pentru a ridica cei 4000 de lei dela Cassa Academiei ?

Iarăși te mai rog să mă pui pe cale de a ști care'mi sunt îndatoririle ce mă leagă către nobila adunare și ce trebue să fac, mai nainte de a mă presenta în persoană, ca să fiu considerat că am intrat în pâine cum s'ar zice ? [93].

Analele Academiei ni se dau și nouă ? Gratis sau cu plată ? Cam ce m'ai sfătui D-ta să fac — vre o lucrare literară adică — spre a avea ceva în tolbă când m'oiu presenta ?

Eu am acuma în lucrare niște satyre dintre care 2 sunt gata : una contra curentului de azi decadento-pessimisto (falș) porno-

grafic, al literaturei noastre, cealaltă contra proastei educațiuni cu care se pistonează fetele și băeții prin străinătate, dintre care mulți ajung niște răi, a treia va fi contra jidanilor de orice neam și lege ; a 4-a contra politicienilor din.... Japonia, a 5-a contra celor de azi năravuri, a 6-a și ultima contra criticilor, a satiriștilor și a tuturor lighioanelor rele de limbă și de condeiu, mai rele [94].

Negreșit le voiu trimite protos la Convorbiri, apoi le trag la carte.

Fata spânzuratului [95], novela ce ți-am făgăduit, e gata copiată numai bună de zețuit. Ai chip s'o publici acum și când anume ? căci am cetit în numărul Jubileu (pentru care — ca și pentru statornica și plina de dragoste din parte'ți direcțiune a Convorbirilor primește și acuma omagiele adevăratului meu respect admirativ și urări de sănătate și de un alt 25 de ani), că ai materia multă pentru numerile viitoare ! Ce mai e nou pe la noi ? Ce tot cetesc prin gazete, e ceva zizanie între cei din guvern ori brașoave de gazetari ? Dupe cum simt și'mi place a augura lucrul, ale acestor din urmă e scornirea. Nu e așa ? Unde te duci de vară ? Eh ! ce bine mi-ar părea să ne putem întâlni, că multe am mai pune la cale, de toate !

Din partea nevestei mele pentru D-na Negruzzi și D-ta complimente, din parte-mi omagii respectuoase pentru D-ei, iar pentru D-ta îmbrățoșări amicale

OLLĂNESCU

XXVI

[*București*] *10 Iunie* [*1892*] [96]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI,

Iată o satiră, destul de lungă, a lui Horațiu [97]. Sper că va satisface — cel puțin prin volum, trebuințele Convorbirilor. A ce propos, mi s'a trimis numărul de Maiu în loc de cel de Iunie (pe care'l așteptam cu nerăbdare), așa că te rog să dai ordin a'mi trimite numărul corent îndată, ca să nu pătimesc eu din greșeala expeditorului.

Sper pe la finele lunei să pot pleca — am cerut un congediu şi cred că Coconu Alecu mi'l va încuviinţa, fiind-că atât eu cât şi nevasta avem mare nevoe de băi şi suferim nu se poate spune cât, de căldura cea peste fire de mare care ne bântue la începutul lui Maiu. Ştii pare că trăim la gura cuptorului, nu alt ceva, ziua şi noaptea. Iţi poţi închipui ce e pe capul nostru dar !

Dar pe la Septembrie fi-va chip să ne putem întâlni la Bucureşti. Ce bine mi-ar părea ! Te rog dă-mi 2 slove că ai primit acestea, ca să fiu liniştit !...

Respectuoasele mele omagiuri Doamnei Negruzzi, pe D-ta te îmbrăţioşez.

OLLANESCU

XXVII

[*1892*]

IUBITE DOMNULE NEGRUZZI, [98]

Consequent făgăduelei,[99] iată cele 552 de versuri pentru Convorbirile din Januarie. Mi-ai făgăduit şi D-ta să le pui în frunte, nu e aşa ? Nu ştiu de vei avea răbdarea ori curiozitatea să ceteşti ce am scris, dar aş fi foarte bucuros să-ţi cunosc părerea în această privire. De la dânsa ar putea atârna multe întru hotărîrea mea de a păşi mai departe pe calea aceasta. Sper nu atât de lung, ci de sigur mai bine.

Quid ? Cu prietenească dragoste sunt al D-tale

OLLĂNESCU

Azi Sâmbată.

XXVIII

[*Bucureşti, Noemvrie 1893*] [100]

IUBITE COCOANE JACQUES,

Iată — pe cât mai substanţial posibil — planul discursului, pe care ţi l'am făgăduit Vineri. Pătrunde-te de cele coprinse în-

tr'însul și dacă cum-va găsești vre-o lacună ori vre-o eroare, rogu-mă frumos a mi-le pune în vedere.

Tot ce-ți pot spune este că întreaga lucrare nu va dura la cetire mai mult de cât o oră și jumătate, cum de altfel este și cuviincios să fie.

Când va fi totul încheiat, vom face o procetanie între patru ori mai mulți ochi — ad libitum — ca să ne plirotorisim de cele coprinse într'însa și să plivim cu îngrijire locurile care nu ar fi vrednice de urechile și judecata înaltei societăți căria e destinată.

Dorind a ne întâlni sănătoși și voioși, îți strâng mâna cu dragoste, sărut pe aceea a Doamnei Negruzzi și te rog să mă erți de n'am venit încă să vă vedem, dar ne-am zăpăcit de tot cu mutatul — care va lua cred sfârșit peste 3—4 zile — și ce e mai rău nevasta este zaifă de vre-o cât-va timp.

Ex imo corde

ASCANIO

In ziua praznicului sf. Arhangheli Mihail și Gavriil.

XXIX

Azi 12 Ianuarie. [*București 1894*] [101]

IUBITE COCOANE JACQUES,

Lucrarea este terminată de copiat și Vineri îți voiu aduce și pe celelalte două caiete la ședința Academiei, la care sper că ne vom întâlni.

Te rog numai să aduci și D-ta pe cele patru caiete ce ți-am trimis până acum, ca să le pot face formalitatea depunerei conform regulamentului.

Tot Vineri vom lua și înțelegeri în privirea întâlnirii noastre pentru a chibzui asupra celor scrise.

Cu dragoste al D-tale

OLLANESCU

XXX

București, 16 Febr. [1894] [102]

IUBITE COCOANE JACQUES,

Ai văzut că am lipsit azi dela Academie. Pricina e că sunt bolnav şi oprit de a eşi din casă, pe câte-va zile încă.

Eşti mata, atât de bun, prin urmare, să arăţi Doamnei şi Domnului Maiorescu viile mele păreri de rău, că nu am putut să mă duc să-i văd şi că nici mâne seară nu voiu fi present la întrunirea literară ?

Imi pare cu atât mai rău, cu cât aş fi avut de cetit ceva, ce mă măgulesc a crede n'ar fi fost tocmai rău primit de D-stră.

Să nădăjduim că la Sâmbăta D-tale voiu fi faţă, cu toată afecţiunea ce port stăpânului casei şi aceea ce am pentru breasla scriitoricească.

Sărut mânile Doamnei Negruzzi şi pe ale D-tale le strâng cu dragoste

OLLANESCU

Izvoare : Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscriselor : Autografe româneşti dăruite de *Iacob C. Negruzzi*.

NOTE.

I

[1] Aproape toate scrisorile lui *D. C. Ollănescu* sunt incomplet sau de loc datate. Cu ajutorul textelor li s'au putut stabili tuturora, cu aproximativă precisiune datele, când au fost scrise. Autografele dela Academia Română păstrează ordinea, în care au fost date de către *Iacob C. Negruzzi* : adică mai bine spus în ce priveşte cronologia n'au nici o ordine. Astfel prima scrisoare de aci este a VI la Autografe, a II-a este I-a ş. a. m. d. Deaceea, nu fără anevoe s'a ajuns la fixarea datelor şi nu este esclus ca unele dintre ele să fie răsturnate. Din notele următoare, de aci, scrisorii de faţă i s'ar potrivi, parcă, data aşezată de noi.

[2] *Theodor G. Rosetti,* unul dintre cei 5 întemeetori ai Junimii şi naşul ei. Amănunte : în nota 143 pg. 304 din acest volum.

[3] La *26 Februarie 1878* Titu Maiorescu îi scria lui Iacob C. Negruzzi din Bucureşti la Iaşi următoarele : «In zilele acestea îţi trimet actul I al *bunei* traduceri a lui *Ruy Blas* (Victor Hugo) făcută de Olănescu şi cetită în Junimea noastră de aici. Olănescu este şef de secţie în Ministerul de externe, va să zică de ai Guvernului. Insă traducerea lui, fiind în felul nostru, fără multe neologisme, a deşteptat o întreagă revoluţie la teatru. Dimitriad actorul, Stăncescu şi alţi nebuni au declarat-o prea rea pentru scena D-lor. Protesturi, contraprotesturi, huet mare — chestia e încă pendentă, dar arzătoare : Olănescu însă s'a refugiat în braţele Junimei literare şi se roagă de a fi primit în «Convorbiri». Cetiţi şi voi traducerea, fă bine şi spune-mi părerea Voastră şi tipăreşte drama în foaia Ta» (Cfr. *I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş,* Studii şi Documente Literare, vol. I-iu, pg. 11).

II

[4] *D. C. Olănescu* «Ruy-Blas», dramă în cinci acte de *Victor Hugo,* actul I, trad. în *Conv. Lit.* 1 Iunie 1878 XII 89—100.

[5] Actul al II-lea s'a trimis la 12 Iunie 1878. Cfr. scr. IV.

[6] *Les Fils* [*de Tantale*] (?) de *Amédée Rolland* (* 1819 — † 1868, Paris).

III

[6] a *D. C. Olănescu* roagă să i se trimită «câte 3 numere din fiecare exemplar al Convorbirilor *ce vor apare dela 1 Iunie*»..., în care se va găsi tipărit primul act din traducerea *Ruy-Blas.*

IV

[6] b Cfr. nota 14.

V

[6] c Scrisoarea este tot din anul 1878, deoarece actul al II-lea se publică în n-rul dela 1 Iulie 1878 XII 135—144.

[7] «Quomodo vita beata efficitur!», oda I-a din cartea a III-a, de *Horaţiu,* trad. de *D. C. Olănescu* (fără semnătura traducătorului) în *Conv. Lit.* 1878 XII 300—301. Redacţia preferă «refacerea totală a strofei» formei celei dintâiu.

[8] In traducerea sa, D. C. Olănescu nu ţine cont de metrica originalului, deoarece la : «după Horaţiu».

[9] Dacă dar marmura scumpă
Din a Frigiei comori,
Şi purpura strălucită
Cum e steaoa printre nori,
Dacă vinul din Falerno
Ş'-a Arabiei miroase
N'au putere să'mi aline
Chinurile furtunoase :
Pentru ce aş clădi eu oare
Case mari şi împodobite
Cu intrări bogate, mândre
După planuri, nou croite !

Sunt versuri din oda I-a: *Quomodo vita*... Cu toată obiecţiunea lui *Odobescu Iacob C. Negruzzi* menţine forma *Ş'a Arabiei*, nesinchisându-se de pedanteria gramaticală.

[10] Drage ulcior, iubite frate, născut într'o zi cu mine,
Pe când Manliu consul stal;
Dac'aş râde, sau aş plânge, deşărtând vinul din tine;
Ori în schimb dacă mi-ai da,
Turburări şi certe multe, sau dorinţi fără hotare;
Ori m'ai adormi uşor;
Vino mândru şi ne varsă, la această sărbătoare,
Preţiosul tău odor!

Versuri din oda *Ad Amphoram* (după *Horaţiu*) de *D. C. Olănescu* în *Conv. Lit.* 1878 XII 301.

[11] Căci Corvin voeşte foarte să-şi sărute cupa plină,
De-al tău sânge 'mbătrânit:
Şi nici n'ai să crezi văzându-l cum la tine se închină,
Că Socrat l'a dăscălit,
Oare nu se povesteşte, că virtutea cea măreaţă
A lui Caton, cel bătrân
Işi lua adese oară, *întărire şi viaţă*
Dintr'o lacrimă de vin?

Din aceeaş odă, continuare.

[12] Tu înfrângi, pe nesimţite, printr'o blândă siluire,
Cele mai trufaşe firi;
Tu glumind, poţi da pe faţă, a'nţelepţilor gândire
Ş'a lor tainice simţiri:
Tu poţi să redai speranţă, *sufletelor răsbătute*
De dureri şi de nevoi
Şi din cei fricoşi poţi face, *când îi laşi să te sărute*
Oameni mândri şi eroi!

Din aceeaşi odă, *Ad amphoram*, XXI, cartea a III-a, de Horaţiu, *ibidem*.

[13] *Ascanio* (= *D. C. Olănescu*) «Lupul şi barza», fabulă într'un act, în versuri, în *Conv. Lit.* 1 Octomvrie 1878 XII 229—238.

[14] *D. C. Olănescu* «Lui Vasile Alecsandri», în *Conv. Lit.* din 1 Iulie 1878 XII 126. O notiţă însoţitoare explicativă: «Aceste versuri au fost împărţite în foi sburătoare pintre oaspeţii banchetului dat în 2 Iunie de un mare număr de cetăţeni din

București în onoarea cântătorului gintei latine». Poezia are drept motto primele 4 versuri din oda lui V. Alecsandri *Latina Gintă*.

[15] Numere cerute prin scrisoarea a III-a (Cfr. pg. 386); și de aci se poate deduce ordinea scrisorilor.

VI

[16] Actul III publicat în *Conv. Lit.* 1878 XII 159 — 168 din 1 August. Actul II se publicase în numărul dela 1 Iulie. Fără îndoială scrisoarea VI se poate data Iulie 1878. Actul IV: 1 Sept. 1878 XII 189 — 202.

[17] Ele fuseseră trimise în Iunie prin *Th. Șerbănescu*, care le-a pierdut. Cfr. nota 14.

[18] Despre trimiterea acestei poezii se menționează în scrisoarea IV, dela încep. lui Iunie 1878, iar poezia a fost publicată în n-rul dela 1 Iulie 1878. De aci deducem ordinea scrisorilor și datelor lor. Cfr. și nota 14.

[19] Cfr. nota 65 pg. 298 din acest volum.

[20] D. C. Olănescu a publicat în *Conv. Lit.* foarte numeroase traduceri din Horațiu, pe care mai târziu le-a tipărit și în volume separate: *Quntus Horatius Flaccus*, Ad Pisones, trad. în versuri, București 1891. — *Quintus Horatius Flaccus*, Ode — Epode — Carmen saeculare, trad. vol. I. București 1891.

VII

[21] Actul V din *Ruy-Blas* fiind publicat în n-rul dela 1 Oct. din *Conv. Lit.* 1878 XII 241 — 247, scrisoarea se poate deci data cu anul 1878, probabil luna Iulie, după cum promite D. C. O. în scrisoarea a VI-a: „Iată vă trimit actele 3 și 4 din Ruy-Blas, rămânând ca al 5-le să vi-l trimit peste două zile, fiind că l-am prefăcut cu totul».

[22] — [23] Cfr. nota...

[24] Cfr. nota...

VIII

[25] — [26] *„Ruy-Blas"* s'a publicat: act. I — 1 Iunie, II — 1 Iulie, III — 1 August, IV — 1 Sept., V — 1 Oct. 1878. S'ar putea ca această scrisoare să fie tot din 1878, și anume după ce s'a isprăvit cu tipărirea în revistă, deci de pe la finea anului.

IX

[27] După numele citate de D. C. Olănescu (ambasadorul *Tissot*: cfr. și nota 28, articolele filologice ale lui *Burlă* și *Cihac*: cfr. nota 29, care apar în anul 1880, în *Conv. Lit.*), scrisoarea se poate data cu anul 1880.

[28] *Charles Tissot*, diplomat francez și arheolog, născut la 29 August 1828, mort la 2 Iulie 1884, în Paris, a fost mult timp în serviciul diplomatic în Orient: 1871 consul în Tanger; 1876 în Atena, *1880 ambasador în Constantinopol;* 1882 în

Londra. A scris: *Des proxénies grecques.* Paris 1863. *Exploration scientifique de la Tunisie. Géographie comparée de la province romaine d'Afrique.* Paris 1884, 1888. *Fastes de la province romaine d'Afrique* (1885).

[29] *A. Cihac:* D. Petriceiou Hasdeu şi Cuvente den batrâni în *Conv. Lit.* 1880 XIV 115, 125.

V. M. Burlă: Studie filologice, în *Conv. Lit. 1880/1* XIV 217, 267, 353, 384, 426.

A. Cihac: Despre studiile filologice a d-nului Burlă, în *Conv. Lit.* 1880 XIV 298 şi urm.

[30] *Ascanio* [D. C. Olănescu]; «Bosforul» poezie, în *Conv. Lit.* 1884 XVIII. 288—290.

[31] (?).

X

[32] Oda XIV din cartea a II-a: *Ad Postumium;* oda XXXVII din cartea I-a: *Ad sodales,* şi oda IV din cartea a II-a: *Ad Xantheam shoceum,* în *Conv. Lit.* 1881 XV 94—95.

[33] *Ascanio* [D. C. Olănescu] «Năravuri orientale», în *Conv. Lit.* 1882 XVI 81, 190, 227 şi 1883 XVII 191, 228.

[34] Carte n'a tipărit, în *Conv. Lit.* însă s'au publicat şi alte studii şi documente din orient, aşa d. p. «*Manuscripte ale sfântului Mormânt*» (XXVI 836, 948, 1072 şi XXVII 613, 654 ş. a.).

[35] «Intre boerii cei mai învăţaţi dela sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea trebue număraţi, în Muntenia, fraţii *Greceanu,* Şerban şi Radu, traducătorii „pedepsiţi întru limba elinească" ai Bibliei lui Şerban Vodă, ai „Mărgăritarelor" (1691) cel din urmă, şi al „Pravoslavnicei mărturisiri" (1691), iar cel dintâiu şi al „Evangheliei greco-române" (1693). (*Sextil Puşcariu,* Istoria Literaturii Române, epoca veche, ed. II-a Sibiu 1930, pg. 117).

XI

[36] şi [37] Oda *„Ad Calliopen",* despre care se vorbeşte în scrisoare, se publică in n-rul dela 1 Noemvrie 1881 XV 296—297. Traducerea este închinată lui Iacob C. Negruzzi.

[38] *Constantin XI Dragades* * 1403 fiul împăratului Manuel Paleologos, a urmat după fratele său Ioan VIII Paleologu la 1448 pe tronul Constantinopolului, cu asentimentul Sultanului Murad al II-lea. Până la suirea pe tron trăise la moşia sa în Pelopones. La 1452 se găseşte în războiu cu Mohamed al II-lea, apără Constantinopolul cu 14 mii oameni împotriva unei armate de 200 mii şi-şi găseşte moartea (29 Mai 1453), la asediul oraşului. Este cel din urmă împărat bizantin. Cfr. *Mijatovich,* Constantine the last emperor of the Greeks, Londra 1892; *Pears,* The destruction of the Greek empire and the story of the capture Constantinopole by the Turks, Londra 1903.

[39] (?).

[40] Probabil «Cântece de Harem» în *Conv. Lit.* XVIII *271*, XVIII 249, 250 şi XXII 1063.

[41] Cfr. nota 47.

[42] *Ad. Tyndaridem, Ad Albium Tibulleum, Ad. Lydiam, Ad. Maecenatem* şi amintita *Ad Calliopen* dedicată lui Iacob Negruzzi, în *Conv. Lit.* 1881 XV 294—297.

XII

[43—44] Comedia «*Fanny*», într'un act şi în versuri, de *Ascanio* [D. C. Olănescu] scrisă la Constantinopole, în 1882, fiind publicată la 1 Martie 1883, scrisoarea de faţă s'ar putea data, credem, 1883.

[45] Cfr. nota 33.

XIII

[46] Problematic 1883. Cfr. nota 47.

[47] *Ascanio* [D. C. Olănescu], Năravuri orientale. Turci — Originea lor — Imperiul Ottoman, II (urmare), în *Conv. Lit.* 1883 XVII 228—237. La pag. 237 Ascanio promite că «va urma» fără să fi urmat. Dacă scrisoarea este scrisă după apariţia numărului din 1 Sept. cu pg. 228—237, atunci ea se poate considera din anul 1883. In caz contrar ziua de 24 Sept. pusă de D. C. Olănescu ne îndreptăţeşte să ne gândim la anul 1882.

XIV

[48] După data de apariţie a *Fântânei Blandusiei*, scrisoarea este din jurul anului 1884.

[49] *Fântâna Brânduşei — Fântâna Blandusiei*, comedie în 3 acte, în versuri de *V. Alecsandri*, în *Conv. Lit.* 1884 XVIII 92, 141, 169.

XV

[50] «Fii prin urmare încredinţat că nu printre cei din urmă, mă vei găsi, când va fi vorba de a da năvală asupra celor cari ar cuteza să se atingă de altarul, lângă carele **veghiezi de 21 de ani**» spune D. C. O. in această scrisoare, iar anul al XXI al Convorbirilor Literare cade în **1887**.

[51] In poezia «Criticilor mei», strofa a II-a :

E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Inşirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.

[52] Alusie la articolul lui *T. Maiorescu* «Beţia de cuvinte».

XVI

[53] Piesa *Primul Bal* se tipăreşte în n-rul din Iunie 1889, deci 2 luni după ce D. C. Olănescu îi reaminteşte de ea.

[54] *D. C. Ollănescu*, «Noapte de iarnă» şi «Serenadă», în *Conv. Lit.* 1889 XXIII 89—91.

[55] In 1888 redactarea *Convorbirilor Literare* a fost încredinţată lui *Nicolae Petraşcu*. Informaţia o deţinem chiar dela *N. P.* care dealtfel colaborează aci subt pseudonimul *A. Costin*, cu studiul «Incercări critice», în care se ocupă de literatura lui *Constantin Mille* (1888 XXII 40—62) şi altul, de profundă psihologie politică «Transiţia», semnat numai cu iniţialele *A. C.* (*ibid.* 545—559).

[56] *Ascanio* [D. C. Olănescu] «Primul Bal», comedie într'un act, în *Conv. Lit.* 1889 XXIII 1 Iunie pg. 193—242.

[57] 1889: 30 Martie cade guvernul *Th. Rosetti* (Al. Stirbey, P. P. Carp, M. Gherman, Al. Lahovary, G. Vernescu, G. Manu, T. Maiorescu, Al. Marghiloman) şi în locul acestuia vine guvernul *L. Catargiu* (Al. Lahovary, G. Vernescu, Gr. Păucescu, N. Gherassy, G. Manu, C. Boerescu).

XVII

[58] Schimbarea guvernamentală din 30 Martie 1889.

[59] «Fata spânzuratului» — cfr. nota 82.

[60] Cfr. nota 57.

[61] *Iacob C. Negruzzi*, Epistola către *A. Naum*, (datată Trifeşti 8 August 1887), în *Conv. Lit.* 1888 XXII 23—26.

XVIII

[62] Sigur din anul 1890, după întrebarea ce-o face D. C. O. despre V. Alecsandri.

[63] In primele luni din iarna anului 1890 V. Alecsandri se găsea bolnav la Paris, de unde se înapoie în primăvara aceluiaş an în ţară, pentru ca în seara zilei de 22 August să fie răpus de boala, de care suferia — cancer la plămâni. (Cfr. *N. Petraşcu*, Vasile Alecsandri, 71/75).

[64] Până la 1891 *Duiliu Zamfirescu* publicase: *Fără titlu*, poeme şi nuvele, Bucureşti 1882; *In faţa vieţii*, roman, Bucureşti 1884; *Nuvele*, Bucureşti 1888, (Cfr. *Gh. Adamescu*, Bibl. rom. I/144).

[65] *I. L. Caragiale*, Teatru, Buc. 1889.

[66] S'au publicat de D. C. Olănescu: *Quintus Horatius Flaccus*, Ad Pisones, trad. în versuri, Bucureşti 1891 şi *Quintus Horatius Flaccus* Ode, Epode, Carmen Saeculare, traduceri, vol. I. Bucureşti 1891.

[67] Oda se publicase şi în *Convorbiri Literare* (1886 XX 897—899) de *D. C. Ollănescu*: «Odă Maiestăţii Sale Reginei Elisabeta».

XIX

[68] Din cuprinsul scrisorii se deduce ușor data ei : 1891.

[69] *Arta Poetică* traducere din *Horațiu*, a fost trimisă de *D. C. Olănescu* lui *Iacob C. Negruzzi* o parte la 14 Mai, alta la finea lunii Mai, 1891. Cfr. scrisoarea XXII.

[70] Nu s'a publicat în *Conv. Lit.*

[71] La 20 Februarie 1891 cade guvernul junimist conservator de subt președinția generalului *G. Manu*, cu *T. Maiorescu* la instr. publică și se institue guvernul liberal-conservator, de subt președinția generalului *Em. Florescu*.

[72] C. C. Petrake = cuconul *Petre P. Carp*.

XX

[73] Fiind încă tot vorba de trimiterea *Artei Poetice*, scrisoarea pare evident din 1891, înainte de 14 Mai.

XXI

[74] Inceputul scrisorii următoare (XXII) ne lămurește că scrisoarea este fără îndoială dela finea lui Mai, iar publicarea Artei Poetice în *Conv. Lit.* din 1891 ne confirmă și anul.

[75] Traducerea Artei Poetice este însoțită de numeroase comentarii și adnotări critice și istorico-literare, încât probabil traducătorul, care iscălește cu întregul nume *D. Constantin Ollănescu* n'a mai simțit nevoia să scrie un studiu separat. Ca dimensiune, comentariile și adnotările întrec textul lui Horațiu.

[76] Au apărut în 1891 : cfr. nota 66.

XXII

[77] Anul este indiscutabil 1891, după publicarea în *Conv. Lit.* a Artei Poetice : 1 August 1891 (XXV) 369 — 393 și la 1 Sept. ibid. 478 — 502.

[78] Cfr. începutul scrisorii 1891.

XXIII

[79] Din cuprinsul scrisorii resultă data ei *1891*.

[80] *D. C. Olănescu* a fost premiat de *Academia Română* pentru traducerile sale din *Horațiu*.

[81] *D. C. Olănescu* a fost ales *membru al Academiei Române* la 11 Martie 1893. Cfr. *Academia Română*. Personalul Academiei Române la 2 Iunie 1928, pg. 3.

[82] *Ascanio* [D. C. Olănescu] Fata spânzuratului, novelă, dedicată Domnului *Petre Grădișteanu*, în *Conv. Lit.* 1892 XXVI 97 — 116, 210 — 232.

[83] După cum se vede din nota precedentă, nuvela a fost publicată în 2 numere consecutive din *Conv. Lit.*, în 42 pagini tipărite.

[84] Dare de seamă de *Titu Maiorescu* asupra: «Quintus Horatius Flaccus: *Ode, Epode, Carmen Saeculare*, traducere română în versuri de Dumitru Constantin Ollănescu, vol. I al operilor complete ale lui Horaţiu (Bucureşti, editura Socec, 1891)», în *Conv. Lit.* 1891 XXV 698—704.

[85] Se apropia criza de guvern: la 27 Noemvrie 1891 ministrul *I. Em. Florescu* făcea loc promoţiei pur conservatoare *L. Catargiu*, de scurtă durată dealtfel, căci la 18 Dec. 1891 îi urma guvernul generalului *Manu*.

XXIV

[86] Datele din scrisoare ne-ar putea indica anul 1892.

[87] Argumentul este nostim şi chiar foarte fin, nu-i aşa? Să plictiseşti pe greci suprimând Legaţia mea... şi eu atunci ce să mă fac?... Ei şi, dragul meu, la noroc!...

[87 a] Dacă nu o să vă puteţi găsi o slujbă în altă parte, veţi aştepta timpuri mai bune!

[88] *A. Lahovary*, ministrul afacerilor străine în guvernul *Lascăr Catargiu* (27 Noemvrie—9 Decemvrie 1891), precum şi în acela al guvernului Manu (9 Dec. 1891 — 22 Febr. 1894).

[89] ...iar timpurile mai bune, care sunt altele, decât atunci când sunteţi D-vs. la guvern?

[90] ...timpuri mai favorabile prin persoana Ministrului, în ceeace mă priveşte.

XXV

[91] Indicaţia din scrisoare asupra nuvelei *Fata spânzuratului*, care s'a pubicat în *Conv. Lit.* la **1892** (1 Iunie), ne îndreptăţeşte să aşezăm anul **1892** la această scrisoare. Pe de altă parte, data *1893* arătată de *Academia Română* (cfr. nota 81) pentru alegerea lui D. C. Olănescu este în contradicţie cu însăşi scrisoarea lui D. C. Olănescu. Adevărat că noi am datat-o cu anul 1892. Dar în acest an apare nuvele lui D. C. O. în *Conv. Lit.*, un indiciu sigur pentru 1892. Probabil la 1892 D. C. Olănescu a fost ales membru coreospondent şi premiat, iar la 1893 a fost ales membru, după indicaţia A. R.

[92] ...luându-mi şi eu revanşa, când va fi posibil.

[93] In drepturile şi obligaţiunile unui membru al Ac. Rom.

[94] Satira a II-a, în *Conv. Lit.* 1 Ianuarie 1893 XXV 705—721. Este datată *28 Mai 1892*.

[95] Cfr. nota 82.

XXVI

[96] Probabil din 1892.

[97] (?)

XXVII

[98] In *Conv. Lit.* XXVI numărul dela *1 Ianuarie 1893. «în frunte»* se publică *Satira a II-a* de *Dem. Const. Ollănescu,* datată de autor 28 Mai 1892. *Ea are întocmai 552* versuri. Numai prin numărarea versurilor, s'a putut stabili cu preciziune anul acestei scrisori: 1892.

[99] Făgăduiala dată prin scrisoarea XXV.

XXVIII

[100] In scrisoare se vorbeşte de discursul de recepţie la Academia Română, al cărei membru D. C. Olănescu a fost ales — după datele Ac. Române — la 11 Martie *1893.*

XXIX

[101] Scrisoarea este în orice caz după discursul de recepţie dela finea anului 1893. Ar putea deci să fie din 1894.

XXX

[102] Participarea regulată la şedinţele Academiei Române şi motivarea absenţei ni-l descoperă pe noul membru, probabil în primul an după alegere, *1894.*

INDICE

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

C U P R I N S U L